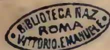

6
S D
27

GERHARDI JOANNIS VOSSII COMMENTARIORUM RHETORICORUM,

SIVE

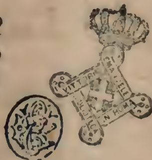
ORATORIARUM INSTITUTIONUM

LIBRI SEX,

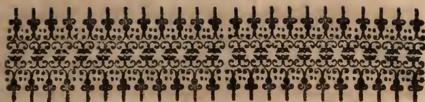
QUINTA HAC EDITIONE AUCTIORES, ET EMENDATIORES.

MARBURGI CATTORUM,
Typis & Sumptibus JOHANNIS HENRICI STOCKENII.

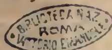
M. DC. LXXXI.

ILLUSTRISSIMIS

HOLLANDIÆ WEST-FRISIÆQUE ORDINIBUS,

DOMINIS POTENTISSIMIS,

GERHARDUS JOANNES VOSSIUS DEDICAT, CONSECRATQUE.

TANTA est laus, ac gloria vestra, maximi ac sapientissimi PROCERES, ut nulla penè orbis regio sit, quò non pervaserit fama eorum, quæ, præsentiore dubium virtute, an secundiore fortunâ, tot jam annos prò libertate gessistis.

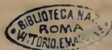
fistis. Sed nihil tamen videtur illis majus esse, atque excellentius, quæ recenti inprimis memoriæ omnium inhærent. Quid enim novum est magis, atque inauditum, quàm classe vos Mexicanâ potitos esse, & prope incredibili gazâ Hispaniarum regis? Quod ut nunquam antea vobis, ita vicinorum adhuc principum contigit nulli: Regi verò, atque hostibus, eo luctuosius visum, quo indignius putarent, jam de suo vos adversus se armari. Quis etiam satis prædicârit, quòd, sine ullo prope sanguine vestro, Vesaliam cepistis; illam viribus suis inclytam, & hostili sic præsidio firmatam; illam annorum aliquot manubiis ac prædâ divitem; illam belli delectam contra vos sedem? Eoque clariùs hac parte divinus erga vos favor eluxit, quòd hostis illo tempore in fœderatorum visceribus grassaretur, & cùm magna daret damna, multo tamen majora anhelaret. Ita ut cepisse hanc urbem, non modò sit stitisse hostilis victoriæ cursum: sed sua etiam recepisse, hostes finibus ejecisse, compluriáque oppida, quæ ab eo tempore in vestra & sociorum sunt clientela, addidisse fœderatorum terris. Denique quàm amplum illud, atque augustum, quàm Arausionensium Principi, quam vobis, quam fœderatis gloriosum,

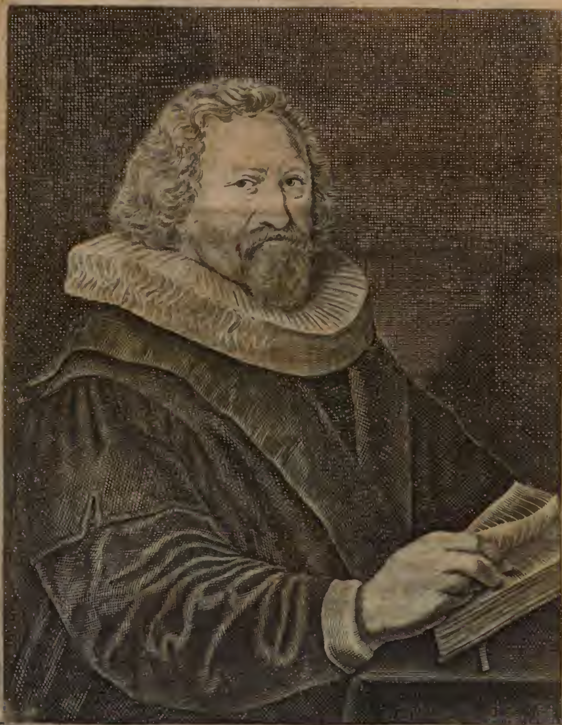
quod

quòd in vestram sociorumque potestatem redegistis Sylvam Ducis, urbem antea semper infestam, ac sic naturâ loci & veterano milite munitam, ut opinio esset prope omnium, viribus eam humanis expugnari non posse. At vos hanc quintum intra mensem vicistis, & quidem hostium duce obsessis cum ingenti exercitu suppetias incassum ferente. Atque horum singula cum per se magna sint, eo tamen majorem admirationem cient, quòd quæcunque adhuc diximus, intra annum vertentem peregistis. Neq; e nominis tanti decus cancellis continet gloriæ militaris: uti in nationibus quibusdam videmus, quæ, belli laudibus contentæ, litteras studiáque despicatui habent. Vos enim non armis modò, sed doctrinâ etiam excellere, pulcherrimum semper duxistis. Imò ægre admodum fuerit vobis, si mystica illa gentium Pallas terrarum ulli posthabuisse Bataviam vestram videretur. Ut nihil mirandum sit, si sic animati multos adeò à libertate partâ numeretis, qui cum summos in Republica gesserint honores, non eo minus ingenii doctrinæque monumentis clarissimi fuerint. Sed de illis celebris eruditionis viris, qui, ut dixi, præfuerint Reipubl. vel præsint, alias fortasse commodior se offeret

agendi locus. De Academiâ verò, quæ propius me tangit, unum illud, etsi non circa invidiam, dixero, in mediis eam bellorum tempestatibus ac procellis, ita caput extulisse, ut, si annos numeremus, qui non multo plures sunt quinquagenis, virorum excellentium, & magnitudine, & numero, quasvis provocare orbis Academias possit. Hæc cum animum subeunt meum, illustrissimi PROCERES, verè vos felices prædico, quorum meritis voluerit Deus tantopere Academiam hanc & universam debere Rempublicam: neque cives modò, sed exteros etiam, quia auxilia vestra exposcunt: adhæc quicquid uspiam elegantiorum est hominum, & animantium studia literarum. Quo nomine ut vobis ex animo gratulor, ita mihi gaudeo, cui sub imperio vestro in terrâ, ut belli artibus, ita doctrina omni florentissima, à puero scientiis imbui, & securè hactenus vitam degere contigerit: imò qui jam ab annis xv. mistum me videam fulgentissimis Academiæ hujus luminibus, atque id favore vestro: cùm probè mihi conscius sim, splendorem me ex eâ accepisse potius, quàm eò attulisse. Ut igitur pro affectu illo erga me tam benevolo, quem aliis etiam beneficiis declarâstis, gratum ani-

mum

BIBLIOTECA NAZ.
ROMA
VITTORIO.EMANUELE

mum tester, offero nunc, quo nihil habeo majus, memetipsum, ac mecum animi nostri fœtum; quem genui adolescens: atque ubi triennio lucem viderat, corpore & viribus auctiorem produxi in conspectum omnium; nunc verò, post viginti annorum intervallum, talem vobis sisto, ut dubium relinquat, magisne idem, an alius videatur. Quanquam vero, sobolem hanc nostram laudare, non est meum; eo minus, quia, quo plus ausus fuero promittere, hoc plus necesse habeam præstare: nisi tamen industriæ saltem mihi conscius essem, minimè ausus fuissem eam dicare; partim vobis, quos Deus vice sua in Batavia fungi jussit; partim iis, quos nomine vestro præesse Academiæ vultis. Nec parum me ad hoc animavit, quòd propositum mihi fuisset, ut Institutiones hæ, Partitionibus nostris autoritate vestrâ in Scholas omnes Bataviæ inductis, Commentarii loco forent. Simul speravi, me, hoc labore suscepto, melius satisfacturum muneri, quod mihi abhinc septennio à Nobilissimis Academiæ Curatoribus injunctum fuit. Placuit iis tum, ut non modò temporum omnium gesta tractarem; sed illa etiam exponerem, quæ ad bene dicendi artem pertinerent. Quomodo futurum videbant, ut, quia historia est

)o( )o(fons

fons prudentiæ universæ, Rhetorice autem viam ad eloquentiam munit: juventus opera quoque nostra perduceretur ad connubium illud Palladis, & Mercurii, quod antiquitas Hermathenam vocabat. Morem igitur iis gessi, quibus æquum erat: propensaque adeo iis obtemperandi voluntas vobis ingrata esse non poterit: præsertim cum summo studio conjuncta bene de publico merendi, ac potissimum de Bataviæ Scholis, & Academia vestra. Quamobrem plane ita fore confido, ut quemadmodum ante sexennium Historiam meam de Historicis Græcis, si non pretio sui, at vobis placendi studio, æstimastis: ita aliquo nunc loco sinatis apud vos esse Commentarios nostros de Rhetorica facultate. Ex quibus nihil, fateor, honoris vobis accesserit: sed vestra præcessere beneficia, quæ gratuita erant: nostrum sequitur officium, quod debetur: & quo magis debetur, eo minus poterit displicere.

Deus Opt. Max. vestrum erga studia amorem foveat, & conservet: inprimis verò prudentiam & fortitudinem largiatur, quo & domi quietè ac salubriter diu regatis, Bataviæque & Fœderatorum proferatis imperium, non in terris modò vicinis, sed etiam longè dissitis, imò, ut

facitis, etiam extra Europam. Nisi, post grave hoc & diuturnum bellum, longa nos pax manet. Cujus spem toto sinu admisero libens. Sed publica vincat utilitas, quæ curæ erit, & Patri supremo, & vobis, Patriæ Patres. Lugduni Batav. Anno cIↃ IↃ cxxx. IV. Kal. April.

AD LECTOREM.

ANNI *jam triginta sunt, quòd ore & calamo bene mereri de studiis adnitar. Ac initia quidem in Lugdunensi hâc Academia feci anno* cIↃ IↃ xcix. *& proximo. Quo tempore publicè Acroamatica Aristotelis exposui: privatim verò Rhetorica ejusdem interpretabar. Mox ab Amplissimo Senatu Dordrechtano (cujus incredibilis semper erga rem literariam amor fuit) ad præfecturam celebris sui Gymnasii vocatus; iis, quæ in arte Oratoria ex Aristotele observassem, multa ex Rhetorum aliis, Græcis potissimùm, adjeci; multa etiam ex literaturâ adspersi; eaq; sex conclusi libellis: quos auctoribus illis, à quorum tunc consiliis pendebam, publici juris feci anno* cIↃ IↃ cvi; *neque id sine aliquo eruditæ caveæ applausu. Insperato hoc favore exceptus, eosdem triennio pòst longè emisi auctiores. Hinc diu alia me potiùs studia tenuerunt: præsertim ab anno* cIↃ IↃ cxv; *quo Lugdunum Batavorum, ad regimen Collegii Theologici, quod tribus ac viginti annis antè à Præpotentibus Hollandiæ West-Frisiæq; Ordinibus fuerat erectum, quartus ab eo tempore, quo primùm erat constitutum, auctoritate eorundem Procerum vocabar. Ubi toto quadriennio studiis haud aliis, quàm sacris, vacare muneris me ratio sinebat. Itaque eo tempore sex libris sum complexus Historiam de controversiis à Pelagio, & Massiliensibus, motis. Alia etiam complura pro muneris hujus ratione commentabar: quæ partim divulgavi, partim, ut immatura, adhuc premo. Postea seu onere, seu honore hoc in successorem derivato, rebus ita, ut videtur, commutatione publicâ ferentibus, aliquantisper divertere malui ad studia priora. Ac primùm quidem, quæ de natura Rhetorices, & Rhetoribus antiquis, scripseram adolescens, item Partitiones Oratorias, quibus & ipsis hactenus cum blattis & tineis certamen erat, lucem adspicere sum passus. Commentarium etiam de arte historicâ comitem his, vel asseclam potiùs, dedi. Sed ne tum quidem de Institutionibus Oratoriis ad incudem revocandis quicquam cogitabam, cùm abhinc septennio Amplissimi Academiæ Curatores illam mihi provinciam darent, ut non modò temporum omnium seriem, sed studium etiam profiterer bene dicendi. Nimirum quidquid à publico munere, & negotiis privatis, otii supererat, Ecclesiasticæ potiùs, externæq; historiæ, impendebam. Atque eâ occasione cùm alia contexui; tum Historiæ de Græcis Latinisq; Historicis libros septem: qui & ipsi lucem jam diu viderunt. Interea evenit, ut Illustres Hollandiæ & West-*

Frisiæ

Frisiæ Ordines curam susciperent de Scholis reformandis. Quâ occasione decretum etiam fecere, ut in cunctis ditionis suæ urbibus Partitiones nostras adolescentia doceretur. Eo factum, ut priùs Partitiones iterum in manus sumerem: mox etiam laborem susciperem limandi ac locupletandi Institutiones nostras: nempe ex quo totis viginti annis hæ postremò fuerant excusæ. Ac amici quidem cùm hæc viderent, majoraq; ætati huic convenire non injuriâ putarent; planè erant auctores, ut, quo leviori operâ defungerer, eo in utroq; opere iisdem uti vellem; tum verbis, tum exemplis; hoc solùm discrimine, quòd in Partitionibus omnia breviùs in juniorum gratiam tractarentur. Quomodo non aliud in nova utriusq; operis editione necesse fuisset, quàm ut me ipsum exscriberem. Atque id magis mihi licuisset, quàm nonnullis nec ineruditis, nec obscuri nominis viris; qui multa adeò ex Institutionibus ad verbum inferciunt commentationibus suis, quandoque etiam paginas totas, tacito ejus nomine, unde eas hauserint. Hæc si mortuo me fierent, fortasse morosior aliquis cum Synesio a *diceret,* Ἀσεβέστερον b εἶναι ἀποθανόντων λόγους κλέπτειν, ἢ θοιμάτια, ὃ καλεῖται τυμβωρυχεῖν. *Nunc faciunt ea vivo: nec idcirco eos desinam æstimare: sed sufficerit mihi, si ab illis, qui nec dum viderint priores editiones nostras, non aliquando reus peragar culpæ alienæ: atque ita contingat illud vetus, Æmilius ut peccet, plectatur Rutilius. Interea viderint, quomodo satis tueri possint candorem suum. At si ipse me exscribere voluissem, defenderim me illo Isocratis* c: Ἄτοπον d ἂν εἴη εἰ τοὺς ἄλλους ὁρῶν τοῖς ἐμοῖς χρωμένους, αὐτὸς μόνος ἀπεχοίμην τοῖς ὑπ' ἐμοῦ εἰρημένοις. *Sed utcunque hæc bellè dicerentur; mihi nihilominus Tullium potiùs visum est æmulari; qui de arte hâc sæpius, sed aliter, atque aliter, egit. Quare utramque sobolem ita potiùs instructam dimisi, ut utraque diceret alteri indicta, atque, ubi, salvâ artis* ὑγιεῖ, *fieri aliter non posset, quin inter convenirent, saltem aliis & verbis, & exemplis, rem unam exponerent. Metuebam enim, ne, si eandem omnino canerent cantilenam, locum haberet illud vetus,* Δὶς e κράμβη θάνατος: *atque ideo fœtuum horumce alter alteri vitam facilè evitaret: quod, cùm ingenii non minùs, quam corporis fœtus, amare soleam, tam mitis parens æquis videre oculis neutiquam potuissem. Malui igitur, ut germani isti duo sibi mutuò lucerent facem: ac præcipuè ut Institutiones id officii Partitionibus præstarent: unde & his Rhetorices contractæ, illis Rhetoricorum commentariorum nomen feci. Quanquam verò hic fusius penè omnia exponerem; multaque aspergerem non tam ad Oratoriam, quàm ad literaturam pertinentia: Operam tamen dedi, ne nimis à naturâ artis abirem, vel ne*

a Epist. 162.

b Magis esse impium, furari scripta mortuorum, quàm eorum vestimenta, quod vocant sepulchra effodere.

c Epist. 6.

d Ineptus essem, si, cùm alios videam mea mutuantes, ipse solus ita abstinerem, quæ priùs dixissem.

e crambe repetita mors est.

inutilibus eam quæstionibus involverem: à quorum utroque, antiquitatis judicio, parùm sibi in Dialecticis caverat Eubulides Milesius a; summus alioqui vir, imò si quosdam veterum audimus, nemini eâ in arte secundus b, sanè Demosthenis ipsius præceptor c. Fortasse tamen, quod in Eubulide culpatur, nec ipse satis videar effugisse. Quali judicio non offendar; dummodo ne in eorum referar numerum, qui, ut ait Symmachus d, affectant copiam pudore defectus: ut qui plus balbutiunt, plus loquuntur. Nam profectò nunquam ignoravi, referre, non quantùm scriberetur, sed quid scriberetur: molem operis quandoque industriæ esse argumentum; sed rerum pondus esse signum ingenii, ac doctrinæ: non quasi utrumque hoc me consecutum existimem: verùm quia ubique id mihi curæ fuit, ne paginas inanibus replerem verbis; sed in hac operis magnitudine, pro tam vario argumento, brevis potiùs, quàm longus essem. Postrema dictionis cura esse solet. In quâ si curiosulis non omnia ejusdem videantur coloris: cogitare oportet, quàm diversis ea scripserim temporibus. Alia enim vetera sunt, quæ adolescentiæ debentur: alia paullo pòst consecuta, quæ propterea non ita multùm à prioribus recedunt: alia, quæ nunc do, planè sunt nova, & quasi de matre adhuc rubent. Sed de verbis non multùm laboro, dum rem ipsam satis probem. Cujus penè solius gratiâ agricolas volui imitari: qui, ut plus frugum ager ferat, eum arare non contenti, etiam iterant. Item pictores, οἱ e τῆς σκιᾶς τὰ σώματα προχαράττοντες, δευτέρᾳ καὶ τρίτῃ χειρὶ ταύτας ἀποκριβοῦσι, καὶ τελειοῦσι τοῖς χρώμασι: ut in re aliâ Nazianzenus f ait. Sed de instituto nostro abunde. Deinceps, si Deus volet, denuo me conferam ad Historiam universam: inprimis illam Ecclesiæ veteris, diutiùs à me, quàm par erat, intermissam. Non quidem diffiteor, pulchrum esse, (ut iterum Synesii g verbis utar) τὴν h γλῶτταν καθῆραι, καὶ τὴν γνώμην ἡδίω ποιῆσαι: sed profectò pulchrius multo est, ἐξεργάζεσθαι i τὰ δαιμόνια πράγματα. Deus, spero, ad præclarum hoc institutum mihi suggeret vires. In quo voto desino; teque, Lector candide, salvere etiam & etiam jubeo. Lugduni Bat. An. CIϽ IϽC XXX. III. Kal. April.

a Laërtius.
b Photius in Bibliotheca cod. 265.
c Idem ex Plutarcho in vitis x. Orator.
d lib. 1. ep. 76.
e qui prius corpora adumbrant, posteaque alterâ & tertiâ manu adductâ, ea accuratiùs exprimunt, & coloribus suis absolvunt.
f epist. 114. ad Theodosium, vel Theodulum.
g epist 153.
h linguam mundari, & sententiam reddi suaviorem.
i occupari consideratione rerum divinarum.

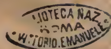
TYPO-

TYPOGRAPHUS
LECTORI SALUTEM.

IN numeris utriusque Indicis, si fortè pagina iis minus respondeat, (quod vix fore arbitror) ne pigeat consulere versus aliquot paginæ sequentis. Facilè enim alicubi contigisse possit, ut retenti essent prioris Editionis numeri, etiam iis in locis, ubi, ob nova quædam hac editione sæpius inserta, tardius compareant vetera. Non dubium verò, quin, utcunque non exigua fuerit cura nostra, ut quam emendatissimè opus hoc podiret, eventus tamen spei haud semper resp nderit. Quid mirum? quando nemo usque adeo Argus est, ut non aliquid subrepat invito; nec auctor editioni præesset, eo loci intervallo separatus: ac ne edito quidem opere, sed needum vulgato, otium haberet percurrendi. Qui tamen paucula transmisit, quorum te commonitum vellet. Sed, si duo, tria, exceperis, quæ addi cuperet; totidem item, ubi fœdius à Typotheta sit peccatum; cætera forent istiusmodi, ut vix morari lectorem possent; ut in quibus tantum litera, accentu, vel distinctione fuerit aberratum. Nihilominus & hæc, & illa subjecimus, ut undequaque tibi probaremus studium nostrum bene merendi de studiis juventutis.

INDEX
locupletissimus
RERUM ET VERBORUM
IN TRIBUS PRIORIBUS LIBRIS
ORATORIARUM
INSTITUTIONUM.

Numerus paginam indicat. In Græcis Latinarum vocum ordinem secuti sumus.

A.

B.

C.

D.

Dadalus

Epi-

I.

Isis

K.

M.

N.

O.

P.

Quer-

Sim-

X.

Y.

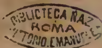
Z.

FINIS.

GERARDI JOHANNIS VOSSI
COMMENTARIORUM RHETORICORUM,
SIVE
ORATORIARUM INSTITUTIONUM
LIBER I.

CAP. I.
De Natura Rhetorices.

CUM RHETORICES FINIS *sit persuasio; Officium sit bene dicere, sive dicere ad persuadendum accommodatè; Materia sit quælibet quæstio, ac præcipuè civilis: rectè definitur Rhetorice, facultas de unaquaque re bene dicendi ad persuadendum; sive, ut definit Aristoteles, facultas perspiciendi in unaquaque re, quod in eâ est ad persuadendum idoneum.*

At quemadmodum quatuor sunt partes officii Oratorii; argumenta invenire, inventa disponere, disposita exornare, & exornata pronunciare: ita totidem sunt partes Rhetorices; Inventio, Dispositio, Elocutio, & Pronunciatio sive Actio.

COMMENTARII IN CAP. I.
SECTIO I.
DE FINE RHETORICES.

QUemadmodum in scientiis contemplativis subjectum, sic finis se habet in disciplinis activis, itemque in artibus: quia, ut in illis * primò videndum est, cujus rei doceantur principia & affectiones; ita in his ante omnia cognoscendum est,

* *Arist. in post. Analyt.*

* Arist. lib. 7. Metaphys. context. 23.

est, * cujus gratiâ instituatur tractatio. Quare cùm Rhetorica sit ars στοχαστικὴ seu Conjecturalis, quod Aristoteli Facultatis nomen significat; non tam necesse est acquiramus Oratoriis nostris commentationibus insigne aliquod antipagmentum, quàm ut in ipso Facultatis vestibulo genuinum monstremus artis scopum. Non quidem ignoro, cùm vocabula sint signa rerum, priùs agi potuisse de Rhetorices etymologiâ, vocabuli ambiguitate, aliisque: sed ne Lectorem ad penetralia disciplinæ festinantem diu nimis detineam in vestibulo; satius judico summa carpere rerum fastigia. Quæ jam prætereo, aut jejuniùs tracto, planè fuseque prosequor tractatu eo, quem seorsum scripsi, *de naturâ ac constitutione Rhetorices.*

Esse aliquem architectonicum Oratoris FINEM, nemo sanus ambigit. Quemadmodum enim necessariò aliquis in artibus finis est, quia in activis & effectivis, sublato fine, principium ejus, actio nempe, tollitur: itidem jure censetur inter ea, quæ ante disciplinas sunt præcognoscenda, esse aliquem earum finem ultimum, quia appetitus noster ferri nequit in infinitum *. Sed quis ille scopus sit, ad quem perpetuò Oratori collimandum est, id verò variè à variis ventilatur. Aristoteli, viro profectò extra omnem ingenii aleam constituto, finis est persuasio. Nec dubium mihi, quin subscripturi sint huic sententiæ, quotquot eam examinabunt ad Logicæ stateræ libramentum. Illud quippe finis ultimus est, propter quod omnia fiunt, ipsum verò nullius fit gratiâ. Atqui Orator omnia agit, ut persuadeat.. Persuadere igitur est architectonicus Oratoris finis. Qui verò cum Quinctiliano pertendunt, persuasionem non esse Oratoris scopum, quia non sit in potestate artificis, cùm Orator non semper sit exorator: hi etsi tam altè opinionem eam imbiberunt, ut neque Suadam iis aliud persuasuram putem: tamen, nisi me ratio fugit, aliquid remittent, si consideraverint, quæ natura sit Facultatum. Ea verò istiusmodi est, ut æquè respiciant utrumque contrarium, ac proinde non necessariò consequantur finem suum. Non igitur assentiendum iis, cùm in omnibus disciplinis finem esse asserunt determinatum, ac certum, etiam quod ad eventum. Bene dicere certè neutiquam est finis ultimus, quando id, quod alterius caussâ fit, finis ultimus esse nequit. Ad hæc, ut consignantissimè dicit uno minor Aristotele Jul. Scaliger, * *Non tuo, sed judicis arbitratu, bene dicendum est; cui si non videare bene dicere, non solum nequicquam, sed etiam nequaquam bene dixeris. Igitur fine frustratus abeas, etiam si fueris consecutus.*

* Arist. lib. 1. Eth. cap. 2.

* Lib. 1. de re poet. cap. 1.

Non

Non tamen existimandum est, ex Aristotelis sententiâ, simpliciter Oratoris finem esse persuadere; sed persuadere justa & bona. Nam etsi eodem modo affectus sit ad persuadendum sive justa sive injusta, si facultatem ipsam attendamus: tamen dispar est ratio voluntatis; quia sibi tantummodo proponere debet justa & utilia.

Tenendum prætereà, ut omnem dimoveamus ambiguitatem τὸ πείθειν sive persuadere Rhetoribus esse nihil aliud, quàm oratione probabili in cujusvis animo aliquam gignere opinionem. Nam aliæ quidē artes persuadent; verùm, ut testatur Aristot. Rhetoricorum cap. I. & II, non apud omnes; sed tantùm apud illos, qui artium istarum principia noverunt; neq; simpliciter ex probabilibus, sed ex propriis artis principiis.

II. RHETORICES DEFINITIO, DEQUE TRIPLICI HUJUS ARTIS MATERIA.

COgnito Oratoris scopo, facile erit definitionem Rhetorices extruere. Quippe artes à fine definiri debent, ut scientiæ à subjectis. Nam ut alia admisceantur, finis tamen præcipuè formæ locum subit. Optimè igitur Rhetorice ab Aristotele definitur, *Facultas videndi in unoquoque, quod contingat ad persuadendum conducere.* Ἡ Ῥητορικὴ, inquit, ἐστὶ δύναμις περὶ ἕκαστον τοῦ θεωρῆσαι τὸ ἐνδεχόμενον πιθανόν.

Porrò hæc definitio præter finem, quem persuadere esse diximus, ad pleniùs explicandam Rhetorices naturam, aperit etiam tum OFFICIUM Oratoris, quod est, videre, quicquid aptum est ad faciendam fidem; tum MATERIAM, quæ est res quælibet, quatenus persuaderi potest.

Intellige autem Materiam COMMUNEM, quæ est quælibet quæstio, sive ea sit θεωρητικὴ*, & cognitionem respiciat, sive πρακτικὴ*, Siquidem interdum usu venit, ut ad conclusionem activam argumentum sit adferendum è scientiâ speculatrice: quomodo olim, ne eclipsi, tanquam diro monstro territus, pugnam detrectaret exercitus, Agathocles *a* quidem Siculis, at Sulpicius Gallus *b* Romanis necesse habuerunt ostendere, id naturali ordine statis fieri temporibus, eoque in prodigium trahi non debere. Atque hoc quidem factum actionis gratiâ. Interdum verò, contra quàm Zabarellæ *c* visum, solam sibi cognitionem propositam habet orator. Nam & de mundi hujus architecto, & animarum immortalitate, & quibusvis naturæ mysteriis, populari, affectuoso, ornatoque tractabit dicendi genere, suamque in sententiam pertrahet multos, quorum fores frustra solidis solùm rationibus pulsasset Philosophus. Quamobrem meritò Aristoteles materiam

* *Contemplativa.*
* *Activa.*
a *Iustinus lib. 22.*
b *Livius lib. 44. Val. Max. lib. 8. cap. 11. Fab. l. 1. cap. 10. Plinius lib. 2. c. 12. Plutarchus in Paullo. Frontinus lib. 1. cap. 12.*
c *Lib. 2. de natura. Log. c. 18.*

d Res omnes riam Rhetorices facit τὸ ἑκαστον d: ac fuit hæc quoque sententia Gorgiæ Leontini; eidemque subscribit Tullius in Part. Orat. & Topicis.

c Activa. Sed PROPRIA Rhetorices materia est res πρακτικὴ c, sive ea sit infinita ac generalis, quæ voce à Mathematicis petitâ θέσις nuncupatur; sive finita ac specialis, quæ ὑπόθεσις dicitur. Interdum enim Oratori à quæstione finita adscendendum est ad infinitam. Adde quòd & quæstio infinita ab Oratore tum separatim, tum, in quo plurimi hallucinantur, cognitionis quoque caussâ tractari queat. Nam & is quodam verborum flumine edissertabit, num omnia possideat bona, quem penes est virtus: aut an virtutem ament, qui eam sectantur emolumenti gratiâ; uti faciunt, qui res expetendas voluptate & indolentiâ metiuntur. Negari autem nequit, quin utrumque hoc genus, inprimis tamen id quod collimat ad actionem, magis proprium sit Oratoris, quàm quæ pertinent ad cœli motum, abditaque naturæ. Quare etsi de his quoque dicere possit Orator; Aristoteles tamen, postquam τὸ ἑκαστον subjecerat Oratori, postea universalitatem hanc expressim restringit ad ea, quæ in consultationem veniunt. Hermagoras quoq; in hac opinione fuit: quemadmodum & eam Cicero secundo de Oratore defendit sub personâ Antonii. In istiusmodi quoque materiâ tantummodo se antiqui exercebant. Nam circa Demetrii Phalerei * tempora primùm declamantes se excoluere in quæstionibus, quæ ad fori imitationem limitarentur personis, cæterisq; circumstantiis.

** Fab. lib. 2. cap. 4.*

Verùm MAXIME PROPRIA Oratoris materia est ὑπόθεσις sive quæstio finita, quam antiquiores *Caussam*, juniores etiam *Controversiam* vocant *. Atq; indè est, quòd Aristoteles lib. I. cap. III. disertim dicat, esse τῆς ῥητορικῆς τρία εἴδη τὸν ἀριθμὸν *: quòd item Tullius, succinens Aristoteli, solam quæstionem finitam, consideratam nimirum quatenus persuaderi potest, subjiciat Oratori, primo Rhetoricorum. Uti & Boethius facit lib. IV. in Top. Cicer. Horum sententiæ eò lubentiùs insistam, quia is animus est meus, ut commentationes hæ non solùm facem alluceant Partitionibus nostris Oratoriis; sed etiam, & manuductionis, & libri commentarii sint loco, in Rhetoras antiquos, ac Aristotelem inprimis. Neq; enim aut mihi, aut sapienti cuiquam, suum consilium probant, qui id agunt, ut, ejectis veteribus, regnum obtineant soli. Quamobrem & ipse, veterum exemplo, majori cum cura de hypothesi generatim membratimq; tractabo: cætera ferè non nisi strictim attingam. Neq; est, quod metuat quisquam, ne, id si fiat, Rhetorices imperfectio spem destituat utentium. Nam etsi Rhetores propriè & primò spectent hypothesin; non tamen ea solùm scriptis consignant, quæ huic primò insunt; quod

** M. Senec.*
** Tres numero Rhetorica formas.*

quod sanè si ab iis factum esset, fidenter dico, nec hypothesin quidem perfectè explicâssent.

Siquidem nulla propemodum incidit causa, quin à quæstione definitâ recurrendum sit ad infinitam. Ita si in deliberativo genere disceptetur, an Sparta mœnibus sit cingenda, ventilanda quoque erit thesis, an ex re sit urbes cingi muris. Neque in demonstrativo laudabitur aut eloquentia Tulliana, aut justitia Aristidis, quin descendatur in locum communem de laudibus eloquentiæ, ac justitiæ. Neque in juridiciali quæretur, jurène Clodium occiderit Milo, quin definita hæc quæstio revocetur ad infinitam, an quapiam de causâ homini hominem liceat interimere. Atque indè est, quòd Tullius in Topicis dicat, propositum [ita θέσιν vocat] partem esse caussæ, sive ὑποθέσεως, cui adsidet illud ejusdem in Partitionibus: *Cum, inquit, de causâ dixero, in quâ est propositum, de utraque dixero.* Neque fidei absonum videri debet, quod quæstionem infinitam dicat finitâ contineri. Nam quamvis genus potentiâ comprehendat speciem, quomodo animal continet potentiâ hominem, cùm possit esse non homo: species tamen actu continet genus, quomodo omnis homo actu animal est. At actûs magis est habenda ratio, quàm potestatis. Quamobrem cùm Rhetores, quibus animus fuit plenè explicare quæ ad ὑπόθεσιν pertinent, non ea tantùm sibi adferenda existimârint, quæ primò hypothesi insunt; verùm etiam, quæ ei conveniunt ratione quæstionis infinitæ, cui hypothesis potentiâ inest: profectò planum fit, paucis tantùm ei præceptis opus fore, qui ea cognoverit, quæ de hypothesi generatim membratimque explicantur à dicendi magistris.

At alterum quoque scrupulum injiciunt. Is de simplici est themate, absque quo mancam ac mutilam fore Rhetoricen ajunt. Mihi vero ne hæc quidem pars a Rhetoribus insuper habita videtur. Quippe qui sciat genus demonstrativum, is haut magnopere laborabit de simplici themate; quicum illud ita pleraque habet communia, ut interim multo amplius oratoris artificii, quàm thema simplex, requirat. Neque nescius sum, futurum ut hoc ipsum in controversiam vocent multi: verùm ratio in mundo est, quâ planum id fiat. Nam simplex fuerit thema, si de homine, temperantiâ, aut regno agas; ac definitionem, partes, proprietates, cæteraque, quæ simplici themate considerari Logici jubent, cognitionis causâ pertractes. Verùm conjuncta fiat quæstio generis demonstrativi, si de his ipsis agatur sub formâ laudis aut vituperationis. Potissimum autem inter tractationem utramque discrimen erit, quòd perfecta quoque simplicis sit thematis tractatio, quæ in sin-

gulis partibus τὸ ὅτι tantummodo dicit ac docet: at in genere demonstrativo insuper sit probationibus opus, quia, ut suo loco * commonstrabitur, hoc quoque in genere est aliquis orationis status. Magis etiam in demonstrativo, quàm in simplici themate, locum habent τὸ παθητικὸν, amplificationes, illustria verborum sententiarumque lumina. Itaque quemadmodum qui arcum scit intendere, eundem nullo negotio remittet: ita qui imbiberit generis demonstrativi præcepta, haut detrectabit simplex thema, quod ab illius perfectione haut modico distat intervallo. Et hæc de Rhetorices materiâ.

* Cap. 6. hujusce libri.

III. DE PARTIBUS RHETORICES.

PRoximum est, ut de rebus videamus ad persuadendum ordinatis. Ac primò eorum conspectum subjiciemus; tum quia hæc res nobis viam munit ad partitionem Rhetorices; tum quia volupe est, armamentaria & οἰκονομίαν hujus disciplinæ uno quasi intuitu lustrâsse. Ad persuadendum igitur necesse habet Orator auditorem docere, conciliare, & concitare. At illud fit oratione, tanquam instrumento; sive bene dicendo, qui instrumenti finis proximus est. Ad bene dicendum verò opus est Inventione, Dispositione, Elocutione, & Pronunciatione. Nam Memoriam quæ juvant, ad distinctam artem pertinent, quæ Μνημονευτικὴ vocatur. Itaque, etsi memoriter dicat Orator, meritò tamen memoriam tum Aristoteles, tum alii antiqui prætericrunt Rhetores.

Est autem inter ultimum Rhetorices finem, & viam, rationemque, sive, ut vulgò loquimur, media ad eum destinata, istiusmodi velut catena: Orator res invenit; inventas disponit; dispositas verborum sententiarumque luminibus exornat; exornatas memoriter apteque pronunciat; idque ut bene dicat. Bene dicit autem, ut auditorem doceat, conciliet, concitet *. à quibus primum requirit acumen Oratoris, alterum lenitatem, tertium vim: primum est debitum, alterum honorarium, tertium necessarium. Conciliare verò, docere, & concitare nititur, ut persuadeat; quod primum est intentione, & ultimum consecutione.

* Cic. 2. de Orat.

Hinc liquet, Rhetoricen rectè, pro quatuor officii Oratorii partibus, in quatuor distribui membra; Inventionem, Dispositionem, Elocutionem, & Pronunciationem; quæ Græcis, Εὕρεσις, Τάξις sive Οἰκονομία, Λέξις seu Ἑρμηνεία, & Ὑπόκρισις.

Atque hæc quidem præcipua sunt capita eorum, quæ, ut dixi, ubertim exposui libro singulari de Rhetorices natura. Nunc in ipsa artis penetralia nos conferamus.

CAP.

CAP. II.

De Inventione.

INVENTIO *est excogitatio argumentorum ad persuadendum idoneorum, quatenus sunt istiusmodi.*

Argumentum, juxta Ciceronem, est probabile inventum ad faciendam fidem.

Argumenta alia sunt artificialia, alia inartificialia: Illa Oratori & invenienda sunt, & tractanda; hæc non inveniuntur ab Oratore, sed aliunde allata tantummodo ab eo tractantur.

Argumenta artificialia trium sunt generum, λόγοι, ἤθη, πάθη. Ex his λόγοι ad docendum faciunt; τὰ ἤθη ad conciliandum; τὰ πάθη ad concitandum. Λόγων, sive argumentorum quibus docemus, forma quidem est argumentatio; materia verò magna ex parte sunt res contingentes.*

* Rationes sive argumentationes, mores, affectus.

Argumenta hæc petuntur è locis; qui sunt capita ac sedes argumentorum.

Loci alii sunt generales, alii speciales.

Loci generales sunt domicilia propositionum omnibus caussarum generibus communium.

Ejusmodi sunt duo. Prior est, possibile, & impossibile, Nam sive instituitur suasio, vel dissuasio; sive laus, vel vituperatio; sive accusatio, vel defensio: semper probandum est, aliquid potuisse, aut non potuisse, posse, aut non posse, fieri.

Alter est, magnum aut parvum; quo pertinent comparatorum loci; ut cùm ostenditur, aliud esse alio utilius, vel inutilius, honestius, vel inhonestius, æquius, vel iniquius.

Loci speciales sunt domicilia ac sedes argumentorum singulis caussarum generibus propriorum. Itaque pro varietate eorundem variant.

I. QUID SIT INVENTIO ORATORIA.

CUm primò & inprimis videndum sit, quid dicamus; indè quomodo dicamus: liquet, rectè initium sumi ab Inventione. Est igitur Inventio, excogitatio argumentorum ad persuadendum idoneorum, quatenus sunt istiusmodi; hoc est, argumentorum, quæ probentur vel omnibus, vel multis. Nam hæc sola sunt ad faciendam fidem idonea; non

non item quæ probantur sapientibus vel omnibus, vel multis, vel maximè probatis. Atque hac ratione distinguitur Inventio Oratoria à Dialecticâ. Nam inventio Dialectica [quemadmodum etiam scripsit Alexander Aphrodisiensis *] universalis est; ut quæ monstret argumenta quævis probabilia: Oratoria est particularis, ut quæ suppeditet tantùm argumenta πιθανά *. Itaque Rhetori identidem è promptuariâ Logicorum cellâ; at non itidem Logico è Rhetorum pharetris proferenda sunt argumenta.

* 1. Top.

* Persuasibilia.

Additur in definitione, quatenus argumenta sunt idonea ad persuadendum. Nam si ἔνδοξα *, & πιθανά, non differunt, nisi ut genus & species; & Dialectica generatim considerat ἔνδοξα: necesse fuit, ut objectum Rhetoricæ Inventionis à Dialecticæ objecto etiam formali distingueretur, sive considerandi modo.

* Probabilia.

Nonnullis Inventio Oratoria ita laxè definitur, ut etiam expositioni simplicis thematis conveniat. De quo quid sentiam, non obscurum est ex iis, quæ de materia oratoris superiori capite dicebam.

II. QUID, ET QUOTUPLEX SIT ARGUMENTUM ORATORIUM.

Argumentum quid sit, & unde dicatur, ostendit Agrætius, grammaticus vetus: *Arguere*, inquit, *est ostendere, & patefacere. Virgil. Degeneres animos timor arguit. Unde argumenta dicuntur, quæ caussam caussæ ostendunt.* Ubi *caussæ* nomine priori quidem loco rationem intelligit, sive fundamentum, cui sententia nostra innititur: posteriori autem loco significat ὑπόθεσιν sive controversiam. Boëthio* argumentum definitur *ratio rei dubiæ faciens fidem.*

* Lib. 4. in Top. Cic.

Rhetor verò non de quibusvis agit argumentis; sed de iis, quæ conducunt ad faciendam fidem. Unde ea Aristoteli πίστεις vocantur. Sunt hæc vel ἔντεχνα, ac rei insita; vel ἄτεχνα, atque remota à re. Quinctilianus transtulit *artificialia*, & *inartificialia*. Ἄτεχνα aliunde allata ab Oratore duntaxat tractantur; ut sunt testes, syngraphæ, &c. Itaq; eorum propriè nō inventio. Ἔντεχνα verò, quæ κατ' ἐξοχὴν Probationes dicuntur, & invenienda sunt, & tractanda. Illa pertinent ad orationem continuam: testes, tabulæ, jusjurandum, quæ ἄτεχνα sunt, reservantur altercationis artificio: ut adductis aliquot veterum locis probat Franc. Polletus lib. IV. Historiæ Fori Rom. c. XII.

Argu-

Argumenta ἔντεχνα trium sunt generum *: alia τοῦ ἤθους *a*, ratione Oratoris: alia τοῦ πάθους *b*, ratione auditoris; alia τοῦ λόγου *c*, ratione caussæ. Siquidē Oratori non tantùm opus est sententiis ἀποδεικτικαῖς *d*, quibus caussam probet; sed etiam ἠθικαῖς *e*, quò ostendat, se esse fide dignum; & παθητικαῖς *f*, ut ad vehementiorem quempiam affectum compellat auditorem. Eleganter hac de re Antonius apud Tullium in secundo de Oratore: *Mea totius orationis, & istius ipsius in dicendo facultatis, tres sunt rationes: una conciliandorum hominum, altera docendorum, tertia concitandorum. Harum trium partium prima lenitatem orationis, secunda acumen, tertia vim desiderat. Nam hoc necesse est, ut is, qui nobis caussam adjudicaturus sit, aut inclinatione voluntatis propendeat in nos, aut defensionis argumentis adducatur, aut animi permotione cogatur.* Hinc liquet, eum, qui Orator est futurus, duabus inprimis disciplinis imbutum esse oportere, Logicis, ut argumentandi sit peritus, & Ethicis, quo virtutes vitiaque norit, & perspectum habeat, quid homines ad spem, metum, iram, concitet.

* *Aristot. lib. 1. Rhetor. Dionysio Halic. commentario de Lysia, &c.*
a *Moris.*
b *Affectus.*
c *Rationis, sive argumentationis.*
d *demonstrantibus.*
e *Mores dicentis exprimentibus.*
f *Affectum concitantibus.*

III. DE ARGUMENTATIONE ORATORIA, ET VERISIMILIBUS, AC SIGNIS, UNDE EA CONSTAT.

IN argumentis ἀποδεικτικοῖς duo sunt consideranda; forma sive argumentatio, & materia.

ARGUMENTATIONES apud Oratores duæ *g*, sunt præcipuæ; Enthymema, & Exemplum. Quemadmodum enim Logicus vel ex medio universali concludit, ut in Syllogismo; vel ex singularibus, ut cùm Inductione utitur: itidem & Oratoria argumentatio alia per universale fit; ut Enthymema, quod est Syllogismus imperfectus; alia per singulare, ut Exemplum, quod est Inductio imperfecta. Atque inde est, quòd cùm Aristoteles, tum Dionysius Halicarnassensis *h*, Enthymema appellent Syllogismum Rhetoricum; Exemplum autem Rhetoricam Inductionem.

Nam etsi Orator Syllogismo quoque utitur, neque eo tantummodo tripartito, sed (si plerosque omnes audimus Rhetores, quorum sententiam alibi † expendemus) & quadripartito, & quinquepartito, cùm nimirum adjungit Syllogismo Dialectico rationem vel alterius præmissarum, vel utriusque: id tamen rarum est præ Enthymematis & Exemplis: quibus magnopere gaudet, tum ut occultet artificium, quod agnitum, caussæ magis obest, quàm prodest; (atque hac propter etiam, cùm Syllo-

g *Aristot. l. 1. Analyt. Post. cap. 1. sect. 3. & 1. Rhetor. cap. 2. ex distinctione vulgari: ac secundum illam Danielis Barbari ac Ioannis Sturmii, cap. 11.*
h *Epist. ad Ammaeum.*
† *Lib. 3. cap. 5.*

gismo utitur, partes ejus ferè transponit) tum ne videatur diffidere judicis auditorumque prudentiæ, quasi necesse sit, utramque Syllogismi partem exprimi, velut apud ignaros etiam rei vulgariæ. Sed de formâ argumentorum infrà copiosiùs agendum erit. Sequitur MATERIA; de qua ubertim Aristotelis interpretes: nos de eâ præcisè, & quasi brevi trademus manu.

Enthymematum & Oratoriæ omnis argumentationis materia magnâ ex parte est contingens. Siquidem ferè versatur circa humanas actiones, quæ pendent ab hominis arbitrio. Atque id in caussâ est, cur Hermogenes solam materiam contingentem subjiciat Oratori. Verùm rectiùs Arist. 1. Rhet. & Tullius 1. de Invent. statuunt, fieri nonnunquam, ut materia enthymematis quoque sit necessaria, quemadmodum & exemplorum. Appellat Aristoteles utrumque hoc genus in suâ enthymematis definitione *εἰκότα καὶ σημεῖα* *. Quid verò his nominibus signet, varii variè serram ducunt. Mihi verisimile fit, *εἰκότα* vocari propositiones quasvis, eo nomine probabiles, quòd adferant quidpiam ut plurimum contingens. Ita simile vero est, eam, quæ mater est, amare unicè liberos & affectus suos: quamvis & hodie sint matres non matres: & Agave olim, attamen in furorem prius actâ à Baccho, quemadmodum poëtæ fabulantur, Pentheum † discerpserit: ac Medeam etiam *a sævus amor* docuerit *commaculare manus natorum sanguine*, ut canit Maro *b*, imò Aëdon quoque Ityn filium suum in frusta concisum, inque olla coctum, edendum apposuerit marito suo Polytechno: ut ex Bœi Ornithogonia refert in Metamorphosi Antonius Liberalis. Illustre etiam odii erga filium præbet mater Ptolomæi illius, qui κατ' χλευασμὸν dictus Φιλομήτωρ. Vide Pausaniam in Atticis, & quæ ex eo scribimus lib. IV, cap. IX. Σημεῖα verò ab Aristotele appellari censeo, propositiones aliquid demonstrantes ab iis, quæ vel antecedunt rem, vel consequuntur. Ab antecedenti quidem, cùm ex segnitie socordiaque colligimus, quempiam ad paupertatem redactum iri: aut cùm ex lassitudine corporis spontaneâ morbum præsagimus. Par ratio in facto pueri ab Areopagitis damnati, quòd coturnicibus effodisset oculos, ac vivos deinde emisisset. Nam ex eo conjecturam capere erat, futurum, ut, nisi huic malo obviam iretur, multa aliquando sævè crudeliterque patraret in Remp. A consequenti verò est, cùm arborem floruisse colligimus, quia habeat fructum. Quanquam id non quavis in arbore habeat locum, cùm ficui loco floris sit ὀπὸς *, unde non florere, sed lactere dicitur; quemadmodum docent Macrobius lib. III. Sat. c. XX. & Turnebus lib. XVIII. Adv. c. IV. Alterum quoque à consequenti exemplum dabo è Varronis † Andabatis:

* *Verisimilia & signa.*

† *Eurip. Bacch. Pausan. Corinth. Ovid. 3. Met.*
a *Vide Diodorum Sic.*
b *Ecl. 8.*

* *Succus lactens.*

† *Apud No-*

Candi-

Candidum lacte è pupillâ cùm fluit, signum putant
Partuis, quòd hic sequatur mulierem à partu liquor. vium in Partuis & Lacte.

Hæc signa si certa sint & indubitabilia, uti sunt quæ convertuntur cum re, Græcis τεκμήρια, Ciceroni in Partitionibus *Propria rei nota* dicuntur. Ejus exemplum Cic. lib. II. de Invent. ponit; *Si peperit, cum viro concubuit.* Alia signa *notæ communes*, & simpliciter σημεῖα vocantur: suntque duûm generum. Nam vel habent se ut singulare ad universale; vel ut universale ad singulare. Prioris generis signum est: Simon est Græcus, & Simon est insidiator: ergò omnes Græci sunt insidiatores. Ita enim, è Donati sententia *a*, colligere jubet Æneas, cùm apud Maronem *b* ait: *Accipe nunc Danaûm insidias, & crimine ab uno Disce omnes.* Sed peccare hoc argumentandi genus adversus canones tertiæ figuræ, ex Analyticis prioribus liquet. Alterius generis exemplum est: Qui febricitat, crebrò respirat: hic crebrò respirat: ergò febricitat. Verùm hæc quoque argumentatio ἀσυλλόγιστος est, cùm in secundâ figurâ non possint esse puræ putæ affirmantes. Itaque perspicuum est, argumenta è notis communibus desumta sæpenumero inducere in fraudem.

Frustra autem miratur Raphaël Regius *c*, signa non necessaria à Fabio σημεῖα appellari. Nam cum Aristoteles I. Reht. ἀνώνυμα facit, proprio nomine carere indicat, eoque idem generis ac speciei nomen esse sentit; ut bene observavit Franc. Luisinus, quem vide lib. I. παρέργων cap. IX. Ac compluria hujus generis adferemus cap. IV. ubi de duplici suasionis acceptione adversus Scaligerum disserimus. De utroque signorum genere ita Fabius lib. V. cap. IX; *Signa sive indubitata sint, non sunt argumenta, quia ùbi illa sunt, quæstio non est; argumento autem, nisi in re controversâ, locus esse non potest: sive dubia, non sunt argumenta, sed ipsa argumentis egent.* Quæ sententia Quinctiliani, jure à viris doctis reprehensa fuit. Etsi enim argumenta fuerint certa, atque indubitabilia; quæstio tamen erit, quia latent argumenta istiusmodi in re, ex quâ sunt eruenda ab Oratore; eruta autem atque oculis subjecta terminant ac decidunt controversiam; unde & Græcis τεκμήρια vocari scribit Aristoteles, quia τὸ τέκμαρ καὶ πέρας ταὐτόν ἐστιν κατὰ τὴν ἀρχαίαν γλῶτταν *. Et hoc nisi esset, corruerent scientiæ contemplativæ, quia demonstrationes non essent argumenta. Sin fuerint signa dubia; ut singula singulatim incerta sint, & imbecilla, conjuncta tamen plurimum possunt, neque ipsa egent probatione. Unumquodque enim injicit suspicionem; sed plura faciunt fidem. Atque hoc Fabius ipse fatetur lib. V. cap. XII. *Hæc imbecillia naturâ*, inquit, *mutuo auxilio sustinentur. Itaque si non possunt valere, quia magna non sunt; valebunt, quia multa sunt, quæ ad ejusdem rei*

a *In ejus verbis quædam desunt in codd. vulgatis, sed integrum locum è vett. libb. apponit Pierius in 2. Æn.*

b *2. Æn.*

c *Comm. in Quinctil. lib. 5. cap. 9.*

* *Vox τέκμαρ, vetusta lingua idem est, quod terminus.*

probationem omnia spectant. Ut, si quis hereditatis gratiâ occidisse hominem dicatur. Hereditatem sperabas, & magnam hereditatem, & pauper eras, & tum maximè à creditoribus appellabaris, & offenderas eum, cujus heres eras, & mutaturum tabulas sciebas. Singula levia sunt, & communia; universa verò nocent, etiamsi non ut fulmine, tamen ut grandine. Hæc ille. Et juvat illud Publii Syri:

Auxilia humilia firma consensus facit.

Quare valet in argumentis, quod de signis medicis veriùs, quàm elegantiùs, scribit vetus Sorani interpres, Cœlius Aurelianus lib. 1. de morbis acutis cap. 11. *Non ex uno, vel duobus, sed ex multis concurrentibus, significatio firmatur. Unum enim quiddam ad aliud quiddam, commune est. At verò in unum conveniens multorum concursus, discretionum facit intelligentiam prominere.*

Cùm autem dicimus, Oratores, tum necessariis, tum probabilibus uti argumentis, non tantùm necessaria appellamus, quæ dicuntur κατὰ παντός *, nedum καθ' αὑτό †, vel καθόλου πρῶτον a, de quibus Philosophus in prior. ἀναλυτικῶν ὑστέρων b, verùm illa etiam, quæ licet constent materiâ contingenti, tamen videntur aliter se habere non posse. Istiusmodi est illud Tullii pro Quinctio: *Etenim si veritate amicitia, fide societas, pietate propinquitas colitur: necesse est, iste, qui amicum, socium, affinem, famâ ac fortunis spoliare conatus est, vanum se, & perfidiosum, & impium, esse fateatur.* Atque hæc universè dicta sunto de argumentis ἀποδεικτικοῖς c.

** De omni.*
† Per se.
a Universaliter primo.
b Cap. 4.
c Demonstrativis.

Sunt autem argumenta demonstrativa, sive rationes, duûm generum. Nam vel conducunt ad quippiam uni alicui persuadendum, E. G. Socrati aut Zenoni; quorum utrique multa persuaderi potuissent, quæ non probarentur in vulgus: vel istiusmodi sunt, ut omnibus, aut pluribus, fidem facere possint. Priora illa aspernatur Rhetor. Nam licet ars in agendo versetur circa singula; in præceptis tamen tantummodo spectat universalia, eo quòd singularia sint infinita. Unde est, quòd Aristot. 1. Eth. medicum ait sanitatem considerare hujus vel illius, quia medetur singularia: at 1 R Post. Analyt. & 1. Rhet. dicat, medicum non considerare singularia, E. G. quid salubre sit Socrati, aut Calliæ; sed quid tali, aut talibus. Nam in Ethicis loquitur de medicinâ operante; in Analyticis, & Rhetoricis, de docente. Quare & Rhetorices docentis est, ea tantùm tractare, quæ aut universis, aut majori conveniunt parti, h. e. quæ probabilia sunt talibus, quales sunt, qui consultare ac deliberare, vel in judicium venire solent. Neque obstat, quòd de singularibus sit disceptatio in foro,

aut

aut curiâ; quia rationes vim accipiunt à generalibus propositionibus. Unde M. Antonius apud Tull. II. de Orat. *Nulla denique est caussa, in quâ id, quod in judicium venit, ex reorum personâ, ac non generum ipsorum universâ disputatione, quaeratur.* Et aliquanto antè; *Ignari*, inquit, *omnes controversias ad universi generis vim & naturam referri.*

IV. QUID LOCUS SIT, ET QUOTUPLEX.

Argumenta petuntur è locis. Est verò locus, (prout Theophrastus definit apud Alexandrum in I. Top. *) ἀρχή τις ἢ στοιχεῖον, ἀφ᾽ οὗ λαμβάνομεν τὰς περὶ ἕκαστον ἀρχάς. *Principium quoddam vel elementum, ex quo principia rei cujusque sumimus.* Hoc est, loci sunt principia seu domicilia, ex quibus argumenta ad rei cujusque probationem desumuntur. Unde Ciceroni in Topicis locus definitur sedes argumenti. Imò, ut plerique tradidere, etiam Aphrodisiensi, initio Topicorum. Sed decipit eos interpres, qui τὴν τοπικὴν πραγματείαν, vertit, *de sedibus argumentorum.* Locis hisce, velut signis, admonemur, quaenam instituto nostro inserviant. Neque enim fieri potest, quin abunde ei suppetat argumentorum, qui haut gravetur animum per locos singulos circumferre, ac secum expendere, quae sint de naturâ rei; quae antecedant eam, aut consequantur; quae affinia sint aut pugnantia; atque alia, quae ad εὐπορίαν * pertinent.

* Pag. 5. edit. Ald.

* Argumenti inventionem, sive propositionum copiâ.

Loci alii sunt Dialectici, alii Rhetorici. Dialectici sunt universales, & ab Aristotele in Topicis explicantur: cujusmodi sunt, Caussa, Effectus, Definitio, Divisio, Opposita, aliaque; quorum cognitione omnino Oratori opus est; quia non minus è locis Topicis, quàm Oratoriis, argumenta depromi solent; ut superiùs diximus. Atque inde est, quòd nonnemo tractationem eorum Rhetoricis inserfit; sed ignarus limitum Dialecticae, ac Rhetoricae. Illorum tamen studium non improbamus, qui è locis Topicis quaedam tantummodo delibant. Nam cùm aliud sit Logica communis, quae Organo traditur; aliud, ut Averroës vocat, Logica appropriata, quae Aristoteli * dicitur τρόπος τῆς ἐπιστήμης a: nihil certè prohibet, de eadem re in diversis agi disciplinis, si una tractet accuratè, altera pingui Minervâ, & pro ratione instituti.

* Lib. 2. Metaph. cap. 3.

a Modus scientiae.

E locis Rhetoricis, de quibus solis acturi sumus, alii communes sunt tribus caussarum generibus, qui κατ᾽ ἐξοχὴν vocantur τόποι *, quia sunt generalia propositionum domicilia: alii sunt proprii cuique generi, qui εἴδη k dicuntur, quia sunt sedes propositionum in hâc vel illâ dicendi formâ.

* Loci.

k Forma sive species.

V. DE LOCIS COMMUNIBUS.

Loci Communes sunt duo, Possibile & impossibile, Magnum & parvum. Nam reperiri hæc in genere Deliberativo, Demonstrativo, & Juridiciali, [de quibus dicendi generibus proximo capite dicturi sumus] liquet ex exemplis, quæ subtexam.

Ac primò argumenti ἀπὸ τοῦ ἀδυνάτου *l* in Deliberativo exemplum est, cùm Cicero * dissuasit Pompejanis post prœlium, ne rursus tentarent belli aleam, eo quòd non videretur fieri posse, ut qui integri fuerant impares, hi fracti essent superiores. Item si quis hodie principi, cogitanti de perfodiendo Isthmo Corinthiaco, neget, successurum negotium, quod, ut Plinius † scribit, primus tentârit Demetrius Rex *a*; deinde Julius Cæsar *b*; hinc Claudius Caligula *c*; tandem etiam Domitius Nero *d*; sed irrito omnes & infelici conatu. Οὕτω χαλεπὸν ἀνθρώπῳ τὰ θεῖα βιάσασθαι *e*, ut in Corinthiacis inquit Pausanias.

In Demonstrativo exemplum erit, siquis inficias eat, Romulum esse Martis filium, quia fieri nequeat, ut mulier Deo misceatur. Sanè & Platonis est in Sympos. Θεὸς δὲ ἀνθρώπῳ οὐ μίγνυται *f*: quod ipsum ex Platone refert Appuleius lib. de Deo Socratis. Huc addas licet, quòd Romulus neque morte obitâ potuerit Deus fieri animalis: falsumque esse, quod ex Labeone prodidit Appuleius *g*, atque etiam Servius *h* scribit, *Esse quædam sacra, quibus animæ humanæ vertantur in Deos, qui appellentur animales, quòd de animis fiant.* Simile exemplum foret, si quis eo, quòd Deus est immortalis & optimus, ostendisset populo Rom., Caium Cæsarem, hominem, imò monstrum hominis, Deum esse non posse: ideoque ridiculosissimam (ut ita cum Plauto dicam) esse assimilationem, cùm, in cujusdam orationis initio *i*, eo se Deum esse demonstrare voluit, quòd, ut, qui bobus aut gregi præsunt, ipsi nec boves, nec de grege sint, sed his longè præstantiores; ita ipse, cum generi præsit humano, neutiquam homo credi debeat, sed hominum genere excellentior; nempe (cor hominis!) numen aliquod.

In Juridiciali exemplum est, cùm Clodius negat se incestu Romæ violâsse pulvinaria Damiæ, seu Bonæ Deæ, eo quòd tum temporis, quo id actum dicitur, fuerit Interamnæ *. Aut cùm Roscius negat se occidisse patrem, quia, quo tempore hic interemtus sit, ipse visus sit Ameriæ †.

Eadem est magni ac parvi ratio. Nam aliud alio vel utilius est, vel honestius, vel æquius. Ita in Deliberativo, qui suadet, id, cujus autor est, magna ait consequi emolumenta; detrimenta autem, parva aut nulla:

l *Ab impossibili.*
* *Epist. 3. lib. 7. ad fam.*
† *lib. 4. cap. 4.*
a *Pausanias in Corinthiacis.*
b *Suetonius, & Plutarchus in Cajo Cæsare.*
c *Suetonius Calig. c. 20.*
d *Sueton. in Nerone cap. 19 & Xiphilinus. Rei ipsius meminere & Herodotus, Strabo, Lucianus, Philostratus.*
e *Usque adeo difficile est homini, vi cogere ea, quæ divino sunt ordinata consilio.*
f *Deus non miscetur homini.*
g *De Deo Socratis.*
h *In 3. Æn.*
i *Philo Alexandrinus.*
* *Cic. pro Mil.*
† *Cic. pro Rosc. Amer.*

nulla: contrà qui dissuadet, parva esse vult emolumenta, detrimenta summa certaque.

Similiter in Demonstrativo tanta alicujus in Rempubl. dicuntur fuisse merita, ut multis antiquitas pro istiusmodi beneficiis decreverit aras, festa, ludos, aliosque honores heroicos. Et si quis Helenen vituperet, negabit, formam, quâ præstitit, rem tantam esse, ut singularem eâ laudem mereatur.

Itidem in Juridiciali, qui accusat, factum aggravat, ejusque magnitudinem & atrocitatem ante oculos ponit: contrà reus aut inficiatur, aut imminuit.

Sed loci Communes intelligi non possunt, nisi priùs actum sit de locis Propriis. Hi autem variant pro varietate causarum, ac dicendi generum. Itaque Aristoteles, pleniori Locorum communium declaratione in librum II. rejectâ, deinceps tractat de Generibus dicendi. At enim, inquies, in eo legem migrat à se præscriptam initio φυσικῆς ἀκρ. Ubi ab universalibus occipere jubet: & meritò quidem, cùm omne totum notius sit partibus suis; ut quod, juxta Averroëm, essentialibus quidem partibus notius sit notitiâ confusâ, & quantum ad nos; subjectis verò, h.e. speciebus, compertius sit notitiâ distinctâ, ratione nostri, & naturâ. Verum non est, quòd argumentum hoc pulverem nobis ob oculos spargat. Siquidem Aristoteles in Physicis ab iis solùm universalibus principium capere jubet, sub quibus particularia continentur, tanquam partes subjectæ. Ita tractandum ait de corpore generatim accepto, priusquam descendatur ad corpus simplex aut mixtum; ac de his agendum, antequam considerentur meteora, plantæ, animalia; quæ corporis mixti species sunt. At hic res se multo secus habet, quia loci particulares neutiquam comprehenduntur sub universalibus, sive potiùs communibus: uti liquidò parebit ex iis, quæ membratim de singulis generibus dicturi sumus.

CAP.

CAP. III.

De generibus caussarum.

Caussarum seu quæstionum finitarum genera sunt tria; Deliberativum, Demonstrativum, & Juridiciale.

Differunt hæc inprimis quatuor modis.

Primò partibus, sive officio. Nam deliberativo suademus, vel dissuademus; Demonstrativo laudamus, vel vituperamus; Juridiciali accusamus, vel defendimus.

Secundò fine, idque dupliciter; ratione rei, & auditoris. Ratione rei, quia Deliberativi finis est utilitas, Demonstrativi honestas, Juridicialis æquitas. Ratione auditoris, quia in Deliberativo Orator propositam habet spem ac metum, in Demonstrativo delectationem, in Juridiciali clementiam, ac sævitiam.

Tertiò discrepant tempore. Nam Deliberativum versatur circa futurum; Demonstrativum maximè circa præsens; Juridiciale circa præteritum.

Quartò auditorum genere. Nam in Deliberativo auditor est senator, in Demonstrativo auscultator, in Juridiciali judex.

I. QUOT SINT CAUSSARUM GENERA, ET QUOMODO DIFFERANT.

Caussarum sive controversiarum, quas Græcis ὑποθέσεις vocari cap. 1. a ἐν τέχνῃ. diximus, Aristoteles, Dionysius Halicarnassensis *a*, ac plurimi alii, tria faciunt genera, Deliberativum, Demonstrativum, & Juridiciale: Græcè Συμβουλευτικὸν, Ἐπιδεικτικὸν, & Δικανικὸν. Deliberativum est, quo suademus vel dissuademus; Demonstrativum, quo laudamus vel vituperamus; Juridiciale, quo accusamus vel defendimus. Non plura esse dicendi genera, probatur in hunc modum. Auditor omnis, vel tantùm b *Spectator.* auscultat, ut de facultate Oratoris judicium ferat, qui Aristoteli θεωρὸς *b*, c *In Partit.* Ciceroni *c auscultator*, dicitur: vel ideo audit, ut sit in re, de quâ agitur, disceptator, moderatorque sententiæ: atque hic rursum vel præteritum considerat, ut judex; vel futurum, ut senator. Ex primo genere resultat Demonstrativum; ex altero Juridiciale; ex postremo Deliberativum.

Id ipsum & aliâ ratione evincitur. Siquidem Orator vel circa præte-

præteritum versatur, ut de Juridiciali diximus; vel circa futurum, ut vidimus de Deliberativo; vel circa præsens, ut in Demonstrativo. Quanquam hoc nonnunquam assumat futurum; ut quando aliqua eventura concinimus: itemq; præteritum; velut cùm facta commemorantur, sive viventium, sive defunctorum: quomodo hos constat olim Athenis in Ceramico extra urbem laudari solitos, Suida *a* teste: Romæ autem, pro Rostris *b*: quod Acron *c* inibi factum scribit in memoriam sepulchri Romuli. Sed hi tum proponebantur ut præsentes, quia cùm reliqua fluxa ac fragilia sint, *virtus, clara æternaq; habetur*, ut ait ille *d*. Rectè etiam, cùm agitur de Demonstrativo, solùm fit mentio temporis præsentis, quia hoc illi proprium est, cùm futurum ei commune sit cum Deliberativo; præteritum cum juridiciali; præsens cum nullo: tum etiã, quia principaliter id tractat; præteritum verò ac futurum rariùs, atque adeo non, nisi ut de præsentibus judicium fiat. Neque enim superstites laudamus, quòd probi aliquando fuerint: quippe haut laudem merentur, qui à virtute desciverunt: neque eos extollimus, quòd probi olim sint futuri: nam

Prudens futuri temporis exitum
Caliginosâ nocte premit Deus;

ut ait poeta Venusinus *e*: verùm unum id unicè spectamus, cujusmodi in præsentiarum sit is, quem exornaturi sumus: eique rei firmandæ, tum res præclarè gestas commemoramus, tum è præteritis ac præsentibus de futuris facimus conjecturam: ut liquidò pareat, quam vis genus Demonstrativum in omnia diffundatur tempora, optimo tamen jure ei præsens duntaxat adsignari. Atque ex his quidem duo utcunque cognoscere est, quot sint dicendi genera, & quomodo ea differant. Verùm ne quid, quod ex re & ad rem sit, neglexisse cuiquam meritò videamur; de utroque plenius dicemus. Ac primò aliis quoque modis ea distingui ostendam: deinde respondebo argumentis, quibus alii, plura pauciorave esse dicendi genera, adstruere sunt adnixi.

Sanè etiam hæc genera non solùm differunt partibus sive officio, auditoribus, & tempore circa quod versantur; de quibus abundè hactenus egimus: verùm illustre quoque discrimen petitur à scopo, idque geminum. Unum est ratione auditorum. Nam Demonstrativum propositam habet delectationem auscultatoris; Deliberativum, spem aut metum consultantis; spem, si suadeat Orator; metum, si dissuadeat; Juridiciale clementiam aut sævitiam Judicis; clementiam, in defensionibus, sævitiam, in accusationibus. Quamquam id perpetuum non est. Nam inter-

a *in Κεραμεικῷ.*
b *Hieronymus in vita Nepotiani.*
c *In Epod. Horat. de sepulcri ejus nigro lapide, sive leone lapideo, vide Festum in* Nigrum lapidem *& Dionysium Halic. lib. 2. ubi de pugna inter Romulum. & Remum.*
d *Sallust. Catil.*
e *Lib. 3. od. 29.*

dum in defensionibus Orator ad sævitiam accendit; cujus rei exemplum habemus Orat. pro Rosc. Amer. Alterum discrimen est ratione rerum. Nam quia nemo fatebitur, se suadere inutilia, aut laudare turpia, aut fecisse injusta; Aristoteles principalem Deliberativi finem esse voluit utilitatem; Demonstrativi honestatem; Juridicialis justitiam & æquitatem. Hinc Arsace apud Heliodorum lib. VIII. Æthiop. ait: Πρὸς ταῦτα ῥητόρευε, καὶ δίκαια, καὶ πρέποντα, καὶ συμφέροντα μάτην ὁριζόμενος. *Ad hæc rhetoricare, & justa, & decora, & utilia frustra definiens.* Nam singulorum dicendi generum fines ab eâ nominantur. Et plana est distinctio, si intelligatur, ita evenire ut plurimum. Alioqui non careat res controversiâ. Nam, si cum Stoicis volumus argutari, quandoquidem nihil est honestum vel æquum, quin idem sit utile; nec quicquam utile, quin idem sit honestum; (sanè etiam Socrates eos exsecrari solet, qui hæc sejunxissent *a*) jam tria hæc genera scopo distingui non possunt. Quod si honestum & utile, ut Peripatetici sentiunt, & re, & ratione inter se differunt; ac honestum quidem est, quod propter se expetitur; utile autem, quod expetitur propter aliud: nemo inficias ire possit, cùm Oratorem oporteat esse virum bonum, quoties, ut sæpe usu venit, honestum pugnat cum utili, nullius cum rei auctorem futurum esse, nisi honestæ, & æquæ, etiamsi ea utilitati adversetur. Aristides *b* certè consilium, quod à Themistocle jussu Atheniensium solus acceperat, eo discussit, quòd perutile quidem esset, at minimè honestum. Par fuerit ratio, si quem adhortemur, ut, M. Attilii Reguli exemplo, malit ad acerbissima reverti suppliciâ, quàm fidem hosti datam fallere. Item si cui suadeamus, ut potius in prælio fortiter occumbat, quàm turpissimas accipiat vitæ conditiones. Neque elabimur, si dicamus, honestum, ac utile, fines esse subordinatos. Nam in hujuscemodi non suadetur, quod propter aliud expeti solet; sed, quod in se ac naturâ sua bonum est. neque igitur utilitas propriè finis erit, cùm hæc eorum sit, quæ ad aliud referuntur; uti quoq; scripsit Alexander Aphrodisiensis lib. IV. natur. quæst. cap. I. Quare vel asserendum cum Quinctiliano *c*, celerem magis ac rotundam esse distributionem, quàm veram, quia omnia quodammodo stent mutuis auxiliis: in quâ etiam sententiâ (ne verbis velitari & σκιαμαχεῖν *d* videamur) est illud naturæ miraculum Jul. Scaliger lib. I. de re poet. cap. I. vel dicendum, quoties suadetur, ut honestum præferamus utili, honestum inducere formam utilis; quia cùm vir bonus omnia honestate metiatur, honestum inutile conscientiæ ac nomini suo utilius judicat, quàm turpe utile vel denique dicendum, ita statui, quia ut plurimùm, licèt non perpetuò, utilitas sit generis

a *Cic. 3. offic. & 1. de Legg. & Plutarch. lib. 4. Sympos.*

b *Plutarchus in Aristide.*

c *lib. 3. cap. 4.*

d *Cum umbra depugnare.*

neris Deliberativi finis: at adæquatum hujusce generis finem esse Bonum; quo comprehenditur, tum quod propter se expofci debet, cujusmodi est honestum; tum quod propter commodum volumus, quale est utile; tum quod expetitur voluptatis caussâ, quod jucundum appellatur. Sane pro hac sententiâ facit, quòd apud sapientes ac porbos plus valent argumenta, quæ ab honesto ducuntur: at apud vulgus magis persuadent, quæ petuntur ab utili, aut jucundo. Quare qui Bonum fecerit hujusce generis finem, is universa fuerit complexus: ut Boëthio factum lib. IV. in Top. Cic.

Verùm de fine haut ultra procudo sermonem. Accedo ad discrimen, quod sumitur à ratione tractandi. Id verò geminum est. Neque enim in sola consistit elocutione; quæ, uti suo loco *a* dicemus, minùs exacta est in judiciali, accuratior in deliberativo, at planè exquisita in demonstrativo: verùm etiam in inventione ipsâ; quandoquidem in judiciali maximè nitimur enthymematibus, in deliberativo exemplis, in demonstrativo amplificationibus. Quanquam Demosthenica in deliberativo quoque magis abundant enthymematis; quam ob caussam fortasse Pytheas ajebat *b*, τοὺς λόγους Δημοσθενικοὺς λύχνων ὀπόζειν *c*. Plus quidem olei, quàm vini, consumsisse Demosthenem, scribit & Hieronymus apologiâ in Ruffinum, & Diomedes Grammaticus: quod ipsum confirmat, tum Servius, qui eum, uti & Lycurgum, abstemium fuisse ait: tum Lucianus *d*, qui & ipse aquam eum bibisse refert; contrà quàm Æschines fecerit, quem tragœdias inter pocula scripsisse, narrat Callisthenes.

a *Initio libri sexti.*

b *Plutarchus, Ælianus, Libanius.*

c *Orationes Demosthenicas lucernam olere.*

d *In Encomio Demosth.*

II. OCCURRITUR ARGUMENTIS, QUÆ MOVENTUR ADVERSUS DOCTRINAM DE TRIBUS CAUSSARUM GENERIBUS.

Et hæc dicta sunto de modis, quibus tria dicendi genera distinguuntur. Proximum est, ut, quod me facturum receperam, ferram cum iis reciprocam, qui plura pauciorave esse dicendi genera contendunt. Ac pauciora quidem fuerint genera, si audimus M. Antonium, qui apud Ciceronem lib. II. de Oratore removere videtur demonstrativum. Neque enim, quod laus, aut vituperatio etiam locum habeant extra deliberationem ac judicium, id ei satis valida videtur ratio ad adstruendum hoc genus, quia & alia facit Orator, quæ non constituant distinctum caussæ genus. Verùm nobis, sive M. Antonius, sive Tullius, Parum valido tibicine

cinc hanc videtur ſtatuminare ſententiam. Nam quod ait, Oratorem quoque de aliis tractare, id ſanè verum eſt; ſed, quod pace ejus dixerim, ἀπροσδιόνυσον*. Neque enim, quam adduximus definitionem, ea adæquati eſt Oratoriæ facultatis objecti, ſed ſolius ὑποθέσεως. Laudem verò ac vituperationem eſſe ὑποθέσεως ſpecies, haut inficiabitur, qui ſciat, laudari quoq; ac vituperari ſingularia; ὑπόθεσιν autem eſſe quæſtionem de ſingulari inſtitutam.

* *Nihil ad rem.*

Alium, ac fortaſſe validum magis arietem intorquent alii. Cùm, inquiunt, honeſtum & juſtum haut aliter differant, quàm genus & ſpecies: omnino genus juridiciale comprehendi videtur ſub demonſtrativo. Sed facilè etiam hunc impetum eludimus. Neque enim finis ſolum conſiderari debet ratione rei, ſed etiam auditoris. At hujus ratione in Demonſtrativo finis eſt delectatio; ſub qua comprehendere nequeas clementiam ac ſævitiam, quæ ſibi in Juridiciali proponit Orator. Adde quod diverſimode juſtum conſideratur in hiſce dicendi generibus. Nam in Juridiciali juſtum eſt prædicatum primariæ concluſionis: at in Demonſtrativo eſt medius terminus. Qui enim Ariſtidem laudat, is commendat eum a juſtitiâ, quæ illi Juſti peperit cognomentum. At qui reum defendit, is, in quo actor injuſtè feciſſe adſerit, in hoc nec tranſverſum unguem ab æquitate receſſiſſe contendit.

Sed ecce Ariſtoteli quoque litem intendit Julius Cæſar Scaliger. Cujus verba aſſcribam, è libro primo, capite primo, de re Poeticâ. *Acuto*, inquit, *homini, ac primæ alumno Philoſophiæ, videantur juridicialis partes, deliberativa & demonſtrativa. Nunquam enim agitur aut defenditur reus ſine laudatione ac vituperatione, vel perſona, vel rei, vel facti, vel dicti, vel conſilii: quemadmodum ne ſine deliberatione quidem. Deliberatur enim de ſupplicio rei, aut abſolutione. Quamobrem neutiquam eſſe poterunt ſpecies aut genera cauſſarum, propterea quòd nulla ſpecies alterius pars eſſe quit.* Ita ſubtiliter Scaliger: ſed, niſi me ratio fugit, etſi in genere Juridiciali quiſpiam laudatur aut vituperatur, non ideo fit demonſtratio pars Juridicialis; (eademque Deliberativi ratio;) quia poſſunt ſpecies diverſæ materiâ convenire: ſed formâ neceſſariò differunt; quæ quia amplitudinem materiæ ad certam reſtringit ſpeciem, idcirco Philoſophis dicitur εἰδοποιός*. Quare aliud conſtituitur cauſſæ genus, cùm laus aut vituperatio adhibetur ad honeſtatem aut turpitudinem commonſtrandam; aliud item, cùm ad ſuadendum, diſſuadendúmve; aut ad accuſandum vel defendendum: quandoquidem diverſus in his eſt finis; qui in rebus iſtiuſmodi formæ locum obtinet.

* *Specifica.*

Nec

Nec meliori jure plura alii faciunt caussarum genera. Videtur iis præter tres istos fines, honestum, utile, & justum, quartus etiam esse finis, jucundum. Id si est, manca, inquiunt, mutilaque fuerit Oratoria, ni quartum tribus illis adjungas dicendi genus, cujus finis sit voluptas. Certè apud Maronem * Juno à pulchritudinis voluptate Æolo suadet & persuadet, ut ventos emittat. Verba ejus adpono: * 1. Æn.

Sunt mihi bis septem præstanti corpore nymphæ,
Quarum, quæ forma pulcherrima, Deiopeiam,
Connubio jungam stabili, propriamque dicabo.

Verum ne ab hoc quidem turbine navi nostræ periculum est, ne frangat ratem. Et ratio in promtu est, quia, cùm utile vel pressè accipiatur, pro bono, quod commodi caussâ expetitur: vel latè, pro quovis bono, quod expetitur propter aliud: hoc loco sumitur posteriori modo, quo jucundum comprehenditur sub utili: cui rei firmandæ nonnulla adferam cap. proximo. Est & altera ratio, cur voluptas potis non sit quartum constituere dicendi genus. Nam Rhetorica ancillatur Politicæ: Politicæ finis est beatitudo civilis: beatitudo consistit in actione virtutis: virtus autem non proponit sibi voluptatem; cui qui mancipantur, bestiis, quam hominibus, sunt propiores; sed honorem, ac publicam utilitatem. Quare etsi Rhetorica, si in se, h. e. naturâ suâ, cosideretur, etiam persuadeat à voluptate. non tamen voluptas primarius est finis; neque quartam ponit Rhetoricæ formam, quia eam consideramus cum Aristotele, quà est Politicæ famula, h. e. quâ ejus amplitudinem Oratores restrinxêre ad usum civilem.

At inquit disertissimus Muretus *, tres primæ Ciceronis *in Catilinam orationes sub nullum ex illis tribus generibus includi queunt.* Mirifica sanè censura, quamque nihil tueatur præter censentis auctoritatem. Nos quidem persuasissimum habemus, esse eas omnes generis Deliberativi. At inquit idem, *in primâ nulla deliberatio est: quin id tantum agebat Cicero, ut exiret Catilina, quò ipse postea cum Senatu deliberare posset. Secundâ autem, itemque tertiâ, nihil aliud agit, quàm ut exponat populo ea, quæ gesta sunt, eumq; confirmet, ac bene sperare jubeat.* Verùm hæc profectò ἄῤῥητα ἀμείνω *. Omnes enim generis deliberativi proprietates his in orationibus concurrunt. Nam primâ hortatur Catilinam, ut urbe exeat. Cui rei firmandæ, quem potiùs in partes advocem, quàm Tullium ipsum? Ait is: *Sin tu, quod te jamdudum hortor, exieris, exhaurietur ex urbe tuorum comitum magna & perniciosa*

* Præfat. in Catil.
* Præstitisset non dici.

sentina Reip. In secundâ verò tertiâque populo narrat, quæ gesta erant; ut rebus suis prospiciant. Id indicant verba hæc Orat. 11. *Instruite nunc, Quirites, contra has tam præclaras Catilinæ copias vestra præsidia, vestrosque exercitus: & primum illi* &c. Et aliquanto pòst: *quæ cùm ita sint, Quirites, vestra tecta custodiis vigiliisque defendite* &c. Tertiam quoque orationem ita claudit obsignatque: *Vos, Quirites, quoniam jam nox est, veneramini illum Jovem, custodem hujus urbis ac vestrum, atque in vestra tecta discedite, & ea, quanquam jam periculum est depulsum, tamen æquè, ac priori nocte fecistis, custodiis, vigiliisque defendite* &c. Hinc verò eâdem illud quoque evincimus, spectari in iis tempus futurum; ac finem esse utilitatem. Denique etiam auditores conveniunt: quippe qui in primâ sint senatus, in secundâ tertiâque concio.

Aliis quoque armis idem Muretus inibi veteres impugnat. *Tu*, inquit, *qui Oratorem Hippiam quendam* παντοδαπῆ a *facis, quæro ex te, cùm ille de corporum cœlestium motibus, de fulguribus, de terræmotibus disputabit: in quo istorum trium generum eum versari dices? neque enim tum laudabit, neque vituperabit; neque suadebit, neque dissuadebit; neque accusabit, neque defendet.* At verè hic plumbeus, quod dicitur, pugio est. Nam de hujuscemodi rebus bifariam tractat Orator: indefinitè, & finitè. Si cognitionis caussâ de iis agat, indefinita erit quæstio; eoque res eæ non pertinebunt ad ὑπόθεσιν, quam solùm veteres in tria isthæc dispertiunt genera. Secus se res habet, si de iis tractet finitè. Tum enim, si circa consultationem versetur, res hujuscemodi quoque censebuntur generis συμβουλευτικῆ b. sin is laudem sibi, aut vituperationem, propositam habeat; referentur ad demonstrativum. Itaque suasorii generis fuit Periclis c oratio, cùm de iis, quæ ad solis lunæque cursum pertinent, disseruit apud Athenienses, quò vanum eorum animis metum abstergeret, qui Solis obscuratione internecionem sibi portendi arbitrabantur. At demonstrativi sit generis oratio, si quis, Cæsarem vituperaturus, naturales exponat cometarum caussas, quò hoc pacto appareat, naturalem fuisse stellam crinitam, quæ, ut lib. 1. refert Tranquillus, *ludis, quos primò consecratus ei hæres Augustus edebat, per septem dies continuos fulsit:* unde & eam *creditum est animam esse Cæsaris in cœlum recepti:* quemadmodum & *hâc de caussâ simulacro ejus* [ac par nummorum vett. ratio est] *in vertice additur stella:* ut idem inibi scribit.

Verùm cum exceptrâ mihi negotium est. Nam, ut illa olim capitum

a *Omniscium.*

b *Deliberativi.*

c *Val. Max. l.8.c.11. Fab. l.1.c.10. Plutar. in Pericle. Plin. l.2.c.12.*

tum semper augescebat incremento: ita nobis difficultatem alia semper excipit atque alia. Quippe quidam * hic renidens & renitens, hypotheses quoque multas ab Oratore tractari ait, quæ sub nullo horum trium generum comprehendi queant. Nam neque eo contineri orationes, quibus res gestas narramus, aut quibus aliquid subditis mandamus: neque hortat[o]rias, aut petitorias: neque consolationem aut commendationem: neque gratulationem, aut lamentationem: esse autem & alia hujuscemodi plura. At me quidem hic auster non percellet. Neque enim veteres quamlibet orationem subjiciunt hypothesi; sed eam solùm in quâ quæstio est de re singulari. At nulla est quæstio in orationibus, quibus aut mandamus, aut narramus. Neque hoc, quæ quorundam calumnia est, imperfectionem arguit Rhetorices. Nam mandata, si ἁπλῶς instituuntur, sunt artis expertia; cùm in eorum tractatione non sit opus locis Inventionis sive Oratoriæ, sive Dialecticæ. Sin visum rationes addere, quibus ad hoc imperandum impulsi sumus, fit quæstio generis Deliberativi. Quippe his utimur, ut, in quos fortasse haut plenum habemus imperium, ii animis id lubentibus agant, quod vel malignè detrectare quibant, vel præstare inviti. Vide sis Catuli hac ipsâ de re sententiam apud Tull. lib. II. de Orat..

Keckermannus in systemate Rhetorico.

Narratio quoque, quatenus orationis pars est, ad dispositionem Oratoriam pertinet. At si separatim instituatur, consideretur que; non tam ad Oratoriam referri debet, quàm ad Historicam facultatem: de quâ peculiari commentario egi.

Neque est, quòd vanâ quemquam stipulâ eludant, quæ de gratulatione, lamentatione, aut similibus occinunt. Nam, ut hujuscemodi ad unum plurave affectuum genera referuntur, quatenus sunt παθητικά a; ita meritò subjiciuntur generibus caussarum, quatenus in iis quæstio λόγοις, sive probationibus tractari debet.

a *Affectuum scientia.*

Hinc fuisse Aristotelis mentem, indicio est, quòd cùm tria fecisset argumentorum genera, λόγυς, ἤθη, πάθη b, de caussarum quidem generibus tractet in doctrinâ λόγων, quos variare docet pro caussæ varietate: at de affectibus, ex quorum cognitione pendet affectuosarum orationum tractatio, distincto agat libro.

b *Probationes, mores, & affectus.*

Verùm exemplo quoque uno alteroque rem illustremus. Sanè oratio funebris, quà laudat defunctum, generis est demonstrativi; eoque & argumenta ex hujusce generis locis depromit. At quà est παθητικη, pertinet ad doctrinam affectuum, atque ex eâ argumenta petit, inprimis

primis autem ex loco Doloris. Itidem gratulatio generis demonstrativi est, quà bonum extollit, quo quis auctus est: at affectuosa est, quà gaudium testatur. Hortativa generis est deliberativi, quà argumenta petit ab honesto, utili, jucundo: at affectuosa est; tum quà amorem excitat rei, ad quam inflammat; tum quà æmulationem gignit; tum quà & spem parit præmiorum, si res suscipiatur; & metum gignit contrariorum, si ea negligatur. Ut itaque rem in pauca conferam, ita statuo: Cùm orationum aliæ magis respiciant intellectum, aliæ verò affectum: ac illæ quidem magis egeant argumentis ἀποδεικτικοῖς *a*, hæ autem παθητικοῖς *b*: omnes quidem orationes, quà λόγοις egent, subjici tribus caussarum generibus; at easdem, quà sunt affectuosæ, ad παθολογίαν pertinere; indeque depromi debere argumenta, quibus tractentur. Quòd si qua oratio sit, quæ nullis indigeat argumentis ἀποδεικτικοῖς, ea quidem non poterit referri ad aliquod è tribus caussarum generibus: attamen quia quæstio non erit, eo neque isti hypothesios sive quæstionis definitæ distributioni in tria genera quicquam derogabit.

a *Probantibus.*
b *Affectum moventibus.*

III. QUICUM TRIA CAUSSARUM GENERA CONFERANTUR: ATQUE UT IN ORATIONIBUS, UBI PLURA DICENDI GENERA CONCURRUNT, UNUM TAMEN DOMINETUR.

VErùm de hisce tandem aliquando pausam faciamus, ac sermonem convertamus ad alia. Ac primò occurrit illud, leve profectò, & de quo ambigam, magísne pigeat præterire, an referre. Nonnulli *c* tria hæc dicendi genera triplici Chimæræ formâ designari putarunt: quemadmodum & sunt, qui fabulam hanc interpretati sunt de tribus potissimis orationis partibus, Exordio, Contentione (sub quâ Propositionem comprehendunt) & Peroratione. Sed hac de re disceptationem relinquam istius μυθολογίας *d* autoribus; cùm mihi sanè non tantùm longè arcessita, sed etiam φορτικὴ *e*, & insubida videatur.

c *Hesiodi scholiast. in Θεογον. & ex eo Cælius Rhodigin. lib. 13. cap. 9.*
d *Fabulæ enarrationis.*
e *Insulsa.*

Illud magis operæ pretium fuerit monuisse, quamvis plura sæpe dicendi genera in unâ eâdemque concurrant oratione; semper tamen aliquod esse genus primarium, quod maximè attenditur. Ita oratio pro Marcello, ratione primarii scopi, qui est, Cæsari gratias agere pro restitu-

restitutione Marcelli, pertinet ad genus Demonstrativum. Nam qui gratias agit, beneficium laudat & extollit. At ubi in eâdem defendit illos, à quibus suspicabatur Cæsar vitæ suæ insidias strui, generis est Juridicialis. Quâ parte adhortatur eum, ut ob communem salutem suæ consulat saluti, ad Deliberativum referenda est. Et oratio Maniliana versatur in genere Deliberativo. Nam etsi multa dicuntur in laudem Pompeji: tamen præcipua quæstio est, an Pompejus sit eligendus ad persequendas reliquias belli Mithridatici.

Atque hinc liquet, Ecclesiasticas quoque conciones generis esse Deliberativi. Laudantur quidem in iis, ac vituperantur plurima: verùm non ad delectationem, uti in Demonstrativo fieri solet; sed quò auditores sanctis sanctorum exemplis inflammentur ad sanctimoniam; eorundem peccatis humanæ admoneantur fragilitatis; impiorum pœnis deterreantur ab impiorum moribus. Tractantur quoque in iis multa, quæ sub hypothesi non continentur; uti cùm Trinitatis, aut salutaris ἐνανθρωπήσεως * mysterium exponitur, vel propugnatur. Verùm etsi hujuscemodi propriè & primò pertineant ad quæstionem infinitam: tamen eo induere videntur naturam generis Deliberativi, quòd scientia eorum non expetatur propter se, sed ob ulteriorem finem: is est, tum commune bonum, h. e. Dei gloria; tum singulare in communi consistens, h. e. nostri glorificatio; quæ & à gloriâ DEI proficiscitur, & in gloriâ Dei perficitur, & ad Dei gloriam tendit.

* *Incarnationis.*

IV. TRIA DICENDI GENERA VEL ABSOLUTE TRACTARI, VEL COMPARATE.

PRoximum est, ut quædam universè exponamus de ratione ac viâ tractandi tria hæc dicendi genera. Tractatio ea instituitur bifariam, absolutè, & comparatè. Absolutè tractari dicuntur, cùm ἁπλῶς † ostenditur, aliquid esse utile, honestum, justum. Comparatio verò appellatur, cum docemus, aliud alio esse utilius, honestius, justius. Prioris generis fuerit, si, nullâ comparatione factâ, aut Homerum laudes, aut Tullium: præterea si juventutem adhorteris ad studium eloquentiæ, aut philosophiæ: item si in jus voces furem, aut adulterum. At comparatio fit, si quæratur, majorémne laudem mereatur Homerus, an Maro; Demosthenes, an Cicero: magisne viro principi eloquentiæ danda sit opera, an philosophiæ: num atrocius puniendus sit

† *Simpliciter.*

fur, an adulter. De ratione instituendæ comparationis, non est quòd multùm laboremus. Siquidem, qui proprios nôrit, assumtosque locos, is ex Topicis comparatorum locis, ac iis, quæ ab Aristotele in Rhetoricis traduntur de magno & parvo, nullo negotio perspicere poterit, quo pacto in unoquoque genere instituenda sit comparatio.

V. ALIIS E LOCIS TRACTARI THESIN, QUAM HYPOTHESIN; AC, PRÆTER LOCORUM DOCTRINAM, ETIAM PROPOSITIONUM NOTITIAM REQUIRI.

POrrò, sive absolutè, sive comparatè instituitur tractatio, aliquanto alia thesios, quam hypothesios, tractandæ ratio est. Interdum enim loci ita proprii sunt quæstionis finitæ, ut infinitæ accommodari non possint. Quomodo, Xenophontem laudaturus, patriam adferes, quòd Atheniensis; item eruditionem, & res gestas, quia idem philosophus ac dux fortis fuit: ac par ratio aliorum, quæ ad peculiares Rhetorum locos pertinent. At si hominem universè voles laudare, non speciales hi loci consuli debent; sed illi, qui Dialectico & Rhetori sunt communes: uti locus efficientis, quia Dei ipsius opus est: item formæ, quia rationis est particeps, & ita in aliis. Veruntamen & sæpe usu venit, ut iisdem ex locis generalis ac specialis quæstio tractetur: ut, An ducenda sit uxor: & illa, An ducenda sit Catoni. Quocirca ita de his quæstionis finitæ generibus inferiùs agam, ut ab ea subinde adscendam ad infinitam.

Observandum præterea, in tractatione trium generum exigi cognitionem principiorum, quibus veritas in singulis dignoscatur inventionis locis. Sanè, sicuti Aristoteles in Topicis non tantùm locos tradidit ad inveniendum, sed etiam canonas ad judicandum: ita de his tribus generibus, non solùm assignat sedes argumentorum; sed & copiam adducit propositionum, quas, in singulis generibus, velut in procinctu paratas habeamus. Sed quemadmodum in Logicis contigit, ut nonnulli, quos χθὲς καὶ πρώην † novitatis studium infatuaverat, locos tantummodo docerent, regulis, quas Maximas vocant, insuper habitis: itidem plerique omnes veterum ac recentiorum εὐπορίαν * hanc Rhetoricam mutilatè docuerunt, præteritâ illâ amplissima canonum ac propositionum doctrina. Si igitur in eo simus omnes, ut in disciplinarum

† Heri, & nudiustertius.

* Argumenti inventionem.

plinarum exercitu solidæ potiùs, quàm umbratilis gloriæ, stipendia mereamus, ac plenam veramque doctrinam anteponamus miscellæ, & quasi confusaneæ ac tumultuariæ exercitationi, [πεφυρμένη ἀσκήσει, qualem Gorgiæ, Protagoræ, cæterisque de Sophistarum grege attribuit Halicarnassensis *; ac nos agnoscimus in iis, qui νῦν καὶ χθὲς †, proscindendo Aristotelem conviciis, infelicem apud suos sunt gloriam aucupati] his quidem, quæ vulgò tradi solent, adjungemus, quæ ingeniosè nervoseque tradita sunt ab uno penè Aristotele.

* In Isocrat.
† Hodie atq; heri.

Atque hæc generatim de tribus dicendi generibus dicta sunto. Nunc de singulis videamus singulatim.

CAP. IV.

De genere deliberativo.

IN genere deliberativo duo inprimis sunt cognoscenda: primò, de quibus; deinde, ex quibus instituitur deliberatio: illud Materiam vocamus, hoc Locos argumentorum.

Materia est, quicquid à nobis fieri potest, sive id publicum sit, sive privatum.

Res, de qua publice instituitur deliberatio, Aristoteli quintuplex est; nempe pecuniæ; pax & bellum; regionum præsidia; ea quæ exportantur, & importantur; ac postremo leges.

Loci Hermogeni sunt sex: ex quibus proprius Deliberativi generis est Utile. Sed assumit è genere Demonstrativo Honestum; ex Juridiciali Æquum, & Legitimum: adhibet etiam è locis communibus Possibile: atque ex omnibus his colligit de Eventu.

I. CUR ARISTOTELES ORDIATUR A GENERE DELIBERATIVO.

E Tribus dicendi generibus, utrum à Deliberativo, an Demonstrativo primum sumamus, non usque adeò refert. Si facilitatis habenda sit ratio, primum sibi locum vendicat Demonstrativum. Itaq; ab eo ordimur in Partitionibus nostris. Hîc Aristotelem potiùs sequemur, qui primo loco tractat de συμβουλευτικῷ sive Deliberativo: Idque propter ejus dignitatem. Nam bonum quodque quo communius, hoc notius est: at deliberatur publicitus de iis, quæ ad statum Reip. pertinent: judicia vero, quamvis publica, sunt tamen de rebus

privatis; uti de pecuniariis controversiis, pactionibus, aliisque id genus rebus. Quodque ad Demonstrativum genus attinet, interdum quidem eo seorsum utitur orator, præsertim in orationibus funebribus: attamen rarò id facit, sed deliberationi ferè, aut judicio admiscet. Unde est, quòd M. Antonius apud Cic. in secundo de Oratore tertium hoc genus non videatur agnoscere. Et sanè in tot orationibus Tullii, duabus exceptis; unâ ad Quirites; alterâ, quam in Senatu habuit post reditum ab exilio; nullam, puto, reperias, quæ propriè sit generis Demonstrativi. Nam Maniliana magis est generis Deliberativi, ut suprà vidimus. At Philippicâ secunda defendit se Tullius, Antonium accusat: atque id fine eo, ut ille patriæ hostis judicetur. Quare omnino magis pertinet ad genus Deliberativum, ac Juridiciale.

Addam etiam alterum argumentum. Nam Latini quoque Rhetores (qui in duplici versabantur materia; Suasoriis nempe, quæ ad genus Deliberativum pertinent; & Controversiis, quæ generis sunt Juridicialis) à Deliberativo ordiri solent. Quippe, ut ex Quinctiliano *a*, Tacito *b*, aliisque *c*, videre est, pueros quidem excolebant in Suasoriis, ut facilioribus & minoris usus: provectiores verò in Controversiis exercebant, tanquam operosioribus, & ad ipsum forum pertinentibus, ad quem velut scopum Rhetores penè solùm collineabant. Verùm quòd genus Deliberativum putârunt facilius esse Juridiciali, toto cœlo errârunt; ut cap. IX. ex Aristotele ostensuri sumus.

a *Lib. 2. cap. 1.*
b *In dialogo de caussis corruptæ eloquentiæ; quem alii Fabio, vel alterius, putant.*
c *Uti Senecâ lib. 6. controv. ubi de Severo Cassio loquitur.*

II. DE ALIIS APPELLATIONIBUS GENERIS ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΟΥ̃.

DIcitur autem hoc genus alio quoque nomine Δημηγορικὸν, & Ἐκκλησιαστικὸν, sive Concionale; quia apud Græcos in concione soleat consultari; quod apud Romanos maximè in Senatu fieri consuevit. Nam hi judicia exercebant in foro, consilia autem inibant in curiâ. Quod discrimen ostendit iste Taciti locus lib. III. Annal. *Id solum Germanico super leges præstiterimus, quod in curiâ potiùs, quam in foro; apud Senatum, quàm apud Judices, de morte ejus anquiritur.* At Athenienses, ut dixi, deliberabant ἐν ἐκκλησίαις: quæ duplices erant, ut ex Aristophanis interprete in Acharn. cognoscimus: aliæ κύριαι dicebantur, quæ erant νόμιμοι, καὶ ὡρισμέναι, hoc est, legitimæ ac statæ (statis enim temporibus fiebant:) aliæ autem extra ordinem cogebantur, urgentibus quibusdam negotiis: quas συγκλήτους, & σ-

σκλή-

κλήτους, vocabant. Vide & Pollucem, Arpocrationem, Ammonium, atque alios.

III. DE GENERIS HUJUS MATERIA, FINE, TEMPORE, AC PARTIBUS.

MAteria generis Deliberativi ſunt res in manu ac arbitrio noſtro poſitæ: τὰ φαινόμενα ἀμφοτέρως ἔχειν a, ut Ariſtoteles ſcribit. Senſit idem Tullius, qui ſecundo de Oratore auctor eſt, incidi deliberationem omnem, ſi intelligatur, quidpiam fieri non poſſe, aut imponatur neceſſitas. *Neque enim quiſquam*, ut idem in Partitionibus ait, *deliberat, quâ ratione perpetuo victurus ſit; quoniam intelligit, ſibi moriendi neceſſitatem incumbere: neque quiſquam deliberat, quomodo volare poſſit: ſcit enim, ſibi alas non adeſſe.* Vide Ariſtotelem lib. I I I. Eth. Nicom. cap. I I I.

a *Quæ videntur in utramque partem cadere poſſe.*

FINIS generis Deliberativi Ariſtoteli, & Ciceroni in Partit., eſt utilitas. Idem Tullius lib. I I. de Oratore in perſonâ Antonii diſputat, finem ejus eſſe dignitatem: *Ergò*, inquit, *in ſuadendo nihil eſt optabilius, quam dignitas. Nam qui utilitatem putat, non quid maximè velit ſuaſor, ſed, quid interdum magis ſequatur, videt.* At lib. I I. de Inventione honeſtatem & utilitatem finem facit: eſtque in eâdem ſententia Fabius lib. I I I. cap. V I I I. Trapezuntius quoque lib. I V. Rhet. *id quod ex honeſto ac utili intellectu in unum conflatur, finem eſſe deliberationis* affirmat. Quæ noſtra ſit in hac opinionum varietate ſententia, ſuperiori capite oſtendimus. Nunc illud addo, multis in Reip. adminiſtratione idem eſſe viſum, utile, & juſtum. Certè Lyſander Lacedæmonius, teſte Plutarcho, utili utebatur tanquam honeſto: ac Alcibiades quoque in eo, quod juſtitiam publico metiretur emolumento, eidem imitatus dicitur τοὺς ἀρίστους Λακεδαιμονίων, οἷς ἓν καλὸν ἁπλῶς καὶ δίκαιον ἐστι, τὸ τῆς πατρίδος συμφέρον b. Quid quòd Ariſtides, qui & Juſti nomen reportavit, ex quorundam ſententiâ pariter animatus fuit? Sanè, quemadmodum idem ſcribit, Ὁ Θεόφραστός φησι, τὸν ἄνδρα τοῦτον, περὶ τὰ οἰκεῖα, καὶ τοὺς πολίτας, ἄκρως ὄντα δίκαιον, ἐν τοῖς κοινοῖς πολλὰ πρᾶξαι πρὸς τὸν ὑπόθεσιν τῆς πατρίδος, ὡς συχνῆς ἀδικίας δεομένην. Καὶ γὰρ τὰ χρήματά φησιν ἐκ Δήλου βουλευομένων Ἀθήναζε κομίσαι παρὰ τὰς συνθήκας, καὶ Σαμίων εἰσηγουμένων, εἰπεῖν ἐκεῖνον, ὡς οὐ δίκαιον μὲν, συμφέρον δὲ τοῦτ᾽ ἐστι. Hoc eſt; *Theophraſtus ait, hunc virum in rebus privatis & erga cives ſummè juſtum,*

b *Proceres Lacedæmoniorum, quibus honeſtum juſtumq́; ſimpliciter erat unum patria commodum.*

stum, in publicis verò multa fecisse ad tempora patriæ, quasi illi injustitiâ crebro opus esset. Etenim cùm deliberaretur, num pecuniam ex Delo Athenas deportarent contra fœdus, & Samii ejusce rei auctores essent; dixisse eum, iniquum id quidem, attamen utile esse. Verùm longè sanius de hujuscemodi rebus sensit, & scripsit, Tullius in aureis Officiorum libris.

Tempus, circa quod versatur genus Deliberativum, futurum esse, cap. antecedenti diximus. Nam quòd Demosthenes pro Ctesiphonte versari dicit circa τὸ μέλλον, ἢ τὸ παρὸν *: quòd item Tullius †, sub personâ M. Antonii, interdum instantis atque etiam facti disceptationem esse scribit in deliberativo: id certè verum non est, nisi quatenus & instans & factum ad futurum refertur. Ut cum aliqua narrantur, quò ex rerum gestarum relatione rectius institui possit deliberatio. Interdum tamen deliberatio quoq; in judicio locum habet: quod cùm sit, videri profectò queat circa præteritum versari. Exemplum ejusce rei dabo. L. Flaccus, cùm in Asiâ prætor esset, communi civitatum impensâ classem ædificavit, quò tuta redderet maria, quæ, à prædonibus infestabantur. Post illa in jus vocatus est, quòd, cùm opus non esset, classem exstruxisset. Hic, quoniam deliberatio ejus accusatur tanquam inutilis; idcirco, quibus rationibus rem suasisset infectam, iisdem defendit factum. Movit id Trapezuntium, ut in caussâ hac duplicem poneret statum; Negotialem; & Juridicialem. Atque Negotialis semper est de futuro; Juridicialis de præterito. Quare quisquis hæc expendet ad judicii obrussam, is mecum, puto, persuasissimum habebit, caussas hujuscemodi haut alius esse generis, quàm Juridicialis. Sane Deliberativi generis dici nequeunt, cum rei factæ nulla sit deliberatio.

* *Futurum, aut instans.*
† *2. De Orat.*

Partes generis Deliberativi, quod & antea monuimus, sunt suasio, & dissuasio, προτροπὴ καὶ ἀποτροπή: unde etiam orationes, quæ in hoc genere versantur, dicuntur Suasoriæ. Sed Jul. Scal. lib. I. cap. I. de re Poet. negat ita appellari posse. *Haut rectè* inquit, *Deliberativi generis orationes Suasoriæ a quibusdam sunt appellatæ. Est enim finis omnium suasio. Quid enim aliud oratio quam fidem facit? Hoc autem est persuadere.* Verum si ab heroe illo dissentire fas est, non existimo carere ratione, quòd orationes istiusmodi suasorias nuncuparint. Neque enim insolens est, ut una eademque vox, prout vel latius accipitur, vel pressiùs, nunc genus sit, nunc species. Ita Logici methodum, in ordinem & methodum dividunt, & ipse Philosophus v. φυσικῆς ἀκροάσεως motum, generatim acceptum, dividit in mutationem, & motum

motum propriè dictum. Iidem in III. Polit. tres πολιτείας formas facit; μοναρχίαν, ἀριστοκρατίαν, & πολιτείαν. Sed & primo Rhetoricorum, cùm σημεῖον, sive signum, primò generatim usurpâsset, mox distribuit in τεκμήριον, h. e. signum necessarium, & σημεῖον, h.e. signum non necessarium, quemadmodum suprà *a* vidimus. Dicimus igitur, Rhetores, nunc latiùs suasionis voce uti, ut cùm Rhetorices finem statuunt persuasionem; nunc pressiùs, ut cùm Deliberativi generis proprium dicunt suadere, aut dissuadere. Imò ipse Scaliger lib. III. de re Poet. cap. CXXVI. nominat *Genus Judiciale, Suasorium, & Demonstrativum.* Et meritò. Quis enim non videt, propriè magis illum dici suadere, qui auctor est, ut bellum inferatur hosti, aut ut vectigalia augeantur: minus autem propriè id ei convenire, qui laudat, aut accusat; quanquam is quoque, qui quid refert, persuasum esse cupiat auditoribus? Ac, ne cui merum videatur, quod dixi de duplici ejus vocis acceptione, addo, etiam tertiam esse significationem, quâ pressiùs, quam hoc loco, accipiatur. Siquidem non rarò distinguitur ab hortatione, quam suasioni cap. antecedenti subjiciebamus. Nam propriè suademus id, quod solum expedit; at hortamur etiam ad utile necessarium. Ita hoste jam cervicibus imminente, nemo propriè pugnam suadet, quam detrectare non licet; sed adhortabitur omnes ad fortiter pugnandum, aut fortiter occumbendum. Est & alterum inter ea discrimen. Nam suasio propriè respicit intellectum; adhortatio verò affectum. Itaque suadet quoque vir prudens, cum solis utitur argumentis ἀποδεικτικοῖς *b*, atque adeo cùm nudas consilii sui rationes exponit. At horum alterum si contingat, impropriè quempiam dixeris adhortari. Contrà adhortatur quoque, qui solis utitur argumentis παθητικοῖς *c*, quò iis animo faces stimulosque subdat. At hunc impropriè dicas suadere. Cùm autem in perfecta Deliberativi generis oratione, & id, de quo consultatio est, argumentis debeat probari, & auditorum animi ad rem gerendam debeant inflammari: liquidò dilucet, tum suasionem pressè sumtam, tum adhortationem, partes esse orationis suasoriæ, quatenus primum è tribus constituit caussæ genus: ut superiori etiam capite dicebamus.

a Cap. 2.

b Probantibus.

c Affectum moventibus.

Neque hortativæ solùm sub suasoriis comprehenduntur; verùm & orationes consolatoriæ, petitoriæ, ac similes. Omnis quidem consolatoria est affectuosa, tum quia in eâ benevolentiam testamur, & amorem; tum quoniam nos ostendimus tangi & angi alieno damno; tum quòd spem boni concitemus, quod malo huic opponi queat; tum denique

denique eò, quòd pudorem ingerimus ob animum effœminatum, ac æmulationem excitamus eorum exemplis, qui Vulcanio quodam ſcuto excepêre omnes calamitatum ictus. Meritò nihilominus cenſetur generis Deliberativi, ratione argumentorum ἀποδεικτικῶν, quæ ex hujuſce generis locis depromuntur: ut *ab honeſto*, quòd, qui homo ſit, non debeat humani aliquid à ſe alienum putare: quòdque oporteat acquieſcere divinæ voluntati, quæ infortunia non modò permittat, ſed quoque immittat *a*: *ab inutili*, quòd dolore noſtro rem reprehendere, infectamque reddere nequeamus: quòdque mœror coquat ac maceret hominem, &c. Petitoria quoque, etſi ſit παθητική, quatenus ad conciliandum auditorem argumenta petit è loco amoris, ubi item, ad captandam miſericordiam, inopiam ac miſeriam ſuam commemorat: eſt tamen Deliberativi generis, quia utitur λόγοις ſive argumentis probantibus: ut cum quis oſtendit, id ſe rogare, quod alter nullo ſuo damno poſſit concedere; atque adeò ex quo ad ipſum quoque fructus redire queat, aliaque iſtiusmodi.

a Iob. 1. 21. Pſal. 39. 9.

IV. DE LOCIS GENERIS DELIBERATIVI.

LOci ſive capita generis Deliberativi ἐν τῇ κατασκευῇ ſive confirmatione à Dionyſio Halicarnaſſenſi *b* quatuor ponuntur; juſtum, utile, honeſtum, & poſſibile: ἡ ζήτησις, inquit, ἐν τέσσαρσι τοῖς τῆς συμβουλῆς κεφαλαίοις, τῷ δικαίῳ, τῷ συμφέροντι, τῷ καλῷ, τῇ δυνάμει. At Hermogeni ſunt ſex: τὸ νόμιμον, *legitimum*; τὸ δίκαιον, *juſtum*; τὸ συμφέρον, *utile*; τὸ δυνατὸν, *poſſibile*; τὸ ἔνδοξον, *honeſtum ac glorioſum*; τὸ ἐκβησόμενον ἀγαθὸν, *eventurum bonum*. Itidem ἐν τῇ ἀνασκευῇ, ſive in refutatione, loci hujus generis ſunt, τὸ ἄνομον, τὸ ἄδικον, τὸ βλαβερὸν, τὸ ἀδύνατον, τὸ ἄδοξον, τὸ ἐνδεχόμενον κακόν. Ex his utile & inutile locus eſt Deliberativi generis proprius. Honeſtum aſſumtus locus eſt è genere Demonſtrativo. Neque τὸ νόμιμον, *jus ſcriptum*, (qui locus eſt ἄτεχνος *c*) vel τὸ δίκαιον, *jus non ſcriptum*, è peculiaribus depromitur locuis; ſed è Juridiciali. Δυνατὸν, *poſſibile*, locus eſt communis, de quo ſupra pauca diximus. Sub eo autem comprehenditur facile & difficile. Nam quicquid fieri poteſt, id vel facilè vel difficulter fit, ſive ἁπλῶς *d*, ſive inſtitutâ comparatione. Poſſibili & impoſſibili addo ex Ariſtotele, ac quaſi ſuccenturio, magnum ac parvum. Nam etſi ab Hermogene prætereatur, non tamen minus in Deliberativo locus hic communis adhibetur, quam poſſibile. Ex his omnibus colligimus τὸ ἐκβησόμενον; quod nempe, quomodo-

b ἐν τέχνῃ.

c Artis expers.

d Simpliciter.

[illegible]que res cadat, melius erit sic egisse. Quomodo autem Hermogenes hi loci tractari debeant, ostendam cap. IX. in statu Negotia[illegible] Deliberativi proprius est. Addunt & quidam jucundum & [illegible]: e quibus etiam locis argumentamur in hoc genere; [illegible] ad studium disciplinæ alicujus adhortamur. Nam bene olim Varro Catone, sive de liberis educandis: *Remotissimum*, inquit, *ad discendum, formido, nimius timor, & omnis perturbatio animi: contra delectatio [illegible] ad discendum.* Alii verò jucundum, & [illegible], comprehendi putant sub utili & inutili, ut ejus speciem: [illegible]; nam jucundum ita dicatur, quia juvat, teste Tullio in II. de Finibus: ideoque per *u* potius scribendum, quàm per *o*, quasi sit à joco. Neque opus est, ut [illegible] locis Hermogenis adjiciamus. Nam [illegible] est, quod ita [illegible] est, ut sine eo res *nec esse* possit: unde & nomen [illegible]. Maxime autem è septem locis vulgò adhibentur argumenta [illegible], ab honesto, a possibili. Exemplum habes in illis Hectoris verbis, quibus Æneam compellat lib. II. divini operis:

Heu fuge, nate Dea, teq; his, ait, eripe flammis.
Hostis habet muros, ruit alto à culmine Troja.
Sat Priamo patriæq; datum. Si Pergama dextrâ
Defendi possent, etiam hâc defensa fuissent.

Quod [illegible] Hector sive Poeta proponit, cùm fugiendum [illegible]. Confirmatio autem petitur, partim ab argumentis propriis hujus generis, partim à communibus. A propriis bifariam; ab utili, & ab honesto. Ab utili, cum operam ait in cassum insumi in tuenda Troja. Ab honesto, cùm adjungit, abundè Æneam consuluisse, & [illegible] honori. Cumque argumenta communia sint possibile & impossibile, magnum & parvum: utitur Hector argumento petito, tum ἀπὸ τοῦ ἀδυνάτου, tum a comparatione; nempe a magis ad a minus. Nam [illegible] est, si nec Hector valuerit Trojam defendere, multo minus id poterit Æneas. Item Cicero Philippicâ VII. pacem cum Antonio [illegible] tribus illis; inhonesto, noxio, impossibili. Sic enim [illegible] loquitur: *Ego ille pacis semper laudator, semper auctor, pacem cum M. Antonio esse nolo.* Et mox: *Cur igitur pacem nolo? quia turpis est, quia periculosa, quia esse non potest. Quæ tria dum explico, peto à vobis, P. C. ut eadem benignitate, qua soletis, verba mea audiatis.* Adjungam [illegible] singularum partium. Prima sic incipit: *Quid est inconstantiâ, mobilitate, levitate, cum singulis hominibus, tum vero universo senatui turpius? quid porro inconstantius, quam,*

a *Ab impossibili.*

 quem

quem modo hostem non verbo, sed re, multis decretis judicavistis, cum hoc subito pace velle conjungi? Alteram hunc in modum orditur: *Dicam deinceps, ut proposui, de periculo: quod etsi minus est fugiendum, quam turpitudo: tamen offendit animos majoris partis hominum magis.* Tertiam auspicatur ab istis verbis: *Dixi de periculo: docebo ne coagmentari quidem posse pacem. De tribus enim, quæ proposui, hoc extremum est.*

V. DE MATERIA CONSULTATIONIS PUBLICÆ.

EX his pauculis dubium non est, quin generatim natura & tractatio suasionis perspiciatur. Sed quota eorum pars sunt, quæ ab Aristotele traduntur? aut quotusquisque est, qui hac solùm instructus n[illegible] in publicâ hujusce generis causâ c[illegible] Quare, ne eorum instar, qui contenti sunt circulatorum v[illegible] te [illegible], in cognitione hac obscurâ subsistamus: [illegible] re de consultationibus publicis. Primò [illegible] materia dicamus, deinde de fine.

Ac varia quidem sunt, de [illegible]ibus publicitus institui potest deliberatio. Quinque autem hæc principem locum obtinent: primò pecuniæ; deinde pax, & bellum; tertiò regionum præsidia; hinc ea, quæ exportantur, & importantur; postremò leges. Quorum pleraque etiam Tacitus complectitur lib. XIII. Annal. orat. adversus Thraseam: *Cur, si Remp. [illegible] libertate Senatoriâ crederet, tam levia consectaretur. quin de bello, aut pace, de vectigalibus, & legibus, quibusque aliis Romana co[illegible]tinentur, suaderet, dissuaderetve?* De pecuniis duo observanda: primò, r[illegible]s publici; deinde sumtus civitatis. De bello & pace tenenda quatuor: primò vires militares civitatis; deinde bella ejus, itemque finitimorum, & illorum, quibuscum bellum gerere cogitamus; tertiò, an vires nostræ pares sint hostilibus, nec ne; quartò, bella quævis externa, quo [illegible] conjecturam capere liceat de belli nostri eventu. De custodia re[illegible] itidem consideranda sunt quatuor: primò modus custodiendi: [illegible] utrùm ea custodiri debeat copiis equestribus, an pedestribus; [illegible], an propugnaculis: deinde numerus custodum: tertiò forma præsidiorum, quâ nempe forma propugnacula aut castra sint exstruenda; (p[illegible] Aristotelis locum interpretatur Riccobonus:) quartò loca [illegible], quando non omnibus par imminet periculum. De re [illegible] duo sunt [illegible]: primò, quantum civitati opus sit ad rem cibariam [illegible]-

de

de quibus in agris nostris proveniat, & quid opus sit aliunde apportari. Denique de legibus, (in quibus civitatis salus posita est, ut fusè disputat Demosthenes in oratione contra Aristogitonem) quatuor hæc cognoscenda sunt: primò, quot, & quæ sint formæ Reip. deinde, quæ unicuique profint. tertium quibus de caussis everti aut converti soleant Reip. formæ. quartum quod genus Reip. civitati nostræ, quod item aliis sit utile; ad cujus rei cognitionem conducunt historia, & peregrinatio. Ac de his quidem omnibus agit Arist. cap. Iv. juxta vulgarem divisionem, sive xx, secundum partitionem Danielis Barbari; quam etiam secutus Majoragius; itemque is, qui Rhetorica Aristotelis edidit cum commentariis Sturmianis.

VI DE FINE PUBLICÆ CONSULTATIONIS: SIVE DE BEATITUDINE CIVILI, ET PARTIBUS EJUS.

PErspectâ hujus generis materia, perpendemus, quæ Aristoteles tractat de FINE deliberantium: nempe de *εὐδαιμονίᾳ πολιτικῇ* i. e. felicitate; vel, ut mavult Victorius, beatitudine civili. Ea Aristoteli, cùm alias multis, tum etiam definitur *εὐπραξία μετ᾽ ἀρετῆς*. quod Muretus transtulit, *bonus rerum successus cum virtute conjunctus*. Sed alibi definitur *ἐνέργεια ψυχῆς λογικῆς, κατ᾽ ἀρετὴν ἀρίστην καὶ τελειοτάτην ἐν βίῳ τελείῳ.* i. e. *operatio, seu actio animæ rationalis, secundum virtutem optimam, & perfectissimam, in vitâ perfectâ*. Habes eam definitionem lib. 1. Ethic. Nicom.; ubi de illâ accuratè tractat auctor: qui profectò omnino est alius ab Aristotele; quantumvis Tullius, in quincto de Finibus, ab ipsius filio Nicomacho confecta esse, indeque Nicomachia dici, suspicetur. At omnium accuratissima erit definitio, dicamus, beatitudinem esse bonum perfectum & optimum, pendens ab animæ rationalis actione & virtute in vita perfecta. Siquidem caussa nequit esse genus *a*, quia alias superior fit definitione: neque genus cum specie suâ reciprocatur *b*, quod [illegible] fit, si genus sit caussa adæquata. Quocirca caussa accidentium [illegible] constituit definitionem: sed tantùm conjuncta essentiali; qualis hujusmodi est apud Aristotelem: *εὐδαιμονία ἐστὶν ἀγαθὸν τέλειον καὶ ἄριστον c.* Jure autem in Rhetoricis Aristoteles, [illegible] aliorum rerum [illegible], ita beatitudinis quoque definitiones adfert minus accuratas *d*: cum Rhetorica non sit scientia, sed facultas: & qui ulterius *ἀκρι*[illegible] vagat, tacitè naturam destruat facultatis.

PARTES hujus *εὐδαιμονίας* sunt bona omnia, tum interna, tum externa.

a *Arist. 4. Top. cap. 1. cont. 3.*

b *Idem inibi context. 2. & 9 Et lib. Categ. cap. de subst. cont. 17.*

c *Beatitudo est bonum perfectum & optimum.*

d *Accuratam diligentiam.*

terna. Interna autem vel [illegible] sunt, [illegible] est virtus, è cujus [illegible] ne & usu pendet felicitas: vel [illegible], ut sunt [illegible] forma, ro[illegible], [illegible] gn[illegible] certandi, δύναμις ἀγωνιστική [illegible], [illegible] nect[illegible]: [illegible] non corporis [illegible], [illegible] & [illegible]. Nam hanc esse Aristotelis sententiam, [illegible] Christophorus Rulus. At enim dicas, [illegible] sermonem esse. Non infician eo, sed cum [illegible], quam [illegible] portanti eleg[illegible], atque adeo, ut cum Comico loquar, pancratice val[illegible], [illegible] vis in [illegible] ma esse inopia senectus queat: omnino, ut [illegible] tur [illegible], [illegible] neribus [illegible] ei opus est, licèt non primo, sed [illegible] a[illegible] ns. Et [illegible] de [illegible].

a *Commoda senectutis.*

Externa bona sunt sex. 1. Εὐγένεια, seu nobilitas. Quæ est [illegible] torum majorum splendor. N[illegible] obscurus est ortus [illegible] [illegible] pot[illegible] contra [illegible] [illegible] t[illegible] m o[illegible] & pr[illegible] n[illegible] reddit conspicuos. Unde Sallust. in Jugurth. [illegible] *p[illegible] quasi lumen est. Neque bona, neque mala, [illegible]* Quod ipsum & Juvenalis monet Sat. VIII. Ad[illegible] causam in honore sit nobilitas, [illegible], ut [illegible] Politicorum [illegible] bit Philosophus, haud [illegible] atque ex homine homo, ex fera [illegible], ita, [illegible] bonis quoque nasci bonos, sit verisimile. Oriuntur [illegible] nis, qui [illegible] è præditis virtute. Insuper vero [illegible] vulgo existimantur, qui nascuntur divitibus: ac [illegible] divites ea jam habeant, quorum gratia alii [illegible] os damno [illegible]. Atque hinc [illegible] obscurum esse pot[illegible] Philosophus in [illegible] lit nobilitatem scribit esse virtutem, & antiquas divitias. [illegible] autem ad veram nobilitatem, tum ut qui [illegible] ortus [illegible], tum etiam ut legitime sit ortus, hoc est, ut & [illegible] honesto, [illegible] ste sit natus. Nam, quod & Græcam [illegible] nomen [illegible] vere propriéque nobiles esse non possunt, quia non [illegible] loquitur H[illegible]. N[illegible], contra quam [illegible] justitia civilis. [illegible] Græc[illegible] ; quod [illegible] trarium est voci [illegible], sive εὐγενεῖ[illegible]. Plutar[illegible] ἀλλὰ [illegible] καὶ [illegible] λύσωσιν Ἡρακ[illegible] *b*. Nimirum [illegible] est [illegible] tum. At nothi, & spurii, non nascuntur nuptiis [illegible], prout [illegible] a Jurisconsultis veteribus. Et [illegible].

b *At laudum esse regnum, si nothi, & illegitime nati, imperent posteritati, Herculis.*

Secun-

[illegible]m inter externa locum obtinet εὐδοξία a, quâ non modò b[illegible], sed [illegible] univer[illegible] ju[illegible]camur.

[illegible] τιμή, [illegible] honor, quæ εὐδοξίας signum est; unde Aristo[illegible] b. Est vero id signum, non in [illegible] runt; sed in honorante, qui significat, se [illegible], quam honorat, aut bene fecisse, aut bene facere posse.

Q[illegible]est πλοῦτ[illegible], seu divitiæ. Omnino autem τὸ πλουτεῖν [illegible] ἐν τῷ [illegible] h. e. *divitem quempiam esse, in [illegible] positum est.* Unde & Menander:

> [illegible] καὶ νοῦν ἔχει.
>
> Χ[illegible] ταύτῃ καλῶς c.

Q[illegible] Tibullum:

> [illegible] *Di* [illegible] *tem,*
>
> *Di* [illegible] *runt, artemq; fruendi.*

[illegible] χρήματα, ut ἔτυμον quoque indicat.

[illegible] locum obtinet [illegible] : quæ unde [illegible] d.

[illegible] *, amicitia cum multis, bonis* [illegible].

[illegible] *rum multitu* [illegible] *bonis.*

[illegible] Or. [illegible] do appellat bona fortunæ : sed [illegible] Aristotele externa vocat : quæ [illegible] quidem & [illegible] non sunt, & fortunæ sunt bona, quæ [illegible] bonum est externum, fortunæ non [illegible] semper est, sed fortunæ [illegible] be[illegible] Jason [illegible] Cic[illegible] x.

[illegible] bona, licèt [illegible] homo di[illegible] e [illegible] nus ad [illegible] esse [illegible]. Sunt [illegible]n, tum [illegible] sine robore & [illegible] esse [illegible] bonis, tum ornamentis, cum eorum [illegible] obscuret. Atque hinc est, quòd (ut in [illegible] εὐτυχίαν f, n[illegible] enim virtu[illegible] ευτυχίαν nimirum, qu[illegible] [illegible] bonis fortunæ : virtutem vero, qu[illegible] [illegible] Consulatur Aristoteles lib. 1. Rhetor. ad [illegible] (p[illegible] inscribuntur, cum in iisdem h fiat [illegible] Theo[illegible] cap. XIX. usque ad caput XXV. tum etiam [illegible] Nicomach[illegible], cumprimis cap. VIII, & IX.

a *Bona fama.*

b *Signum opinionis benefactricis.*

c *Beatus ille, quoi opes & mens fient. Hic namque pulchrè impendit has, ubi decet.*

d *In demonstratione rerum.*

e *Horat. lib. 2. Sat. 2.*

f *Bonam fortunam.*

g *Beatitudinem.*

h *Lib. 1. c. 11.*

VII. DE VIA AC RATIONE, QUA PERVENITUR AD FELICITATEM, SIVE DE BONO UNIVERSE.

QUantumcunque autem necessaria sit Oratori finis notitia; magis tamen ei opus est, ut cognoscat ea, quæ ad εὐδαιμονίαν πολιτικὴν *a* ordinantur. Nam de fine nulla est deliberatio, cum non consulemus, an velimus esse felices; sed quomodo consequi possimus felicitatem. Itaque Aristoteles, postquam de εὐδαιμονίᾳ, ejusque partibus, egit; de bono in genere, sub quo etiam media continentur, tractationem subjicit, ac utilissimas affert propositiones in unoquoque boni genere. Attendimus autem bona, tum simpliciter, tum comparate. Quæ simpliciter considerantur, vel sunt ὁμολογούμενα, qualia omnes bona esse confitentur; vel ἀμφισβητήσιμα, de quibus potest oriri controversia. De bonis confessis Aristoteles ex Dan. Barbari distinctione agit cap. XXV. *b* de controversis XXVI.* Ad quæ loca satis sit, digitum, velut ad fontem, intendisse. Fusius enim prosequitur illam propositionum sylvam, quàm ut hîc quoque r[illegible] debeant: neque etiam nobis otium exscribendi Aristotelem, neque [illegible]. At cap. XVII. *c.* tractat de bonis comparatis. Fit autem relatio bonorum, vel δυνάμει, vel μεγέθει, vel ἀριθμῷ, *virtute, magnitudine*, aut *numero*. Dicitur enim ὑπερέχον καὶ ὑπερεχόμενον *d* ratione δυνάμεως *e*: μεῖζον *f* [illegible] ἔλαττον *g*, ratione μεγέθους *h*: at πολὺ καὶ μικρὸν *i*, ratione ἀριθμοῦ *k*.

a Beatitudinem civilem.
b Cap. 6. secundum distinctionem vulgarem.
* Eod. cap. 6. ex dist. vulg.
c Ex eadem distinct. cap. 7.
d Præstantius & deterius.
e Virtutis.
f Majus.
g & minus.
h Magnitudinis.
i Multum & paucum.
k Numeri.

VIII. DE VARIIS REIPUBLICÆ FORMIS.

QUia autem deliberatio accommodata est ad mores civit[illegible]; & morum diversitas sequitur ex diversitate πολιτειῶν *l*; [illegible] verò variat pro varietate finium: idcirco Aristot. cap. XXVIII. *m* [illegible] de diversis reipublicæ formis, ac singularum fine. Statuit autem [illegible] Reipublicæ καταστάσεις *n*, sive ἰδέας *o*. nempe δημοκρατίαν, si p[illegible] lus regat; ὀλιγαρχίαν, si pauci, [illegible] loco[illegible] tiores, ἀριστοκρατίαν [illegible] pauci, iique meliores; μοναρχίαν, si unus. [illegible] finis libert[illegible] [illegible]γαρχίας, [illegible] ἀριστοκρατίας, [illegible] plita; μοναρχίας, [illegible] sto[illegible].

Sed hæc [illegible] Minerva ab Aristotele in Rhetoricis [illegible], quia propriè hæc [illegible] ad Ethica pertinet. Certe VIII. Eth. cap. X & lib. IV. Polit. cap. I I, accuratius πολιτείας [illegible] consideran[illegible] assignat formam rerumpublicarum; uti & Æschines facit, [illegible] *p* appon[illegible]. In vero opponit tôt[illegible]em sta[illegible] [illegible] p[illegible].

l Propositi.
m Ex dist. Dan. Barb. & Sturmianâ sed secundum vulgarem c. 8.
n Status.
o Formas.
p Hoc ipse [illegible] pue.

[illegible] dicetur, si unus regnet; unde *singularem potentiam* vocat N[illegible]pos a. Ac Pol[illegible]b[illegible] * quidem μοναρχία est, si populo imperet in[illegible] [illegible]nte, βασιλεία. Sed Aristoteli ἁπλῶς est μοναρχία, quan[illegible] [illegible]est p[illegible]es unum. Is si justitiam sectetur, βασιλεία est, sive r[illegible], [illegible] qua injuria, omnia agat, τυραννίς. Interdum ta[illegible] [illegible] confundunt veteres. Nam apud Homerum *b* teterrimus ille E[illegible]tus, de quo & q[illegible]d[illegible] Apollonius in IV. Ἀργοναυτικῶν, vocatur βασιλεύς. Loc[illegible] [illegible]oqu[illegible] hac ratione alii, eosque inter Polybius: cujus v[illegible] [illegible] illius scriptoris ἐκλογὰς περὶ πρεσβειῶν [illegible] ostendit F[illegible]us U[illegible]us [illegible] passim instituit Livius, usque adeò ut [illegible] terpretetur. Quod ad Polybii locum, [illegible], κατ' [illegible] κατ' Ἱερωνύμου τοῦ βασιλέως. Pro quo Livius [illegible] *c[illegible]juratio [illegible] caput facta*. Contra τυραννὶς (quam vo[illegible], [illegible] & τυρα[illegible] [illegible]s, Hesiodus, & antiquissimi quique igno[illegible]ant *c*, ut quo[illegible] ætate [illegible] fuerit in usu) ab Æschine pro μοναρ[illegible] [illegible] ponitur [illegible] Ct[illegible]siph[illegible]ntem. Itidem τύραννος in bonam [illegible] Eu[illegible]ip[illegible]e Supplic., Aristophane in Nubibus, (ubi [illegible] v[illegible] θεῶν τύραννον) Platone in ἐραστοῖς, Sophocle, [illegible] Oedipum tyrannum: atque è Romanis etiam [illegible] M[illegible]rone VII. Æn., ubi Latinus ita Æneam nomi[illegible] [illegible]e o[illegible] atque adeò filiam offert; tum Horatio, cui *d* L[illegible] [illegible]. Sed & μόναρχος ζωυεκδοχικῶς pro tyranno [illegible] P[illegible]sanias, in II. de Buris agens, eundem prius τύραννον, [illegible] μονάρχον nomi[illegible]t: & Lucianus in Phalaride secundo, μο[illegible] pro [illegible]d[illegible]n exercere. Verùm m[illegible]tuo, ne Gramma[illegible] [illegible] o[illegible]cant, quam ejus disciplinæ, cujus nunc la[illegible] c[illegible]pos.

[illegible] βασι[illegible] & [illegible]ίδα medium locum obtinet δεσποτεία, [illegible]. Quippe cùm rex omnia conferat ad salutem publicam, [illegible] ad [illegible]am: dominus mediam insistit viam, quia ant[illegible] [illegible] sibi expediat; nec tamen negligit salutem c[illegible]ium, [illegible] [illegible]undario. Vide Arist. lib. III. Polit. cap. IV. Hujusmodi [illegible]es esse sole[illegible]t P[illegible]rsarum: quia subditi ferè se habebant in[illegible] servorum. At [illegible], & [illegible]us, sunt τῶν πρός τι.

Al[illegible]ra R[illegible]p. forma [illegible] duas potissimùm formas continet. Nam [illegible] regnent, [illegible]o omnia bono m[illegible]tiantur; ἀριστοκρατία [illegible], sive optimatum imperium: sin ad propriam omnia dirigant [illegible]; ὀλιγαρχία vocat[illegible], sive dominatus paucorum. Ac ἀριστοκρατία

a In Dione.
* Lib. 6.
b Od. 8.
c Plutarch. lib. de Hom.
d L. 3. Od. 7.

κρατία quidem, sive optimatium imperium vocatur, quia, qui præsunt, ita se gerunt, ut sua consilia optimo cuique probent, ut ait Tullius pro Sext. Similiter Polybius *a*, cùm ἀριστοκρατία est, ἥτις ἂν κατ' ἐκλογὴν [illegible] τῶν δικαιοτάτων καὶ φρονιμωτάτων ἀνδρῶν [illegible] *b*. Ὀλιγαρχία autem dicitur nomine generis. Sane & Plato τὴν [illegible] τῶν ὀλίγων δυναστείαν dividit in ἀριστοκρατίαν, καὶ ὀλιγαρχίαν: ac ὀλιγαρχίαν vocari ait ὅταν τῶν νόμων μὴ φροντίζωσι *c*.

a Lib. 6.

b Tou justissimi prudentissimiq; viri per electionem summa rerum potiuntur.

c Quando nulla est legum cura.

Quemadmodum autem inter regnum & tyrannidem, status est medius, qui dominatus dicitur: ita & paucorum imperium est, quod nec aristocratiæ nomen mereatur, nec tamen tyrannica paucorum potestas dici possit. Hujusmodi imperium rectè vocabitur ὀλιγαρχία δεσποτική. Ut cùm Resp. præsides primo quidem sui commodi, deinde autem civium statu curam gerunt. Sed Aristoteles hoc quoque imperium ὀλιγαρχίαν nominat. Videatur Polit. lib. [illegible] cap. v. & vi. & v. Polit. cap. vi. & vii.

Tertia Reip. forma est, cum potestas est penes multos, ut cùm Senatus [illegible] potest sine tribuum voluntate. Sane δῆμος opponitur τῇ βουλῇ, ut apud Latinos populus Senatui. Veluti cùm dicitur, *Senatus populusq; Romanus.* Per populi igitur potestatem ea intelligitur, quam habent tribus. Imò interdum & δῆμος exponitur *tribus*. Est autem hæc quoque potestas duplex; quia multi illi, penes quos imperium est, vel commune bonum respiciunt, aut pro libidine cuncta agunt. Prius Reip. genus Isocrati aliisque κατ' ἐξοχὴν πολιτεία vocatur: propter [illegible] tem nomine Xenophonti quidem nominatur πλουτοκρατία; Aristoteli verò τιμοκρατία, sive τιμοκρατικὴ πολιτεία, h.e. censuum [illegible] nempe in ea τιμή, h.e. census, attenditur; unde fit, ut in hoc Reip. genere numerus eorum, qui imperant, nunc major, nunc minor fit; quo quo grandior præscriptus est rei familiaris census, hoc pauciores imperant, quo minor est census, hoc plures sunt Reip. participes. At [illegible] seu labes Reip. [illegible] est ὀχλοκρατία, prout Polybius *d* vocat. Dicitur & δημοκρατία, sive populi potestas, [illegible] Cornelius Nepos *e*. Sed & [illegible] nihil aliud, quam [illegible] Non [illegible] δημοκρατίας vox in bonam accepta partem [illegible] hines *f*; [illegible] ναῖοι, ὅτι τρεῖς εἰσὶ πολιτεῖαι παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις, τυραννὶς καὶ ὀλιγαρχία, καὶ δημοκρατία. διοικοῦνται δ' αἱ μὲν τυραννίδες, καὶ ὀλιγαρχίαι, τοῖς τρόποις τῶν ἐφεστηκότων, αἱ δὲ πόλεις αἱ δημοκρατούμεναι, τοῖς νόμοις κειμένοις. h.e. *Optimè enim [illegible] Athenienses [illegible] imperium, paucorum potestatem, populi libertatem* [illegible]

d Lib. 6.

e In Alcibiade.

f Orat. contra Ctesiphontem.

de

Ac unius quidem, & paucorum dominatus, reguntur pro eorum arbitrio, qui præsunt: at liberæ civitates exceptis reguntur legibus.

In πολιτείᾳ est æquabilis libertas, sed deest majestas. In μοναρχίᾳ [non ubi appellatione solùm, sed re ipsâ sunt reges] adest majestas, deest libertas. Ἀριστοκρατία minùs majestatis habet, quàm μοναρχία, plus quam δημοκρατία: minùs libertatis quàm δημοκρατία, plus quàm μοναρχία. Sed si principatus sit, [est ea ἀριστοκρατίας species, in qua unus dignitate cæteris prior est,] jam quodammodo majestatem assequitur μοναρχίας; & retinet æquabilem libertatem, quantum satis est; quia cuivis aditus per virtutem patet ad honorem ac imperii partem. Ac videri possit hujuscemodi status minùs esse periculosus, quàm vel δημοκρατία, quia plebs planè est imperita; vel μοναρχία, quia unus homo multis est obnoxius erroribus. Interim, ut præclarè Alcibiades & Augustus dixêre, boni est civis, præsentem statum tueri, cumque mutatum nolle. Nam etsi alius fortasse melior; meliùs tamen, non optimâ uti, quàm receptam immutare. Cujus ratio est, quòd, ut plantis, sic legibus, ad figendas radices longo opus est tempore; planeque, ut plantarum, si crebrò transferas, sic legum, si crebrò mutes, vis atque robur deperit. Adde, quòd non omni populo idem convenit imperium: eoq; aliis aliud imperium rectiùs committatur. Asiaticis, sine dubio, regia rectiùs adhibetur. At plerique Septentrionales populi, quia libertatem magis spirant, sæ[illegible] us libertati committuntur. Ex quorundam etiam sententia, [illegible] imperia meliùs regio, minima meliùs à populo reguntur: m[illegible] bus autem, præsertim si sua norint fortiter tueri, & aliena non [illegible], optimatum maximè convenit imperium.

Πολιτείᾳ hodie utuntur Helvetii, ἀριστοκρατίᾳ Veneti, μοναρχίᾳ Britanni, & Galli. Singula autem hæc imperii genera videre olim fuit apud Romanos: μοναρχίαν quidem sub regibus; ἀριστοκρατίαν sub consulibus, & Senatu, ante tribunitiam potestatem; δημοκρατίαν vero, cum [illegible] maximè vigerent. Quod si Græcos consideremus, πολιτείαν usurpabant Athenienses, ἀριστοκρατίαν Lacedæmonii, μοναρχίαν Macedones. Apud Persas, interfectis Magis, δημοκρατίαν laudabat Otanes, (qui Justino Ostanes:) ἀριστοκρατίαν commendabat Megabyzus; μοναρχίας patrocinium suscipiebat Darius. Vide de his orationes singulorum apud Herodotum. Atque hæc de genere Deliberativo. Quod si quid hîc desiat, id in Negotiali statu [a] persequemur.

[a] Cap. 9.

CAP. V.

De genere Demonstrativo.

GENUS *Demonstrativum est triplex: unum personarum, vel quasi personarum; alterum factorum; tertium rerum.*

In laude ac vituperatione personarum, series adhibetur, vel naturalis, vel artificialis.

Artificialis est, cùm non servato temporis ordine, omnia ad certa genera, seu capita, referimus; ut sunt bona animi, corporis, & fortunæ.

Naturalis verò series est, in quâ historiæ servatur ordo.

Dividitur hæc in tria tempora: id quod est ante hominem; id quod quis vixit; & illud, quod mortem consecutum est.

In primo tempore consideranda sunt, cum auguria & oracula, si quæ natalem antecesserint; tum genus, & patria. A quibus bifariam laudamus.

Nam si hæc illustria contigerint, dicimus, aliquem respondisse patriæ soli vel natalium splendori: at, si ea sint ignobilia, quempiam patriæ aut generis obscuritatem virtute suâ illustrâsse ostendimus.

In ipsâ vitâ sunt quatuor. Primum est natura; tum corporis, ut bonitas, robur, agilitas, & pulchritudo; tum animi, uti ingenium, ac memoria. Alterum est fortuna, sive opes. Tertium educatio, ac institutio. Quartum actiones, earumq́ue tum circumstantiæ, tum præmia.

In ultimo sunt, cùm mortis genus, pompa funebris, & similia; tum inprimis jactura & luctus ob eam; quibus subjicitur consolatio. Atque hujusmodi est laus personæ, uti Alexandri. Unde facile erit cognoscere modum laudandi quasi personam, ut Bucephalum.

In DEMONSTRATIONE FACTORUM *eadem sunt probandi loca, quæ in Deliberativo. Nam hic laudatur, quod illic suadetur.*

At amplificandi loca sunt octo. Nam ad factorum laudem pertinet, quòd quis primus fecerit, vel solus, vel cum paucis, vel præcipue vel tempore maxime necessario, vel sæpe, vel rem maxime spectantem civitatis laudem, vel quod primus eo novos acquisiverit honores.

In DEMONSTRATIONE RERUM *non una est ratio. Nam in laude regionum, urbium, ac similium, par ferè ratio est, atq; in demonstratione personarum. Quod enim in hominibus est genus, & patria, id in locis sunt conditores ac principes, qui in iis gubernarunt: quod in illis forma corporis, id in his situs: quod in illis animi virtutes, id hîc fertilitas, & similia.*

At in aliarum rerum, veluti in disciplinarum commendatione, iidem sunt loci, qui in demonstratione factorum.

Hinc [illegible] enditur a caussis efficientibus, & antiquitate.

[illegible] probatur ab effectis, & fine.

I. CUR GENUS DEMONSTRATIVUM SUBJICIATUR DELIBERATIVO; DEQUE VARIIS EJUS NOMINIBUS, PRÆCIPUE ΕΠΙΔΕΙΚΤΙΚΟΥ, ET ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΟΥ APPELLATIONE.

GENERI Deliberativo subjicit Aristoteles genus ἐπιδεικτικὸν seu Demonstrativum: cui primum vulgò tribuunt locum ob facilitatem. Aristoteles verò, nobilitatis ratione habitâ, orsus est *a* à συμβουλευτικῷ *b*, ut supra *c* dicebamus. Verum nonnemini campsc ob caussam [illegible], de Judiciali agendum fuisse ante Demonstrativum. Nam nihil præ[illegible] [illegible] quàm innocentium salutem ab improbis defendere; quod [illegible] facit Judiciali. At Demonstrativum magis ad ostentationem [illegible]; cum [illegible] propositam habeat delectationem auditoris. Verùm justo [illegible] Judiciale genus rejectum est in locum postremum; quia Demonstrativum majorem affinitatem habet cum Deliberativo, quam Judiciali. Nam Deliberativi finis est beatitudo civilis: at laus personarum [illegible] m.tur ab actione virtutis, in quâ beatitudo civilis consistit.

a Lib.1.Rhet. ex vulgari dist.cap.9.ex recentiori autem cap.29.
b Deliberativo.
c Cap.4.

Est [illegible] genus Demonstrativum ita dictum, vel quòd eo demonstrentur [illegible], vitiaque; vel quòd Orator potissimum in hoc ostend[illegible] quippe quod ostentationi comparetur. Itaque Quinctilianus lib.III.cap.IV. Ostentationem vocat; quemadmodum & praeter [illegible] *d* melius Ostentativum vocari ait, quam Demonstrativum. S[illegible] id reprehendit Jul. Scaliger lib.1.de re Poet. cap.1. *Nihil, [illegible] melius* ἐπιδεικτικὴ *vox a Quinctiliano accepta pro ostentatione. [illegible] hoc vocabulo carent Græci ad ostentationem significandam [illegible] tantum abest, ut apud philosophos [illegible] simplicissimâ atque [illegible] mà ostensione receptum sit.*

d Comment. in Quinctil.

 Negari

Negari tamen non debet, interdum ἐπιδεικτικὸν Græcis esse ostentativum: uti cum vocant λόγους ἐπιδεικτικούς, orationes, quæ ad ostentationem scribuntur; cujusmodi Isocrates vocat τοὺς πρὸς ἐπίδειξιν λόγους.

Neque est, quòd quisquam hoc genus aspernetur, quia plurimùm ad ostentationem sit comparatum. Nam, ut Tullius in Partitionibus docet, non tantùm ad bene dicendum valet; sed etiam ad bene vivendum: ut in quo sæpe de moribus, ac vitiis, disputet orator. Adde, quòd aliis duobus permiscetur, tanquam sanguis corpori. Et sanè veteres, tum hisce de caussis, tum ob facilitatem, ab eo auspicari solent: unde Cicero illud incunabula oratoris vocat, & eloquentiæ nutricem.

Dicitur Ciceroni quoque laudatio, & Græcis ἐγκωμιαστικὸν, nempe à potiori parte. Theon in progymnasmatis: τῆς γὰρ ὑποθέσεως εἴδη τρία· ἐγκωμιαστικὸν, ὅπερ ἐκάλουν ἐπιδεικτικὸν οἱ περὶ Ἀριστοτέλην, δικανικὸν, συμβουλευτικόν a. Appellatur quoque πανηγυρικόν. Unde & Halicarnassensis, in vita Lysiæ, auditorem in hoc genere, quem Aristoteli θεωρὸν b esse supra diximus, πανηγυρίζοντα appellat. Nam tria hæc conjungit, δικαστῇ, καὶ ἐκκλησιαστῇ, πανηγυρίζοντι ὄχλῳ c. Propriè autem πανηγυρικὸς dicitur, non quæcunque oratio in hoc genere versatur; sed laudatoria, & quidem ea, quæ habetur in cœtu universi populi. Siquidem panegyricæ primò dictæ, quibus, qui Græciæ libertatem defenderant, hostesque devicerant, in universæ laudabantur gentis celebritate.

Quanquam homini acuto videri queant penegyricæ non pertinere ad solam laudationem. Nam Isocrates panegyricâ, quæ exstat, hortatur Græcos ad suscipiendam expeditionem adversus barbaros: unde & Tullius eam ad suasionem refert lib. de Oratore. Verum nullo negotio removemus hunc ictum, si Halicarnassensem audimus; qui suasionem negat esse primarium Isocratis finem. Nam ait, cum per speciem suasionis, laudes persequi Atheniensium.

At Plinius planè abusus panegyrici nomine: quippe, quò orationem suam titulo redderet augustiorem, eam πανηγυρικὸν inscripsit, quâ solùm, convocatis patribus, Trajano pro consulatu gratias agit. Multo minus panegyricæ dici merentur, quæ tantum recitatæ paucis, vel etiam nunquam recitatæ, nec scriptæ ut recitarentur, sed ut legerentur. Atque id nominis quoque origo indicat, cum πανήγυρις d sit ab ἄγυρις, quod factum ex ἀγορά, Æolicè ο in υ converso. Sane Homerus non semel pro ἀγορᾷ usurpat: ac Hesychius quoque interpretatur, συνοδὸς, συναγωγή.

a Sunt enim tria caussarum genera, encomiasticum seu laudativum, quod Peripatetici demonstrativum vocant; judiciale, & deliberativum.
b Spectatorem.
c Iudici, in concione stanti, & panegyricam orationem audienti populo.
d Publica celebritas.
e Cœtus.

II. DE

II. DE PARTIBUS GENERIS DEMONSTRATIVI; AC INPRIMIS DE DISCRIMINE LAUDIS, ET ENCOMII.

PArtes generis Demonstrativi. duas superiùs constituimus, ἔπαινον sive laudem, & ψόγον sive vituperationem. Latiùs autem ἐπαίνυ voce utor, quam vel posteriores Græci rerum à Romanis gestarum scriptores, quibus ἔπαιν⊕ est τὸ ἐπικήδειον a: vel Aristoteles ipse, cui ἔπαιν⊕ est virtutis, ἐγκώμιον factorum; uti ea distinguit, cùm lib. 1. de moribus ad Nicomachum, & in secundo Eth. ad Eudemum, tum etiam 1. Rhet. b. Ubi & meritò ea separat ab εὐδαιμονισμῷ. Nam cùm εὐδαιμονισμὸς, seu beatitudo, consistat in actione virtutis; sanè εὐδαιμονισμὸς, & μακαρισμὸς, hoc est, oratio, quâ aliquem felicem aut Beatum prædicamus, comprehendent, tum ἔπαινον, quem virtutis esse dicebamus, tum ἐγκώμιον, quod versatur circa actiones virtutis. Ipsius hâc de re Aristotelis verba adscribam è 1. Rhetor. Ἔστι δ' ἔπαιν⊕ λόγ⊕ ἐμφανίζων μέγεθ⊕ ἀρετῆς. τὸ δ' ἐγκώμιον τῶν ἔργων ἐστί. μακαρισμὸς δ' [illegible] εὐδαιμονισμὸς αὐτοῖς μετὰ ταῦτα, τούτοις δὲ οὐ ταῦτα, ἀλλ' ὥσπερ [illegible] τὴν ἀρετὴν, καὶ ὁ εὐδαιμονισμὸς περιέχει ταῦτα. *Laus est [illegible] virtutis magnitudinem; Encomium autem operum est [illegible] Beatum vero aliquem prædicare, & felicem dicere, ut in[illegible] [illegible]em sit, ab iis tamen duobus differunt, cùm, ut felicitas virtutem complectitur, sic prædicatio felicitatis continet hæc*: virtutem [illegible], & [illegible] actionem. Porrò varias ἐπαίνυ definitiones adfert Menander Rhetor; [illegible]que inter Aristotelicam quoque, sed [illegible] præ[illegible] non [illegible]. Adfert & eandem Jul. Scaliger lib. III. de re Poet. cap. [illegible] negat sibi satisfacere. Itaque eo distinguere mavim, quod ἔπαιν⊕ sit pars ἐγκωμίυ, ἐγκώμιον multi ἔπαινοι. Nam [illegible] ἔπαιν⊕ esset propositus; auditorum consensum, [illegible] vocatum ἔπαινον; quasi prioris narrationis [illegible] ut testimonium omne bonæ rei, aut benefacti, [illegible]: cùm autem ἐν ταῖς κώμαις c, audientibus [illegible]ulibus, [illegible] ita recensebantur, ut longiusculè procederet oratio; ἐγκώμιον fuisse appellatum. Ita vir ille nunquam sine laude [illegible]ndus. Quod si mihi quoque, liberè & quasi ex tabellâ, sententiam [illegible] liceat, adsciam, ἔπαινον non magis esse partem ἐγκωμίυ, quàm [illegible] ἐπαίνυ. Neque enim ἔπαιν⊕ solùm est rei simplicis, neq; simplici tantùm nudâque [illegible] oratione; verùm locum quoque habet

a Funebris laus.

b Cap. 31. secundum dist. recentiorem: sed ex veteri dist. cap. 9.

c In vicis.

habet in personis, quæ & multis ac variis insigniuntur elogiis, & copiosâ ornatâque extolluntur dictione. At in encomio se res secus habet; ut, quod longiorem semper requirat orationem. Sensit id quoque Cornelius Fronto: *Laus*, inquit, *facti instrumentum est: laudatio verò est rerum gestarum relatio.* Itaque different ἔπαινος, & ἐγκώμιον, ut genus & species. Ac hoc ipsum ipsius quoque Scaligeri verbis comprobari potest. Scribit enim is, omnem ἐγκωμιάζοντα ἐπαινεῖν, non è converso: quod sanè si est, ἔπαινος erit totum universale, ἐγκώμιον verò pars subjecta. Et hæc de partibus generis ἐπιδεικτικοῦ.

III. DE MATERIA, AC PARTIBUS GENERIS DEMONSTRATIVI.

Materia, circa quam versatur genus Demonstrativum, adeò latè patet, ut nec universæ hujus naturæ limitibus circumscribi queat. Quippe, convulsis quodammodo repagulis ejus, ad divina se extendit. Nam quamvis, ἀκριβῶς *a* loquendo, eorum non ἔπαινος *b* sit, sed εὐδαιμονισμὸς, & μακαρισμὸς *c*, uti scribit Philosophus primo Nicomachiorum *d*: tamen ἐπαίνου quoque nomen latè accipi posse, ut divis attribuatur, ipse indicat Aristoteles, qui disertim Deum quoque ἐπαινεῖσθαι *e*, scribit I. Rhetor. cap. IX. juxta vulgar. distinct. & I. Eth Nicom. cap. XII. Porrò ad divinorum laudationem refer hymnos Homeri, ac Callimachi: item illum Juliani in Solem: atque alios, quos sect. VI. dicam. Sanè, ut notat Sophoclis Scholiastes *f*, ὕμνος κυρίως ἡ εἰς θεὸν ᾠδὴ *g*, quamvis, ut idem inibi addit, παρὰ ποιηταῖς ἁπλῶς ἡ ᾠδὴ *h* ita appelletur; neque Poetis solum, sed Athenæo *i* quoque, qui ἐπιθαλάμιον vocat γαμικὸν ὕμνον.

a *Accuratè.*
b *Laus.*
c *Oratio, quâ aliquem felicem, aut beatum, prædicamus.*
d *Cap. 12.*
e *Laudari.*
f *In Electr.*
g *Hymnus propriè carmen in Dei laudem.*
h *A Poëtis simpliciter carmen.*
i *Lib. 4.*

Proximum in laudationibus locum obtinent homines; quomodo Isocrates extollit Euagoram, Cypriorum regem; aut Cicero pro Marcello laudat Cæsarem.

Tertii generis laus est animalis irrationabilis; quomodo Virgilius effert apem; muscam Lucianus.

Ad quartum genus pertinent res sensus expertes, sive hæ substantiæ sint, sive accidentia; quæ tamen ἀκύρως *k* admodum dicuntur carere sensu, cùm id propriè de substantiis intelligatur.

K *Impropriè.*

Porrò ad quatuor hæc genera referri debent, tum quæ primo, per se, ac directè; tum quæ secundario, ex accidenti, ac reductivè ad ea pertinent. Istiusmodi sunt partes; uti anima, aut manus: privationes; ut mors, aut cæcitas: concreta; ut mundus, qui est corporum natura-

lium

lium undecunque perfectum *σύστημα a*; Philosophia; quæ est habitus animi, compositus è disciplinis, tum rerum necessariarum, tum con[illegible], bellum; in quo multæ coacervantur actiones, & passiones: [illegible]blica, quæ aggregatum est ex multis relationibus: atque ita in [illegible]. Quæ omnia tractare & laudare sciet, qui perspectum habebit, quomodo extolli queant partes, quibus constant. Pluribus hæc prosequi visum fuit propter eos, qui Aristotelicam distributionem non sequuntur, qui [illegible] non adsequuntur. Ait Aristoteles, laudari *οὐ μόνον ἄνθρωπον, ἢ θεόν, ἀλλὰ καὶ ἄψυχα, καὶ τῶν ἄλλων τὸ τυχόν.* Quem locum planè in animo habuit Fabius *b*, cum scripsit: *Materia præcipuè quidem in Deos & homines cadit: est tamen & aliorum animalium, & [illegible]entium animâ.* Hac in distributione, si eos audimus, multa de[illegible]. Quamobrem nobis nunc eorum errorem denudare visum fuit; ne quid [illegible]ro sub ancipiti hæreat, ac inprimis pueris investibus, quos homines isti facile in suam pertrahunt sententiam. Sed enim occurrunt: [illegible], inquiunt, nec *ζῶα c* sunt, nec *ἄψυχα d*. At hoc quoque co[illegible]n tel[illegible]n planè [illegible]um est. Nam *παχυλῶς e* loquitur, cùm Aristo[illegible], non Fabius. Etsi enim, *ἀκριβῶς* loquendo, differant *ζῶα, καὶ ζ[illegible], [illegible]nimalia, & animata*; vulgo tamen hæc confunduntur, ac ina[illegible], quæcunque destituuntur sensu ac motu..

Nunc censionem quoque faciamus alius distributionis; quâ triplicem [illegible] laudem & vituperationem: unam personarum; alteram factorum; tertiam rerum. Ac multi quidem, dum in salebrosâ hâc distributione versantur, vexanturque, nihil præter inscitiam habent, quod afferant. Ambigunt, ecquid in ea desiat, aut excedat: verùm argumenta, quæ adducunt, planè ficulna sunt, & ex quibus nihil exprimi queat, præter plebejum vanæ opinionis succum. Negat enim, muta animantia hac sub definitione comprehendi, quia neque personarum, nomine continentur, neque factorum, neque rerum. Verùm nos quidem totum hoc [illegible]damus, nec tamen vel minimum prævaricando, ipsorum caus[illegible] agimus. Siquidem scimus, non fuisse eam veterum mentem, ut, [illegible] queunt, hâc distributione complecterentur; verum [illegible] comprehendere voluisse, quorum Oratori u[illegible] esse posset in [illegible] publicis. Nam subjiciunt Oratori quæstionem civilem: ad quam quæso quid facit laus simii, aut asini; psittaci, aut anseris? Quare [illegible]nt veteres calumniari, qui, calido magis, quam callido mendacio, [illegible]ferunt, tantâ in caligine versatam antiquitatem, ut bestias sub personis complecteretur: quod profectò *Credat Judæus*

a *Compages.*

b *Lib.3.cap.9.*

c *Animalia.*

d *Inanimata.*

e *Pinguiori Minerva.*

a Horat. *Judæus Apella*; *Non ego* a. Certè aliud vel Emporius eos docebit, qui non modò mutorum animantium, sed plantarum quoque, similiumque tractationem, negat ad Oratorem pertinere. Verba ejus adscribam *In fontes*, inquit, *germina, & flumina, arbores, & armenta dicere, jucunda quidem, sed parùm ampla materia est, & foro, cui preparamur, aliena. In quo cùm semper nobis, aut laudanda persona sit, id agere debemus, ut ejus usum exercitatione capiamus.* Neque hinc rectè colligas, pari jure factorum rerumque laudem planè à Rhetoribus præteriri potuisse. Nam & personæ à factis laudantur, & multarum rerum laudes interdum ab Oratore afferuntur ad personarum vituperationem: quomodo in Verrinis laudantur Sicilia, ac Syracusæ. At dispar ratio est germinum, armentorum, aliorumque, quæ ab Emporio adducuntur. Nam neque de iis separatim in publico cœtu dici solet; neque admiscentur caussis forensibus, aut publicis consultationibus.

Discussimus nebulas, quas quidam affundere conati veterum distributioni. Proximum est, ut, quò iis omnis præcidatur vitilitigandi ansa, ostendamus, ex hâc ipsa distribuione posse distributionem extrui, quâ ea quoque comprehendantur, quorum tractatio non tam ad Oratorem pertinet, quàm ad Poetam, aut Sophistam. Quippe haut alio opus est, quàm ut primi generis laudem esse dicamus, tum eam, quæ propriè personarum est; cujusmodi apud Isocratem est laus Euagoræ, Helenæ, Busiridis: tum illam, quæ est quasi personarum; velut equi, leonis, canis, psittaci, similiumque. Hæc si placet divisio, secundi ordinis erunt facta, h. e. actiones, quæ a nobis proficiscuntur: tertio verò ordini subjicientur substantiæ omnes, præter animatas; & accidentia, præter actiones: quæ duo genera rerum vocabulo signare licet: quanquam non ignorem id tam latè apud Philosophos patere, ut non facta modò comprehendat, sed personas quoque, & quasi personas, h. est, muta animantia, aliaque, quæ personarum instar tractantur, uti infra commonstrabimus.

Verum non deerunt fortassean, quibus truncam ac debilem veterum distributioni medicinam fecisse videamur: quippe hanc quoque divisionem esse mendosam, quòd factorum laudem statuat distinctam à reliquis ordinis, contrà quàm à sapiendi dicendique magistro factum in distributione, quam ex eo paulo antè apponebamus. Quamobrem, ut hos quoque ab erroris diverticulo in veritatis viam reducamus, duplicem ponimus rationem considerandi facta. Nam longe

ge alia ratio est, cùm ab iis laudantur personæ; quod cùm sit, simplici ac nudâ factorum commemoratione opus est: alia verò, cùm ipsi laudantur facta; quam ad rem requiruntur argumenta ἀποδεικτικά. Si primo modo consideremus, ad primum pertinebunt divisionis membrum. Nam si princeps quispiam nihil pensi habeat, quin omnibus modis exsorbeat subditorum sanguinem, ac provincias vectigalibus exenteret, id ipsum, utut facti sit, ad personæ tamen vituperationem pertinet; cùm personæ à gestis bonis, malisq; , tollantur, aut vituperentur. Atque hæc caussa est, cur Aristoteles in divisione suâ prætereat demonstrationem factorum. At dispar ratio est, cùm tota oratio in eo consumitur, ut ostendat, quàm præclarum atque utile sit factum. Nam in hujuscemodi Orator propriè non personam sibi proponit, sed factum: quod & probum esse potest, licèt ab improbo proficiscatur; & improbum, licèt a probo fiat. Quippe quemadmodum una hirundo non facit ver; ita neque una actio probum aut improbum facit. Quare, juxta hanc considerationem, non tam personis, quàm rebus, facta subjici debent: aut, si angustius rei vocabulo uti visum, distincti ea faciemus ordinis; cui meritò, aut postremum assignabimus locum, aut inter personas ac res interjectum. Nam cùm in factis semper persona concurrat cum re, quæ à persona proficiscitur: est mixta, ut Ciceronem loqui Nonius voluit, amborum quasi cinnus. Et hæc de partibus generis Demonstrativi, tum pro Aristotele, ac Fabio; tum pro Tullio, atque aliis, dicta sunto.

IV. ARGUMENTUM DEMONSTRATIVI GENERIS PROPRIUM ESSE AB HONESTO. ET, QUOMODO ILLUD TRACTETUR.

Argumenta hujus generis ducuntur ab honesto: ut quod finis sit generis ἐπιδεικτικοῦ, quemadmodum supra dicebamus. At, inquit Fabius lib. III. cap IV. *an in laudando, & vituperando, non habemus utilitatis & æquitatis rationem?* Sanè habemus, Fabi: verùm id cùm fit, utilitas & æquitas assumuntur aliunde, quò referantur ad honestatem, ut finem primarium. Alter quoque evellendus nobis hoc loco scrupulus, qui animos quorundam insidet. Non videntur iis argumenta omnia peti ab honesto, quia agri, fontes, aliaque inanimata, ab honestate commendari nequeant; cùm in ea non cadat virtus. Ve-

rùm non ultrà, puto, pertendent homines isti, ubi cogitàrint, in iis quoque posse rectum spectari usum, quod ad honestatem pertinet. Atque id magis elucebit ex illis, quæ subjiciam. Siquidem, honestum aliquid esse, probamus trifariam; vel quia sit virtus, vel quia virtutis caussa, vel quia effectum. Quare, cùm ingens sit propositionum in hoc genere sylva; tres tamen hæ sunt γενικώτατα *a* Quicquid virtùs est, id honestum, ac laudabile est. Quod virtutem efficit, id est in laudabilibus. Quod virtutis effectum est, id in rebus honestis numeratur. De virtute, ejusque speciebus, agit Aristot. lib. I. Rhet. cap. XXIX *b*. Caussæ virtutum, vel virtutes efficiunt dianoëticas, vel ethicas. Quæ dianoëticas efficiunt, ea vel interna sunt vel externa.

a Generalissima.

b Ex dist. Dan. Barb. sed secundùm veterem cap. 9.

EXTERNA post Deum Opt. Max. sunt primò exemplum; sive majorum, si sint nobiles; sive aliorum virorum præstantium, si sint ignobiles: deinde bona educatio & institutio; quia verisimile est, studia abire in mores: tertiò divitiæ; quæ instrumenta sunt ad eruditionem consequendam.

INTERNA vel in animo sunt, vel in corpore.

In animo sunt ingenium, memoria, industria. ex quibus industria multùm quoque sine naturæ dotibus pollet. ut vel liquet exemplo Superiani Isauri. qui licèt naturâ tardus, & trigesimum ætatis annum egressus foret, antequam animum ad disciplinas liberales adverteret; labore tamen improbo summam eruditionem & insigne est nomen consecutus, teste Eunapio de vitis Sophistarum.

In corpore sunt robur, sanitas, agilitas, & pulchritudo. Et hæc de caussis virtutum dianoëticarum.

Virtutem moralem efficiunt tria; natura, quæ incipit; doctrina, quæ dirigit; consuetudo, quæ perficit.

Effecta virtutum sunt res præclarè gestæ; item virtutum signa; velut coronæ, trophæa, cicatrices.

V. DE MODO AMPLIFICANDI IN GENERE DEMONSTRATIVO.

PRÆCIPUUM generis ἐπιδεικτικοῦ instrumentum est amplificatio; ut in Deliberativo exemplum, in Judiciali enthymema, quemadmodum suprà *c* quoque diximus. Modi autem amplificandi Aristoteli *d* sunt octo. Quos exponam inferiùs, cùm de factorum demonstratione agetur. Nunc principem eorum adferre sufficerit. Est ille, siqua

c Cap. 3.

d Lib. I. cap. 9. juxta vulg. dist.

si qua laus unius sit propria. Ut quòd apud Græcos, uti Plinius scribit lib. VII, cap. XLI, *una fœminarum in omni ævo Lampedo Lacedæmonia reperitur, quæ regis filia, regis uxor, regis mater fuit.* Apud Romanos simile contigit in Agrippina: *quam imperatore genitam, sororem ejus, qui rerum potitus sit, & conjugem, & matrem fuisse,* scribit Tacitus in XII. Annal. qui & unicum id exemplum inibi appellat.

Porro, ad amplificandum, licet in hoc genere ἐπεισοδίων, sive digressionibus uti. Fit hoc transeundo a thesi ad hypothesin, & ab hypothesi ad thesin: ut, si eloquentia laudanda sit, extolli poterit Tullius; &, si Aristides est commendandus, licet commemorare laudes justitiæ. Ita Isocrates in Helenes encomio plura habet πάρεργα *a*, quàm ἔργα *b*. Nam quod argumentum naturâ suâ sterile foret; magnam orationis partem consumit in reprehensione Sophistarum, laudatione Thesei, excusatione Paridis, ac laude pulchritudinis. Item in laudatione Busiridis (quod argumentum quia est παράδοξον *c*, eo Busiridem illaudatum appellat Virgilius *d*) multus est in celebratione Ægypti, quam regni sedem delegerat. Gorgias quoque, si Achilles ei laudandus esset, primo laudabat Pelea patrem, inde Æacum avum, hinc Jovem proavum; ideoque dicebat, nunquam sibi deesse orationem; ut ait Aristot. lib. III. cap. XXVIII.

a *Quæ rei accedant.*
b *De re.*
c *Admirabile.*
d *3. Georg.*

VI. DE RATIONE LAUDANDI, VEL GENTIUM DEOS, VEL VERUM DEUM ISRAELIS.

AT QUI hæc dicta sint generatim de naturâ caussæ Demonstrativæ. Verum operæ pretium me facturum puto, si quoque descendam ad tractationem specialem partium ejus; quandoquidem non uno tractantur modo personæ, facta, res. Ac primo occurrunt loci peculiares laudis personarum; quos non abs re fuerit exemplis aliquot illustrare, quo succurratur jejunæ & aridæ eorum meditationi, qui se primum in tractatione hujus generis apud Rhetores ac Scholasticos exercent.

Personarum appellatione comprehenduntur Deus, angelus, homo.

Rationem laudandi DEOS, juxta impiam nationum pietatem, paucis describunt Halicarnassensis tractatu περὶ πανηγυρ. & Fabius lib. III. cap. IX. Fusius vero Menander lib. I. de gen. demonstr. cap. IX.

& septem sequentibus: item cap. XVIII. Quanquam id non à Menandro conscriptum, sed ab alio puto adjectum. Nam cùm de Diis dixisset, adque indè ad regionum, urbium, aliorumque locorum laudationem transiisset; eamque non ubertim minus tractâsset; cur postea ad laudationem Deorum rediret, caussæ nihil erat. Atque hi veteres. E junioribus autem adi Scaligerum de re poeticâ lib. III. cap. CXII, & tribus seqq.

Exemplo verò erunt, tum poëtarum hymni, ut Homeri, Orphei, Callimachi, Procli, aliorum: tum Aristidis hymnus in Jovem; item orationes ejusdem in Minervam, Neptunum, Bacchum, Herculem, & Serapim. Exstat & insignis Maximi Tyrii oratio de Deo. Etiam vide Dionis Chrysostomi orationem XXXVI, quæ inscribitur Borysthenitica: ubi multa scitè differit de mundi opifice. item eam, quam Olympicam, sive de primâ Dei cognitione, inscripsit. In qua multa præclare dicuntur de Deo, & intelligentiis. Exordium tamen & longius, & prolixius est, quam gravi adeo argumento conveniat. Sed subinde in eo peccare hunc scriptorem, etiam Photius, vir acris judicii, observavit, quo loco de Dionis Corinthiacâ judicium promit.

At qui verè volet verum laudare Deum, is contemtis despretisque nugalibus gentium de Diis commentationibus, Scripturam, tanquam Theseium filum, sequatur: qua duce argumenta divinæ laudis petat, partim ab adjunctis Dei, partim ab effectis. Est enim Deus ὑπερούσιος φύσις a. In hac prædicetur majestas, in majestate æternitas, in æternitate beatitudo. Præterea laudetur ejus in creando sapientia, in gubernando providentia, in defendendis probis bonitas, in ferendis malis lenitas, in iisdem frangendis fortitudo, in puniendis justitia atque ita in cæteris.

a Natura omnem excedens naturam.

Horum omnium tam illustria habemus testimonia in Scripturis, præsertim in Davidis & aliorum hymnis, ut nullum adeò infelicis esse ingenii putem, cui in hoc argumento deesse possit oratio. Præsertim si vel leviter etiam delibare volet, quæ apud Philonem, Dionysium, Nazianzenum, Basilium, aliosque, luculente adeò de eodem perscripta sunt argumento.

VII. QUOMODO ANGELI LAUDENTUR.

ETiam angeli pertinent ad divina, cùm vox ea sit ex illis, quæ vocantur ἀφ' ἑνὸς, ἢ πρὸς μίαν φύσιν b. Laudantur hi à quatuor præcipue rebus.

b Ab uno, sive ad unam naturam.

Primum

Primum ab *οὐσίᾳ*, sive naturâ incorporeâ, ac materiæ experte. Unde *spiritus* dicuntur, cùm ad Hebr. cap. I. tum Psalm. CIV. ubi B. Augustinus: *Quæris*, inquit, *nomen hujus naturæ? spiritus est*. Eâpse de caussa à Philosophis vocantur *intelligentiæ*, & *formæ*, vel *substantiæ abstractæ*. Neque obstat, quod corporeâ formâ visi fuerunt. Nam corpora illa non erant unita *οὐσιωδῶς*, sed ea pro tempore gestârunt. Atque ab hac forma assumtâ dicti videntur *Cherubim*. Nam *Caph* similitudinis est particula, & *rabjo* adolescentem Chaldaïcè significat, teste R. David. Sunt igitur angeli media natura, inter spiritum increatum atque infinitum, qui Deus dicitur, & animas humanas, quæ non sunt aliquid omnimodis perfectum, contrà quam in angelis fit. Nam hæ per se subsistunt. unde & *persona* vocantur ab Augustino, Enchiridio ad Laurentium cap. XVIII.

Deinde laudantur à naturæ adjunctis. Nam, sive intellectum respicias, cùm in iis adumbrata quædam omniscientiæ divinæ similitudo, quâ verum à falso, bonum à malo, discernunt. Seu spectes voluntatem & affectum, justissimi sunt & sanctissimi; ut qui bonum semper amplectantur. Seu consideres potentiam atque agilitatem, arguunt eam primogeniti Ægypti occisi, & tot millia interfecti in exercitu Senacheribi. De potentia quoque testis Paulus in priori ad Thessal. I. 7. De agilitate agit Ezech. I. 6.

Tertio loco eorum laus petitur ab officio. Unde dicuntur *πνεύματα λειτουργικὰ*, item *ἄγγελοι*, atque Hebræis *malachim*. Est verò officium hoc triplex. Nempe, partim erga Deum: quod est, tum celebratio nominis, tum executio mandatorum ejus: ut docet Psaltes Psal. CIII vers. 20. & 21. partim erga pios: ut qui non solùm pœnitentiâ eorum gaudeant, sed etiam custodiant eos, & post vitam hanc in cœlos transferant: ut constat è Psal. XCI. vers. I. & ad Hebr. I. vers. 14. partim etiam adversus malos: erga quos Deus judicia sua per angelos exercet, ut discimus ex Psal. XXXV. 5. 6. & 2. Reg. XIX. 35. & Esa. XXXVII. 36. Ab hoc ardore in jussis Dei exequendis *Seraphim*, h. e. ardentes, vocantur Esa. VI. I. Ubi Deus inducitur, ut judex iratus. Ut minus verisimilis sit eorum sententia, qui ita putant nuncupari à flagranti amore erga Deum.

IV. Denique laudantur à felicitate ac gloria: quæ in summâ cum Deo *κοινωνίᾳ* consistit: ut qui intellectum ac voluntatem in Deo semper defigant, inque eo acquiescant: unde dicuntur *semper videre faciem patris cælestis* a. Gloria verò planè est spiritualis ac cœlestis; sic tamen, a *Matt. 18. 10.*

ut aliqua ejus sit distinctio: unde alii θρόνοι, alii κυριότητες, alii ἀρχαί, vel ἐξουσίαι vocantur ab Apostolo ad Coloss. I. 16.

VIII. QUOMODO HOMO UNIVERSE LAUDETUR.

DE angelo satis. Homo vel universè spectatur, vel singulatim; quam personam dicimus. Homo universè laudatur secundum capita Logicæ descriptionis. Sed præcipuè in considerationem veniunt hæc tria.

I. Anima immortalis, ac perennis, ejusque tres principes facultates, intellectus, voluntas, memoria; in quo multi veterum similitudinem cum trinuno Deo statuerunt.

II. Corporis elegantia, ac præstantia; in quo illud peculiare homini, quòd Natura, sive Deus, prona

a Ovid. 1. Met.

- - - cum a *spectent animalia cætera terram,*
Os homini sublime dedit, cœlumq; tueri
Jussit, & erectos ad sidera tollere vultus.

III. Harmonia illa, quâ substantiæ dispares, una spiritualis, corporalis altera, in unam consociantur & conspirant formam sive speciem.

Hæc de homine γενικῶς. Pleniùs verò hoc argumentum tractârunt Lactantius, Nemesius, alii.

IX. DE DUPLICI SERIE IN LAUDATIONE PERSONÆ.

IN laudatione personæ duplex servatur ordo; naturalis, vel artificialis.

Series ARTIFICIALIS est, (ut de hoc primò dicamus) cum, non servato temporis ordine, omnia ad certa genera seu capita referimus. Hujusmodi series fit, si quis laudes Catonis Prisci sive Majoris, qui ab optimâ censuræ administratione Censorii cognomen adeptus est, ad tria referat capita; quòd optimus fuerit Senator, optimus Orator, optimus Imperator; teste Plinio lib. VII. cap. XXVII. Aut si laudes P. Crassi Muciani referat ad hæc quinque elogia; quod esset ditissimus, quod nobilissimus, quòd eloquentissimus, quod jurisconsultissimus, quod Pontifex Max. quæ quinque eum habuisse rerum bonarum maxima, plerique historiæ Romanæ scriptores tradiderunt; ut auctor est Agellius lib. I cap. XIII. Simili ratione ea, a quibus bonum Imperatorem allaudamus, recte à Cicerone in Maniliana, ut Pompejum laudet, referuntur ad

ad scientiam rei militaris, ad virtutem, ad auctoritatem, & ad felicitatem. Quam & ipsam quanti veteres fecerint, ostendit illud Q. Curtii Rufi elogium de Alexandro Magno: *Fatendum*, inquit, *est*, *cum plurimum virtuti debuerit, plus debuisse fortunæ; quam solus omnium mortalium in potestatem habuit.* Idem denique ordo fit, si laudes alicujus referamus ad bona animi, corporis, externaque, quæ partim aptè appellant fortunæ bona, ut cap. antecedenti ostendimus. Merito autem adjunguntur quoque bona corporis, & externa: nam, ut ibi dicebamus, ad beatitudinem non sufficit solus animi cultus. Unde sapientissimo Thaleti, mortalium ille felicissimus dicebatur, ὁ τὸ μὲν σῶμα ὑγιὴς, τὴν δὲ τύχην εὔπορος, τὴν δὲ ψυχὴν εὐπαίδευτος *a*. Autor Laertius in Thalete. Non tamen par horum dignitas: sed, ut Critolaus præclarè dicebat, si in alterâ libræ lance cuncta corporis externaque ponantur bona, in altera autem virtus; illa, quâ virtus continetur, tantum propendebit, ut maria terrasque deprimat. Ita Cicero lib. v. Tusc. Quæst. Nempe animi bona sola sunt solida, &, ut Satyricus *b* ait,

Propter quæ fas sit genua incerare Deorum.

Unde Socrates apud Xenophontem dicit, eos, qui à Diis uxorem, opes, aut potentiam rogant, perinde facere, ac si peterent, ut sibi alea ludere, aut prælium committere liceat, quarum rerum exitus sunt incerti. Adjungenda tamen sunt bona corporis, & externa, quia in eorum usu prudentia elucet.

a Qui corpore sanus, fortunâ locuples, animo verò bene institutus est.

b Juven. lib. 4. Sat. 1.

NATURALIS verò series est, in quâ historiæ ac temporis servatur ordo. atque hunc Isocrates sequitur in laudatione Euagoræ. Distribuitur autem in quinque partes, ante nativitatem, in nativitate, in vitâ, in morte, & post mortem. Nisi, brevitatis caussâ, dividere malis in tria tempora; id quod vitam antecessit; illud quo quis vixit; &, si naturæ concedere, quod mortem hominis est consecutum.

Virgilius triplex hoc tempus in vivente etiam adhibet; sed ordine inverso. Ait enim in oratione Æneæ ad Didonem; primò ratione medii temporis.

O sola infandos Trojæ miserata labores!

Inde ratione primi;

- - - Quæ te tam læta tulerunt
Secula? qui tanti talem genuêre parentes?

Denique ratione ultimi;

In freta dum fluvii current, dum montibus umbræ

Lustra-

Lustrabunt convexa, polus dum sidera pascet:
Semper honos, nomenq́, tuum, laudesq́, manebunt.

X. DE LAUDATIONE AB AUGURIIS ANTE NATIVITATEM, ET PRÆCIPUE A PATRIA.

IN primo tempore consideranda sunt patria, familia, & auguria oraculaque, siqua nativitatem antecesserint. Ita cùm Astyages in somnio vidisset, ex filiæ naturalibus vitem enatam, quæ palmitibus totam Asiam obumbraret; arioli responderunt, nasciturí nepotis Cyri magnitudinem portendi. Auctores hujusce rei Herodotus lib. 1. Justinus lib. 1., Tertullianus lib. de anima, atque alii. Apollinis Pythii de Pythagora necdum nato oraculum vide apud Jamblichum lib. 1. cap. 11.

Patria verò & parentes cur commemorentur, indicat B. Ambrosius libro de Virginibus primo; *In laudationibus soles patria prædicari, & parentes, ut in commemoratione auctoris, successoris dignitas exaggeretur.*

Patriæ autem nomine intelligo, tum natale solum, tum unde oriundi sumus; ac fortasse etiam, ubi diu commodè vixerimus. Ab iis autem laudamus bifariam. Si ea illustris fuerit, hoc ipsum in laude ponitur. Non ignoravit id divinus Poeta, cùm ait *a*:

a 4. Æn.

Multa viri virtus animo, multusq́, recursat
Gentis honos.

Et certè, esse aliquid splendorem patriæ, docet nos Menestheus *b*, filius Iphicratis, Imperatoris Atheniensis, & Tarsæ, Coti Thracum Regis filiæ; qui, cùm interrogatus esset, utrum parentem majoris faceret, matrem respondit; ac, cæteris admirantibus, rationem hanc assignavit; quòd pater, ducendo Threissam, quantum in se fuit, Thracem genuisset: mater, nubendo Atheniensi, Atheniensem.

b *Nepos in Iphicr. Sed in quibusdam libb. pro* Coti *est* Cotys: *ut ea, quam H. Steph. expressit.*

Diogenes quoque Laërtius *c* ex Aristoxeni variâ historiâ refert, Mysonem illum, quem ab Apolline hominum omnium sapientissimum fuisse judicatum scripsit Hipponax, ex nomine habitum ignobilem, quòd ex vico obscuro natus esset: atque indè etiam provenisse, ut, quæ ejus essent, Pisistrato tyranno a plerisque attribuerentur.

c *In Mysonis vita.*

Idem confirmatur eleganti Themistoclis dicto, quod a Platone commemoratur in primo de Rep., & exinde ab Origene libro 1. contra

contra Celsum a, his verbis: Ὁ μὲν οὖν παρὰ τῷ Πλάτωνι Σερίφιος, ὀνειδίζων τῷ Θεμιστοκλεῖ, διαβοήτῳ γεγενημένῳ ἐπὶ τῇ στρατηγίᾳ, ὡς οὐκ ἐκ τοῦ ἰδίου ἤθους τὸ ἔνδοξον ἀνειληφότι, ἀλλ' ἐκ τοῦ εὐτυχηκέναι πατρίδος τῆς ἐν ὅλῃ Ἑλλάδι ἐπισημοτάτης, ἀκήκοεν ἀπὸ εὐγνωμονοῦντος Θεμιστοκλέους, καὶ ὁρῶντος, ὅτι συνεβάλετο αὐτῷ πρὸς τὸ ἔνδοξον καὶ ἡ πατρὶς, ὅτι, Οὐκ ἂν ἐγὼ Σερίφιος ὢν, ἔνδοξος ἐγεγόνειν. οὔτε σὺ, Ἀθηναῖος εὐτυχήσας γεγεννῆσθαι, ἐγένου ἂν Θεμιστοκλῆς. Quæ sic transtulit Hœschelius: *Apud Platonem Seriphius quidam, Themistocli, celeberrimo imperatori, claritatem exprobrans, quasi non suâpte virtute partam; sed quod patria illi contigisset urbs totius Græciæ nobilissima; audiit à non ingrato Themistocle, & agnoscente, patriam quoque sibi contulisse aliquid ad gloriam; Nec ego, si Seriphius fuissem, tam celebris evasissem: nec, si tibi Athenæ patria contigissent, fuisses Themistocles.* Idem refert Plutarchus in Apophthegmatis. Ex his liquet, patriæ etiam nobilitatem ad gloriam conferre. Nempe duplex est nobilitas; una publica, altera privata. Illa est loci, ubi nati sumus, puta civitatis, aut regionis: hæc verò familiæ est, ac majorum.

a Pag. 23.

XI. QUÆ INEUNDA SIT RATIO IN LAUDANDO, SI PATRIA SIT, VEL OBSCURA, VEL ETIAM INFAMIS.

At, si quis patriâ natus fuerit ignobili; dicemus, cum Ulysse Homerico, loci natalis obscuritatem virtutis suæ radiis illustrâsse. Ovid. VII. Met. fab. I.

> \- - - *Non illi loco, nec origine gentis*
> *Clara, sed arte fuit.*

Et lib. IX. fab. XII.

> *Proxima Gnossiaco nam quondam Phæstia regno*
> *Progenuit tellus ignotum nomine Ligdum,*
> *Ingenua de plebe virum: nec census in illo*
> *Nobilitate suâ major, sed vita, fidesque*
> *Inculpata fuit.*

Claudianus lib. II. de laud. Stilic.

> \- - - *Meritum, nunquam cunabula quæris,*
> *Et qualis, non unde satus.*

Hinc facit, quòd Agesilaus *b*, cùm ei puero choragus in ludis gymnicis locum tribuisset minùs honoratum, paruerit quidem, at dixerit, Bene equi-

b *Plutarchus in Lacon.*

equidem se rem habere: ostensurum enim se, non loca viris, sed viros locis honorem conciliare. Et Aristoteles *a* cuidam glorianti, quod magnæ urbis civis esset, respondisse dicitur, *οὐ τοῦτο σκοπεῖν, ἀλλὰ ὅστις μεγάλης πατρίδος ἄξιός ἐστιν. Noli hoc considerare; sed utrùm præclara patria dignus sis.*

a Laërtius lib. 5.

Quodsi patria sit infamis, contenti erimus gentem referre, civitate præterita: quodsi civitas luculenta, pagus infamis, sola civitas memorabitur. Prioris fuerit exemplum, quod 1. Reg., sive potius 1. Sam. IX. vers. 1. 2. Saul laudatur à forma, & statura; genus etiam refertur: civitas nihilominus reticetur: nempe infamis stupro, quod Levitæ uxor ibi fuerat perpessa; ut constat ex historiâ Judicum cap. XIX. Vel etiam negabimus, referre, ubi quis natus sit. Id in Septimio Severo Pertinace (quem Lepti, Africæ civitate, fuisse oriundum, ex Spartiano & Eutropio discimus) fecit Ausonius, cùm scripsit:

Punica origo illi; sed qui virtute probaret,
Non obstare locum, cum valet ingenium.

Alterum quoque Septimium Severum, iadem Pœnum, sed antiquiorem hoc, ac fortasse *b* hujus proavum, laudaturus Statius Papinius lib. IV. Sylv. ait:

b Baronius in annal. ad an. 195.

Tene in remotis Syrtibus avia
Leptis creavit?

Et aliquanto post:

Non sermo Pœnus, non habitus tibi,
Externa non mens; Italus, Italus &c.

Et certè Abderitis nihil stupidius. unde Martialis lib. X. epigr. XXV.

Abderitanæ pectora plebis habes.

Et Tatianus *ἀβδηρολόγον* vocat hominem tantùm nugas blaterantem. Et tamen Democritus, Physicus acutissimus, Abderita fuit, teste, inter alios, Pomponio Mela. Quare de eo rectè Juvenalis lib. IV. sat. I.

- - - *Cujus prudentia monstrat,*
Summos posse viros & magna exempla daturos,
Vervecum in patriâ, crassoq; sub aere, nasci.

Illustris quoque hac de re locus apud Appulejum in Apologiâ, ubi inter alia inquit: *Apud socordissimos Scythas, Anacharsis sapiens natus est: apud Athenienses catos, Meletides fatuus.* Omnino vide, quæ pluribus inibi de patriâ idem disserit, adversus eos, à quibus Seminumida, & Semigætulus vocabatur.

XII. QUO-

XII. QUOMODO LAUDEMUR A SPLENDORE NATALIUM.

SEQUITUR GENUS, per quod intelligo parentes, avos, affines. Ab his iidem commendamus bifariam. Nam si genus fuerit luculentum atque illustre: laudabimus à splendore natalium, ac majorum gestis: quæ verè sunt χρυσέα κρηπίς, κατὰ Πίνδαρον *a*. Rectè Philosophus Stagirites *b*, Εἰκὸς βελτίους εἶναι τοὺς ἐκ βελτιόνων. *Verisimile est, præstantiores ac meliores esse eos, qui ex melioribus.* Ac vates Venusinus *c*. *Fortes creantur fortibus & bonis.* Et, si verum est, quod Simonides sensit, eum, qui beatè vult vivere, natum esse debere patriâ gloriosâ, (quod & ipsum ab Euripide scriptum fuisse, testatur Plutarchus *d*,) multo equidem magis parentum requiratur claritudo, ut quis undecunque beatus videri possit. Non communibus præstant incommunia, ut cum Tertulliano loquar: patria autem, sive Athenæ, sive Roma, cum multis communis est: at his illisve parentibus natum esse, cum multis communis non est. Illud quoque natalium claritudinem commendat, quòd ex donis externis solùm hoc eripi non possit. Hinc Mithridates oratione generosè supplici ita Eunonem affatur apud Tacitum in XII. Annal. *Mithridates terra marique Romanis per tot annos quæsitus, sponte adsum. Utere, ut voles, prole magni Achæmenis: quod mihi solum hostes non abstulerunt.* Adde, quòd plurimum ad benevolentiam facit majorum virtus. Itaque Proclus, ut in vita ejus scribit Marinus, potissimùm amabat Archiadam, ejusque cognatos, quòd à Plutarcho Philosopho genus ducerent.

a *Aureum, ut Pindarus ait, fundamentū.*
b *Arist. 3. Polit.*
c *Lib. 4. Od. 4.*
d *Vit. Demosth.*

XIII. RATIO LAUDANDI EOS, QUIBUS GENUS OBTIGIT OBSCURUM.

QUod si quis obscuro omnino genere natus sit, locum habet illud Minutii Felicis *e*: *Omnes pari sorte nascimur, solâ virtute distinguimur.* Et certè, cum fœminæ principes mundiùs enixæ partum solent, quam egestate pressæ? Num minùs in palatiis regum partus ablui debet, quam pauperum in tuguriis? Quare non ab ortu nobilitas arcessenda: sed, ut Vellejus ait *f*, *Optimus quisque nobilissimus.* Quod etiam agnoscit Phalaris, sive alius sub ejus nomine, epist. CXX. Ἐγὼ δὲ μίαν εὐγένειαν, ἀρετὴν οἶδα· τὰ δ' ἄλλα πάντα, τύχην. Καὶ γένοιτ' ἂν ὁ μὲν ἐκ φαύλων ἀγαθὸς, καὶ βασιλέως καὶ πάντων εὐγενέστατος· ὁ δ' ἐξ ἀγαθῶν φαῦλος, υἱός τε ἑαυτοῦ καὶ τῶν ταπεινοτάτων δυσγενέστατος. *Ego vero unam novi nobilitatem, virtutem; alia vero omnia, fortunæ dona. Ac fieri possit*

e *In Octavio.*
f *Lib. 2.*

possit, ut ex malis nascatur bonus, imò regibus, atque adeò omnibus hominibus generosior; atque ut ex bonis gignatur malus, & se ipso, & abjectissimo quoque ignobilior. Nimirum nostra non sunt, genus, pecuniæ, καὶ ἃ ἑνὶ λόγῳ, ὅσα οὐχ ἡμέτερα ἔργα, ut Epictetus *b* ait. Quæ etiam L. Senecæ mens fuit. Ipsum audiamus epist. XLIV. *Non facit nobilem, atrium plenum fumosis imaginibus. Nemo in nostram gloriam vixit: nec, quod ante nos fuit, nostrum est. Animus facit nobilem: cui, ex quacunque conditione, supra fortunam licet surgere.* Idem, vel alius, Hercul. Fur.

a *Et, ut cuncta complectar, ea omnia, quæ ipsi non agimus.*
b *Enchiridii cap. 1.*

- - - Qui genus laudat suum,
Aliena laudat.

Nihil etiam pervulgatius illo Ulyssis, in certamine cum Ajace *c*:

Et genus, & proavos, & quæ non fecimus ipsi,
Vix ea nostra voco.

c *Ovid. Met. 13.*

Cui geminum illud Juvenalis *d*:

- - - Miserum est alienæ incumbere famæ,
Ne collapsa ruant subductis tecta columnis.

d *Sat. 8.*

Quare, si generis laus magis aliena est, solaque virtus nostra duci debet; quis ambigat, quin verissimum sit illud Solonis effatum *e*?

Pulchrius multo, parari, quam creari nobilem.

e *Apud Auson.*

Dicere quoque liceat, aliquem (Ciceronis *f* utor verbis) *familiam abjectam, & obscuram, è tenebris in lucem vocasse*: sive, *virtute eum præluxisse majoribus*, ut auctor ψευδεπιγράφου in Sallustium orationis (quam Budæus *g* etiam Ciceroni tribuit) ipsum de se loquentem inducit Ciceronem; sed parùm Ciceroniano loquendi genere; cum *prælucere* sit, ante aliquem lucere, eoque posteri majoribus prælucere, non nisi durissima vocis abusione dici possint.

f *Pro Deiotaro.*
g *In fine prior. annotat. in Pandect.*

Quin majoris est virtutis argumentum, si quis, obscuro loco natus, ad summam nominis claritatem pervenerit. Qua de re sic Origenes disserit libro 1. *h* contra Celsum: Ἀνθρώποις μὲν γὰρ συμβάλλεται, πρὸς τὸ γενέσθαι τινὰ αὐτῶν ἐπίσημον καὶ ἔνδοξον, καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ *i* διαβόητον γενέσθαι, ὅταν οἱ γονεῖς ἐν ὑπεροχῇ καὶ προαγωγῇ τυγχάνωσι. καὶ πλοῦτος τῶν ἀναθρεψαμένων, καὶ δυνηθέντων ἀναλῶσαι εἰς παίδευσιν τοῦ υἱοῦ. καὶ πατρὶς μεγάλη τις οὖσα καὶ ἐπίσημος. Ὅταν δὲ πάντα τὰ τούτοις ἐναντία ἔχων τις, δυνηθῇ ὑπερκύψας τὰ ἐμποδίζοντα αὐτὸν γνωσθῆναι, καὶ σεῖσαι τοὺς περὶ αὐτοῦ ἀκούοντας, καὶ γενέσθαι ἐμφανὴς καὶ δῆλος οἰκουμένῃ ὅλῃ, τὰ ἀνόμοια λεγούσῃ περὶ αὐτοῦ. πῶς οὐ θαυμαστὸν τὴν τοιαύτην φύσιν, αὐτόθεν μὲν ὡς μεγαλοφυῆ, καὶ μεγάλοις ἐπιβαλ-λοῦσαν

h *Pag. 22. & 23.*
i *Sic corrigo, ubi vulgò* αὐτόν.

λυσαν πράγμασι, καὶ ἔχουσαν παῤῥησίαν ἐκ εὐκαταφρόνητον; Quæ sic transtulit Hœschelius: *Hominibus enim multùm confert genus ad illustrem famam, & claritatem nominis; quando parentes eorum potentes & præcellentes fuerint, & amplis facultatibus præditi, ad excolendũ ingenium filii. tum patria magna, & nobilis. Quando verò aliquis, omnia habens his contraria, potest e tot obstaculis ad claritatem emergere, & commovere sui famâ multitudinis animos, ac per totum orbem diversis rumoribus de se strepentem celebris fieri: an non meritò demireris naturam hujusmodi, ut generosam & magnificam, tantáque confidentia verticem in rebus arduis?* Propterea Hannibalem sic loquentem inducit Lucianus in mortuorum dialogis: Φημὶ δὲ τοὺς μάλιςα ἐπαίνου ἀξίους εἶναι, ὅσοι τὸ μηδὲν ἐξ ἀρχῆς ὄντες, ὅμως ἐπὶ μέγα προεχώρησαν, δι᾽ αὑτῶν δύναμιν τε περιβαλλόμενοι, καὶ ἄξιοι δόξαντες ἀρχῆς. *Eos verò maximè laude dignos ajo, qui, cùm priùs nullo fuerint loco, magni tamen evaserunt, & per se potentiam consecuti, & imperio digni sunt judicati.* Hac commendandi ratione agendum esset in laudatione Iphicratis; qui, cùm sutoris crederetur filius *a*, ob virtutem, & rei militaris peritiam, factus est Atheniensium Imperator: unde, Harmodio ei ob generis ignobilitatem convicia ingerente, *Meum*, inquit, *genus a me incipit; tuum in te desinit b.* Erat verò Harmodius hic prisci illius Harmodii abnepos, qui, cum Aristogitone, Hipparchi (quanquam aliter tota hac de re Thucydides *c*) tyrannidem convellit: unde & honori ejus, in conviviis scolium *d*, quod Harmodii dicebatur melos, canebatur; quod integrum refertur in quinctodecimo Athenæi, ac lucem accipit ab Leopardo lib. XII. cap. VIII. Idem ille Iphicrates dicebat, ut virtute quisque præstaret, ita nobilissimum esse. Nam Harmodium quidem, & Aristogitonem, nobiles priùs fuisse, quàm quid præclari designârant. Ejusdem illud erat, se eò majorem cum Harmodio, atque Aristogitone, habere cognationem, quàm ipsum illum, qui cùm contenderet, quò sua, quam illius facta, propius ad eorum gloriam accederent.

a Suidas, & alii.

b Plutarch. in Imper. Apophth.

c Lib. 6. Vide, quæ adversus eum disserit Io. Meursius in Pisistrato suo.

d Aristop. interpres in Achar. & Vesp.

Agathocles, Siciliæ rex, figulo est patre natus; teste Justino lib. XXII. & Plutarcho in Apophth. Notum de eo Ausonii epigramma *e*.

e Epigr. 8.

Ptolemæus etiam, ὁ τῶν καθ᾽ ἑαυτὸν εὐδαιμονέςατ☉ βασιλέων *f*, ut de eo Lucianus *g* scribit, ac à quo successores omnes dicti sunt Ptolemæi, natus est è milite gregario, nomine Lago: unde Lagæam juventutem pro Ægyptia posuit Lucanus in X. Sanè Lagi filium fuisse, Strabo in XVII, ac Græcorum alii, prodidére; uno Pausaniâ excepto; qui

f Propriâ fortunâ inter reges felicissimus.

g In Macrobiis.

in Atticis refert, matrem ejus; priusquam Lago nuberet, gravidam fuisse è rege Philippo, Amyntæ filio; indeque natum Ptolemæum.

De Arsace etiam, quem Georgius monachus, Tarasii patriarchæ Syncellus, scripsit, ἕλκειν ᾱ τὸ γένος ἀπὸ τοῦ Περσῶν Ἀρταξέρξου, magis verisimile fit, obscuris fuisse parentibus natum: ut, de quo ne illud quidem fuerit compertum, Scytháne foret, an Bactrianus; ut Strabo indicat libro XI. Imò à Justino quoque, cùm incertæ eum originis fuisse scribit, tum patriam, tum parentes signari, dubium non est. Est verò hic Arsaces ille, à quo itidem Arsacidæ dicti sunt, quicunque ad regni fastigium in Parthia sunt evecti: ut docent Strabo lib. XV, Justinus lib. XLI, Marcellinus lib. XXIII, Servius in VI. Æn., Isidorus lib. IX. cap. III, & glossæ Græcolat. Philoxeni.

a Genus trahere ab Artaxerxe, Persarum rege.

Etiam Augustus Cæsar, qui & ipse Augusti nomen successoribus transmisit, patre avoque natus est argentario, ut nonnulli voluere; proavum autem habuit libertinum, eumque funariam exercentem, sive restionem: avus maternus pistor fuit Ariciæ: quæ & illi exprobrare solitus Antonius. Ita Suetonius in vitâ ejus, & auctor Epistolæ ad Octavium, Ciceroni adscriptæ.

Justinus quoque patre armentario natus in Thracia, senatus & militum consensu factus est Romanorum imperator. Notum etiam de humili genere Maximini, Pupieni, Aureliani, Valentis, aliorum.

Eò minus mirandum de origine multorum doctrinâ præstantium. Uti de Socrate, qui, ut ipse apud Platonem *b* agnoscit, ac disertim scribunt Laertius, Valerius Maximus *c*, & Theon *d*, natus est Sophronisco patre, marmorario, & Phænarete matre, obstetrice. Euripidis matrem vendidisse olera, cùm Theopompus apud Agellium *e*, Valerius *f*, & Suidas testantur; tum ex Aristophane ostendit Turnebus lib. Adverss. XV. cap. III. Philochorus tamen, apud Moschopulum in vitâ Euripidis, eam nobilem fuisse adserit: Æschinis mater tympanistria fuit, ut scribit Lucianus in somnio. Demosthenes Orat. περὶ στεφάνου, ignobilitatem ei objiciens, inter alia ait: ὧν ἀπορῶν δ' ὅτι χρὴ περὶ σοῦ καὶ τῶν σῶν εἰπεῖν, ἀπορῶ τίνος πρῶτον μνησθῶ *g* &c. quo de loco vide Petrum Victorium lib. XX. Var. Lect. cap. XVI. Demosthenis verò patrem cultellos vendidisse, ait Valerius Max. *h*. Certè μαχαιροποιὸς vocatur ab Æschine *i*. Hinc Juvenalis *k*

Dis ille adversis genitus, fatoque sinistro,
Quem pater, ardentis massæ fuligine lippus,
A carbone, & forcipibus, gladiosque parante
Incude, & luteo Vulcano, ad Rhetora misit.

b In Theæteto, itemque in Alcibiade I.
c L.3.c.4.
d In progymnasm. c. περὶ ἐγκωμίου.
e Lib.I.Noct. Att.cap 20.
f L.3.c.4.
g Cùm non dubitem, an mihi de te, ac tuis, dicendum sit; dubito tamen, cujus primo meminisse oporteat.
h L.3.c.4.
i Orat. περὶ παραπρεσβείας.
k Sat.10.

Non

Non tamen ita appellatus est, quòd ipse artem hanc exerceret, ut insinuare videtur Satyricus; [nam, uti Theopompus *a* memoriæ prodidit, erat is καλῶν κἀγαθῶν ἀνδρῶν *b*] sed quia, ut Plutarchus ait, ἐργαστήριον εἶχε μέγα, & δούλους τεχνίτας τοὺς τοῦτο πράττοντας *c* nempe τριάκοντα δύο *d*; ut scribit Demosthenes ipse Orat. κατ᾽ Ἀφόβου. Eâdemque ratione etiam Ciceronis pater, quia ex familiis fulloniam exercentibus quæstum faceret, fullo audivit: quemadmodum & hoc nomen convicii loco Tullio objicit Q. Fufius, vel potiùs Fufius Calenus, illâ maledicâ oratione, quæ est apud Dionem lib. XLVI. Hujusmodi exemplorum ampla se offert seges in omni parte historia. Unde hæc pauca decerpsimus, partim quidem, ut ne exempla eos deficiant, qui needum diffudère animum per omne scriptorum genus; partim vero, ut obscuris orti natalibus indè intelligant, ad honores ac nominis decus, viam esse præclusam nemini. Inprimis autem hæc in oratione locum habent, quando metus est, ne quid humilitas generis de laudibus detrahat. Ac tum ridere etiam liceat Rhetorum disciplinam, quâ jubent, (ut B. Hieronymi *e* verbis potissimùm utar) *ab avis, & atavis, & omni retro nobilitate, ornare, quem laudet, ut ramorum sterilitatem radix fœcunda compenset, &, quod in frutice non teneas, mireris in trunco.*

a *Apud Plutarchum.*
b *Ex optimatibus.*
c *Officinam magnam habuit. & servos id opificium exercentes.*
d *Triginta duos.*
e *Epistola ad Demetriadem de servanda virginitate.*

XIV. DE LAUDE EORUM, QUORUM GENUS EST INFAME.

NEc solum laudari merentur, quibus obscuri sunt natales; sed etiam, quibus genus est infame. Nam, non semper è malis nasci malos, ostendunt Ezechias *f*, & Josias *g*, optimi reges: quorum parentes, Achaz, & Amon, reges fuere deterrimi. Quare dispiciendum, quomodo in laudationibus tractare eorum genus conveniat. Gemina autem ejus ratio occurrit. Nam si vulgo ignotum sit, parentes majoresque improbos fuisse: satius arbitror rem hanc præterire, nullâ injectâ mentione. Sin id notius fuerit in vulgus, quàm ut sine tacito auditorum convicio omitti queat; commodè tum divina extolletur benignitas, quæ neque à se spernit segregatque improborum liberos, nisi, ut in patrimonia, sic in parentum quoque vitia succedant. Etiam dicetur, eâ re vel maximè ostendi alicujus virtutem, quod nec improbum parentum exemplum de statu eum suo labefecerit. Ita Chrysostomus serm. de Jacob & Esau *h*: *Parentes Abrahami fuerant & idololatræ, & barbaris magis barbari. Scio & ego; & propterea laudo justum, quod tales parentes habens, talis ipse factus sit. Etenim valde rarum & admirabile est, ex*

f *Lib. 4. Reg. cap. 18.*
g *Lib. 4. Reg. cap. 21. & 22.*
h *Tom. 1. p. 217. edit. Beller.*

agreste

agresti radice dulcem fructum produci. At non accusandi sunt ob parentum malitiam filii pie viventes; sed ut admirabiles habendi, eo quod, cum pietatem a parentibus non acceperint, nec habuerint qui manu duceret, quasi in eremo & invio euntes, viam, quæ in cœlum fert, invenire potuerint. Non igitur crimen est, habere patrem impium; sed imitari patris impietatem: & crimen est maximum, non quod habemus parentes improbos, sed quod illorum non agimus curam, & non offerimus omnia, quæ ab eis habemus, ut ab impietate suâ eos eruamus. Hæc autem dixi, ne turberis, dilecte, cùm audis, quod Abraham impium patrem habuerit. Nam & Timotheus impium patrem sortitus fuit: filius enim Judææ mulieris erat, fidelis matris; patris autem gentilis. Quòd enim pater ejus manserit in impietate, & non fuerit conversus; manifestum est ex hoc. Laudans quippe Timothei fidem Paulus sic dicit: Quæ habitavit in avia tua Loide, & matre tua Eunice: confido autem quod & in te. Nusquam hic patris nomen legitur. Et quare? Quia in impietate perseverans, non erat dignus, qui cum filio numeraretur. At Apostolos malos habuisse parentes, manifestavit Christus, cùm dixit: Si ego in Beelzebub ejicio dæmonia, filii vestri in quo ejiciunt? propter hoc ipsi erunt judices vestri. Sed nec turbet hoc, neque offendat. Nam ex hoc discimus, quod non natura, sed voluntatis est, vitium, & virtus. Enimvero si natura esset, omnino mali malos parerent, & boni bonos. Sed quia electionis & voluntatis est, probum, vel improbum esse, idcirco sæpe malis patribus boni filii, & ignavis filiis probi patres sunt, ut non natura, sed voluntati, semper illa imputemus. Hactenus Chrysostomus, quem eò, quòd locus esset longior, Latinè solùm loquentem induximus. Exemplis verò ab eo allatis possis etiam addere, quòd Jephthe meretricis erat a. filius. Historiæ quoque profanæ suggerent nobis multos virtute præstantes; sed infimi genere ortos; seu parentes, vel majores, id aliquo turpârint facinore, seu vitæ conditione. Prioris generis exemplum est in majoribus Demosthenis, si Gylonem spectemus, avum Demosthenis maternum: quippe qui Ponti oppidum, quod Atheniensium erat, hostibus tradiderit, & post illa inimicis hanc rem objectantibus, in Scythiam profectus sit, & ducta ibi uxore barbarâ, ex eâ genuerit Cleobulam, Demosthenis Pæaniensis conjugem, Demosthenis oratoris matrem: uti pluribus commemorat Suidas. Quin & Dinarchus, unus è decem oratoribus Græciæ, oratione de Harpalicis pecuniis, quæ etiamnum exstat, Demosthenem idcirco vocat impurum Scytham: & Æschines hanc rem ei orat. ἐν παραπρεσβείᾳ, expro-

a *Jud. c. 11.*

exprobrat: ut & orat. contra Ctesiphontem, quâ eadem, quæ Suidas, refert, ut ostendat, Demosthenem ab avo materno hostem Reip. exstitisse.

At alterius generis, quod vitæ conditione infame sit, exemplum est Critheis, quæ furtivo amore gravida facta, Homerum peperit apud amnem Mellam; unde cum Mellæ filium Arnobius *a* nominat: vel, juxta alios *b*, Meletem; unde & primò Melesigenes appellatus fuit. Nec displicet, cò filium esse fluminis nuncupatum, quia in vulgivaga Venere est confluges quædam: unde tales è conventitiis patribus natos dixit Plautus Cistellariâ *c*. Sanè & Gnathæna meretrix, cùm ab amasio milite vocata esset *lacus*, quæsivit, an non sic nominaret, quòd duo in se fluvii confluerent. Respexit simul duorum amatorum nomina, Lyci, & Eleutheru: quorum prius plurium est fluviorũ nomen: posterius autem fluminis prope Mycenas. Refert ex Aristodemo Athenæus in XIII. Alii, quia Homerus incerto patre natus erat, idcirco, ut, ab Aristotele scriptum fuisse, auctor est Plutarchus, crediderunt, cum fuisse filium dæmonis cujusdam, ex eorum numero, qui cum Musis versari solent. Eadem ratio fuerit Herculis, de cujus natalibus vel è Plauti Amphitryone res nota est. Imò (ut fabulosa est antiquitas) Charon Lampsacenus, Athenæo teste, prodidit, poculum apud Lacedæmonios ostendi, quod Jupiter, Amphitryonem commutatus, donarat Alcmenæ. Sed de Jove fictum, ad tegendos natales. Credo, intelligendus aliquis magni nominis mœchus: quales hodieque multi in aulis supersunt humani Joves, aut Vejoves potiùs. Cæterùm, quia Hercules spurius fuisset, indè est, quòd, ut scribit Athenæus *d*, parasiti sive epulones Athenis in Herculano templo, cui nomen Cynosarges, ex lege quotannis unum è spuriis, spuriorúmve liberis, in ordinem suum cooptarent; qui si jure vocatus non obtemperaret, sacerdos de eo ad judicum concilium referebat. Ab eâdem caussa est, quòd omnes probro lecti, sacris gentilitiis a cæteris segreges, in Cynosarge rem divinam faciebant; ut discimus e Plutarchi Themistocle, & ἐρωτικῷ, itemq; Demosthene contra Aristocratem. Par quoque ratio Themistoclis, quem Thressa fuisse meretricula natum, autores sunt Athenæus, & Suidas. Alii tamen, eam è Caria fuisse, dicunt: uti Phanias, teste Plutarcho. Imò Halicarnassi, quæ præcipua Cariæ erat civitas, natum fuisse, à Neanthe traditum est: ut idem Plutarchus refert. Atque hanc etiam sententiam sequitur Nepos in Themistoclis vitâ. Nempe cò nothus habitus est, ut idem Plutarchus censet, quia matre natus esset peregrinâ, ac, Solonis scito nothi omnes vocarentur, qui e matre peregrinâ, non cive

a *Lib. 4.*
b *Plutarch. lib. de Homero.*
c *Act. 1. sc. 1.*
d *Lib. 6.*

Atticâ, essent suscepti. Dispar verò ratio Timothei, Atheniensium imperatoris; quem Ulpianus rhetor malè Cononis patrem facit; quandoquidem, ut cæteri docent scriptores, Cononis, sed ex muliere quæstuaria, filius fuit: quod cùm ei quidam probro vertisset, dixisse ajunt; maximam quidem se matri habere gratiam, per quam Cononis audiret filius; ut Athenæus & Suidas testantur. Etiam Alexander Magnus spurius fuit; cujus ignominiæ velandæ gratia, Jovis se Hammonis filium dictitabat. qui fortasse fuit magus, serpentis imagine Olympiadem deludens: quemadmodum Josephus Gorionides refert; qui & antiquis se auctoribus tuetur. Sanè ex dracone genitum esse Alexandrum, multorum opinio fuit. Ut constat ex Livio lib. XXXVI. Curtio lib. IV, VI, VIII, & X. Plutarcho in Alexandro. Gellio lib. VII. cap. I. Luciano dialogo Diogenis & Alexandri. Justino lib. XI. Solino cap. XV. Victore in Galerio Arment. Sidonio carm. II. vers. CXXI. &c. Sed, etsi non ignoro quod proditur *a* de admirabili draconis amore erga puellam Idumæam, tempore Herodis: tamen de dracone genitum esse Alexandrum, non magis verum est, quàm Amphissum fuisse natum ex serpente, in quem se converterit Apollo, quò cum Dryope rem haberet; ut ex primo Nicandri refert Antonius Liberalis fab. XXXII. aut Scipionem esse ex dracone natum: quod à compluribus traditum olim; uti docet Agell. lib. VI. cap. I. aut Augustum, de quo idem vulgò creditum esse, ait Sidonius carm. II. quemadmodum &, hoc ipsum de eo Asclepiadem in Θεολεγομένοις *b* scripsisse, auctor est Tranquillus *c*. Itidem, ad occultandam ignominiam natalium Æneæ, finxêre, Venerem venisse ad Anchisen, amore ejus captum; quæ se Otrei, regis Phrygum, filiam esse diceret: ut est in hymno Homerico *d*. Romulus etiam, ut Ausonius quoque innuit epigr. XXII, non sine probro lectus fuit: unde ad Martem genus referebat; qui, credo, personatus miles, aut sacerdos Martis, erat. Quare haut mirum, quòd neque ejus, neque fratris Remi, cognomen sciatur. Ut spissus sit error Varronis, qui simplici horum nomine adductus, ut Valerius Probus scriptum reliquit, putavit, veteres Romanos unicum duntaxat nomen habuisse: quem multi fuêre eâ in re secuti. Adulterio quoque natus Arturius Rex Britanniæ verissimus, ac fortissimus: ne quis fictum putet a Galfredo Monæmuthensi; licèt multa fabulosa historiæ ejus irrepserint: quod & fatetur Joannes Lelandus, assertione adversus, non modò Polydorum Virgilium, sed etiam Guilielmum Parvum, sive Neubrigensem: cui sanè hoc minùs habendum fidei, quòd & ipse fabulas non paucas historiæ suæ Angliææ interserit. Et quis nescit, Guilhelmum Conquæstorem,

a Ælian. lib. 6 Hist. Animal. cap. 17.

b Rerum divinarum commentationibus.

c August. cap. 94.

d Hymno in Venerem.

rem, unde Angliæ reges, illegitimo fuisse thoro natum? aut quem fugit, Hispaniæ, ac Lusitaniæ reges, ab nothis descendere? Quid quòd, teste Didymo *, olim neutiquam fuerit ignominiosum nothi cognomen? Certe Agamemnon Teucrum laudans ait: Καί σε νόθον περ ἐόντα κομίσσατο ᾧ ἐνὶ οἴκῳ: *Teque, nothum quamvis, propriâ suscepit in æde.* De quo nonnihil, & aliis hujus generis, vide apud Alciatum lib. x. Παρέργ. Juris cap. VIII. Denique, si exemplum è sacris petimus, ex incesto Judæ concubitu cum Thamara, nuru suâ, natus est Perez †, unde Reges Judæ originem trahunt, ac Christus ipse secundum carnem.

* *In Hom. Il. 8.*

† *Gen. 38.*

XV. QUOMODO A GENERE VITUPEREMUS.

SI In vituperationem instituamus, plurimum momenti habet, quo quis genere ortus dicatur. Notum illud, Κακοῦ κόρακος κακὸν ᾠόν a. Et senarius iste: Οὐκ ἂν γίνοιτο χρηστὸς ἐκ κακοῦ πατρός b. & hoc Theognidis, quod & ipsum in proverbium abiit:

Οὔτε γὰρ ἐκ σκίλλης ῥόδα φύεται, οὐδ' ὑάκινθος c.

Cui adsidet illud Venusini vatis d:

- - - Neque imbellem feroces
Progenerant aquilæ columbam.

Poetæ etiam, quia ferè mores parentum sequantur liberi, dicere solent, homines immites ac sævos, natos esse è mari, aut saxis, aut esse eos leænæ partum. Unde sic Patroclus ad Achillem, Iliad. Π:

Νηλεές, οὐκ ἄρα σοί γε πατὴρ ἦν ἱππότα Πηλεὺς e,
Οὐδὲ Θέτις μήτηρ. γλαυκὴ δέ σ' ἔτικτε θάλασσα,
Πέτραι τ' ἠλίβατοι, ὅτι τοι νόος ἐστὶν ἀπηνής.

Ariadna itidem hoc pacto Thesea compellat, apud Catullum f:

Quænam te genuit solà sub rupe leæna?
Quod mare conceptum spumantibus exspuit undis?
Quæ Syrtis, quæ Scylla vorax, quæ vasta Charybdis?

De amore similiter Theocritus idyll. Γ, & Maro in Pharmaceutriâ: uti & apud eundem Dido de Ænea. Ac Tibullus g quoque, ut dominam ab immiti animo abducat, sic eam affatur:

Nam te nec vasti genuerunt æquora ponti,
Nec flammam volvens ore Chimæra fero,
Nec canis anguineâ redimitus terga catervâ,
Cui tres sunt linguæ, tergeminumque caput,
Scyllaque virgineam canibus submista figuram,
Nec te conceptam sæva leæna tulit.

a *Mali corvi malum ovū.*
b *Ex patre pravo nemo nascitur bonus.*
c *Haut namque è scilla rosa nascitur, aut hyacinthus.*
d *Od. 4. lib. 4.*
e *O immitis, non utique tibi erat pater eques Peleus, Neque Thetis mater: sed glaucum te peperit mare, Petræque præruptæ, quia animus tibi est immitis.*
f *Carm. de nuptiis Pelei & Thetidos.*
g *Lib. 3. eleg. 4*

* Lib.1.eleg.2. Idem * etiam hunc in modum minitatur iis, qui tegere nesciunt furta sua Venerea:

Nam fuerit quicunque loquax, is sanguine natam,
Is Venerem è rabido sentiet esse mari.

XVI. DE LAUDE SEXUS, AC PARTICULATIM DE IIS, UNDE LAUS MULIERUM PETITUR.

HActenus de illis vidimus, quæ vitam antecedunt. At in vitâ ipsa primò considerandus est sexus. Nam satis convenit, longè feliciorem esse viri conditionem: unde & gratior is sexus parenti esse solet. Quanquam subinde illud non tam ob præstantiam ejus fiat: quam aliâ de caussâ, quam indicat nobis Ligdus apud Ovid. IX. Met. Fab. XII.

Quæ voveam, duo sunt. minimo ut relevere dolore,
Utque marem parias. Onerosior altera sors est,
Et vires fortuna negat.

Onerosiorem vocat, non ob educationem, sed ob dotem parandam.

Aliæ autem virtutes commendantur in viro, aliæ in muliere. Ac hæ quidem laudantur à formâ, proceritate, pudicitiâ, modestiâ, liberali nec sordido operandi studio, rei familiaris peritiâ, amore mariti, prudentiâ in liberis educandis. Inprimis verò commemorari & exaggerari debent, si quæ fuerint, quibus sexum superârint: sive ea ad virtutes pertineant dianoeticas, ut linguarum peritia, ac egregia eruditio: sive ad morales, uti prudentia virilis, magnanimitas, aliæque virtutes heroicæ. Sunt & alia in fœminis consideranda, quorum tractatio cognoscitur ex iis, quæ universè de utroque sexu deinceps dicturi sumus.

XVII. DE LAUDATIONE A NATIVITATIS VEL INFANTIÆ OMINIBUS. ITEM A NOMINE, QUOD IMPOSITUM EST.

POst sexum commemoramus, partim nomen, quod non rarò nos rei alicujus singularis admonet: partim omina, atque auguria: non illa, quæ fuere ante nativitatem, de quibus superiùs vidimus: sed siqua nativitatem, vel etiam infantiam illustrârint. De ominibus, ut de his prius videamus, argumento sit, quòd parvuli Midæ cunabulis formicæ grana tritici congerebant; ut apud Ælianum legimus lib. XII. Var. Hist. cap. XLV. nempe eo, ditissimum fore, significabatur; ut etiam est apud Saresberiensem Policratici lib. I. cap. XIII. Ibidem refert Ælianus, Pindarum infantem

fantem expositum, melle pro lacte esse nutritum: & labiis Platonis, cùm in cunis esset, apes mel affudisse. Notum etiam Socratis somnium de eodem Platone, sed adolescentulo; quod Laertius refert. De apibus verò similia suppetunt exempla. Nam ab apibus ipsis nutritus dicitur Jovis & Othreidis filius, cui ex re Melitæo nomen fuit: ut est apud Antonium Liberalem in Metamorphosi fab. XIII. Ac, ne gentilium nugis insistam, B. etiam Ambrosio os dicitur *a* ingressum apium examen, atque exiens in altum se sustulisse, paternos & aliorum, qui fortè aderant, visus eludens. Paullinus *b* id præsagium interpretatus est de ejus sermonis ac scriptorum favis: quibus animos hominum pavit, atque ad cœlestia erexit. Nascente *c* Joanne Pico, Mirandulæ principe, visa orbicularis flamma adstare supra caput parientis; sed mox evanescens. Per figuram perfectissimam multum intellexere intellectus perfectionem: per flammam, igneam animi vim ac cœlestem facundiam. Quòd citò evanuerit, brevitatem vitæ portendisse, haut ab vero abludit. Etiam in Ludovico, Pannoniæ rege, Ladislai filio ex Maria Maximiliani nepte, omen futurorum visum fuit, quòd cum in lucem ederetur, nulla corporis pars regeretur cute, quæ tamen medicamentorum ope postea accessit. Unde conjecturam fecere, nudationem corporis notare nudationem imperii. Simile omen traxère ex nomine. Nam cum eum pater Julium vocare statuisset: mater, quæ è terra Gallia erat, obtinuit, ut suæ gentis nomine vocaretur. Ergo neglectis ejus nominis, quo usus is fuerat, qui prima ejusce imperii fundamenta jecerat, visus est multis portendere imminutionem regni. Cui opinioni eventus respondit. Nam prælio à Solymanno victus, dum fugâ sibi consulit, amne submergitur: hostis verò, fortunâ usus prospera, etiam Budam occupavit. Sed hic nomen tristis omen eventus fuit. Addam aliud, sed lætius. Galleacius, Matthæi Magni filius, cum fortè puer in multo gallorum cantu apertis oculis alte vagiisset, à matre Burrâ joco appellatus fuit Galleacius: quod nomen, cùm ab ancillis sæpius repeteretur, neque pater abnueret, tanquam ab ave Martiâ, militari augurio accepto; & nomen retinuit, & primus familiæ intulit; ut scribit P. Jovius. Et sane vetus illud est, ut nomen bonæ, vel adversæ fortunæ præsagium æstimetur. Rectène, an secus, differit Brodæus lib. VII. Miscell. cap. V. Vide etiam Heraldum in Martialis lib. IV. epigr. XL.

a *Paullinus in vita Ambrosii, apud Surium Tom. 2.*
b *Ibidem*
c *Franciscus Picus in vita patrui.*

XVIII. DE CORPORIS LAUDIBUS, AC INPRIMIS DE FORMA.

HInc videndum de iis, quæ ad corpus attinent. Ut quod nonnullis sint ingenitæ corporis notæ. In Seleucidis expressa fuit anchora: in

Augusto Capricorni sidus: in Thebanis, qui Sparti dicebantur, lancea: ut est apud Dionem oratione IV. de Regno. Sed hæc paucorum sunt. In cunctis verò spectandæ hæ corporis dotes; sanitas, robur, agilitas. Nam ait poëta Satyricus *a*: *Orandum est, ut sit mens sana in corpore sano.* Nec formæ levis est gratia. Quid mirum? quando, ut Lucianus docet περὶ τοῦ οἴκου, alliciendi ea vim in mutis etiam animantibus habet, ac rebus inanimis: quanto magis in hominibus? Itaque Tertulliano lib. de cultu fœminarum cap. II. decor vocatur *felicitas corporis, divinæ plasticæ accessio, & animæ aliqua vestis urbana.* Præcipuè autem commendabilis est in sequiori sexu. Afranius in Fratriis:

a Iuven. sat. 10.

Formosa virgo est. Dotis dimidium vocant
Isti, qui dotes negligunt uxorias.

Quomodo ea à variis corporis partibus in hoc sexu instituatur, in Aspasiæ laude à forma ostendit Ælianus lib. XII. Var. Hist. cap. I. Etiam Aristænetum adi epistolâ primâ.

Neque ea in juvene contemnenda. Cujus rationem Plinius in epistolis *b* scitè adfert. *Debet*, inquit, *hoc castitati puellarum quasi præmium dari.*

b Lib. I. epist. 14.

Imò & in viris commendatur. Quomodo Nepos Alcibiadem laudat, quòd fuerit *omnium ætatis suæ multo formosissimus.* Idcirco Athenis ad vultus Alcibiadis effinxêre Hermas, sive Mercurios: ut auctor est Clemens Alexandrinus in προτρεπτ. & ex eo Arnobius in Sexto. Atque idem apud Aristænetum legas epistolâ XI. Etiam Ariobarzanes, tum ob insignem corporis formam, tum propter animum præclarum, rex electus fuit apud Armenios: ut ait Tacitus in II. Annal. Aristocrates item, dux Rhodiorum, Suidâ teste, quòd vultui inesset dignitas ac veneratio, visus est dignus principatu. Nec Scipionem Africanum ab hac laude in vitâ ejus commendare dubitat Plutarchus. Imò (ne longior sim) in Scripturis *c* etiam David prædicatur, ut pulcher adspectu, & facie decorâ.

c 1. Sam. 16.

Et sanè nihil præclarius est, quàm formosa anima in formoso corpore. Optimè Maro *d*: *Gratior est pulchro veniens è corpore virtus*: quem versum immeritò censoria virgula notavit Seneca Epist. LXVI. Certè, ut apud Heliodorum lib. IV. Αἰθιοπ. ait Calasiris, ἐπαγωγικόν τι καὶ πρὸς τῶν ὁρώντων εἰς εὔνοιαν τὸ κάλλος, *quandam ad conciliandam aspicientium benevolentiam vim habet pulchritudo.* Ac propterea Carneades formam nominabat ἀδορυφόρητον βασιλείαν, *regnum absque satellitio*: nempe quia, quod vult, persuadet citra violentiam. Neque formæ venustatem insuper habuit Plato. Cujus illud II. de leg. Ἀγ-

d 5. Æn.

γιαίνειν, ὡς ἄριστον ὑγιαίνειν, δεύτερον δὲ καλῶ, τρίτον δὲ πλοῦτος.
Aiunt enim, potissimum esse valetudinem, proximum formam, tertium divitias. Quo loco Philosophus respicit ad consuetudinem veterum, quod Scholio cani solebat, teste ipso Platone in Gorgia; ὑγιαίνειν μὲν ἄριστον, τὸ δὲ δεύτερον καλὸν γενέσθαι, τρίτον δὲ πλουτεῖν ἀδόλως. a Quomodo verò quis ab hisce commendari possit, ostendit Marinus Neapolitanus, libro, quo Procli, praeceptoris sui, vitam conscripsit. Ac in viro quidem dignitatem oris, ut Agratius etiam observat; in foemina autem venustatem commendamus. Cic. I. Offic. *Pulchritudinis genera duo. unum virile, quam dignitatem dicimus: alterum muliebre, quam venustatem appellamus.* Itaque in Oratore perfecto utrumque conjunxit: *Vultus vero, inquit, qui secundum vocem plurimum potest, quantam affert, tum dignitatem, tum venustatem!* Cui tanti res erit, videre etiam possit, quae de forma adducit Realinus Annotationum cap. XIV. & Muretus Variarum Lect. lib. III. cap. II.

a *Optimum quidem, sanum esse; secundum verò, esse pulchrum; tertium autem, absq; dolo esse divitem.*

XIX. DE LAUDATIONE STATURÆ, VEL PROCERÆ, VEL EXIGUÆ, ET QUOMODO AB EADEM ALIQUIS VITUPERETUR.

AD formam quoque pertinet statura, quae vel exigua est, vel grandis, vel media. Exigua, quae & brevis, vel exilis dicitur, erat in Tydeo, & Conone. Grandis, quam Livius eximiam, Suetonius eminentem nominat, fuit in Ajace. Media Plauto vocatur commoda, Livio militaris: ac Romanâ aestimatione senûm erat pedum: vel certè quinûm, & denarum unciarum: ut constat ex Vegetii lib. I. cap. V. Unde liquet, staturam Augusti non multum abfuisse à mediâ; si verè tradiderat libertus ejus Marathus, habuisse quinos pedes, & dodrantem. Sed breviorem fuisse, non obscurè innuit Tranquillus *b*. Qui cùm alibi *c* Tiberium ait staturâ fuisse, quae justam excederet, satis indicat, fuisse plùs quàm senûm pedum. Sanè septipes Sidonio quasi giganteae staturae videtur: ut ostendit Casaubonus in Sueton. lib. III. cap. LXVIII. ubi plura hac de re disserit.

b *In Aug. cap. 79.*
c *In Tib. cap. 68.*

De staturâ ita Aristot. lib. IV. Nicom. cap. III: Ἐν μεγέθει γὰρ μεγαλοψυχία, ὥσπερ καὶ τὸ κάλλος ἐν μεγάλῳ σώματι. Οἱ μικροὶ δ᾽ ἀστεῖοι καὶ σύμμετροι, καλοὶ δ᾽ οὔ. h. e. *Magnanimitas enim in magnitudine, sicut & pulchritudo corpore in magno est. Parvi verò, urbani quidem sunt, & membris commensum habentibus, sed non pulchri.* Idem *d* tradit, in quadam Æthiopiae parte regna deferri ad eos, qui magnitudine caeteris praestant: à quo more non abludit, quòd Strabo *e* scribit, in Meroe insulâ reges designari, qui aut robore, aut formâ, aut opibus,

d *Lib. 4. Polit. cap. 3.*
e *Lib. 17.*

aut

aut virtute alendi pecora, reliquis antistant. Etiam Archidamus rex, ut traditum Plutarcho *a*, à Laconibus suis pecuniâ multatus fuit, quòd parvam duxisset uxorem, coque generaturus foret οὐ βασιλίας, ἀλλὰ βασιλίσκυς *b*. Sulpicius Severus lib. I. sacræ historiæ ait de Saulo: *Hic ex tribu Benjamin, Cis patre ortus, modestus animi, formâ excellenti erat: ut meritò dignit.u corporis dignitati regiæ conveniret.* Itidem Florus de Pseudophilippo: *Regiam, & regium nomen, animo regio implevit.* Et Nepos in Iphicrate, ac Capitolinus in Pertinace, staturam proceram vocant imperatoriam. Qui loquendi modus à vulgo originem traxit. Ut Tacitus etiam indicat lib. I. Hist. *Ipsa ætas Galbæ, & irrisui, & fastidio erat, assuetis juventæ Neronis, & imperatores formâ ac decore corporis (ut mos est vulgi comparantibus.* Sanè vulgi caussâ etiam Augustus, sicut in ejus vitâ ait Tranquillus *c*, *calceamentis usus altiusculis, ut procerior, quam erat, videretur.*

At iis, qui exiguæ sunt staturæ, favet dictum Caphesiæ *d* tibicinis; qui, cùm discipulum reprehendisset tibias intentiùs inflantem, addidit præclarè, οὐκ ἐν τῷ μεγάλῳ τὸ εὖ κείμενον, ἀλλ' ἐν τῷ εὖ τὸ μέγα *e*. Autor Athenæus lib. XIV. philosophantium in conviviis. Usurpavit id apophthegma Demosthenes, qui, ut apud Stobæum *f* legimus, θεασάμενός τινα δημαγωγὸν ἀφυῆ μέγα βοῶντα, ἔφη, ἀλλ' οὐ τὸ μέγα εὖ ἐστι, τὸ εὖ μέγα *g* Eodemq; usum Zenonem, scribit Laërtius. Sed & Hylas, cum Agamemnonem repræsentaturus, in primores se pedum digitos sustulisset; reprehensus est à Pylade præceptore, (eo, quo auctore inprimis pantomimorum ars cœpit *h*:) σὺ, inquiebat, μακρὸν, οὐ μέγαν ποιεῖς *i*. ipse verò à populo jussus idem saltare canticum, expressit meditabundum, nihil magis ratus magno duci convenire, quàm pro omnibus cogitare. Autor Macrob. lib. II. Saturnal. cap. III. Hippomachus quoque, nobilis alipta, cùm videret, maximum quemque inprimis commendari, ut pugilem à natura factum: Rectè, inquit, sentiretis, si corona ex alto quodam loco auferenda esset: nec enim parum iste idoneus foret. Refert inter alios Arsenius, Monembasiæ archiepiscopus, in apophth.

Quin exigua statura facit interdum admirationem. Notum illud Homericum Iliad. E: Τυδεύς τοι μικρὸς μὲν ἔην δέμας, ἀλλὰ μαχητής. Hinc Fabius lib. III. cap. IX: *Interim confert admirationi multum etiam infirmitas; ut cùm idem Tydea parvum, sed bellatorem dicit fuisse.* Et poëta Ithyphallicus:

Utilior Tydeus, qui, si quid credis Homero,
Ingenio pugnax, corpore parvus erat.

a Initio libelli de Educatione puerorum.
b Non reges, sed regulos.
c Cap. 73.
d Sic Athenæus vocat. Sed Plutarcho in Apophthegmatis est Καφισίας, eidem in Pyrrho est Καφεισιός. De quo Leopardus lib. 9. cap. 21. & Casaubonus Animadvers. in Athenæum lib. 8. cap. 3.
e Non in magnitudine sita rei bonitas, sed in bonitate magnitudo.
f Serm. 4.
g Cùm vidisset ineptum quendam Oratorem magnâ voce concionantem, dixit, non quicquid magnum, id bonum, sed quicquid bonum, id magnum.
h Zonaras lib. 1.
i Longum, non magnum, te efficis.

Ac

Ac Homeri exemplo Statius Papinius primo Thebaidos vers. CCCCXVII:

– – – Totosque infusa per artus
Major in exiguo regnabat corpore virtus.

Item Menander Protector Byzantius, qui Agathiæ historiæ suam subtexuit, Sapiram militem, ait, corpore fuisse Tydea; animo plùs quàm Tydea, quippe Herculi parem. Eunapius etiam, in vitâ Jamblichi, retulit, Alypium, exercitatissimum Dialecticum, fuisse corpusculo adeò exiguo, ut paulò tantùm majus foret, quàm cubitale, aut pygmæi; potuisseque, si quis intueretur, videri animam, aut spiritum. Atque ἐπιφώνημα pulchrum addit, quod apponam, nõ prout legitur vulgo; sed ut censeo corrigi oportere: Οὕτω τὸ φθειρόμενον οὐκ ἐπέδωκεν [a] εἰς μέγεθος, δαπανηθὲν εἰς τὸ θεοειδέστερον: *usque adeò, quod obnoxium erat corruptioni, non mole creverat, sed in divinam abierat naturam.* Atque hoc ipsum illustrat eo, quòd dixerat Plato, corpora divina esse diversa ab iis, quæ sunt animis circumfusa: unde colligit Eunapius, videri posse, Alypium in animam immigrâsse, à quâ, tanquam à Deo, detineretur possidereturque. Quamobrem verum non videtur, quod Aristoteles in Nicomachiis scripsit, τὸ [b] κάλλος ἐν μεγέθει ἐστί. Sanè in antiqui lapidis epigrammate legas.

Corpore in exiguo res numerosa fui.

Quodque divinus poeta dixerat de apibus:

Ingentes animos angusto in pectore versant:

Idem hominibus aptare liceat. Uti & formæ hominum accommodare possumus, quod Libanius ait de aulâ Senatus, οὐ μεγάλη μὲν, καλὴ δέ, *non magna quidem, sed pulchra.*

a *In Plantiniana & Commeliniana est ἔδωκεν, ut & mox δαπανηθέν.*

b *Pulchritudinem in magnitudine esse positam.*

Vituperare etiam ab utrâque licet staturâ; inprimis, si ludicra sit materies. Nam si quis fuerit longus, stultorum eam staturam dicemus.* Sanè Aristophani μέγας, Catullo *longus*, accipiuntur pro homine bardo ac bliteo: quâ de re etiam quarto agam libro. Sin aliquis sit exiguus, hinc malitiæ arguere poterimus. Certè aureo seculo, quo probitas vigebat, eminens ac prolixa erat hominum statura; quæ cum virtute paulatim decrevit. Hinc Juvenalis sat. XV.

Incipiunt torquere domestica seditione
Tela: nec hunc lapidem, qualem & Turnus, & Ajax.
Vel quo Tydides percussit pondere coxam
Æneæ: sed quem valeant emittere dextræ
Illis dissimiles, & nostro tempore natæ.
Nam genus hoc vivo jam decrescebat Homero.
Terra malos homines nunc educat, atque pusillos.

Atque hanc sententiam firmant, quæ de heroicorum cadaverum magnitudine

tudine adducit Phlegon Trallianus libro de Mirabilibus: item è junioribus Hieronymus Magius in Miscellaneis: ut mittam cæteros.

Quomodo autem occurri iis debeat, qui aliquem ob breviculam vituperant staturam, Nazianzenus docebit epistolâ CLV. Est ea ad Nicobulum, qui uxori suæ Gorgoniæ, è Gregorii sorore natæ, exprobrabat staturam exiguam.

XX. QUAM INIRE IN LAUDANDO VIAM POSSIMUS, SI QUIS FUERIT DEFORMIS.

QUodsi quid vitii manifestarii offuscârit corporis honorem: vel id præteribimus, vel dicemus, naturam vitium habitudinis, dotibus animi compensâsse: Ita inquit Aristoteles apud Athenæum lib. XV: Τοὺς τὴν ὄψιν ἀμόρφους ἀναπληροῖ ἡ τοῦ λέγειν πιθανότης. *In iis, qui adspectu sunt deformes, vitium hoc supplet facultas dicendi ad persuadendum accommodatè.* Et Sappho apud Ovid. epist. ad Phaonem:

Si mihi difficilis formam natura negavit;
Ingenio formæ damna rependo mea.

Quod Sapphûs judicium de se confirmant Maximi Tyrii verba. Quam cùm Sappho vocâsset pulchram, subjungit: οὕτω γὰρ αὐτὴν ὀνομάζων χαίρει Πλάτων, διὰ τὴν ὥραν τῶν μελῶν, καί τοι μικρὰν οὖσαν καὶ μέλαιναν. *Sic enim vocare eam amat Plato ob membrorum aptam compositionem, quantumvis exigua foret, ac nigra.* Lysander etiam erat *exiguus, & claudus altero pede*: ut in vitâ ejus ait Nepos. Huc pertinent quoque Leonidæ versus sub personâ Epicteti: quo deceptus, eos Epicteti ipsius esse, putavit Gellius *a*:

a Lib. 2. cap. 18.

Δοῦλος Ἐπίκτητος γενόμην, καὶ σώματι πηρὸς,
Καὶ πενίην Ἶρος, καὶ φίλος ἀθανάτοις.
Servus Epictetus mutilato corpore, & Irus
Pauperie vixi; at charus eram superis.

Ac par propemodum sors seculo nostro fuit M. Antonii Bonciarii: quo de vide summum virum, veterem condiscipulum nostrum, Erricum Puteanum, in consolatione Cœcitatis.

Illud quoque argumento est, quàm neque ad laudem, neque vituperationem, forma pertineat, quòd Juno apud Homerum, blandiens Vulcano, cum κυλλοποδίονα sive claudum appellat. Quòd item Hector, Paridi conviciens, pulchritudinem ejus referre non veretur. Vide de his differentem Muretum undecimo Var. Lect. libro, cap. x. Quin, ut inquit Arbiter *Raram facit misturam cum sapientia forma.* Dicere quoque liceat, Deum sapientissime noluisse in unum conferre omnia, ne homo

homo nimis esset typho inflatus: interim grande esse scelus, ob vitia, quibus Deus hominem insignivit, quempiam ridere, ac ludum facere: atque adeo id facinus in clerico anathemate vindicari, LVI. canone eorum, qui Apostolici dicuntur. Vel dicemus, corporis πλεονεκτήματα a citò deflorescere; unde Socrates formam appellabat exigui temporis tyrannidem: nec ea periculi esse expertia, cum multi formâ conspicui tandem cogantur dicere, εἴθ' ὤφελε τὸ κάλλος, ὅ με ἀπώλεσε, κακῶς ὀλέσθαι b. *Utinam male pereat forma, quæ me malè perdidit.* Quicum convenit illud Helenæ apud Euripidem c, Καλὸν τὸ δυστυχὲς d. Unde & Theocritus, non Syracusius ille, sed Chius, formam vocabat eburneum detrimentum: quia adspectu quidem jucunda sit; sed multis multorum fiat malorum caussa. Atque id egregiè etiam Juvenalis nos docet sat. x:

Sed vetat optari faciem Lucretia, qualem
Ipsa habuit. Cuperet Rutila Virginea gibbum
Accipere, atque suam Rutilæ dare. Filius autem
Corporis egregii, miseros trepidosq; parentes
Semper habet. Rara est adeo concordia formæ,
Atque pudicitiæ. Quibus similia ibidem legas. Tertullianus quoque, libro de cultu fœminarum, ait, decorum naturæ esse invitatorem libidinis. Nec vanè vanissimus miles apud Plautum e, *Nimia est miseria, pulchrum esse hominem nimis.*

a *Prærogativas.*
b *Galenus* ἐν τῷ προτρεπτικῷ.
c *In prolog. Hel.*
d *Quod pulchrum, idem est infelix.*
e *Mil. glor. act. 1. sc. 1.*

XXI. IN VITIO CORPORIS AD LAUDEM, VEL SOLATIUM, PERTINERE, QUOD ALIQUI MAGNI NOMINIS SIMILITER FUERE AFFECTI: QUOD PARTICULATIM OSTENDITUR DE COECIS, UNOCULIS, EUNUCHIS, ET CLAUDIS.

DIcere etiam possumus, aliquem partem malè affectam cum Diis, aut viris clarissimis, habuisse communem. Non hoc neglexit doctor ille Aliquitarum. Ut cujus sit in secundo de arte:

Si pæta est, Veneri similis; si flava, Minervæ.

Eadem igitur instituenda ratio, si quis facie improbâ, vel si quis cœcus, aut unoculus, aut eunuchus, aut claudus, aut aliâ quâvis corporis labe infignitus. Illustris de cœcitate locus est apud Tullium in v. Tuscul. quæst. ubi in eâ nihil mali esse, ac sine oculorum sensu beatum quempiam esse posse, ostendit exemplo Antipatri Cyrenaici, Appii, C. Drusi, Cn. Aufidii, Diodori Stoici, Asclepiadis Eretriaci Philosophi, Democriti, Homeri, & Tiresiæ auguris: qui, licèt cœcus, solus sapere apud inferos dicitur, circumvolantibus cæteris, tanquam umbris. De Democrito vide

sis Gellium lib. x. cap. XVII. Homerum verò cœcum fuisse, scribit & Herodotus, ac Plutarchus in Homeri vitâ, & Christodorus Thebanus lib. v. Ἀνθολόγ. Quin ipse de se Homerus id testatur hymno in Apollinem. Scio, Athenæum *a* addubitare de hymnorum auctore. Sed Pausaniam huic opponimus, qui tres versus, tanquam Homericos, citat ex hymno in Cererem, qui hodie non extstat. Imò ipsum, quem dixi, hymnum in Apollinem Homero quoque adjudicat gravissimus auctor Thucydides lib. III. ne cum Fulvio Ursino *b*, & aliis nonnullis, interpretis Pindarici *c* auctoritate moveare, qui cum tribuit Cynætho Chio rapsodo; de cujus cœcitate nihil a quoquam scriptum invenimus. Est verò is versus, qui auctor nobis fundusque hujus rei est;

a Lib. 1.

b In Virgil. cum aliis collato ad Georg. II.

c In Nem. od. 2.

d Cœcus vir. habitat autem in Chio saxosâ.

Τυφλὸς ἀνὴρ, ναίει δὲ Χίῳ ἔνι παιπαλοέσσῃ *d*.

Nec dubium, quin octavo quoque Ulyssex sese depingat sub persona Demodoci cytharœdi, cui ait bonum cum malo datum divinitus nam orbatum fuisse visu, at insignem fuisse arte musicâ. Quare audiendus non est Artemidorus, qui lib. I. ὀνειροκριτικῶν vult, Homerum cœcum tradi, quòd, qui poëmata scribunt, multâ egeant quiete: ideoque & bonum significare, si Poeta somniet, se cœcum esse. Falsus quoque Hesychius illustris, qui cœcum ait dictum, quòd non sint oculi ejus ullis victi cupiditatibus; quod & apud Suidam est. Non tamen à nativitate luminibus captus fuit. [hoc qui putet eum omnibus sensibus orbatum esse, ait Velleius lib. II.] sed jam ætate grandis, sive morbo, sive senio, in hoc incidit infortunium; ut ostendit Brodæus lib. v. cap. IX. Miscel. At B. Hieronymus in Chronicis scribit, virum doctissimum, Didymum Alexandrinum, præceptorem suum, etiam à quinto nativitatis anno fuisse cœcum. Vide eundem epist. ad Pammach. & Oceanum, quæ incipit, *Schedula*; item catalogo illustrium scriptorum. De nostri etiam seculi homine ... Genebrardus in Chronico ad an. CIƆ IƆ LV: *Robertus Mancop, Scotus, à puero cœcus usque eò in literis profecit, ut Theologiæ doctor Romæ creatus, Archiepiscopus Armacanus, deinde legatus à latere in Hiberniâ fieret.* Item Franciscus Salinas Brugensis, qui de Musicis L... eleganter adeò scripsit, ut palmam præripuerit cæteris ... anno cœcus fuit: ut apud And. Schottum lego ad ...

e Pag. 44. 45.

am *e*. Plura cœcorum illustrium exempla sug... tus lib. III. de statu animæ. Vide & oration... tus Passeratius: item libellum elegantem ... consolatus cœcum Gripium, Geldriæ ...

A cœcis venio ad μονοφθάλμ... dicunt; sed etiam *luscos*, aut cocli...

misisse oculum, atque ex eo *cocliterem* [illegible], ex [illegible] Dionysio Halic. [illegible] est. [illegible] Philippus Amyntæ, pater Alexandri M., & Antigonus, Hannibal, ac Sertorius, uno [illegible] : ut [illegible] Plutarchus in [illegible] Sertorii. Hinc de Hannibale Juvenalis Sat. x:

Cum Gætula ducem portaret [illegible]

[illegible] in Alpibus [illegible] p[illegible] Livium, & alios, [illegible] Juvenalis scholiastes. Quod [illegible] pe[illegible] ad ostendit, q[illegible] Philippum, quòd [illegible] & [illegible] n[illegible], [illegible] deq[illegible] Demosthenes. A[illegible] [illegible], qui [illegible] oculum p[illegible], Magnesiæ opp[illegible] Solinus [illegible] & [illegible] lib. VII. At Plutarchus [illegible], cum per [illegible] Deum cum Olympiade [illegible]tem. Sertorium [illegible] corporis [illegible] fuisse, tradit Sallustius: [illegible] ultra n[illegible] modum h[illegible], existimabat L. C[illegible] apud A[illegible] lib. II. cap. XXVII. C[illegible] quo [illegible] Æthiopum [illegible] plane [illegible] erat oculo orbus, ut auctor est Strabo lib. VII. E[illegible] T[illegible], Di[illegible] L[illegible] testatur in [illegible] T[illegible].

N[illegible] Semiramis [illegible] : sive id Persarum [illegible] est, [illegible] Σπάδα. Utramque [illegible] libro *a*. D[illegible] [illegible] verso

a T. 130.

b Vide Hermolaum Barb. Castigat. in Plin. lib. 13. cap. 4. & Paullum Leopardum lib. 4. cap. 24.

c Corporis custodes.

verso tandem bello superavit; non gracilis modò, ac pusillus erat; sed, quod maximè miserum probrosumque hostibus videbatur, eunuchus.

Sacerdotes itidem variis in locis non alii, quam eunuchi. Ut Ægyptii, quemadmodum ex Anaxandride Athenæus refert lib. VII. item Dianæ Ephesiæ, ut est apud Strabonem lib. XIV. Atque idem de Atheniensium Hierophantis prodit Hieronymus lib. I. adversus Jovinianum. Pluraque hujus generis congessit Joannes Filesacus Selectorum lib. I. cap. XI. Ubi etiam exponit, quâ mente Noe Eunuchus vocetur à Theophilo lib. III. ad Autolycum. Nempe, quòd post diluvium opere abstinuerit maritali, ut est apud Chrysostomum homil. XXIX. in Genesin. Quanquam Hebræi id non tam continentiæ amore factum prodant, quàm Chami carmine magico: alii autem utrumque inficientur; &, à diluvio etiam liberos genuisse, existiment: ut ὑπερβολιμαῖος ille Anni Berosus lib. XIV. Nauclerus in Chronicorum prologo, item generat. XV. & XVI, Cajetanus commentario in cap. IX. Genes., Augustinus Troniellus in Annalibus suis. Ac plerique horum arbitrantur, unum è filiis istis Mosi præteritis fuisse Tuisconem, Germanorum parentem. Sed repugnant hisce omnibus verba Mosaica *a*: *Tres isti filii sunt Noë, & AB HIS disseminatum est omne genus hominum.* Unde clarè evincitur, sive Noachus opere abstinuerit maritali, indeque eunuchus dictus sit; sive etiam liberos genuerit: saltem ab tribus Noachi liberis, Mosi memoratis, homines omnes originem ducere. Fuêre & eunuchi eruditione illustres: de quibus Savaro ad Sidonii lib. I. epist. VIII.

a *Cap. 9. Gen.*

Ad claudos nunc accedamus. Qualis inter Deos Vulcanus ἀμφιγυήεις *b*: in hominibus Philoctetes. Unde Timocles Comicus de Tragœdiæ utilitate disserens, cùm cœcos dixisset solatium capere ex Oedipo, orbos ex Niobe, subdit *c*,

Χωλός τις ἐστί; τὸν Φιλοκτήτην ὁρᾷ.
Est claudus aliquis? Is Philoctetem videt.

b *Utrinque claudicans.*

c *Apud Athenæum initio lib. 6. Stobæum serm. 133. Arsenium ad Eurip.*

Claudus quoque, ut Pausanias *d* narrat, Medon fuit, Codri Regis filius, & primus Archon Atheniensium: cujus imperium cùm frater Nileus propterea negaret ferre se posse, res delata est ad oraculum Delphicum: quod Medonti adjudicavit imperium: eaque res occasio fuit migrationis Jonicæ, duce Nileo. Plutarchus scribit, Agesilaum, Spartanorum regem, claudum fuisse. Nam Lacedæmonii (inquit Orosius lib. III. cap. II) in difficillimo rerum statu maluerunt sibi regem claudicare, quam regnum. Notum etiam, Tyrtæum fuisse claudum; qui & ipse Lacedæmoniorum dux fuit, & Poeta præclarus: ut testantur Strabo lib. VIII. Diodorus Siculus lib. XI. & XV. Justinus lib. III. A peritiâ ejus bellicâ proverbium

d *Initio lib. 7.*

verbium ortum, Τυρταῖε ἀ πολεμικώτερ☉; quo utitur Plato lib. II. de Legibus. Ob poësin verò idem Plato θειότατον b vocat: & Horatius c Homero subdere non dubitavit. Vide Gyraldum syntagm. de poët. Hist. Jun. Cent. IX. Proverb. XV. Floridum Sabinum lib. III. Subsec. Lect. cap. XXXIX. Nec prætereundus Imperator ille Turcicus, qui corrupte *Tamerlanes*, cùm verum nomen sit *Timur Lenck*, hoc est, *Timur claudus*. Proprium enim nomen ei *Timur Lench*. quod vocabulum Turcis, Persisque, quando appellativum est, *ferrum* significat: à vitio autem corporis est cognomen *Lenck*, quod Persis notat *claudum*: ad quam ejusce nominis interpretationem præire mihi memini amicissimum in Leidensi Academiâ collegam, Jacobum Golium, ut aliarum Orientis linguarum, sic etiam Turcicæ, Persicæque, apprimis gnarum. Cælius quoque Rhodiginus lib. III. XIV. cap. V. Antiq. Lect. alia refert claudorum virtute præstantium exempla. Quibus supersedeo, ne lectorem satias teneat exemplorum.

a *Tyrtæo bellicosior.*
b *Planè divinum.*
c *In Art. Poet.*

XXI. RATIO VITUPERANDI DEFORMES.

AT, si vituperamus, dicemus, monstrosam corporis faciem, monstrosi ac pravi esse animi indicem. Huc refer illud Palladæ lib. II. ἀνθολογίας, tit. εἰς χωλούς.

> *Χωλὸν ἔχεις τὸν νοῦν, ὡς τὸν πόδα. Καὶ γὰρ ἀληθῶς*
> *Εἰκόνα τῶν ἐντὸς σὴ φύσις ἐκτὸς ἔχει.*

Transtulit Th. Morus:

> *Clauda tibi mens est, ut pes: natura notasq;*
> *Exterior certas interioris habet.*

Idcirco infausti ominis ducebant, si claudus quispiam obviam fieret: ut indicat Plinius lib. XXVIII. cap. IV. Vide & Heraldum in Martial. epigr. LXXXVI. lib. VII. ubi etiam docet, non potuisse sacerdotes eligi mutilatos. Atque ut claudorum, ita eunuchorum quoque occursus erat infelix: de quo libro quarto dicemus. Multaque adversus eunuchos ex antiquis dixit Filesacus, loco, quem paulò antè indicavimus. Est quoque in deformes, ac vitiosi corporis homines, Martialis illud lib. XII. ep. LIV:

> *Crine ruber, niger ore, brevis pede, lumine læsus.*
> *Rem magnam præstas, Zoile, si bonus es.*

Victorini etiam est, *In distorta membra virtus cadere non potest*. Cassius Jatrosophista probl. LXI: Διατί τερατόμορφοι καὶ ἄφρονες; Ὅτι τοῖς σωματικοῖς τὰ ψυχικὰ συμπάσχει, ὥσπερ τοῖς ψυχικοῖς τὰ σωματικά. *Quapropter homines monstrosi, etiam desipiunt? Quòd, quæ animæ sunt, concinant cum iis, quæ sunt corporis; haud secus atque ea, quæ sunt corpo-*

corporis, conspirant cum illis, quæ ad animam pertinent. Erato Terpsitheæ apud Theophyl. Simocat. τῆς φύσεως τὴν σοφίαν τεθαύμακα, κακίστῃ ψυχῇ σώματος εὐπρέπειαν μὴ πιστεύσασαν. *Naturæ sum admirata sapientiam, quæ pessimæ animæ non concredidit venustatem corporis.* Ita quidẽ judicant multi. Hinc Medea apud Ovid. VII. Met. fab. I.

– – – Sed non is vultus in illo,
Non ea nobilitas animo est, ea gratia formæ,
Ut timeam fraudem, meritiq; oblivia nostri.

Et Scylla in Ciri Maroniana:

Non equidem ex isto speravi corpore posse
Tale malum nasci: formâ vel sidere fallor.

Et sanè non raro è corporis signis conjectare est de animi moribus. Unde est, quòd Pythagoras discipulorum ingenia explorabat ex corporis constitutione: ut auctor est, præter alios, Jamblichus in vitâ ejus cap. XVII. Ac sapientes Indorum idem fecêre in deligendis uxoribus: ut Nicostratus testatur apud Stobæum serm. CLXXXIX. Sæpe tamen imponit forma. Hinc Theseus de Hippolyto apud Senecam *a*:

a Hippol. Act. 3. vers. 915.

O vita fallax! abditos sensus geris:
Animisq; pulchram turpibus faciem induis.

Nec illepidum, quod de Socrate Tullius commemorat libro de Fato: *Quid? Socratem nónne legimus quemadmodum notârit Zopyrus physiognomon, qui se profitebatur hominum mores naturasq; ex corpore, oculis, vultu, fronte, pernoscere? stupidum esse Socratem dixit, & bardum, quòd jugula concava non haberet: obstructas eas partes & obturatas dicebat. Addidit etiam, mulierosum: in quo Alcibiades cachinnum dicitur sustulisse.*

XXII. DE LAUDATIONE AB ANIMI DOTIBUS.

CORporis laudes excipiunt laudes animi. Loquor autem nunc de iis solùm, quas naturæ potiùs, quàm industriæ debemus. Nam ut ea est bonitas terræ, priusquam subigatur, seminaque ei mandentur: ita & bona quædam est indoles animi, antequam excolatur. Unde Aristoteles lib. VII. Polit. cap. XIII. ait, tria esse, quæ virtutem efficiant, φύσιν, ἔθος, καὶ λόγον *b*. Porrò indolis hæc bonitas proficiscitur ab εὐφυΐᾳ, seu bonâ corporis temperie: ac partim intellectum respicit, partim voluntatem. In intellectu familiam ducit ingenium: cujus eximia est in adultis virtus, posse in arenâ salubria capere consilia: quomodo Thucydides scribit, Themistoclem fuisse κράτιστον δ' αὐτοσχεδιάζειν τὰ δέοντα. Sed de animi dotibus, uberrimus quidem se offert dicendi campus: verùm potissima

b Naturam, consuetudinem, & præcepta.
c Lib. I.
d Maximè idoneum, ad explicandum extempore, quid fieri oporteret.

potissima retulimus superiùs, cùm hoc ipso capite, tum antecedenti. Et tam benigna hîc materies, ut etiam in dicendo infantis triumphare in eâ possit oratio.

XXIII. QUOMODO COMMENDEMUS A DIVITIIS.

NATURAM sequitur FORTUNA: ad quem refer opes à parentibus aut majoribus relictas. Sunt hæ vel cum imperio, vel privatæ. Ab opibus privatis sese Alexi commendat Corydon:

Despectus tibi sum, nec quis sim quæris, Alexi;
Quam dives pecoris, nivei quàm lactis abundans.
Mille meæ Siculis errant in montibus agnæ.
Lac mihi non æstate novum, non frigore desit.

Trifariam autem hinc aliquem laudamus. Nam ostendimus, *si habuerit, bene his usum: si non habuerit, sapienter his caruisse: si amiserit, moderate tulisse:* ut ait Cicero in secundo de Oratore. Ac sapienter quidem iis carebit, amissas etiam moderatè feret, qui, quod de genere superiùs dicebamus, idem de opibus statuet: videlicet, eas dici nostras non posse. Uti documento est Bias, qui, captâ Priene, cùm nihil asportaret, ajebat tamen, *Omnia a mea mecum porto.* Nimirum

Non est tuum, fortuna quod fecit tuum.

Quod inter Publii Syri μιμιάμβους reponi videas a summo viro, Jos. Scaligero. Sed clare Syro abjudicat, Lucilloq; suo tribuit Seneca, epist. VIII.

Nec gentiles modò ita sapuêre: sed eadem etiam mens fuit sanctorum Patrum. Uti B. Chrysostomi homil. XI. ad Timoth. cap. IV. *b* ubi pulcherrimè ait: Ἐκεῖνα μόνον ἐστὶν ἡμέτερα, ὅσα ἂν ἐκεῖ προπέμψωμεν. τὰ δὲ ἐνταῦθα, οὐχ ἡμέτερα, ἀλλὰ τῶν ζώντων μᾶλλον δὲ καὶ ζῶντας ἡμᾶς ἀπολείπει. ἐκεῖνα μόνα ἐστὶν ἡμέτερα, ὅσα τῆς ψυχῆς ἐστι κατορθώματα, ἐλεημοσύνη καὶ φιλανθρωπία. ταῦτα τὰ ἐκτὸς λέγεται καὶ παρὰ τοῖς ἔξωθεν. ἐκτὸς γὰρ ἡμῶν ἐστι. ποιήσωμεν τοίνυν αὐτὰ τῶν ἐντός. οὐ γὰρ δυνατὸν χρήματα λαμβάνοντα ἀπελθεῖν, ἀλλὰ δυνατὸν ἐλεημοσύνην λαμβάνοντα ἀπελθεῖν. μᾶλλον δὲ καὶ προπέμψωμεν αὐτὰ, ὥστε ἑτοιμάσαι ἡμῖν σκηνὴν ἐν ταῖς αἰωνίοις μοναῖς. χρήματα λέγεται παρὰ τὸ κεχρῆσθαι, οὐ παρὰ τὸ κυρίως εἶναι. καὶ τὰ κτήματα δὲ αὐτὰ χρῆσίς *c* ἐστιν, οὐ δεσποτεία. εἰπὲ γάρ μοι, πόσων κυρίων *d* ἕκαστος ἀγρὸς γέγονε; καὶ πόσων ἔσται; λέγεταί τις καὶ παροιμία σοφωτάτη. οὐ γὰρ τῶν δημωδῶν παροιμιῶν δεῖ καταφρονεῖν, ἂν ἔχωσί τι σοφόν. ἀγρέ, φησί, πόσων ἦς, καὶ πόσων ἔσῃ; τοῦτο καὶ πρὸς οἰκίας, τοῦτο καὶ πρὸς χρήματα, λεκτέον ἡμῖν. ἀρετὴ μόνον οἶδεν ἡμῖν συναποδημεῖν. ἀρετὴ μόνη διαβαίνει πρὸς τὴν ζωὴν τὴν ἐκεῖ. *Ea tantùm nostra sunt, quæ illuc præmittere cautè studemus:*

L

a Cic. in Parad.

b Pag. 292. editionis Etonensi. seu Saviliana.

c In Commelinianâ est κτῆσις: sed perperam.

d Pro κυρίων in Commelinianâ est ἄξιος, minus commodè.

studemus: quæ autem hîc sunt, non nostra, sed viventium sunt, imò viventes sæpe derelinquunt. Illa sola nostra sunt, quæ ab anima rectè fiunt: eleemosyna scilicet, ac pia in pauperes miseratio. Porrò ista dicuntur exteriora, etiam ab ipsis gentium scriptoribus: quippe, quæ extra nos sint: ea igitur nostri juris faciamus. Neque enim possibile est, hinc, pecunia acceptâ, migrare; sed planè possibile est, eleemosynâ datâ proficisci: imo vero ipsa etiam præmittemus, ut nobis in æternis mansionibus tabernaculum præparent. Pecuniæ enim apud Græcos *ab usu dicuntur. non quod propriæ sint: imò & possessiones ipsæ, usus, non dominatio sunt. Dic enim, quæso, villa qualibet quot habuit dominos? quot eidem habitura est? Dicitur quoddam vulgo proverbium, & sapienter quidem. Neque enim omnino contemnenda sunt, quæ vulgo dicuntur, si quid in se recti habent. Ager, dicunt, quam multos habuisti, & quam multos deinceps habiturus es dominos? Hoc & de ædibus, & pecuniis, dicendum nobis. Sola igitur virtus nobiscum migrare consuevit. Virtus sola ad æternam, quæ istic est, vitam transit.*

Nec solùm cogitare oportet, opes bonum proprium non esse: sed simul in mentem veniat, quàm multos earum cupido pessum dederit. Sicut inter alios Crassum trium virum. Ut non de nihilo sit, quòd ille apud Plautum dicat *a: Odi ego aurum: multa multis sæpe suasit perperam.* Salustius verò *b: Ubi divitiæ claræ habentur, ibi omnia bona vilia sunt, fides, probitas, pudor, pudicitia.* Contra, ut ait Petronius Arbiter, *Nescio quomodo bonæ mentis soror est paupertas.* Nempe, ut idem, *amor ingenii neminem unquam divitem fecit.* Sed inprimis Appulejum in Apologia; ubi multus est in laudanda paupertate. Nec argumentum hoc planè παράδοξον putari debet. Neque enim paradoxa sectabatur vetus illa meliorque Romana Resp. de qua tamen sic in operis sui ingressu Livius scribit: *Aut me amor negotii suscepti fallit, aut nulla unquam Resp. nec major, nec sanctior, nec bonis exemplis ditior fuit: nec in quam tam serò avaritia luxuriaq; immigraverint: nec ubi tantus, ac tam diu paupertati ac parsimoniæ honos fuerit.*

a Capt. act. 2. sc. 2.

b Orat, seu veriùs epistolâ ad Cæsarem de Rep. ordinandâ.

Qui verò vituperat pauperem, fatebitur, minimam quidem esse è laudibus hominis, si opibus abundarit: interea tamen, ut est apud auctorem dialogi de oratoribus, facilius inveniri, qui vituperet divitias & opes, quam fastidiat. Dicet etiam: uti sine nervis ambulare non possumus, ita nec sine pecuniis progredi nos posse, seu in privata vita, seu publicâ. Ubique enim locum habere Demosthenicum *c* illud, δεῖ τῶν χρημάτων, καὶ ἄνευ τούτων οὐδὲν ἔστι γενέσθαι τῶν δεόντων. *Opus est pecuniis, sine quibus nihil fiat, quod opus.* Sed ante omnia spectare convenit, an non paupertas

c Olynthiaca 1.

pertas

pertas hominis, vel ab inertiâ & incuriâ provenerit, vel à luxu, sive ejus, sive majorum.

Sin vituperandus dives, negabimus, opes bonorum nomen mereri: quâ de re Tullius in Paradoxis, item Seneca, Epictetus, alii. Certè, ut ait Varro:

Non si thesauris, non auro pectu' solutum,
Non animis demunt curas, ac religiones,
Persarum montes, non atria diviti, Crassi.

Præcipuè autem videndum, an non is malè pepererit divitias, vel male iis usus sit. Ad prius pertinet Salomonis illud Prov. cap. XXVIII. *Qui festinat ad divitias, non erit insons.* Ac, quod philosophus ajebat, divitem, aut injustum esse, aut injusti hæredem. Quod inter ea referendum, quæ vera sunt ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον *a.* Divitias verò malè iis utenti bonas dici non posse, etiam Comici hoc ostendit *b*: a *Vt plurimum.* b *Heautont. act. 1. sc. 2.*

Quid reliqui est quin habeat, quæ quidem in homine dicuntur bona?
Parenteis, patriam incolumē, amicos, genus, cognatos, divitias.
Atque hæc perinde sunt, ut illius animus, qui ea possidet.
Qui uti scit, ei bona: illi, qui non utitur rectè, mala.

XXIV. QUOMODO AB EDUCATIONE, ET INSTITUTIONE, LAUDEMUR, AUT VITUPEREMUR.

ATQUE ista de animi & fortunæ dotibus quodammodo ad omnem pertinent ætatem: nunc eam per partes consideremus. Ubi primo se loco offert puerilis educatio: quæ si nihil memoriâ dignum contineat, rectius præteritur. Ab eâ pariter, ac ortu, (de quo antea) Æneam vituperat Dido *c*: c *4. Æn.*

Nec tibi Diva parens, generis nec Dardanus auctor,
Perfide: sed duris genuit te cautibus horrens
Caucasus, Hircanæq; admôrunt ubera tigres.

Hanc excipit institutio. In quâ, uti & rectâ educatione, quantum sit momenti, egregiè docet Tullius initio tertii Tuscul. Quæst. Multùm autem in eâ ad commendationem valet discendi cupiditas, quæ in puero atque adolescente eluxit. Nam, juxta Græcorum proverbium, Θεοὶ τ' ἀγαθὰ τοῖς πόνοις πωλοῦνται *d.* Atque, ut aquileges credunt, aquas subesse, ubi conspexerint vapores manè attolli: ita ex prævio illo studiorum ardore non immeritò spes concipitur de luculentæ doctrinæ ac maximarum virtutum scaturigine. d *Dii laboribus bona divendunt.*

tudine adducit Phlegon Trallianus libro de Mirabilibus: item è junioribus Hieronymus Magius in Miscellaneis: ut mittam cæteros.

Quomodo autem occurri iis debeat, qui aliquem ob breviculam vituperant staturam, Nazianzenus docebit epistolâ CLV. Est ea ad Nicobulum, qui uxori suæ Gorgoniæ, è Gregorii sorore natæ, exprobrabat staturam exiguam.

XX. QUAM INIRE IN LAUDANDO VIAM POSSIMUS, SI QUIS FUERIT DEFORMIS.

QUodsi quid vitii manifestarii offuscârit corporis honorem: vel id præteribimus, vel dicemus, naturam vitium habitudinis, dotibus animi compensâsse: Ita inquit Aristoteles apud Athenæum lib. XV: Τοὺς τὴν ὄψιν ἀμόρφους ἀναπληροῖ ἡ τοῦ λέγειν πιθανότης. *In iis, qui adspectu sunt deformes, vitium hoc supplet facultas dicendi ad persuadendum accommodatè.* Et Sappho apud Ovid. epist. ad Phaonem:

Si mihi difficilis formam natura negavit;
Ingenio formæ damna rependo meæ.

Quod Sapphûs judicium de se confirmant Maximi Tyrii verba. Qui cùm Sappho vocâsset pulchram, subjungit: οὕτω γὰρ αὐτὴν ὀνομάζων χαίρον Πλάτων, διὰ τὴν ὥραν τῶν μελῶν, καί τοι μικρὰν οὖσαν καὶ μέλαιναν. *Sic enim vocare eam amat Plato ob membrorum aptam compositionem, quantumvis exigua foret, ac nigra.* Lysander etiam erat *exiguus, & claudus altero pede*: ut in vitâ ejus ait Nepos. Huc pertinent quoque Leonidæ versus sub personâ Epicteti: quo deceptus, eos Epicteti ipsius esse, putavit Gellius *a*:

a Lib. 2. cap. 18.

Δοῦλος Ἐπίκτητος γενόμην, καὶ σώματι πηρὸς,
Καὶ πενίην Ἶρος, καὶ φίλος ἀθανάτοις.
Servus Epictetus mutilato corpore, & Irus
Pauperie vixi; at charus eram superis.

Ac par propemodum sors seculo nostro fuit M. Antonii Bonciarii: quo de vide summum virum, veterem condiscipulum nostrum, Erricum Puteanum, in consolatione Cœcitatis.

Illud quoque argumento est, quàm neque ad laudem, neque vituperationem, forma pertineat, quòd Juno apud Homerum, blandiens Vulcano, cum κυλλοποδίωνα sive claudum appellat. Quòd item Hector, Paridi convicians, pulchritudinem ejus referre non veretur. Vide de his differentem Muretum undecimo Var. Lect. libro, cap. x. Quin, ut inquit Arbiter, *Raram facit misturam cum sapientia forma.* Dicere quoque liceat, Deum sapientissimè noluisse in unum conferre omnia, ne homo

homo nimio esset typho inflatus: interim grande esse scelus, ob vitia, quibus Deus hominem insignivit, quempiam ridere, ac ludum facere: atque adeò id facinus in clerico anathemate vindicari, LVI. canone eorum, qui Apostolici dicuntur. Vel dicemus, corporis πλεονεκτήματα *a* citò deflorescere; unde Socrates formam appellabat exigui temporis tyrannidem: nec ea periculi esse expertia, cùm multi forma conspicui tandem cogantur dicere, εἴθ' ὤφελε τὸ κάλλος, ὅ με διώλεσε, κακῶς ὀλέσθαι *b*. *Utinam malè perisset forma, quæ me malè perdidit.* Quicum convenit illud Helenæ apud Euripidem *c*, Καλὸν τὸ δυστυχές *d*. Unde & Theocritus, non Syracusius ille, sed Chius, formam vocabat eburneum detrimentum: quia adspectu quidem jucunda sit; sed multis multorum fiat malorum caussa. Atque id egregiè etiam Juvenalis nos docet sat. x:

Sed vetat optari faciem Lucretia, qualem
Ipsa habuit. Cuperet Rutila Virginia gibbum
Accipere, atque suam Rutilæ dare. Filius autem
Corporis egregii, miseros trepidosq; parentes
Semper habet. Rara est adeo concordia formæ
Atque pudicitiæ. Quibus similia ibidem legas. Tertullianus quoque, libro de cultu fœminarum, ait, decorum naturæ esse invitatorem libidinis. Nec vanè vanissimus miles apud Plautum *e*, *Nimia est miseria, pulchrum esse hominem nimis.*

a Prærogativas.

b Galenus ἐν τῷ προτρεπτικῷ.

c In prolog. Hel.

d Quod pulchrum, idem est infelix.

e Mil. glor. act. 1. sc. 1.

XXI. IN VITIO CORPORIS AD LAUDEM, VEL SOLATIUM, PERTINERE, QUOD ALIQUI MAGNI NOMINIS SIMILITER FUERE AFFECTI: QUOD PARTICULATIM OSTENDITUR DE COECIS, UNOCULIS, EUNUCHIS, ET CLAUDIS.

Dicere etiam possumus, aliquem partem malè affectam cum Diis, aut viris clarissimis, habuisse communem. Non hoc neglexit doctor ille nequitiarum. Ut cujus sit in secundo de arte:

Si pæta est, Veneri similis; si flava, Minervæ.

Eadem igitur instituenda ratio, si quis facie improbâ, vel si quis cœcus, aut unoculus, aut eunuchus, aut claudus, aut aliâ quâvis corporis labe insignitus. Illustris de cœcitate locus est apud Tullium in v. Tuscul. quæst. ubi in eâ nihil mali esse, ac sine oculorum sensu beatum quempiam esse posse, ostendit exemplo Antipatri Cyrenaici, Appii, C. Drusi, Cn. Aufidii, Diodori Stoici, Asclepiadis Eretriaci Philosophi, Democriti, Homeri, & Tiresiæ auguris. qui, licèt cœcus, solus sapere apud inferos dicitur, circumvolantibus cæteris, tanquam umbris. De Democrito vide

ſis Gellium lib. x. cap. XVII. Homerum verò cœcum fuiſſe, ſcribit & Herodotus, ac Plutarchus in Homeri vitâ, & Chriſtodorus Thebanus lib. v. Ἀνθολόγ. Quin ipſe de ſe Homerus id teſtatur hymno in Apollinem. Scio, Athenæum *a* addubitare de hymnorum auctore. Sed Pauſaniam huic opponimus, qui tres verſus, tanquam Homericos, citat ex hymno in Cererem, qui hodie non exſtat. Imo ipſum, quem dixi, hymnum in Apollinem Homero quoque adjudicat graviſſimus auctor Thucydides lib. III. ne cum Fulvio Urſino *b*, & aliis nonnullis, interpretis Pindarici *c* auctoritate moveare, qui eum tribuit Cynætho Chio rapſodo; de cujus cœcitate nihil a quoquam ſcriptum invenimus. Eſt verò is verſus, qui auctor nobis fundusque hujus rei eſt;

a Lib. 1.

b In Virgilio cum aliis collato ad Georg. II.

c In Nem. od. 2.

Τυφλὸς ἀνὴρ, ναίει δὲ Χίῳ ἔνι παιπαλοέσσῃ *d*.

d Cœcus vir, habitat autem in Chio ſaxoſâ.

Nec dubium, quin octavo quoque Ulyſſeæ ſeſe depingat ſub perſonâ Demodoci cytharœdi, cui ait bonum cum malo datum divinitus: nam orbatum fuiſſe viſu, at inſignem fuiſſe arte muſica. Quare audiendus non eſt Artemidorus, qui lib. I. ὀνειροκριτικῶν vult, Homerum cœcum tradi, quod, qui poemata ſcribunt, multa egeant quiete: ideoque & bonum ſignificare, ſi Poeta ſomniet, ſe cœcum eſſe. Falſus quoque Heſychius illuſtris, qui cœcum ait dictum, quòd non ſint oculi ejus ullis victi cupiditatibus; quod & apud Suidam eſt. Non tamen à nativitate luminibus captus fuit. [hoc qui putet eum omnibus ſenſibus orbatum eſſe, ait Velleius lib. II.] ſed jam ætate grandis, ſive morbo, ſive ſenio, in hoc incidit infortunium; ut oſtendit Brodæus lib. v. cap. IX. Miſcel. At B. Hieronymus in Chronicis ſcribit, virum doctiſſimum, Didymum Alexandrinum, præceptorem ſuum, etiam à quinto nativitatis anno fuiſſe cœcum. Vide eundem epiſt. ad Pammach. & Oceanum, quæ incipit, *Schedula*: item catalogo illuſtrium ſcriptorum. De noſtri etiam ſeculi homine ita Genebrardus in Chronico ad an. CIↃ IↃ LV: *Robertus Mancop, Scotus, a puero cœcus usque eò in literis profecit, ut Theologiæ doctor Romæ creatus, Archiepiſcopus Armacanus, deinde legatus à latere in Hiberniâ fieret.* Item Franciſcus Salinas Brugenſis, qui de Muſicis Latinè & eleganter adeò ſcripſit, ut palmam præripuerit cæteris, ab octavo ætatis anno cœcus fuit: ut apud And. Schottum lego ad Procli Chreſtomathiam *e*. Plura cœcorum illuſtrium exempla ſuggeret Claudianus Mamertus lib. III. de ſtatu animæ. Vide & orationem, quâ ſe jam cœcum ſolatus Paſſeratius: item libellum elegantem & diſertum Errici Puteani, quo conſolatus cœcum Gripium, Geldriæ cancellarium.

e Pag. 44. 45.

A cœcis venio ad μονοφθάλμους. Quo non *unoculos* modò Latini dicunt; ſed etiam *luſcos*, aut *coclites*. Ita Horatium in prælio alterum amiſiſſe

misisse oculum, atque ex eo *coclitem* dictum, ex quinto Dionysii Halic. discere est. Etiam Philippus Amyntæ, pater Alexandri M., & Antigonus, Hannibal, ac Sertorius, unoculi fuêre: ut testatur Plutarchus initio vitæ Sertorii. Hinc de Hannibale Juvenal. sat. x:

Cum Gætula ducem portaret bellua luscum.

Frigore in Alpibus alterum perdiderat oculum, ut post Livium, & alios, prodit vetus Juvenalis scholiastes. Quod verò mox subjicit idem, fulminis ictu visum perdidisse ad ostendit, quàm multa à malâ manu huic interpreti sint adsuta. Philippum, quòd luscus foret, præ studio laudis & honoris, susque deque tulisse, ait Demosthenes. Atque id eorum firmat sententiam, qui pugnando ajunt oculum perdidisse, cùm Methonam, Magnesiæ oppidum, obsideret; uti scribit Solinus cap. XIV. & Justinus lib. VII. At Plutarchus oculo privatum ait, cùm per rimam conspiceret Deum cum Olympiade concumbentem. Sertorium etiam isto corporis quasi dehonestamento lætatum fuisse, tradit Sallustius: quod tamen ultra naturæ modum humanæ esse, existimabat T. Castrutius, ut est apud Gellium lib. II. cap. XXVII. Candace quoque [id Æthiopum reginæ nomen esse, alibi diximus] planè virilis animi fœmina, altero erat oculo orbata; ut auctor est Strabo lib. VII. E philosophis itidem unoculus fuit Timon: uti & discipulus ejus, Dioscorides Cyprius: quemadmodum Laertius testatur in vitâ Timonis.

Neque eunuchum celebraturo deficient argumenta: sive prima Semiramis viris exciderit, ut est apud Ammianum Marcellinum: sive id Persarum inventum est, ut Petronius in Satyrico ait, & Stephanus in Σπάδα. Utramque verò opinionem junxit Claudianus primo in Eutropium libro *a*. De his ita Tacitus lib. VI. Annal. *Et proximus his Abdus, ademta virilitatis. Non despectum id apud barbaros, ultroque potentiam habebat.* Ubi potissimùm respicit Persas. Nam, apud eos, ut auctor est Plinius lib. XIII. cap. IV, regnavêre aliquando spadones: quos *bagoas, vel* [illegible]*oos* vocabant. Vide Diodorum Sic. lib. XVII. & Plutarchum in posteriori de fortuna Alexandri. Atque idem confirmant *b* Theophrastus, Ovidius, Ælianus. Cyrum etiam spadones habuisse σωματοφύλακας *c*, auctor est Xenophon libro septimo Κύρυ παιδ. qui & sub libri finem multa de eorum fidelitate & utilitate refert. Philetærus, qui Pergamenum condidit principatum, eunuchus fuit: ut, præter alios, tradit Lucianus in Macrobiis. Eutropium mitto, postquam præclarè ab eo gesta obscuravit Imperatorum damnatio, & tot scripta eam consecuta, præcipuè duo libri Claudiani. Narses quoque; qui Francos devicit, ac indomitos Gothos, & invictum Totilam omnibus ferè prælis, & uni-

a V. 320.

b *Vide Hermolaum Barb. Castigat. in Plin. lib. 13. cap. 4. & Paullum Leopardum lib. 4. cap. 24.*

c *Corporis custodes.*

verso tandem bello superavit; non gracilis modò, ac pusillus erat; sed, quod maximè miserum probrosumque hostibus videbatur, eunuchus.

Sacerdotes itidem variis in locis non alii, quàm eunuchi. Ut Ægyptii, quemadmodum ex Anaxandride Athenæus refert lib. VII. item Dianæ Ephesiæ, ut est apud Strabonem lib. XIV. Atque idem de Atheniensium Hierophantis prodit Hieronymus lib. I. adversus Jovinianum. Pluraque hujus generis congessit Joannes Filesacus Selectorum lib. I. cap. XI. Ubi etiam exponit, quâ mente Noe Eunuchus vocetur à Theophilo lib. III. ad Autolycum. Nempe, quòd post diluvium opere abstinuerit maritali, ut est apud Chrysostomum homil. XXIX. in Genesin. Quanquam Hebræi id non tam continentiæ amore factum prodant, quàm Chami carmine magico: alii autem utrumque inficientur; &, à diluvio etiam liberos genuisse, existiment: ut ὑποβολιμαῖος ille Anni Berosus lib. XIV. Nauclerus in Chronicorum prologo, item generat. XI, & XVI, Cajetanus commentario in cap. IX. Genes., Augustinus Troniellus in Annalibus suis. Ac plerique horum arbitrantur, unum è filiis istis Mosi præteritis fuisse Tuisconem, Germanorum parentem. Sed repugnant hisce omnibus verba Mosaica *a*: *Tres isti filii sunt Noe, & AB HIS disseminatum est omne genus hominum.* Unde clarè evincitur, sive Noachus opere abstinuerit maritali, indeque eunuchus dictus sit; sive etiam liberos genuerit: saltem ab tribus Noachi liberis, Mosi memoratis, homines omnes originem ducere. Fuêre & eunuchi eruditione illustres: de quibus Savaro ad Sidonii lib. I. epist. VIII.

a Cap. 9. Gen.

Ad claudos nunc accedamus. Qualis inter Deos Vulcanus ἀμφιγυήεις *b*: in hominibus Philoctetes. Unde Timocles Comicus de Tragœdiæ utilitate disserens, cùm cœcos dixisset solatium capere ex Oedipo, orbos ex Niobe, subdit *c*,

Χωλός τις ἐστί; τὸν Φιλοκτήτην ὁρᾷ.

Est claudus aliquis? Is Philoctetem videt.

b Vtrinque claudicans.

c Apud Athenæum initio lib. 6. Stobæum serm. 133. Arsenium ad Eurip.

Claudus quoque, ut Pausanias *d* narrat, Medon fuit, Codri Regis filius, & primus Archon Atheniensium: cujus imperium cùm frater Nileus propterea negaret ferre se posse, res delata est ad oraculum Delphicum. quod Medonti adjudicavit imperium: eaque res occasio fuit migrationis Jonicæ, duce Nileo. Plutarchus scribit, Agesilaum, Spartanorum regem, claudum fuisse. Nam Lacedæmonii (inquit Orosius lib. III. cap. II) in difficillimo rerum statu maluerunt sibi regem claudicare, quam regnum. Notum etiam, Tyrtæum fuisse claudum; qui & ipse Lacedæmoniorum dux fuit, & Poeta præclarus: ut testantur Strabo lib. VIII. Diodorus Siculus lib. XI. & XV. Justinus lib. III. A peritiâ ejus bellicâ proverbium

d Initio lib. 7.

verbium ortum, Τυρταίῳ *a* πολεμικώτερος; quo utitur Plato lib. II. de Legibus. Ob poësin verò idem Plato θειότατον *b* vocat: & Horatius *c* Homero subdere non dubitavit. Vide Gyraldum syntagm. de poët. Hadr. Jun. Cent. IX. Proverb. XV. Floridum Sabinum lib. III. Subsec. Lect. cap. XXXIX. Nec prætereundus Imperator ille Turcicus, qui corrupte *Tamerlanes, cùm* verum nomen sit *Timur Lenck*, hoc est, *Timur claudus*. Proprium enim nomen ei *Timur Lench*. quod vocabulum Turcis, Persisque, quando appellativum est, *ferrum* significat: à vitio autem corporis est cognomen *Lenck*, quod Persis notat *claudum*: ad quam ejusce nominis interpretationem præire mihi memini amicissimum in Leidensi Academiâ collegam, Jacobum Golium, ut aliarum Orientis linguarum, sic etiam Turcicæ, Persicæque, apprimis gnarum. Cælius quoque Rhodiginus lib. III. XIV. cap. V. Antiq. Lect. alia refert claudorum virtute præstantium exempla. Quibus supersedeo, ne lectorem satias teneat exemplorum.

a Tyrtæo bellicosior.
b Planè divinum.
c In Art. Poet.

XXI. RATIO VITUPERANDI DEFORMES.

AT, si vituperamus, dicemus, monstrosam corporis faciem, monstrosi ac pravi esse animi indicem. Huc refer illud Palladæ lib. II. αἰσχρολογίας, tit. εἰς χωλούς.

> Χωλὸν ἔχεις τὸν νοῦν, ὡς τὸν πόδα. Καὶ γὰρ ἀληθῶς
> Εἰκόνα τῶν ἐντὸς σὴ φύσις ἐκτὸς ἔχει.

Transtulit Th. Morus:

> *Clauda tibi mens est, ut pes: natura notasq;*
> *Exterior certas interioris habet.*

Idcirco infausti ominis ducebant, si claudus quispiam obviam fieret: ut indicat Plinius lib. XXVIII. cap. IV. Vide & Heraldum in Martial. epigr. LXXXVI. lib. VII. ubi etiam docet, non potuisse sacerdotes eligi mutilatos. Atque ut claudorum, ita eunuchorum quoque occursus erat infelix: de quo libro quarto dicemus. Multaque adversus eunuchos ex antiquis disserit Filesacus, loco, quem paulò antè indicavimus. Est quoque in deformes, ac vitiosi corporis homines, Martialis illud lib. XII. ep. LIV:

> *Crine ruber, niger ore, brevis pede, lumine læsus.*
> *Rem magnam præstas, Zoile, si bonus es.*

Victorini etiam est, *In distorta membra virtus cadere non potest.* Cassius Jatrosophista probl. LXI: Διατί τερατόμορφοι καὶ ἄφρονες; Ὅτι τοῖς σωματικοῖς τὰ ψυχικὰ συμπάσχει, ὥσπερ τοῖς ψυχικοῖς τὰ σωματικά. *Quapropter homines monstrosi, etiam desipiunt? Quòd, quæ animæ sunt, concinant cum iis, quæ sunt corporis; haut secus atque ea, quæ sunt corpo-*

corporis, conspirant cum illis, quæ ad animam pertinent. Erato Terpsitheæ apud Theophyl. Simocat. τῆς φύσεως τὴν σοφίαν τεθαύμακα, καλλίστῃ ψυχῇ σώματος εὐπρέπειαν μὴ πιστεύσασαν. *Naturæ sum admirata sapientiam, quæ pessimæ animæ non concredidit venustatem corporis.* Ita quidē judicant multi. Hinc Medea apud Ovid. VII. Met. fab. I.

- - - Sed non is vultus in illo,
Non ea nobilitas animo est, ea gratia formæ,
Ut timeam fraudem, meritiq; oblivia nostri.

Et Scylla in Ciri Maroniana:

Non equidem ex isto speravi corpore posse
Tale malum nasci: formâ vel sidere fallor.

Et sanè non rarò è corporis signis conjectare est de animi moribus. Unde est, quòd Pythagoras discipulorum ingenia explorabat ex corporis constitutione: ut auctor est, præter alios, Jamblichus in vitâ ejus cap. XVII. Ac sapientes Indorum idem fecêre in deligendis uxoribus: ut Nicostratus testatur apud Stobæum serm. CLXXXIX. Sæpe tamen imponit forma. Hinc Theseus de Hippolyto apud Senecam *a*:

a *Hippol. Act. 3. vers. 915.*

O vita fallax! abditos sensus geris:
Animisq; pulchram turpibus faciem induis.

Nec illepidum, quod de Socrate Tullius commemorat libro de Fato: *Quid? Socratem nónne legimus quemadmodum notârit Zopyrus physiognomon, qui se profitebatur hominum mores naturasq; ex corpore, oculis, vultu, fronte, pernoscere? stupidum esse Socratem dixit, & bardum, quod jugula concava non haberet: obstructas eas partes & obturatas dicebat. Addidit etiam, mulierosum: in quo Alcibiades cachinnum dicitur sustulisse.*

XXII. DE LAUDATIONE AB ANIMI DOTIBUS.

CORporis laudes excipiunt laudes animi. Loquor autem nunc de iis solùm, quas naturæ potiùs, quàm industriæ debemus. Nam ut sua est bonitas terræ, priusquam subigatur, seminaque ei mandentur: ita & bona quædam est indoles animi, antequam excolatur. Unde Aristoteles lib. VII. Polit. cap. XIII. ait, tria esse, quæ virtutem efficiant, φύσιν, ἔθος, καὶ λόγον *b*. Porrò indolis hæc bonitas proficiscitur ab εὐφυΐᾳ, seu bonâ corporis temperie: ac partim intellectum respicit, partim voluntatem. In intellectu familiam ducit ingenium: cujus eximia est in adulto virtus, posse in arenâ salubria capere consilia: quomodo Thucydides *c* scribit, Themistoclem fuisse κράτιστον *d* αὐτοσχεδιάζειν τὰ δέοντα. Sed de animi dotibus, ubertimus quidem se offert dicendi campus: verùm

b *Naturam, consuetudinem, & præcepta.*
c *Lib. I.*
d *Maximè idoneum, ad explicandum ex tempore, quid fieri oporteret.*

potissima

potissima retulimus superiùs, cùm hoc ipso capite, tum antecedenti. Et tam benigna hic materies, ut etiam in dicendo infantis triumphare in eâ possit oratio.

XXIII. QUOMODO COMMENDEMUS A DIVITIIS.

NATURAM sequitur FORTUNA: ad quem refer opes à parentibus aut majoribus relictas. Sunt hæ vel cum imperio, vel privatæ. Ab opibus privatis sese Alexi commendat Corydon:

Despectus tibi sum, nec quis sim quæris, Alexi;
Quam dives pecoris, nivei quàm lactis abundans.
Mille meæ Siculis errant in montibus agnæ.
Lac mihi non æstate novum, non frigore desit.

Trifariam autem hinc aliquem laudamus. Nam ostendimus, *si habuerit, bene his usum: si non habuerit, sapienter his caruisse: si amiserit, moderatè tulisse*: ut ait Cicero in secundo de Oratore. Ac sapienter quidem iis carebit, amissas etiam moderatè feret, qui, quod de genere superiùs dicebamus, idem de opibus statuet: videlicet, eas dici nostras non posse. Uti documento est Bias, qui, captâ Priene, cùm nihil asportaret, ajebat tamen, *Omnia a mea mecum porto.* Nimirum

Non est tuum, fortuna quod fecit tuum.

a Cic. in Parad.

Quod inter Publ. Syri μιμιάμβους reponi videas a summo viro, Jos. Scaligero. Sed clarè Syro abjudicat, Lucilloq; suo tribuit Seneca, epist. VIII.

Nec gentiles modò ita sapuêre: sed eadem etiam mens fuit sanctorum Patrum. Uti B. Chrysostomi homil. XI. ad Timoth. cap. IV. *b* ubi pulcherrimè ait: Ἐκεῖνα μόνον ἐστὶν ἡμέτερα, ὅσα ἂν ἐκεῖ προπέμψωμεν. τὰ δὲ ἐνταῦθα, οὐχ ἡμέτερα, ἀλλὰ τῶν ζώντων· μᾶλλον δὲ καὶ ζῶντας ἡμᾶς ἀπέλιπεν. ἐκεῖνα μόνα ἐστὶν ἡμέτερα, ὅσα τῆς ψυχῆς ἐστι κατορθώματα, ἐλεημοσύνη καὶ φιλανθρωπία. ταῦτα τὰ ἐκτὸς λέγεται καὶ παρὰ τοῖς ἔξωθεν. ἐκτὸς γὰρ ἡμῶν ἐστι. ποιήσωμεν τοίνυν αὐτὰ τῶν ἐντός. οὐ γὰρ δυνατὸν χρήματα λαμβάνοντα ἀπελθεῖν, ἀλλὰ δυνατὸν ἐλεημοσύνην λαμβάνοντα ἀπελθεῖν. μᾶλλον δὲ καὶ προπέμψωμεν αὐτά, ὥστε ἑτοιμάσαι ἡμῖν σκηνὴν ἐν ταῖς αἰωνίοις μοναῖς. χρήματα λέγεται παρὰ τὸ κεχρῆσθαι, οὐ παρὰ τὸ κυρίους εἶναι. καὶ τὰ κτήματα δὲ αὐτὰ χρῆσίς *c* ἐστιν, οὐ δεσποτεία. εἰπὲ γάρ μοι, πόσων κυρίων *d* ἕκαστος ἀγρὸς γέγονε; καὶ πόσων ἔσται; λέγεται τις καὶ παροιμία σοφωτάτη. οὐ γὰρ τῶν δημωδῶν παροιμιῶν δεῖ καταφρονεῖν, ἂν ἔχωσί τι σοφόν. ἀγρέ, φησι, πόσων ἦς, καὶ πόσων ἔσῃ; τοῦτο καὶ πρὸς οἰκίας, τοῦτο καὶ πρὸς χρήματα, λεκτέον ἡμῖν. ἀρετὴ μόνον οἶδεν ἡμῖν συναποδημεῖν. ἀρετὴ μόνη διαβαίνει πρὸς τὴν ζωὴν τὴν ἐκεῖ. *Ea tantùm nostra sunt, quæ illuc præmittere cautè studemus:*

b Pag. 292. editionis Etonensi. seu Saviliana.

c In Commelinianâ est κτῆσις: sed perperam.

d Pro κυρίων in Commelinianâ est ἄξιος minus commodè.

ſtudemus: quæ autem hîc ſunt, non noſtra, ſed viventium ſunt, imò viventes ſæpe derelinquunt. Illa ſola noſtra ſunt, quæ ab anima rectè fiunt: eleemoſyna ſcilicet, ac pia in pauperes miſeratio. Porrò iſta dicuntur exteriora, etiam ab ipſis gentium ſcriptoribus: quippe, quæ extra nos ſint: ea igitur noſtri juris faciamus. Neque enim poſſibile eſt, hinc, pecuniâ acceptâ, migrare; ſed planè poſſibile eſt, eleemoſynâ datâ proficiſci: imo vero ipſa etiam præmittemus, ut nobis in æternis manſionibus tabernaculum præparent. Pecuniæ enim apud Græcos *ab uſu dicuntur. non quod propriæ ſint: imò & poſſeſſiones ipſæ, uſus, non dominatio ſunt. Dic enim, quæſo, villa qualibet quot habuit dominos? quot iidem habitura eſt? Dicitur quoddam vulgo proverbium, & ſapienter quidem. Neque enim omnino contemnenda ſunt, quæ vulgo dicuntur, ſi quid in ſe recti habent. Ager, dicunt, quàm multos habuiſti, & quàm multos deinceps habiturus es dominos? Hoc & de ædibus, & pecuniis, dicendum nobis. Sola igitur virtus nobiſcum migrare conſuevit. Virtus ſola ad æternam, quæ iſtic eſt, vitam tranſit.*

Nec ſolùm cogitare oportet, opes bonum proprium non eſſe: ſed ſimul in mentem veniat, quam multos earum cupido peſſum dederit. Sicut inter alios Craſſum trium virum. Ut non de nihilo ſit, quòd ille a-

a Capt. act. 2. ſc. 2. pud Plautum dicat *a: Odi ego aurum: multa multis ſæpe ſuaſit perperam.* Saluſtius verò *b: Ubi divitiæ claræ habentur, ibi omnia bona vilia ſunt, fides, probitas, pudor, pudicitia.* Contra, ut ait Petronius Arbiter, *Neſcio quomodo bonæ mentis ſoror eſt paupertas.* Nempe, ut ait idem, *amor ingenii neminem unquam divitem fecit.* Sed inprimis adi Appulejum in Apologia; ubi multus eſt in laudandâ paupertate. Nec argumentum hoc planè παράδοξον putari debet. Neque enim paradoxa ſectabatur vetus illa meliorque Romana Reſp. de qua tamen ſic in operis ſui ingreſſu Livius ſcribit: *Aut me amor negotii ſuſcepti fallit, aut nulla unquam Reſp. nec major, nec ſanctior, nec bonis exemplis ditior fuit: nec in quam tam ſerò avaritia luxuriaq; immigraverint: nec ubi tantus, ac tam diu paupertati ac parſimoniæ honos fuerit.*

b Orat. ſeu verius epiſtolâ ad Cæſarem de Rep. ordinandâ.

Qui vero vituperat pauperem, fatebitur, minimam quidem eſſe è laudibus hominis, ſi opibus abundarit: interea tamen, ut eſt apud auctorem dialogi de oratoribus, facilius inveniri, qui vituperet divitias & opes, quam faſtidiat. Dicet etiam: uti ſine nervis ambulare non poſſumus, ita nec ſine pecuniis progredi nos poſſe, ſeu in privata vita, ſeu publica. Ubique enim locum habere Demoſthenicum *c* illud, δεῖ τῶν χρημάτων, καὶ ἄνευ τούτων οὐδὲν ἐστι γενέσθαι τῶν δεόντων. *Opus eſt pecuniis, ſine quibus nihil fiat, quod opus.* Sed ante omnia ſpectare convenit, an non paupertas

c Olynthiaca 1.

pertas hominis, vel ab inertiâ & incuriâ provenerit, vel à luxu, sive ejus, sive majorum.

Sin vituperandus dives, negabimus, opes bonorum nomen mereri: quâ de re Tullius in Paradoxis, item Seneca, Epictetus, alii. Certè, ut ait Varro:

Non si thesauris, non auro pectu' solutum,
Non animis demunt curas, ac religiones,
Persarum montes, non atria diviti, Craßi.

Præcipuè autem videndum, an non is malè pepererit divitias, vel male iis usus sit. Ad prius pertinet Salomonis illud Prov. cap. XXVIII. *Qui festinat ad divitias, non erit insons.* Ac, quod philosophus ajebat, divitem, aut injustum esse, aut injusti hæredem. Quod inter ea referendum, quæ vera sunt ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον a. Divitias verò malè iis utenti bonas dici non posse, etiam Comici hoc ostendit b:

a In plurimum.
b Heautont. act. 1. sc. 2.

Quid reliqui est quin habeat, quæ quidem in homine dicuntur bona?
Parenteis, patriam incolumẽ, amicos, genus, cognatos, divitias.
Atque hæc perinde sunt, ut illius animus, qui ea possidet.
Qui uti scit, ei bona: illi, qui non utitur rectè, mala.

XXIV. QUOMODO AB EDUCATIONE, ET INSTITUTIONE, LAUDEMUR, AUT VITUPEREMUR.

ATQUE ista de animi & fortunæ dotibus quodammodo ad omnem pertinent ætatem: nunc eam per partes consideremus. Ubi primo se loco offert puerilis educatio: quæ si nihil memoriâ dignum contineat, rectiùs præteritur. Ab eâ pariter, ac ortu, (de quo antea) Æneam vituperat Dido c.

c 4. Æn.

Nec tibi Diva parens, generis nec Dardanus auctor,
Perfide: sed duris genuit te cautibus horrens
Caucasus, Hircanæq; admòrunt ubera tigres.

Hanc excipit institutio. In quâ, uti & recta educatione, quantum sit momenti, egregiè docet Tullius initio tertii Tuscul. Quæst. Multùm autem in eâ ad commendationem valet discendi cupiditas, quæ in puero atque adolescente eluxit. Nam, juxta Græcorum proverbium, Θεοὶ τ' ἀγαθὰ τοῖς πόνοις πωλοῦνται d. Atque, ut aquileges credunt, aquas subesse, ubi conspexerint vaporem manè attolli: ita ex prævio illo studiorum ardore non immeritò spes concipitur de luculentæ doctrinæ ac maximarum virtutum scaturigine.

d Dii laboribus bona divendunt.

Præterea videndum, quibus sit studiis instructus. Ut quòd Musas Gratiis miscuerit, quam ἡδίστην συζυγίαν a dixère veteres: quódque cum sapientiæ studiis Eloquentiam junxerit, planè ad mentem eorum, qui, ut significarent Mercurii ac Palladis studia conjungi oportere, effinxêre olim Hermathenam.

a *Suavissimam conjunctionem.*

Adhæc multum ad laudem valet, quibus quis doctoribus ac ductoribus profecerit. Ut si in Grammaticis præceptorem habuerit Cæsellium, aut Verrium, aut Epicadium, aut Nisum: quos, ob insignem literaturæ peritiam, Arnobius junxit primo adversus gentes. Aut si in philosophia audierit Platona, vel Aristotelem, vel Zenonem. Atque ita in aliis. Majorisque ingenii argumentum erit, quòd quis fuerit αὐτοδίδακτος b.

b *A se ipso edoctus.*

In vituperatione autem, si quis malis sit usus magistris, dicemus, quod de Corace & Tysia jactatum olim fuit, κακοῦ κόρακος κακὸν ὠόν. Ita Pisonem vituperat Cicero: *Habet autem magistros, non ex istis ineptis, qui dies totos de officio ac virtute disserunt; qui ad laborem, industriam, ad pericula propria subeunda adhortantur; sed eos, qui disputant, horam nullam vacuam voluptate esse debere: in omni parte corporis semper oportere aliquod gaudium delectationemq́; versari.* Catonem quoque idem Orat. pro Murænâ vituperat à philosophia Stoicâ: *Accessit his doctrina non moderata, nec mitis; sed, ut mihi videtur, paulò asperior ac durior* &c. Sin boni obtigerint præceptores: tantam fuisse pravitatẽ naturæ contendemus, ut ea vim exsuperârit institutionis. Ita Cicero d, postquam de improbitate Q. Ciceronis, fratris filii, conquestus esset, hæc subjungit: *Sed nulla nostra culpa est. Natura metuenda est. Hæc Curionem, hæc Hortensii filium, non patrum culpa, corrupit.*

c *Mali corvi malum ovũ.*

d *Epist. 4. lib. 10. ad Att.*

XXV. VIRILEM ÆTATEM A VARIIS LAUDARI, PRÆCIPUE A NUMINIS REVERENTIA, ET REBUS SOLIUS VIRTUTIS AMORE GESTIS; MAXIME AUTEM, SI QUIS IN EAM SPEM NON FUERIT EDUCATUS.

Hinc exponenda, quæ ad statam ætatem pertinent; uti vitæ genus ac conditio: ubi & referendum, quid quisque senserit, dixerit; domi, foris; togâ, sago: quæ item præmia sit consecutus.

Inprimis autem, tum in adolescentiâ, tum in ἀκμῇ e, ac universæ vitæ spatio, videndum, utrùm quis religens fuerit, Deumque metuens, an [ex veterum loquendi modo] religiosus f, sive Deum timens, h. e. superstitiosus; an, quod multis partibus deterius, religionis contemptor καὶ ἄθεος.

e *Statâ ætate.*
f *Gell. lib. 4. cap. 9. & Varro apud August. lib. 6. de Civ. Dei.*

Præ-

Præcipuè etiam laudem merentur, quæ suscepta sunt non habitâ ratione emolumenti proprii, sed honestatis: cujusmodi est, quòd Achilles maluit se morti ante oculos positæ objicere, (siquidem ei prædictum fuerit, moriturum, si in bellum proficisceretur) quàm Patroclum, amicum suum, inultum relinquere. Hinc M. Antonius apud Cic. secundo de Orat. *Gratissima*, inquit, *laus habetur eorum factorum, quæ suscepta videntur a viris fortibus, sine emolumento ac præmio: quæ verò & cum periculo ipsorum, hæc habent uberrimam copiam ad laudandum.*

Multum quoque ad admirationem facit, si aliquid præclarè fiat ab iis, qui non sint in hujusmodi spem educati. Theon in Progymnasmatis a: Ἄξιον δὲ ἀγασθῆναι, καὶ τὸν ἐκ βαναύσου τέχνης, ἢ πονηρᾶς τύχης, ἀγαθόν συνηθέντα τι ἐργάσασθαι. ὁποῖον λέγουσιν, Ἥρωνα μὲν τὸν σκυτοτόμον, Λεόντιον δὲ τὴν ἑταίραν, φιλοσοφῆσαι. *Est verò admiratione dignum, si quis opificio manuario, aut deteriore fortunâ progressus, aliquid præclari operetur: uti perhibent de Herone sutore, & Leontio meretrice, ad philosophiam animum applicâsse.* Leontii hujus, Epicuri amicæ, meminit & Plutarchus, libello, An rectè dictum sit, latenter esse vivendum. Item M. Tullius lib. I. de Nat. Deor. *Istisne*, inquit, *fidentes somniis, non modo Epicurus, & Metrodorus, & Hermachus, contra Pythagoram, Platonem, Empedoclemq; dixerunt: sed meretricula etiam Leontium contra Theophrastum scribere ausa sit, scito quidem illa sermone & Attico?* Itidem P. Alfenus Varus Cremonæ, ubi & natus, diu sutrinam b exercuit: tandem, clausâ taberna, se Romã contulit, & Servio Sulpicio c præceptore usus tantum in Juris profecit scientiã, ut ob ejus cognitionem ad consulatum sit evectus: estque hic is ipse, cujus Conjectaneorum librum secundum, Digestorum autem quartum & trigesimum, citat Gellius lib. VI. cap. V. Primislaus, tertius Bohemorum dux, ab aratro vocatus est ad gubernandum Bohemiam: de quo vide Æneam Sylvium de Bohem. origine cap. VI. Piastus item, cùm primò agelli cultu ac mellificio vitam sustentâsset, pòst factus est rex Poloniæ: quã de re Martinus Cromerus lib. II. de origine & rebus gestis Polonorum, & Joannes Herburtus Historiæ Polonicæ lib. I. cap. XII.

a *Cap. de laudatione.*

b *Horat. lib. I. sat. 3. & ibi Acro.*

c *Acro ibidem, & Pomponius Tit. de Origine Juris.*

XXVI. MAGNAM ETIAM AD CELEBRANDUM ALIQUEM VIM HABERE, SI QUEM HOSTES IPSI LAUDARE COGANTUR.

Est præterea maximè illustris virtus, quam extollunt illi, quibuscum nobis bellum aut inimicitiæ fuerint. Ita enim naturâ comparatum est, ut eorum, quibus malè volumus, res præclarè gestas, vel eamus de-

pressum, vel silentio tegamus. Hinc sapientissimus Nestor ait apud Nasonem XII. Met. fab. VI:

- - - Quod mallem posse negare.
Sed neque Deiphobum, nec Polydamanta, nec ipsum
Hectora laudamus. Quis enim laudaverit hostem?

Quare multò maxima esse oportet, quæ hostes ipsi efferre laudibus cogantur. Hinc Horatius od. IV. lib. IV, quò Romanorum virtutem egregiam esse ostendat, Hannibalem eam commendantem inducit. Multùm quoque ad laudem Bulidis & Sperchidis facit, quòd tantopere eorum virtutem admiraretur Xerxes, ut propterea, cùm occidere posset, pepercerit: quemadmodum Lucianus refert in encomio Demosthenis. Atque inibi legas, quàm præclarè de hoste suo, Demosthene, senserit Antipater. Nempe, quod ibidem ait, τὰ καλὰ καὶ παρ' ἐχθροῖς καλά, καὶ τὸ τῆς ἀρετῆς πανταχοῦ τίμιον. *Honesta etiam apud hostes ducuntur honesta, ac virtus ubique honore digna censetur.* Adi & Victorium lib. XXVI. Var. Lect. XI.

XXVII. DE GENERALI LAUDATIONIS PRÆCEPTO, EAS PRÆCIPUE LAUDES CONSECTANDI, QUÆ CUJUSQUE PROPRIÆ SINT.

ILLUD verò non jam virilem modò ætatem, sed quodammodo omnem vitam respicit, ac propterea etiam in amplificationis doctrinâ universè aliquid de eo monitum nobis. Nempe, planè perspecta esse debere Oratori propria illius, de quo agitur. Nam, ut inquit Aristoteles lib. II. Rhet., quomodo Athenienses laudabimus, si lateat nos prælium navale ad Salaminem, aut pugna in Marathone, aut quæ pro Heraclidis gesta sunt, aliaque id genus? Idem inibi præclarè monet, propria præferenda esse communibus: eoque Achillem non tam laudari debere, quòd homo sit, quòd ex semideis ortus, quòd ad Ilium militaverit; quæ ei cum Diomede, ac pluribus aliis, erant communia: quàm quòd interemerit Hectorem, Trojanorum fortissimum, & Cygnum, Neptuni filium; qui, cum vulnerari non posset, impediebat, quò minùs Græcorum quisquam è navibus descenderet; quòd item nemo eo junior ad Ilium profectus est; quódque non ut Helenæ proci, jurisjurandi religione à Tyndaro obstrictus, sed, nullâ adactus necessitate, summis belli Trojani periculis se involverit. Quæ sanè laus longè est major, quàm Helenes procorum: quandoquidem, ut egregiè ait Tertullianus lib. I. ad uxorem cap. III, *Quod necessitas præstat, depreciat ipsa.* Ovidius quoque, in laudando Peleo, ita communi laudi subjicit

eit propriam, ut hanc præferat priori. Sic enim ille XI. Met. fab. VI:

- - - Nam conjuge Peleus
Clarus erat Divâ: nec avi magis ille superbit
Nomine, quàm soceri. Siquidem Jovis esse nepotem,
Contigit haut uni; conjux Dea contigit uni.

XXVIII. DE RHETORUM PRÆCEPTO, QUO IN LAUDANDO JUBENT VITIUM INCRUSTARE SPECIE PROXIMÆ VIRTUTIS.

CÆterum moneant non pauci, debere nos, in omni vitæ laudatione, vitia vicinis virtutibus elevare, ὕβριν (ut inquit Plato lib. VIII. de Repub.) εὐπαιδευσίαν καλοῦντες, ἀναρχίαν δὲ ἐλευθερίαν, ἀσωτίαν μεγαλοπρέπειαν, ἀναίδειαν δ' ἀνδρείαν a. Eâque in re exemplo nobis sunt parentes, qui liberorum suorum; & amatores, qui amicarum vitia, isto modo extenuant. Qua de re Horat. Sat. III. lib. II. Lucret. lib. IV. Idem amoris præceptor magister lib. II. de arte:

Sit gracilis, macie quæ malè visa b suâ est.
Dic agilem, quæcunque brevis; quæ turgida, plenam.

Sed, sive Alcibiades, ut vult Plutarchus, hujus præcepti autor fuit: sive multo ante, atque adeo statim post natos homines, vanitate pravæ naturæ magistrâ, res ea in usu fuit: jure profectò hoc nomine conqueritur M. Cato apud Salustium c; *Jampridem*, inquit, *nos vera rerum vocabula amisimus.* Propterea B. Basilius d jubet ῥητόρων περὶ τὸ ψεύδεσθαι τέχνην οὐ μιμήσασθαι e. Atque addit, Οὔτε γὰρ ἐν δικαστηρίοις, οὔτ' ἐν ταῖς ἄλλαις πράξεσιν, ἐπιτήδειον ἡμῖν τὸ ψεύδεσθαι, τοῖς τὴν ὀρθὴν ὁδὸν καὶ ἀληθῆ προελομένοις τοῦ βίου f. Negamus igitur, id Oratoris esse, quem non modò bonum civem, sed virum etiam bonum esse volumus. Et hæc de iis, quæ vitam spectant.

a *Contumeliam institutionem vocantes: solutam licentiam, libertatem: prodigalitatē item magnificentiam: impudentiamq; strenuitatem.*
b *Provisa, aut viva leg. cum Duza, aut nisa cum Gulielmio.* Visa *tamen retinet Giffanius indico Lucretiano in* Gemin*.
c *In Catilinâ.*
d *Oratione, quomodo legendi sint Græcorum libri.*
e *Non imitari rhetorum de mentiendo artem.*
f *Nam neque in judiciis, neque in negotiis aliis, confert nobis mendacium, qui veram & rectā viam elegim*.*

XXIX. DE LAUDATIONE AB IIS, QUÆ IN MORTE, VEL PAULO ANTE, AUT MOX AB OBITU, ACCIDERUNT.

SUPEREST TEMPUS ULTIMUM, cujus non philosophi modò, sed Christiani quoque, inprimis habendam esse rationem docent. Ambrosius de bono mortis cap. III. *Ante mortem nulla est perfecta laudatio. Neque quisquam in hac vita potest definito præconio prædicari; cùm posteriora ejus incerta sint.*

Hoc in tempore consideranda mors ipsa, & quæ circa mortem, h.e. vel paulò antè, vel post eam, contigerunt. Itaque hic primò videndum ætatis spatium, & quæ quis dixerit, cùm in ultimis esset; suâne

quis

quis morte defunctus sit; atque utrùm lentâ obierit morte; qualis exoptatur à vulgo; an subitâ; quam, ut mitiórem, præferebat Julius Cæsar, teste Tranquillo; itémque Philippus Macedoniæ Rex, ut scribit Orosius lib. III. cap. IV. Genus profectò mortis plurimùm ad laudem aut vituperationem facit. Nam, uti hodie, ita olim etiam, honestum censebant, gladio perire; inhonestum, laqueo. Quod de priori etiam apud Xenophontem legas in secundo de Expeditione Cyri, & Isidorum lib. V. Origin. cap. XXVII. Et certè Homero quoque *pura mors* eorum vocatur, qui ense occiduntur. Eustath. in Odyss. X a: καθαρὸς θάνατος ὁ διὰ ξίφους. μιαρὸς δὲ ὁ ἀγχονιμαῖος. Atque copse modo Philo loquitur lib. de Mundo. Idcirco & solis illis, qui sponte vitam laqueo finiissent, justa non fiebant: nec in parentalibus eorum nomina ciebantur: ut auctor est Artemidorus lib. I. cap. V. Tales quoque abjiciebantur insepulti: ut ex pontificalibus libris refert Servius ad illud XXII. Æn. *Et nodum informis leti trabe nectit ab alta.* Ubi & hoc Varronis citat; *Suspendiosis, quibus justa fieri jus non sit, suspensis oscillis, veluti per imitationem mortis, parentari.*

Etiam, si aliquis indignâ, aut non vulgari morte sublatus fuerit, adferri poterunt similes præstantium virorum obitus. Ut trium tragicorum mortes: è quibus Euripides canum morsibus laniatus b: Æschylus testudine è sublimi ab aquila in caput jactâ exstinctus c: Sophocles uvæ acino strangulatus; etsi de hoc aliter Valerius d. Sed Sotadem poëtam sequor, & Lucianum in Macrobiis. Ubi & Polybium historicum lapsu ex equo mortuum, auctor est. Alexinus is, qui, cùm mirè foret φιλόνεικος e, propterea dictus est Ἐλεγξῖνος f, in Alpheo natans ab arundine est sauciatus, ac tantillo ex vulnere obiit: ut est apud Hesychium Illustrem. Qui &, Philemona Syracusanum, & Philistiona Nicæensem, risu discessisse, narrat. Aliorum etiam non vulgares mortes suggeret Valerius lib. IX. cap. XII. & Ibis Ovidiana.

Commendatur & interdum mortis caussa: ut quòd Socrates pro veritate mortem æquo animo tulerit. Vel quòd aliquis pro libertate occubuerit:

Τεθνάμεναι γὰρ καλὸν ἐπὶ προμάχοισι πεσόντα
Ἄνδρ' ἀγαθὸν, περὶ ᾗ πατρίδι μαρνάμενον.

ut ait Tyrtæus, qui *mares animos versibus exacuit*, ut Horatius inquit. Ac similiter Pindarus Isthm. od. VII: Ἴστω γὰρ σαφὲς, ὅστις ἐν ταύτᾳ νεφέλᾳ χάλαζαν αἵματος πρὸ φίλας πάτρας ἀμύνεται, λοιγὸν ἀμύνων ἐναντίῳ στρατῷ ἀστῶν, γενεᾷ μέγιστον κλέος αὔξων ζώων τ' ἀπὸ, καὶ θανών. *Sciat enim certò, quisquis in hac nube grandinem sanguinis a chara*

a Pag. 1934.

b Valer. lib. 9. cap. 12. Gell. lib. 15. c. 20. Suidas, in Euripides. Diogenianus proverbio, Promeri canes.

c Aristophanes in Ranis. Valerius ibidē. Plinius lib. 10. cap. 3.

d Lib. 9. c. 12.

e Contentiosus.

f Q. d. argutator.

g Pulchrum enim, virum fortem inter eos, qui in primâ acie stant, pro patria pugnantem, & cadentem, mori.

charâ patriâ propulsat, exitium à civibus adversario exercitu depellens, stirpi se maximam accumulare gloriam, & dum vivet, & postquam obierit. Hinc Lycurgus prohibuit quicquam defunctorum monumentis inscribi, præterquam eorum, qui in bello cecidissent: ut est apud Plutarchum in vitâ ejus. Tertulliani quoque est lib. de Fugâ in persecut. cap. x: *Pulchrior est miles in pugnâ amissus, quàm in fugâ salvus.* Et quis bonus aliter unquam putavit? Nempe, ut Tullius primo de Off. ait, *omnes omnium charitates patria complexa est: pro quâ quis bonus dubitet mortem oppetere?*

Præterea adferenda, quæ morte obitâ contigerunt. Quo refer illa Mopsi apud Maronem:

Non ulli pastos illis egère diebus
Frigida, Daphni, boves ad flumina; nulla a neque amnem — a *Sic libb. vett. cujusmodi hiatus Maroni haut infrequens.*
Libavit quadrupes, nec graminis attigit herbam.

Commemoranda hic pompa funebris, & inprimis jactura, ac querela, & dolor bonorum, hominumque omnium judicium. De judiciis tamen, interdum neque ea post obitum factis respondent; ut præcipuè fit in ingeniorum monumentis. Multi enim cum Menandro b justiora posterorum, quàm suæ ætatis judicia sunt consecuti; ut jure optimo dixerit Dionysius Halicarnassensis c, *πάντα βασανίζειν φθόνον, καὶ χρόνον* d. Vide Martial. lib. v. epigr. x.

b *Fabius lib. 3 cap. 7.*

c *Lib. περὶ συνθέσ. ὀνομάτ.*

Querelæ subjicienda consolatio. Ea petitur, tum à defunctis ipsis, ut a felicitate summâ, quæ illis obtigit: tum ab iis, qui superstites sunt; ut si dicas, damnum sarciri posse virtute successoris. Ita B. Ambrosius in funere Theodosii: *Ergò*, inquit, *tantus Imperator recessit à nobis, sed non totus recessit. Reliquit enim liberos suos; in quibus eum debemus agnoscere, & in quibus cernimus, & tenemus.* Intelligit autem Honorium, & Arcadium, qui patri in imperio successêre.

d *Tempus, & invidiam, esse omnium rerũ indices.*

XXX. A QUO PETI DEBEAT RATIO CELEBRANDI PRINCIPIS. ITEM MODUS VITUPERANDÆ PERSONÆ.

Atque ex his quidem homines promiscuè laudandi ratio cognosci potest. Sed quia non eadem ubique ratio est celebrandi principis, ac civis: eò operæ est, speciatum etiam considerare rationem extollendi regis. Hoc verò artificium fusissimè exponit Menander Rhetor. lib. II. cap. I. & II. & parte capitis IV. Hunc adi. Nam quid attinet omnia exscribi? præsertim cùm suaviùs sapiant fontes antiqui, quàm rivi nostri.

Fortasse aliquis desideret, ut seorsum saltem exponamus, quâ ratione personarum vituperatio institui possit. Nam plurimùm ea tantùm adtulimus, quæ ad solam laudationem pertinent. Sed cùm, ut scribit Philosophus, par sit contrariorum ratio; sanè qui laudandi rationem cognitam habebit, facilè vituperandi modum noverit: ut in quo omnia hæc invertere oporteat. Unum tantùm, & alterum, eos monitos velim, quibus fortasse ætas nondum satis judicium firmavit. Prius est, quòd uti ad laudem alicujus referimus non modò, quòd his vel illis bonis sit ornatus, sed etiam quòd certis vitiis non laboret: sic vituperari quoque aliquem, non modò quòd ei mala adsint; sed etiam quòd illi bona desint: ut si alicui probro vertamus, quòd sit ineruditus, ac moriturus sit inglorius. Ita Cicero Orat. pro Flacco ridet in Heraclide Temnite, quòd cùm jam senex sit, nunquam tamen in patriâ consequi potuerit honores cuivis concessos. Alterum est tale, quod uti in laudationibus haut imitandi sunt Rhetores illi, qui (ut de Cicerone, beneficia a Cn. Plancio in se collata amplificante, dicebant adversarii) arcem è cloaca faciunt, aut lapidem e sepulchro venerantur pro Deo: ita, ac multo quidem magis, in vituperantibus devitandam esse oris duritiem, & caninam eloquentiam; contrà quàm solenne est nonnullis, cæteroquin insignibus viris, qui nunquam sunt disertiores, quàm si aliis liceat maledicere; imò morituri sibi videntur, nisi crebrò evomant malignitatis & invidiæ virus, non dico in semidoctos, & parùm probos; sed non minùs ipsis eruditos, & magis candidos. Qualium exemplum in cæteris potius imitari juventus debet, quàm in fœdo hoc animi vitio, quod tantò est conspectius, quantò ipsi sunt majores. Sed his tamen, quia egregiè alioqui de studiis merentur, facilius ignoscimus, quàm novitiis quibusdam Sophistis, quos videre est ludibriosa & turpia multa, quæ per febrim somniârunt, orationibus ac libris integris in Aristotelem, Tullium, Fabium, ingerere, & disciplinas integras, ut facultatem Oratoriam, Metaphysicam, aliasque, quas sæpe ne quidem, quod dicitur, tanquam ab alno despectârint, adlatrare ac γεφυρίζειν a; denique non ambiguè modò prolata, sed etiam optima optime ab optimis quibusque veterum dicta, sublato aspernari supercilio; ita ut, contra quàm Nestori, felle iis amarior ex ore fluat oratio. Verùm Plauti illud cogitabimus è Patruo sive Pœnulo b.

Isthic c est thesaurus stultis in linguâ situs,
Ut quæstui habeant, malè loqui melioribus.

a Quasi è ponte scommatibus petere.
b Act. 3. Sc. Iam istuc ego.
c Metrum exigit isti: *atque ita legit Marsilius, præfat. comment. in Amphitr. Martial.* Isti *pro* istic *antiquè, ut* illi *pro* illic *frequens Plauto Terentioque.*

XXXI. ADFERUNTUR EXEMPLA VETERUM ORATORUM, AD QUORUM IMITATIONEM INSTITUI POSSIT LAUDATIO PERSONÆ.

ETsi verò, quæcunque hactenus de laudatione personarum diximus, multùm juvant eum, qui rhetoricari seriò volet; non tamen ita stultè sapiendum, ut in istis subsistamus. Adeundi enim Oratores veteres: atque ad horum exemplum aliquid effingendum.

Exemplorum istiusmodi duo sunt genera, pro duplici laudis tractatione. Nam, ut rectè eam dividit Aphthonius, vel communiter laudamus, vel singulatim. Communiter quidem, ut cùm gentem, aut totam celebramus familiam. Ita Atheniensium laudes complectitur Isocrates in Panathenaico suo: quem quarto & nonagesimo ætatis suæ anno scripsit; quinquennio nempe ante mortem. Singulatim autem extollimus, cùm unum è gente, vel familiâ, sumimus ornandum. Ita Epicratem laudat Demosthenes λόγῳ ἐρωτικῷ: quanquam orationem eam huic oratori abjudicet Photius, utpote languidiorem. Demosthenis encomium est apud Lucianum. Socratis laudem vide apud Dionem Orat. LIV, quæ de Socrate inscribitur, & sequenti, quâ Socratem cum Homero comparat. Macedones quosdam laudat Lucianus in Scytha seu hospite. Aristidis oratio exstat in Asclepiadas, quâ Podalirium ac Machaonem extollit. In Libanii progymnasmatis habemus laudationem Ulyssis, Achillis, Diomedis, Demosthenis. In Aphthonii progymnasmatis commendatio est Thucydidis. Synesius Anysii elogium scripsit; cum adversus hostes rem bene gessisset. Idem primori oratione ad Pæonium prædicat eum, quòd philosophiam, & militarem scientiam, conjunxerit. Oratio *a* verò Dionis περὶ κάλλους, à quâ adolescentem tantopere celebrat, non tam videtur ἐγκωμιαστικὴ, quàm διασυρτικὴ τοῦ βίου, ut nempe reprehendat sui seculi mores corruptos, quibus tanti ab improbis forma fiebat in ephebis. Nempe hoc longè verisimilius est; partim quia philosopho est dignius, qui seculi sui mores castigare solet: partim quia Dio solet imitari τοὺς λόγους Σωκρατικούς, ut non cuivis perspicuum sit, quorsum spectet.

a Orat. de pulchritudine.

Quod si particulatim exempla eorum nosse voles, qui viros principes celebrârint: divinum adi panegyricum Plinii, item panegyricos Claudii Mamertini, Nazarii, Eumenii, Latini Pacati, atque aliorum, qui conjungi illis solent. Luculenta etiam est Themistii oratio ad Constantium Augustum, quâ gratias agit pro eo, quòd ab Imperatore esset laudatus, & par pari redhostiens, vicissim Imperatorem summopere extollit. Ejus initium, Ἄρ' ἂν ὑμῖν. Est & altera illius oratio, quâ gratulatur Impera-

tori, eumque magnificè evehit. Incipit ea Αἰγύπτιοι. Idem orationem recitavit in laudem Joviani Imp. Initium est, Βασιλεῦ. Idem alia oratione Valentem à fortitudine & clementia mirè prædicat. Orditur eam hoc pacto, Οἶμαί σε θαυμάζειν. Fuerit & operæ, videre, quomodo Candianum laudet Nazianzenus epist. CXCIV.

Quod si etiam exemplum petimus argumenti παραδόξου, ἢ ἀδόξου, suppeditabit hoc Isocrates in laudatione Busiridis, & Libanius commendatione Thersitæ, quæ in Progymnasmatis ejus extat.

Et hi quidem viros laudârunt. Sunt & qui fœminas celebrent. Uti Isocrates Helenam, ex quâ oratione partem eam, quæ de pulchritudine est, Lucianus peculiari imitatur opere. Etiam Dio Chrysostomus Chryseiden ornat oratione illâ, quæ nomine ejus inscripta est, & numero nunc est LXI. olim verò erat XLIV: ut ex Photio constat.

Quod si comparatio sit ineunda, multùm juvabunt vitæ Græcorum & Romanorum, quas παραλλήλως instituit Plutarchus.

Atque ex his vituperandi quoque ratio cognoscitur. Interim & propria ejus exempla si voles, adi Isocratis orationem contra Sophistas. Etiam Achillem, Hectorem, Philippum, Æschinem, vituperat Libanius in Progymnasmatis. Philippum Amyntidam, sive Magnum, exagitat Aphthonius. Etiam vituperationem sui, sed εἰρωνικὴν, Julianus reliquit libro eo, qui μισοπώγων, ἢ Ἀντιοχικὸς, inscribitur.

XXXII. MODUS AD INSTAR PERSONÆ LAUDANDI MUTA ANIMANTIA, TUM UNIVERSE, TUM SINGULATIM.

Ex iis, quæ de laudatione & vituperatione personarum fusè adeò hactenus diximus, haut difficilis est conjectatio de iis, quæ *quasi personæ* sunt: uti muta animantia, quæ personarum instar tractari posse, equi exemplo è Marone commonstrabo. Nam Æneæ quidem equum hoc pa-
a 7. Æn. cto celebrat *a* natalibus: - - - *geminosq́, jugales*

Semine ab æthereo, spirantes naribus ignem,
Illorum de gente, patri quos dædala Circe
Supposita de matre nothos furata creavit.

b 5. Æn. A corporis dotibus equum laudat *b* Ascanii: --- *quem Thracius albis*

Portat equus bicolor maculis, vestigia primi
Alba pedis, frontemq́, ostentans arduus albam.

c Æn. 12. A colore quoque, simulq; à celeritate, idem ὑπερβολικῶς extollit *c* equos Turni: *Pilumno quos ipsa decus dedit Orithyia,*

Qui candore nives anteirent, cursibus auras.

At

At fortitudinem, ac felicitatem, tribuit equo Mezentii, cùm ait *a*: a *10. Æn.*

- - - - Hoc decus illi,
Hoc solamen erat; bellis hoc victor abibat
Omnibus.

Fidelitatem quoque agnoscit in equo Pallantis; ut quem in domini funere mœrentem inducat *b*: b *11. Æn.*

Post bellator equus, positis insignibus, Æthon
It lachrymans, guttisq; humectat grandibus ora.

Quanquam in hoc parum cum philosophis consentiat, qui solùm animalium hominem flere docent: cujus rei caussam, & olim attulêre veteres & è junioribus Majoragius exponit in epistolicis quæst. XVIII. Interim Maroni prævivit Homerus, qui Achillis equos flevisse ait, Patroclo interemto. Ac Quinctus Smyrnæus lib. III. idem ait contigisse in exsequiis Achillis. Sed de Poëtis nihil mirum: magis de Plinio mirandum: cujus errorem castigamus lib. III. Theologiæ Gentilis, & Physices Christianæ cap. XLVII.

Ex his liquet, quo pacto laudari possit Bucephalus, de quo multa adeò apud historicos leguntur.

Par propemodum ratio est, si γενικῶς *c* de muto animanti instituenda sit tractatio. Tantùm hoc discriminis est, quòd tum solùm locum habent, quæ universè eorum spectant naturam. At cùm singularia laudantur, ea inprimis referenda sunt, quæ aut unius sunt individui propria, aut sanè cum paucis communia: parcè verò admiscentur, quæ sunt totius speciei: cujusmodi peti possunt, ex Aristotele, Plinio, Æliano, atque aliis, qui hanc Spartam exornârunt. c *Generatim.*

Ut planiora hæc fiant, rationem adferam laudandi apem: quod fit ab ortu, corporis atque animæ dotibus, utilitate: ut vel hinc liqueat, penè eodem modo laudari, quo homines.

Ad ortum pertinet, quòd non illas libido progeneret *d*; sed ex melle vivificant. Solæ enim Venerem nesciunt; sed animal laboriosum ex opere suo nascitur.

d *Sic sanè Maro 4. Georg. Sed quid de isto censeam, expono Theologia Gentilis, & Physices Christiana lib. 4. cap. 66.*

Deinde spectatur dædala naturæ fabrica, quâ in parvo adeò corpusculo membra omnia ita affabrè distinguuntur: item pulchritudo, robur, agilitas.

Hinc juvat considerare simulachra prudentiæ, justitiæ, temperantiæ, fortitudinis, & aliarum virtutum. Nam Rempublicam habent, & domos. Tempestates prævident, nec dubio se cælo committunt, neq; in diem vivunt; sed victum in hiemẽ reponut: nec fas ducunt, deliba-

re aliquid de congesto melle, priusquam plenis horreis fuerint securæ: pro rege suo totis castris pugnant, & honestam mortem oppetunt.

Ad hæc, quia mel suppeditant, & ceram, summa ex iis utilitas ad homines redundat. Imò non tantùm usui nostro inserviunt, sed etiam deliciis.

Vide fusiùs ista tractantem Quintilianum declamat. XIII. quâ pauper diviti intendit litem damni injuriâ dati, ob apes suas veneno interfectas.

Nec desunt similia apud alios exempla. Muscæ encomium, ut dixi, Lucianus mirâ edolavit venustate. Bovis laudatio est apud Libanium in progymnasmatis: ubi historico eam stylo tractat. Equum paucis laudat Hierocles præfatione secundi Hippiatricôn: Canem, Sextus Empiricus lib. I. Pyrrhoniarum Hypothes. cap. XIV. E junioribus, elephanti, equi, & canis laudem scripsit Lipsius in epistolis: Asini Passeratius præfatione in Asinariam Plautinam: & alii aliorum.

Atque hujusmodi laudatio absolutè ab iis instituitur. Comparatæ laudationis, in hoc genere, exemplum præbet Grylli disputatio apud Plutarchum; quâ ferinam vitam præfert humanæ.

XXXIII. LAUDARI ETIAM RATIONIS EXPERTIA, QUIA NUMINI ALICUI FUERINT SACRATA, ET ALIIS ID GENUS ARGUMENTIS.

Cæterùm, sive absoluta, sive comparata laudatio sit, ad communia, seu generis totius laudes, etiam refer; quòd mutum animal hunc vel illi Deo Deæve consecratum esset: quod ipsum in magnâ laudis parte à nationibus ponebatur. Ita Jovi sacra erat aquila: Saturno, saurix *a*: Apollini gryphes, cygnus, corvus, delphinus *b*: Marti equus, accipiter, picus, vultur: Soli phœnix: Baccho lynx, tigris, pica: Mercurio larus, & boax *c* piscis: Æsculapio gallus, & draco: Diti capra: Laribus canis.

Par ratio Dearum. Nam Junoni dicata erant pavo, struthiocamelus, ciconia *d*: item agna, quæ propterea ei mactabatur: Cereri grus *e*: & serpentes alati: ut sine alis Æsculapio: Palladi noctua, & κρὲξ *f*: Veneri columba *g*, & ardea; item concha, & phaleris *h* piscis: Lunæ bos: Hecatæ trigle, & mænis *i*: Isidi anser, uti & vitula, eâdem de caussâ, ob quam statua *k* ejus erat βούκερων *l*.

Quædam & pluribus Diis sacrabantur. Ut lupus Apollini, & Marti: gallus Soli, Minervæ, Marti, & Æsculapio: corvus Apollini, & Herculi: draco Minervæ, & Æsculapio: Cybellæ leo, ac Vulcano etiam ob vim igneam: mullus *m* Dianæ, ac Hecatæ.

a *Mar. Victor. lib. I.*
b *Martial. & nummus XV. virum, ut ad Manlium docuit Scaliger.*
c *Athen. lib. 7.*
d *Prophyr. l. 3. περὶ ἀποχῆς.*
e *Idem ibid.*
f *Idem ibidem.*
g *Sappho hymno in Venerem.*
h *Athen. l. 7.*
i *Idem.*
k *Herod.*
l *Cornuto.*
m *Athen. l. 7.*

Nec

Nec in his par ratio omnium gentium. Nam Marti apud Romanos equus sacer erat; ut auctor est Festus *a*, itemque apud Mysios, ut è Floro cognoscimus. At apud Armenios, Persas, & Massagetas, dicatus erat Soli: quibus idcirco ab iis mactabatur: ut è Xenophonte *b*, Pausania *c*, Strabone *d*, & aliis, constat. Similem diversitatem arguit, quòd ex Apollodoro refert Arnobius lib. IV, *Marti canes ab Caribus, ab Scythis asinos immolari.*

a *In equus.*
b *Lib. 4. expeditionis Cyri. & 1. Cyriped.*
c *In Lacon.*
d *Lib. 11.*

Affine istis, quòd Dii, Typhoëa metuentes, variorum se animantium figuris cælarint. Nam, ut ait Naso lib. V. Met. fab. V.

Delius in corvo, proles Semeleia capro,
Fele soror Phœbi, niveâ Saturnia vaccâ,
Pisce Venus latuit, Cyllenius ibidis alis.

Etiam, quàm animantia diis sint grata, colligebant ex omnibus, atque auspiciis, quæ ex iis captabantur. Ac alia quidem felicis erant ominis universè; ut lupus à dextra occurrens pleno ore, aut aquila à dextrâ alis perstrepens: alia certo hominum generi; quomodo pelicanus fabris omen prosperum creditus adferre, quoniam Polytechnus, qui in pelicanum conversus fuit, securim acceperat à Vulcano: ut est apud Antonium Liberalem fab. VI.

Dicere quoque liceat, quales fuerint, qui commutati fuêre in bestias. Ita celebrari poterit pietas Periphantis, qui in aquilam versus: castitas Chelidonis, [invita enim stuprata] quæ mutata in hirundinem. Cujus generis compluria inter alios suggeret idem Liberalis, in Metamorphosi suâ.

Oratori tamen nullus talium est usus: Sophistis verò aliquis, Poetis summus.

XXXIV. FICTAS ETIAM PERSONAS AD MOREM VERARUM A POETIS TRACTARI.

PORRO sub iis, quæ quasi personæ sunt, ac quodammodo earum instar tractantur, non solum muta comprehenduntur animantia; verùm etiam fictæ personæ: uti apud Maronem fama, & somnus; invidia apud Ovidium. Sed enim, inquiunt, hæc *rerum* nomine intelliguntur, quod Aristoteli quartum, Tullio autem tertium erat distributionis membrum. Verùm levi hastâ hos sternimus. Nam diversi ea sunt ordinis, pro diverso tractandi modo. Ad tertium divisionis membrum referri debent, si agatur de iis secundum id, quod accidentia sunt, vel res inanimatæ. Sin considerentur non secundum naturam suam, sed tanquam personæ: jam alius ordinis erunt. Exemplo rem illustrabo. Atlantis ὑπογραφὴ *e*, quæ apud

e *Descriptio.*

apud Plinium exstat lib. v. cap. 1, tertii erit ordinis, si sub formâ laudis tractetur. At primi ordinis est ea Atlantis descriptio, quæ apud Maronem est IV. Æn. quo loco ei non modò tribuit latera ardua, & verticem, quæ & monti & homini conveniunt, (quanquam κατ' πρότερον κ, ὕστερον a, uti solet in ὁμωνύμοις ἀφ' ἑνὸς καὶ πρὸς ἓν b) verùm etiam caput. Aut si hoc quoque dictum videtur, quomodo legimus caput amnis, fontis, vitis, arboris, tigni: at illud planè insolens est, quòd humeros quoque tribuit, mentum, ac barbam: quòd item senem appellat: quæ ferri non poterant, nisi ejusdem fuisset nominis rex, ac Poëta utrumque descripsisset in uno. Ita enim ait:

a *Secundum prius & posterius.*
b *Æquivocis ab uno & ad unum.*

- - - jamq; volans apicem, & latera ardua cernit
Atlantis duri, cœlum qui vertice fulcit:
Atlantis, cinctum assiduè cui nubibus atris
Piniferum caput, & vento pulsatur, & imbri:
Nix humeros infusa tegit: tum flumina mento
Præcipitant senis, & glacie riget horrida barba.

Itidem Orionis sidus, velut personam, elegantissimè descripsit Virg. lib. x:

- - - quàm magnus Orion,
Cùm pedes incedit medii per maxima Nerei
Stagna, viam scindens, humero supereminet undas:
At summis referens annosam montibus ornum,
Ingrediturq; solo, & caput inter nubila condit.

Interim hujusmodi, ἐκφράσεις sive descriptiones veriùs sunt, quàm laudationes: neque tam ad oratores pertinent, quàm poëtas.

XXXV. QUIBUS EX LOCIS, FACTUM ALIQUOD LAUDABILE ESSE, COMPROBETUR.

IN DEMONSTRATIONE FACTORUM considerandi sunt duplices loci; quorum alii ad probandum, alii ad amplificandum conducunt. Probantur facta à legitimo, æquo, utili, difficili, glorioso: quos ipsos locos in genere deliberativo commemoravimus. Nempe iidem utrobique sunt loci: quia, quibus quis rationibus antè adhortetur ad faciendum, iisdem post laudet factum. Arist. lib I. Rhet. c ἔχει d ᾗ κοινὸν εἶδος ὁ ἔπαινος, καὶ αἱ συμβουλαί. ἃ γὰρ ἐν τῷ συμβουλεύειν ὑπόθοιο ἄν, ταῦτα μετατεθέντα τῇ λέξει, ἐγκώμια γίνεται. Quamobrem de iis velle multis hoc loco edissertare, nihil aliud sit, quàm cum facibus mero meridie obambulare in foro. Itaq; tantummodo unum alterumq; adferam exemplum. Prius esto factum Lycurgi; qui, cùm temulentos aliquot conspexisset nimio mero pugnantes, vineta incidit; ut auctor

c *Cap. 32. sive juxta vulgatam distinct. 9.*
d *Habent autem communem formam laus & consilia. Quæ enim consulendo præciperes, eadem, si dictio immutetur, fiunt laudationes.*

auctor est Plutarchus; atque etiam in veteri legitur epigrammate Philippi; quod est lib. I. Ἀνθολογ. εἰς ἄμπελον.

Commendabitur verò hoc factum, partim ab honesto, partim ab utili. Nam quid turpius, quàm adulteria, cædes, legum contemtus, seditiones? At ista, & multa alia facinora, vites fructu suo caussare solent. Etiam miles, athleta, mercator, philosophus, judex, & quivis alius, vino redditur ineptus muneri suo præstando. Adhæc vinum corpus debilitat, & mentem reddit dementem. Quæ omnia, partim historicorum, partim poëtarum testimoniis, facilè comprobantur. Vide inter alia, Libanii προγύμνασμα, quod ψόγ⊕ ἀμπέλυ *a* inscribitur. At vituperandi hoc factum æquè facilis ratio erit: ubi locum habent argumenta, quibus dignitas atque utilitas vini commonstratur, & usus vini ab ejus abusu distinguitur.

a Vituperatio vitis.

Alterum exemplum esto Catonis, mortem sibi consciscentis, ne in manus veniret Cæsaris. Quod si laudare quis volet, tractanda erit thesis, an ullâ de caussâ aliquis se possit occidere. B. quidem Augustinus, & alii, eunt defensum, vel excusatum, Samsonis factum, sese ruinâ domus sepelientis. Ac è Christianis quoque fœminæ, ne pudicitiam perderent, præcipites se in aquas dederunt, quâ de re adeundus Eusebius Hist. Eccl. lib. VI. cap. XLI. *b* & lib. VIII. cap. XII. *c* item Ambrosius lib. III. de Virginibus. Alia etiam exempla beatarum martyrum adferunt, quæ in pyram spontè insiluerunt, vel bestiis, aquis, gladiis, se objecerint: ut Theclæ, Julittæ *d*, atque aliarum. Sed quia nunc de gentili Catone sermo est nobis: intra gentiles potiùs me continebo. Empedocles, Cleanthes, Chrysippus, Zeno, Democritus, mortem sibi conscivêre: ut etiam testis Lactantius lib. de falsâ sapientiâ cap. XVIII. Quibus adde Euphratem Philosophum, quem Hadriani temporibus, hausto veneno, periisse, ex Dione cognoscimus: item Diodorum Epicureum, quem gulam sibi præscidisse, scribit Seneca cap. XIX. de vitâ beata. Quin inter Stoica fuit decreta, sapientem sibi, non modò posse aliquando mortem consciscere, sed etiam debere; uti ostendit Justus Lipsius lib. III. Manuduct. ad Stoicam philosoph. cap. XXII. Itaque nihil mirandum, si factum Catonis à Cicerone (qui tamen ipse eo stomacho fuit, ut tyrannum ferret) miris prædicetur laudibus; quemadmodum & à plerisque omnibus gentilibus; qui putârunt, viri fortis & magnanimi esse, malle sibi afferre manum, quàm videre, libertatem pessum dejici, & Remp. pro libidine nefariorum civium improbè vexari.

b Iuxta aliorum codd. distinctionem cap. 34.
c. Al. 24.
d Wicelius in Hagiologio. Sed aliter alii.

N Attamen

Attamen non modò illis, qui sub Christi militant vexillo, sed quoque τοῖς ἔξωθεν (ita seculi paganos, Græci appellant Theologi) factum hoc majori jure displiceat. Siquidem viro forti rebus adversis

Increscunt animi; virescit vulnere virtus a.

a Furius, vetus Poeta.

Atque, ut ait Martialis *b*,

b Lib. 11 epigram. 57.

Rebus in angustiis facile est contemnere vitam:
Fortiter ille facit, qui miser esse potest.

Solida profectò, non mercenaria fortitudo, cominus gaudet fortunæ ire obviam, eique vincula ac compedes injicit: neque quicquam magis ejus repugnat naturæ, quàm ut vitam quis suam interimat, quia nequeat perferre infortunia. Scitè idem Martialis lib. II. epist. LXXX:

Hic, rogo, non furor est, ne moriare, mori?

Pro hac sententia stare videntur Euripides in Herc. Fur., Aristoteles lib. III. Νικομαχείων, Galenus περὶ τῶν πεπονθότων τόπων. Similiaque apud Cæsarem legas, Lucanum, Curtium, Statium, Tacitum. Apud Romanos ipsos, ut ait Festus *c*, *carnificis loco habebatur, qui se vulneràsset, ut moreretur.* Quid iidem de illis statuerint, qui laqueo finiissent vitam, superiùs *d* dictum nobis. Maro *e* etiam denegatum iis ad superos reditum ait,

c De epitome Pauli, voce Carnificis.
d Sect. 29.
e 6. Æn.

—— Qui sibi letum
Insontes peperere manu, lucemq; perosi
Projecere animas.

Ac apud Tullium in Somnio Scipionis præclarè dicitur, *Piis omnibus retinendus est animus in custodia corporis; nec injussu ejus, à quo ille est datus, ex hominum vitâ migrandum est, ne munus humanum, assignatum à Deo, defugisse videamur.* Vide & Josephum lib. III. excidii Hierosolymitani, Lactantium lib. de falsâ sapientiâ cap. XVIII. Augustinum lib. I. de Civit. Dei cap. XIX. XX. & XXI. ac lib. III. de lib. arbit. cap. VII. VIII. IX. Mirum, hac parte longè adeò à vero Stoicos recessisse. Nec tamen minùs mirandum, ab Epicuro quóque inter dogmata poni *f*, τὸν σοφὸν καὶ πηρωθέντα τὰς ὄψεις μεθέξειν τοῦ βίου: *sapientem etiam oculis orbatum mansurum in vitâ.* Nempe, ut ait Iphigenia apud Euripidem:

f Laërt.

Τὸ φῶς τόδ' ἀνθρώποισιν ἥδιστον βλέπειν.
Τὰ νέρθε δ' οὐδέν. μαίνεται δ' ὃς εὔχεται
Θανεῖν. κακῶς ζῆν κρεῖσσον, ἢ θανεῖν καλῶς.
Videre lucem hominibus est dulcissimum;
Inferna nihil: desipit, qui optat mori:
Præstatq; vivere male, quàm pulchre mori.

Est

Est & alia ratio, ob quam id Catonis factum meritò improbetur: quippe multis partibus id Reip. inutilius fuit; quia, etsi Cato libertatem ab hoste defendere non potuit, Resp. tamen qualemcunque poterat fructum capere è viris bonis, qui ita animum firmâssent formâssentque, ut oneri in miseriis quibusvis ferendo essent. Illustris pro hac re sententia est apud Tacitum in vita Agricolæ: *Sciant, quibus moris, illicita mirari, posse etiam sub malis principibus magnos viros esse: obsequiumq́ ac modestiam, si industria ac vigor adsint, eò laudis excedere, quò plerią per abrupta, sed in nullum rei post usum, ambitiosâ morte inclaruerunt.* Quibus nihil melius veriusque dici potuisset. Hactenus de modis probandi.

XXXVI. DE OCTO MODIS AMPLIFICANDI FACTA.

MODI facta amplificandi octo ab Aristotele *a* traduntur. Primus est, quòd quis *solus* gessit. Ut quòd Horatius Cocles solus in ponte pugnârit contra Porsenæ exercitum. Vel quia quis solus præmium sit consecutus. Ut quòd soli Tullio togato contigerit supplicatio, qui honos nonnisi armatis imperatoribus concedebatur.

a *Lib. 1. Rhetor. cap. 9. sive juxta Barbari & aliorum distinctionem, cap. 33.*

Alter modus est, quòd quis fecerit *primus*: ut quòd nemo ante Antiphontem orationem conscripserit: aut quòd primus in iis scribendis excelluerit Pericles.

Tertia ratio est, si quis fecerit *cum paucis*. Quomodo Leonides Spartanus, cum trecentis solis, adversus innumerabilem Persarum exercitum, ad Thermophylas pugnavit. Nec solùm cum paucis fecisse dicendus, qui facti socios habuit paucos: sed etiam, qui fecerit quod pauci antea, vel paucos habuerit imitatores. Nempe *τὸ σπάνιον, τίμιον b*, ut ait Plato in Euthydemo. Ac verè magister Herennianus lib. III. *Usitata res facilè è memoria elabuntur: insignes & nova manent diutiùs. Solis exortus, cursus, occasus, nemo miratur, propterea quòd quotidie fiunt: at eclipses mirantur, quia raro accidunt: & Solis eclipses magis mirantur, quàm Lunæ, quoniam hæ crebriores sunt.*

b *Quod rarum, carum.*

Quartus est modus, quòd quis *præcipuè* fecerit. Ut quòd Epaminondæ virtus præcipuè eluxerit bello Thebano contra Spartanos, quo periit. Cic. epist. XII. lib. V: *Quem enim nostrûm ille moriens apud Mantineam Epaminondas non cum quadam miseratione delectat? qui tum deniq́ sibi avelli jubet spiculum, posteaquam ei percunctanti dictum est, clypeum esse salvum; ut etiam in vulneris dolore æquo animo cum laude moreretur.*

Quinti generis argumentum petitur à tempore, vel occasione, quòd quis præter exspectationem fecerit *tempore* maximè *opportuno*. Quomodo Didonem laudat Æneas primo Æn.

O sola infandos Trojæ miserata labores,
Quæ nos relliquias Danaûm, terræque, marisque
Omnibus exhaustos jam casibus, omnium egenos,
Urbe, domo socias.

Cicero etiam Philipp. III. Octavium, cui Augusto postea nomen, similem in modum laudat: C. inquit: *Cæsar adolescens, penè potiùs puer, incredibili ac divinâ quadam mente, atque virtute, tum cùm maximè furor arderet Antonii, cumq; ejus à Brundusio crudelis & pestifer reditus timeretur: nec postulantibus, nec cogitantibus, nec opinantibus quidem nobis, (quia fieri posse non videbatur) firmissimum exercitum invicto genere veteranorum militum comparavit &c.*

Sexta ratio est, quòd quis *crebrò* egerit: quomodo sæpe Alexander, sæpe Cæsar, hostes superârunt.

Septimus est modus, quòd quispiam virtutis ergo *novos* sit *honores* consecutus. Plinius lib. XXXIV. cap. IV. *Athenienses nescio an primi omnium Harmodio, & Aristogitoni, tyrannicidis, publicè posuerint statuas.* De Timotheo etiam, egregio Atheniensium imperatore, sic Corn. Nepos in vitâ ejus, *Cujus laudis ut memoria maneret, Timotheo publicè statuam in foro posuerunt: qui honos huic uni ante hoc tempus contigit, ut cùm patri populus statuam posuisset, filio quoque daret.*

Octavus modus est, si quis ita cum aliis conferatur, ut iis præponatur. Cic. pro lege Manilia: *Quæ breviter, qualia sint, in Cn. Pompejo consideremus. Summa enim sunt omnia, Quirites. Sed ea magis ex aliorum contentione, quàm ipsa per sese, cognosci, atque intelligi possunt.*

XXXVII. DE DEMONSTRATIONE RERUM, AC SPECIATIM DE LAUDE, AUT VITUPERATIONE PLANTARUM, ET INPRIMIS DE COMMENDATIONE A DEO DEAVE, CUI EAS SACRARANT NATIONES.

IN DEMONSTRATIONE RERUM non uniusmodi est laudandi ratio: cujus caussa est summa rerum diversitas. Sanè, quemadmodum suprà diximus, huc tanquam unum in penum conjiciuntur, tum substantiæ omnes, præter animalia; tum etiam accidentia, præter facta. Nunc de utroque hoc genere, quod superest, videamus.

Sub-

Substantia sensus expers vel est corpus cœleste, vel elementale. Prioris generis sunt Sol, Luna, Hesperus. Qualia partim à præstanti naturâ laudantur; partim ab effectis. Posterioris generis sunt elementa, & ex elementis composita.

De cœlo, & elementis, ita Emporius: *Facile est elementa laudare; sed absurdum est reprehendere. Nam si cœlum, aut terram, aut ignem, vituperare conamur; ea ipsa, per quæ vivimus, non probamus.*

Conflata ex elementis trium sunt generum. Alia naturæ sunt opera, alia artis, alia utriusque. Naturæ, ut nubes, fluvius, aurum, mel. Artis, ut Argo navis, equus durateus, templum Dianæ Ephesiæ, volatilis Architæ columba è ligno. Utriusq;, ut regio, hortus, balneum.

Longum esset omnium laudationem singillatim recensere, & prope inutile: partim quia non difficile est, eam perspicere, siquis locos Dialecticos nôrit: partim quia multa eorum aut nullum apud oratores usum habent, aut perexiguum: quod & Emporius monet. Quare contentus ero de præcipuis dicere: ex quibus de cæteris non operosum erit conjicere. Ordiar à plantis; quippe animatis.

Hæ quomodo laudentur, cognoscitur ex iis, quæ de personis, & quasi personis, diximus. Quod etiam Trapezuntius docet Rhetoricorum lib. IV. *Hac omnia,* inquit, *parùm commutata, in alias quoque demonstrationis formâs descendent. Nam qui plantam laudat; tanquam à genere, à quo Deorum res aut producta, aut culta sit, vel cui dedicata, enodabit cum amplificatione; ut oliva Palladi; myrtus Veneri; Libero patri vitis. Educationi verò simile erit, quòd citò crescat, quòd citò fructum ferat. Utilitas deinde, quam ex fructu, vel usu rei, consequimur, rerum gestarum locum obtinebit.* De olea, myrto, vite, idem Plinius prodit lib. XII. cap. I. atque addit, ut similiter dicata sit *Iovi esculus; Herculi populus, Sylvanis & Faunis, & dearum generi, sylva.* Noti etiam Maronis versiculi in Eclogis:

Populus Alcidæ gratissima, vitis Iaccho,
Formosæ myrtus Veneri, sua laurea Phœbo.

Ac similia de arboribus in Deorum tutelâ habet Phædrus, Neronis libertus, fab. LVI. etsi Aviano id carmen Perottus tribuat, commentario in Martialem: sed perperam, cùm Avianus ipse ex quinque Phædri libellis jambico scriptis carmine, se versu elegiaco fabulas suas contexuisse dicat. *a* Nec vitem solùm Baccho dicârunt, sed etiam oporobasilidem, phibaleam ficum, viticem. Uti adiantum Plutoni: Herculi cerrum: gramen Marti: Apollini hyacinthum, laurum, oleastrum, & myricam: portulacam Mercurio: platanum Genio: allium Laribus.

a Præfat. ad Theodosium.

Deabus quoque suus in plantis ac fructibus honos erat. Ut rosa sacra Veneri, uti & mala; sed mala Persica Junoni, Punica Proserpinæ, cotonea autem non Deæ, sed Deo, puta Herculi. Palma tributa Musis: dictamnum Lucinæ: Eumenidibus alnus, cedrus, rhamnus.

Quædam & pluribus sunt dicata. Ut quercus Jovi, Rheæ, Baccho, Cereri: smilax Baccho, & Cereri: vitis Baccho, ut diximus, & Rheæ: pinus Fauno, magnæ matri, Pani; imò & Neptuno *, quia ex eâ fierent naves: cupressus Plutoni, & Sylvano: juniperus Apollini, & Eumenidibus: myrtus Cereri, Baccho, Veneri: narcissus Cereri, Plutoni, Proserpinæ, & Eumenidibus: papaver Cereri, Lucinæ, & Laribus: crocus Cereri & Eumenidibus.

* *Phædrus fab. 56.*

Quemadmodum autem plantis pro parentibus est, quòd huic illive Deo sacræ sint: ita iis pro actionibus sunt utilitates, quas ex illis percipimus. Ac de his quidem abunde argumentorum suppetet ex Theophrasto, Pedacio Dioscoride, aliis, qui plantarum naturam posteritati transmiserunt. Nonnihil quoque juvabit Dionysius Halicarnassensis, qui lib. περὶ πανηγυρ. paucis inter alia docet, quomodo laudare possimus quercum, olivam, laurum. Eleganter fuséque, fructum ficus commendat Julianus Cæsar Epist. XXIV. quæ ad Sarapionem. Vituperationis verò exemplum si voles, suppeditabit illud Libanius in progymnasmatis, ubi vituperat vitem.

XXXVIII. DE LAUDATIONE MARIS, FLUVII, FONTIS, PORTUS.

A Plantis venio ad inanima: in quibus eadem penè ratio est. Sanè, ut utar Fabii *a* verbis, *laudantur urbes similiter atque homines. Nam pro parente est conditor, &c.* Atque idem quodammodo fit in cæteris. Quia tamen *inter quodammodo & verum, satis interest*: ut ait Tertullianus *b*: tum etiam, ne inertiâ magis, quam brevitatis studio, partem hanc defugisse videamur: visum paucis quoq; perstringere ea, quæ pertinent ad laudationem regionum, civitatum, ædium, hortorum, montium, marium, fluviorum, fontium, similiumque.

a *Lib. 3. c. 7.*

b *Libro de velandis virginibus cap. 6.*

Initium nobis esto ab aquis; unde rerum omnium originem deducebat Thales Milesius.

Maris alicujus celebrandi rationem ostendit Aristides, qui Ægæum mare luculentâ oratione extulit. Etiam, ut sinus laudari possit docet Menander lib. I. de gen. demonstr. cap. XIII. ubi prædicari eum dicit ob magnitudinem, pulchritudinem, & bonos multosque portus.

Fluvii

Fluvii laudantur ab ortu vel ſcaturigine, ab amplitudine, à curſu veloci, colore, aquâ ſalubri, piſcibus multis ac variis, fluviis quos recipit, locis, quæ perfluit, navibus, quæ crebrò perambulant. Dionyſius Hal. περὶ τῶν πανηγυρ: tria hæc, ut potiſſima, conſiderare jubet, ἂν ποταμὸς [a] ᾖ μέγας, ἢ καθαρὸς, ἢ συμβαλλόμενος τοῖς ἐνοικοῦσι τὴν χώραν. Vide laudationem Moſellæ apud Auſonium.

a Num ſit magnus, num purus & nitidus, num utilis regionem incolentibus.

Unde etiam liquet ratio extollendi fontis. Interim operæ ſit, exemplum petere è Curtio, qui lib. IV. deſcribit fontem Ammonis: ac Plinio, qui lib. VIII. epiſt. VIII. celebrat Clitumnum fontem: atque idem lib. IV. epiſt. ult. miram depingit naturam fontis cujusdam in agro Comenſi. E junioribus vide ſis Scaligerum tertio de re poëticâ libro, cap. CXX. atque ut Acin juxta Solitarium celebret in poëmatis ſuis P. Lotichius.

Portus ut laudentur, dicet Menander lib. I. de genere demonſtrativo cap. XII.

De balneis, quia pars ædium ſunt, deque puteis, quia pars ſunt domus, aut villæ, ſectione dicam proximâ.

Universè in aquarum commendatione ſpectandum, utrùm ſint pluviæ, quæ optimæ; an fontanæ, quæ proximæ; uti hinc fluviales, ſi claræ, molles, bonæ: exinde puteorum, quæ inſalubres: poſtremò ſtagnantes, quæ peſſimæ: ut Laurentius Joubertus cenſet in Paradoxis Quæſtionum Medicarum; nos item ſecundo Theologiæ Gentilis, & Phyſiologiæ Chriſtianæ.

Ad laudem etiam aquarum pertinet, quòd earum capita Diis eſſent ſacrata. Unde Horat. [b] *Nunc ad aquæ lene caput ſacræ.* Ubi vide, quæ Lambinus, quæque paulò pòſt de Nymphis congeſſit. Quin in fontibus, & aquarum capitibus, natare, hac de cauſsâ, religio erat. Imò in lacubus nonnullis propterea navigare haut licebat: ut cognoſcere eſt ex iis, quæ notavit Lipſius in XV. annal. Taciti.

b Od. I. lib. I.

XXXIX. DE RATIONE LAUDANDI REGIONEM, URBEM, VICUM, DOMUM, COLLEGIUM ACADEMICUM, BALNEUM, HORTUM, PRÆDIUM, MONTEM, PONTEM.

Ab aquis in terras deſcendo. Regiones laudamus ab antiquitate, à primis cultoribus, à regibus ac principibus, à ſitus amœnitate, aëris clementiâ & ſalubritate, à naturâ cœli & ſoli; quò refer fertilitatem, flumina, maria, fontes, montes, ſylvas, metalla, feras, &c. ab urbibus multis & magnis, à genere imperii & legibus, quibus regitur, ab incolarum cultu

cultu divino, à studiis sublimium disciplinarum, à virtute bellica, & rebus præclarè gestis, ab humanitate, a sociis exteris & principibus Fœderatis, à præclaris maximorum virorum de hac regione judiciis, & cujusmodi inposterum ab ea exspectentur: quæ voto nostro commodè obsignamus. Vide omnino, quæ de ratione laudandæ regionis scribit Menander lib. I. de genere demonstrativo cap. x. & lib. II. cap. III. & Scaliger lib. III. de re Poët. cap. cxx. At inprimis adi laudem Siciliæ apud Ciceronem Verrinâ IV. Italiæ apud Virgilium II. Georg. Plinium lib. VIII. cap. v. Istriæ apud Cassiodorum, Variarum lib. XII. cap. XXII.

Urbes celebramus primo loco à conditore: qui iis parentis instar est. Referre etiam hoc licet, quòd urbs Deo alicui dicata: ut Argos Junoni, Athenæ Minervæ, Rhodos Soli, Onchestus Neptuno; ut Dio Chrysostomus ait oratione, quæ Corinthiaca inscribitur. Vide & in carmine Ithyphallico Phalæcios de urbibus, quæ in cujusque tutela forent. At similis ferè argumenti Phalæcios habes apud Sidonium Carm. IX. ubi aliorum etiam loborum Præsides comemorat. Item huc refer, quos urbs habuerit legislatores: qualis Lycurgus Lacedæmoniis, Solon Atheniensibus, Zaleucus Locrensibus: Charondas Catanensibus: teste Tullio lib. II. de Legg.

Secundo loco laudantur urbes à tempore; velut ab antiquitate; quomodo Thebani se gloriantur σπαρτὺς a, Arcades προσελήνυς b, Athenienses αὐτόχθονας c.

Tertio a situ, quòd sint loco salubri, tuto, amœno, tum etiam ab iis, quæ habent ob naturam regionis; ut sunt agri fertiles, fluvii piscosi ac navigabiles, montes vitibus consiti.

Quarto à structurâ: quò pertinent templa, arces, ædificia, mœnia, porticus, pontes, theatra, gymnasia, aquæ ductus, thermæ, statuæ, plateæ.

Quinto, ab incolis, qui civitatis velut anima sunt; idq;, vel ab eorum frequentiâ, vel à præstantiâ; quò refer, studia, mores, res gestas. Consule hac de re Dionysium Halicarnassensem περὶ τῶν πανηγυρικῶν d, item μεθόδῳ προσφωνηματικῶν e. & Menandrum lib. I. de genere Demonstrativo cap. XI. XV. & XVI. item lib. II. cap. III. Adi & Jul. Scaligerum lib. III. de re Poët. cap. CVI. & CXXI. Quæ omnia ut illustriora sint, exempla aliquot dabo.

Et à quo potiùs ordiar, quàm Homero? Is Odyss. Z. f Phæacum urbem laudat, I. ab altis mœnibus. II. a gemino portu, qui ab utroque urbis latere erat. III. ab arcto introitu. IV. a classe. V. à foro pulcherrimo VI. à templo Neptuni, juxta quod forum erat. VII. ab effectis incolarum,

a *Spartos, sive editos è seminatu dentibus draconis à Cadmo interemti.*
b *Antelunares, sive natos ante Lunam.*
c *Ortos in locis, quos incolunt. q. d. aborigines.*
d *De condendâ oratione panegyrica.*
e *Preceptis, quibus docet, cujusmodi quis oratione sit compellandus & excipiendus.*
f *Vers. 263. & seqq.*

[illegible] ſempe re nauticâ ſe exercerent. VIII. à luco Palladis, qui [illegible]. IX. a fonte ex illo luco manente. X. à prato circa lucum. XI. [illegible], & horto proxime urbem ſitis.

[illegible] exemplum habemus apud Herodotum lib. I. ubi Ba-[illegible] it I. a regione, quæ Aſſyria eſt. II. à ſitu, quia condita [illegible] ue maximis camporum æquoribus. III. à figura qua-[illegible] tu cccc LXXX. ſtadiorum. V. a foſſis latis, ac profundis. [illegible] ta cubitos regios craſſis, ducentos altis. VII. [illegible]. VII. ab Euphrate urbem influente, & ſecante [illegible] es multis, iisque ternas aut quaternas conti-[illegible] publicis, cum rectis, tum transverſis. XI. a re-[illegible] Beli, ejusque ornamentis. XII. à regibus [illegible] averunt, & templa; eosque inter dua fœ-[illegible] cris.

[illegible] dictum intendam. Cicero Verrinâ ſextâ [illegible]: Maro I. Æn. Carthaginem: Narbonem Sidonius [illegible] um: Dio Chryſoſtomus orat. XXXV. quæ ha-[illegible], urbem eam magnificè adeo laudat, ut videri poſ-[illegible] dixiſſe, quam [illegible] ut [illegible] eam comparat cum [illegible]. Idem orat. LI. quæ ad Diodorum, laudat urbem, [illegible] at laudata, laudibus ornaret. Sed inprimis adi Ari-[illegible] celebrat in Panathenaicâ ſuâ. Exſtat quoque ejus-[illegible] o. Idem argumentum tractare ſi voles, multa ſup-[illegible] L[illegible] libri de Ma[illegible] Roman[illegible]. S[illegible] habe-[illegible] s in Smyrnam. Item Cyzici [illegible] dem apud eun-[illegible] C[illegible] zic[illegible].

U[illegible] patriæ laudem ſcripſit Lucianus. Et ſanè quantam [illegible] h[illegible], argumento eſt, quod ſapientiſſimus Ulyſſes Ithacam il-lam, [illegible] tam, antepoſuerit immortalitati *a*: ut apud T[illegible] gini s.

a Lib. I. de Orat. & lib. 4 de legg.

Q[illegible] poſſit vicorum laudatio, egregiè, ut omnia, oſtendit Jul[illegible] lib. III. de re poët. cap. CVI. *Si,* inquit, *muris cin-[illegible] us non ſit vicus n[illegible] tuus, (nam ex iis maximi quo[illegible] viri prodiere) [illegible] tatem lauda[illegible], quæ a murorum clauſtris male ſæpe afficitur: & l[illegible] ertatem celebrabis, quæ non cohibeatur, tanquam pecora præſepibus. [illegible] ætate ſic habita[illegible] m[illegible]. A[illegible] tum modum, [illegible] vix[illegible] e, & re-[illegible] La[illegible] edæmonios. Apud Scythas [illegible] commendari magis, quam [illegible] re [illegible] bus. In fide, audacia, ro[illegible] ore c[illegible] ium, perpetuum eſſe impe-[illegible]. In[illegible] a murum deliteſcere, fuga perquam e[illegible] ſimillimum.* Cæte-

ra, quæ ad vicos commendandos pertinent, sponte se offerent, si perfe-
cta sint, quæ de regionum, atq; urbium laudatione, superius [illegible]

a *Servius.* Domus vestibulum *a* Vestæ erat sacrum, culina Lar[illegible] Jo-
vi Herceo: sed hujusmodi ad laudem pertinent comm[illegible]
[illegible] vero celebratur domus ab amplitudine, materia, form[illegible]
biculis, situ, profectu, puteo, fontibus, horto, atque [illegible] vel ne[illegible]
saria, vel commoda sint rei familiari. Vide [illegible] quæ de [illegible]
arcis scripsit Menander lib. I. de genere demonst[illegible] cap. xiv.

Exemplum vero unde potius petamus, quam [illegible]
b *Vers. 28. & deinceps.* dyll. H *b* magnificè extollit regiam Alcinoi. I. a splend[illegible]
rioa, quem cum solari & lunari, comparat. II. a muris [illegible]
r[illegible], postib[illegible] s argente[illegible], limine [illegible] itidem argente[illegible]
III. a canib[illegible] aure[illegible] & argente[illegible], ad fores positis, quos V[illegible]
r[illegible] [illegible] juxta parietes circumquaque co[illegible]
Phæacum principes occupabant in conviviis, & publicis [illegible]
V. a peplis art[illegible] iosis. VI. ab aris, juxta quas aurei ju[illegible]
ces manibus gestantes, in honorem principum Ph[illegible] VII. [illegible]
quinquaginta famulis, omnis fœminei operis intel[illegible]bus. VIII. [illegible]
horto, qui aulam contingebat.

Vide & Lucianum [illegible], item regiæ Psyches descriptionem [illegible]
Appul[illegible] lib. v. Templum Hierosolymitan[illegible] [illegible] Jo-
phus lib. vi. de bello Judaico cap. xiv: Dianæ Ephesi[illegible] Plin[illegible]
cap. xiv. de Capitolino aliqua apud Dionys. Halic. [illegible] Antiq. R[illegible]

Academicum aliquod collegium laudabimus, I. a [illegible]
ficentiâ, atque ornatu. II. a prudenti[illegible] [illegible] ad [illegible]
dia, & mores juvent[illegible] formandos, maximè idoneis. III. a [illegible]
rum omnium suppe[illegible]tione, quæ ad victum ac vit[illegible]

Ex his colligemus [illegible]pientiam & muni[illegible] eorum, [illegible]
exstrux[illegible] [illegible]que, ut ex affectuum [illegible] plen[illegible]
[illegible]

B[illegible] [illegible] in Hippia. Claud[illegible] [illegible]
scripsit P[illegible] Silvarum: quod carmen intra [illegible]
à [illegible], ut ipse præfatione ejus libri, quæ est ad Ste[illegible]. [illegible]
sex distichæ in Villæ [illegible] bal[illegible] fecit Sidonius. Vide Carmen [illegible]

Pu[illegible] laudare [illegible] egregie præivit Aristides or[illegible]
c *De bal[illegible] Æ[illegible].* A[illegible]

[illegible] partim [illegible] natura, partim ab arte [illegible]
anime[illegible] [illegible] in regionibus, & [illegible]. Naturæ [illegible]
fontes, arbores, herbæ, &c. Ad artem [illegible] figuram, [illegible]
[illegible]

[illegible] Columellam de his, Palladium, aliosque, adi. Exemplum [illegible] Homerus præbet Odyss. H. ubi hortum commendat Alcinoi Phæacum regis I. à situ, quod fuerit proximus aulæ. II. ab ambitu [illegible] quatuor jugerum. III. à septo, quod utrinq; erat. IV. ab [illegible] arboribus, quarum aliquas refert. V. a fructibus nulla anni parte [illegible]. VI. a Zephyro interspirante. VII. a vinea, & variis [illegible]. VIII. à pulvinis, sive areolis. IX. à fontibus duobus; [illegible] hortum dispersus, alter sub aulæ limen ibat.

[illegible] lib. XIII. de Animal. cap. XVIII. ubi hortum Indicum [illegible]. Egregie etiam hortum depingit Aristænetus epist. III.

[illegible] prædicantur: vel quia ea sint certa, atque [illegible], vel quia sint pulchra; vel quia admodum fructuosa. Vide, ut [illegible] villamque ejus, celebret Plinius lib. II. epist. XVII. [illegible]. Item villæ Tusculanæ descriptionem apud [illegible] epist. VI. ad Apollinarem. Ac prædii Abitacensis apud [illegible] epist. II. ad Domitium. Adhæc prædii cujusdam in Bi[illegible] epistolâ antepenultima, cujus initium [illegible] ... σεσδιον. Quod si & poetas poscimus, villam Tiburtinam [illegible] describit Statius prima Sylvarum; quod carmen [illegible] dicit præfat. ad Stellam. Atque idem lib. II. Sur[illegible] depingit. Etiam ad laudem in his, & similibus, [illegible] quomodo in Sillii villâ commendatur, quòd fuerit [illegible] quondam ejusdem, quòd Virgilii fuisset. Martialem [illegible] & LI.

[illegible], quæ producit; sive metalla sint, quæ in[illegible]; sive plantæ, quæ ibi nascuntur; sive feræ, quæ ibi de[illegible], qui ex eo scaturiunt; ab arcibus ibi exstructis, à [illegible], quæ in eo, vel juxta eum, contigerunt.

[illegible] eodem spectat, quod etiam montes divi[illegible] reperiuntur. Ut quod Cappadocibus mons esset ὁ Θεὸς [illegible] ἄγαλμα, quemadmodum maximus Tyrius *b* scribit: quemadmodum [illegible], cui Cogæono nomen, sacer foret, [illegible]; ut est apud Strabonem lib. VII.

[illegible] Exemplo esto pons ille, XX. pilis ex [illegible] Trajanus, in Daciam al[illegible] utramque [illegible] ripam: ut præter alios Dio Cassius libro [illegible] ubi & pontem [illegible] cunctis Trajani operibus præstitisse, [illegible] ex Xiphilini epitome cognoscimus. Et admirandum planè

a Et Deus, & jusjurandum, & simulachrum.

b Dissertatione 38. utrum diis fint dicanda statua.

opus fuisse, nemo diffitebitur, qui cogitavit, quantæ fuerit industriæ construere aliquid hujusmodi in rapidissimo Danubii amne. Sanè, [illegible] eodem teste, pilæ singulæ altæ fuerunt pedes CL. latæ pedes [illegible]. Nec solum difficultas, ac præstantia; sed utilitas quoque, nobile opus commendabat. Nam eo spectavit Trajanus, ut, si Danubius frigore consisteret; nec navigio iter pateret, vel pedibus; per glaciem [illegible], ponte hoc transire possent Romani.

Sed si reprehendere pontem cum velis; negandum, tantis sumptibus utilitatem, quam ex eo capere erat, respondisse. Quin potius ex [illegible] magnum esse creatum periculum. Ac Hadrianum propterea, qui Trajano successit, rescidisse eum, non invidia erga Trajanum, ut vulgo est persuasum; verum potiùs, qui prudentissimus imperator videret barbaros hujus pontis custodibus interfectis, facilè posse in Mysiam [illegible]

XL. DE LAUDE SUBSTANTIALIUM PARTIUM, ET COLLECTIVORUM: ITEM ARTIUM, VIRTUTUM, ET SIMILIUM ACCIDENTIUM: DEQUE EXEMPLIS VETERUM, QUI IN HUJUSMODI ARGUMENTO PRÆIVERUNT.

AD substantias etiam refer partes, & collectiva substantialia. Partes laudantur à relatione ad totum, à partibus suis, ab usu sive fine. Ita manus laudabitur, quod membrum sit nobilissimi animalis, & [illegible] membrum, quod artificiosè adeò ex tot particulis constetur, & cujus tanta [illegible] utilitas per omnem vitam.

Collectivi substantialis prænobile exemplum est mundus. Qui laudabitur ab auctore, Deo: à partibus tam multis, tam variis, tam [illegible]tibus; quarum ille *σύστημα* a perfectum est: à forma, quæ est [illegible] b: à fine, cujus gratia factus est: à capacissimâ & perfectissimâ figura, quæ est rotunda.

a Compages.
b Apta dispositio.

De substantia satis diximus. Nunc videamus de accidentibus, [illegible] quam de factis: de quibus seorsim supra egimus. Laudari hic, & vituperari potest, tum [illegible], ut statura procera; atque huc etiam tempus refer, & numerum; quomodo centenarii laudem prosequitur [illegible] Cæsar epist. XXIV, quæ ad Sarapionem. tum qualitas, ut ars [illegible], pulchritudo, lux, visus, cæcitas. tum relatio, ut pater, rex, conjugium, amicitia.

Quod ad [illegible] habitus, puta laudationem virtutis, eloquentiæ, [illegible] milium: quo pacto hæc extolli queant, colligere est ex iis, quæ [illegible]ribus traduntur de demonstratione factorum. Siquidem in [illegible]

pac

[illegible], atque in deliberativo, quia quâ ratione ad studium Mathe- [illegible] temperantiam, quempiam adhortamur, eâdem hæc lauda- [illegible]o, iidem e locis depromi debeant argumenta.

[illegible] admodum laudandi ratio est in cæteris: dummodo co- [illegible] Topicos. Præcipuè autem argumenta petuntur ab [illegible], jucundo, facili, & difficili. Honestas in iis, quæ [illegible], [illegible] probatur bifariam, quia quid virtutis sit caussa, [illegible]. Hæc generatim de iis dixisse sufficerit. Nam perri- [illegible] accuratè persequi, quo pacto res hæ laudari, [illegible], quæ mihi præstari queat absque Rhetorum præ- [illegible] Ciceronem *a* Catulus docet: *Non omnia*, in- [illegible] *mihi videntur ad artem, & ad præcepta, esse* [illegible] post: *Nolo*, inquit, *omnia*, *quæ cadunt ali-* [illegible] *exigua sint, ea sic tractare, quasi nihil pos-* [illegible]. Et idem ibi: *Non deerit homini diserto in* [illegible] *ex cæteris rebus & caussis comparata.* Itaque [illegible], Tullio, aliis, minutiæ istiusmodi omittantur, imper- [illegible] tradidisse censebimus: (quid enim attinet ea com- [illegible] scilicet, nemo nescit?) verum ea, quæ ex professo [illegible] magistris perscribuntur, in alios convertemus lauda- [illegible]. Ideo particularibus præceptis non insistam: sed co- [illegible] rostro, digitum intendam ad veterum exempla, qui in [illegible] argumento feliciter præiverunt.

[illegible] Libanium habes in Progymnasmatis: cui adde [illegible] c. sect. XXXIX, & XL.

[illegible] laudatio est in Progymnasmatis Aphthonii.

[illegible]n, ac liberales disciplinas, luculentis laudibus illu- [illegible] suo: quam orationem composuit (quemadmo- [illegible] epist. CLIII.) cum reprehenderetur eo nomine, quia [illegible] & Oratorum fontibus adspergeret scriptis suis, inq; [illegible] elegantium sectaretur.

Eloqu[illegible] laudibus effert Dio Chrysostomus primori oratione XVIII. qu[illegible], *sive de dicendi exercitio* inscribitur: reliquâ [illegible] oratione ostendit, quo pacto, qui jam provectior est, parare sibi [illegible] dicendi [illegible].

Quam affines sint philosophia, & genuina Rhetorica, docet idem [illegible]. Hoc [illegible] argumentum est, quanquam aliud videatur [illegible] inscriptio, quæ istiusmodi est. De bello & pace.

a Lib. 2. de Orat.

Agriculturæ laudationem reperies apud Libanium in Progymna-
smatis.

Pulchritudinis seu formæ encomium habes apud Lucianum in C[illegible]-
demo: quanquam dialogus is alterius potius est scriptoris, ut [illegible]
Aldus recte judicavit. Sane stylus plane alius est, ac Lucia[illegible]s.

Pacem evehit laudibus Themistius orat. quæ *de Pace* inscribitur: [illegible]
gratulatur Imperatori Valenti, post pacem initam cum Ath[illegible].

Studium, atque affectum suum, erga auditores, eleganter commen-
dat Lucianus περὶ τ͂ διψάδων.

Libanius in Progymnasmatis vituperat opulentiam, inopiam, [illegible]
Quanquam, cum vulgo in divitiis summum bonum collocetur, [illegible]
gumentum propemodum videatur παράδοξον. Quod si quis illud tra-
ctare volet, legatur quoque oratio Dionis, cui [illegible], *L[illegible]*
sive Venator. Hæc en[illegible] paupertatis bona [illegible]. Ac primum [illegible]
ut quidam in Eubœa vitam degant pauperem, [illegible] curis vacuam. [illegible]
ostendit, quanto beatior vita [illegible] sit, quam omnes Urbis deliciæ. [illegible]
& orat. LXXIX. quæ *de Divitiis* inscribitur. Ostendit autem, [illegible]
lestiam adferre, & insidiis esse obnoxias, eoque longe præstare pauperta-
tem cum justitia conjunctam.

Similiter, si tractare voles de bono miseriæ, juvabit idem Dio [illegible]
XXVII. cujus inscriptio, *Expositio eorum, quæ con[illegible]*
ubi plerique eorum commemorat, quæ in convivio [illegible]
Hinc eleganter ostendit, plerosque omnes tum demum [illegible] ad
philosophiam convertere, cum vita molestiis abundat.

Podagram commendat Lucianus in Tragopodagra.

Calvitii encomium elegantissime scripsit Syn[illegible].

Exilium quoque laudibus extulit Dio Chrysostomus. Ea [illegible]
non exstat: sed ex Photio discimus, tale fuisse ejus argumentum: Pri-
mum asserit, exilium nihil habere mol[illegible]. Deinde o[illegible]
& potentiam, a possessoribus suis ad [illegible]
[illegible]. Præterea sapientiæ [illegible]
esse beatæ possessionis genus, quod per totam durat vitam, & vi[illegible]
ctos [illegible]. Ad Consolationem, quam L. Seneca ad [illegible]
H[illegible]am scripsit Corsicam relegatus; ubi se vixisse ait, [illegible]
modo, [illegible].

H[illegible] potius auctores consid[illegible]t, qui quicquam in [illegible]
h[illegible] v[illegible], qu[illegible]
n[illegible] scriptorum [illegible]
tio[illegible], quæ & pleb[illegible]-

a *Minutias contari*.

[illegible] Sane non Ælii modò, ac Persii, ista non curant legere, sed [illegible], ista magnopere requirunt. Et tamen, qui [illegible] incedunt, omnem præ se pu[illegible] aut siqui inter eos paulo fuerint modestio[illegible] præcepta de [illegible], haut nostro. At neutiquam hæc [illegible] laudi litare. Nam cum sint insita no[illegible] semina, eadem omnibus seculis fuit, [illegible] randi ratio. Quare nobis quidem haut [illegible] [illegible]ari, aut contemni, audimus sapientem [illegible] vestigiis illius sedulo insistunt, isthoc Bia[illegible] εἶναι, τῷ τοῖς πολλοῖς ἀρέσκειν, εἰ μὴ [illegible] *[illegible] posse aliquem vulgo placere, nisi placen[illegible].*

CAP. VI.

De [illegible] juridiciali, nec non statibus generatim.

G[illegible] varri [illegible] varians.

[illegible] tantum, quæ ex primâ [illegible], & defensoris depulsione, nascitur. Nam [illegible] ones dicuntur incidentes, sive Κεφάλαια. Inter eas [illegible] est, quæ Græcis Κρινόμενον, Latinis Judicatio sive [illegible] nascitur ex defensoris ratione, & accusa[illegible].

[illegible] primus est Conjectura; alter Definitio; ter[illegible] Quantitatis. Conjecturali quæritur, an [illegible] quid sit; [illegible] Qualitatis, quale quid sit; Quanti[illegible] magnum sit quippiam.

[illegible] vel unus est status; vel plures. Si plures fuerint, [illegible] ut [illegible] status conjecturalis. vel generum [illegible] ut si unus sit conjecturalis, alter juridicialis.

I. ACCEDITUR AD GENUS JURIDICIALE, CUJUS FINIS, ET PRÆSTANTIA, OSTENDITUR.

GEneris [illegible], quemadmodum diximus [illegible], est jus [illegible] quoque Attius, volens istis ele[illegible], qui [illegible] virtutem, h. e. fortitudinem:

[illegible] nam sæpe virtutem mali
Nanciscuntur: jus atque æquum se a malis spernit procul.

Disse-

Differunt autem, justum, & æquum: quod jus omnia stricte exigat; æquitas, quam Cicero *a* lenitatem in decernendo, (nam ita legitur in codd. vett. *b* non *discernendo*) Græci autem ἐπιείκειαν vocant, à rigore illo multùm remittat, eoque sitlenior juris interpretatio. Estque ea sententia Donati: ex qua consequitur, judicom [illegible] justum; arbitros æquum. Idem dicunt, qui co[illegible], quòd æquitas sit ex naturâ, justitia ex legibus; quemodo [illegible] vetus Horatii commentator. Rævardus tamen hanc [illegible] luere conatur ad x c. Reg. Juris. De vero, quod [illegible], [illegible] consule & Budæum initio Annotat. in Pandectas.

a *Lib.1.epist. 1. ad Quinctū fratrem.*
b *Malaspina in locum Cic. ante a citatū.*

Ex fine, quem statuimus, non obscurè liquet, quanta sit præstantia generis juridicialis. Nam, ut Agesilaus [illegible], [illegible] tas fortitudinis [illegible] justitia [illegible] omnes [illegible] essent [illegible] dine opus foret. Justitiæ etiam caussa reges olim sunt constituti. Quare clare Hesiodus *c* docet:

b *In Theogonia.*

Τοὔνεκα γὰρ βασιλῆες ἐχέφρονες, οὕνεκεν ἄλλοις
Βλαπτομένοις ἀγορῆφι μετάτροπα ἔργα τελεῦσι.
Nam sunt propterea reges, ut dicere læso
Jus populo possint, injustitiæq́ mederi.

Itaque scitè olim muliercula, quæ cùm ab Hadriano Cæsare peteret ut jus diceret, atque ille sibi ad hoc esse otium negaret, continuo [illegible], *Noli igitur imperare.* Auctor Xiphilinus *d.*

d *In Adriano.*

Nec judices solùm, qui in Scripturis Dii dicuntur, ad jus & æquum velut ad Cynosuram, dirigere judiciorum cursum debent: [illegible] caussarum patroni: qual[illegible] si sint, *non minus provident [illegible], quàm si præliis, atque vulneribus, patriam, par[illegible].* Ita statuunt Leo & Anthemius imperatores lib. 11. Cod. *e* [illegible], iisdem pene verbis, Petrus Damiani, sermone de resurrect. Domini.

e *Lib.2.tit.7. de advocatis diverſ.jud.14.*

II. DE TEMPORE PROPRIO GENERIS JURIDICIALIS; DEQUE PARTIBUS EJUSDEM GENERIS.

TEmpus, circa quod hoc genus versatur, præteritum esse, [illegible] mus. Interdum quidem videtur [illegible] quoque institui de futuro: quomodo Cat[illegible] quod proditum [illegible] am, [illegible] tamen cum [illegible] præ[illegible] quoque erat disceptatio. Adde [illegible] non ob [illegible], cum id necdum [illegible] voluntatem, quam habuerunt. Juvenalis sat. XIII:

Ille

Has patitur pœnas peccandi sola voluntas.
Nam scelus [illegible] se tacitum qui c[illegible]itat ullum,
[illegible] h[illegible].

P[illegible] t κατηγορία, καὶ ἀπολογία, *accusatio, & de-f[illegible]* [illegible] ⊙ sive [illegible]toris. hæc τοῦ φεύγοντος sive rei. Ac o[illegible] quidem [illegible]nem scribebat: sed ipse orationem ediscebat ac [illegible] Fabius. Unde est, quòd Lysias etiam pro [illegible] fuit: sed hic ut[illegible], quæ sibi parùm [illegible] Cic. 1. de Or[illegible] V[illegible]r. lib. VI. cap. IV. l ab. [illegible] Rhetorices definitione ac fine, & lib. XI. c. I. [illegible]

C[illegible] huj[illegible] generi esse accusationem, & defen-[illegible], [illegible] complector que[illegible]non[illegible]. etsi ea pres-[illegible] Nam, ut apud Thucydidem lib. I. le-[illegible] dicunt, αἰτία φίλων ἀνδρῶν ἐστιν ἁ-[illegible] ἀδικησάντων: *qu[illegible] im[illegible]ia est ami-[illegible] del[illegible]: accusatio est de [illegible] inju-[illegible].*

III. QUIBUS LOCIS APUD ROMANOS, ET ATHENIENSES HABITÆ SINT ORATIONES GENERIS JUDICIALIS.

A[illegible], & defensio, apud Romanos instituebatur in tri-[illegible] Seneca lib. II. de [illegible] cap. IX. *Adj[illegible] nunc publica [illegible] fraudi[illegible]* [illegible] S[illegible]

[illegible] m,
[illegible] tonabas

[illegible] M[illegible] epigr. [illegible].

[illegible], apud Ciceronem [illegible] ipso.
[illegible] par mihi nemo foro.

A[illegible] lib. III. epigr. XLIV. & [illegible] omnes O[illegible] Trist. Eleg. [illegible]. Ex his primum fuit *forum R[illegible]*; [illegible] O[illegible] *[illegible]m*; Hero[illegible] *[illegible] I-[illegible]* [illegible] Domitian[illegible]: ter-[illegible] U[illegible]. H[illegible] *[illegible]* [illegible]. Unde in [illegible] Mar[illegible] in J[illegible] epigrammat[illegible].

a 4. Fast.
b Silv. de equo Domitiani.
c In M. Antonino.
d Martial. lib. I. epig. 2.
e Lib. 36. c. 15.
f Lampridius in Severo.
g Epig. 28.

a Sidonius carm. 9. in Felicem consulem.
b Capitolinus in Marco.
c De cæde, vulnere voluntario, incendio & veneno, quo quis dato hominem occidisset.
d De cæde non voluntaria.
e In κλήσεις.

Additum denique *Trajani a* forum, sive *Ulpium b.* De hisce o[illegible] vide Alexandrum ab Alexandro [illegible] dierum [illegible] cap. [illegible] [illegible] cum P[illegible] in historia [illegible] Romani lib. 1. cap. [illegible] [illegible] num, O[illegible] n Pan[illegible], Bo[illegible], [illegible] qui de urbe Roma [illegible] imprimis Justum Lipsium [illegible] de magnitudine Romana cap. VII.

Varia [illegible] Athenis [illegible], quæ [illegible] δικαστήρια. P[illegible] locum tenuit *Areopagus*, [illegible] judicabant φόνου *c*, καὶ τ[illegible] [illegible]ς βουλεύσεως, καὶ πυρκαϊᾶς, καὶ φαρμάκων ἐάν τις [illegible] κτείνῃ [illegible] admodum his iisdem verbis refert Demosthenes orat. in Aristocratem, & Jul. Pollux lib. VIII. cap. x. imo & Lucianus in Anachars[illegible], [illegible] de veneficio hic teceat. Alterum forum fuit *Pa*[illegible] *m* [illegible] [illegible] φόνου *d.* Erat & *D*[illegible]*m*, [illegible] discept[illegible] [illegible] occi[illegible] [illegible] Auctor d[illegible] [illegible] In *Prita*[illegible] [illegible] lapid[illegible] aliæ re inanima, aliquem sub[illegible] constaret; sed auctor nes[illegible] inter alia Hesychius testatur. In *Phreattio* τῷ ἐν Φρεαττοῖ, si[illegible] vel potius Φρεαττῷ, agebatur caussa, siquis, reus cædis [illegible] præter [illegible] cædem commisisset voluntariam. In *Heliæa* co[illegible] natus Quingentorum: sed, si necesse fore, duplicari is [illegible] rus, quandoque etiam triplicari solet. Παράβυστον erat [illegible] cum XI. cui nomen ab loci obscuritate. Ac de minimis [illegible] gebatur, atque id clam. Erat autem duplex: majus, & [illegible] quod τρίγωνον a forma vocaretur. Item *forum ad Lycum*, [illegible] sive Λύκειον, quod perperam Ἐπιλυκεῖον in Hesychio [illegible] aliud τὸ Μητίχου, sive Μητίχειον. His a Polluce additur [illegible] quod Etymologus Ἀ[illegible] habet. Interim [illegible] dicium exerceri, [illegible] mentum [illegible] solere. [illegible] fuere quatuor [illegible], Βατρα[illegible], Φ[illegible] [illegible] Item [illegible] loca, [illegible] fiebant. [illegible] [illegible] Polemarchus [illegible] dicta in Th[illegible]. Ad Areopagum [illegible] [illegible], [illegible] ctor est Ammonius Grammaticus *e*, [illegible] potius est H[illegible] [illegible] tur. [illegible] Iocon, H[illegible] poc[illegible] & S[illegible] [illegible] Athen[illegible]. Sigon[illegible] lib. III. de [illegible] A[illegible] [illegible], ac [illegible] imis, quæ Areopagi fui [illegible]

[illegible] noster Joannes Meursius, qui & in hoc, & in aliis ad G[illegible] pertinentibus, priorum operam jubare suo [illegible] quicquam ejus argumenti, vel utilius quæratur, [illegible], q[illegible] summi hujus viri monumentis.

IV. DE PRINCIPALI LOCO GENERIS JURIDICIALIS: ET CUR EA HIC, ET ALIBI, ARISTOTELES DOCEAT, QUÆ SATIUS ERAT ORATOREM OMITTERE.

I[illegible] sunt: neque cujus generalis adsignari potest. [illegible] non quæritur, ecquid jure factum: quem[illegible] negotiali. Interim verum est, justum, [illegible] principalem. Verum repugnare sibi hac in re A[illegible] N[illegible] quidem ait, in juridiciali [illegible] ostendi, [illegible], ad idem in proœmio Rhetoricorum, [illegible], Oratoris esse, ostendere, [illegible]. Verba ejus adponam: ἔτι δὲ φανερὸν, ὅτι τ[illegible] ἐστὶ ἔξω τοῦ δεῖξαι τὸ πρᾶγμα, ἢ ὅτι [illegible], ἢ οὐκ [illegible]· εἰ δὲ μέγα ἢ μικρὸν, ἢ δίκαιον, ἢ [illegible] τὸν δικαστὴν δεῖ γι[illegible]. Hoc est. *Prater[illegible], qui co[illegible] fatur, nihil esse, nisi ut ostendat, [illegible] factam esse, aut non esse. At vero utrum magna an parva, [illegible] sta sit, ac quæcun[illegible] legislator non definiit, ea [illegible] per se intelligere, non autem discere ab iis, qui in[illegible].*

[illegible]onibus, commode hæc loca conciliari, [illegible] non negare, oratori incumbere, ut ostendat, [illegible] justum; sed quid quippiam, ut verbis [illegible]parvum. Verba enim Aristotelis accipien[illegible]. Verum si [illegible] forent, [illegible] status quantitatis, quo monstretur, quæ [illegible]; ut suo loco ostensuri sumus. Quam[illegible], Aristotelem in proœmio non [illegible] in Rh[illegible]; sed cujusmodi futuri sint, [illegible] b[illegible]. Certe Aristotelis quoque de proœmio, epilogo, [illegible]bus, uberius tractat; etsi juberent [illegible] καὶ ἐπιλόγου, καὶ πάθους; ut te[illegible] Julius Pollux Onomastici lib. VIII. cap. X. Lucianus de Gymna-

a *Sine proœmio, & epilogo, & affectibus.*

Gymnasiis, Themistius Orat. XVI. atque è Latinis, Fabius non uno loco *a*, & Appulejus lib. X. Nempe non illud Aristoteli propositum [illegible] ca solum in Rhetoricis tradere, quæ in Areopago, ut optima Reip. forma, locum haberent; sed quæcunque ad persuadendum conferunt. Atque hoc est, quod Tacitus quoque ait, vel quisquis auctor est dialogi de Oratoribus: *Ne Epicuri quidem, & Metrodori, honestas quasdam exclamationes assumere his [illegible], prout res poscit, uti, alienum erit [illegible]. Neque enim sapientem informamus, neque Stoicorum civitatem.*

a Lib. 2. c. 16. lib. 6 cap. 2. lib. 10. cap. 1.

V. STATUS QUID SIT, ALIÆQUE EJUS APPELLATIONES, ET UNDE STATUS VOX ARCESSITA SIT IN RHETORUM SCHOLAS.

LOci justi & injusti, quemadmodum & alii hujus generis loci, [illegible] ab oratore tractantur, pro varietate statuum.

Status in genere Juridiciali est, quod ex prima accusatoris in[illegible], & rei depulsione, nascitur. Dico in genere Juridiciali; quia [illegible] aut falluntur illi, qui hanc definitionem existimant cuilibet [illegible] petere. Ratio, quæ me movet, hæc est, quòd accusatio, & defensio, tantum conveniant generi Juridiciali: at status in [illegible] dicendi locum habeat; ut infrà ostensuri sumus. Vera [illegible] proca erit definitio, si dicatur, statum esse, quod ex [illegible] conflictione provenit: ut Fabius describis lib. III. cap. VI. [illegible] men Fabius ad id quod est potentissimum, & in quo res [illegible] tur, l. c. Ciceroni primo de Inventione definitur *prima causarum conflictio ex depulsione intentionis profecta.* Sed si [illegible] conflictione, prima con[illegible] dici [illegible]. Græcè [illegible] *ε[illegible]* [illegible] *ἄλλα[illegible]ον [illegible]ικ[illegible]τον*: qu[illegible] quæstiones [illegible] [illegible] quæstionum, [illegible] *εἴδη*, [illegible] [illegible] appellantur. Sed [illegible] Gr[illegible]ter *στά[illegible]* [illegible] do [illegible] Demosthenem, ubi [illegible] ne [illegible] causa [illegible].

Quidam hanc vocem dictam [illegible] *τῦ στασ[illegible]* [illegible] c[illegible], quia [illegible] velut [illegible] consistat, [illegible] p[illegible] loquar, verb[illegible]. Sed non [illegible] *σ[illegible]* [illegible] *στάσις*. Sumta autem [illegible] est [illegible] bus, [illegible] pugilibus, [illegible] orator velut ad dimicandum [illegible]

b Consistit.

[illegible] Ctesiphontem: Ο᾽ ϱᾶτε τοὺς πύκτας περὶ τῆς στάσεως πρὸς ἀλ-[illegible]. h.c. *Cernite pugiles de statione ac loco inter sese* [illegible] B. Gregor. καί μοι προσοικέναι δοκεῖ πύκτῃ, καὶ κακῶ[illegible], καὶ στῆσαι τὴν στάσιν ἐν ϑεάτρῳ ὑποβαλλομένῳ &c. quæ Bu-[illegible]: *Alibique assimilis esse videtur pugili artis ignaro. qui* [illegible] *quam* [illegible] *m stabilito pede composuit, pugnos in adversa-*[illegible] *dit,* [illegible] *adversarii petitiones excepturus.*

[illegible] one Latinis quoque status ac constitutio vocatur; [illegible] neque enim rectè negat Priscianus *sisto* carere su-pino, [illegible] probavit Valla l. 1. adversus Barth. Facium; vel à [illegible] pars stet, pedemque figat ad resistendum: un-[illegible] *a*

— — *I* [illegible] *statu stat senex.*

[illegible] *mochum, qui forma est ferox.*

[illegible] *de carnario rapta, statim prœliantis com-*p[illegible].

A [illegible] diatoria, eleganter vox ista ad animum, alia-[illegible] citur [illegible] re, aut deturbare de statu, quod [illegible] t loco [illegible] befacere. Decimus [illegible] lib. II. cap. 11. Saturnal.

[illegible] *nulla ambitio, nulla unquam largitio,*
[illegible] *timor, vis nulla, nulla autoritas,*
[illegible] *ere potuit in juventute de statu,*
[illegible] *e labefecit loco,*
[illegible] *mente clemente* [illegible]*,*
[illegible] *placida, blandiloquens oratio.*

Q[illegible] Græcis quoque vocatur ζήτημα συνεχόμενον, [illegible] Latinis dicitur *summa quæstio*. ut vel Juve-[illegible] fat. I.

[illegible] *quod sit caussæ genus, atque ubi summa*
[illegible] *veniant diversa parte sagitta,*
[illegible]

Sic enim lo[illegible] Etiam *constitutio* nominatur: unde Arno-[illegible] lib. II. *Qua*[illegible] *in litibus constitutiones, quot caussarum genera, quot de*[illegible] &c.

a *Act.* 4. *Sc. Ne me moneatis.*

VI. UT STATUS DIFFERAT AB ALIIS QUAESTIONIBUS: UNDE NASCATUR ΚΡΙΝΟΜΕΝΟΝ. ET AN VERE ILLUD A CICERONE IN MILONIANA PONATUR.

UT vero omnis hæc doctrina melius intelligatur, declarandum, quomodo ſtatus ab aliis orationis quæſtionibus differat. Diximus antea, naſci ſtatum ex intentione accuſatoris, quæ Græcis eſt [illegible], & depulſione defenſoris, quæ iiſdem eſt [illegible]. [illegible] Tu Oreſtes occidiſti matrem tuam Clytæmneſtram; Tu [illegible] ſti ſororem tuam; Tu Rabiri ſuſtuliſti Saturninum; Tu Milo interfeciſti Clodium. Depulſio hic ujuſmodi; Occidi, ſed jure. Oreſtes [illegible] tè, ut juſtam fuiſſe cædem oſtenderet, Soli gladium oſtendit, [illegible] pidem: quod ex more [illegible] intentionem [illegible] ſte factam eſſe, [illegible]. Eſt [illegible] ſtatus, [illegible]. Cæteræ quæſtiones, quas [illegible] δικα *a* & ἁπλῶς [illegible] *b* vocari diximus; a Latinis appellantur [illegible] denes, & à quibuſdam controverſiæ.

Inter has autem ſimiliam docet, quæ Græce nominatur [illegible] Ciceroni [illegible] vocatur, *quod in judicium venit* [illegible] *agitur*: [illegible] diſceptatio ſive judicatio nuncupatur. Ea [illegible] [illegible] quia ubi factum negatur, ibi non [illegible] tur ratio a defenſore, propter quam factum non ſit. Re[illegible] [illegible], & quaſi [illegible], ex primaria defenſoris [illegible] [illegible] appellant, & accuſatori [illegible] firmamentum, quod [illegible] continens vocatur. Verum Fabio aſſentio, [illegible] affectari ſubtilitas, circumcirca rerum ambitio [illegible] [illegible] particulis continens. [illegible] co, quod [illegible] *verum* [illegible] *& con*[illegible] *idem e*[illegible] *ideſſe*, [illegible]. N[illegible] [illegible] [illegible] pluri[illegible], Æſchylus, & [illegible] [illegible] e [illegible] [illegible] bello [illegible], [illegible] populi victoriam [illegible] Quod

a *Capita ſpecialia*
b *Simpliciter capita.*
c *Lib. 3. cap. 11.*
d *In Agamemnone act. 5.*
e *Lib. 3. [illegible] 2.*

[illegible] τιον fuit [illegible] T[illegible]eatæ, Rheximach[illegible] F., qui apud [illegible] Thoeates eadem & conditione, & forti[illegible] [illegible] Romanos Horatius. Nam is quoque [illegible] [illegible] quod [illegible]um occisum lugeret. Autor D[illegible] Arcadicis *a*. Et fortasse Romanum illud ex Græco ef-[illegible]. Nam, ut ex Livio constat, multum incerti inest gestis Ro-[illegible] Galli Romam, præsertim iis, quæ ad Regum [illegible]. [illegible], Jure occidi Saturninum, civem [illegible]. Jure occidi Clodium, qui fuit insi-[illegible]. [illegible] adversarii Oresti opposita erat, [illegible]. Ratio opposita Horatio, [illegible]. Ratio opposita Rabirio, & Mi-[illegible] tollere civem [illegible]. Κρινό-[illegible] [illegible] quæ maritum prior sustule-[illegible] neglecta fratrum cæde, [illegible] & pop. Roman. vicisse ægrè fer-[illegible] [illegible] inn[illegible]tum, si sit seditiosus [illegible]?

[illegible], non ignorandum est, [illegible] totum integrum [illegible] solum [illegible], ut mendacio con-[illegible] veritatem caussæ spectes, haut verè quoque à [illegible]. Equidem M. Brutus *b* oratione ea; [illegible] quod falsò [illegible] est [illegible] *c* ita crimen [illegible] malunt, [illegible] Clodium [illegible]. Sed Cicero in pro-[illegible] c tamen formam non is placuit, quia [illegible] possit, occidi ab aliquo debet in-[illegible] sua posuissent. Clodio [illegible] hanc ad [illegible] sent[illegible]ntiam, & [illegible] Clodio, sed Clodium Miloni [illegible] se [illegible] habuerit. Nam, ut [illegible] fortuna occurrissent, e [illegible] fervo-[illegible] in ea cum vulnus accepisset Clodius, in [illegible] autem [illegible] hanc [illegible], Clodium-[illegible] trahi, [illegible] eo vivo, periculum sibi [illegible] judica-[illegible] mortuo, [illegible] vert[illegible] tamen [illegible] esset [illegible] habiturus. [illegible] falsa esse pleraque, quæ Tullius de virtu-
te ja-

a Apud Plutarchum in Parallelorum libello.

b Fab. lib. 3. cap. 3.

c Fab. lib. 10. cap. 8.

te jactat Milonis: fidem facit, quod debuerit *a* [illegible] æris alieni. Sanè hoc inter prodigia animi humani Plinius dicit lib. xxxvi. cap. xv. Atque hæc universè dicta sunto. Nunc species statuum videamus.

a Id Germanus fuerit, septemdecim tonna auri cum dimidia.

VII. QUOTUPLEX CICERONI, ET FABIO, SIT STATUS: NEC EUM IN JURIDICIALI SOLUM GENERE INVENIRI. SED ETIAM DELIBERATIVO.

STatus Ciceroni est triplex. Nam si quæritur an sit, Conjectura [illegible]; si quid sit, Finis seu Definitio; si quale sit, Con[illegible]. Græce [illegible] *εις ςοχασ[illegible], [illegible], και [illegible]ιοτητ[illegible]*. Afferam de his [illegible] Julii Severiani; *Status, inquit, tres [illegible]. Ubi, quod [illegible] factum [illegible]tur, negas, Conjectura [illegible]: ubi quod [illegible] factum fateris, [illegible] vim nomi[illegible] criminatur, Fini[illegible]. A[illegible] [illegible] ambigitur; sed si jure factum [illegible] dis, Qualitas nominatur.* N[illegible] ita cum locum lego, & interpungo, quem in Frutcrianà & P[illegible] editione prava perperaque [illegible] Accio loquar) distinctio pervertit conturbavitque.

Ciceronis partitione [illegible] etiam secuti sunt Rhetores. A[illegible] quidem Victorinus non inscitâ eam similitudine comprob[illegible] qua ipse etiam utitur Thomas Corræus *b*. Nobis longè potior est sententia Aristotelis. Nam [illegible] Robortelius, qui, cum non [illegible] vertisset, [illegible] Aristotele controversias [illegible], quas alii status [illegible] non dubitavit scribere *c*, cum omnes subjecerint statibus [illegible], apud Aristotelem de [illegible] ne verbum quidem legi.

b Lib 3. c. 14.

c Lib. de artificio dicendi.

Est autem juxta Aristotelem auctior st[illegible]. Nam [illegible] cap. xvIII. *d* de contentione [illegible], q[illegible] [illegible]; *[illegible] τετ[illegible]*, inquit, *[illegible] ἀμφι[illegible]* [illegible] *τουτ[illegible], ἢ ὅτι [illegible], ἢ ὅτι δικαιω[illegible]* *de quatuor [illegible] ve [illegible] quid quid [illegible] aut quod [illegible] tantopere [illegible]*. E[illegible] *[illegible] τις [illegible] δικα[illegible]*. *I[illegible] futura esse, con[illegible] esse justa, aut non [illegible]; aut [illegible].* Unde [illegible] [illegible] loquimur, [illegible] quadruplex

d Cap. 17. juxt. vulg. dist.

quidam, quòd eâ quæratur, an sit. Quippe, ut in juridiciali statu quæritur, an Titius occiderit Sempronium; ita in aliis statibus est controversia, an quid sacrilegum dici debeat, an injustum, an tanta sit injuria. Altera controversia est finitiva, quâ de nomine facti disceptatio est. Tertia est qualitatis, quâ quæritur, ecquid sit honestum, aut utile, aut justum, vel contrà. Quarta est quantitatis, ubi controversia est de magnitudine: ut, ecquid tantopere obfuerit; aut, tantíne sit injuria.

Aliquibus tamen partitio hæc ita videbitur insolens, ut Aristophanicum illud sint dictur, ἡμᾶς δ' οὐ πείσης, οὐ δ' ἂν πείσης a. Sed quid graculo cum fidibus? Ita & vulgaria opinio est, statum tantùm habere locum in genere juridiciali; quæ tamen sententia est absona, & inconcinna. Nam omnino, tum in deliberativo, tum in demonstrativo quoque, locum habet. De deliberativo res plana est. Hermogeni enim status qualitatis est duplex. Siquidem vel de re futurâ disceptationem continet, qui dicitur πραγματικὸς sive negotialis; atque hic generis deliberativi proprius est: vel agit de re præteritâ, qui δικαιολογία vocatur, sive jurisdictio; atque is proprius est generis juridicialis. Πραγματικοῦ exemplum est apud Demosthenem; an consultum sit suppetias ferre Olynthiis: apud Ciceronem, an Pompejus sit præficiendus bello Mithridatico.

a Non persuaseris nobis, etiam cùm persuaseris.

Neque negotialis solùm status in deliberativo locum habet, verùm & conjecturalis. Nec enim, quod multi existimant, tum tantùm conjecturalis status est, cùm quæritur, an sit factum: verùm etiam, ut paulò antè dixi, cùm quæstio est, an aliquid fiat, aut futurum sit: ut si controversia sit, an hostes cogitent de rumpendo fœdere; aut, an nobis illaturi sint bellum: quorum utrumque comprobamus à voluntate, facultate ac signis, ut omnino liqueat, eodem hæc modo tractari, quo facta.

VIII. STATUM ETIAM HABERE LOCUM IN GENERE DEMONSTRATIVO, ILLUSTRIBUS COMPROBATUR EXEMPLIS.

NEc magis ratio sit, cur aliquis ambigat, an status sit in genere demonstrativo. Nam in laudationibus negari potest, aliquid ab aliquo factum esse, quod conjecturæ est: vel eo nomine factum esse appellandum, quod definitionis est: vel bene factum esse, quod est qualitatis: vel tam illustre esse, quod quantitatis est. Status quantitatis

fuerit, si unus extollat castimoniam Alexandri Magni, quia illibatas & intactas remiserit filias Darii; nec ante nuptias attigerit mulierem *a*, Barsina excepta, quæ vidua fuit: alius autem diminuat Alexandri honorem, quòd (ut Theophrastum memoriæ prodidisse, auctores sunt Athenæus, & Plutarchus) ideo parum mulierosus fuerit Alexander, quia vinosus erat: quam rem cùm plurimi confirmant scriptores *b*, tum illud arguit, quòd & ephemerides habuerit *c*, in quibus adnotati fuére dies, per quos crapulam edormiebat. Hanc Theophrasti sententiam non leviter fulcit, quod & hodie videmus, eas gentes, quæ ebrietati deditæ, minùs insanire Venere, quæ magis Veneri addictæ, minùs se vino ingurgitate. Est quoque status hic oratione pro Marcello, in quâ præcipua quæstio est, An clementia Cæsaris omnibus ejus bellicis virtutibus sit præferenda. Item apud Isocratem in Encomio Helenæ status est; An pulchritudo Helenæ tanta sit laude digna, ut omnibus laudibus sit anteponenda?

a Plutarchus in Alexandro, & ex eo Photius in myriobiblo cap. 245.
b Plutarchus lib. de fortuna Alexandri. Seneca epist. 83. Plin. l. 14. cap. 5. Solinus cap. 15.
c Ælianus l. 3. Var. Hist. c. 23.

Qui statum tollunt è genere demonstrativo, negant, in eo locum habere intentionem & depulsionem, quia nullus sit δίκας δικαζόμενος, i. e. *qui dicam impingat.* Verum ut nullus sit talis; posse tamen adversarium esse, constat ex iis, quæ diximus. Alioqui, cùm scripsisset Cicero de Catonis laudibus, Cæsar iis non opposuisset duos Anticatones.

Neque in hoc genere solùm locum habet status quantitatis; sed & controversia esse potest, an aliquid sit factum; quem statum esse conjecturalem, omnibus liquet. Ita siqui vituperare volet Didonem ob pudorem violatum: meritò alius hoc repudiabit, tanquam confictum à Marone, quem secutus Silius lib. VIII. Dido enim univira semper, castissimaq; fuit, ut quæ, ne alteri nuberet, vitam gladio finierit: quemadmodum narrat Justinus lib. XVIII. Quin ne Æneam quidem videre potuit, cùm ab Ilii excidio, ut Scaliger *d* optimè numerat, ad natalem Carthaginis anni sint CC XCIX. ut quæ post annos IↃ CC XXXVII. ex quo condita erat, eversa sit, Cn. Cornelio Lentulo, & L. Mummio coss. anno Urbis IↃC VIII. ut tradidit Solinus: à quo non multùm abit Menandri ratio apud Josephum libro I. contra Apionem; juxta quem condita sit annis CXL. ante Romam. Trogus *e* verò tantùm LXXII. annis eâ antiquiorem putavit: Vellejus solùm LXV. Atqui, juxta præclarum illum Eratosthenis canonem, ab eversa Troja ad conditam Romam anni fuerint CCCC XXX. Neque de Carthagine obstat, quod a Philisto *f* XXX. annis, ac ab Appiano *g* dicatur etiam L. annis

d In prolegomenis operis de emendatione temporum, & animadversionibus Eusebianis ad annum M C LXVII.
e In epitome Justini lib. 18.
f Apud Euseb. ad an. 804.
g Initio libri de bellis Punicis.

annis ante Trojæ ἅλωσιν fuiſſe. Nam loqui eos de veteri Carthaginis parte, indicio eſt, quod ejus Xorum & Carchedonem Tyrios, faciunt auctores. At nunc ſermo nobis eſt de illis, quæ debentur Didoni. nempe de parte Urbis novâ, unde, Solino teſte, vocata eſt Karthada, quod idem eſt ac καινὴ πόλις, ut etiam ex Stephano cognoſcimus: item de arce, quæ Punica appellatione dicta eſt Butſra, & εὐφωνίας ergò, Buſra, unde Græci κατὰ μετάθεσιν fecére βύρσα: quod quia corium notat, eo occaſio præbita eſt fabellæ de tergo taurino. Hoc Maronis figmentum oppugnat etiam Majoragius in epiſtolicis quæſt. xx. Atque ut veteres potius laudem, eſt de eodem epigramma lib. IV. Ἀνθολογίας, atque item apud Auſonium, quem fide epigram. III. Imò, ut Chariſius; auctor eſt, Attejus Philologus librum edidit cum iſtiusmodi inſcriptione, *An amaverit Didun. Æneas.* At pertinent huc quoque verba illa B. Auguſtini lib. I. Confeſſ. cap. XIII. *Non clament adverſum me venditores Grammaticæ, vel emtores, quia ſi proponam iis, interrogans, utrùm verum ſit, quòd Æneam aliquando Carthaginem veniſſe poëta dicit: indoctiores ſe neſcire reſpondebunt, doctiores autem etiam negabunt verum eſſe.*

Pari ratione, ſiquis Penelopen laudare volet ob inſignem pudicitiam, meritò, cui vituperare animus, in controverſiam vocabit, quæ de caſtitate ejus ſcribit Homerus. Nam ea procis, abſente marito, ſe proſtituit: eoque Ulyſſes domum reverſus, jure eam optimo exegit, ac ſuas ſibi res habere juſſit. Atque hoc qui neſcit, is non modò obſcœni carminis auctorem inſuper habuerit, quod puto peccatum haut Oceano abluere neceſſe ſit: verùm luculentum quoque ſcriptorem Pauſaniam non legerit, aut certè tantùm per caliginem, ſive oculorum, ſive mentis, viderit locum iſtum in Arcadicis; Πηνελόπης δὲ καὶ τάφον φασὶν, οὐχ ὁμολογοῦντες τῇ ἐς αὐτὴν ποιήσει τῇ Θεσπρωτίδι ὀνομαζομένῃ. Ἐν ταύτῃ μὲν γὰρ ἐστι τῇ ποιήσει, ἐπανήκοντι ἐκ Τροίας Ὀδυσσεῖ τεκεῖν τὴν Πηνελόπην Πτολιπόρθην παῖδα. Μαντινέων δὲ ὁ ἐς αὐτὴν λόγος, Πηνελόπην φησὶν ὑπὸ Ὀδυσσέως καταγνωσθεῖσαν ὡς ἐπισπαστοὺς ἐσαγάγοιτο ἐς τὸν οἶκον, καὶ ἀποπεμφθεῖσαν ὑπ' αὐτοῦ: τὸ μὲν παραυτίκα ἐς Λακεδαίμονα ἀπελθεῖν. χρόνῳ δὲ ὕστερον ἐκ τῆς Σπάρτης ἐς Μαντίνειαν μετοικῆσαι: καὶ οἱ τοῦ βίου τὴν τελευτὴν ἐνταῦθα συμβῆναι. h. e. *Penelopes id eſſe ſepulchrũ ajunt, diſſentientes, in eo à poemate, quod Theſprotis nominatur. Nam in eo legere eſt, Penelop. Ulyſſe ex Troja reverſo, peperiſſe puerum nomine Ptoliporthen. Mantinenſes verò de eâ dicunt, Penel. ab Ulyſſe damnatã eſſe, quòd viros à ſe allectos attractosq́,* (ita malim transferre,

ferre, quàm, ut Abrahamus Lœscherus, procos) *demum intromisisset, & propterea ab eo esse repudiatam. Hanc deinde Lacedæmonem avisse, atque aliquanto post Spartâ se Mantineam contulisse, ibiq; vita ei finem obtigisse.* Fidem etiam fecerit Lycophron, qui Penelopen vocat βασσάραν κασσωρεύουσαν, h. e. πορνεύουσαν, ut Tzetzes interpretatur: qui subjicit, Δοῦρις γὰρ ὁ Σάμιος ἐν τῷ περὶ Ἀγαθοκλέους φησί, αὐτὴν συγγενέσθαι πᾶσι τοῖς μνηστῆρσι, καὶ γεννῆσαι τὸν τραγοσκελῆ Πᾶνα. *Duris enim Samius libro de Agathocle ait, eam cum omnibus congressam procis, ac genuisse Pana hircina habentem crura.* Herodotus quoque de Pane idem tradit sub exordium lib. II. Quod verò is, quem dixi, Scholiastes Pana hunc alius facit Penelopes filium, id nullâ est suffultum ratione.

Sed quid de Penelope *a* tricamur? Quis non videt, innumera nobis exempla suppeditari ex Homerica Iliade. Nam Herodotus tradit, multos velle, Helenam nunquam venisse Trojam: & Dion Prusiensis ostendit, eam, parente fratribusque consentientibus, nuptam Paridi fuisse, neque Trojanos fuisse à Græcis victos, sed Græcos, icto fœdere, ab obsidione destitisse. Homerum vero invertisse hæc omnia ad velandam gentis suæ ignominiam: ut verum profectò sit verbum vetus, πολλὰ ψεύδονται ἀοιδοὶ *b*, quod apud Platonem est dialogo de justo, & Aristotelem lib. I. Metaphys. cap. II. ut cæteros *c* mittam, apud quos gemina legere est.

Quæ cùm ita sint, neminem puto deinceps inficias iturum, in demonstrativo quoque genere quæri, an res facta sit, eoque statum conjecturalem in eo locum habere. Fallitur igitur Antonius Majoragius, cum in lib. II. Rhet. Arist. cap. XXVI. ita scribit: *In demonstrativo genere nulla est civilis controversia, quia nemo adversatur, & res certa, vel pro certis sumuntur.*

Nec rectiùs sensit Nascimbænus Nascimbænius, qui *d* statum in demonstrativo esse negat, quia laudem non statim sequitur vituperatio. Neque enim, ut in eo status locum habeat, requiritur, ut, quicquid laudabile est; vituperari possit; verùm satis est, ut pleraque vituperari queant. Adde, quòd non solùm adversetur laudanti, qui vituperat; verùm etiam, qui personam, quæ laudata est, fuisse negat; ut si quis contra eum, qui Amazones laudarat, ostendat, nunquam fuisse Amazonas *e*: vel qui (ut Logicorum nunc vocibus utamur) laudationis subjectum agnoscit, at prædicatum oppugnat; ut si Penelopen fuisse concedamus, at inficias eamus, quæ de pudicitia ejus à Poëtis scribuntur: vel denique, qui prædicatum

a *De eâ à junioribus, si voles, adi Luc. Io. Scoppam lib. I. cap. 32. item commentario in Ovidianam Penelopes epistolam, Franciscum Floridum lib. 3. Subseciv. lect. c. 2. & Thomam Demsterum ad Rosini Antiquitatum lib. 3. cap. 2.*

b *Multa mentiuntur poetæ.*

c *Pindarum I. Olymp. & 7. Nem. Cic. in Tusc. Plin. epist. 21. lib. 6. Minutium Fel. in Oct. Lactant. in div. inst.*

d *Comm. in Cic. lib. I. de Invent.*

e *Palæphatus.*

dicatum quoque haut gravatè dat, verùm personam, aut rem, tantopere laudanda non negat: ut cùm quæritur apud Isocratem, num Helenæ pulchritudo tantopere sit laude digna.

Atque hinc erroris quoque convincimus Trapezuntium, qui quarto Rhetoricorum libro scribit, genus hoc interdum ita absolutum esse, ut ab omni controversiâ sit immune. Nam non tantùm adversarius est, cùm quis re ipsâ contra laudantem dicit, verùm etiam, cùm quis tacitè dissentit: uti si judicet, oratorem facere isthoc vetus, ex muscâ elephantum. Adde, quòd etiam, cùm nemo revera contradicit, potentia tamen est contradicendi. At cùm Rhetorica sit δύναμις a, huic non tam videndum, quid fiat, quàm quid fieri possit.

a *Facultas.*

IX. NON ESSE PLURES STATUS, QUAM QUATUOR: DEQUE OMNIS DOCTRINÆ HUJUS UTILITATE.

Vidimus, quæ dici debeant, adversus eos, qui triplicem tantùm statum agnoscunt, idque in solo genere Juridiciali. Nunc alia se offert difficultas. Quippe videntur plures, quàm quatuor, status esse: cùm Aristoteles in secundo Analyt. poster. quatuor faciat quæstiones; duas simplices, an sit, & quid sit; quæ constituunt conjecturæ & finitionis statum: item duas conjunctas, quod sit, & cur sit: quarum prior ad conjecturam pertinet, posterior verò ad nullum videtur statum referri posse. Verùm & iste est status conjecturalis, quia, cùm quæritur, cur sit, omnino in quæstionem venit, ecquid caussa sit, nec ne. E. G. Num amor Reip. an odium privatum, caussa sit cædis?

Ex his verò omnibus alius aliorum error detegitur, qui disertim adferunt, doctrinam statuum è Rhetoricis hodie furcillandam esse, quia tantùm inserviat caussis judicialibus. Nos verò in omnibus dicendi generibus, ac semper quidem, esse statum adseveramus. Atque ut id non esset, non tamen cancellari deberent, quæ de statibus scribuntur. Nam & hodie multum emolumenti adferunt ad distinguendas ac tractandas res, quæ in judicium veniunt. Insuper prosunt intelligendis ac dijudicandis veterum oratorum scriptis. Denique etsi rhetores de statibus inprimis agunt, quatenus pertinent ad sanguinantem vel potius sanguisugam eloquentiam, sive forensium certaminum depugnationes: tamen, cùm ad juridiciale genus pertineat omnis accusatio ac defensio, eaque iisdem plurimùm tractetur capitibus, quibus utimur in caussis foren-

rensibus: liquet profectò, maximum eorum usum esse in epistolis, ac quovis sermone familiari. Neque enim existimandum, quæ hoc libro de argumentis λογικοῖς, ac sequenti de παθητικοῖς aut ἠθικοῖς, dissertamus, ea solùm propter orationes (quæ majus, ac præcipuum, non tamen unicum sunt opus oratoris) fusè adeò à nobis explicari; sed etiam epistolarum ergò, atque adeò omnis scriptionis, ac sermonis ipsius caussa, modò is de quæstione fuerit civili.

Et hæc de speciebus status cunctim ac generatim dicta sunto, quatenus ad tria pertinent dicendi genera. Nunc de illis videamus particulatim; præcipuè autem, quatenus pertinent ad solum juridiciale.

CAP. VII.

De statu Conjecturali.

Status Conjecturalis loci sunt tres; Voluntas, Facultas, & Signa. Voluntas continet Impulsionem, & Ratiocinationem.

Impulsio affectus comprehendit, qui caussæ efficientis locum obtinent.

Ratiocinatio quæritur e caussis finalibus, ut à spe commodorum.

Ad facultatem pertinent vires corporis, animi promptitudo, copiæ, opes, locus, tempus, spes perficiendi, ac celandi.

Signorum alia rem antecedunt, alia comitantur, alia consequuntur.

I. DE APPELLATIONE STATUS CONJECTURALIS, ET DIVISIONE EJUS.

Status, in quo obscura est judicatio, Græcè dicitur στοχασμὸς, Latinis Conjectura. Nempe, ut ait Fabius a, *a conjectu, i.e. ductione quâdam rationis ad veritatem; unde etiam somniorum atq; ominum interpretes, conjectores vocamus.* Comprobant id ipsum glossæ vett. Cyrillo olim additæ, in quibus ὀνειροκρίτης exponitur *conjector, somnisolutor, somniorum interpres.* Ubi pro *somni-solutor* malim *somnii-solutor.*

a *Lib. 3. cap. 7.*

Vocatur hic status alio nomine *Inficialis*, quia solâ inficiatione se reus hîc defendit.

Porrò, seu infinitam, seu finitam quæstionem spectes; vel directè eâ quæritur de personâ, aut re, utrùm res fuerit, vel sit, vel futura sit: vel indirectè instituitur, & ex consequenti. Directa quæstio est, an

ſint Pygmæi, an fuerit Hercules, vel Orpheus, an Ulyſſes occiderit Ajacem. Indirectâ inquirit de cauſſa rei: ut unde oriatur peſtilentia. Nam tantundem eſt, ac ſi roges, utrùm aëris corruptio ſit cauſſa peſtilentiæ, an aliud quiddam, Similiter, ſi diſceptandum ſit, an hoſtes eò claſſem inſtruant, ut inferant nobis bellum: ſatis liquet, quæſtionem eſſe de animo hoſtium, velut cauſſa finiali. Atque hæc reſpiciunt conjecturalem ſtatum universè. Nobis verò nunc propoſitum eſt, ea inprimis perſequi, quæ ad ſolum juridiciale genus pertinent.

II. QUÆ IN STATU HOC AB ARISTOTELE CONSIDERENTUR.

IN ſtatu hoc quatuor ſunt cognoſcenda, juxta Ariſtotelem: nempe, quę cauſſæ ad injuriam faciendam compellant, & qui alios injuriâ afficiant, & quos afficiant, & in quibus afficiant. Cauſſæ injuriarum ſunt eædem, quæ humanarum actionum. Sunt autem numero ſeptem, fortuna, vis, natura, conſuetudo, ratio, iracundia, cupiditas. De quibus omnibus, ut lectorem quaſi *δακτυλοδείκτης a* ad fontem ipſum ducam, Ariſtoteles videatur cap. *b* XXXV. XXXVI. XXXVII. De moribus eorum, qui faciunt injuriam, c. XXXVIII. *c* De iis, qui injuriâ afficiuntur, c. XXXIX. *d*. Quibus in rebus ſoleant eſſe injurii, cap. eodem. Quæ omnia manifeſtum eſt pertinere ad *ϛοχασμόν e*. Porrò ea huc transferrem, niſi apertè ſatis ab Ariſtotele exponerentur. Vel ſi quis cum vulgo præferat novellos, adeat tabulas Raphaëlis Cyllenii, Riccoboni paraphraſin, Crameri *σύνοψιν*, vel alios, qui aliquid in Rhetoricen Ariſtotelis ſcripſere, vel ex eo compendia ſua concinnârunt. Neque id hic modò; ſed aliis etiam locis, dictum velim, quoties ad acutiſſimum hunc Rhetorem remittere malo lectorem, quàm actum agere, quod nec placet, nec vacat.

a *Digito monſtrans.*
b *Sed juxta vulgarem diſtinctionem cap. 10. & 11.*
c *Vulgò c. 12.*
d *Vulgò eodem cap. 12.*
e *Conjecturam.*

III. DE CAPITIBUS DECEM, QUIBUS HIC STATUS TRACTATUR, JUXTA HERMOGENEM.

HIs verò, quæ ab Ariſtotele docentur, operæ ſit adjungere *κεφάλαια*, ſive capita, quæ ab aliis Rhetoribus traduntur. Voco autem capita cum Sopatro, ea, quæ continent propriam argumentationem, & confirmationem ejuſdem propoſitionis ab aliis diverſam.

Ita Hermogenes decem facit *κεφάλαια* ſtatus conjecturalis.

Primum

Primum est παραγραφη, h. e. exceptio, quæ fit ante litis contestationem: ut in caussa Rosciana; Filium debere accusare, qui patrem amiserit; non illos, qui, occiso Roscii patre, locupletiores facti sunt. Estque appellatio ea ab ipsis oratoribus; qui aliquem dicunt τ̃ α γραφλὼ παραγράφεσ, quando non est δίκη εἰσαγώγιμ☉ b. Quomodo Isocrates & Demosthenes locuti.

a Transcribere seu transferre accusationem.
b Lis contra quam exceptio objici non possit.

Hoc in capite, ut Sopater quoq; monet, haut diu commorari oportet, quando præponitur. Quippe detrahit aliquid de dignitate oratoris, quia videtur esse hominis, judicium metu subterfugientis. At diutius in eo commorari licet, cùm postremo ponitur loco; quia magnam ostendit caussæ fiduciam, quòd judicio nos stiterimus, cùm devitare, id liceret.

Appellatur hic locus alio nomine μετάληψις: verùm quia & distinctus est μεταλήψεως status; satius judico, distinctis hæc appellare nominibus: ut nempe μετάληψις esse dicatur, cùm princeps orationis quæstio est de actione judicii: παραγραφὴ verò, sive, ut Sulpicius Victor nominat, derivatio, fit, cùm quasi ex abundanti adhibetur.

Alterum Hermogeni caput sive membrum est ἀπαίτησις τ̃ ἐλέγχων. i. e. *probationum postulatio.* Ut eadem caussâ Roscianâ: Proba testibus, certisve argumentis, me patrem sustulisse, aut patrem in animo habuisse me exhæredare. Refutantur autem testes, partim alios opponendo, partim accusando; quòd locuti sint πρὸς χάριν, *ad gratiam,* vel δι' ἔχθραν, *ob inimicitiam*, vel διά τινα οἰκειότητα, *ob aliquam cognitionem*, vel διὰ κέρδ☉, *ob lucrum*, vel δι' ἡλικίαν, *ob ætatem*. Sed de testibus inferiùs se offeret proprius dicendi locus.

Tertium est βούλησις, seu voluntas: ut, Cùm naturâ à scelere istiusmodi abhorream, qui in animum inducerem, ut parentem tollerem? at vos avari, & sanguinis sitientes.

Quartum est δύναμις; sive facultas: ut, quî potui patrem interimere, cùm non Romæ fuerim, sed Ameriæ? nam aliis rem tanti periculi committere quomodo ausim? At vos Romæ fuistis: vos & ipsi sicarii estis, & sicarii omnes vobis cogniti, quos subornare facillimum vobis fuit. Probatur autem voluntas, & facultas, à genere, ab educatione, ab institutione, ab ætate, à natura animi & corporis, à studiis, ab actionibus, & à fortunâ.

Quintum est τὰ ἀπ' ἀρχῆς ἄχει τέλυς, *quæ à principio sunt usq; ad finem*, h. e. adjuncta omnia, sive ea rem antecedant, sive comitentur, sive consequantur. Istiusmodi est, quòd Roscius Capito cædem primò nunciavit Ameriam.

Sextum

Sextum est ἀντίληψις, q. d. *contrasumtio*, h. e. qualitas absoluta, cùm id signum, quod contra nos affertur, non negatur, sed, ut rectè factum, defenditur. E. g. Honestum est studium agriculturæ; ideoque ex eo colligi nequit, me patri fuisse invisum.

Septimum est κατάληψις, *translatio*. Ea est, ἀντιλήψεως ἄρνησις, *negatio qualitatis absolutæ*. Opponitur igitur ἀντιλήψει. Velut, si Chrysogonus dixisset: Si pater te amâsset, Rosci, non rus te ablegâsset, sed ad Philosophos, vel Oratores, misisset.

Octavum est καταθεσις τῆς αἰτίας, *translatio criminis*. Ea constat ἀναιρέσει, sive remotione unius caussæ, tanquam falsæ, & θέσει, sive positione alterius, tanquam melioris. Ut: Pater me rus misit, non ut ex improbo faceret probum, ex luxurioso temperantem, sed quia non ignorabat, quantopere afficeret agriculturâ, & quantam in eâ adhiberem industriam.

Nonum est πιθανὴ ἀπολογία, sive ἀναςροφὴ, *probabilis defensio*, sive *inversio*. Ut: Quoniam pater præfecit me suis prædiis tam splendidis ac frugiferis, habuit me pro homine temperanti, ac frugali, reique rusticæ peritissimo. qui possem operis ac villis imperare, quique primus cubitu surgerem, ultimus cubitum irem.

Postremum est κοινὴ ποιότης, *communis qualitas*, quæ ita dicitur, quia constat ἐκ τῶν συμβεβηκότων, *è communiter accidentibus*: estque ipse ἐπίλογος, ac proinde conficitur ἀνακεφαλαιώσει, sive *enumeratione præcipuorum capitum*, & παθολογίᾳ, sive *commotione affectuum*. Quanquam si accuratè rem expendamus, liquebit, epilogum haut rectè hoc loco ab Hermogene inter κεφάλαια collocari. Quippe, ut ex Sopatro antè vidimus, in capitibus requiritur, ut distinctis propositionem argumentis confirment. At epilogus id non facit, verum partim repetit, quæ antè dicta erant, partim affectus concitat.

Sunt verò complures quoque singulorum κεφαλαίων partes, ac modi: sed hos apud ipsum Hermogenem vide.

IV. QUOMODO ARGUMENTEMUR A VOLUNTATE, FACULTATE ET SIGNIS: QUO PACTO ITEM ARGUMENTA INDE PETITA REFELLAMUS.

FAbius Quintilianus lib. VII. cap. II. tres facit partes status conjecturalis; An voluerit, an potuerit, an fecerit. Ex his duæ priores, voluntas & facultas, βούλησις καὶ δύναμις, in omnibus hominum actionibus

concurrunt. Cónjunxit itaque Poeta; apud quem ita Ilioneus ad Didonem ait *a*:

a 1. *Æn.*

Non nos aut ferro Libycos violare penates
Venimus, aut raptas ad litora vertere prædas:
Non ea vis animo, nec tanta superbia victis.

Ubi rectè ait Servius, esse argumentum ab impossibili. Nam *vis*, inquit, *est impossibilitas*: ut geminum sit huic; *Quid Troes potuére?* At non inesse voluntatem, eo probat Poeta, quòd verisimile non sit, tantum esse in victis fastum, ut sint potentioribus injurii. Sed & de ipso Deo affirmatè colligimus naturæ lumine, cum humani generis curam gerere; cùm & velit, utpote optimus; & possit, utpote maximus; nisi hæc quoque elogia ei ereptum eant Epicuri de grege porci.

VOLUNTAS continet impulsionem, & ratiocinationem.

Impulsio affectus comprehendit, qui caussæ efficientis locum obtinent: ut in hoc calcato exemplo: Clodius Milonem odio prosequebatur: ideo mortem ejus concupivit.

Pertinent huc etiam morbus animi, ebrietas, & similia: quorum cœco impetu potuerit homo ad facinus impelli. Sanè & hunc modum agnovit Marcianus, L. Perspiciendum. §. penult. ff. De pœnis: *Delinquitur autem aut proposito, aut impetu, aut casu. Proposito delinquunt latrones, qui factionem habent. Impetu autem, cùm per ebrietatem ad manus aut ad ferrum venitur. Casu verò, cùm in venando, telum, in feram missum, hominem interfecit.*

Ratiocinatio petitur è caussis finalibus: velut Clodio proderat mors Milonis, non Miloni Clodii: Clodius igitur mortem Milonis desideravit, non hic illius. Huc pertinet illud L. Cassii; *Cui bono?* Cic. pro Mil. *Illud Cassianum, cui bono fuerit, in his personis valeat.* Ad quem locum ita Asconius: *L. Cassius, summæ vir severitatis, quoties Quæsitor judicii alicujus esset, in quo quæreretur de homine occiso, suadebat, atque etiam præibat judicibus, ut quæreretur, cui bono fuisset, perire eum, de cujus morte quæreretur.* Idem Philippicâ II. objicit Antonio de morte Cæsaris: *Quòd si te in judicium quis adducat, usurpetq́; illud Cassianum, cui bono fuerit; vide, quæso, ne hæreas.* Simile est Comici hoc Phorm. act. I. sc. II.

Cujus tu fidem in pecunia perspexeris,
Verere verba ei credere? ubi quid mihi lucri est
Te fallere?

Poëtarum quoque ingeniosissimus, eò, quòd nihil è mendacio fructus percipi poterat, acutè *b* rei veritatem adstruere est adnixus, cùm cecinit:

b. 8. *Met. fab.* 9.

Hæc

Hæc mihi non vani (nec erat cur fallere vellent)
Narravére senes.

Et lib. III. Trist. eleg. x;

Vix equidem credar; sed cum sint præmia falsi
Nulla: ratam debet testis habere fidem.

Eodemque modo dixit Tacitus in IV. Histor. *Utrumque, qui interfuére, nunc quoque memorat, postquam nullum mendacio pretium.* Egregiè verò hunc locum tractat Appulejus in Apolog. ubi inter alia ait: *Frustra igitur, an factum sit, quæritur, quod nullam malum caussam habuit, ut fieret.* Sunt & quædam planè gemina apud Plautum, aliosque, quæ mera mora sit adscribere.

Alter locus est FACULTAS: quod nomen hoc loco accipitur latiùs, ut etiam potestatem comprehendat. Alioqui (ut etiam Marius Victorinus ad secundum Rhetoricorum Ciceronis distinguit) potestas propriè respicit naturam personæ, quâ aliquid ei inest, aut deest: quomodo negamus homini debili suppetere vires ac potestatem malè mulcandi virum fortissimum. Ac facultas respicit res extrinsecus advenientes, locum, tempus, & similia: quâ ratione negabat Clodius sibi facultatem fuisse violandi Cæsaris conjugem, qui in urbe non fuisset.

Ad facultatem quidam referunt SIGNA, quibus conjectura firmatur. Verùm hæc non ostendunt propriè, facere potuisse, sed peculiari modo probant fecisse. Itaque eorum potiùs sententiam sequimur, qui tres statuunt locos; duos, qui se habeant ut caussæ, nempe voluntatem & facultatem; ac tertium eorum, quæ ad adjuncta pertinent, nimirum signa.

A signo argumentatur Tecmessa apud Sophoclem Ajace Lorario. Nam, quærente Choro, à quo Ajax interfectus esset, respondet, ex eo, quò [a] gladius in terra fuerit defixus, cui incubuerit, certò colligi, Ajacem sibi ipsi manus attulisse.

Αὐτὸς ᾱ, inquit, πρὸς αὑτοῦ, δῆλον. ἐν γῇ οἱ χθονὶ
Πηκτὸν τόδ' ἔγχος περιπετοῦς κατηγορεῖ.

[a] *A se ipse interfectum esse, manifestum est. Nam in terra fixus ensis in quem prolapsus est, id arguit.*

Sunt autem signa triplicia; antecedentia, concomitantia, consequentia. Ita cædem alicujus antecesserunt fortean minæ, & instrumenta; conjuncta fuére pugnæ, sanguis, clamor; consecuta sunt pallor, verba tertiata, cursatio rursum prorsum, fuga: quam & ipsam suspectum reddere, indicat Ulpianus, L. Quod autem. ff. De liberali caussa. Item latitatio: de qua idem Ulpianus, L. VII. §. Quid si. ff. Quibus ex causis in poss. ea;

Argumenta istiusmodi Jurisconsulti *præsumptiones* vocant. Exemplum adstruendi στοχαστικῶν *a* paucis habes in illis verbis Ciceron. III. de Orat. *Si & ferro interfectus ille, & tu inimicus ejus cum gladio cruento deprehensus es in illo ipso loco, & nemo præter te ibi visus est, & caussa nemini, & tu semper audax; quid est quod de facinore dubitare possimus?*

a Conjecturam.

At in defensione hæc omnia sunt infirmanda, & diluenda. Itaque ostendemus, nobis non fuisse voluntatem; rationes allatas, quibus nos diceebat adversarius impulsos, aut nullas fuisse, aut non tantas; neque nos iis esse moribus, ut tam facilè à recto possimus abduci. Itidem ostendemus, non ideo nos fecisse, quia fuerit facultas; vel etiam, non fuisse nobis facultatem: quo pertinet illud Juliani *b* adversus B. Augustinum l. I. operis imperfecti; *Absolute vindicatur à crimine, qui ipsâ rei impossibilitate defenditur.* Facultatem autem defuisse, probamus, quia non fuerint tantæ vires, copiæ, opes; quia alienus locus, & tempus; quia non fuerit spes occultandi facinus; atque alia id genus. Denique quòd in cursurâ veste fuimus reprehensi; quòd animam præ metu vertere nequivimus; similiaque, quæ ad factum commonstrandum adducebantur; ostendemus, ejusmodi esse, ut ex iis signis de viro bono judicari non debeat.

b In poster. libb. B. Augustini contra secundam Juliani responsionem. Qui libri demum anno 1617. operâ Cl. Manardi Parisiis in lucem prodierunt.

V. IN HOC STATU ALTERUTRUM LITIGANTIUM IMPROBUM VIDERI.

Monet autem Aristoteles, in hoc statu, vel reum, vel accusatorem, esse necessariò improbum. Quod necesse non est in aliis controversiis, in quibus peccari potest per ignorantiam juris. At in conjecturali vel reus fecit, vel non fecit id, ob quod accusatur. Si fecit, vel scit se fecisse, vel nescit: velut si quis alium occiderit, aut læserit lapide è fenestra projecto. Si scit reus, mentitur negando. Si nescit, per imprudentiam fecerit necesse est, eoque status erit qualitatis assumtivus, non conjecturalis; quia, cui constitit de lapide projecto, pòst cognoscere potuit de homine occiso. At si reus non fecit: vel improbus est accusator falsò accusando, quem innocentem constabat: vel levis est, accusando eum, de quo non certò constabat.

Sed & lib. V. Nicomach. docet Aristoteles, eorum, qui irâ perciti facinus aliquod designârunt, haut parem esse rationem; atque eorum, qui contendunt de pactis: ut si unus depositam pecuniam legibus repetat: alter verò, depositam apud se fuisse, inficias eat. Quippe, quos affectus trans-

transversos egit, eos putat Philosophus ratione aliquâ excusari posse: at in pactis alterutrum non posse non esse improbum, nisi fortè rei oblivio eum ceperit.

VI. EXEMPLA E M. TULLIO ALLATA, QUÆ IMITEMUR.

ET hæc de naturâ ac tractatione status conjecturalis dicta sint. Plura qui requirit, Hermogenem adeat, ac Trapezuntium, qui fusè hanc rem tractat lib. Rhet. II. Inprimis autem artificium Hermogenicum spectet in orationibus Ciceronis hoc in statu versantibus: cujusmodi, præter illam pro Roscio Amerino, de quâ satis antea dictum, est liber primus accusationum Verrinarum, quo ostenditur, quæ scelera commiserit Verres in quæsturâ, legatione, & præturâ urbana: liber secundus Verrinarum, quo docetur, quæ patrârit in præturâ Siciliensi: tertius, qui est de re frumentariâ: quartus, qui est de signis: quintus & ultimus, qui est de suppliciis. Item oratio Cluentiana, quâ quæritur, an Cluentius Oppianicum vitricum, atque alios, sustulerit veneno: illa pro Murænâ, quâ quæstio est, an Muræna commiserit ambitus crimen: item pro Flacco, quâ defendit illum, cùm ex administratione Asiaticâ reus esset repetundarum: pro Syllâ, quâ quæritur, num ille conjuraverit cum Catilinâ: pro Plancio, quâ controversia est, num Cælius à Clodiâ aurum mutuò sumserit, ac, ne id restituere cogeretur, ei venenum parârit: ac denique pro Dejotaro, quâ quæstio est, an is adversus Cæsarem conjurârit.

CAP. VIII.

De statu finitivo.

IN statu definitivo definitio nostra comprobanda est; adversarii refellenda.

Et adstruendi, & destruendi ratio, è logicis petenda.

I. NATURA STATUS DEFINITIVI VARIIS DECLARATUR EXEMPLIS.

STatus ὁριστικὸς, seu finitivus, etiam nominis controversia dicitur: quia eo quæritur, quo nomine factum sit appellandum. Atque hinc liquet, statum quoque simplicis thematis esse posse. Ita apud Demo-

 sthenem

sthenem quæritur, détne insulam Halonnesum Philippus, an reddat. Nam Philippus eam volebat Atheniensibus δοῦναι *a*: at Athenienses, auctore Demosthene, nolebant accipere, ni fateretur Macedo, eam se ἀποδοῦναι *b*. Cujus rei meminit & Athenæus initio libri sexti. Itidem quæritur apud Ciceronem VIII. Philippicâ, quid sit tumultus: pro Cæcinâ disputatur, an dicendum sit, ei vim factam esse, qui armis fuerit perterritus, ne fundum suum ingrederetur. De hoc statu agit Aristoteles cap. XLI. *c*. Ejusque sex adducit exempla. Nempe siquis fateatur, se accepisse, neget tamen furatum esse; si concedat, se percussisse, at non intulisse contumeliam: si cum aliquâ fuisse, at non commisisse adulterium: si furtum fecisse, at non sacrilegium: si agrum coluisse, at non publicum; si collocutum cum hostibus, attamen non esse proditorem.

a *Dare.*

b *Reddere.*

c *Juxta vulgarem distinct. cap.* 13.

Io hoc genere oportet nos habere paratas definitiones. E. G. quid furtum, quid sacrilegium, quid adulterium, &c. Neque enim, si percussit quis alium, eo contumeliâ affecit, sed si aliquâ de causâ: neque si quis clàm rem alienam abstulit, furtum commisit; sed si abstulit, ut noceret *d*, & rem à domino abalienaret: neque sacrilegium admisit, quisquis abstulerit rem è loco sacro: sed qui surripuerit inde Deo consecrata, aut donata: eóque sacrilegium non erit, siquis rapuerit dotem filiarum Clisthenis creditam Junoni Samiæ, aut pecuniam Alexandri in delubro Solis repositam. Quæ sententia etiam imperatoribus placuit Romanis. Nam *Divi, Severus, & Antoninus, Cassio Festo rescripserunt, res privatorum, si in ædem sacram repositæ, subreptæ fuerint, furti actionem, non sacrilegii esse*: ut est Leg. V Dig. Ad legem Jul; pecul. Utcunque aliter hoc papa Joannes deciderit XVII. Quæst. IV. cap. Quisquis.

d *L.*1.*ff. de furtis.*

Porrò perpetuum non est, quod Thomas Corræus *e* scribit, status definitionem esse infirmam, quia non tam rem defendit, quàm mutat. Nam culpa sanè tollitur, si probemus, quòd Cato in Senatu sententiis omnium restiterit, constantiam vocari debere, non pertinaciam.

e *Lib.*3. *de eloqu. cap.* 16.

II. QUA RATIONE TRACTARI DEBEANT CONTROVERSIÆ, QUÆ AD HUNC STATUM PERTINENT.

ΚΕΦΑ'ΛΑΙΑ sive capita status definitivi juxta Hermogenem sunt XII. Exemplum affert de philosopho, qui tyranno persuaserit, ut imperio se abdicaret, atque eo nomine præmium sibi dari postulet, velut tyrannicidæ. Primum κεφάλαιον est προβολὴ, i. e. *intentio*, quam vulgo

vulgò petitionem dicunt: ut, Sustuli tyrannidem, ideo præmium posco. Continet τὰ ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τέλους a. Cùm nemo tyrannum gladio tollere posset, nullus certè tolleret; ego autem patriæ semper libertatis studiosus essem: non acquievi, usque dum ei persuasi, ut se imperio abdicaret, atque ita sine cæde vobis peperi libertatem, pro quo beneficio peto, ut vel mihi statua erigatur, vel ut perpetuò alar in Prytaneo.

a *Quæ à principio sunt, usq; ad finem.*

Porrò pinguiori Minervâ προβολὴ inter κεφάλαια ab Hermogene collocatur. Neque enim est locus probationis, sed ipsa propositio, quæ argumentis comprobanda est. Huic opponitur ἀντιπροβολή. Verùm hæc quoque nihil aliud est, quàm ipsa adversarii propositio, eoque κεφάλαιον dici nequit. Ita in ἀντιπροβολῇ negat adversarius, alteri dandum præmium, cùm non occiderit tyrannum.

Alterum κεφάλαιον est ὅρος, sive *definitio*: ut; cùm adversarius ait, tyrannicidam esse eum, qui tyrannum occidit.

Tertium est ἀνθορισμὸς, *contraria definitio*: ut, Tyrannicida est non solùm, qui tyrannum occidit, sed quisquis tyrannidem tollit, & patriæ libertatem restituit. Qualis, etsi non tollat tyrannum, quatenus homo, tollit tamen eum, quatenus tyrannus est. Quod multo esse amplius, ex eo liquet, quia sæpe, qui hominem tollit, tyrannidem non tollit: ut cùm post tyranni mortem gravior servitus sub tyranno altero consequitur.

Quartum est συλλογισμὸς, sive *ratiocinatio*; quæ res duas inter se confert: ut, Tantum beneficium est verbis tyrannidem tollere, quantum armis.

Quintum est γνώμη νομοθέτου, *sententia legislatoris*: ut, Libertatis, non sanguinis caussâ, lex data est; ac proinde ob libertatem partam, non ob sanguinem fusum, datur præmium.

Sextum est πηλικότης, sive *rei quantitas*: ut, Res præclara est eloquentia, &, magnum, id efficere oratione, quod alius non possit armis.

Septimum est τὸ πρός τι, sive *relatum*, & constat amplificatione ac comparatione: ut, Multò meliùs meretur de Republicâ, qui verbis pellit tyrannum, quàm qui armis, cùm ille id præstet sine sanguine, sine tumultu, sine periculo.

Octavum est ἀντίθεσις sive ποιότης ἀντιθετικὴ, i. e. *status assumtivus*, de quo infrà dicturi sumus: sed is in hoc exemplo locum non habet, quia constat, philosophum bene fecisse: ut necesse non sit, colorem huic

huic facto quærere. At in aliis caussis deprehenditur: velut si quis caussam dicere cogatur, quòd occiderit eunuchum inventum cum conjuge. Phavorinus certè Philosophus, quamvis eunuchus, tamen in adulterio deprehensus dicitur. Notum &, quod de eunuchis audisse se ait ancilla Terentiana, eos amatores mulierum esse maximos: pluraque super eo, nei res tanti est, videre queat apud Philostratum in vita Apollonii Tyanei lib. I. cap. XXI. & XXIII. è junioribus autem Muretum lib. X. Var. Lect. cap. XI. & Joannem Filesacum lib. I. Selectorum cap. XI. Quare non quidem accusator libidinem in eunuchis exstinctam dicet; sed negabit, eunuchum posse esse adulterum, quia sit ματαῖος, ac nebulo, ut Terentius loquitur; hoc est, quia haut sit idoneus gignendæ proli. At cædis reus asseret, adulterum esse, quisquis cum alienâ consuescit conjuge, quod & nomen indicat, cùm *adulter* dicatur, quia ad alterum totum eat.

Nonus locus est μετάληψις, quasi transsumtio dicas, aut translatio. Eâ reprehenditur modus actionis: ut, In jus tibi eunuchus ob factum vocandus fuit, non transfigendus gladio.

Decimus est ἀντίληψις, sive status absolutus: & respondet μετάληψει, ut ὅρος ἀνθορισμῷ. Exemplum est, cùm reus ostendit, se jure eunuchum occidisse.

Undecimus est ποιότης, *qualitas*, quæ ab attributis personæ sumitur: velut, cùm dicitur, quibus moribus quis hactenus fuerit, & cujusmodi futurus sit, si judicio liberetur, atque item, si condemnetur.

Duodecimus est γνώμη, *sententia* seu voluntas: ut quo consilio quid factum sit, aut quo animo quis accuset, vel defendat.

Et hæc de statu definitivo: in quo paucæ exstant orationes Ciceronis, si principalem spectes scopum. Nam complures sunt, in quibus incidit, quomodo in Philippicâ nonâ quæritur, num, qui mortis est caussa, homicida dici debeat: & eâ, quæ est pro Rabirio perduellionis reo, disputat, se popularem esse: itemque initio Agrariæ secundæ, ac quibusdam aliis, quibus artis hujus studiosus addiscet usum eorum, quæ de finitivo statu diximus.

CAP.

CAP. IX.

De statu qualitatis.

STatus qualitatis est duplex, negotialis, & juridicialis, ille de re futura pertractat, estq́; generis deliberativi proprius: hic de re præterita esse solet, ac judiciis convenit. Juridicialis proprie vel in judicio instituitur, vel ante judicium, qui Translativus vocatur. Prior dividitur in Rationalem, & Legalem. Rationalis est de facto: Legalis de sententia legis, aut scripti.

Distribuitur Rationalis in Absolutum, & Assumtivum. Absolutus est, qui simpliciter factum defendit, ut, cùm laudabiliter factum dicimus. Assumtivus est, cùm per se debilis est defensio, sed re foris assumta juvatur. Estq; quadruplex; Comparatio, Relatio, Remotio, Concessio.

Comparatio est, cùm ostendimus, è duobus alterum fuisse agendum, & id, quod a nobis factum est, satius fuisse fieri.

Relatio est, cùm culpam conferimus in eam personam, quæ ipsa malum accepit.

Remotio est, cùm culpam rejicimus in personam aliam, quàm eam, quæ malum accepit, vel in rem, quæ in judicium vocari non possit, ut in legem.

Concessio dividi solet in Purgationem, & Deprecationem. Sed cùm in Deprecatione utamur statu Negotiali, prior tantùm pars Concessionis ad status Assumtivos pertinebit. Quod vero de utraque hoc loco agitur, ideo fit, quia Purgationi plurimùm subjici solet Deprecatio. Est autem Purgatio, quâ non factum ipsum, sed voluntas defenditur: ut, cùm culpa confertur in necessitatem, fortunam, aut imprudentiam.

Deprecatio est, cùm culpam fatemur, sed ad misericordiam confugimus.

I. STATUS QUALITATIS DIVIDITUR IN NEGOTIALEM, ET JURIDICIALEM; DEQUE NEGOTIALIS GENERIS DIFFICULTATE.

STatus Qualitatis alio nomine Ciceroni in primo de inventione dicitur status Generis, sive Generalis, quòd in eo controversia sit de vi &

genere, hoc eſt, qualitate negotii, facti legis, ſcripti, vel actionis: de quibus omnibus in hoc ſtatu quæri ſolet. Dividitur autem juxta Ciceronem, & Hermogenem in Πραγματικὸν, ſive negotialem, & Δικανικὸν, ſeu Juridicialem. Prior eſt de re faciendâ, &, in negotiô publico, ad Senatum pertinet. Alter judiciis convenit, ut nomen ipſum teſtatur.

a Lib. 3. c. 21. Exiſtimat Thomas Corræus *a*, negotialem ſtatum comprehendi ſub juridiciali: quia non alio differant, quàm eo, quòd negotialis ſit de negotiis publicis, juridicialis de rebus privatis. Sed fallitur, ſi putat, conſultationes ſolùm eſſe de publicis, non item de privatis negotiis. Et, ſi genus juridiciale agnoſcit differre à deliberativo, quomodo non à juridiciali ſtatu differet ſtatus negotialis, qui generis deliberativi proprius eſt?

Eſt autem negotialis ſtatus difficilior juridiciali, quod tribus argumentis demonſtrat Ariſtoteles. Nam difficilior eſt futurorum conjectatio, quàm aſſeveratio præteritorum. Deinde in juridiciali lex eſt principium, ex quo non difficile eſt Oratori elicere concluſiones: at non itidem fit in negotiali. Præterea negotialis non habet diverticula, niſi ad alius genus confugiat: quomodo Iſocrates conſilium daturus accuſat; ut Lacedæmonios in Panegyrico, Charetem in Sociali. Verùm in juridiciali multa dici poſſunt de perſonâ noſtrâ, adverſarii, vel judicum. Quare fallitur M. Tullius, apud quem M. Antonius 11. de Orat. judicia putat difficiliùs tractari. Ait enim: *Omnium cæterarum rerum oratio, mihi crede, ludus eſt homini non hebeti, neque inexercitato, neque communium literarum & politioris humanitatis experti. In cauſſarum contentionibus magnum eſt quoddam opus, atque haut ſciam, an de humanis operibus longè maximum: in quibus vis oratoris,* b Initio lib. 2. &c. Tullio hâc in parte ſubſcribunt, Cornificius *b*, ſive magiſter Herennianus, Fabius Quintilianus, & auctor dialogi de cauſſis corruptæ eloquentiæ. Itaque idem de iis, quod de Tullio, judicium eſto.

II. DE CAPITIBUS, JUXTA QUÆ HERMOGENES TRACTARE JUBET STATUM NEGOTIALEM.

Loci ſtatus negotialis Hermogeni ſunt ſex, uti diximus, cùm ageremus de genere deliberativo, cujus is proprius eſt. Nunc promiſſi memor, pauca addam de tractationis modo.

Primus Hermogeni locus eſt νόμιμον, ſive *legitimum*. Is partim ſpectatur

ctatur ἀπὸ ῥητοῦ, *in ſcripto*, & pertinet ad ſtatus legitimos: partim conſiderat τὸ ἔθος ὡς νόμιμον, *conſuetudinem tanquam legitimum*. Prioris exemplum eſt in Licinianâ, ſitne Archias retinendus in civitate ex lege Papiriâ. Poſterioris verò exemplum habemus in Manilianâ, quâ docet Tullius, non eſſe contra conſuetudinem Romanorum, ut omnia ad unum deferantur.

Alter locus eſt δίκαιον, ſive *juſtum*, cujus tractatio cognoſcitur ex doctrinâ ſtatus juridicialis, tum abſoluti, tum aſſumtivi. Juſti autem nomine utimur, non laxè, ut comprehendat legitimum, qui primus erat locus: ſed ſtrictè, ut ſignificet æquum, quomodo natura ac ratio ſuadebant, ut Pompejo debitus honos deferretur. Æquitas enim vox eſt non legum, aut conſuetudinis, ſed naturæ, ac Dei ipſius in eâ loquentis. Quod indicat locus ille Iſocratis Panathenaico: Ἐδεῖτο μὴ περιιδεῖν παλαιὸν ἔθος καὶ πάτριον νόμον καταλυόμενον, ᾧ πάντες ἄνθρωποι χρώμενοι διατελοῦσιν, οὐχ ὡς ὑπ' ἀνθρωπίνης κειμένῳ φύσεως, ἀλλ' ὡς ὑπὸ δαιμονίας προστεταγμένῳ δυνάμεως. hoc eſt, *Ne abrogari fineret veterem conſuetudinem, patriamq́, legem, quâ utuntur homines univerſi, quæ non ab humano ingenio eſt lata, ſed à divinâ quâdam virtute conſtituta.* De Adraſto ſermo eſt, Theſeâ rogante, ut cæſorum corpora redderet quò ſepulturâ afficerentur. Similem ex Sophoclis Antigone locum inferiùs *a* adferemus. Et Tullius in Topicis, enumerans ea, in quibus jus civile conſiſtat, non contentus memorare *leges*, *ſenatusconſulta*, *res judicatas*, *juriſperitorum auctoritatem*, *edicta magiſtratus*, addit denique iis, *& morem*, *& æquitatem*.

a *Cap. 12. ubi de lege agitur.*

Locus tertius eſt συμφέρον, ſive *utile*; quod duplex eſt. Nam vel duntaxat χρήσιμον, ſive *conducibile* eſt, vel etiam eſt ἀναγκαῖον, ſive *neceſſarium*, cujus vis multò maxima eſt. Utile ſpectatur bifariam: nam vel conſideratur, quid conſecuturum ſit, ſi fecerimus, vel quid ſit futurum, ſi non fecerimus. Utraque pars tractatur quadrifariam. Argumentamur enim hunc in modum. Nobis id facientibus.

I. ὑπάρχοντα ἀγαθὰ παραμενεῖ.
bona, quæ adſunt, conſervabuntur.

II. τὰ οὐκ ὄντα προσέσται.
bona, quæ non adſunt, obtingent.

III. τὰ ὑπάρχοντα φαῦλα οὐ παραμενεῖ.
malis, quæ adſunt, liberabimur.

IV. τὰ οὐκ ὄντα οὐ προσληψόμεθα.
mala, quæ impendent, evitabimus.

 Contra

Contrà nobis non facientibus,

I. τὰ ὑπάρχοντα ἀγαθὰ ἀπολεῖται.
bona præsentia amittentur.

II. τὰ οὐκ ὄντα, προσγενόμενα δ' ἄν, οὐ προσέσται.
bona sperata non consequemur.

III. τὰ ὑπάρχοντα φαῦλα παραμενεῖ.
malis præsentibus non liberabimur.

IV. τὰ οὐκ ὄντα φαῦλα προσέσται.
mala, quibus nondum premimur, nobis obtingent.

a Lib. 2. Hist. Philipp.

Ita Mardonius (verba sunt Justini a) *hortatur Xerxem, ut in regnum abeat, sibi* CCC. *millia armatorum lecta ex omnibus copiis relinquat: quâ manu, aut* CUM GLORIA *ejus perdomiturum se Græciam: aut, si aliter eventus ferat,* SINE *ejusdem* INFAMIA *hostibus cessurum.* Itidem Marcus Tullius in Manilianâ Pompejum docet præficiendum esse bello Mithridatico, tum ut propulsaretur calamitas, quæ urgebat, tum ut evitaretur malum, quod impendebat.

Quartus locus est δυνατὸν, sive *quod fieri potest.* Maximè autem urget hic locus, cùm docemus, aliquid non fieri modò posse, sed & facillimè fieri.

Quintus locus est ἔνδοξον, sive *honestum* ac *gloriosum:* quod iisdem tractatur modis, quibus utile. Quippe hunc in modum argumentari licet: Si non feceris, præsentem tueberis dignitatem, speratam consequéris: infamiam præsentem avertes; eam, quam metuis, evitabis. Contrà, si non feceris, infamiâ præsenti non liberaberis; ea, quam metuis, tibi obtinget: præsentem amittes dignitatem, nec speratam adipiscéris. Ita Tullius in Manilianâ probat, bellum Mithridaticum suscipi debere, quò deleatur ignominia, quam populo Romano inusserat Mithridates, cùm unâ horâ tot occidi jussit civium Romanorum millia.

Sextus locus est τὸ ἐκβησόμενον, sive *eventus.* Qui locus bifariam explicatur. Nam nonnullis hæc sententia esse videtur; In utramvis partem eventus cadat, utilitas tamen ac gloria consequetur. E. G. Sive Romani vincant Mithridatem, sive non vincant; utile ac gloriosum fuerit, suscepisse adversus eum bellum. Alii verò per eventum intelligunt utilitatem, ac gloriam emanantem ex eâ utilitate, ut & gloriam, quæ proximè rem consequitur. E. G. Argumentum ab utili fit: Opem ferre debemus vicinæ nationi, ne veniat in hostium potestatem. At ab eventu fuerit: Si vicinæ genti servitus imponatur, nobis quoq; maximum ab hostibus periculum imminebit. Verùm Hermogenes pro iis facit, qui utrumq; probandi modum putant sub eventu contineri.

III. QUAS ORATIONES CICERONIS SEQUI POSSIMUS IN TRACTATIONE STATUS NEGOTIALIS: ET CUR HIC AGATUR DE LOCIS ATQUE EXEMPLIS EJUSCE STATUS, QUI PROPRIUS SIT GENERIS DELIBERATIVI.

UTitur hoc statu Cicero in aliquammultis orationibus: uti in eâ, quæ est de provinciis consularibus. Nam suadet hâc, Syria Macedoniaque futuris decernantur consulibus, & Galliæ Cæsari non adimantur. Catilinarias etiam huc pertinere, ostendimus cap. tertio. De Manilianâ quoque semel, & iterum, diximus. Philippicæ etiam penè omnes hujus sunt loci: Nam primâ hortatur Antonium, & Dolabellam, consules, ad moderatè regendam Remp. Tertiâ auctor est, ut quæ Octavianus Cæsar egerat adversus Antonium, ea publicâ confirmentur auctoritate: ut idem imperatoriâ dignitate in Antonium eligatur: ut præmia decernantur legionibus, quæ ab Antonio defecerant ad Octavianum: ut D. Brutus, cæterique, suas retineant provincias, nec tradant cuiquam, nisi qui ex S. C. successerit. Quinta dissuadet legationem ad Antonium, actaque Antonii rescindenda docet, ac præmia iis decernenda, qui remp. adversus Antonium defendissent. Sextâ populum hortatur ad bellum Antonio inferendum. Septimâ pacem dissuadet cum Antonio, quia ea sit turpis, quia periculosa, quia esse non possit. Octava suadet, ut bellum, non tumultus decernatur. Nonâ probat, statuam pedestrem æneam in rostris ponendam Servio Sulpicio, qui in legatione obierat. Decimâ adversus Fusii Caleni sententiam suadet, ut Bruti acta Senatusconsulto confirmentur. Undecimâ auctor est, ut C. Cassius Dolabellam persequatur bello. Duodecimâ dissuadet legationem, seque eam ad rem non esse idoneum comprobat. Decimâ tertiâ adversus M. Lepidi consilium ostendit, non posse tutam iniri pacem cum Antonio, Antonianisque. Decimâ quartâ ultimâque docet, non esse ponenda saga, nisi bello confecto: ac honores iis decernendos, à quibus Antonius ad Mutinam victus erat.

Pluribus hæc commemorare visum fuit, quò perspectum habeat artis hujus studiosus, ex quibus potissimum orationibus addiscere possit ἐξεργασίαν, atque usum eorum præceptorum, quæ de negotiali statu à Rhetoribus traduntur. Erunt autem fortean, quibus hæc de ejusce status tam locis, quàm exemplis, alieno loco persecuti videamur. Nam cùm is status generis sit deliberativi proprius, judicabunt, eo in ge-

nere tradi illa debuisse. Sanè potuisse, nos quoq; agnoscimus. Verùm quia hoc loco de iis Hermogenes tractat, operæ duxi, pauca hæc exponere, quò eorum magis detegatur calumnia, qui juventuti persuasum cupiunt, Rhetores antiquos solùm docere, quo pacto conscribillart soleant caussæ forenses. Hæc profectò una unicè caussa est, cur ea hic potiùs, quàm in doctrinâ generis deliberativi, exponere voluerimus, quanquam vix aliud promiserim capito sexto, quam, me acturum deinceps de statibus, quatenus pertinent ad genus juridiciale.

IV. QUÆ GENERATIM AB ARISTOTELE DE STATU JURIDICIALI TRADANTUR: ITEM EJUS DIVISIO IN RATIONALEM, ET LEGALEM, ET UNDE LEGALIS DICATUR: ET QUO LOCO PROPRIE DE EO AGI DEBEAT.

NUnc videamus de statu juridiciali: qui bifariam consideratur, generatim, & speciatim. Generatim de eo agit Aristoteles
a Rhet. c. 13. cap. XL. *a*. Distinguit enim justum, & injustum, idque cum ratione fundamenti, i. e. legis, tum ratione objecti, i. e. hominum. Siquidem docet, justum esse, quod fit secundùm legem, sive privatam, sive publicam, eamque sive scriptam, sive non scriptam: injustum itidem esse, quod contra legem aliquam committitur. Similiter asserit, quodcunque justum aut injustum est, esse istiusmodi, vel ratione boni communis, vel ratione boni particularis. Et hæc generatim de statu juridiciali.

Species verò ejus sunt duæ: de quarum unâ, propriè loquendo, in judicio, de alterâ ante judicium disceptatur. Posterior horum vocatur μετάληψις, sive status translativus, estque non de qualitate facti, legis, aut scripti, sed actionis, quæ intentatur, ut postea videbimus. Prior verò generis nomine dicitur juridicialis, sed strictiùs ea voce accepta.

Hic porrò à Fabio, & Hermogene, dividitur in λογικὸν, sive rationalem, & νομικὸν sive legalem, ille utitur ratione, hic dicti scriptive auctoritate. Vocatur autem κατ' ἐξοχὴν νομικὸς, h. e. legitimus, seu legalis, quia etsi multa sunt scriptorum genera, ut testamenta, literæ,
b Lex. aliaque, inter omnia tamen familiam ducit ὁ νόμος *b*: utpote quem Stoi-

Stoici a definiebant, πάντων b βασιλέα θείων τε καὶ ἀνθρωπείων πραγμάτων, quique juxtim eos sit λόγος ὀρθὸς, προςτακτικὸς μὲν τῶν ποιητέων, ἀπαγορευτικὸς δὲ τῶν οὐ ποιητέων c. quibus concinit illud Tullii Philipp. XII. *Est enim lex nihil aliud, nisi recta & à numine Deorum tracta ratio, imperans honesta, prohibens contraria.* Quibus gemina legere est lib. I. de legg. & primo de Nat. Deor.

Verùm cùm status legitimus pertineat ad argumenta ἄτεχνα; nos verò etiamnum versemur in ἐντέχνοις: præteriri profectò à nobis debuisset hæc status Juridicialis distributio, nisi Hermogenis ordini insistere, eumque juventuti aperire voluissemus. Atque ea ipsa ratio est, cur inferiùs etiam assignaturi simus species hujus status, quarum explicationem non immeritò quis judicet reservandam fuisse, usque dum ad locos argumentorum inartificialium deventum fuisset.

a *Chrysippus lib. de legg. & ex eo Iurisconsultus l. 2. ff. de legg.*

b *Regem rerum omnium divinarum humanarumque.*

c *Ratio recta, jubens ea, quæ facienda sunt, & prohibens non facienda.*

V. STATUS RATIONALIS DISTRIBUTIO IN ABSOLUTUM ET ASSUMTIVUM: ITEM QUINDECIM LOCI STATUS ABSOLUTI, JUXTA HERMOGENEM.

Status λογικὸς eidem Fabio, & Hermogeni, duplex est; absolutus, & assumtivus. Absolutus est, cùm simpliciter ac directè factum defenditur. Ita (ut scribit Lucas in actis cap. V. tmemate XXIX.) beatus Petrus accusatus, quòd Christum doceret Hierosolymis, invito Cæsare, & sacerdotibus; respondit, se rectè facere, quia πειθαρχεῖν δεῖ Θεῷ μᾶλλον, ἢ ἀνθρώποις d: quomodo & Socrates ait apud Platonem in Apologia, πείσομαι δὲ τῷ Θεῷ μᾶλλον, ἢ ὑμῖν e. Vide L. III. §. quoties. ff. de vi armata. Dicitur hic status Græce ἀντίληψις, quia est ἐναντία λῆψις τῇ λήψει τοῦ κατηγόρου, τοῦτ' ἔστιν, ἀντιπροβολή. i. e. *propositio contraria adversarii propositioni.*

d *Deo magis obedire decet, quàm hominibus.*

e *Obtemperabo Deo potius quàm vobis.*

Fortunatiano quatuor sunt loci status absoluti: lex, mos, secta, ars: quæ & exemplis declarat.

Vulgò autem ejus sex faciunt locos: nempe jus naturæ; legem scriptam, sive divinam, sive humanam; consuetudinem; ἐπιείκειαν, sive æquum & bonum; judicatum, sive exemplum; & pactum.

Sed Hermogeni sunt loci quindecim. Eos illustrat exemplo de pictore, qui cùm naufragii picturam in portibus diis marinis suspendisset; atque eâ re, tanquam malo omine, territi mercatores, in portus istos, summo Reipub. detrimento, desiissent appellere: eo nomine accusatus est publici criminis, aut læsæ majestatis.

Primus Hermogeni locus est προβολὴ, h. c. *intentio*, sive propositio ipsa: quæ rectène, an secus, ab Hermogene inter capita ac locos ponatur, ostendimus cap. sept. Est autem προβολῆς exemplum: Cùm tabulæ tuæ, quibus naufragia depinxisti, metum incusserint mercatoribus; atque eo factum sit, ut nulla instituantur commercia ac negotiationes: imminuisti picturis vectigalia populi: eoque reus es læsæ Reip.

Alter continet τὰ μέρη τοῦ δικαίου, *partes juris*, quæ sunt justitia, honestas, utilitas. Ita dicit pictor, se rectè fecisse, nec quicquam commisisse contra leges: consentaneum esse hominum naturæ, ut casus humani oculis omnium subjiciantur: atque adeò utile id esse, cùm periculorum metus adferat timorem DEI, ac in navigando reddat cautiores.

Tertius est πρόσωπον, seu *persona*: ut, Ego pictor sum, homo privatus, eoque Remp. lædere non possum.

Quartus est ὅρος, sive *definitio*: ut, Pingere naufragia non est lædere Rempublicam; cùm pictor non prodat hostibus vectigalia, classes, aliáve Reip. commoda.

Quintus est συλλογισμὸς, sive *ratiocinatio*; quæ est refutatio allatæ definitionis. Ita dicet accusator, nihil referre, utrùm privatus lædat Remp. an qui gerit magistratum, num obsit prodendis civibus, an pingendis tabulis, num ferro urbem perdat, an fame.

Sextus est γνώμη νομοθέτου, *sententia legislatoris*. Estque hic locus utrique parti communis, cùm aliud sensisse legislatorem dicat accusator, alium verò legis finem faciat reus. Porrò hic locus non semper incidit, cùm sæpè nulla exstet lex de eo, quod in judicium venit: atque inde est, quòd Hermogenes dicat, εἰ ἐμπίπτει, *si incidat*.

Septimus est πηλικότης, *quantitas rei*, quâ res exaggeratur: ut, Grave est, Remp. pictoris culpâ defraudari vectigalibus.

Octavus est πρός τι, sive *comparatio*: quâ res magis quoque amplificatur, quàm factum loco superiori. Nam is simplicem tantum amplificationem habet, hic geminatam. E. G. Gravius est facinus, patriam à pictore atque opifice ... spoliari, quæ importantur, quàm exercitum prodi. Nam sine militibus vivere potest Resp. sine frumento non potest.

Nonus est ἀντίληψις, q. d. *contrasumtio*, quæ est qualitatis absolutæ repetitio: ut, Licet pictori pingere naufragia: nulla lex prohibet delubra ac loca publica picturis exornare: fas est donaria suspendere Diis immortalibus.

Decimus

Decimus est μετάληψις, *translatio*. Ea fit bifariam ἐνστάσει, & ἀντιπαραστάσει. Ἔνστασις est ἄρνησις ἐναντία, *negatio contraria*: ut, Nequaquam licet, quod obest Reip. Ἀντιπαράστασις (quam κατὰ λέξιν *obsistentiam dixeris*) concessione constat, & inficiatione. E. G. licet quid vis pingere, cum ex eo nihil damni capit Resp. non item, quando ei detrimentum adfert. Artem ostentare concessum: at non quovis loco, nec cum damno populi.

Undecimus est ἀντίθεσις, *oppositio*: quâ aliquid adfertur contra μετάληψιν; ut, Volui mercatores, ac naviculariam facientes, commonefacere.

Duodecimus est ἑτέρα μετάληψις, *altera transsumtio*: ut, Aliter debuisti consulere navigantibus, quando naves tutò per maria ambulent, scripto meliùs, quàm picturâ, commonstrasses: denique nihil istiusmodi factum oportuit, inscio atque inconsulto magistratu.

Decimus tertius est θέσις, sive *positio*: ut, Quisque pro viribus prodesse debet reip. Ego consului arte meâ, quantum potui.

Decimus quartus est ποιότης, *qualitas* personæ, aut rei. Ubi de præstantia artis pictoriæ agetur.

Decimus quintus est γνώμη, i. e. *animus* sive sententia: non quidem legislatoris; (nam hæc antecessit) sed alterius: puta rei, vel adversarii.

Docet autem Hermogenes, tum hunc, tum superiorem locum, eodem tractari modo, quo in finitivo. Quamobrem non necesse habemus, quicquam de iis hoc loco adtexere; cùm tractandi ratio peti possit ex illis, quæ cap. antecedenti dicebamus.

VI. STATUS ABSOLUTUS DIVIDITUR IN SIMPLICEM, ET DUPLICEM; DUPLEX IN EUM, QUI CONJUNCTIONE, QUIQUE DIVISIONE EST DUPLEX.

STatus absoluti duo sunt genera: vel enim simplex est, vel duplex. Simplex fit bifariam: nam vel factum propter se in judicium venit, vel propter eventum. Prioris generis exemplum istiusmodi est apud auctorem ad Herennium: C. Popilius (ita legendum monuit Turnebus *a*) à Gallis obsessus, venit in congressum cum ducibus hostium, exercitumque suum liberavit, attamen amissis omnibus impedimentis. Eam rem cùm pòst in poculis annulisque cælâsset, accusatus est læsæ Reip. Conveniunt huic generi capita ac loci omnes, quos suprà commemoravimus, præter ab ultimo proximum, qui est ποιότης, sive *qualitas* personæ. Nam

a *Lib.* 13. *Advers. cap.* 13.

Nam cùm Popilius fuerit imperator; haut verisimile futurum erat, eum adversus Remp. semper fuisse animo infenso infestoque.

Posterioris generis exemplum est illud de pictore. Neque enim tam accusabatur, quòd pinxisset naufragia, quam quòd picturâ ejus omnes territi à navigatione desisterent. Et hæc de statu absoluto simplici.

Status absolutus is, quem duplicem vocabamus, bifariam instituitur: vel κατὰ συμπλοκὴν sive *conjunctione*, vel κατὰ διαίρεσιν, sive *divisione*.

Conjunctione fit, cùm ex duobus criminibus, quæ objiciuntur, unum sine altero constare nequit, ut, quidam accusatur, quòd in concione omnium contradixerit sententiis, nec propriam attulerit. Hoc in genere expedit, ut accusator utrumque commisceat crimen, quia id plurimùm confert ad amplificandum. At reus separatim aget de utroque, quia hoc deterit atque imminuit culpam.

Divisione fit status absolutus duplex, cùm utroque de crimine separatim in judicio agi potest. E. G. quidam, cùm multas duceret uxores, multosque adoptaret filios, accusatus est morum galbanorum, ac turpis vitæ. Hîc quoque conjunctim de utroque crimine aget accusator: reus verò separatim. Et hæc de statu absoluto, in quo vix ulla exstat Ciceronis oratio. Nam largiter peccant, qui huc Milonianam referunt. Ad sensum iis accommodaremus, si doceret Tullius, Milonem, interimendo civem nefarium, maximo Remp. metu liberâsse, eique, ob facinus hoc præclarum, statuam erigi debere. Nunc sese res secus habet. Nam cædis culpam in ipsum confert Clodium, quem insidias struxisse ait, ut omnino planum sit, orationem eam pertinere ad ἀντίθεσιν, de quâ deinceps agendum.

VII. STATUS ASSUMTIVI NATURA, TUM UNIVERSE EXPONITUR, TUM DISTINCTE, PRO QUATUOR SPECIEBUS; COMPARATIONE, RELATIONE, REMOTIONE, ET PURGATIONE.

Ἀντίθεσις, sive *qualitas assumta est*, cùm per se debilis est defensio; sed colore, hoc est, probabili facti caussâ, foris assumtâ, juvatur. Ἀντίθεσις vocatur, tum quia est θέσις ἐναντία τῇ ἀντιλήψει, *contraria positio*, ac quasi præsidium contra statum absolutum: tum propter ἀντικατάλλαξιν. Comprehendit enim confessionem, & compensationem: quomodo in Milonianâ ὁμολόγησις sive *confessio* est, cùm fatetur Milo, se esse homicidam: ἀντικατάλλαξις verò sive *compensatio* est, cùm ait, se fecisse necessariò, quòd Clodius insidias struxisset.

Est

Est autem ἀντίθεσις Hermogeni quadruplex: ἀντίστασις sive *comparatio*, ἀντέγκλημα sive *relatio criminis*, μετάστασις sive *remotio criminis*, & συγγνώμη sive *concessio*; sub quâ Cicero comprehendit purgationem, & deprecationem. Ciceronem hâc etiam parte sequitur Boëthius *a*. Sed deprecatio non potest statui species status assumtivi, si rectè dicebamus antè, requiri semper in eo colorem, quo juvetur. Nam cùm status omnis vel recipiat colorem, vel ἄχρωμος *b* sit, solùm colorari possunt comparatio, relatio, remotio, & purgatio: deprecatio verò ἄχρωμος est, quippe ea, ut Martiani Capellæ verbis utar, *nihil caussationis associat, sed in exorandi humilitatem precesq; suspirat.* Solùm enim superest, ut confessus damnetur. Nam, ut Ulpianus in duo de vigesimo ad Edictum ait *c*, *nullæ sunt partes judicandi in confitentes.*

a Lib. 4. in Top. Cicer.

b Colore destitutus.

c L. Proinde in fine ff. Ad legem Aquiliam.

Comparatio, quæ Fortunatiano dicitur compensatio, fit, cùm ostendimus, è duobus alterum fuisse agendum, & quòd à nobis factum est, satius fuisse fieri. Ita Athenienses *d*, cùm sibi metuerunt à potentiâ Miltiadis, perpetuo eum carceri addixerunt, factumq; in colore istiusmodi tuebantur, quòd præstabilius esset, unum Miltiadem innoxium pœnâ affici, quàm Remp. universam in perpetuo tyrannidis metu versari. Epaminondas, cùm ei, qui ex lege prætor successerat, non tradidisset imperium, præstare ajebat *e*, ut, negligendo legem, pareret victoriam; quàm ut, legi parendo, Thebanam proderet Remp. Titus Manlius *f* filium securi percussit, quòd mallet patrem forti filio, quàm patriam carere militari disciplinâ. Porrò hæc ad comparationem referuntur, quatenus ea instituitur in genere juridiciali. Nam absolutè si consideretur, non minus ad alia dicendi genera pertinet. Ut si quæratur, num eloquentia præstet, an scientia juris civilis, num genus, an divitiæ præferendæ.

d Corn. Nep. in Miltiade.

e Cicero, & alii, ut dicam cap. 10. sect. 1.

f Livius lib. 8.

Relatio, quæ Græcis ἀντέγκλημα, fit, cum in personam confertur culpa, quæ malum perpessa est, quomodo Orestes in matrem, Horatius in sororem, Milo in Clodium, culpam transferebat.

Remotio, quæ Græcè μετάστασις, est, cùm culpam, vel in rem conferimus, quæ in judicium vocari non possit, vel in personam, quæ non acceperit ipsamet malum. Prioris modi exemplum est apud Virgilium oratione Turni ad Drancem. Nam cùm hic objecisset Turno, tot illius caussâ cæsa esse civium millia; non illud inficias ivit Turnus, nec potuit; sed belli illud naturæ tribuit. Item si quis in vinum culpam conferat, quòd vitiârit virginem. Hoc in jure nostro (inquit Udalricus Zasius *g*) excusat à capitali supplicio, sed non à pœna extraordinaria. Vide in Digest. XLVIII. Titulum de Pœnis. Sic si quis lubrico linguæ, vel vino nimio, male-

g In Rhetor. Cicer. sive Cornificii ad Herenn. p. 23.

maledixerit Imperatori, Theodosii de eo Constitutio exstat in Codice *a*. Etiam Pyrrhus, cùm juvenes, qui multa in eum probra ingesserant, id ita esse faterentur, & adderent, plura se fuisse dicturos, nisi lagena defecisset: impunitos eos dimisit, ut auctor est Plutarchus in ejus Regis vitâ, & Quintilianus lib. VI. cap. de Risu. Exemplum remotionis in personam est quod Adam, ut se excuset, dicat, deceptum se à muliere, quam Deus dedisset sibi *b*. Item cùm Aaron de vitulo conflatili à Mose incusatus, culpam rejicit in populum *c*. Uti & cùm Michal increpita à patre suo Saul, quòd Davidem maritum dimisisset, ait, *d* se coactam à marito, qui mortem comminaretur, nisi id faceret. Huc etiam refer, siquis adulterii commissi culpam transferat in eam, quæ philtro mentem reddidit dementem. Item quando quis ait, fecisse se jussu Prætoris vel Consulis, quomodo jussu possidet, qui jussu Prætoris possidet: ut est L. Justè ff. de acquirendis possess. Contra dicet adversarius, siquis illicita jubenti paruerit, ut est L. Prætor. §. Quoties ff. De vi, & vi armatâ.

a *L. Unica. C. Si quis Imper. maled.*
b *Gen. 3. 12.*
c *Exod. 32. 22. & seqq.*
d *1. Sam. 17.*

Plurimùm autem differunt relatio, & remotio, quod vel nomina ipsa indicant. Nam in relatione, seu in recriminatione, refertur crimen, h. e. in eum ipsum confertur, qui malo affectus sit. Ut si dicatur, priùs alterum injuriâ affecisse, id ne inultum ferret, par pari datum hostimentum. Itaque non se quis fecisse negat, sed jure fecisse ait. At in remotione non infertur, h. e. in personam aliam, vel rem quampiam, transfertur. Ut si quis se à prætore dicat ingratiis ad depugnandum coactum; quà re non se, sed prætorem pugnæ, aut cædis, caussam facit.

Est uterque hic locus planè vulgarius. Nam, ut ait Ausonius *e*;

Se quisq; absolvere gestit,
Transferat ut proprias aliena in crimina culpas.

e *Idyl. 9.*

Κεφάλαια sive locos comparationis, relationis, & remotionis, hoc loco prætermittimus; quòd eadem penè in iis sit tractandi ratio, quæ in concessione.

Concessio, sive purgatio vocatur, cùm quis se consultò, aut dolo malo, fecisse negat, eoque non factum defendit, sed excusat. Ovid. I. Trist. eleg. VIII.

Ergo ut defendi nullo mea posse colore,
Sic accusari crimina posse puto.

Ac ferè aliquid factum dicitur, vel *necessitate*, vel *fortunâ*, vel *imprudentiâ*. *Necessitate*, ut, Non obii vadimonium, tempestatibus mihi iter præcludentibus. Ita Æneas apud Dionysium Halic., quòd Trojani, inopiâ coacti, res usibus suis necessarias ex agris Aborigenum quærerent,

eo apud Latinum regem excusat, quia Ἅπαν συγγνώμης ἄξιον τὸ ἀκούσιον. *Veniam meretur, quicquid præter voluntatem fit.* Sed videndum hîc, an non culpa necessitatem præcesserit, ut videre est L. II. §. Quod jam diximus. ff. Siquis cautionibus. Alioquin in necessitate sibi quisque & dominus est, & servus. Ut est L. Si constante. C. De soluto matrimonio. Ubi *fortunâ* factum dicatur, exemplum erit, Succubui prælio; sed fortunâ adversâ, non virtute, sui inferior. *Imprudentiæ* exemplum sit: Cùm servo colaphum ducere vellem, percussi senatorem in proximo stantem.

Actor autem dicet, non esse necessitatem, sed injuriam; non fortunam, sed culpam, non imprudentiam, sed malitiam.

VIII. UTRUM IN PURGATIONE MAGIS SPECTETUR FACTUM, AN VOLUNTAS.

DEbere autem in judicando non tam attendi, quid aliquis fecerit, quam quod facere voluerit; Nazianzeni illud ostendit epist. LV. ad Sophronium: Πολλὰ γὰρ ἔστι καὶ ἀδικεῖσθαι δοκοῦντας εὖ πάσχειν, καὶ καλῶς πάσχοντας ἀδικεῖσθαι. *Multa enim sunt, in quibus ii, qui lædi videntur, beneficium accipiunt, & contrà iis, qui beneficium accipere putantur, injuria infertur.* Luculenter hoc ipsum exemplo declarat L. Seneca lib. II. de beneficiis: *Tuber quidam tyranni, gladio divisit, qui ad eum occidendum venerat: non ideo illi tyrannus gratias egit, quòd rem, quam medicorum manus reformidaverant, nocendo sanavit.* Item quoque scripserat Tullius III. de Nat. Deorum: *Nec enim Herculi nocere Dejaniræ voluit, quum ei tunicam sanguine Centauri tinctam dedit, nec Prodesse Pheræo Jasoni is, qui gladio vomicam ejus aperuit, quam sanare medici non potuerant, multi enim &, cùm obesse vellent, profuerunt, & cùm prodesse, obfuerunt.* Quanquam quod Jasoni Pheræo tribuit Tullius, (quem secutus Val. Maximus lib. I. cap. VIII.) id Plutarchus *a*, ac Simplicius *b*, Aristotelis interpres, scribunt de Prometheo quodam. Vide Victorium lib. VII. Var. lect. cap. IX. Exemplum planè geminum huic apud Herodotum lib. I. habemus de Adrasto interimente Crœsi filium, cui erat custos datus à patre. Cujus etiam rei meminit B. Basilius epist. CLXIV. quæ est ad Andronicum præsidem. Simile quoque apud Achillem Tatium *c* legere est de Menelao; qui itidem inter venandum, adolescentem, quem in oculis ferebat, jaculo trajecit, dum aprum, qui in adolescentem impetum faciebat, telo cogitat conficere. Addidet quoque ei exemplum Lucilliæ, quæ maritum

a *Lib. de utilitate ex inimicis capiendâ.*
b *In lib. secundum φυσ. ἀκροάς.*
c *Lib. 2.*

suum Lucretium (cum, cujus habemus libros de rerum naturâ, multis ingenii luminibus tinctos, multis etiam artis *a*) philtro in furorem adegit *b*, cùm non necem inferre, aut mentem adimere, sed magis ab eo amari cuperet. Simile quoque exemplum habemus apud Aristotelem lib. I. Magn. Moral. cap. XVII.) Latinè illius mentem adponam, prout eam Alciatus *c* expressit: *Ferunt*, inquit, *mulierem cuidam dedisse amatorium, quo ille mortem oppetierit: ac mulier quidem apud Areopagitas super hoc facto accusata, judicum omnium sententiis absoluta fuit, eâ de causâ, quòd id minimè prævidisset. Siquidem amore occæcata id egerat, non ut hominem perderet, sed quo uni sibi servaret. Ubi ergo animus delinquendi non est, ibi nec pœnam aut supplicium esse debere, cùm ea duntaxat crimina puniantur, quæ voluntaria sint.* Hæc ille. Aliter tamen super hac re sensit Paullus Jurisc. l. si quis aliquid ff. de pœn. *Qui*, inquit, *abortionis, aut amatorium poculum dant, etsi dolo non faciunt, tamen quia mali exempli res est, humiliores in metallum, honestiores in insulam, amissâ parte bonorum, relegantur.* Exemplum id potissimùm adduci à Paullo, existimabat Alciatus *d*, quò Aristotelis refelleret opinionem. Et sanè voluntatem sæpe absque facto, & factum citra voluntatem puniri, ostendunt Guil. Fornerius lib. I. Selectionum cap. X. Radulphus Fornerius lib. III. Rerum quotidianarum cap. XVII. item lib. VI. cap. XXIV. Scipio Gentilis lib. I. παρέργ. cap. XXXI. atque alii longè plurimi.

a *M. Cic. l. 2. epist. ad Q. Fratrem.*
b *Eusebius in Chron.*
c *Lib. 7. Παρέργων Iuris cap. 25.*
d *Parergorum loco, quem paullo antè signavimus.*

IX. TREDECIM LOCI, QUIBUS IN PURGANDO UTIMUR, EX HERMOGENIS DOCTRINA.

TRactatur purgatio hunc in modum. Centurio tempestatibus impeditus non adfuit in diem præstitutam, Ad lex est; In eum, qui tempori non adest, fustuario animadvertatur, ac post illa inhonestâ dimittatur missione.

Προβολὴ sive *intentio* accusatoris est: Non adfuisti in diem præstitutam. Hæc προβολὴ ponitur in exordio. Repetitur autem in narratione, quæ continet τὰ ἀπ' ἀρχῆς ἕως τέλους, *res omnes ab initio usque ad finem.* Sunt enim in narratione semina confirmationis. Denique μεταχειρεῖται sive pertractatur confirmatione ipsâ.

Προβολῇ interdum excipit ὅρος, sive *definitio* utriusque, quod & agnoscit Marcellianus: at plurimùm in his τὸ θελκὸν καὶ ἐμπιπτεῖ, *non incidit definitio.*

Tertius locus est διάνοια, sive ἡ προαίρεσις, *voluntas* ac consilium defen-

defensoris: ut, Quòd non adfui tempori, id non factum aut timore, aut pervicaciâ, sed necessitate.

Quartus est ἀντίθεσις, sive *oppositio* accusatoris: Non est ignoscendum istiusmodi delictis, ne contingat, aliquem bis peccare in Remp. At defensor dicet, omnino ignoscendum esse ob necessitatem: nec enim delicta esse, hæc ubi adest.

Quintus est ἑτέρα διάνοια, *altera* accusatoris *sententia*: ut, Non factum necessitate; sed timore, aut pertinaciâ, aut animo perfido. Reus verò ostendet, multa pugnare cum vanâ hâc opinione: illustria enim comparêre documenta, quibus probari queat, necessariò id factum: testes adesse, quibus doceatur, non potuisse eo die flumen trajici: se præstò fuisse ad amnem, nautam compellâsse, noluisse eum se fluvio committere.

Sextus erit μετάληψις, sive *transsumtio* accusatoris: non debuisse eum tam diu profectionem differre: potuisse se itineri committere ante obortas tempestates.

Septimus continet τὰ πρός τι, *quæ sunt ad aliquid.* Estque hic locus utrique parti communis. Nam accusator asserit, turpius hoc esse facinus, quàm deserere aciem. At defensor dicit, si id peccatum sit, at humanum esse, & leve.

Octavus locus est βίαιος ὅρος, *definitio violenta.* Continet aliquid παράδοξον a, ac ὑπερβολικὸν b. Estque communis utriq; parti. Accusatoris ὅρος est: Hoc est pessumdare Remp. Defensoris ἀνθορισμὸς est: Qui quantum potuit operam dedit, ut rediret, rediisse judicandus est.

a *Contra hominum opinionem.*

b *Supra veritatem.*

Nonus est θέσις, *propositum*, sive locus communis: ut, Oportet centurionem esse vigilantem; omniaq; præstare, quò tempori adsit. At defensor dicet, sæpe caninam immitti scævam improvisi indicem infortunii: multo maximam esse Necessitatis vim, cujus, ut in Mimis scitè scripsit Dec. Laberius,

— — cursus transversi impetum
Voluerunt multi effugere, pauci potuerunt.

Decimus est ἑτέρα μετάληψις, iterata, ac *repetita translatio*: ut, Oportuisset hoc Imperatori significari.

Undecimus est ἀντίληψις seu *contrasumtio* defensoris: Si alius fluvium trajicere potuisset, trajecissem & ipse.

Duodecimus est ποιότης, *qualitas* ab attributis personæ.

Decimus tertius ποία γνώμη, *qualis animus.* Qui duo loci eodem tractantur modo, quo in statu absoluto.

Et

Et hæc de capitibus ac locis Purgationis, aliorumq; statuum, qui colorem recipiunt. Quia verò non sufficit θεωρία *a* præceptorum, verùm etiam requiritur παρατήρησις *b* in antiquis oratoribus: necesse quoq; fuerit usum horum præceptorum observare in orationibus Ciceronis, quæ ad status Assumtivos pertinent. Istiusmodi inter alias est Miloniana, quæ ad Relationem referri debet. Nam culpa cædis confertur in Clodium ipsum. Videtur & Pisoniana aliquid continere istiusmodi. Nam in Pisonem ipsum confertur culpa, quòd revocatus sit è Macedoniâ.

a Scientia.
b Observatio.

X. QUATENUS DEPRECATIO AD STATUS PERTINEAT: ET APUD QUOS EA MAXIME HABEAT LOCUM ADHÆC QUIBUS ILLA ARGUMENTIS TRACTETUR, TUM AB ACTORE, TUM A REO.

Superest status ἀχρωμος *c*, quo culpam fatemur, sed ad misericordiam confugimus: ut, si quis, ob multa sua in Remp. merita, unius criminis admissi postulet ignoscentiam. Itaque & *deprecatio* dicitur, ac *status venialis*, quia, omni colore destituti, solùm imparientiæ veniam rogamus. Juvenal. Sat. VI.

c Coloris expers.

Sed jacet in servi complexibus, aut Equitis. dic,
Dic aliquem sodes heic, Quintiliane, colorem.
Hæremus. dic ipsa.

Agitur autem hoc loco de veniali statu, non quia status assumtivi species sit, (contrarium enim superiùs vicimus) sed quia purgationi plurimùm subjici solet. E. G. Qui verberârit hominem liberum, is imprudentiâ factum dicet: quæ purgatio est. Et quia imprudentiæ culpa inest, confugiet ad veniæ postulationem: quæ deprecatio est. Propriè autem ad statum pertinet negotialem, quia discrepatio est de re futurâ: puta, num ignosci debeat, nec ne. Ac habet apud populum, vel imperatorem, magis locum, quàm apud judicem. Nam illi de jure suo remittere possunt, non item judices. Attamen hic etiam in parte aliquâ caussæ fuerit ei locus. Ut, si dicamus, & jure aliquid factum esse, & si non omni ex parte jure factum videatur, ignosci nihilominus debere, ob præclara erga Remp. merita.

Κεφάλαια deprecationis Hermogeni eadem sunt, quæ concessionis. Itaque, uti in aliis statibus assumtivis, ita hîc quoque τῇ προβολῇ sive propositioni statim subjicit orator amplificationem à circumstantiis: sive, ut Hermogenes loquitur, τὰ ἀπ' ἀρχῆς ἄχει τέλους, *ea quæ ab initio ad finem*, prout quoque appellat Fortunatianus. Porrò, quod Sopater quoque

quæ observavit, amplificatio hæc, cùm in statu conjecturali pertineat ad signa, in remotione, deprecatione, ac omnibus statibus assumtivis, refertur ad crimina, quæ propositione exponuntur.

In hoc statu commendari potest clementia. De qua sic Cæsar Antonius ad Faustinam *a*: *Non enim quicquam est, quod Imper. Romanum melius commendet gentibus, quàm clementia. Hæc Cæsarem Deum fecit, hæc Augustum consecravit.* Et Themistius in orat. Τελῶν ὄντων, οἷς ὁ θεὸς διαφέρων θεός ἐστιν, ἀϊδιότης ζωῆς, περιουσία δυνάμεως, τὸ μὴ διαλείπειν εὐποιεῖν ἀνθρώπους, καθ' ἓν μόνον τοὔσχατον τῶν εἰρημένων ἐφικτὴ βασιλεῖ πρὸς τὸν θεὸν ἡ ὁμοιότης. *Cum tria sint Deo, quibus præcellat; vitæ æternitas, potentiæ præstantia, & absq; intermissione beneficentia erga homines: tantùm uno istorum, quod postremò dixi, pervenire rex potest ad similitudinem cum Deo.* Vide &, quæ ad commendationem ejus adfert Cassiodorus extremo lib. XI. Variarum.

a *Apud Vulcatium Gallicanum.*

Nec parùm proderit exemplum prudentissimæ Atheniensium civitatis, quæ misericordiam non pro affectu, sed pro numine accepit; ut ait Fabius lib. V. c. XI. Ac Eumenius quoque, orat. de scholis reparandis, aræ meminit, quam Misericordiæ statuerint. Vide & Baptistam Pium Annotat. Post. c. XLVII. Rom. quoque quanti eam fecerint, argumento est, quòd ii, ac inprimis posterioris ævi scriptores, clementiam soleant signare nomine pietatis. Claudianus Panegyr. de IV. consul. Honorii:

Sis pius inprimis: nam cùm vincamur in omni
Munere, sola Deos æquat clementia nobis.

Ita ob clementiam: ut aliqui voluêre, (nec enim de eo consentiunt veteres) Pii cognomen meruit Antoninus Imp. teste Spartiano, & Eutropio. Similiterque eâ voce usi Dracontius lib. I. Salvianus lib. I. de gubernatione Dei, Cassiodorus loco paulò antè indicato. Aliqua etiam de hâc ejus vocis acceptione annotavit Desiderius Heraldus in Arnobii lib. I. *a*, & VII. *b*.

b *Pag.* 72. & 73.

Adversarius verò, utente reo deprecatione, dicet, in istiusmodi delictis nullum relinqui misericordiæ locum. quò pertinet illud Epicteti, Stobæo etiam memoratum serm. XLIV. Ὥσπερ πλῆθος ἀκρίτως αἰτοῦν τι σε τῶν ἰδίων, οὐ δυσωπεῖ, οὕτω μηδὲ ὄχλον ἀδίκως σε δυσωποῦντα διατραπῇς. *Ut vulgus, temere si quidpiam postulet ex rebus tuis, non movet te, sic nec quavis in re plebem injustè aliquid orantem reverearis.* Idem dicet, juràsse judicem, *se cum observatione, legum judicia dispositurum*; ideoque non in hoc sedere eum, ut reis capularibus (ita capulo dignos à Cæcilio, Lucilio, ac Plauto vocatos, è Nonio, & Ful-

c *Pag.* 394.

gentio, discimus) flagrantissima condonet flagitia, sed ut secundùm leges judicium ferat. Οὐ γὰρ ἐπὶ τούτῳ κάθηται ὁ δικαστὴς, ἐπὶ τῷ καταχαρίζεσθαι τὰ δίκαια, ἀλλ' ἐπὶ τῷ κρίνειν πάντα. ut est apud Platonem in Apologiâ. Ita Lysias, oratione contra Alcibiadem, monet judices, ut meminerint, se in judicium venisse, non ut novas leges ferrent, sed ut secundùm leges latas judicarent. Tullius quoque I. de Invent. *Judices*, inquit, *qui ex lege jurati judicatis, legibus obtemperare debetis.* Id ipsum & ἔτυμον indicat Judicis *a*. Nam ita dictus est ab officio, quòd sententiam dicere debeat juri & legibus consentaneam, ut autor est Varro l. IV. de LL. & Isidorus lib. X. Etym. cap. VIII. Quemadmodum & *justitia* est à *jure*, ut indicat Priscianus lib. IV. non *jus* à *justitia*, uti scripsit Ulpianus: qui non tam attendit *juris* vocabulum, quàm doctrinam juris, seu jurisprudentiam Romanam.

a *Cassiodorus lib.* 11. *Var. part.* 40.

Exemplo in hoc statu fuerit Ligariana Ciceronis, quàm meritò pulcherrimam appellat Pomponius I. C. *b*. Quantopere etiam placuerit Attico, Balbo, Oppio, docebunt epist. XII. & XIX. lib. XIII. ad Att. Et sane quanta ejus sit venustas, quàm mirifici ac illustres affectus, vel eventus documento esse potuit. Nam, perorante Tullio, perspicuè cognitum, varios Cæsaris vultum colores subiisse, ac cùm Pharsalici quoque prælii injecta esset mentio, adeò contremuisse, ut & libelli quidam de manibus exciderint. Vide Plutarchum in vitâ Ciceronis.

b *L.* 2. *D. de origine juris.*

XI. OCCURRITUR IIS, QUÆ OBJICI POSSINT ADVERSUS SUPERIOREM DOCTRINAM DE STATIBUS ASSUMTIVIS.

Diximus, quæ inprimis necessaria sint ad naturam statuum assumtivorum cognoscendam. Deinde producam, & inducam, quæ contra ea partim adferuntur ab aliis, partim posse adferri videntur.

Ac primò quidem accuratiùs intuenti videri possit translatio culpæ, sive ea *relatio* sive *remotio* sit, non tam ad juridicialem, quàm ad conjecturalem statum pertinere. Nam in eâ de facto constat, de facti auctore quæritur. Estque in eâ sententiâ Jul. Scaliger *c*. Verùm nec ratione mihi defecti videntur, qui ad statum assumtivum retulerunt. Movit illos, quòd in conjecturali statu reus factum ità à se dimoveat, ut fecisse neget: at in translatione reus se fecisse non it inficias.

c *Lib.* 1. *de re poët. cap.* 1.

Alius alios scrupulus pungit. Videtur iis μετάληψις, sive *translatio*, non esse status, eò quòd ab Aquilâ Romano, ac Martiano quoque Capellâ, referatur inter figuras sententiarum. Verùm, ut rectè inquit uterque,

que, tum tantùm μετάληψις status est, cùm rem aliò ita transmovemus, ut ibi totam constituamus caussam, id cùm non fit, σχῆμα est διανοίας.

Sunt etiam, quibus divisio generis judicialis rectæ rationis quasi scalpello circumcidenda videatur. Quippe comparationem, remotionem, translationem, & concessionem, subjicere malunt pathologiæ, quàm statui assumtivo: de quo, uti & de universis statibus, non tam agunt, ut capiant alii, quàm ut carpant. At nos haut diffitemur, orationes omnes assumtivi status ad παθολογίαν quoque pertinere, quatenus in iis orator concitat adfectum: veruntamen propriè eas, & primò hujus esse loci, existimamus. Neque ficulnâ subnixi sumus ratione, cùm sine quo res esse possit, id neutiquam ad rei pertineat essentiam: at caussa Orestis, ac similis, locum habuerunt in Areopago, in quo, ut superiùs quoque dicebamus, nullus affectibus erat relictus locus.

At saltem, inquiunt, illud extra omnem controversiam poni debet, statum venialem, sive deprecationem, esse alius loci, cùm omnis in eo sit, ut cieat misericordiam. Verùm argumentum hoc iis occinant, qui operosè huic inferciunt misericordiæ locum: nos ea res vix tangit. Quippe de misericordiâ vellicatim quidem aliquid nunc delibamus: verùm cum curâ de eâ, Aristotelis exemplo, dissertamus lib. proximo. Debuisse autem hîc quoque aliquid dici de statu veniali, argumento nobis est, tum quòd in eo quædam quoq; sunt argumenta ἀποδεικτικά [a], sive λόγοι [b], tum quòd absque eo imperfectâ sit statuum enumeratio, ut parebit ex iis, quæ paulò pòst disputabimus ad versus Trapezuntium.

[a] *Demonstrativa.*
[b] *Rationes.*

Unum præterea alterumque est, de quod judicium meum suspensâ manu proferam: si non ob aliud, at ut eliciam, ac quasi exterebrem aliorum sententiam: à quibus, si erro, lubens ad verum converti me sinam. Tradunt omnes, qui aliquid de remotione scriptis consignârunt, eam vel in personam fieri, vel in rem: iidem verò in purgatione quoque concedunt culpam conferri in rem. Itaque non immeritò quæritur, quomodo purgatio differat à remotione eâ, quæ in rem fit. Visus sibi hunc nodum solvere Tullius, cum primo de inventione scribit, in remotione *alicui rei caussam attribui, quæ voluntati fuerit impedimento sine concessionis partibus. Nam earum quædam major vis est.* Sensit igitur Tullius, ad purgationem referri imprudentiam, quæ fallit; casum, qui prohibet; necessitatem, quæ cogit: cætera ad remotionem referri debere, quia eorum minor vis est. Verùm, si mihi quoque sententiam dicere liceat, non ut patricio, aut consulari, sed tanquam ex ordine equestri meliorum inopiâ adlecto: non tam in Ciceronis, quanquam consularis

viri, sententiam pedibus ivero, quàm adferam, verum mihi germanumque inter ea discrimen videri; quòd in remotione concedatur facti intentio, in purgatione verò negetur. Sunt enim ea, quæ homines committunt, partim ἑκούσια, seu *voluntaria*, partim ἀκούσια, sive *non voluntaria*. In ἑκουσίοις culpa est, in ἀκουσίοις, erratum. Si culpa fuerit, vel eam transferimus in personam, aut rem, ut in remotione fit: vel ignosci petimus, quod deprecatione fit. Error verò ad purgationem pertinet, quæ culpam removet, ac voluntatem defendit. Itaque Ovidius factum suum, non scelus, sed errorem haberi cupit. Sic enim loquitur Tristium lib. I. eleg. III.

Cœlestiq́ue viro, quis me deceperit error,
Dicite, pro culpa ne scelus esse putet.

Et lib. III. eleg. I.

In quo pœnarum, quas se meminisse fatetur.
Non facinus caussam, sed suus error habet.

Item lib. I. de Ponto eleg. VII.

Quicquid id est, ut non facinus, sit culpa vocanda est.

Prævaricatur hàc in parte, ac quodammodo pro me pugnat ipse Tullius. Siquidem apud eum istiusmodi adfertur exemplum remotionis in rem. Adolescens quidam accusatur, quòd, Imperatore turpissimum cum hoste fœdus feriente, tenuerit porcam. Ita enim, non *porcum* (ut hoc παρὰ τὴν ὁδὸν ποιεῖν a moneam) à Cicerone scriptum est, tum MSSis, tum prælo excusis codicibus attestantibus: ut omni vigilanti placere non possit doctissimi Servii, penè dixerim somnium: qui, quòd in fecialium libris scriberetur, porcum feriendum; nec meminisset, eampse *porci* vocem etiam dici de fœminâ, (unde & apud Tullium lib. II. de Leg. est: *Porco fœminâ piaculum dare*) porcum semper in feriundo fœdere adhibitum ait, lapsumq́ue (en supercilium Grammaticum) Maronem ipsum, cùm ait, *Cæsa jungebant fœdera porcâ.* Errârit igitur Cicero quoque: errârit Suetonius, cùm in Claudio b scribit: *Cum regibus fœdus in foro icit porcâ cæsa, ac vetere fecialium præfatione adhibita.* Verùm redeamus ad id, unde abduxit nobilis Grammaticus. Adolescens sanè haut diffitetur, se tenuisse porcam, verùm eo crimen depellit, quòd, quia id ætatis, insuperq́ue privatus erat, planè sibi parendum fuerit, illi, qui summo cum imperio & autoritate missus esset. Ac idoneum quidem hoc exemplum est remotionis in rem. Res enim, cui culpam assignat, ut ætas, & conditio vitæ, quòd adolescens, privatus; alter, summo cum imperio esset. Veruntamen, hoc qui argumento

a Obiter.

b Cap. 25.

mento utatur, haut levi adeò tibicine suam mihi videatur suffulcire sententiam, quàm qui, uti in purgatione fit, imprudentiâ aliquid à se factum adferat, atque ita necesse habeat confugere ad calcatum illud, NON PUTARAM. Quippe hoc in adolescentibus quidem veniam meretur; at in natu grandibus nequaquam locum habet: quemadmodum aliquot veterum περιτομαῖς a ostendit P. Victorius lib. v. Var. lect. cap. XIX. Argumento huic alterum quoque succedaneum addam: Hominem puto neminem tam à communi sensu sequestratum reperiri, qui inficias eat, isthoc, quòd paulò antè è Tullio exemplum remotionis adducebamus, non languidius imbeciliusq; esse, quàm, si sacerdos, quòd Calendis sacrum haut fecerit, culpam impingat in oblivionem. At hoc planè purgationis exemplum est, cùm Martianus Capella imprudentiæ subjiciat ignorantiam, ebrietatem, oblivionem, ac dementiam: Fortunatianus verò oblivionem quoque locum faciat à tribus purgationis capitibus distinctum: in quo, utrum sequamur, parùm interest. Quare, ut vestigia mea relegam, censeo, remotionem in rem, ac purgationem, eo differre duntaxat, quòd illa voluntatem sive intentionem facti concedat; hæc consultò quid factum neget. Ita in exemplo Tulliano adolescens haut eo se excusat, quòd aut ignorantiâ, aut invitus tenuerit porcam: verùm totum hoc, quod crimini datur, haut quaquam ad se pertinere ait, quia & adolescens, & privatus erat. Hæc igitur remotio fit. Itidem remotione utetur, siquis, cùm missus esset ad expugnandam hostium civitatem, cùm eam inaudiisset laborare pestilentiâ, exercitum reduxerit. Neque enim negabit, id certo à sese consilio factum: verùm culpam transferet in lucem. At contrà purgatione utetur orator, qui, ab hostibus captus, eorum laudes scribere sit coactus. Nam se invitum fecisse dicet. Par ratio, siquis morbus impeditus culpam avertat in infortunium. Nam voluntatem atque industriam defendet, quam morbus sufflaminârit. Spissè verò errat Martianus Capella, qui id remotionis in rem exemplum facit. Fortassean nec hilo rectiùs Fortunatianus (cui inter alios subscribit Petrus Nunnesius) remotioni subjicit leges, cùm scribit; *In legem possumus removere? Possumus: sed hoc idem accipimus, quod est, cùm in rem removemus.* Certè cùm judicum sit, legibus obtemperare; non video, quomodo in judicio culpa in leges impingi possit. Nam cujus caussa legum patrocinio subnixa est, is haut extrinsecus facto colorem quæret, sed ἁπλῶς se ex legum præscripto fecisse dicet. Et profectò ipse Fortunatianus aliquantò antè quatuor fecerat loca status absoluti; legem, morem, sectum, artem. Potest quidem

a *Locis.*

dem lex ad assumtivum quoque statum referri; ut, cum Antiphonem Terentianum patri Demiphoni purgant de ductâ uxore, quòd id fecerit invitus, coactus legibus *a*. Verùm hæc propriè non remotio, sed purgatio est, quia simulatur id non consultò factum, sed coactè.

a *Adel. act. 2. sc. 1.*

Contrà non tam ad purgationem, quàm remotionem, pertinere arbitror, cùm quis culpam avertit in adfectum: uti cùm Chærea Terentianus *b* eam rejicit in amorem. Ait enim:

b *Eunuch. act. 5. sc. 2.*

Unum hoc scito, contumelia
Non me fecisse caussa, sed amoris.

Par ratio fuerit, si in metum, aut iracundiam, culpam transferamus. Nam affectu qui peccat, consultò peccat. Nonnulli tamen hæc, ac similia, ad deprecationem referre malunt, quia affectus culpam neutiquam tollit; ut omnino deprecatione opus sit: estque eâ quoque in sententiâ Nascimbænus Nascimbænius *c*. Verùm adsensum eâ in re meum haut parùm moratur, quòd qui affectu quopiam culpam prætexit, is facto colorem quærat: deprecatio verò sit status ἄχρωμος *d*, quia solùm ignoscendi continet postulationem. Nec idcirco deprecatio statuum sive constitutionum numero expelli debet; quæ Georgii Trapezuntii *e* sententia est. Nam etsi nec factum defendit, nec facti caussam, nec ipsam intentionem, eoq; jure ἄχρωμος *f* dicitur: non tamen idcirco ἄτεχνος *g* credi debet. Siquidem reus rationes adhibet, quibus se, ut ignoscatur, impetraturum sperat: ut, quia illud, in quo deliquit, planè fuerit operosum, atque arduum. Atqui, ut Tertullianus ait *h*, *Difficilium facilis est venia.* Item quòd judices & aliis antea in simili ignoverint delicto: quòd majora sint sua, suorumque beneficia, quàm ea, quæ commisit: tum autem, si huic delicto venia detur, non exiguum ex se emolumentum percipi posse. Ita Chærea ille Terentianus ait *i*:

c *Comment. in Cic. lib. de inventione.*
d *Coloris expers.*
e *Lib. 1. Rhet.*
f *Coloris expers.*
g *Inartificialis.*
h *Initio lib. 2. ad uxorem.*
i *Act. 5. sc. 2.*

At nunc dehinc spero æternam inter nos gratiam
Fore, Thais. Sæpe ex hujusmodi re quapiam, &
Malo principio, magna familiaritas
Conflata est. Quid si hoc quispiam voluit Deus?

Adversarius autem negabit, ei ignosci debere, quia ipse sit immisericors; quia majora sint malefacta, ac pro benefactis jam antè præmium reportârit, aliaque id genus, quæ liquidò arguunt, in deprecatione etiam accusationem ac defensionem, eoque statum, inveniri. Quare nec deprecatio ἁπλῶς est ἄχρωμος: sed talis quidem est, si spectes voluntatem, quæ haut defenditur, non item, si veniam, quæ rationibus postulatur.

Utrum-

Utrumque ex ipsâ hujus status definitione planum fit. Nam, ut ἐναργῶς καὶ ἐνεργῶς a scripsit Fortunatianus, *deprecativa venia fit, cùm nulla potest esse defensio, sed eum, cui liceat ignoscere, tantummodo deprecamur, quomodo negare non possumus, nos voluntate fecisse id, propter quod arguimur.* Ita cum locum emendo, pro quo in Aldinâ & Pythœanâ editione malè legitur; *non possumus non voluntate fecisse.* Similem (ut hoc mantissæ loco huic capiti appendam) fraudem mihi fraudi videntur librarii apud Tullium lib. II. de Invent. quo loco de concessione pertractat. Legitur enim vulgò: *Concessio est, per quam non factum ipsum improbatur ab reo, sed, ut ignoscatur, id petitur.* Quem locum ne quidem gentium Deus Hermes possit ἑρμηνεύειν b. Nam concessionem dividit Tullius in purgationem, & deprecationem: purgatio verò ei definitur, per quam ejus, qui accusatur, non factum, sed voluntas defenditur. Pugnant autem hæc, in concessione voluntatem improbari; in purgatione, quæ concessionis pars est, voluntatem defendi. Itaque concessionis definitionem leniter leviterq; immuto, ac lego; *per quam non factum ipsum probatur ab reo,* &c, Et hæc hactenus: nunc videamus de qualitate νομικῇ, sive legali.

a *Clare, & efficaciter.*

b *Interpretari.*

CAP. X.
De Statibus Legalibus.

Status legitimus est quadruplex. Primus est scripti & sententiæ, cùm aliud scriptum est, alia mens videtur scriptoris; & unus scripto, alter sententiâ scriptoris nititur. Hic æquitas & summum jus committuntur.

Alter est ratiocinatio, quâ ex eo, quod scriptum est, aliud non scriptum colligimus, quod par ejus est ratio.

Tertius est legis contradictio, cùm nempe vel lex eadem secum, vel leges duæ inter se pugnant.

Quartus est ambiguitas orationis, quæ oritur vel mutatione accentus, vel divisione vocabuli, vel ob varias vocis significationes.

Vicina huic, vel fortasse ejus species, est, quæ Ciceroni definitio vocatur. Differt ea à statu definitivo, quatenus nomen hoc etiam convenit uni ex quatuor statibus primariis, quia illic de facti nomine, hîc de vi verbi quæratur.

Adjungit Hermogenes statibus legalibus μετάληψιν, sive translationem, quia tum demum perfecta est, quando lege nititur.

Differt

Differt autem à cæteris statibus, quòd illi sint de re, hic de actione. Siquidem translatio nihil aliud est, quàm judicis aut judicii remotio.

Fit ea quadrifariam. Primò à persona; cùm non is agit, quem oportet, aut cum eo, quicum oportet. Deinde à loco, cùm alibi, non apud quos convenit, intenditur actio. Tertiò à tempore; ut, si quem olim dicamus accusari potuisse, nunc non posse. Postremò à re, cùm negatur agendum hac lege, hac pœna, ob hoc crimen.

I. DE STATU LEGALI UNIVERSE, ET SPECIATIM DE EO, QUI SCRIPTI ET SENTENTIÆ DICITUR.

Status Qualitatis νομικῆς, sive legitimæ, Ciceroni in Partitionibus est triplex, ex ambiguo, ex scripto & sententiâ, & ex contrariis legibus. Hermogenes his tribus adjicit syllogismum. Cicero verò, lib. II. de Inventione, quinque enumerat species, ac superioribus quatuor addit definitionem. Idem facit Boëthius lib. IV. in Topica Ciceronis. Auctor ad Herennium lib. I. etiam sextam speciem adjungit, quæ translatio dicitur. De singulis videamus.

Primus Hermogeni status est ἡ κατὰ ῥητὸν καὶ διάνοιαν ζήτησις *a*: quo loco ῥητὸν *b* ponitur ἀντὶ τοῦ ἐγγράφου *c*: unde Latinis vocatur status scripti & sententiæ. Illustre ejus exemplum habemus apud Cornelium Nepotem in Epaminonda: *Lex erat Thebis, quæ morte multabat, si quis imperium diutiùs retinuisset, quàm lege præfinitum foret. Hanc Epaminondas cùm Resp. caussa latam videret, ad perniciem civitatis conferre noluit, & quatuor mensibus diutiùs, quam populus jusserat, gessit imperium. Postquam domum reditum esset, collegæ ejus hoc crimine accusabantur, quibus ille permisit, ut omnem caussam in se transferrent*, &c. Meminêre hujus rei etiam Tullius in primo de Inventione, Plutarchus in præceptis politicis, & apophthegmatis regum ac ducum, Ælianum lib. XIII. Var. Hist. cap. XLII. Nempe actores τὸ ῥητὸν urgere: Epaminondas defensus τῇ διανοίᾳ. Etiam alia quædam hujus status exempla adfert Hottomannus lib. VI. observationum Juris cap. XXI. Apud Hermogenem exemplum est istiusmodi. Lex est; Si alienigena murum ascendat, mortis afficiatur supplicio. Peregrinus quispiam in civitatis obsidione murum conscendit, contra hostes pugnavit, fortiter rem gessit, oppidumque & cives conservavit, atque hac propter præmium exspe-

a *Quæstio dicti, & sententiæ.*
b *Dictum.*
c *Pro scripto.*

exspectat. At alii, seu invidiâ, seu inscitiâ, præmio ornandum negant, quin exemplum in eum fieri petunt.

Κεφάλαια hoc in statu sunt quatuordecim.

I. Προβολὴ sive *intentio* est, Violâsti legem; quia murum conscendisti.

II. Διάνοια sive προαίρεσις, *sententia* sive *propositum*. Estq; partim legislatoris, partim rei. In legislatoris sententiâ tria sunt exquirenda. Primum τὸ πότε, *quando*: ut, Tempore pacis noluit legislator quemquam murum adscendere, quòd res esset mali exempli; at concessit, ut id fiat tempore belli, quia tum necessitas exigit. Deinde videndum ἐπὶ τίσι, *quibus in rebus*: ut, Muros licet conscendere, cùm jubet tribunus, ut omnes sequantur. Est enim tum mandatum, cùm tribunus non exceperit peregrinos. Præterea inspiciendum διὰ τί, *propter quid*: ut, Non licet ascendere voluptatis gratiâ, vel aliâ levi de causâ: at licet, si quis id faciat, ut cives defendat: aut aliàs, ut vitam alterius eripiat ab injustâ cæde: quomodo Rachab *a* cupa, sive copa, (ita Latini *b* vocant eam, quæ cauponiam exercet) exploratores fune demisit per fenestram ædium suarum, quæ in mœnibus erant: quomodo item B. Paulus *c* Damasci periclitans per sportam dimissus est. Nam convenit, leges latas esse ob publicam salutem: hanc, supremam esse legem. Quod igitur utile & salutare est Reipublicæ, id legibus adversari.

a *Jos.* 2. 25.
b *Cic. in Pis. & auctor carminis, quod Copa inscribitur.*
c *Act.* 9. 25.

III. Προδιοςισμὸς παραλειφθεὶς, *exceptio præterita*. Est hic locus ejus, qui utitur τῷ ῥητῷ, sive scripto. Ut, Nihil tale expressit legislator; sed tantummodo ait, Ne alienigena muros conscendito.

IV. Ἑτέρα διάνοια, *altera sententia*: qui locus est utrique parti communis. Nam reus dicet, Non adscripsit hoc legislator, quia in rebus apertis non opus est exceptione. At actor respondebit, Imò non adscripsit, quòd prorsus noluerit peregrinum muros conscendere.

V. Συλλογισμὸς, sive *ratiocinatio*. Ita reus dicet, Parùm referre, utrùm id sit adscriptum, nec ne; cùm exceptio legis sit, ubicunque aliud jubet necessitas. At actor contendet, permagni referre, sitne adscriptum, nec ne. Est igitur hoc caput τίμησις τῶ ἴσυ, *æstimatio rerum parium*. Nam reus paria esse vult, imparia actor.

VI. Ὅρος, sive *definitio* defensoris: quòd plurimùm intersit, num muros conscendamus cùm hostes adsunt, an aliàs; puta tempore non necessario.

VII. Ἀντίθεσις, h. e. aliqua è qualitatibus assumtivis. Ita μετάστασις, sive *translatio* sit, Feci propter salutem patriæ, jussu tribuni, horta-

 tu co-

tu eorum, qui peregrini non erant. Ἀντίςασις verò, sive *comparatio* fuerit: Satius est, legem violari, quàm urbem perdi.

VIII. Μετάληψις, sive *transsumtio*: hoc est, vituperatio modi, quo quid actum. Ut, Poteras te adsociare iis, qui pugnabant intra muros.

IX. Τὸ πρός τι, *ad aliquid*: Estque comparatio maleficii cum beneficio. Actor dicet, majus esse delictum, quàm beneficium, quia aliis janua sit patefacta ad violandam legem. Reus adseret, majus esse beneficium suum, quàm maleficium: nam legem negligendo nihil se damni dedisse cuiquam: at urbem conservando optimè se de cunctis civibus esse commeritum.

X. Ὅρος βίαιος, *definitio violenta*, quæ utrique parti est communis. Dicet accusator; Legem violare, est quasi vitam eripere civitati, quia leges sunt velut anima Rerumpubl. At reus hæc invertet: Civitatem, inquiet, servare, est leges colere, quia solus populi suprema lex est.

XI. Θέσις, sive *positio* utriusque. Estque locus communis, de officio militari: item de legibus, earumque interpretatione. Pertinet huc illud Paulli l. ad exhibendum ff. ad exhibendum. *Non oportet jus civile calumniari: neque verba captari: sed qua mente quid diceretur, animadvertere convenire.* Nam, ut ait pro Cæcinâ Cicero: *Quæ lex, quod senatusconsultum, quod magistratus edictum, quod fœdus aut pactio, quod testamentum, quæ judicia aut stipulationes, aut pacti conventi formula, non infirmari & convelli potest, si ad verba rem deflectere velimus, consilium autem eorum, qui scripserunt, & rationem, & autoritatem relinquamus?* Atque hæc ratio fuit, cur Lycurgus a paucas tulerit leges, verùm litium disceptationes judicum reliquerit fidei. At alter contendet, non interpretari legem, sed divinare eum, qui verbis legis non insistat; imò ex judice fieri legislatorem.

a *Plutarch. in Lycurgo, & Apophth.*

XII. Ἑτέρα μετάληψις, *altera transsumtio*. Ut, accusator dicet, Debuisti veniam petere à magistratu. Reus adseret, se angustiâ temporis exclusum, id facere non potuisse.

XIII. Ποιότης, *qualitas* ab attributis personæ.

XIV. Γνώμη, sive *animus*. Utroque de loco diximus in statibus antecedentibus.

Proximum est, ut, velut in superioribus statibus factum est, ita hîc quoque ostendamus, quas Ciceronis orationes hoc in genere imitari conveniat. Ac illustris quidem est illa pro Cæcinâ. Cujus isthoc elogium legere est apud ipsum Tullium in Bruto: *Tota mihi caussa pro Cæcinâ de verbis interdicti fuit; res involutas definiendo explicavimus,*

jus

jus civile laudavimus, verbis ambigua distinximus. Est & magnâ ex parte hujus generis oratio pro Balbo. Nam quæritur eâ, de sententiâ legis Gelliæ, ac Corneliæ. Item illa de haruspicum responsis, quâ disceptatio est de interpretatione responsi aruspicum: quippe hi, factis prodigiis, dixerant, deos esse iratos, quòd loca sacra, & religiosa, profana haberentur. Itaque Clodius, occasione hâc arreptâ, concionem habuit, quâ Ciceronis domum interea esse dixit, quæ è sacris reddita essent profana. At Tullius postridiè in senatu ostendit, Clodii facta notari haruspicum responsis. Est autem pars Plancianæ hujus loci, ut quâ disputet de lege Liciniâ, cujus caput unum erat de sodalitiis, alterum de ambitu. Erat autem Plancius à Juventio Laterensi ambitus accusatus. Incidit quoque hic status in eam partem orationis pro. Qnintio, quâ Cicero contendit, Quintii bona à Nævio non esse possessa ex edicto Prætoris. Agnoscit quoq, hunc statum pars ea Milonianæ, quâ interpretatur Tullius decretum Senatus. Nam Clodiani dicebant, Senatum judicâsse, cædem Clodii coutra Remp. esse factam, qui tamen haut aliud decreverat, quàm ut Lepidus Interrex, Tribuni Pleb. & Pompejus, viderent, nequid Resp. caperet detrimenti. Hæc de statu scripti & sententiæ.

II. DE SECUNDO STATU LEGALI, QUI RATIOCINATIO DICITUR.

PRoximum locum obtinet συλλογισμὸς, sive ratiocinatio. Ita appellatur, juxta magistrum Herennianum a, *cùm res sine propria lege venit in judicium, quæ tamen ab aliis legibus similitudinem quandam aucupatur.* Cicero II. Rhetoricorum, ex ratiocinatione ait nasci controversiam, *cùm ex eo, quod uspiam est, ad id, quod nusquam scriptum est, pervenitur.* Nempe in superiori statu lex scripta, & voluntas, controversiam cient, hic rationes, sive argumenta, ex scriptâ lege sumta. Exemplum hujusce status fuerit: Lex est, ne meretrice prognatus habeat concionem ad populum. Causam agere vult filius lenonis: sed prohibetur à magistratu, non aliâ de caussâ, quam quia sit filius ejus, qui lenocinium fecerit. Respondet ille, rantummodo lege cautum esse de eo, cujus mater corpus in vulgus dederit: se natum esse ex legitimâ patris sui conjuge. Verùm rectè oggerit magistratus, finem fuisse legislatoris, honestatem publicam. Cum autem, & qui prostituunt, & quæ prostant, sint διαβεβλημένα πρόσωπα b (unde inter Cæsaris Caligulæ probra meritò reponitur, quòd lege sanxerit c *ut tenerentur publico, &*

a Lib. 4.

b *Persona infames.*

c Sueton, Calig.

quæ meretricium, & qui lenocinium fecissent) honestati publicæ non minùs adversari, si filius concionetur lenonis, quàm si natus muliere quæstuariâ. Ab istiusmodi causâ haut multùm abludit oratio ea Æschinis, quâ Timarchum à concione arcendum contendit, cùm ob patrimonium profusum, tum inprimis ob crimen impudicitiæ in se admissum. Sed & alios inibi enumerat, quibus publicè verba facere non liceret. Exemplum quoque fuerit συλλογισμοῦ, si pater filium ebriosum homicidii accuset, quia tantundem sit, semel sibi manus adferre, & pluribus se actibus occidere, ut dicebat Parisiensis cancellarius, Joannes Gerson.

Fit autem ratiocinatio quadrifariam: à pari, à majori, à minori, sive, ut Quintilianus *a* vocat, ab eo quòd antè ad id quod postea, ac deniq; à contrario. A pari est, siquis matricidam eodem contendat afficiendum supplicio, quo patricidam. Lex autem sub imperatoribus erat, ut, qui patrem interemisset, culeo cum gallo gallinaceo, viperâ, & simiâ insueretur, & vectus plaustro, nigris bobus juncto, in mare præcipitaretur; aut flumen; si mare vicinum non esset *b*. A majori est; Cùm lege liceat interimere transfugam redeuntem; non peccavi, cum verberibus cædendo. A minori est; Cùm præmium debeatur ei, qui militem defendit, meritò petit præmium, qui servavit Imperatorem.

A contrario est; Cùm ei, qui in bello bene rem gerit, præmium à duce decernatur: meritò quoque ab eodem pœna irrogatur à prælio fugientibus.

In hisce omnibus modis iidem sunt loci, qui in statu definitivo: tantùm est hic κεφαλαίων ἐναλλαγὴ, sive *ordinis commutatio*: nempe in quatuor primis capitibus. Nam προβολῇ hìc excipit ῥητὸν, sive *scriptum*. Hinc collocatur συλλογισμὸς, quem accusator opponit τῷ ῥητῷ. Sequitur deinde ἡ γνώμη τοῦ νομοθέτου, *sententia legislatoris*: quæ utrique parti communis est. Reliqua capita Hermogenes petere jubet è statu definitivo: nempe quia & eadem sunt, & eodem tractantur ordine. Atque hæc ratio est, cur nonnulli de ratiocinatione continuò tractent post statum definitivum. Nos insistere maluimus ordini Hermogenis, ne commisceantur status rationales, ac legales.

Monet autem Syrianus, quemadmodum hic status in quosvis incidit status, ita in hunc quoque statum incidere statum conjecturalem: ut cùm conjecturâ est indagandum, quæ mens fuerit legislatoris.

Nulla exstat Ciceronis in hocce statu oratio: incidunt tamen nonnulla apud eum, quæ huc referri possint. Istiusmodi est illud pro Cæcinâ:

a *Lib. 7.*

b *Instit. tit. ult. lib. 4. parag. Alia deinde l. 1. C. de iis qui parentes l. 9. ff. de lege Pompeja de Parricid.* Ἀδιατεῦ. ἀποφάσεις. *in Gloss. vet. ab H. Steph. edita, ac Lugduni Batavorum cum Vulcanii notis recuso. Vide inter alios Colerum* παρέργων *cap. 3. & inprimis Goldastum in notis ad Dositheum.*

cinâ: *Quibus enim rebus plerumque vis fit, ejusmodi res appellantur interdicto; si per alias res eadem facta vis est, ea tametsi verbis interdicti non concluduntur, tamen sententiâ juris atque auctoritate retinentur.* Sunt & quædam alia inibi hujusce generis, uti illud: *Lex usum, & auctoritatem, fundi jubet esse biennium: at utimur eodem jure in ædibus, quæ in lege non appellantur.* Sed de ratiocinatione hactenus.

III. DE STATU CONTRARIARUM LEGUM.

TErtius status est *ἀντινομία, legis contradictio.* Ea vel oritur ex duabus pluribúsve legibus pugnantibus, vel etiam ex unâ lege, cujus plura sunt capita, quæ casu contraria fiunt. Primi modi exemplum est. Lex una est: *Mas templum Cereris ne ingrediatur.* Altera est: *Qui opem parentibus non tulerit, gravi pœnâ mulctator.* At in templo Cereris vapulanti matri opem tulit filius. Accusatur. Itidem lex una est: *Qui tempestate coorta solus in navigio remanserit, is navem possideto,* Altera est: *Ne filius abdicatus paterna possideat bona.* At remansit in navi filius, quem pater abdicaverat. Hic igitur ratione prioris legis vindicat sibi navem. Sed dicam ei scribit alter filius, eò quòd lege alterâ, qui exhæres sit, haut patrimonii particeps esse possit. Posterioris modi exemplum est istiusmodi. Lex est: *Si quis virginem imminuerit, illa potestatem habeto eligendi ejus vel mortem, vel conjugium.* Est qui duabus vitium obtulerit: quarum una violatorem cupit *uri virgis, ferroq; necari*, ut inquit Flaccus a; altera, non viripotens fortè, sed virosa magis, matrimonium expetit. Itaq; hoc casu in unâ eâdemque lege contradictio est. Ac hujus generis exempla etiam in historia Ecclesiæ habemus. Ut in B. Ambrosio, Mediolanensi Episcopo. Nam quid magis Ecclesiæ curandum, quàm ut idoneus præsit Episcopus? At in Ambrosio obstare visum, quòd B. Paulus vetet, ne Episcopus creetur neophytus. Nihilominus electus est episcopus Ambrosius, licèt neophytus: quia & ab Arriana hæresi constaret esse immunem; & summæ esset auctoritatis; quòd illa tempora requirerent. Imò multa etiam in Scripturis exempla habemus. Ut in Jephthe. Licèt enim lex foret Mosaica, ne mamzer, h. e. spurius, magistratum capesseret: quia tamen. præcipuè difficilibus temporibus, imperium illi & tradendum, & suscipiendum, quem exigit salus publica, Jepthæ & traditum, & susceptum imperium fuit: ut est Judic. x. Lex erat Mosaica, ne quisquam, præter sacerdotes, vesceretur panibus propositionis. Et tamen, quia lex est, ut esurientes pascantur, hi panes præbiti sunt Davidi esurienti.

a Lib. 2. Sat. 7.

enti. Eidem, licèt lex foret, ne Deo consecrata alii serviant usui, quàm divino, Goliathi tamen gladius traditus fuit, quia sic plurima salus exigere videretur. Quis legem ignorat, ne Sabbatho opus fiat? Sed ob supremam publicæ salutis legem, Macchabæi nihilominus sabbatho pugnârunt.

Κεφάλαια in hoc statu Hermogeni sunt tredecim.

Primum est προβολὴ, sive *intentio* accusatoris. Ut, Non debetur tibi navis, cùm pater te scripserit exhæredem.

Alterum est διάνοια, sive *sententia*. Ut, Non peto navem, ut filius; sed ut alienus: non jure sanguinis; sed virtutis ergò, quia navem conservavi.

Tertium est ἑτέρα προβολὴ, *altera propositio*: quæ petitoris διάνοιαν confirmat. Ut, Lex jubet, ut navis ejus sit, qui tempestatis tempore solus in eâ remanserit.

Quartum est ἑτέρα διάνοια, *altera sententia*: quæ petitoris διάνοιαν refutat. Ut, Lex quidem navim alienam dari vult remanenti in navi: at non semper, quia prohibet dari navem paternam filio exhæredi.

Quintum est ἀντίθεσις, *qualitas assumtiva*: estque communis utrique parti. Accusatoris ἀντίθεσις est, At pater exhæredem te fecit bonis suis. Rei ἀντίθεσις est, At solus remansi in nave.

Sextum est μετάληψις, *translatio*, seu præscriptio. Estque tum judicii, tum facti. Judicii, ut, Non jam tempus est objiciendi, quòd pater me exhæredârit. Facti, ut, Si pater superstes foret, me quoque hæreditatem vellet cernere, ob hoc egregium facinus. Contrà accusator dicet, potuisse eum majora virtutis suæ documenta dare, pugnando cum enormibus vitiis, ob quæ pater exhæredem fecit, quàm temere sese navi committendo, pugnandòve cum mari, ac insanis fluctibus.

Septimum est, τὸ πρός τι, sive *quantitas comparata*: estque nihil aliud, quàm duarum legum comparatio. Ea fit quadrifariam. Primò ratione temporis. Nam pro quo facit antiquior lex, is hujus dicet ob vetustatem potissimùm esse habendam rationem. At cui favet, quæ posteriùs lata est, is adferet, novis legibus veteres antiquari. Deinde ratione personarum. E. G. Lex de abdicatis lata est à Solone, legislatore sapientissimo: tuam vel Chærephon constituit, vel Midias tulit, uterque prætor improbus. Tertiò ratione amplitudinis. Ut, illa de exhæredatis lex est communis: tua unius est civitatis. Quartò ratione effectorum. Ut, Major utilitas est legis de exhæredibus, quàm alterius de navis possessore.

Octa-

Octavum est ὁ βίαιος ὅρος, *violenta definitio.* Actor dicet, Ejus est navis, qui possedit, nec vendidit, aut alii donavit. Petitor inquiet, Non patris erat navis, sed tempestatis: non ut hæredi navis debetur mihi; sed ut donata à Neptuno, aut ut præmium virtutis.

Præter hosce locos incidunt & alii quinque, θέσις sive *locus communis*, μετάληψις ἑτέρα sive *altera translatio*, ἀντίληψις sive *qualitas absoluta*, ποιότης sive *qualitas*, quæ petitur ab attributis personæ, & γνώμη sive *consilium* ac voluntas rei. Verùm de hisce remittit nos Hermogenes ad status assumtivos.

IV. DE STATU AMBIGUI.

PRoximum est, ut dicamus de statu ambigui. Cujus tres sunt modi: unus προσῳδίας, sive *accentus*, alter διαστάσεως, sive διαιρέσεως, h. e. *intervalli, ac divisionis*, tertius ὁμωνυμίας, ἢ ἀμφιβολίας, sive *vocabuli plura habentis significata, aut ancipitis constructionis*.

Ambiguitas accentus est in lege istâ, ΕΤΑΙΡΑ, ΧΡΥΣΙΑ ΕΙ ΦΟΡΟΙΗ, ΔΗΜΟΣΙΑ ΕΣΤΩ. *Meretrice auream gestante coronam, publica esto,* Accusator pronunciat δημοσία, accentiunculâ in penultimâ, (neq; enim veteres apponebant has vocum notas) ac proinde lege vult præcipi, ut publicetur meretrix, hoc est, ut mancipium fiat civitatis. At rea acuit antepenultimam, ut fit δημόσια, ac proinde legis mentem esse dicit, ut corona, non ipsamet, publicetur.

Ambiguitas συνθέσεως, καὶ διαιρέσεως est, si quis duos habens filios, Leontem & Cunctaleontem, ita testamento caveat : BONA MEA DO LEGO CUNCTALEONTI. Nam Cunctaleon se nominari vult: at alter, διαίρεσιν faciens, legit, BONA MEA DO LEGO CUNCTA, i. e. omnia, LEONTI. Simile istud apud Theonem Sophistam, Αὐλητρὶς πεσοῦσα ἔστω δημοσία, & Αὐλὴ τρὶς πεσοῦσα ἔστω δημοσία. Quæritur enim, an tibicina, si ceciderit, an verò olla, quæ ter ceciderit, debeat publicari. Πεσοῦσα *a* autem legi debere, non παισοῦσα *b*, prout est in editione Camerarii, (quam secuta est Lugdunensis) jamdiu optimè observavit Joannes Checus, epistolâ de pronunciatione linguæ Græcæ, adversus Stephanum, Episcopum Wintoniensem. Clareque liquet ex Fabii lib. VII. cap. IX. ubi hoc ipsum exemplum Latinè interpretatur. Simileque est exemplum alterum, quod idem Theo subdit, Οὐ Κενταύροις ὁ Ηρακλῆς μάχεται *c* & οὐκ ἐν ταύροις ὁ Ηρακλῆς μάχεται *d*.

Ambiguitas ex ὁμωνυμίᾳ est; Quidam taurum legavit amico. Itaque hic, post mortem testatoris, petit servum nomine Taurum: at hæres bovem

a *Quæ ceciderit.*
b *Quæ puella sit.*
c *Non Centauris bellum movet Hercules.*
d *Non in tauris bellum movet Hercules.*

bovem ei legatum dicit. Ἀμφιβολία verò est in illo, quod affert Herennianus magister Lb. I. *Tullius hæres meus Terentiæ uxori meæ* xxx. *pondo vasorum agenteorum, quæ volet, dato.* Nam incertum est, utrùm is damnâs sit, dare vasa, quæ Terentiæ adlubescant, an quæ volet ipse.

Κεφάλαια juxta Hermogenem sunt novem.

Primum est προβολὴ, sive *intentio* accusatoris. Ut, Proscribi meretricem postulo, ac divendi, quòd coronam gestârit auream.

Alterum est ἡ ἑτέρα προβολὴ, sive *intentio defensoris.* Ut, Non meretrix vendenda, sed aurum.

Tertium est ἡ γνώμη τοῦ νομοθέτου, *sententia legislatoris.* Estque is locus utrique parti communis. Accusator dicet, æquas delictis pœnas legibus irrogari: at verò maximopere adversari bonis moribus, si meretrix gestet coronam auream. Defensor asseret, leges esse populares, & æquas, non crudeles; cujusmodi forent, si ob unum delictum mulier redigatur in servitutem.

Quartum est περιέχον καὶ περιεχόμενον, quod caput uno nomine à Fortunatiano appellatur *continentia.* Eo autem significatur, aliquo posito, aut sublato, utrumque poni, aut tolli. Ita dicet accusator, cujus hoc caput proprium est: Si meretrix publicetur, vestis quoque publica erit, non item, publicatâ veste, publica est meretrix.

Quintum est ἀντίθεσις, sive *oppositio* accusatoris. Ut, Non convenit, ut prostibulum sese condecoret schemate, aut ornamentis matronarum. Hanc ob caussam apud Athenienses, meretrices ἀνθινοῖς, seu versicolore utebantur veste, teste Artemidoro lib. II. cap. III. item Suida: & Romæ *matronæ, quæ à maritis ob adulterium repudiabantur, togam accipiebant sublatâ stolâ, propter ignominiam*, ut scribit Acron in isthoc Horatii *a*:

a Sat. 2. lib. 1.

Quid inter-
Est, in matronâ, ancillâ, peccesve togata.

Ubi tria conjungit genera, matronas, sive nobilium uxores, quas amabat Cupiennius, libertinas, in quas insaniebat Sallustius, meretrices, quas sectabatur Marsæus. Quodque de meretricibus Acron ait, idem firmatur illo Juvenalis sat. II. de matronâ stupri reâ:

— Carfinia talem
Non sumet damnata togam.

Et hoc Martial. lib. II. epig. XXXIX.

Coccina famosæ donas, & ianthina, lenæ.
Vis dare, quæ meruit, munera? mitte togam.

Et

Et lib. x. epigr. LII.

Thelin viderat in toga spadonem:
Damnatam Numa dixit esse mœcham.

Sextum est ποιότης, sive *qualitas* facti: ubi & de rei turpitudine disserendum.

Septimum est γνώμη, sive *sententia*: ubi videndum, quo consilio id egerit meretrix.

Octavum est μετάληψις, sive *transsumtio* defensoris: cui inspergunturt, quæ faciunt ad ciendam misericordiam. Ut, Crudele est, miseriæ miseriam accudere: abunde misera est prostitutarum conditio, cùm matronarum careant ornamentis, aut, si utantur, ea amittant. Habet hoc genus multiplicem ἐξέτασιν a: ideoq; & in hypothesi hâc multæ locum habent γνῶμαι, καὶ ἐπιχειρήματα b. Ut, bella multos involvere miseriis: majores meretricis aliquod aliquando nomen gessisse; sed belli adversitate, militũ rapinis, incendiariorum scelere, redactos esse ad sortem paupertinam: vim illatam virgini à centurione: unà cum cæteris in servitutem redactam: coactam facere quæstum corpore. Accusator verò instituet ἀντίθεσιν, quâ hæc impugnabit, ac culpam impudicitiæ in ipsam impinget fœminam.

a *Recensionem ac disceptationem.*

b *Sententia, & epicheremata.*

Atque hinc cognoscere est, rectè à Sopatro c scriptum esse: cùm loci statuum legitimorum vel proprii sint cujusque generis, vel omnium communes: priori quidem loco proprios exponi: hinc verò cætera capita repeti è statu aliquo rationali, sive is absolutus fuerit, sive assumtivus.

c *In divisione quæstionum.*

Quomodo ambigua dissolvantur, Jurisconsulti docent, in his Udalr. Zasius in Rhetorica Ciceronis d.

d *Pag. 183. edit. Basil. A. 1537.*

V. DE STATU LEGALI, QUI DEFINITIONIS DICITUR.

Quatuor statibus legalibus ab Hermogene memoratis, de quibus hactenus dictum nobis, tum Tullius, tum Cornificius, definitionem adjungunt, ut antea retulimus. Sed Cornificius exemplum adfert status definitivi, quo de facti nomine quæstio est: Tullius autem eo distinguit, quòd illic de facti nomine, hîc de vi verbi quæratur. Atque idem liquidius fit ex exemplo à naufrago, quod Cicero adducit. Cui simile fit istud. Quæri possit, an, si quis alteri legârit vinum, eo comprehendatur passum; quomodo, teste Varrone e, nominabant, *si in vindemia uvam diutius coctam legerent, eamq́; passi essent in sole aduri*. Qui passum contineri negat, eo argumento uti potest; quòd mu-

e *Lib. 1. de vita pop. Rom.*

mulieribus *a* vini usu fuerit interdictum; at passi usus fuerit concessus.
a Dionysius lib. 2. & M. Cato. Athenæus lib. x. ex sextâ Polybii historiâ: Παρὰ Ῥωμαίοις ἀπείρηται γυναιξὶ πίνειν οἶνον, τὸν δὲ καλούμενον πάσσον πίνουσι. Contrà tamen Ulpianus in leg. ix. Dig. *De tritico, vino, vel oleo legato*, disertim scribit, passum quoque posse intelligi vini appellatione: ac Plinius, lib. xiv. cap. xix. passum ponit inter vina dulcia. Decîdit hanc quæstionem doctissimus Casaubonus lib. x. Animadv. cap. xi. Ait autem, passum quidem vini nomine comprehendi, at mulieribus Romanis haut planè interdictum fuisse usu vini, sed solùm ejus, qui εὔτονος, ἢ ἀνδρεῖος οἶνος Erotiano dicitur: h. e. temeti; quam vocem in Romuli lege, eâ de re latâ, positam fuisse, conjicere est ex Gellii lib. x. cap. xxiv.

b Lib. 2. de Invent. Porrò hæc legitimi status species (ut Cicero *b* ait) *iisdem ex locis omnibus, quibus definitionis constitutio, tractabitur.*

VI. DE STATU TRANSLATIVO.

Cornificio sexta species status legitimi est μετάληψις, sive translatio. Sed si tum status legitimus est ut ipse *c* agnoscit, *cùm ex scripto, aut ex scriptis, aliquid controversiæ nascitur:* sanè μετάληψις propriè status legitimus non erit, quia ea non de scripti sententia, sed de actione judiciali, quæritur. Atq; hoc impulisse Hermagoram videtur, ut, quemadmodum ex Curio Fortunatiano *d* discimus, eam faceret quartam speciem status rationalis. Nihilominus legalibus eam statibus subjicit quoque Hermogenes: nimirum quia vis ejus lege niti debet.

c Lib. 1.

d Lib. 1. artis scholicæ

Est autem μετάληψις nihil aliud, quàm constitutio judicii, h. e. controversia quædam judicium præcedens. Cic. in Partitionibus; *Atque etiam ante judicium de constituendo ipso judicio solet esse contentio: cùm aut sitne actio illi, qui agit, aut jamne sit, aut num jam esse desierit, aut illâne lege, illisne verbis sit actio, quæritur.* Μετάληψις vocatur, quia judicium à judice in judicem, ab accusatore in accusatorem, à tempore in tempus transfertur, aut aliâ quâcunque ratione actio, aut judicium, recusatur. E. G. si conjux alicujus neget, se adulterii ampliùs à marito accusari posse; non quia inficias ire possit, se stupri gratiâ cum quopiam caput limasse, verùm quia conjux juri suo renunciârit: cùm tam longum intercesserit temporis intervallum, ex quo eam duxârit alius, & marito certò constiterit: ut à quo eo nomine in os sæpe accusata sit. Similis exceptio est in oratione pro Cælio, quia caussa illa agebatur die festo. Et primâ Verrinâ disceptatur de constituendo accusatore: unde & *divinatio* dicitur: quâ de re Agellium vide lib. 11, cap. iv. Ac apud

apud Demosthenem quoque multæ sunt hujusmodi caussæ. Vide & L. Posthumus §. Siquis instituta accusat. ff. de inofficioso testamento. Etiam judicium recusantis exemplum habemus in Caino, cùm ait *a*: *Numquid custos fratris mei sum ego?* a Gen. 4. 9.

Fit autem μετάληψις bifariam. Nam vel omnino excluditur actio: vel tantùm ex aliquâ circumstantiâ. Prioris exemplum est, si, qui cædis semel postulatus, atque absolutus fuit, pòst, cognitis certioribus cædis indiciis, iterum in jus vocetur. Ille enim, cui dica scribitur, negabit, se ullâ ratione in jus vocari posse, cùm lex vetet, bis eâdem de re judicium fieri. Fortunatianus hanc μεταλήψεως speciem vocat *præscriptionem*: jurisconsulti nominant *exceptionem rei judicatæ*. Posterioris generis est, qui adulterum cum uxore deprehenderat, priùs solum adulterum occidat: pòst verò occidat adulteram in monumento adulteri inventam. Quippe reus negabit, secum jure agi posse, quòd lex permittat cædem utriusque: actor verò transferet illud ad tempus, ac locum: nam lege permissum negabit, ut alio tempore aut loco occidantur, quàm quo in adulterio deprehenduntur. Hæc species sibi apud nonnullos proprium μεταλήψεως nomen vindicavit. At Hermogeni id nomen tum hanc, quam presse μετάληψιν vocant, tum etiam præscriptionem comprehendit. Hermogenem quoque sequitur Sulpicius Victor, dissentiente Zenone, consentiente Marcomano nescio quo. Ita enim scribit: *Hæc quæ ad præscriptionem pertinent, quanquam ab instituto Zenonis remota, non tamen alienum fuit, persequi ex his, quæ tradidit Marcomanus, ex cujus commentariis hæc probè ad verbum translata sunt.*

Sunt qui μετάληψιν, ac præscriptionem, referri putent ad statum νομικὸν sive legalem: eosque hæc movit ratio, quòd illata tantùm μετάληψις perfecta sit, quæ legis autoritate nititur. Ut in exemplo antea allato, quod erat, si quis homicidii, vel alterius criminis accusatus, judicium detrectasset, quia semel hâc de re judices sententiam tulerint: lex autem sit, ne eâdem de re bis habeatur judicium. Quomodo Crito apud Comicum *b* ait: b Adelph. act. 2. sc. 4.

Mihi non videtur, quod sit factum legibus.
Rescindi posse.

Sed minùs hæc sententia satisfacit. Utiq; μετάστασις duplex est. Nam vel ἁπλῶς negamus, nobiscum in jus ambulari posse; quæ τελεία sive perfecta translatio dicitur: vel aliquo modo rejicitur judicium; ut, si negemus, hoc tempore, hâc lege, eâ judicii formâ, nobiscum agi posse.

Sed sive hæc, sive illa μετάστασις consideretur; cùm utrobique de re futurâ disceptetur, puta de actione, vel accusatore; si ad statum alium referenda est, non tam ad statum νομικὸν pertinere videtur, quàm πραγματικὸν sive negotialem, qui proprius est generis συμβουλευτικοῦ sive deliberativi; utpote cujus solius sit considerare tempus futurum.

Sunt alii, qui μετάληψιν statibus generalibus annumerent; ut Quintilianus lib. III. cap. VIII. & Cicero ipse libro I. de Inventione. Eos autem in hanc sententiam adduxit caussarum tuendarum ordo ac ratio. Nam primùm reus, si potest, se fecisse negat: sin minùs, proximum est, ut dicat, se non fecisse quod objicitur. Tertio loco, quæ defensio honestissima est, rectè fecisse contendit; aut non tam gravem intulisse injuriam, quàm credat adversarius. Quæ si deficiant, una superest salus, aliquo juris adjumento elabendi; qupd fit per translationem. Hæc sententia apud multos eò minoris est ponderis, quòd autores illius parùm sibi constiterint. Uterque enim alio loco tribus illis generalibus statibus acquiescit; neque ullius mentionem facit, præterquam conjecturalis, finitivi, & juridicialis. Mihi tamen haut improbatur: quanquam propius fidei videatur, eam esse statum, non tam ἁπλῶς ab omnibus, quàm ab aliis generis seu qualitatis statibus, disjunctum. Siquidem qualitatis status, vel est negotialis, vel juridicialis. Juridicialis vel rationalis est, vel legitimus. Rationalis vel absolutus est, vel assumtivus. Assumtivus vel est comparatio, vel relatio, vel remotio, vel concessio. Legitimus vel est scripti & sententiæ, vel ratiocinationis, vel legum contradictionis, vel ex ambiguo. Sed hi omnes qualitatis status sunt περὶ πράγματος, *de re*, sive negotio ipso: ut μετάληψις propriè horum nihil sit; quandoquidem ea est non περὶ πράγματος, sed περὶ ἀγῶνος, h. e. *de judicio constituendo*.

Nunc κεφάλαια μεταλήψεως persequamur.

Primo loco constituendo προβολὴ, sive *intentio*. Ut, Homicida es.

Sequitur deinde παραγραφὴ, sive *præscriptio*. Ut, semel sum absolutus, eoque me in jus vocare non potes; cùm lex vetet, bis eâdem de re caussam dicere.

Huic succedit διάνοια νομοθέτου, *sententia legislatoris*. Ita dicet actor, Considerandą est mens legislatoris, non scriptum. At defensor dicet, legislatorem adscripturum fuisse, si hæc ejus fuisset sententia.

Quartum est συλλογισμὸς, sive *ratiocinatio*. Ut, Nihil interest, num adscripserit legislator, nec ne, cùm mens ejus sit manifesta è lege.

Quintum est ὅρος, sive *definitio*, quæ semper contraria est ratiocinationi. Itaque definitio ostendet, plurimùm inter ea interesse quæ paria videntur actori.

Inci-

Incidit & hîc status conjecturalis. Nam dicet reus; Quid quòd, licèt me lex judicio non liberaret, pœnâ à me homicidii reposci non posset? Neque enim homicidium commisi, atque idcirco superiori caussâ sum absolutus. Alii quoque status incidere possunt. Atque id cùm fit, propria ejusce status capita adeunda sunt, quò ex iis profligetur quæstio. Verùm nisi urgeat necessitas, continebit se reus intra μετάληψιν, ac contendet, non debere hanc caussam iterum ventilari.

Sunt & alia præscriptionis capita, verùm ea peti possunt ex statu scripti & sententiæ. Nam, ut suprà dicebamus, omnis τελεία παραγραφὴ a scripto & lege nititur. Hoc tamen discriminis est, quòd capita actionis tribuantur reo, & contrà: atque id ex capitibus, quæ paulò antè commemorabamus, manifestum est.

a *Perfecta præscriptio.*

Reo autem adferente παραγραφὴν b, sive μετάληψιν c, accusator ostendit, litem εἰσαγώγιμον εἶναι d. Quâ de re vide Carolum Sigonium lib. IIII. de Rep. Athen. cap. de judiciis Heliææ, & Budæum in Commentariis linguæ Græcæ.

b *Præscriptionem.*
c *Translationem.*
d *Ejusmodi esse, ut contra eam præscriptio jure objici non possit.*

VII. DE SUPERIORUM CAPITUM IN TRANSLATIONE AC STATIBUS ALIIS; DELECTU, ET EORUNDEM PERMUTATIONE.

PORRò ex capitibus hactenus memoratis non omnia semper incidunt. Quædam etiam, si incidant, nihil interdum continent quod magnopere caussam juvet. Quamobrem & hîc, & cæteris in capitibus, utendum judicio, ne, dum omnia consectamur, cogamur μικρολογεῖσθαι e. Hoc ut planius fiat, operæ sit, sumere caussam quampiam à Demosthene, Cicerone, aliòve oratore tractatam: ac primò videre, quæ capita in eam incidant, juxta doctrinam Hermogenicam: deinde verò notare, quæ solum argumenta usurpet Demosthenes, Tullius, aut quisquis is orator est. Nam quæ negliguntur à præstantissimis oratoribus, ea orationem reddidissent exilem; nonnunquam etiam caussæ obfuissent.

e *Minutias consectari.*

Interdum quoque usu venit, ut loco ejus capitis, quod præteritur, aliud alio ex genere adhibeatur. Ita in statu assumtivo, ut Metrophanes & Sopater monent, plurimùm definitio inter præscriptiones locum habet; aliàs in compensatione uti possumus istiusmodi præscriptione; Quid verò hoc rei? in judicium vocabor, qui beneficium dedi?

Interdum etiam in capitis deficientis locum succedit aliud ei geminum. Ita, ut in divisione quæstionum Sopater tradit, cùm *διάνοια τοῦ νομοθέτου*, sive *consilium ac mens legislatoris*, manifesta est, disceptatio insti-

institui potest de consilio eorum, qui illud, quod agitur, fecerunt. Rem eam exemplo hujuscemodi Sopater declarat. Lex erat: Quisquis non initiato aperuerit Cereris mysteria, capite pœnas luito. At quidam, cùm in somnis vidisset mysteria, amico non initiato somnium aperuit, ac, num ea essent mysteria, rogavit. Annuit is. Accusatur itaq; impietatis. Hic de mente legislatoris dubitari nequit: verùm quæstio erit, quo consilio Dii immortales hoc ei somnium miserint. Atque erit is conjecturæ status. At definitio erit, cùm adferet reus, cui Dii mysteria aperire fuerint dignati, hunc meritò initiatum videri. Quando verò quid & quod caput, in alius locum quasi succedaneum adhibeatur: id non tam præceptis tradi potest, quàm pendet à judicio ac prudentiâ oratoris.

VIII. DE VARIIS ASSUMTIVORUM STATUUM APPELLATIONIBUS: ITEM, RECTENE STATUATUR ALIQUIS RATIOCINATIONIS VEL AMBIGUI STATUS.

HActenus de statu qualitatis, ejusque speciebus, ac capitibus: quæ ómnia, ne juventutem turbaremus vocabulorum novitate, consuetis vocabulis semper appellavimus: quanquam & aliæ exstent apud alios appellationes. Nam statum assumtivum, ut ex Sopatro cognoscimus, quidam vocant *defensionem verisimilem*: nempe quia præ cæteris caussam faciat verisimilem. Etiam status hic, eodem Sopatro teste, tum *translatio caussæ* nominatur, puta quòd in caussam honestam culpa transferatur: tum *color*, nimirum quia, ut Porphyrius ait, quasi color quidam ac quædam honestatis species facto prætexatur. Juven. sat. VII.

Quis color, & quod sit caussæ genus, atque ubi summa
Quæstio.

Ac similiter appellat sat. VI. ut suprà vidimus. Etiam *coloris* nomen crebrò legere est apud M. Senecam; qui & deridet colorum libros, quos scripserat Otho Junius, Tiberiani temporis Rhetor, Tacito etiam memoratus in III. Annal. Videri queant eodem modo dictæ controversiæ coloratæ: nisi cui magis verisimile fiat, ita vocatas, quas Philostratus in Polemone ἐσχηματισμένας ὑποθέσεις, ac Fabius *figuratas* appellat *controversias*: aut, ut alii malunt, quarum argumentum est παράδοξον a. At hoc quidem εἰς τὸ μέσον κείσθω b. Κεφάλαιον quoque quod nos συλλογισμὸς sive *ratiocinationem* cum Hermogene vocamus, id Fortunatianus nominat *collectionem*: nempe quia ex certo colligitur incertum. At Sulpitio Victori nuncupatur *par*: quæ appellatio non displicet, tollendæ ambi-

a *Admirabile.*
b *In medio relinquatur.*

ambiguitatis caussâ. Nam non defuerunt, qui ratiocinationem ideo exclusĕrint è statuum numero, quòd sit argumentatio Logica; cùm tamen liqueat ex iis quæ diximus, aliter Logicos, aliter Rhetoras, hoc uti nomine. At, inquiunt, ut angustiis usurpent Rhetores, tamen aliud omnino est thema à thematis probatione. Verùm ignorare mihi videntur, status alios esse principales, alios incidentes; cujusmodi non modò ratiocinatio est, sed & status ex ambiguo, atque adeò omnis status legitimus: quæ & sententia est Thomæ Corræi lib. III. de Eloqu. cap. XXIII. Sed iidem de statu quoque ex ambiguo controversiam movent. Negant enim, statum esse posse, quia ambiguitas omnis tolli debeat, antequam tractetur controversia. Verùm cogitare debebant, controversiam quoque esse posse de modo tollendæ ambiguitatis. Ut, cùm tota controversia est, num CUNCTA LEONTI divisim, an conjunctim, legi debeat. Et hæc hactenus. Nunc ad alia accedo, ad quæ me tacita vocat lectoris exspectatio.

CAP. XI.

De Statu quantitatis.

IN statu quantitatis cognoscendum, quæ sint graviores injuriæ: quæ minores. Ostendimus autem, magnas esse, vel quia ob caussas leves illata, vel quia eas magna sunt consecuta detrimenta, vel quia affectis optimè meriti, vel quia quis egit primus, aut solus, aut cum paucis, aut sæpe, aut datâ operâ, ac pluribus aliis modis.

I. QUOMODO IN STATU QUANTITATIS AMPLIFICENTUR INJURIÆ. ITEM IN POENA AGGRAVANDA QUANDOQUE SPECTARI, NON ANIMUM PECCANTIS, SED UTILITATEM REIP.

QUum, juxta Aristotelem, quadruplex sit status, conjecturæ, definitionis, qualitatis, & quantitatis, de tribus primis hactenus egimus. Superest status quantitatis, in quo considerandum est, quæ majores sint injuriæ, quæ minores. Nam in demonstrativo quidem genere locum ea res etiam habet, ut suprà *a* ostendimus: verùm nunc de eo tantùm agimus, quatenus pertinet ad genus juridiciale. *a Cap. 6. sect. 8.*

Sunt autem majores injuriæ, quæ arguunt animum maximè depravatum. Ita Melanopum oratorem accusabat Callistratus, quòd eos, qui templum exstruebant, fraudâsset tribus semiobolis sacris. Nam qui tam exigui

exigui lucri gratiâ injurius est, nullam metuet inferre cuiquam injuriam. Atque hinc liquet, longè aliam injustitiæ, quàm justitiæ, esse rationem. Nam justitia maxima est in re maximâ: at maxima injustitia non tantùm in re maximâ, sed etiam in minimâ esse potest. Quid enim non audebit, quem

— parva poterunt impellere caussa In scelus?

Quemadmodum seu jure, seu injuriâ, cecinit Claudianus *a* de

— Istrogothis, mistisq; Gothunnis:

ut etiam expressit Delrio. Sive, ut legendum puto,

— Ostrogothis, mistisq; Gothinis.

Nam Gothini Tacito, qui Dioni Κοτινοί *b*. Gravior quoque illa injuria, cui par nulla pœna est; aut quæ nullis remediis emendari *c* potest; aut quam ulcisci non potest cui injuria infertur; aut propter quam sibi quis mortem conscivit; aut ob quam aliqui in fraudem capitalem inciderunt. Itaque Demosthenes, pugno cæsus in theatro à Midiâ Atheniensi prædivite, quò injuriam hanc apud populum oratione exaggeraret, refert inter alia, quomodo Euæon, Leodamantis frater, Bœotium inter epulas, ac in conventu publico, obtruncârit, unicum ob colaphum inflictum; ac subjicit, Οὐ γὰρ ἡ πληγὴ παρέστησε τὴν ὀργήν, ἀλλ᾽ ἡ ἀτιμία, οὐδὲ τὸ τύπτεσθαι τοῖς ἐλευθέροις ἐστὶ δεινόν, καίπερ ὂν δεινόν, ἀλλὰ τὸ ἐφ᾽ ὕβρει. i. e. *Neque verò unica plaga iræ impetum, sed ignominia ciuit: neque cædi ingenuis grave est, tametsi est ipsum grave; id enimvero demum grave est, ad contumeliam cædi.* Quem ipsum locum Jurisconsultus quoque citat in l. aut facta. §. qualitate. ff. de pœnis,

Major quoque injuria est, quam quis solus egit, vel primus, vel sæpe, &c. Ideoque homines facinorosi ad imminuendam facti turpitudinem afferre solent, quòd vulgò id faciant. Sed rectè Demosthenes contra Androtionem *d*, Σὺ δὲ μὴ λέγε, ὡς γέγονε τοῦτο πολλάκις, ἀλλ᾽ ὡς οὕτω προσήκει γίγνεσθαι. Οὐ γὰρ εἴ τι πώποτε μὴ κατὰ τοὺς νόμους ἐπράχθη, σὺ δὲ τοῦτο ἐμιμήσω, διὰ τοῦτο ἀποφύγοις ἂν δικαίως, ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον ἁλίσκοιο διὰ ταῦτα. Ὥσπερ γὰρ εἴ τις ἐκείνων ἑάλω, σὺ τάδ᾽ οὐκ ἂν ἔγραψας, οὕτως ἂν σὺ νῦν δίκην δῷς, ἄλλος οὐ γράψει. *Tu verò noli dicere, id sæpenumero factitatum, sed ita con[...]re fieri. Neque enim, si quid unquam haut juxta leges factum est, ac tu id imitatus es, idcirco justè absolvi debeas; sed multò magis condemnari. Quemadmodum enim, si quis fuisset condemnatus, tu non scripsisses id plebiscitum; ita, si tu condemnaberis, scripturus alius non est.* Eademque rem legere est apud eundem in Philippicis, ut monet Theon *e*. Egregiè autem Tullius hunc imita-

a *Lib. 2. in Eutropium.*

b *Alioquin non displicet* Grotungi. *seu, ut apud Ammianum est*, Grutungi, *qui iidem ac Visigothi. Sed* Gothini *propius abit à MSis.*

c *Nam levior omnis culpa, quæ possit corrigi. Hinc Livius lib. 44.* Incautior Nicias, Pellæ projiciendo partem, quod fuerat nactus: sed in rem emendabilem visus lapsus. quod per urinatores omne ferme extractum est.

d *Hunc locum uno altero solum verbo variante, adducit Agellius lib. 10. cap. 19.*

e *In progymnasmatis.*

imitatus est locum tertio accusationis libro: *Quid igitur dicet? fecisse alios? quid est hoc? utrùm criminis defensio, an comitatus exsilio, quaritur? Tu in hac Rep. atq; hac hominum libidine, &, ut adhuc habuit se status judiciorum, etiam licentiâ, non ex jure, non ex aquitate, non ex lege, non ex eo quod licuerit, sed ex eo, quòd aliquis fecerit id quod reprehenditur, rectè factum esse defendis?* Et aliquanto pòst? *Ut ego adsentiar orationi, tamen defensionem non probabo. Potiùs etiam, te damnato, cateris angustior locus improbitatis defendenda relinquetur: quàm, te absoluto, alii, quod audacissimè fecerant, rectè fecisse existimentur.* Hæc eò lubentiùs adduximus, quòd hujuscemodi exemplorum collatione, rectam veramq; perspicere sit imitandi rationem. ut optimè monet elegantissimus Muretus *a*. Plura verò de hisce amplificandi modis apud Aristotelem vide Rhetor. lib. I. cap. XLIII. *b*

a *Lib. 13. c. 10. Var. Lect.*

b *Iuxta dist. Dan. Barbari, sed secundum vulgatam cap. 14.*

Nec tantùm eo exaggerare crimen licet, quòd injuria sit major, sed etiam, quia Reip. intersit, graviùs illud puniri. Quomodo Pittacus, unus septem sapientum Græciæ, principatum adeptus apud Mitylenæos suos, legem sanxit, ut qui peccâssent ebrii, graviùs cæteris punirentur: non quia putaret injuriam intulisse majorem, (ignorantes enim deliquerunt) sed quia insula Lesbos vino abundaret, & ebrii magis proclives sint ad inferendam injuriam, quàm sobrii; eoque gravitate supplicii cives suos à nimiis poculis vellet absterrere. Aristoteles lib. II. Polit. cap. ult. Ἐγένετο δὲ καὶ Πιττακὸς νόμων δημιουργὸς, ἀλλ' οὐ πολιτείας· νόμος δ' ἴδιος αὐτοῦ, τὸ τοὺς μεθύοντας, ἂν τυπτήσωσι, πλείω ζημίαν ἀποτίνειν τῶν νηφόντων· διὰ γὰρ τὸ πλείους ὑβρίζειν μεθύοντας, ἢ νήφοντας, οὐ πρὸς τὴν συγγνώμην ἀπέβλεψεν, ὅτι δεῖ μεθύουσιν ἔχειν μᾶλλον, ἀλλὰ πρὸς τὸ συμφέρον. *Fuit & Pittacus legum conditor, at non Reip. Lex verò ejus propria erat, ut ebrii, si quem pulsaverint, majori pœna afficerentur, quàm sobrii. Nam propterea quod ebrii plures contumeliam inferant, quam sobrii, non ad veniam respexit, quam ebriis magis dari convenit, sed ad conducibile.* Atque idem etiam in secundo Rhetoricorum refert: uti & Laërtius, & Suidas, uterque in Pittaco.

EPILOGUS
DOCTRINÆ DE STATIBUS: UBI PRIMO EXPONITUR, A QUIBUS OLIM EA TRADITA FUERIT, ET QUÆ LOCORUM SIT RHETORICORUM UTILITAS.

Atque hæc est partim Aristotelea, partim Hermagorea, ac Hermogenica statuum doctrina. Nam prima ejus quasi lineamenta duxit

Aristoteles, cùm quadruplicem facit controversiam. At Hermagoras accuratiùs capitibus distinxit, ac præclaris adauxit præceptis. Minubianus quoq; eandem excoluit, & Porphyrius commentationibus illustravit. Quorum scriptis plurimùm adjutus Hermogenes, pleniùs planiúsque totam hanc rationem exposuit. Quemadmodum & post Hermogenem alii eam artis partem exornârunt: uti Græci Hermogenis interpretes, Syrianus, Sopater, Marcellinus, & alius anonymus. Quin & alii complures, partim ante Hermogenem, partim post eum, hanc rem sunt persecuti. Istiusmodi sunt Apsines uterque, Aristides, Phœbammon: tum item Jo. Doxapater, Gemistus, & anonymus Græcus Rhetorices scriptor: quorum trium necdum in lucem editis commentationibus se usum in Rhetoricis suis scribit melioris notæ Rhetor, Petrus Johannes Nunnesius Valentinus: qui feliciùs aliquanto nobis Hermogenicam artem tradidit, quàm factum à magni nominis Rhetore, Georgio Trapezuntio. Nec partem hanc neglexêre antiqui Latinorum Rhetores ut ostendunt, cùm Tullius, & Fabius; tum Fortunatianus, qui egregiè expressisse videtur Hermagoreorum disciplinam: Marius Victorinus, qui Rhetoricos Ciceronis libros commentario illustravit: Sulpitius Victor, cujus oratorias institutiones ad M. Silonem generum, cum aliis aliquot antiquis Rhetoribus, primus è Spirensi bibliothecâ in lucem protraxit vir optimè de totâ antiquitate meritus Beatus Rhenanus; pòst autem ab Æmaro Ranconeto recognitas edidit P. Pythœus: adhæc Aurelius Augustinus, cujus exstant principia Rhetorica: ac Julius Severianus, quem (si & inscriptioni editionis Plantinianæ *a*, & Belgicis Auberti Miræi elogiis credimus) primus divulgavit egregius adolescens, ac longiori vitâ dignus, Lucas Fruterius: item alii, quibus cùm memorandis, ne longior sim, supersedeo.

Et meritò profectò doctrina hæc tanto semper in honore fuit. Nam etsi plurimùm oratori prosunt loci Dialectici: tamen, quia vagantur liberiùs, neque certis circumscribuntur limitibus; indè est, quòd aut locis Rhetoricis præterea opus sit, aut ingenio subacto, multoque usu erudito. Atque hoc quoque apud Tullium *b* sensit Antonius, cùm ait; *Hi loci ei demum oratori prodesse possunt, qui est versatus in rebus, vel usu, quem ætas denique adfert; vel auditione, & cogitatione, quæ studio & diligentiâ præcurrit ætatem. Nam si tu mihi quamvis eruditum hominem adduxeris, quamvis acrem & acutum in cogitando, quamvis ad pronunciandum expeditum: fuerit idem in consuetudine civitatis, in exemplis, in institutis, in moribus ac voluntatibus civium suorum*

a Postea comperimus, primum edidisse Oporinum anno 1556. At Plantinus demum excudit anno 1584.

b *Lib. 2. de Orat.*

orum hospes: non multum ei loci proderunt illi, ex quibus argumenta promuntur. Subacto mihi ingenio opus est, ut agro non semel arato, sed novato, & iterato, quo meliores fœtus possit & grandiores edere. Subactio autem, est usus, auditio, lectio, litera. Neque inficias eo, hæc in illo etiam requiri, qui locos noverit Rhetoricos. Verùm si & is, qui propria ejusque generis habuerit perspecta, nomen suum absque multijugâ eruditione, longoque rerum usu, tueri nequit: quid de iis judicandum erit, qui tantùm nôrint locorum Dialecticorum sylvam? Quamobrem nos quidem consilii non pœnitet, qui singulis caussarum generibus, cùm generalia, tum specialia, attribuerimus κεφάλαια sive locos; quos & plurimùm exemplis illustravimus.

OSTENDITUR, ANTIQUOS, TUM IN EXPLICANDA STATUUM DOCTRINA, TUM IN TRACTANDIS CONTROVERSIIS, NUNC VERIS UTI EXEMPLIS, NUNC FICTIS, SOLERE.

NEque est, quòd culpet quisquam, quòd fictis exemplis usi sumus. Nihil enim refert, veráne sint, an ficta, modò ex iis cognosci queat, quo pacto seriæ caussæ tractari debeant. Adde quòd hoc quoque à nobis factum est antiquorum Rhetorum exemplo; quos juventutem fictitiis exemplis exercere solitos, auctor est Tranquillus a. Hujusmodi autem commentitiis caussis præparari juventutem ad veram eloquentiam, tum in civilibus, tum etiam sacris: fidem nobis fecerit Lactantius, qui Libro I. cap. I. sic de se ipso scribit: *Multum nobis exercitatio illa fictarum litium contulit, ut nunc majori copiâ, & facultate dicendi, caussam veritatis peroremus; quæ licèt possit sine eloquentia defendi, ut est a multis sæpe defensa; tamen claritate ac nitore sermonis illustranda, & quodam modo disserenda est, ut potentiùs in animos influat, & vi sua, & instructâ religione, & luce orationis ornatâ.*

a *Lib. de claris Rhet.*

Nec tamen vera planè exempla in exercendo aspernabantur. Duplici enim, vel triplici potiùs, utebantur exemplorum genere. Alia omnino vera erant: cujusmodi est Sallustii ad Cæsarem de Rep. ordinandâ, &, quæ malè Ciceroni adscribitur, in Sallustium declamatio; uti & quæ falsò Sallustio tribuitur in Ciceronem: quamvis aliter Quintilianus. Sed hâc in re assentior Pet. Victorio, quem vide lib. XV. Var. Lect. cap. III. Ubertim quoque hac de re Sebast. Corradus in Egnatio seu Quæstura: ubi & Porcii Latronis, qui se istiusmodi argumentis exercere solitus, utramque declamationem esse suspicatur. Quodsi nullas exercuerint

inimicitias, præterquam in negotio Milonis, in qno Sallustius primò à partibus Clodii stetit, sed (si vera fuit suspicio, de quâ Asconius scribit) mox cum Cicerone, ac Milone, in gratiam rediit; mixti declamatio utraque generis fuerit. Metuo certè, ne B. Hieronymus, his inprimis adductus declamationibus, lib. I. adversus Jovinianum, Sallustium Ciceronis inimicum vocet. Vera quoque illa Bruti pro Milone, de quâ superiùs diximus; & Cestii Rhetoris Smyrnæi in Milonem, cujus meminit M. Seneca in præfat. lib. VII. controvers. & Fabius lib. X. cap. IV.

Alia erant omnino ficta: ut in iis orationibus, quas scripsit, vel potiùs ab aliis scriptas digessit, & præloquiis atque interloquiis distinxit M. Seneca, L. Senecæ Philosophi pater; itemque illis, quæ numero CXXXVI. à Tideo Ugolino Parmensi in lucem sunt editæ, ac à Pithœo JCto, ope antiquissimi exemplaris, sunt meliores factæ, & novem nunquam antè editarum accessione adauctæ. Eas quidam suspicantur esse Quintiliani patris. De quo hæc legimus lib. IX. Orat. Inst. cap. III. *Et cur me prohibeat pudor uti domestico exemplo? Pater meus contra eum, qui se legationi immoriturum dixerat, deinde vix paucis diebus insumtis re infecta redierat: Non exigo ut immoriaris legationi, immorare.* Verùm cùm Quintiliani declamatoris mentio quoque fiat apud M. Senecam patrem *a*: non minùs eorum placet sententia, qui eas avo hujusce Quintiliani adscribere malunt. At undeviginti illæ declamationes, quæ & ipsæ Quintiliano vulgò inscribuntur, ac Rhetoricis Fabii libris subjici solent, neque ejus sunt, qui declamationes alteras fecit, (nihil enim simile) neque illius, qui institutiones Oratorias scripsit; cui eas Erasmus quoque abjudicat in Ciceroniano suo: & meritò, quandoquidem, ut monuit Ludovicus Vives lib. IV. de corruptis disciplinis, planè aliæ sunt à Fabii præceptis, & tales, ut contra istiusmodi potissimùm invehatur. Imò multo ante Erasmum, ac Vivem, Philelphus Epistolâ ad Joannem Tuscanellam vehementissimè eas perstrinxit. Adde quòd in codd. quibusdam MSSis M. Floro tribuantur, ac à nonnullis etiam esse credantur Posthumii Junioris, eò quòd Trebellius Pollio dicat, scriptas ab eo esse declamationes, quas ævo suo Quintiliani esse putarent. Eas *quantivis pretii* esse, judicium est Barthii advers. lib. LVIII. cap. XIV. Nimis sanè benignè: ut indicio sunt, quæ diximus. Sunt & ficti generis illæ Calpurnii Flacci à Pithœo editæ, quæ *Excerpta decem Rhetorum minorum* inscribuntur, quò distinguantur ab excerptis Senecæ patris, quæ sunt decem Rhetorum majorum: unde Johannes Salisberiensis lib. VIII. Policratici, sive de nugis Curialium, *Legantur*, inquit, *& libri illi, quos Seneca*

a Procemio lib. 10. contr. & controversi 4. ejusdem libri.

Seneca decem oratorum sententiis, sub imagine declamationum scholarium, illustravit. Tales etiam nobis reliquit aliquas B. Ennodius, Ticinensis episcopus; quæ in operibus ejus ab Andrea Schotto editis leguntur. Nempe declamationem V. cum septem sequentibus, & unâ, quæ Apologetico subjuncta.

Alia denique veterum exempla erant mixti generis, cùm nempe historiæ adderent figmentum, ut si Syllæ, aut Cæsari, autores essent, ut perpetuam deponeret dictaturam. Cujusmodi suasoriæ meminit Juvenalis Satyr. I.

Et nos ergo manum ferulæ subduximus, & nos
Consilium dedimus Syllæ, privatus ut altum.
Dormiret.

Item si deliberatio instituatur de Hannibalis ab Alpibus recessu. Cujusmodi declamationis idem mentionem facit Sat. x.

— *I demens, & sævas curre per Alpes,*
Ut pueris placeas, & declamatio fias.

Ad quem locum ita vetus scholiastes: *Ut de te pueri studentes dicant. In Scholis deliberativa, Hannibal utrùm ab Alpibus recederet.*

Simile quid tentarunt aliqui, etiam in sacro argumento. Ut Hesychius presbyter Constantinopolitanus, in quatuor libris de æneo serpente. Nam in his, ut Photius *a* auctor est, orationes finxit, tum Mosis ad populum, tum populi ad Mosen, horum item utriusq; ad Deum, easque precationis & purgationis formâ. Quibus magnam magni voluminis partem impendit, oratione utens ad affectus movendos idoneâ, planeque ad ostentationem comparatâ.

a *In myriobible cod.* 51.

Denique nonnullis placuere themata de Poëticis fabulis hausta, sive hæc mera essent Poëtica commenta, sive historiæ fabulis permistæ. Calvus certè, sive, prout edidere alii, Catulinus, Rhetorices Professor, ex Virgilio controversiarum exempla ad dicendi usum conformavit: ut auctor est Servius in x. Æneid. Itidem, ut inibi idem refert, ex eodem argumenta descripsit Titianus: non is, quem B. Hieronymus in Chronicis virum appellat eloquentem; quemque Gallias administrâsse, scribit ad annum Christi CCCXLVII. verùm ille fortasse, quem Ausonius epist. ad Probum, præfectum prætorium appellat, fandi artificem; quemque idem in gratiarum actione pro consulatu ad Gratianum Imp. scholam municipalem apud Visontionem, & Lugdunum, rexisse, auctor est: aut certè alteruter eorum, quos commemorat Capitolinus in Maximino Juniore: quorum prior erat Maximini in arte Oratoriâ præceptor, Oratorum

a Lib. I. epist. I. torum simia, ut eum Sidonius Apollinaris *a* vocatum scribit: alter prioris filius. Hujus etiam generis quatuor sunt primæ declamationes B. Ennodii, Ticinensis episcopi.

Quemadmodum autem Ciceronis tempore maximè gaudebant exemplis veris: ita posteriori seculo magis usurpabant ficta; rarissimè, omnino vera. Quin tum nugalia ferè tractabant, & à forensibus caussis remota: quæ res gravem illam censuram extorsit Petronio, initio eorum, quæ è Satyrico supersunt.

Pluribus hoc prosequi visum fuit, non eò tantùm, ut liqueat, cur in statuum doctrinâ fictis usi exemplis simus; sed præcipuè, ut sciat juventus, quibus è scriptoribus plura statuum exempla haurire queat: adhæc quoque, quia lucem indè accipiant plurima loca veterum scriptorum. Sanè hujus rei ignorantia quosdam in errorem eum impulit, ut Rhetoricos ad Herennium libros idcirco Ciceronis esse existimarent, quòd in

b Lib. I. iis *b* exemplum hujusmodi legere sit: TULLIUS, HERES MEUS, TERENTIÆ, UXORI MEÆ, TRIGINTA PONDO VASORUM ARGENTEORUM DATO, QUÆ VOLET.

Quemadmodum verò in eâdem quandoque oratione, plura dicendi genera concurrunt, ut ostensum libri hujus cap. III. sect. III. ita quoque interdum in oratione eâdem plurium est statuum concursus. Jam olim hoc observatum Quintiliano, monitumque etiam Trapezuntio. Sed quod illi attigêre, hoc accuratè exposuit Udalricus Zasius, commentario in Rhetorica ad Herennium *c*. Partem verò attendere jubet, utrùm status, sive constitutiones, principaliter coeant, an ex incidenti: deinde num ad principalem caussam referantur, & eamnè suspendant, an tollant. Hanc verò doctrinam ad quatuor revocat pronunciata. Primum est; *Plures constitutiones principales concurrere possunt, & erunt tot quæstiones, quot status.* Alterum est; *Status, qui in controversia principali incidunt, licèt faciant plures quæstiones, tamen una est judicatio caussæ principalis.* Tertium est; *Si ad statum principalem caussæ incidat alius status, qui caussam suspendat, tum judicatio ex statu incidenti sumitur; & non ex statu caussæ principalis.* Quartum est; *Status, qui in caussam principalem incidit, si eum tollit, & infirmat, multo fortiùs, quàm in casu superiore attenditur hoc incidens, relicto statu caussæ principalis.* Quæ luculentis exemplis Zasius illustrat.

c Extremo libro primo, sive pag. 139. & seqq. edit. Basil. 1537.

CAP.

CAP. XII.
De Argumentis.

ΑΤΕΧΝΟΙΣ.

Argumenta inartificialia sunt, quæ non quidem parit ars Oratoris, sed tamen foris ad se delata, arte tractat.

Istiusmodi in genere juridiciali sunt quinque; leges, testes, pacta, quæstiones, & jusjuranda, à quibus omnibus pro variâ caussa naturâ diversi sunt argumentandi modi.

I. DE ARGUMENTIS INARTIFICIALIBUS GENERATIM.

HActenus de argumentis egimus ἀποδεικτικοῖς *a*, quæ primum locum obtinebant inter ἔντεχνα *b*. Proximum erat, ut ageremus de παθητικοῖς *c*, & ἠθικοῖς *d*, quæ & ipsa ἔντεχνα sunt. Sed interrumpit Aristoteles hanc doctrinam argumentorum ἐντέχνων, & prius agit de ἀτέχνοις, quàm de ἤθεσιν, & πάθεσι. Caussa autem, quæ eum movit, hæc est, quòd postremò egisset de genere juridiciali: loci autem ἄτεχνοι, ut ipse testatur, hujus generis essent proprii. Jure igitur, ut generis juridicialis locos continuaret, locis ἐντέχνοις statim subjicit ἀτέχνους. Nos quoque eâ in re magistrum sequemur: sic tamen, ut usum eorum accommodemus etiam ad alia dicendi genera.

a *Probantibus.*
b *Artificialia.*
c *Affectum moventibus.*
d *Argumentis quæ pertinent ad mores hominum exprimendos.*

Vocantur autem argumenta ἄτεχνα, non quia omnino artis sint experta; sed, quemadmodum suprà ex Aristotele dicebamus, quia ea non pariat ars oratoris, eliciendo è naturâ caussæ: quippe qui ea foris ad se delata tantummodo arte tractet. Lapsus igitur Cicero adolescens lib. II. de Inventione; ubi, Aristotelem sugillans, vult, testimonia, quæstiones, similiaque argumenta, tam quod ad inventionem, quàm rationem tractandi, esse inartificialia. Id enim innuit, cùm scribit in hunc modum: *Quare nobis & ii videntur errare, qui hoc genus suspicionum artificii non putant indigere, & ii, qui aliter hoc de genere, ac de omni conjecturâ, præcipiendum putant.*

Loci ἄτεχνοι Aristoteli sunt quinque; leges, testes, pacta, quæstiones, & jusjuranda. Auget hunc numerum Fabius, auget item Tullius lib. II. ad Q. Fratrem. Sed frustra, cùm responsa, & oracula, comprehendantur sibi testimonio, Fabio quoque teste: eademque planè ratio est rerum judicatarum, rumoris ac famæ, pacta verò, conventa, ac tabulas, συνθηκῶν nomine ab Aristotele intelligi, quivis videt: sub legibus

autem,

autem, quas Fabius præterit, Senatusconsulta & decreta comprehenduntur. Quin ad quatuor capita revocari hi loci possunt, cùm Aristoteles ipse quæstiones esse testimonia quædam dicat.

II. QUOMODO A LEGE, VEL ADVERSUS EAM, ARGUMENTEMUR.

Porrò hæc argumenta ἄτεχνα non uno tractantur modo. Nam, ut de singulis ordine dicamus, si lex caussæ nostræ adversetur, dicemus, eam ambiguam esse, vel petemus, ut velint non lege, sed γνώμῃ τῇ ἀρίστῃ κρίνειν a, legem enim haud adversari juri communi, cui magis vir bonus obedire debeat, quàm legibus scriptis, quæ sæpe injustæ sint, ac proinde mutabiles. Ita apud Sophoclem se defendit Antigone, cùm accusaretur, quòd Polynicen fratrem sepeliisset contra edictum regium. Nam cùm Creon eam hunc in modum compellaret, Καὶ δῆτ' ἐτόλμας τούσδ' ὑπερβαίνειν νόμους; *Et quomodo ausa transgredi leges eras?* Respondet animosè, quòd licèt peccârit contra legem Creontis, minimè tamen deliquerit contra legem non scriptam, quæ non nunc aut heri, sed semper fuit: hujus se fuisse studiosam, non hominis. Aut denique ostendemus, eam repugnare alteri legi, aut consuetudini.

a *Mente sententiaq; optima judicare.*

At si lex nobis favet; negabimus, judici à legum præscripto discedendum esse, frustra eas latas, nisi observentur, nec oportere nos plus legibus sapere. Vide orat. Dionis Chrysostomi de lege.

Legi subjicimus consuetudinem. Nam, ut Tertullianus ait, lib. de corona militis cap. IV. *Consuetudo in civilibus rebus pro lege suscipitur, cùm deficit lex.* Adi omnino ejusdem Dionis orationem de consuetudine.

III. DE ARGUMENTIS A TESTIBUS, VEL CONTRA TESTES.

Testimonium vel divinum est, cujusmodi veteribus habebantur Deorum oracula, aruspicum responsa, &c. vel humanum. Quod ipsum multiplex est. Nam testium alii veteres sunt, alii novi, alii participes periculi, alii extra periculi aleam, alii de re, alii de personæ moribus.

Oraculo sententiam suam confirmat Æschines contra Ctesiph. Est & ab auctoritate divinâ illud Lycortę ad legatos Romanos apud Livium lib. XXXIX. *Pro vobis igitur justum piumq; bellum suscepimus, quod cùm alii laudent, reprehendere ne Lacedæmonii quidem possint, & Dii quoque ipsi comprobaverint, qui nobis victoriam dederunt, quonam modo ea, quæ belli jure acta sunt, in disceptationem veniunt?* Item hoc Cicer.

cer. *a* de Judæorum genere: *Quam cara Diis esset immortalibus docuit quòd est victa.* Item illud de caussâ Cæsaris *b. Caussa tum dubia, quod erat aliquid in utraq; parte, quod probari posset: nunc melior certe ea judicanda est, quam etiam Dii adjuverunt.* Uti & illud Velleji lib. I. *Factum ejus à Diis comprobatum, spatio vitæ, & felicitate imperii, apparuit.* Sermo est de Oreste matricida, quem vixisse ait annis xc. regnasse LXX. Nec abludit illud Lucani in primo:

a Pro Flacco.
b Pro Ligario.

— *Quis justius induit arma?*
Scire nefas, magno se judice quisque tuetur.
Victrix caussa Diis placuit, sed victa Catoni.

Cui sententiæ qualecunque ex eo pondus accedere videtur, quòd Boëthius de Consolatione Philosophiæ lib. IV. cap. IV. sic ipsam Philosophiam loquentem inducat: *Et victricem quidem caussam Diis, sed victam Catoni placuisse,* FAMILIARIS *noster Lucanus admonuit.*

Utimur etiam testimoniis humanis: quomodo Homeri & Euripidis auctoritate adversarium urget Æschines contra Timarchum: & Demosthenes orat. de falsâ legat. aliquammultos jambos ex Sophoclis Antigonâ, integramque Solonis elegiam recitari jubet.

Cui testimonia desunt, is negabit, argumenta pecuniis corrumpi, at testes dicet sæpe improbos esse atque intestabiles, aut Comicos *c* ac leves, auroque corruptos, sive testes arenarios, prout Jurisconsulti vocant, hoc est, qui in arena circensi, vel amphitheatrali, depugnârint, eoque sint infames. Arcadius l. ob carmen. §. Si ea re. ff. De testibus: *Si ea res conditio sit, ubi arenarium testem, vel similem, admittere cogimur.* Hancce ob caussam majorem argumentis, quàm testibus, habendam fidem, contendit Tullius pro M. Cælio; *Equidem,* inquit, *vos abducam a testibus, neque hujus judicii veritatem, quæ mutari nullo modo potest, in voluntate testium collocari sinam, quæ facillimè effingi, nullo negotio flecti ac detorqueri potest. Argumentis agemus, signis omni luce clarioribus crimina refellemus, &c.* Et sanè si testes sufficiant, sufficiet quoque, ut judex non sit surdus.

c De cujusmodi testibus Hadrian. Junius Centuria 4. Proverb. 79.

At cui contrà testes fuerint, is dicet, argumenta, ut falsa fuerint, non tamen suppliciis esse obnoxia; at testes pœnæ metu contineri: cùm argumentis res satis cognosci non possit, necessarium esse, ut res testibus agatur. Nec debere magis ingenio, quàm sensui, credi. Utcunque verisimilia sint, quæ objiciantur, non tamen aliud indè colligi, quàm mira esse, quæ dicamus; at minimè sequi, falsa esse; cùm homines multa faciant mira atque absurda. Illo etiam comprobari, quàm parùm ratiunculis sit

tribuendum, quòd nihil tam absurdè dici possit, quin argumento possit defendi: ut tot absonæ adeò philosophorum sententiæ ostendunt.

Quod si utrinque testes afferantur, poterunt testes opponi testibus: poterit item pars una fidem testium partis adversæ elevare, quippe qui falsum dicant testimonium, sive favore vel odio inducti: sive ob conjunctionem sanguinis, ut affinitatis; sive spe muneris, sive etiam ob ætatem: ideoque, ad eorum fidem probandam, aliis esse testibus opus, quæ maximè res testium fidem infringit. Ita Cicero pro Valerio Flacco rejicit universum Græcorum testium genus, *De quibus*, inquit, *vos aliis testes esse debetis, de iis ipsi alios testes audietis? At quos testes? primùm dicam (id quod est commune) Græcos: non quò nationi huic*, &c. Et aliquanto pòst; *Veruntamen hoc dico de toto genere Græcorum: tribuo illis literas, do multarum artium disciplinam, non adimo sermonis leporem, ingeniorum acumen, dicendi copiam: deniq; etiam, si qua sibi alia sumunt, non repugno: testimoniorum religionem, & fidem, nunquam ista ratio coluit, totiusq; hujusce rei, quæ sit vis, quæ autoritas, quod pondus, ignorant. Vnde illud est, Da mihi testimonium mutuum? num Gallorum, num Hispanorum putatur? totum istud Græcorum est: ut etiam, qui Græcè nesciunt, hoc, quibus verbis à Græcis dici soleat, sciant.* Qui illustris planè locus est de Græcorum testimoniorum fide. Neque est, quòd quis hanc oratoriam ὑπερβολὴν putet. Nam levitas Græcanica in proverbium abiit: atque indè est apud Comicum *a*, *Græca fide mercari*: & apud Tullium *b*, *Græcula chirographi cautio*. Quæ perperam ad gentis ejus laudem trahebat Turnebus *c*. Nihil enim certius, quàm eò hæc spectare, quòd leves Græci ipsi inter se nonnisi præsenti mercarentur pecuniâ, aut minimùm syngraphâ caverent. Imò vix syngraphis satis cautum credebatur. Quâ de re, nequis dicat, proclive esse homini Romano, Græcos postponere Romanis, Græcum, eumque luculentum scriptorem, dabo, qui gentis suæ fidem elevet, ipseque Romanæ postponat. Is est Polybius in sexto Histor. Οἱ τὰ κοινὰ χειρίζοντες παρὰ μὲν τοῖς Ἕλλησιν, ἐὰν τάλαντον μόνον πιστευθῶσιν, ἀντιγραφεῖς ἔχοντες δέκα, καὶ σφραγῖδας τοσαύτας, καὶ μάρτυρος διπλασίους, οὐ δύνανται τηρεῖν τὴν πίστιν. Παρὰ δὲ Ῥωμαίοις, κατά τε τὰς ἀρχὰς καὶ πρεσβείας, πολύ τι πλῆθος χρημάτων χειρίζοντες, δι' αὐτῆς τῆς κατὰ τὸν ὅρκον πίστεως τηροῦσι τὸ καθῆκον. *Qui publicam pecuniam tractant, apud Græcos quidem, si vel unum tantummodo talentum iis creditum sit: utcumq; vel decem fuerint rescriptores; ac totidem sigilla, ac bis totidem testes, nec sic quidem ab iis consequi licet, ut servent fidem. Apud Romanos autem,*

a Asin. act. 1. sc. 3.
b Lib. 7. ep. 18.
c Lib. 4. Advers. cap. 13. & lib. 12. c. 18.

tem, cùm iidem in magistratibus & legationibus magnam pecuniæ vim trassent, tamen, ob solam jurisjurandi religionem, officium præstant. Nempe Græcis studium erat de virtute disserere; Romanis, priscis illis dico, juxta eam vivere, ut non omnino nationi suæ palpatus sit Romanus, at incertus scriptor, cujus isthoc:

Cive Romano per orbem nemo vivit justius:
Quippe malo unum Catonem, quàm trecentos Socratas.

Et hoc παρέργως. Redeamus ad testes, & accusatoris, & defensoris. Utrique certè, tum ab eo, qui producebat, tum ab eo, contra quem producebantur, interrogari & examinari solent; ut testatur Asconius Pædianus, qui & autor est, his non nisi interrogatis loqui licuisse. Indè est, quòd & integra accusatio συνεκδοχικῶς dicta fuerit interrogatio. In interrogando (ut è Fabio totam περιτομὴν asscribam) *primum est, nôsse testem. Nam timidus terreri, stultus decipi, iracundus concitari, ambitiosus inflari potest. Prudens verò, & constans, vel tanquam inimicus, & pervicax, dimittendus statim, vel non interrogatione, sed brevi interlocutione patroni refutandus est, aut aliquo, si continget, & urbanè dicto refrigerandus, aut, si quid in ejus vitam dici poterit, infamiâ criminum destruendus.* Hæc Fabius lib. v. c. VII. *Illæ verò pessimæ artes* (ut idem inibi ait,) *testem subornatum in subsellia adversarii mittere, ut indè excitatus plus noceat; vel dicendo contra reum, cum quo sederit, vel cùm adjuvisse testimonio videbitur, faciendo ex industria multa immodestè, atque intemperanter, per quæ non à se tantùm dictis detrahat fidem, sed cæteris quoque, qui profuerant, auferat autoritatem. Quorum mentionem habui, non ut fierent sed ut vitarentur.*

Quia autem testes non producebantur nisi jurati, inde est, quòd & *juratores* appellantur. Plautus prologo Pœnul. *Vos juratores estis, quæso, operam date.* Seneca in ἀποκολοκυνθώσει: *Qui unquam ab historico juratores exegit?* Ita enim in omnibus legi MSSis monuit J. Lipsius lib. II. epist. quæst. De testibus dixi: nunc reliqua consideremus.

IV. QUIBUS ARGUMENTIS PACTA AUT FIRMENTUR, AUT ELUDANTUR.

PRoximum locum obtinent συνθῆκαι, sive pacta, seu pactiones, pro quo & antiqui *paciones* dicebant. Hæc confirmantur, cùm aliquem dicimus, quæ stipulatus fuerit, dare facere oportere ex fide bonâ: nam pacta esse leges quasdam privatas, ut si hæ conservandæ sint, utrique & illa:

illa: & si illa tollamus, ipsas tolli leges. Adde quòd, sublato fundamento eorum, quæ homines inter se contrahunt, ac stipulantur, convellitur ipsa societas humana. Vide l. 1. ff. de Pactis.

Infirmantur autem pacta tribus præcipuè modis. Primò quòd, si legibus latis malo dolo obtemperandum non sit, multo minùs semper pactis stare necesse est. Deinde quod judicibus ex normâ justitiæ agendum sit, cùm illa non sit obnoxia fraudibus, aut coactioni; ut quæ naturâ sit hominum animis insculpta, non autem ferendum judicium secundùm pacta, quia hæc sæpe vel fraude, vel coactè fiant. Deinde videndum, an pacta non adversentur legi scriptæ, vel pactis aliis quæ antecesserunt, aut subsecuta sunt.

V. QUÆ PRO TORMENTIS, VEL CONTRA EA, AFFERRI SOLEANT.

QUartum augumentum *ἄτεχνον* est tormentum. Ita Quintilianus appellat: Ciceroni dicitur *quæstio*. Græcè *βάσανος*, *κατὰ μεταφορὰν*, nam propriè est lapis Lydius, *ὁ λίθος χρυσοῦ ἔλεγχος* a, qui & Heraclius ab Heracleâ Lydiæ civitate. Quanquam aliter hâc de re sensit Hesychius. Siquidem is, lapidem eum, qui ferrum attrahit, *Λυδικὴν λίθον*, *Ἡρακλεῖαν λίθον* & *σιδηρεῖτιν* vocari, adserit: at *Μαγνῆτιν* esse lapidem argento tantopere similem, ut hâc similitudine oculos decipiat. Vide eum in *Ἡρακλεία λίθος*, *Μαγνῆτις λίθος*, & *Λυδικὴ λίθος*.

a *Lapis auri index.*

Similis autem ratio est tractandi quæstiones, atque alia argumenta ab arte remota. Nam si hæc caussam nostram juverint, dicemus, iis maximè credendum, quia, ut ait Tullius in Topicis, *verberibus torti, & in igni fatigati quæ dicunt, ea videtur veritas ipsa dicere.* Sic Synesius epist. XLIV. ad Joannem b: *Δεινοὶ ἐξελέγξαι προσποίησιν οἱ βασανισταί. καὶ τινες αὐτοῖς ὄνυχές εἰσιν ἐξευρημένοι, συλλογισμῶν ἐπιστημονικῶν ἔχοντες δύναμιν ὥσθ᾽ ὅ, τι ἂν ἐκείνων κρατούντων ἀναφανῇ, τοῦτ᾽ ἔστιν αὐτὰ τἀληθῆς.* *Mirifici enim ad convincendam simulationem sunt carnifices, & ungues quidam ab illis excogitati sunt, eadem vi præditi, qua scientiarum ratiocinationes, quas demonstrationes dicimus. Unde quicquid prævalentibus iis elicitum fuerit, id ipsum certissima veritas est.* At si contra nos faciant, dicemus, aut dolorem tolerantes, diffessos esse vera, aut eum non tolerantes, confessos esse falsa. Prius illud illustratur exemplo Cappadocum, qui à pueris se mutuò torquere equuleo solent, ut ad falsa se testimonia venundare possint: quemadmodum scribit vetus Persii interpres in sat. VI. Etiam confirmatur idem facto Philippi, servi

b *Pag. 185. edit. Parif. an. 1612.*

Fulvii

Fulvii Flacci *a*, qui octies pro domino tortus, nihil prodidit: item Zenonis Eleatæ *b*, qui nullis potuit tormentis adigi, ut conscios delendæ tyrannidis indicaret. Posterioris modi exemplum habes apud Ciceronem orat. pro Sylla; *Quæstiones*, inquit, *servorum ac tormenta nobis accusator minitatur: in quibus quanquam nihil periculi suspicamur: tamen illa tormenta gubernat dolor, moderatur natura cujusq., cùm animi tum corporis, regit quæsitor, flectit libido, corrumpit spes, infirmat metus, ut in tantis rerum angustiis nihil veritati loci relinquatur.* De utroque modo vide sis Ulpianum L. 1. §. 23. ff. De quæstionibus. Ex junioribus adi Radulphum Fornerium lib. III. Rerum Quotidianarum cap. VIII, De variis tormentorum generibus vide sis Sigonium lib. III. de judiciis cap. XVII. Brodæum lib. II. Miscellan. cap. IX. & X. Turnebum lib. IV. Adversar. cap. III. Delrium in Senecæ Troadas, vers. IↃLX. item Antonium Gallonium de SS. Martyrum cruciatibus.

a *Val. Max. lib. 8. cap. 4. ubi & simile exemplum Alexandri, servi C. Fannii, vel Fulvii.*
b *Laërtius lib. 9.*

VI. DE RATIONE QUADRIPARTITA TRACTANDI CONTROVERSIAM DE JURAMENTO.

TRactationi de quæstione meritò subjicitur consideratio juramenti. Nam ut servis loco jurisjurandi tormenta; ita liberis loco torturæ esse jusjurandum solet. Docet id quoque Plutarchus in Quæstionibus Romanis: ubi quærit, cur Flamini Diali non liceat jurare: Πότερον *c*, inquit, ὅτι βάσανός τις ἐλευθέρων ὁ ὅρκος ἐστί, δεῖ δ' ἀβασάνιστον εἶ), καὶ τὸ σῶμα, καὶ τὴν ψυχὴν τοῦ ἱερέως.

Jurisjurandi ratio Aristoteli quadripartita est. I. Primò negamus, nos ab adversario exigere, ut verbis conceptis det jusjurandum, idque primò, quia multi sunt sordidi homines, qui facilè ἐπιορκοῦσι *d*. Salvianus lib. III. *Plures invenias, qui sæpius pejerent, quàm qui omninò non jurent.* Et lib. IV. *Si pejeret Francus, quid novi faceret? qui perjurium ipsum sermonis genus putat esse, non criminis.* Itaque dicimus, quempiam, qui jurare paratus est, sperare, sese, vel Deum ludendo, pecuniam retenturum: idcirco nos stare malle judicum sententiâ, quàm adversarii; cùm illis fidem habeamus, huic non item. Huc pertinet illud Simonidis: Πρὸς ἀπάτην ὅρος σοφιστὴς ἐστὶν ἀξιόχρεως *e*. & hoc Laberii *f*: *Quid est jusjurandum? Emplastrum æris alieni.* Et Paccuvio (ut ex parietinis ac ruderibus Festi discimus) jusjurandum est mantile, quòd extergentur quotidianæ noxæ.

c *An quia tormentum est liberorum jusjurandum? sacerdotis autem & animum, & corpus, oportet esse torturæ expers.*
d *Pejerant.*
e *Ad decipiendum jusjurandum idoneum est.*
f *Apud Gellium lib. 16. c. 7.*

II. Deinde juramentum delatum respuimus, negamusque, nos ad jurandum adigi posse, tum quia adversario juramentum nostrum prodesse nequeat, eò quòd, si juraveris, certò fraudetur pecuniâ: tum quia vir malus facilè (ut gentiles loquuntur) Jovem lapidem juret; ideoque, quòd juramentum recusemus, id virtuti, non perjurii metui, asscribendum esse. Itaque rectè Xenophanem, veterem physicum, dixisse, cùm homo impius defert viro probo juramentum, tantundem esse, quàm si homo validus provocet imbecillem ad pugnam. Nam ut, qui lacertis valet, viribus suis confidit, eoque audacter provocat; at qui imbecillis est, pugnam detrectat; ita impius securè ad jurandum provocat, quia Deum aut non esse, aut non curare humana, censet: pius verò timidè hoc præstat, quia Deum esse scit, qui quæ gerimus auditque & videt. Hoc nomine fusè conqueritur Juvenalis sat. XIII. & abunde idem ostendit Plautinus Labrax, qui, etsi jurârat, se talentum magnum Gripo daturum, tamen nec tribolum dedit.

a Rudente act. 5. Scen. Sequenti hac.

Jusjurandum, inquit *a*, *rei servandæ, non perdundæ, conditum est.*
Eodemque modo Curculione *b* leno Cappadox, *quâ linguâ*, inquit, *promisi, eâdem nunc nego.*

b Act. 5. sc. 3.

Dicendi, non rem perdendi, hæc gratia nata est mihi.

Parcissimè verò jurandum, putat Isocrates, non senior ille, Platonis æqualis, sed junior; æqualis Ciceronis, ut èx Dionysio Halicarnassensi Muretus *c* jamdiu ostendit. Ejus hæc verba sunt in aureolâ παραινέσεις πρὸς Δημόνικον. Ὅρκον ἐπακτὸν προσδέχου διὰ δύο προφάσεις, ἢ σεαυτὸν αἰτίας αἰσχρᾶς ἀπολύων, ἢ φίλους ἐκ κινδύνων διασώζων. Ἕνεκα δὲ χρημάτων μηδένα θεὸν ὀμόσῃς, μηδ᾽ ἂν εὐορκεῖν μέλλῃς, δόξεις γὰρ τοῖς μὲν ἐπιορκεῖν, τοῖς δὲ φιλοχρημάτως ἔχειν. *Iusjurandum, si poscitur, duabus de caussis des, vel ut te ipsum turpi crimine liberes, vel ut amicos è periculis serves. At pecuniarum ergò per Deum nullum juraveris, etiam si liquidò jurare possis. Nam aliis quidem pejerare, aliis verò pecuniarum cupidus videberis.*

c Var. lect. lib. 1. cap. 1.

At Plato lib. XII. de Legg. utrumque prohibet, ne quis juret ipse & ne ab altero exigat jusjurandum. Etiam Clinias Pythagoricus, cùm jurando posset effugere trium talentorum mulctâ, injuriam pati maluit, quàm jurare. Atque id exemplum commendat etiam B. Basilius eo libro, quo docet, quid ex gentium libris proficere possimus, atque ait, Cliniam illud de juramento nobis interdicto præceptum audiisse. De Clinia, laudi, an vitio illud duci debeat, non differam. Sed de Basilio mirum, quòd & hîc, & Psalm. XIV. ἁπλῶς omni juramento interdici à Christo putet

Matthæi quinto; non autem eo solùm, quod per creaturas fit, vel per Deum quidem, sed ubi nulla urget necessitas. Quanquam Basilio etiam assentiat Isidorus Pelusiota lib. I. epist. CLV. Pariterq; animatus fuit Nazianzenus, qui Carmine de vita sua gloriatur, quòd, post baptismum susceptum, nunquam jurârit *a*, item Julius Ausonius, qui, ut scripsit filius ejus Idyll. II.

a Pag. 18. edit. Morell.

Jurare, aut falsum dicere, par habuit.

Sed aliter Hieronymus in cap. v. Matth. Augustinus in eundem, & veterum alii.

Ut plurimùm autem, qui apud Romanos deferebat jusjurandum, petebat sollemni formulâ jurari, vel per Jovem, vel simpliciter per Salutem, vel per utrumque. Formula, quâ per Jovem lapidem jurabant, hoc modo concipiebatur, ut autor est Festus: SI SCIENS FALLO, TUM ME DIESPITER, SALVA URBE ARCEQUE, BONIS EJICIAT, UT EGO HUNC LAPIDEM. Per Salutem suam hoc pacto jurabant: ITA MIHI DEOS VELIM PROPITIOS. Habes & juramentum istud Scipionis apud Livium lib. XXII. SI SCIENS FALLO, TUM ME, JUPITER OPT., MAX. DOMUM, FAMILIAM, REMQUE MEAM, PESSIMO LETHO AFFICIAS. Vide Ræuardum lib. v. Var. cap. 5. Ut per liberos, propinquos, & cineres, soleat jurari, docet Andreas Schottus lib. III. Obs. Human. cap. XXXIX. Quàm multiplex etiam jusjurandum fuerit apud gentes, docebit Alexander ab Alexandro lib. v. cap. x. & Tiraquellus ibidem in notis.

III. Præterea asserimus, nos ex animi sententiâ, sicut vulgò verbis concipiunt, jurare velle, idque propterea, quia pium sit, negotium totum Deo committere, neque opus esse judicibus aliis, cùm litis judicem faciamus adversarium. Nam, ut scribit Paullus *b* lib. XXXVIII. ad Edictum: *Manifestæ turpitudinis & confessionis est, nolle nec jurare, nec jusjurandum referre.*

b L. Manifestæ ff. de jurejurando.

IV. Adhæc, si juratum sit, vel id à nobis factum est, vel ab adversariis. Si à nobis; vel vera sunt, quæ verbis conceptis affirmavimus, vel falsa. Si falsa; dicendum monent, haut quaquam perjurando nos adversarium injuriâ affecisse, quia injuria omnis sponte inferatur; nos autem ad jurandum fuerimus coacti. Quando autem juramentum non obliget, accuratè docent Theologi, ac Jurisconsulti. Sed omnium instar fuerint, quæ scribit vir Illustris Hugo Grotius lib. II. de Jure Belli cap. XIII. Sin adversarius falsa juraverit, dicendum, eum omnia tollere quisquis non stet juramento: quòd si judices jurati non possint contra leges, in quas jurârint, judicia disponere, etiam alios oportere εὐορκεῖν *c*, ideoque

c Insjurandum servare.

a *Qui pejeràssent.*

c *In omnibus quidem delictis graviter commoveri, at acerbè præ aliis puniri jusjurandum negligentes.*

que apud Romanos τοὺς ἐπιορκοῦντας τὸν Δία a saxo Tarpejo dejici solere: & juxta gentilium religionem, Dianam, per quam jurare soliti, περὶ πάσαις μὲν ἁμαρτίαις κινεῖσθαι δεινῶς, μάλιστα δὲ τοὺς ἀμελοῦντας τῶν ὅρκων πικρότερον τιμωρεῖσθαι b, ut scribit Aristænetus lib. I. epist. x. Quin eos, qui pejerant, à Jove solere fulmine tangi, quam veterum fuisse opinionem, ex Aristophane, & Luciani Timone, Turnebus probat lib. Adversf. xxv. cap. IX. Ab Iside etiam pejerantes oculis solere orbari, iidem opinabantur, ut ex Ovidio, Juvenale, & Græco Lucilii epigrammate, Andreas Schottus docet Observat. Human. lib. I. cap. VI. Imò apud Ægyptios, ut auctor est Diodorus Siculus lib. I. perjuri supplicio capitis afficiebantur, quia duplici se scelere polluissent, ut qui læsissent pietatem in Deos, & fidem, quæ humanæ societatis est firmamentum.

Atque hæc de locis argumentorum inartificialium, quæ sola ferè sectantur isti mollicelli oratores, qui lusoriis magis gaudent armis quàm decretoriis. Nam, ut inquit Fabius lib. v. cap. VIII. *Pars altera probationum, quæ est tota in arte, constatq; rebus ad faciendam fidem appositis, plerumque aut omnino negligitur, aut levissimè attingitur ab iis, qui, argumenta velut horrida & confragosa vitantes, amœnioribus locis desident; neque aliter quàm ii, qui traduntur, à Poëtis, gustu cujusdam apud Lotophagos graminis, & Sirenum cantu, deliniti, voluptatem saluti prætulisse, dum laudis falsam imaginem persequuntur, ipsa, propter quam dicitur, victoriâ cedunt.* Hæc ille.

FINIS LIBRI PRIMI.

GER-

GERARDI JOANNIS VOSSII COMMENTARIORUM RHETORICORUM, SIVE ORATORIARUM INSTITUTIONUM.

LIBER II.

QUI EST

DE INVENTIONE ΠΑΘΩ͂Ν, ΚΑΙ῍ Η῍ΘΩ͂Ν.

CAP. I.

De Affectibus generatim.

ALtera Oratoriæ Inventionis pars tractat affectus. Sunt autem affectus immutationes appetitus sensitivi, ab objecta rei bonæ vel malæ specie provenientes. Sive, ut Aristoteles definit, sunt commotiones animi, per quas hi immutati diversimodè judicant, quas sequitur dolor, ac voluptas. Ut affectus ciere valeamus, tria inprimis cognitu sunt necessaria, qui, & erga quos, & quibus de caussis, hoc, vel illo affectu, soleant homines commoveri.

I. QUOMODO LATINI ΤΑ῍ Η῍ΘΗ, ΚΑΙ῍ ΠΑ῍ΘΗ, APPELLENT: ATQUE, AFFECTUUM DOCTRINAM IN RHETORICIS TRADI OPORTERE.

CUm universa Inventio Oratoria consistat in ratione docendi, permovendi, & conciliandi; de primo, quod fit probationibus, hactenus actum est: porrò verò de reliquis duobus instituenda est tractatio, puta de affectionibus, & moribus, quæ Græci πάθη, καὶ ἤθη, appellant.

 Atque

Neque me clam est, Rhetores uno propè ore asserere, duo esse affectuum genera; mitius, & grandius, illud etiam Aristoteli ἦθος dici, hoc πάθος. Sed, ut cum Poëta *a* loquar, *Magnopere à veri lapsi ratione videntur.* Nam πάθος affectus omnes, tum leniores, tum vehementiores, comprehendit: ἦθος verò mores significat. Ita enim transtulit ipse Tullius lib. de Fato, & orat. de lege Agraria ad Quirites: quamvis Quintilianus *b* voce, quâ ἦθος exprimatur, carere censet sermonem Romanum. Sed & vox ipsa indicio, & quæcunque ἤθεσι, καὶ πάθεσιν, ab Aristotele exponuntur. Objectet fortasse aliquis illa Fabii verba lib. VI. cap. III. *Affectuum, sicut antiquitus traditum accepimus, duæ sunt species, alteram Græci πάθος vocant, quam nos rectè vertentes, ac propriè, affectum dicimus: alteram ἦθος.* Et aliquanto pòst: *Affectus igitur hos concitatos, illos mites atque compositos, esse dixerunt. In altero vehementer commotos, in altero lenes. Denique hos imperare, illos persuadere: hos ad perturbationem, illos ad benevolentiam prævalere.* Et interjectis nonnullis: *Illud adhuc adjicio, πάθος, atque ἦθος, esse interim ex eadem natura: ita ut illud majus sit, hoc minus: ut amor πάθος, charitas ἦθος. Interdum diversa inter se, sicut in epilogis. Namque πάθος concitat, ἦθος solet mitigare.* Sed si Fabius censet, τὰ πάθη, καὶ ἤθη, solùm gradu differre, quia illa sint vehementiora, hæc mitiora, totâ errat viâ, cùm ipsa differant οὐσίᾳ, ut arguunt definitiones amborum. Imò nec semper πάθη sunt vehementia, sed etiam mitis & compositus amor, πάθους nomen meretur. At ne videamur λογομαχεῖν, de eo non pugnabimus, quod ait, affectum complecti πάθος sive affectum propriè dictum, & ἦθος. Nam dicere possumus, similiter ἦθος comprehendere πάθος & ἦθος propriè dictum. Nam & mimi Tullio *c* dicuntur ethologi, quia mores affectusque exprimant: ut non uno agnoscit loco Budæus *d*. Ac Cæsar Scaliger lib. IV. de re poëtica cap. I. quo agit περὶ ἤθους, adducit pro hac sententia Hermogenem, ut qui inter dicendi formas etiam reponat τὸ ἠθικὸν, quod unicuique suam tribuit naturam, atque hoc ἐνδιάθετον nominet, quia *mores* e *affectus quidam sint, & universalior est ἐνδιάθετος.*

Vulgò πάθη appellant *passiones*, quam vocem qui jam Plinii ætate obtinuisse contendunt, multùm aberrant. Nam apud eum quidem lib. XX. cap. V. ubi de staphylini semine sermo est, legi solet, *illitum quoque passionibus ventri earum prodest.* Sed jam olim Hermolaus Barbarus *f* veterem restituit lectionem, quæ est, *illitum è passo.* Ubi *passum* sumitur, ut à Juvenale sat. XIV. Quâ de notione abunde dictum superius *g*.

a *Lucret. l. 1. vers. 637. & lib. 2. v. 176.*

b *Lib. 6. c. 3.*

c *In Oratore.*

d *Annotat. prioribus in Pandect. & comment. linguæ Gr. pag. 795. edit. Rob. Steph.*

e *Scaliger. de re poët. p. 466. edit. Santandrean. a. 1594.*

f *Glossis Plinianis voce* Passiones.

g *Lib. 1. c. 10. sect. 5.*

Πάθη verò non rectè *passiones* transferri, agnovit jam olim B. Hieronymus, cui & Valla subscribit annot. in cap. I. ad Rom. Nec Ciceroni assentio, qui πάθη *perturbationes* vertit. Nam *perturbatio nomine ipso declarari vitiosa videtur*: ut ipse fatetur lib. III. de Fin. Nimirum tranquillitatem turbat, si verè *perturbatio* dici meretur. Nec meliùs cum eodem dicas *morbum animi*, vel *ægritudinem*: quia *quod ægrotatio in corpore, id in animo ægritudo*: ut idem ait Tuscul. IV. Nempe hujusmodi appellationes conveniunt tantùm motibus animi, quando rationi non obtemperant. Requiritur autem vox, quæ locum etiam habeat, quando motus consistunt intra modum: quem μετριοπάθειαν Synesius *a*, & Græcorum alii, appellant. Quare placet *affectuum* nomen, quo usus Ovidius, Livius, Valerius, Seneca, Plinius, alii: sive *affectionis*, quod est apud Cic. I. de Invent. lib. I. Gell. l. I. cap. ult. Quanquam nec improbem *commotiones animorum*, quod est apud Tull. lib. III. de Fin. vel simpliciter *permotiones*, ut idem in Lucullo appellat. a *Epist.* 140.

De affectibus, uti & περὶ ἠθῶν, agitur à dicendi sapiendique magistro libro Rhetoricorum secundo, qui profectò auro contrà carus non est, ut pote totus aureus. Sed obstrepit nobis nuperus Sophista. Quippe grandi cum supercilio adversus Aristotelem insurgit, atque in Rhetoricis de affectibus agi potuisse negat, quia de iis in Ethicis sit pertractatum. Mirum verò, nisi hoc ignoravit, non adjecisse, etiam in Physicis de eo agi potuisse, atque adeò actum videri. Neque enim levi tibicine hanc mihi videor statuminare posse sententiam, cùm sciam, ab Simplicio *b* citari Aristotelis librum de naturalibus affectibus. Is licèt deperierit nobis, haut difficilis tamen conjectatio est, omnino fuisse φυσιολογικὸν, quia Aristoteles in physicis eum sequitur ordinem, quo Timæum Pythagoricum libros suos de naturâ conscripsisse, ex Platonis Timæo liquidò cognoscimus. Egerat autem Timæus de affectibus libro de sanitate & ægritudine. Itaque inibi quoque Arist. tractâsse videtur de affectibus. Estque in hâc quoque sententia Felix Accorombonius. Utut est, pluribus ab Aristotele locis de affectibus actum esse, haut diffitemur, neque aliter fieri debuisse, nobis persuasissimum est, cùm id diverso factum sit fine, ac modo. Nam in Physicis agendum est de affectibus, quia accidunt certæ corporis naturalis speciei, puta animali: in Ethicis de iis tractatur, quia virtutis opus est, moderari affectus: in Rhetoricis denique de iis docuit, quia oratoris est ciere affectus in auditoribus. Itaq; non quidem omnes affectus considerat in Rhetoricis, sed, cæteris præteritis, eos solùm explicat, qui conferunt ad persuadendum. b *Comment. in Epictetum.*

II. QUID SINT AFFECTUS.

SUnt autem τὰ πάθη, seu affectiones, nihil aliud, quàm ea, per quæ animi, cùm se immutant, in judicatione differunt, quos sequitur molestia & voluptas. Ἔστι δὲ *a* τὰ πάθη δι' ὅσα μεταβάλλοντες διαφέρουσι πρὸς τὰς κρίσεις, οἷς ἕπεται λύπη καὶ ἡδονή. Animus certè affectibus mutatur, cùm videamus, nobis aliud dictare mentem, affectionem exæstuantem fluctibus, aliud jam sedatam. Hinc Parmeno apud Terent. Eunucho *b*; *Quid hoc morbi est? Adeón homines immutarier ex amore, ut non cognoscas, eundem esse, &c.* Et M. Antonius apud Ciceronem lib. II. de Orat. *Plura enim homines judicant odio, aut amore, aut cupiditate, aut iracundiâ, aut dolore, aut lætitiâ, aut spe, aut timore, aut errore, aut aliquâ permotione mentis; quàm veritate, aut præscripto, aut juris normâ aliquâ, aut judicii formulâ, aut legibus.* Idem Cicero pro Marcello: *Servi igitur, iis etiam judicibus, qui post multis seculis de te judicabunt, & quidem haut scio, an incorruptiùs, quam nos. Nam & sine amore, & sine cupiditate, & rursus sine odio, & sine invidiâ judicabunt.*

a Arist. lib. 2. Rhetoricorum cap. 1. sive secundum juniorum dist. cap. 3.
b Act. 2. sc. 1.

Atque hinc caussa liquet, cur, quamdiu effectus durat, homines præcipiti cursu ad scelus ferantur: at, eo commisso, rem justo pondere æstiment. Menander apud Stobæum:

Οὐδεὶς ξυνοιδεν ἐξαμαρτάνων, πόσον
Ἁμαρτάνει τὸ μέγεθος ὕστερον δ' ὁρᾷ.
Quantum suum sit crimen, haut quisquam videt,
Dum peccat: istud re peractâ conspicit.

Cujus rei exemplum Tacitus ponit in Nerone, cùm matrem intermisset. Sic enim de eo scribit XLV. Annal. *Sed à Cæsare, perfecto demum scelere, magnitudo ejus intellecta est.* Nec Justo Lipsio adverset, qui hæc ipsa ex illo Menandri expressa censebat.

Fortasse autem eò, quòd pro affectibus animus mutetur, Stoici illi spectabant, qui dixêre, affectus esse judicia atque opiniones: ut liquet ex Cic. IV. Tusc. Quæst. Nempe, ut verba eorum intelligamus, non propriè, sed per μετωνυμίαν, sive, ut vulgò dicimus, non formaliter, sed caussaliter: quomodo eclipsis dicitur esse interpositio terræ inter Solem & Lunam, quia interpositio hæc est deliquii illius caussa. Galenus tamen, libro de placitis Platonis, & Hippocratis, ait, Chrysippum propriè illud intellexisse. Quod si est, immane quantum ratio eum fugit: quia opiniones & judicia pertinent ad facultatem animæ cognoscentem: affectus

affectus autem resident in facultate appetente: quippe quorum objectum sunt bonum, & malum; non verum, falsumve.

Jure autem, cùm in assignatâ paulò antè affectus definitione, tum etiam lib. II. Nicomach. dicitur, affectuum pedisequas esse molestiam & voluptatem. Neque enim semper ab affectu est, quòd à priori judicio deflectamus; verùm interdum, quia magis pensiculando meliùs certiusque rem cognoscamus, juxta illud Euripidæum; Δεύτεραι φροντίδες σοφώτεραι, *Curæ secundæ sapientiores*: atque hoc P. Syri; *Discipulus est prioris posterior dies.* Quare optimè Aristoteles in definitione suâ asserit, affectum esse, non quandocunque de eâdem re non eodem judicamus modo, sed quando insuper animi commotionem sequitur voluptas, aut dolor.

Nec obstat, quòd voluptas etiam nascatur, si sententiam mutemus, ubi præclari aliquid edocti simus. Nam voluptas ea sequitur judicium rationis, non proximè, & per se, sed per accidens & remotè; nempe interveniente appetitu sensitivo, qui prout res bona fuerit, aut mala, ita cor hominis afficit; unde & *affectus* dicitur. Nam boni apprehensione cor hominis se dilatat: apprehensione mali idem se contrahit. Unde est, quòd affectus à multis definitur, motus appetitus sensitivi ex apprehensione boni, vel mali, cum aliqua non naturali corporis mutatione. In quam sententiam legere potes, quæ disserunt Thomas uterque, Aquinas, & Cajetanus, in prima secundæ Summæ Theologiæ, quæst. XXII. capite, sive, ut loquuntur, articulo I. II. III.

Jure autem prudentissimus Deus animis nostris indidit affectus, ut sint quasi adminicula ad præclaras actiones. Quod enim ventus navigio, id nobis affectus: in quorum temperie animi nostri tranquillitas, imò vitæ hujus felicitas consistit. Nimirum his ferimur ad ea, quæ recta ratio dictat. Sin ratio ipsa clavo excuti se patiatur; non jam illi ad virtutem ducunt, sed ad vitia; ut verè tum morbi sint animi. Quod minimè fit in homine prudenti, qui non affectu vacat, sed affectui imperat. Eoque Stoicorum finitioni, quâ πάθος esse dicitur ὁρμὴ πλεονάζουσα a, jure nigrum Theta præfigimus: cùm in affectibus modus servari possit, certè debeat. Vide Themistium in III. de Anima: item quæ partim de hac Stoicorum sententia, partim contra eam, disserunt, Cicero pro Muræna, Seneca de Tranquillitate animi, Galenus lib. de curandis affect. atque ex Ecclesiæ doctoribus, Lactantius lib. VI. cap. XV. Ambrosius lib. de incarnat. Dom: cap. VII. item de obitu Gratiani, Augustinus lib. XIV. item de obitu Gratiani, Augustinus lib. XIV. de Civ.

a *Impetus immodicus, ac redundans.*

 Dei

Dei cap. VIII. & IX. atque alii magno numero. Quod siquis contentus sit juniorum rivis, instar multorum erit Piccolominæus Moral. Philos. gradu I. cap. XXIII. & XXIV.

Quàm verò hæc de affectibus doctrina Oratori necessaria sit, indicat hic Taciti locus, vel quisquis auctor est dialogi de Oratoribus: *Faciliùs iram judicis, vel instiget, vel leniat, qui sciat, quid ira: promtiùs ad miserationem impellat, qui scit, quid sit misericordia, & quibus animi motibus concitetur. In his versatus orator, sive apud infestos, sive apud cupidos, sive apud invidentes, sive apud tristes, sive apud timentes dicendum habuerit, tenebit habenas animorum, & prout cujusq; natura postulabit, adhibebit manum, & temperabit orationem, parato omni instrumento, & ad omnem usum reposito.*

III. DE NUMERO AFFECTUUM, ET QUOS EX IIS CONSIDERET ARISTOTELES IN RHETORICIS, ET QUÆ IN IIS SPECTET.

a T. 2. qu. 23. Affectus, ut optimè Thomas Aquinas *a* disserit, vel locum habent in facultate ἐπιθυμητικῇ, sive concupiscibili, vel θυμώδει, sive irascibili. In concupiscibili sedem obtinent sex affectus. Nam si offerat se res bona, oritur ejus amor: ac si absens sit, desiderium ejus existit, ubi verò illud consecuti sumus, gaudium exsurgit, seu delectatio. Itidem siquid se obtulerit sub specie mali, ejus nascitur odium; quod amori opponitur; si malum absit, fuga sive aversatio ejus erit, quæ repugnat desiderio: sin malum præsens erit, exoritur dolor sive tristitia, quæ gaudio adversatur. At affectus, qui in irascibili sedem habeant, quinque numero sunt: duo ratione boni, tres ratione mali. Nam bonum arduum (quod irascibilis facultas respicit) vel ejusmodi est, ut aliquis se credat illud consequi posse; atque exoritur spes: vel tale est, ut credat aliquis, se id non valere adipisci; ac nascitur desperatio. Ratione verò boni ardui præsentis, nullus in irascibili est motus, quia, quod quis jam obtinet, ardui habere rationem desiit. Ratione autem mali ardui, tres exsurgunt affectus: quia aut malum arduum est absens, aut præsens. Si absens, vel refugiamus, & est metus sive formido: vel obviam ei imus, & est audacia. Sin præsens sit, fuerit ira, quâ exardescimus ad malum depellendum.

Atque

Atque hi sunt XI. affectus principes, ad quos cæteri referuntur. Quomodo ad dolorem pertinent pudor, misericordia, invidia, æmulatio: lenitas autem refertur ad iram, cujus privatio est; de gratia, verecundia, inverecundia inferiùs dicemus.

Ab Aristotele tredecim ex hisce affectibus exponuntur in Rhetoricis, idque hoc ordine: ira, lenitas, amor, odium, metus, confidentia, verecundia, inverecundia, gratia, misericordia, indignatio, invidia, & æmulatio.

Considerandæ autem in hisce affectibus personæ duæ; quæ afficitur, & ea erga quam afficitur, ac præterea affectionis caussa. e. g. quis irascatur, & cui, & quamobrem. Ac tria hæc in singulis penè affectionibus tractat Aristoteles. Insuper verò definitionem eorundem præmittit, ex qua tria illa velut resultant & efflorescunt. Aristotelem hâc in re ferè omnes sequuntur: inter alios autem Antonius Minturnus, qui libro III. de poëta, ex fontibus Aristoteleis sua se deduxisse, ingenuè agnoscit. Nec sanè meliora Aristoteleis, vel ille, vel alius, afferre potuisset. Nonnunquam verò quatuor iis subjungit Aristoteles, quomodo Oratores hæc ad usum revocent. Nos etiam hæc quinque in affectibus omnibus deinceps considerabimus. Atque operam dabimus, ut nostra hæc sint libri commentarii loco in ea, quæ breviùs obscuriusq; dicuntur ab summo illo & rhetore & philosopho. Ac primò de irâ videamus.

CAP. II.

De Ira.

IRa est quidam cum dolore appetitus vindictæ, quam videamur nobis posse exsequi ob non convenientem nostri nostrorúmve contemtum.

Est verò is contemtus triplex, καταφρόνησις, ἐπηρεασμὸς, καὶ ὕβρις a. a Despectio, incommodatio, & contumelia. *Καταφρόνησις est merus despectus. Cætera insuper requirunt, ut quis adversetur alteri, non quò sibi prosit, sed ut alteri obsit. Atque ἐπηρεασμὸς quidem est in consilio vel emolumento impediendo: ὕβρεως autem finis est pudor atque ignominia.*

I. VARIÆ APPELLATIONES IRÆ

DIfferunt, juxta Eustathium *a*, θυμὸς sive ὀργὴ, καὶ μῆνις, quòd prioribus duobus significetur levis excandescentia, facileque residens: μῆνις verò diutissimè insit. Ac θυμὸς quidem dici putat ἀπὸ τοῦ θύειν, quod est ὁρμᾶν, hoc est, *subitò commoveri*: ὀργὴ autem ἀπὸ τοῦ ὀρέγεσθαι, hoc est, *concupiscere*, quia est appetitus vindictæ: μῆνις verò ἀπὸ τοῦ μένειν, quia est χόλος ἐπίμονος *b*, ut Didymus interpretatur. Fortasse tamen verius sit, ὀργὴ κατὰ μετάθεσιν *c* fieri à Chaldaico & Syriaco *rogez*, hoc est, ira. Nonnulli verò eo θυμὸν, & ὀργὴν distinguunt, quia, ut ibidem Eustathius monet, ὀργὴ habeat μονιμώτερόν τι *d*. Cui sententiæ etiam favet Gregorius Nazianzenus libello, qui inscribitur Ὅροι παχυμερεῖς *e*. Unde hos senarios exscripsimus:

> Θυμὸς μέν ἐστιν ἀθρόος ζέσις φρενός.
> Ὀργὴ δὲ θυμὸς ἐμμένων· ὁ δ' εἰς κακὸν
> Μνήμων, λοχῶντι, μνησικακία τυγχάνει.

Quæ sic reddebat Jo. Leunclavius *f*:

> *Est fervor animi subitus iracundia.*
> *Sed ira durabilior hâc. addas cui*
> *Si damna, & insidias, erit* g μνησικακία.

Adde sis,

> *Injuriarum memoriam quam dixeris.*

Sed θυμὸν ut puto, haut satis commodè *iracundiam* vertit: cùm *ira*, & *iracundia*, differant, ut *iratus*, & *iracundus*, unde Donatus Adel. Act. IV. Sc. VII. *Ira de caussa est, iracundia de vitio multùm irascentis.* Nec videntur Romani habere vocabula, quibus iræ gradus distinguant. Nisi quòd gravior ira, κατὰ μεταφορὰν vocatur *furor*. Unde Venus Maronem *h*, cùm dixisset, *Junonis gravis ira*: pòst subjicit, — *Caussas tanti sciat illa furoris.* Imò Horatio ira ἁπλῶς *brevis* esse *furor* dicitur. Et Geta apud Comicum ait *i*: *Me miserum! vix sum compos animi. ita ardeo iracundiâ.* Sanè quia irati non sunt animi satis compotes, eò nec satis, quid dicant, sciunt, ut de voluntate eorum nihil statui possit, priusquam ira resederit. Unde Paullus lib. XXXV. ad Edictum *k*: *Quicquid in calore iracundiæ vel fit, vel dicitur, non priùs ratum est, quàm si perseverantiâ apparuit; judicium animi fuisse.* Quæ verba perperam Paullo abjudicat Barthius Adversar. lib. LX. *l*.

a *In Il. α. p. 8. Rom. edit.*

b *Ira permanens.*

c *Trajectis literis.*

d *Quiddam diutius permanens.*

e *Definitiones rerum simplices.*

f *Notis in Gregorium Nyssenum de hominis opificio.*

g *Fiet est apud Leunclavium metro nonnihil adversante.*

h 5. *Æn.*

i *Adel. Act. 3. sc. 2.*

k *l. divortium 3. ff. de divort. & l. 48. quicquid ff. de Reg. Iuris.*

a *Col. 2857.*

II. QUO-

II. QUOMODO DEFINIATUR IRA AB ANTIQUIS.

VAriæ sunt iræ definitiones apud veteres. Diogenis definitio à Laërtio affertur in Zenone. Tres etiam definitiones iræ ex Senecæ de irâ libris (in quibus tamen eas frustra hodie quæras) Lactantius affert lib. de irâ Dei. Ciceroni quartâ Tusculanâ ira definitur, *libido puniendi ejus, qui læsisse videatur injuriâ.* Transtulit autem illam Stoicorum: Ὀργὴ ἐστι τιμωρίας ἐπιθυμία τοῦ δοκοῦντος ἠδικηκέναι οὐ προσηκόντως. Alii item aliter descripsêre. Aristoteles, qui rectam definiendi rationem pro singularum disciplinarum naturâ primus perspexit, lib. 1. de animâ duo facit definitionum genera, unum Physicum, alterum Dialecticum. Physica definitio vel perfecta est, vel imperfecta: Imperfecta solam exponit materiam. Ejus exemplum apud Aristotelem est, cùm ira definitur; ζέσις τοῦ περὶ καρδίαν αἵματος a, cui similem adfert Damascenus lib. II. Orthodoxæ Fidei cap. XVI. Perfecta non materiam solam affert, sed simul formam complectitur; ut si imperfectam physicam cum dialecticâ conjungas. Nam dialectica definitio solam formam explicat, quia cùm Dialecticus circa quidlibet versetur, nec certò sit generi adstrictus, minùs materiam moratur. Porrò dialectica finitio apud Aristotelem est istiusmodi: ὀργή ἐστιν ὄρεξις μετὰ λύπης τιμωρίας φαινομένης διὰ φαινομένην ὀλιγωρίαν τῶν εἰς αὐτὸν, ἢ εἰς αὐτοῦ τινα μὴ προσηκόντως. *Ira est conjuncta cum dolore cupiditas sperata ultionis, propter apparentem contemtum, quo quis vel se, vel suorum quempiam, contrà quàm oportuit, affectum esse putat.*

a *Fervor sanguinis circa cor.*

III. PARTICULATIM EXPENDUNTUR, QUÆ ARISTOTELES DEFINITIONE IRÆ COMPREHENDIT.

IN Aristoteleâ hac definitione consideranda sunt sex. Primum est genus ipsum, quod est ὄρεξις, sive appetitio, pro quo *libido* est apud Tullium, ut paulò antè vidimus.

Deinde dicitur ea fieri μετὰ λύπης, *cum dolore.* Hinc divinus Poëta 1. Æn.

— Caussa irarum, sævique dolores.

Et lib. IX.

Ignescunt iræ, & duris dolor ossibus ardet.

Itemque Horatius lib. I. epist.

— Qui non moderabitur ira.
Infectum volet esse, dolor quod suaserit, & mens.

Tertium est, *τιμωρίας φαινομένης*, *ultionis speratæ*, sive, cum puniendi, de quo pœna posse sumi videtur. Hinc x. Æn.

— Spes addita suscitat iras.

Cæsari certè, vel Regi, non irascimur, quia ulcisci non possumus: nisi fortassè linguâ, in quâ imbellium arma sunt. Differunt autem propriè *κόλασις*, sive *castigatio*, & *τιμωρία*, sive *vindicta*: illam quis expetit, quò emendetur is, qui pœnas luit: hanc verò non propter alium, sed propter se, sumit; puta, ut animum suum expleat ulciscendo eum, qui antea læserat. Id voluit Aristoteles, cùm scribit I. Rhet. cap. XXXIX: *ἡ μὲν κόλασις τοῦ πάσχοντος ἕνεκά ἐστιν, ἡ δὲ τιμωρία τοῦ ποιοῦντος*, hoc est, *pœna, sive castigatio, sive animadversio, fit ejus caussa, qui patitur; vindicta vero ejus caussa, qui agit, ut expleatur.* Utrumque conjunxit Maro lib. II. Æn.

— Subit ira cadentem
Ulcisci patriam, & sceleratas sumere pœnas.

Quanquam & dici queat, vindictam, ac pœnam, hîc pro eodem sumi; quomodo & Aristoteles tertio Eth, Nicom. cap. V. *a* de legislatoribus scribit: *κολάζουσι γὰρ, καὶ τιμωροῦνται τοὺς δρῶντας μοχθηρά b.* At parùm rectè vindictam ac pœnam confundit Tullius, cùm I. de Invent. vindicationem esse ait, *per quam vim & contumeliam defendendo, aut ulciscendo, propulsamus à nobis, & à nostris, qui nobis esse cari debent, & per quam peccata punimus.* Nam postremum isthoc non vindictæ est, sed pœnæ. In definitione autem voces propriè ac pressè sumi debent. Ex his liquere arbitror, cur Aristoteles iram definiat cupiditatem vindictæ. Atque indè etiam est, quòd Tertullianus sic adversus Marcionem disputet lib. I. cap. XXVI. *Si offenditur, debet irasci: si irascitur, debet ulcisci, Nam & ultio fructus est iræ, & ira debitum offensæ, & offensa, ut dixi, comes frustratæ voluntatis.* Julius tamen Scaliger mavult iram definire appetitum depulsionis, quàm ultionis. Ratio ejus est, quòd in periculis quoque irascamur, nullo dum perpetrato maleficio. Vide Exercit. CCCXIX. ubi & refutat definitionem iræ à Ludovico Vive assignatam; quemadmodum & eam, quam Melanchthon attulerat. Sed Scaligeri argumento non incommodè occurri videtur, si dicamus, cùm solùm depulsionis est appetitus, nonnisi laxè atque impropriè iram vocitari.

a At cap. 7. juxta aliorum dist.

b *Eos enim qui flagitiosè & improbè agunt, castigant, ac supplicio afficiunt.*

Quar-

Quartum est, *διὰ φαινομένην ὀλιγωρίαν, propter eum, qui apparet, contemtum.* Hinc I. Æn. afferuntur caussæ irarum Junonis, spreta forma à Paride; & quòd Hebe filia Ganymedi esset posthabita. Sic enim ait;

— Manet alta mente repôstum
Judicium Paridis, spretæq; injuria formæ,
Et genus invisum, & rapti Ganymedis honores.

Quinto loco in definitione ponitur, *τὴ εἰς αὐτὸν, ἢ εἰς αὐτοῦ τινα, vel in se, vel in suorum quempiam.* Neque enim quælibet læsio iram efficit; sed quæ commissa, aut committenda, in nos, vel nostrum quemquam. Nam istiusmodi perpeti contemtum, non liberi est hominis, sed mancipii; ut vult Philosophus in IV. Nicomach. Certè, ut ait ille, *Contumeliam nec ingenuus fert, nec fortis facit.*

Denique in eâdem est *μὴ προσηκόντως, inconvenienter, injuria, immeritò.* Ira Juno irata fuit, quòd injurium esset, Heben, reginæ Deum filiam, Ganymedi, hominis filio, postponi.

Et hæc de definitione; ex quâ cognoscere est, in irâ tum præsentis, tum præteriti, tum futuri temporis, considerationem concurrere. Præsentis quidem, cùm eam dicitur esse ὄρεξιν: præteriti, quia est *διὰ φαινομένην ὀλιγωρίαν*: futuri, quia est *τιμωρίας φαινομένης.* Porrò etsi hanc definitionem lib. I. de animâ reprehendat Aristoteles, tanquam dialecticam & inanem, quòd formam quidem iræ declaret, at materiam negligat, tamen in Rhetoricis jure optimo fertur, in quibus minimè requiritur accurata illa definiendi diligentia.

IV. DE IIS, QUI IRASCI SOLENT.

IRascuntur varia hominum genera.

I. Primò illi, qui dolent, se, aut suos, non eo reputari loco, quo oportebat. Ita post excessum Alexandri M. cùm duces decrevissent, ut Roxanes partus exspectaretur, atque equites in tutorum obsequia jurâssent; *pedites* (verba sunt Justini *a*) *indignati, nullas sibi consiliorum partes relictas, Aridæum, Alexandri fratrem, regem appellant.* a *Lib.* 13.

II. Quibus directò quis, atque apertè, aut non directè, sed clàm & obliquè, resistit; veluti cui quis adversatur in bibendo, sive id prohibeat, sive impediat, sive etiam non adjuvet, cùm possit. Notum illud Theocriti Idyll. XV. — *πεινῶντι γε μηδ᾽ ἐμπόδιος αὐτῆς, esurienti haut obvius esto.*

III. Qui morbo affliguntur, aut premuntur paupertate, aut amant, aut sitiunt, & quotquot vehementer aliquid cupiunt, neque id consequuntur. Seneca lib. II. de irâ: *Senes*, inquit, *difficiles, & queruli sunt, ut ægri, & convalescentes, & quorum aut lassitudine, aut detractione sanguinis, exhaustus est calor. In eadem caussa sunt siti fameq; rabidi, & quibus exsangue corpus est, maligneq; alitur, & deficit.* Et lib. III. cap. x. *Vetus dictum est, A lasso rixam quæri. Æquè autem & ab esuriente, & a sitiente, & ab omni homine, quem aliqua res urit. Nam ut ulcera ad levem tactum, deinde etiam ad suspicionem tactus, condolescunt, ita animus affectus minimis offenditur.* Cui geminum illud Ammiani Marcellini lib. XXVII. *Iram esse ulcus animi, prudentes definiunt, nasci ex mentis mollicie consuetum; id asserentes argumento probabili, quod iracundiores sunt incolumibus languidi, & fœminæ maribus, & juvenibus senes, & felicibus ærumnosi.* Planiora hæc fient, si particulatim quoque de plerisque eorum loquamur.

De morbo est hoc Isocratis in Æginetico: Καὶ γὰρ φύσει χαλεπὸς ὤν, ἔτι δυσκολώτερον διὰ τὴν νόσον διέκειτο. *Nam cùm naturâ satis asper erat, tum morbo longè erat morosior factus.* Itaque Horatius epist. XIII. lib. I. inter alia, quæ Vinnium Asellam observare jubet in carminibus suis Augusto offerendis, illud quoque ponit, *Si validus.* Sequitur autem.

Ne studio nostri pecces, odiumq; libellis
Sedulus importes, operâ vehemente minister.

De amore est apud Plaut. *a* Mercurii istud de Jove Alcmenam depereunte, eoque ὀξυχόλῳ: *Ex amore hic admodum quàm sævus est!* Apud eundem ait Milphio *b*: *Servire amanti miseria est, præsertim qui, quod amat, caret.* Et eâdem comœdiâ *c* Agorastocles, amori suo metuens moram, omnis est in accusando testudineam advocatorum tarditatem. Est & Terentii Heaut. *d*. *Novi ego amantium animum: advertunt graviter, quæ non censeas.* Sive, ut Palmerius *e* legit, *Novi ego amantis f animum advertunt graviter, quæ non censeas.* Itidem Cicero ad Trebatium *g*: *Quàm sint Morosi, qui amant, vel ex hoc intelligi potest.* Et apud Lucianum, conquerente Mercurio de immensis laboribus, jubet eum Maja properè exsequi mandata Jovis, ne plagas auferat: ac rationem hanc subjicit; Ὀξύχολοι γὰρ οἱ ἐρῶντες *h*.

a *Amphit. act. 1. sc. 3.*
b *Pœnulo act. 4. sc. 1.*
c *Pœn. act. 3. sc. 3.*
d *Act. 3. sc. 3.*
e *Spicilegio ad Fichardum.*
f *Ut* amantis *sit pro* amanteis.
g *Lib. 7. ep. 15.*
h *Nam iracundi sunt, qui amant.*

De paupertate est istud Maronis Georg. II:

Aut unde iratus sylvam devexit arator.
Et nemora evertit multos ignava per annos.

De

De fame laborantibus, argumento eſt, quòd, qui ſemel de die ſumunt cibum, moroſiores illis ſunt, qui eum bis capiunt; quod & experientia teſtatur, & ex deperditis Ariſtotelis Problematis ab Apollonio refertur in Hiſtoriis mirabilibus cap. IX. Idem firmat incertus auctor verſuum, qui Plautinæ Amphitryoni inſeruntur: *Vetuſt adagium, Fames & mora bilem in naſum conciunt.* Ubi eò narium meminit, quia iis ſpiritus æſtuoſiùs ebullit in iratis. Quò & reſpicit Perſius ſat. V. *Diſce: ſed ira cadat naſo, rugoſaq; ſanna.* Imò Hebræis quoque eadem vox *aph*, & naſum, & iram, notat.

Denique ſitientes, jure, cùm ab Ariſtotele, tum à Seneca, reponi inter eos, qui aliquid vehementer cupiunt, ac proinde facilè iraſcantur, vel indicio fuerit, quòd ſcribit Athenæus lib. X. Τῆς δὲ δίψης οὐδὲν ἐστι πολυποθητότερον. *Siti vero nihil magis concupiſcit.* Atque, ut ibidem eſt; Διόπερ καὶ τὸ Ἄργος πολυδίψιον ὁ ποιητὴς [a] ἔφη πολυπόθητον διὰ τὸν χρόνον. *Idcirco & poeta Argos vocat diu multumq; ſititum, cùm dicere vellet, diu multumq; deſideratum, ob longi temporis abſentiam.* Hæc enim mens eſt Athenæi, quam non cepit Dalecampius: ut qui πολυδίψιον *ſiticuloſum* vertat: ac πολυπόθητον διὰ τὸν χρόνον, *omni tempore avidum.* Etiam Artemidorus lib. I. cap. LXVIII. cùm dixiſſet, bonum eſſe ſiquis ſomniet, ſe ſitire, & fontem reperire, cauſſam addit, τὸ γὰρ διψᾶν οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν, ἢ ἐπιθυμεῖν. *Sitire enim nihil aliud eſt, quàm concupiſcere.* Sanè & Latinis *ſitire* ſic accipitur ſæpe, & Hebræis tſama, ut Pſal. XLII. 3. & LXII. 2.

[a] Iliad. δ.

IV. Iraſcuntur itidem, quorum quis præſentem contemnit ſtatum: ut, quòd quis ægrotus, aut miles, aut pauper.

V. Adhæc, quibus mali aliquid evenit præter opinionem. Quemadmodum enim magnopere delectant bona, quæ præter exſpectationem contigerunt; ita maximum afferunt dolorem mala repentina, & improviſa.

VI. Denique in iis, qui facilè iraſcuntur, ſpectatur circumſtantia; velut anni aut diei tempus. quomodo caprarius apud Theocritum facilè ait Pana iraſci meridie, cùm à venatione defatigatus quieſcit. itidem tempora triſtiora, ſive publicæ, ſive privatæ rei calamitas evenerit: adhæc διαθέσεις ſive affectiones, cujuſmodi eſt mœror: aut ætas, uti ſenectus, quæ naturâ eſt moroſior.

Porrò, qui iraſcuntur, tum dolent, tum gaudent; quemadmodum & amantes. Nam ut hi dolent ob abſentiam amatæ; at gaudent, quia in ſpe habent, ſe eam adepturos, atque adeò, ſibimet abblandienſes,

spe eam præcipiunt: ita & dolent irati ob illatam ignominiam, gaudent autem ob spem vindictæ, in quâ immoratur cogitatio. Cujus rei luculentum præbet exemplum Geta Terentianus *a*, quando imaginatur sibi quasi præsentem vindictam, atq; eâ cogitatione suaviter se oblectat. Sic enim, totus in fermento cùm esset, sermocinatur secum:

a *Adel. act 3. sc. 2.*

Nihil est, quod malim, quàm illam totam familiam dari mihi obviam,
Ut ego iram hanc in eos evomam omnem, dum ægritudo hæc est recens:
Satis mihi id habeam supplicii, dum illos ulciscar modò.
Seni animam primùm exstinguerem ipsi, qui illud produxit scelus.
Tum autem Syrum impulsorem, vah, quibus illum lacerarem modis!
Sublimem medium primùm arriperem, & capite in terram statuerem,
Ut cerebro dispergat viam.
Adolescenti ipsi eriperem oculos: post hæc præcipitem darem.
Cæteros ruerem, agerem, raperem, tunderem, & prosternerem.

Quid hæc aliud dicas, quàm somnium esse vigilantis? Et tamen seriò his capitur, & imaginando ista tantùm non triumphat. Nimirùm verissimè Juvenalis sat. XIII.

At vindicta bonum vita jucundius ipsa.

Et Achilles quoque, apud Homerum, iram ait liquenti melle dulciorem in hominum pectoribus gliscere. Locus est Iliad. Σ:

Ὅς τι πολὺ γλυκίων μέλιτος καταλειβομένοιο
Ἀνδρῶν ἐν στήθεσιν ἀέξεται *b*.

b *Dulcius hæc multo manat, quam mella liquata, Mortale in pectus.*

Certè non Aristoteles modò in Rhetoricis hoc Homeri testimonio utitur, sed ante illum Plato quoque in Philebo ostendit eo, in irâ esse mixtionem voluptatis, ac doloris, unde iratos idem venustè inibi confert cum illis, qui, dum tragœdias spectant, simul & gaudent, & dolent. Idcirco memorem iram dixit Virgil. initio primi Æn. quomodo & Æschilus in Agamemnone dixit *μνήμονα μῆνιν*. Nam quæ jucunda sunt, ea & εὐμνημόνευτα *c*. Nisi malis odium significari, quod est ira inveterata, ut suo loco dicemus.

c *Facile memoria tenentur.*

Quia autem, qui irascuntur, sperant, non obscurum est, cur iidem non metuant, cùm spes tantùm sit boni futuri. Certè Peripatetici *iram cotem fortitudinis esse* dicunt, ut auctor est Tullius in IV. & VI. Tuscul. itemque IV. Academ. Quæst. & Lactant. lib. XIX. Quin etiam *virum negant* (inquit idem Tullius) *qui irasci nesciat*. Et rectè sanè, quicquid

contrà

contrà disputat Tullius. Nam fortitudini adversatur metus, cùm is futuro ex malo sit, irati autem non habeant rationem mali futuri, quia, quem timemus, cum non speramus à nobis posse puniri. Hæc enim ratio est, cur pacati in eos simus, quos metuimus, timore iracundiam restinguente, ut scribit Plutarchus περὶ ἀοργησίας.

Quemadmodum autem metus, si ingens sit, sedatur irâ: ita, si iracundia excedat, tollitur metus. Illustre hujusce rei exemplum habemus in Priamo, cùm Politen, filium suum, à Pyrrho, Achillis filio, interfici videret. Ita enim de eo Poëta *a*; a 2. Æn.

Hic Priamus, quanquam in media jam morte tenetur,
Non tamen abstinuit, nec voci iræq; pepercit.
At tibi pro scelere exclamat, pro talibus ausis,
Di, si qua est cœlo pietas, quæ talia curet,
Persolvant grates dignas, & præmia reddant
Debita, qui nati coram me cernere letum.
Fecisti, & patrios fœdasti funere vultus.

Adi Aristotelem lib. III. Eth. Nic: cap. VIII. ubi sententiam suam isthoc Homerico confirmat: σθένος ἔμβαλε θυμῷ *b*. Eâdem in sententiâ est Plato, quem vide lib. II. de legg. Dissentiunt Stoici. Caussas pete è Senecæ libris de irâ, ubi hanc Peripateticorum & Academicorum opinionem impugnat. Plutarchus quoq; vult, ut calor est in febri, sed intemperatus, ac noxius; ita robur esse in irâ, sed improbum. Imò Arnobius non alienus ab hâc sententiâ videtur. Nam lib. I. ostendere conatur, iram non esse absque ægritudine; eoq; non cadere in Deos. Vicissim Stoicorum dogma diluit Lactantius lib. de irâ Dei cap. XVIII. ubi docet, sine irâ peccatum non corrigi, eademq; in sententiâ sunt cæteri doctores Ecclesiastici. Quin in puero plurimi damnant ἀοργησίαν *c*, tanquam animi hebetis indicem, quâ de erudita exstat epistola Angeli Politiani ad Laurentium Medicum. Illud quoq; non abs re sit adscribere, vehementiùs irasci viros bonos, hoc est, simplices. Cic. de Epicureis loquens *d*: *Solent enim, id quod virorum bonorum est, admodum irasci.* Hinc Horat. *e*.

b *Robur animo injecit.*
c *Lenitudinem, sive iræ vacuitatem.*
d *Lib. 1. de Legg.*
e *Lib. 1. sat. 3.*

— At est truculentior, atque
Plus æquo liber: simplex fortisq; habeatur.

Nam pro simplici haberi vult iracundum, quia tales esse solent, qui simplicioris sunt ingenii. Aristoteles quoq; lib. 1. Rhet. rationem purgandi monstrans, quâ sumimus τὰ παρακολουθοῦντα *f*, exempli loco affert, si vocemus τὸν ὀργίλον καὶ τὸν μανικὸν, ἁπλοῦν *g*.

f *Quæ consequuntur rem.*
g *Iracundum ac insanum, simplicem.*

V. QUI-

V. QUIBUS SOLEANT HOMINES IRASCI.

Vidimus, qui irascantur: nunc consideremus, quibus irasci & succensere homines consueverint. Irascuntur autem,

I. Alicui singularium. Nam, ut inquit Aristoteles, Cleoni quis irascitur, non homini. Ubi Cleonis potissimùm meminit, qui homo erat garrulus, inquietus, & audax: inque seditione ex coriario factus fuerat imperator: ut cognoscimus ex Aristophane ἐν Νεφέλαις, ac Plutarcho in comparatione Niciæ, & Crassi.

II. Irascuntur prætereà iis, qui parvi faciunt, cùm magni facere debeant. Istiusmodi sunt duo hominum genera. Prius est eorum, qui sunt inferiores genere, potentiâ, aut virtute. Nam opulentus ob divitias, eloquens ob facundiam, & quivis ob id, quo excellit, dignum se honore putat.

Ac quò quis magis excellit, hoc major est injuria, & contemtus. Salvianus lib. VI. *Semper enim per dignitatem injuriam perferentis, crescit culpa facientis: quia necesse est, quanto major est persona, quæ contumeliam patitur, tanto major fit noxia ejus, qui facit.*

Alterum genus eorum est, à quibus non afficimur beneficiis, contrà quàm debebamus, quandoquidem vel nos de iis bene meriti sumus, vel aliquis è nostris, sive hic cognatus fuerit, sive affinis, sive amicus. Ita irascitur Dido Æneæ, quòd non respondeat beneficentiæ:

Nusquam tuta fides: ejectum litore egentem
Excepi, & regni demens in parte locavi;
Amissam classem &c.

Verùm latiùs hæc deducit Aristoteles, cùm quindecim facit hominum genera, quibus irascimur. Ea sunt,

I. Qui derident, aut subsannant, aut cavillis lacessunt. C. Cassius epistolâ ad Ciceronem *a* de Cn. Pompejo Cn. Magni F. loquens; *Scis* inquit, *quàm se semper à nobis derisum putet: vereor, ne nos rusticè gladio velit ἀντιμυκτηρίσαι b.* Sanè quia maledicta ac contumeliosa oratio iram concitant, indè est, quòd veteres dicere solent, *iram in auribus hominum habitare:* ut est apud Herodotum in Polyhymniâ.

a *Lib. 15. epist.*

b *Vicissim irridere.*

II. Qui damna dant non aliâ de caussâ, quàm ut alius gaudeant dedecore.

III. Qui vituperant ea, quibus maximè incumbimus: ut, si quis invehatur in philosophiam apud eum, qui ejus studio sibi mirificè placeat. Istius-

Istiusmodi autem vituperationem maximè iniquo ferunt animo, qui sibi probè sunt conscii, se non excellere in eo studio. Nam qui excellunt, cavillos ac ludibria minimi putant.

IV. Qui amicitiâ sunt conjuncti, nec ullo eam obsignant benevolentiæ signo. Putamus enim, hos benefacere nobis perpetuò debere. Itaque Servius Sulpicius malè ferebat, L. Murænam contra se à Tullio defendi, quòd sibi summa cum eo intercederet necessitudo. Certè, ut hâc ipsâ in orat. Cicero ait: *Cùm grave est verè, accusari in amicitiâ; tum etiam, si falsò accuseris, non est negligendum.* Pertinet huc quoque illud Petronii: *At enim amici fuerunt mei. Eò majora meruerunt supplicia. Nam qui ignotos lædit, latro appellatur: qui amicos, paulò minùs, quàm parricida.* Sanè oportet & dictis, & factis, quantum jus fasque concedit, amicis obsecundare. Atque hinc quoque est, quòd fratres, propinqui, atque omnes qui valde amant, valde etiam oderint, ut postea [a] dicemus. a *Cap.* 5.

V. Qui honorare desinunt. Nam contemnere videntur, qui non exhibent honorem, quem solebant.

VI. Qui, cùm beneficio sint affecti, non student parem facere rationem; & ἁπλῶς, quicunque acceptorum beneficiorum sunt immemores.

VII. Qui adversantur aliorum conatibus, licèt sint inferiores. Nam & hi superiores despiciunt.

VIII. Qui, cùm amici sint, aut certè haberi velint; non tamen laudant, aut benè de nobis merentur. Et multò magis iis irascimur, si vel vituperent, vel damnum dent, vel non sentiant, nos egenos esse. Neque enim hoc eos lateret, si de nobis solliciti essent. Prudenter itaque Cicero ad Brutum: *De sororis tuæ filiis non exspectavi, Brute, dum scriberes.* Quasi dicat, se, nec monente Bruto, sensisse, quid expeteret. Contrà Horatius lib. 1. sat. ix. irascitur Fusco Aristio, quòd studio hoc ageret, ut nesciret, quorum indigeret Horatius. Parque ratio, si in re necessariâ multis apud amicum precibus sit opus. Unde Bruto stomachus epistolâ ad Ciceronem: *Nam si in tantâ re, tamq; necessariâ, verbis mihi opus est ad te excitandum, nulla spes est, facturum quod volo. Quare noli exspectare longas preces.*

IX. Qui calamitatibus nostris gaudent, aut in nostris infortuniis securo sunt animo. Illud inimici, hoc contemtoris est indicium. Hinc Demosthenes, orat. in Zenothemin, exprobrat ei, quòd se vino tantopere ingurgitâsset. Verba ejus sunt: Εἰ [b] γὰρ ἐν κακοῖς καὶ χειμῶνι τοσοῦτον

b *Nam si rebus in adversis, & istâ procellâ, tantum vini bibit, ut similis fieret ipsi insaniæ: quid non ille dignus perpeti?*

οἶνον ἔπινεν, ὥστε ὅμοιον τῇ μανίᾳ τί καὶ ἄξιον ἐκπαθεῖν, Cui, ut optimè observat Victorius *a*, planè geminum est illud Demeæ ad Syrum *b*:

In ipsa turba, atque in peccato maximo,
Quod vix sedatum satis est, potâsti, scelus.

X. Qui non curant, num molestiam nobis facessant, aut dolorem afferant. Idcirco etiam irascimur mala nunciantibus.

Στέργει γὰρ οὐδεὶς ἄγγελον κακῶν ἐπῶν *c*.

Unde Byrria Terentianus, rei ingratæ hero suo indicium facturus ait *d*:

Renunciabo, ut pro hoc malo mihi det malum.

Exemplum etiam hujusce rei habemus in Minerva, quæ, cornice, ut ajunt, nunciante, Erichthonium esse detectum, irata hanc pœnam toti irrogavit cornicum generi, ne qua earum deinceps ἀκρόπολιν *e* ingrederetur. Auctor Antigonus in congerie narrationum mirabilium *f*. Etiam in Euripidis Phœnissis Jocasta vix adduci potest, ut post narrationem rei bene gestæ, addat aliqua ingrata, de fratrum singulari certamine. Eandem ob caussam irascimur iis, quibus pensi nihil est, uti oratione scævâ ac mali ominis, cujusmodi erant funesta omnia, quorum mentionem veteres abominabantur. Unde Suetonius in D. Claudio; *Et in ultimâ cognitione pro tribunali, accessisse se ad finem mortalitatis: quanquam abominantibus qui audiebant, semel atque iterum pronunciavit.* Idcirco καὶ εὐφημισμὸν hujuscemodi exprimebant. Tertullianus lib. de testimonio animæ cap. IV. *Si de aliquo jampridem defuncto tanquam vivo vis requirat, præ manu occurrit dicere:* ABIIT JAM, &, REVERTI DEBET. Quin &, cùm conscriberent testamentum, priùs bene ominabantur sibi, quàm eo quippiam caverent. Aristotel. s initio testamenti sui apud Diogenem Laërtiensem: Ἔσται μὲν εὖ, ἐὰν δέ τι συμβαίνῃ, τάδε διέθετο Ἀριστοτέλης *g*. Theophrastus similiter apud eundem *h*: ἔσται μὲν εὖ, ἐὰν δέ τι συμβῇ, τάδε διατίθεμεν *i*. Itidem irascimur illis, qui sinistros rumores de nobis sparsos audiunt, aut sine dolore spectant calamitates, quibus affligimur.

XI. Qui nos despiciunt apud quinque hominum genera: nempe apud eos, quibuscum de honore contendimus; aut quos admiramur; aut à quibus suspici volumus; aut quos veremur; ac denique qui nos verentur.

XII. Qui contemnunt illos, quos turpe sit nobis non defendere, ut sunt parentes, liberi, uxor, subditi.

XIII. Qui εἰρωνείᾳ ac dissimulatione utuntur apud illos, qui seriò agunt.

XIV. Qui,

a *Lib. 8. Var. Lect cap. 4.*
b *Adelph. act. 5. sc. 1.*
c *Nam nemo amârit nuncium rei mala.*
d *Andr. act. 2. sc. 5.*
e *Arcem urbis.*
f *Cap. 12. ex Amelesagora Athen.*
g *Bene quidẽ, ut spero, erit: veruntamen si quid secus contigerit, ista statuit Aristoteles.*
h *In Theophrasto.*
i *Bene quidẽ, ut spero, erit: caeterùm & si quid secus acciderit, ita statuimus.*

XIV. Qui, cùm benefici sint erga alios, de nobis tamen bene mereri nolunt.

XV. Qui citò obliviscuntur penè nominis nostri. Nam oblivio istiusmodi est incuria; incuria verò est ex contemtu. At contrà Andromache apud Virgilium ostendit, se nullis calamitatibus ita fractam, ut oblita sit vel nominis Ascanii, quod Æneæ sciebat gratissimum. Ait nempe *a*, *Quid puer Ascanius? superátne, & vescitur aurâ?* Sed & Cyrus, Persarum rex, omnium suorum militum nomina edidicit, quò eos nominatim compellando sibi conciliaret, Cyrumque eâ in re Scipio Africanus, atque alii, imitati fuêre. a *Æn.* 5.

Exposuimus quindecim hominum genera, quibus succensemus, atque irascimur. Quod si laxiùs iræ voce utamur, quomodo eâ appetitus depulsionis ab Julio Scaligero definitur, fatendum, non hominibus modò irasci nos, sed etiam rebus inanimis. Quâ de re sic B. Augustinus epist. cxv. *Ira est turbulentus appetitus auferendi ea, quæ facilitatem actionis impediunt. Itaque plerumq; non hominibus tantùm, sed calamo irascimur in scribendo, eumq; collidimus atque frangimus: & aleatores tesseris, & pictores penicillo, & cuique instrumento quilibet, ex quo difficultatem se pati arbitrantur.* Et hæc de iis, quibus irascimur.

VI. QUA DE CAUSSA IRASCAMUR.

CAussa verò, ob quam alii irascimur, est ὀλιγωρία, h. e. *contemtus*, sive, ut vertit Majoragimus, *negligentia*. Certè Terentio quoque ὀλιγωρεῖσθαι est *negligi*, ut liquet ex illo Adelphorum *b* loco: b *Act.* 4. *sc.* 3.

Omnes, quibus res sunt minùs secundæ, magis sunt nescio quomodo
Suspiciosi: ad contumeliam omnia accipiunt magis:
Propter suam impotentiam se semper credunt negligi.

Sunt autem ὀλιγωρίας species tres. Una dicitur καταφρόνησις, quam *despectionem* transferre liceat, cùm vocabulo magis accommodato careat sermo Latinus. Altera est ἐπηρεασμὸς, sive ἐπήρεια, quomodo sæpius Demosthenes vocat: Majoragius transfert *violentiam*, minùs commodè, ut mihi videtur: meliùs alii *incommodationem*: quâ voce quoque utitur Terentius Andr. *c* quo loco Davum ἐπηρεάζοντα describit: c *Act.* 1. *sc.* 1.

Quem ego credo manibus pedibusq; obnixè omnia
Facturum, magis id adeo, mihi ut incommodet,
Quàm ut obsequatur gnato.

Tertia est ὕβρις, sive *contumelia*. Καταφρόνησις est merus despectus, puta cùm quid parvi pendimus ac flocci facimus, licet non incommodemus. Sic Corydon apud Virgilium:

Despectus tibi sum, nec quis sim quaeris, Alexi.

a Mars. Ἐπηρεασμὸς, cui ab Ἄρης a nomen est, propriè est insultatio bellica. Significat autem hoc loco ὀλιγωρίαν, quâ aliqui aliorum operas ac studia conantur impedire, non ut ex eo sibi commodi aliquid contingat, sed ne alii, quod cupiunt, perficiant. Itaque οἱ ἐπηρεάζοντες, eos, quibus insultant, neque admodum obesse posse existimant (alioqui enim iis non incommodarent) neque multum prodesse posse judicant; quia si utilitatem insignem ex iis sperarent, id agerent, ut hos sibi amicos haberent. Ὕβρις est, cum quis damno ac dolore cum dedecore conjuncto afficit alium, non ut emolumenti quicquam percipiat, verùm ut voluptatem capiat ex alienâ ignominia. Laetantur autem, qui alios ignominiâ afficiunt, qui hâc ratione iis praecellere videntur, unde fit, ut juvenes, & divites, prae caeteris sint contumeliosi. Seneca Commentario, quo ostendit, in sapientem non cadere injuriam cap. XI. *Praeterea cùm magnam partem contumeliarum superbi insolentesq́ faciant, & malè felicitatem ferentes* &c. Porrò sub *contumeliae* nomine etiam comprehendimus injuriam, à quâ Seneca eam distinguit cap. IV. ejusdem lib. *Dividamus*, inquit, *si tibi videtur, Serene, injuriam à contumelia. Prior illa naturâ gravior est, haec levior, tamen delicatis gravis, qui non laeduntur, sed offenduntur. Tanta est tamen animorum dissolutio & vanitas, ut quidam nihil acerbius putent. Sic invenies servum, qui flagellis, quam colaphis, caedi malit, & qui mortem ac verbera tolerabiliora credat, quam contumeliosa verba.* Hinc idem epist. LXXII. *Quisquis volet tibi contumeliam facere, faciat & injuriam.*

VII. REFELLITUR OPINIO FELICIS ACCOROMBONII, EX SUPERIORI ARISTOTELIS DOCTRINA COLLIGENTIS, NON ESSE MAGNAM CONTUMELIAM, AUT GRAVI DIGNAM SUPPLICIO, SIQUIS UXOREM TANGAT ALIENAM, AUT STUPRUM INFERAT VIRGINI. ADHAEC QUOMODO IRAM CONCITET ORATOR.

Ex eo autem, quod de juvenibus ac divitibus paulò antè dicebamus, cognoscere est, duo in contumeliâ requiri; ut laedatur alius, & ut hoc fiat, quòd ex ejus laesione capiamus voluptatem. Sed hoc totum de

plenâ ac propriè dictâ contumeliâ capiendum. Nam sæpe etiam contumelia vocatur, cùm non intendimus alterius læsionem; quomodo dicimus, contumeliam aliquibus factam ab eo, qui virginem violârit ejusce familiæ. Nam ita ferè usu venit, ut qui virginem stuprat, non id agat, quò aut ipsam, aut consanguineos, aut adfines ejus, mactet ignominiâ; at quò animum expleat voluptate. Itaque Felix Accorombonius *a* existimabat, majorem esse contumeliam, si quis aliquem è consanguineis pulsarit, aut ei conviciatus sit, quàm si stuprarit, cùm ille alterius intendat læsionem, hic non item. Idem, quòd plurimi adulterio, aut stupro, inustam censet familiæ suæ notam, neque eam deleri posse arbitrantur, nisi uterque reus morte mulctetur, id verò non dubitat vocare morem barbarum, & à Gothis, ac Langobardis, nationibus barbaris, in Italiam introductum. Quin verò potiùs hanc ei pœnam commeruisse videntur, qui nostrorum quempiam verberant, aut conviciis lacessunt, quàm qui aliquam violant. Quippe, inquit, injuriæ non sunt considerandæ ex dictis factísve, sed ex dicentis, vel agentis intentione, ut disertim scribit Aristoteles lib. 1. Rhetor. At quemadmodum, qui furatur, utilitatem suam spectat, non alienum damnum: ita qui cum eâ concumbit, quicum non oportuit, non eò collimat, ut aut marito, aut amicis, oculi doleant, sed suæ studet voluptati. Itaque & cum eâ rem habiturus fuerat, si aut alius fuisset mariti uxor, aut nullos vel consanguineos, vel adfines, habuisset. Nec diffitetur, inesse huic rei despectum qualemcunque, (neque enim eam tetigisset, nisi maritum, ac necessarios, propinquosque, parvi putâsset) veruntamen persuasum habet, multò levissimam hanc esse injuriam, eoque injustos esse, qui leve delictum atrocissimâ pœnâ punitum eunt. At longè satius fore, si opera detur, ne post illa cum uxore adulter caput collimare queat. Certè abunde dignitati nostræ satisfieri, si vel adulter uxoris, vel filiæ cognatævé stuprator, ab marito, aut parentibus, supplex hujus facti petat ignoscentiam. Eâ enim re, teste Aristotele, quamlibet tolli injuriam. At verò, si aut verbera, aut vulnus infligatur, pœnæ magnitudinem excedere contumeliam ab altero illatam. Et hæc quidem istum in modum seriò ventilat, tueturque Accorombonius: cujus sanè sententiam facilè primo obteret pedatu (ut cum antiquis loquar) quisquis sciat, opinioni huic adversari πλάκας Μωσέως, *tabulas sive abacos Mosis*: hoc est, Dei ipsius, quibus quis os obvertere ausit, nisi natorum postremissimus, nequissimusque? Vide omnino Levit. cap. xx. Ubi & Hesychius, Hierosolymitanus presbyter, annotavit, pœnam à Deo per

a Annotat. in 2. Rhet. Arist.

Mosen sancitam, quâ adulterum morte mulctari voluit, non esse duram, sed justam: quia, *cùm liceret, in castitate nubere, & in sanctificatione propria uxori secundum legem misceri, in imprudentiam, & corruptionem, alterius miscetur uxori, & dissipat filiorum successiones, dubiumq; mulieris partum, ad quem pertineat, facit.* Nec ἁπλῶς verum est, quod morem hunc à Gothis, aut Longobardis, esse contendit. Nam quis nescit illud Porcii Catonis: *In adulterio uxorem tuam si prehendisses, impune necares.* Imò posteriori quidem ævo, attamen multò ante Longobardorum Gothorumque in Italiam adventum, de adulterii ac stupri reis, supplicium capitis sumi solet: ut jamdiu Cujacius *a*, Appuleji, Lipsius *b*, Arnobii testimonio comprobavit. At illud quidem à Vandalis esse agnoscimus, quòd gladio potissimùm in adulteros animadversum sit: cujus rei locuples testis est Salvianus lib. VII. Verùm ea res non multùm juvat Accorombonium, quandoquidem constat, ante leges Vandalicas, pœnam fuisse capitis indictam. Ea, quæ ex Aristotele antea de contumelia diximus, pro se facere ait Accorombonius. Ac magna profectò apud me est ejus, quo nititur, auctoritas. Sed ὅσιον φροτιμᾶν τ' ἀλήθειαν *c*. Adde quòd non continuò sensit Aristoteles, quicquid dicto quopiam è Rhetoricis posse adstrui videtur. Nam quia Rhetorice est δύναμις *d*, eò in Rhetoricis pars utraque instrui debet. Neque pudor & verecundia quamlibet, ut ait, pœnam exstinguunt, sed levem duntaxat: quâ de re vide I. Langlæum I. C. lib. x. cap. I. de pœna honoraria. Quid quod Lucumonis illius acumen ipsius quoque Aristotelis locis pluscùlis retunditur? Nam is Rhet. lib. I. cap. XLIII. *e* magnitudinem injuriarum æstimari ait ex damni magnitudine. At minùs mali dederit parentibus, qui filiæ sit conviciatus, aut colaphum duxerit, quàm qui stuprârit invitam. Idem inibi ait, majorem esse injuriam, cui medicina fieri nequit. Minùs igitur peccat, qui spoliat fortunis, cùm hæ restitui possint. Hinc in Adelphis Mitio *f*:

Fores effregit, restituentur: discidit
Vestem, resarcietur: est (Disgratia)
Et unde hæc fiant: & adhuc non molesta sunt.

At gravius hoc furtum, de quo nobis sermo: nam nulla restituendi spes. Meritò autem furtum appello, cùm res aliena invito contrectetur domino, unde & Græci id γαμοκλοπεῖν vocant. Neque id tantùm locum habet, cùm vis infertur invitæ, sed etiam cùm volenti. Nam virginitatis tertia tantùm pars virginum est, at *Tertia pars patri data, pars data tertia matri*, ut scitè scribit Poëta Veronensis *g*. Longeque res planior

a *Lib. 6. observat. cap. 11.*
b *In 4. annal. Tac.*
c *Nefas sit non majoris facere veritatem.*
d *Facultas.*
e *Secundum distinctionem Barbari ac Sturmii: sed secundum distinct. Vulgarem cap. 14.*
f *Act. 1. sc. 2.*
g *Catul. Carm. nuptiali.*

nior in marita: quæ corporis sui ultrà domina non est. Sanè olim, juxta sacratas Romuli leges, nupta ita in mariti manu erat, ut proles patris. Quin adulterium non simplex est furtum, sed sacrilegium; quia matrimonium est res sacra, cùm religioso fœdere sanciatur: unde & adulteria à Constantino *sacrilegi nuptiarum* appellantur l. xxx. ad leg. Jul. de adulter. & stuprat. At quid istiusmodi in conviciis. aut verberibus? Denique vulnera verberaque corporis honorem obfuscant: adulterium ac stupratio corpus animumque attaminat: atque adeò non hominem unum, sed universam violat naturam, uti hoc rotundo edecumato summi cujusdam viri epigrammate comprobatur:

Vix orbem exscindi? subverti to funditus urbes.
Vis urbes ipsas tollere? tolle domos.
Vis delere domos? careat fac conjuge conjux,
Vanaq; sint sancti fœdera conjugii.
Ergo perire domos, urbes, orbemq; necesse est;
Orbe vel expelli, quisquis adulter erit.

Et hæc de caussâ, ob quam irascimur: quæ si fusè nimis prosecuti videamur, non mihi, sed Accorombonio, culpam impingat æquus censor.

Super est postremum quinque eorum, quæ in affectibus singulis spectare jubet Aristoteles: nempe quomodo affectum moveat orator. Excitatur verò ira ab oratore, si ostendat, contemtos esse auditores, contemsisse adversarium, & genus contemtus ante oculos ponat.

CAP. III.

De Lenitate.

IRa contraria est lenitas. Ea est sedatio ac remissio iræ.

I. QUOMODO ΠΡΑΫ́ΝΣΙΣ A LATINIS VOCETUR, ET QUID EA SIT.

QUæ Græcis πραΰνσις, ea à Latinis nequit transferri voce, quæ vim vocabuli exprimat Græci. Quidam dicunt *longanimitatem*. Sed nec *longanimitas* Latinum est: nec tam πραΰνσιν exprimit, quàm μακροθυμίαν. Malui itaque vocare *lenitatem*, idque exemplo Tullii; cujus

jus verba apponam è primo de Oratore: *Quis enim nescit, maximam vim existere oratoris in hominum mentibus, vel ad iram, vel ad odium, vel dolorem, incitandis, vel ab hisce permotionibus ad lenitatem misericordiamq; revocandis.* Idem indicat locus lib. IV. Tusc. Quæst. *Eamq;, quam lenitatem nos dicimus, vitioso lenitudinis nomine appellant.* Ubi *lenitas* est πραΰτης, *lentitudo*, ἀοργησία. Veteres Nonii editiones, ut Mediolanensis, Aldinaq;, *lenitudo* præferunt: sed corruptè, cum *lenitudo* eadem sit, ac *lenitas*. Sed *lentitudo* vitium est, uti & ὀργιλότης, sive *iracundia*. Utraque enim excedit τὸ μέσον.

Est autem πράϋνσις, κατάστασις καὶ ἠρέμησις τῆς ὀργῆς, *sedatio iræ, inductioq; cessationis ab ea.*

II. QUI LENES SINT ERGA ALIOS.

LEnes sunt, qui contrario modo se habent, ac illi, qui irascuntur. Non enim dolent, se, aut suorum quempiam, contemni, contrà quàm oportebat, unde Tyrrhenus Tarchon Æn. lib. XI. milites ἀπαθείας & inertiæ accusans, inquit;

— *O nunquam dolituri, ô semper inertes*
Tyrrheni.

Neque lætantur spe vindictæ ac cogitatione illâ, quæ in iratis esse solet.

Lenium septem sunt genera.

I. Qui versantur in ludo, in risu, in die festo, in summo otio, ἐν εὐημερίᾳ, h. e. in felici alicujus rei successu, quâ insignem sunt laudem indepti, ut cùm quis consecutus est populi ἐπισημασίαν a, sive cùm populus ἀναπηδᾷ, h. e. exultat applauditque. Nam de hujuscemodi ferè εὐημερίας vox sumitur. Item qui agunt in rerum omnium copiâ, atque abundantiâ, quique sunt hilares ac perfunduntur voluptate, quæ contumeliâ careat: aut qui honestâ spe lactantur.

a *Applausum, cæteraq; percepta voluptatis signa.*

II. Qui inveteratam iram habent. Iram enim sedat tempus, unde Virgil. b, ut acerbam Junonis iram erga Trojanos significaret,

Junonis, inquit, *gravis ira, & inexsaturabile pectus.* Et mox:
Quam nec longa dies, pietas nec mitigat ulla.

b 5. Æn.

III. Qui sumserunt de alio supplicium. Idcirco Philocrates, orator Atheniensis, interroganti amico, cur non dilueret ea apud populum iratum, quorum insimulatus erat, (patriæ proditionem molitum fuisse, cognoscimus è Demosthenis oratione de ementitâ legatione) egregiè respondit, nec dum tempus esse, facturum autem, ubi alium viderit accusa-

accusatum, & criminibus circumventum. Populus quoque Atheniensis Ergophilum (cui magis erat infensus infestusque, quàm Callistheni) impunè elabi passus est, non aliâ de causâ, quàm quia, supplicio de Callisthene pridie sumto, resederat multùm furor. Pertinet huc quoque illud Taciti in quinto Annalium: *Placitum posthac, ut in reliquos Sejani liberos adverteretur, vanescente quanquam plebis irâ, ac plerisq; per priora supplicia lenitis.*

IV. Qui judicio vicerunt. Nam lenes sunt erga adversarios, quia causâ judicati sunt superiores.

V. Qui vident, adversarios majus damnum accepisse, quàm irati iis infligere cogitârant. Nempe abunde eos luisse pœnas arbitrantur. Ita Phormio ille Terentianus ait *a*:

— Jam supplicii satis est mihi.
Habet hac, ei quod, dum vivat, usque ad aurem obganniat.

VI. Qui arbitrantur, se jure pœnas luere. Nam, ut est apud Nasonem epistola Oenones ad Paridem:

Leniter, ex merito quicquid patiare, ferendum est.

VII. Qui putant fore, ut non sentiant, à quo vindicta proficiscatur: quomodo mortuis nemo irascitur, quia nesciunt, quid fiat, vel à quibus. Itaque jure Achilles à poëtis stultitiæ insimulatur, quòd furorem quoq; suum in cadaver Hectoris exerceret. Hoc nomine accusat eum Apollo apud Homerum *b*, cùm ait:

Κωφὴν γὰρ δὴ γαῖαν ἀεικίζει μενεαίνων *c*.

Quo loco τὸ ἄψυχον τοῦ Ἕκτορος σῶμα κωφὴν ὀνομάζει γῆν *d*: ut scribit Justinus Martyr λόγῳ παραινετικῷ πρὸς Ἕλληνας. Verùm ab Homero hâc in parte discessit Accius, apud quem ita Achilles; *Imò enimvero corpus Priamo reddidi, Hectorem abstuli.* Atque eo nomine laudat Accium Cicero *e*. Sed assentior illis, qui vitio potiùs, quàm laudi, dandum Accio putant, quòd à veteribus omnibus discesserit. Certè reddidit Achilles Priamo corpus; sed postquam stultâ sævitiâ abunde animum expleverat, reddidit, sed (rem magnam!) magno accepto lytro, unde Maro *f*:

Ter circum Iliacos raptaverat Hectora muros,
Exanimumq; auro corpus vendebat Achilles.

Item Plautus Mercatore *g*:

Achillem orabo, aurum mi det, Hector qui expensus fuit.

Et Seneca in Agamemnone *h*:

a *Phorm. act. 5. sc. 9.*

b *Iliad. ω.*

c *Insanus terram properabas lædere surdam.*

d *Exanimum Hectoris corpus surdam vocat terram.*

e *1. Tusc. Qu.*

f *1. Æn.*

g *Act. 2. sc. Pentheum diripuisse.*

h *Act. 3.*

— Hectoris fortis minas,
Currusq; & emto redditum corpus rogo.

Quin ob lytri magnitudinem venditio hæc, ut ad Athenæum observavit Musarum favus Isaacus Casaubonus *a*, proverbio locum fecit: Σὺ δὲ τιμιοπώλης ὡς Ἀχιλλεὺς οὐδὲ εἷς *Carius vendis, quàm Achilles ullus.* Usus eo Phrynichus in Tragœdis apud Pollucem extremo libro septimo. Quare Ennius *b* bene de Æacidis:

Armipotentes sunt magi', quàm sapienti potentes.

At Accius, dum ostendere satagit, qualis esse debuerit Achilles, haut aperit, qualis naturâ ex veterum opinione fuerit, eoque in ejus personâ planè negligit decorum.

a *Animadvers. lib. 6. cap. 3.*

b *Lib. 6. Annal. teste Cic. lib. 2. de Divinat.*

Exposuimus septem hominum genera, qui, juxta Aristotelem, lenes esse soleant. Iis mantissæ loco illud appono, leniores esse eos omnes, qui sapientiæ studiis seriò sunt addicti. Hinc Juvenalis sat. XIII. negat, Chrysippo, Thaleti, aut Socrati, dulcem esse vindictam; atque addit:

Prima docet rectum sapientia, quippe minuti
Semper, & infirmi est animi, exiguiq; voluptas
Ultio. Continuo sic colligo, quòd vindictâ
Nemo magis gaudet, quàm fœmina.

Succinit huic Petronius, *Feras quidem mentes ira obsidet, eruditas prælabitur.* Quicunque denique animo sunt generoso, à vindicta magis sunt alieni. Quod Libanius indicat in panegyrico, ubi de Juliano ait, Μεγαλοψυχίας γὰρ δὴ περιουσίᾳ καὶ τοῖς ἀδικηκόσιν, ὧν πέπονθας ἀφίεις μνήμην. *Quippe, summâ animi magnitudine praditus, si qui injuriâ affecerint, memoriam eorum, quæ perpessus es, deponis.* Talis Stilico, *— ut sontibus ultro Ignovisse velit*, quemadmodum de eo cecinit Claudianus lib. III. Talis Theodosius,

— non insultare jacenti
Malebat, mitis precibus, pietatis abundans.
Post acies odiis idem qui terminus armis.

ut de eo idem poëta *c* refert. Et, ne singulis insistam, *ignoscendo populi Romani magnitudinem auxisse*, Sallustius ait orat. Philippi.

c *4. Consul. Honorii.*

III. ERGA QUOS LENES SIMUS.

Lenes sumus erga eos, qui non videntur vel nos, vel nostri quempiam, contrà quàm oportebat, contemtui habere.

Horum decem sunt loci:

I. Qui

I. Qui nunquam nos læſerunt, aut contemſerunt; aut id quidem fecerunt, ſed inviti, aut inviti videntur feciſſe, quique voluerant facere diverſa ab iis, quæ fecerunt. Hinc Daphus Pamphilo ait *a*: a *Andr. act. 4. ſc. 1.*

Tuum eſt, ſi quid præter ſpem evenit, mihi ignoſcere.
Parùm ſucceſſit, quod ago. at facio ſedulo.

II. Qui in ſe etiam tales ſunt. Nemo enim ſe ipſum contemnere videtur. Ita non facilè ſuccenſeamus viliores cibos apponenti, quem ſciamus cibis ejusmodi victitare.

III. Qui culpam confitentur, peccatique ducuntur pœnitentiâ. Ea Julio Scaligero *b* definitur, reflexio intellectus ad improbandum maleſactum. Sopitur autem ira ac concidit, cùm quis ducitur pœnitudine, quia dolor, quem capit ex pœnitentiâ, vice pœnarum ſit. Atque hoc quoque præcipit Maro *c*, cùm ait: b *Adverſus Cardanum Exercit. 315.* c *Æn. 6.*

— *Romane, memento*
Parcere ſubjectis. & debellare ſuperbos.

Exemplo nobis hâc in parte ſunt heri, qui non habent animos ſaxeos, atque, ut Græci eleganter vocant, ἀτέγκτους, ϗ ἀτεράμονας *d*. Sanè ita ferè uſu venit, ut ſi ſervus ſe oſtendat dolere maximopere, quòd herum offenderit: non tantùm animi iram labefactet ac confellat, ſed herum vervece reddat mitiorem. At, ſervo obganniente, herus ignem ſpirat, *irarumq; omnes effundit habenas e*. Nempe, ut Ariſtoteles ait, manifeſta negare, indicium eſt inſignis impudentiæ. Hinc Plautus Menæchmis: d *Qui nullâ poſſint aquâ macerari, planeq; incoctiles ſint.* e *12. Æn.*

Nihil hoc confidentius, qui, quæ vides, ea pernegat,

Et apud Ariſtophanem Equitibus, quo loco Cleon, & Agoracritus ὁ ἀλλαντοπώλης *f*, contendunt de impudentiâ: Cleon quidem eo impudentiam teſtatam facit, quòd frontem adeò perfricuerit, ut furta confiteatur ſua, neque ullam hinc infamiam reformidet: at Agoracritus eo alteri palmam præripere conatur, quòd manifeſta quoque furta pernegет, neque perjurium extimeſcat. f *Fartor ſeu lucanicarum venditor.*

Κλ. ὁμολογῶ κλέπτειν· σὺ δ' οὐχί,
Αγ. νὴ τὸν Ἑρμῆν τὸν ἀγοραῖον
κἀπιορκῶ γε βλεπόντων.

Meritò autem maximopere iraſcimur huic hominum generi, cùm ſumma impudentia ſummi ſit contemtus indicium.

IV. Qui ſe ſubmittunt, nec reprehenſi ajunt, ſe injuriâ inceſſi, aut puniri. Nam eo fateri videntur, ſe eſſe inferiores. Exemplo ſunt leones,

a *Lib.* 8. *c.* 16. nes, quos Plinius *a* ait prostratis parcere, uti & Ovidius *b*: eoque re-
b *Trist. lib.* 3. *el.* 5. spicit Claudianus, cùm in secundo de laudibus Stiliconis inquit;

Obvia prosternas, prostrataq́; more leonum
Despicias.

Exemplo etiam sunt canes; qui, ut hoc loco Aristoteles ait, peregrinos canes sedentes, atque humi prostratos, non mordent. Nam rectè observat Daniel Cramerus in suâ *συνόψει*, canes alios ab Aristotele intelligi, non homines, ut putárunt interpretes.

V. Qui seriò agunt cum seriò agentibùs. Nam tales nos curare, non contemnere, videntur.

VI. Quorum aliquando majora fuerunt beneficia, quàm damnum, quod dederunt.

VII. Qui rogant, ac deprecantur. Sunt enim animo humili. Itaque eos, qui precantes non exaudiunt, pios dici posse, negat Lactantius. Pietatis autem nomine vel maximè lenitatem ac clementiam intelligit. Verba ejus apponam ex lib. V. Instit. cap. X. ubi Virgilium exagitat, quòd Æneam appellet pium: *Sed hac culpa non illius* (Æneæ) *fuit, qui literas fortasse non didicerat: sed tua* (Virgili,) *qui, cum esses eruditus, ignorasti tamen, quid esset pietas, & illud ipsum, quod nefariè, quod detestabiliter fecit, pietatis esse officium, credidisti. Videlicet ob hoc unum pius vocatur, quia patrem dilexit. Quid quòd pius Æneas haut aspernanda precantes trucidat? Adjuratus enim per eundem patrem, & per spes surgentis Iuli, nequaquam pepercit furiis, accensus & ira. Quisquámne igitur hunc putet aliquid in se virtutis habere, & qui furore, tanquam stipulâ, exarserit, & manium patris, per quem rogabatur, oblitus, iram frenare nequiverit? Nullo igitur modo pius, qui non tantùm non repugnantes, sed etiam precantes interimit.*

VIII. Adhæc erga eos lenes sumus, qui in neminem, aut saltem non in minimè improbos, aut certè tales, quales nos sumus, per insolentiam, derisionem, aut contemtum, quicquam volunt committere.

IX. Item erga eos, quos veremur aut timemus. Neque enim fieri potest, ut, qui irascitur, timeat; quemadmodum suprà diximus, & Aristoteles testatur cùm hoc loco, tum in problematis sect. VIII, quæst. XVII.

X. Erga eos, qui quid irâ commiserunt. Nam hi fecere impetu, non
c *Doloris expers.* contemtu; quia ira est cum dolore, contemtus verò est ἄλυπος *c*.

Ex his obscurum non est, quorum operâ inprimis uti conveniat in animis hominum leniendis. Sanè plus ad deliniendum valent, qui minùs

nùs possunt, eoque de vindicta minùs cogitant: ut sunt mulieres, ac pueri. Exemplum hujus rei capere licet ex amplissima Genuensium civitate. Nam cùm eam ingressus esset Ludovicus XII. Galliarum rex; adiêre illum urbis præfecti, ac cives universi, demisse actorum veniam orantes: sed nihil supplex eorum valebat oratio. At mox mulierum & puerorum ejulatus mentem ejus reddidit clementem. Guicciardinum adi Historiarum lib. VII.

Plurimùm etiam valent sacerdotes. Calydonii propterea, cùm multa adversa à Curetibus paterentur; sacerdotes potissimùm misere ad exorandum Meleagrum: quod est apud Homerum Il. 1:

— τὸν δ' ἐλίσσοντο γέροντες
Αἰτωλῶν, πέμπον δὲ θεῶν ἱερῆας ἀρίστους.

a Hunc autem orabant senes Ætolorum. Mittebantq; Ætolorum sacerdotes optimos.

Illud verò apertiùs fortasse, quàm monere operæ videatur, plus ad lenitatem conferre verba byssina, & mellitam orationem, quàm quæ aceto pariter ac felle tincta sit. Hujusmodi enim exacerbat magis, quàm edulcat. Quod cùm videret Proclus, Constantinopolitanus Episcopus, B. Chrysostomi discipulus, & successor, ne adversus quidem hæreticos duriùs agebat: unde ab iis, qui omnia affectu suo metirentur, *canis mutus* vocabatur. Interea ille eos, qui hæresi essent infecti, oratione sua ita demulcebat, ut plus apud eos efficeret, quàm alii acribus & asperis dictis: quemadmodum auctor ast nobis Nicephorus lib. XIV. Histor. Eccles. cap. XXXVII.

IV. QUIBUS DE CAUSSIS LENES SIMUS: AC CUJUSMODI ORATIONE TALES ALIOS REDDAMUS.

CAussæ, ob quas frenum iræ injicimus, tres sunt, pro tribus ὀλιγωρίας b generibus.

b Despectus.

I. Quod non contemnant;
II. Quod non insultent;
III. Quod nullâ afficiant contumeliâ.

Qui vult iram discutere, animosque tranquillare,

I. Debet ex locis commemoratis auditores ita præparare ac formare, ut nec doleant ob contemtum, nec gaudeant ob spem ac cogitationem vindictæ.

II. Debet ostendere, illos, quibus irascuntur, tales esse, quales sunt erga quos lenitatem exercemus, h. e. aut metuendos esse, aut reveren-

tiâ dignos, aut benemeritos, aut gratificari, non lædere voluisse, aut valde dolere ob delicta. Ita Tullius pro Ligario, eo conatur Cæsaris iram placare, quòd Ligarius in Africâ fuerit invitus, quodque eum pœniteat erroris. Ejusdem iram. orat. pro rege Deiotaro isthoc mitigare nititur, quòd sit veneratione dignus. *Semper*, inquit, *regum nomen in hac civitate sanctum fuit; sociorum verò regum & amicorum sanctissimum: quod nomen hi reges ne amitterent, te victore, timuerunt: retentum verò, & à te confirmatum, posteris etiam suis tradituros esse, confido.*

Ac hujusmodi est modus leniendi animos. Cujus rei exemplum est in oratione legatorum Romanorum, cùm in Asiam missi essent, ut specularentur apparatum Antiochi, ac mitigarent animum Annibalis, eumque regi Antiocho redderent suspectum. Nam hunc iis finem fuisse, *ut Annibalem Romanus mitigarent*, clarè ait Justinus lib. XXI. Eam ad rem triplici utebantur argumento, ut ex eodem cognoscimus. Primùm conabantur ei demere metum Romanorum. Deinde ostendebant, non esse eum Romanis exosum. Denique probabant, caussam non esse, cur odisset Romanos. Ac quidem non esse, cur sibi metuat à Romanis, ex eo colligebant, quia Romanæ esset consuetudinis, religiosè fidem servare. Non esse eum odio Romanis, inde adstruunt, quia probè sciant, nec ipsum Romani nominis odio bellum adversus eos gessisse, sed patriæ suæ amore, cui vitam ipsam deberet. Postremò, caussam esse nullam, cur Romanos odio prosequatur, indè probans, quòd virtus ejus Romanis esset admirationi. Ut artificium hoc melius intelligatur, ipsa Justini verba, quæ pauca sunt, apponam: *Omnibus diebus assiduè apud Annibalem fuere, dicentes, timidè eum à patria recessisse, cùm pacem Romani non tam cum Rep. ejus, quam cum eo factam, summâ fide custodiant: nec bella eum Romanorum magis odio, quàm patriæ amore gessisse, cui ab optimo quoque etiam spiritus ipse debeatur: has enim publicas inter populos, non privatas inter duces, bellandi caussas esse: indè res gestas ejus laudare.* Quantum ejusmodi oratione profecerit apud Annibalem, arguit eventus. Nam, ut subjungit Justinus, horum *sermone lætus, sæpius cupidiusq; cum legatis colloquebatur, ignarus, quod familiaritate Romana odium sibi apud regem crearet.*

CAP.

CAP. IV.

De Amore.

A*Mor est, quo alicui optima optamus, & eorundem autores esse volumus, non nostri, sed ipsius gratiâ.*

I. QUID AMOR, ET QUOTUPLEX SIT.

POstquam vidimus de irâ, & lenitate, quæ facilè moveri mutarique possunt: proximum est, ut agamus de amore, ac amicitiâ; odio, & inimicitiâ, quæ diuturnitatem exigunt temporis.

Φιλεῖν Aristoteli est τὸ βούλεσθαί τινι, ἃ οἴεται ἀγαθὰ, ἐκείνου ἕνεκα, ἀλλὰ μὴ αὐτοῦ, καὶ τὸ κατὰ δύναμιν πρακτικὸν εἶναι τούτων. *Amare est, velle alicui, quæ putat bona, illius causâ, sed non propter se, & paratum esse ad ea pro viribus efficienda.* Ubi tres videas in amante conditiones requiri: ut velit alteri, quæ putat bona, etsi fortasse verba bona non sint: ut amici gratiâ velit, non autem privati commodi causâ: atque ut etiam adsit benevolæ hujus voluptatis significatio. Priores conditiones duas etiam Tullius expressit in secundo de Finibus: *Quid autem est amare, ex quo nomen amicitiæ ductum est, nisi velle bonis aliquem affici quàm maximis, etiamsi ad se ex iis nihil redeat?* Differunt igitur amare, & amicum esse. Nam, ut scribit Aristoteles lib. VIII. Nicomachiorum cap. VI. φιλία, sive *amicitia*, in redamando consistit: ἡ φίλησις, sive *amor*, qui fons est amicitiæ, non item: nam fertur etiam in res inanimatas. Hinc Tullius lib. II. de Invent. *Amicitia est voluntas erga aliquem rerum bonarum, illius causâ, quem diligit, cum ejus pari voluntate.*

Genera amicitiæ sunt compluria.

I. Ἑταιρεία, sive *sodalitas*, in rebus levioribus, ut in conviviis, ludis, & jocis.

II. Οἰκειότης, seu *familiaritas*, quæ est arctior quædam amicitia ex frequenti consuetudine contracta.

III. Συγγένεια, sive *cognatio*; quæ est eorum amicitia, qui sunt ejusdem gentis & familiæ.

IV. Et quæcunque talia: de quibus Aristotelem vide in Ethicis Nicomachiis.

II. QUI

II. QUI SINT AMICI.

AMici ſunt, qui amant, & redamantur. Horum ſunt tres loci:

I. Qui unà gaudent rebus bonis, & ſimul dolent moleſtis. Quomodo Horatius dolebat rebus adverſis Mæcenatis; Unde illud lib. II. od. XVII. *Cur me querelis exanimas tuis?* Negat deinde, ſe ei ſuperſtitem eſſe velle. Ciceronis quoq; eſt in primo ad Atticum libro epiſt. XIV. *Vidi enim, vidi, penitusq; perſpexi, in meis variis temporibus, & ſollicitudines, & lætitias tuas. Fuit mihi ſæpe, & laudis noſtræ gratulatio tua jucunda, & timoris conſolatio grata.*

II. Alter eſt locus illorum, quibus eadem bona adſunt, & eadem mala. Nam, ut dici ſolet, commune periculum congregat diſſidentes. Ter. Adel. *a.*

a *Act. 3. ſc. 4.*

— Unà à pueris parvulis
Sumus educati: unà ſemper militiæ & domi
Fuimus: paupertatem unà pertulimus gravem.

III. Tertium verò locum obtinent, qui ſunt iisdem amici, iisdemque inimici. Unde S. Gregorius, cognomento Theologus, epiſtolâ XVII. quæ eſt ad Euſebium, Epiſcopum Cæſarienſem: Ἐγὼ χαίρω μὲν ὑπὸ σοῦ τιμώμενος· οὐ φέρω δὲ τὴν γεγενημένην ὕβριν τῷ τιμιωτάτῳ ἀδελφῷ Βασιλείῳ, καὶ γινομένην ἔτι παρὰ τῆς σῆς εὐλαβείας, ὃν καὶ βίου καὶ λόγου κοινωνὸν, καὶ τῆς ὑψηλοτάτης φιλοσοφίας εἱλόμην τὸ ἀπαρχῆς, καὶ νῦν ἔχω· *Gaudeo quidem, me honore abs te affici: at contumeliam à tua pietate illatam eſſe chariſſimo fratri Baſilio, atque etiamnum inferri, moleſtè fero. quippe quem vitæ & ſtudiorum ſocium, & maximè ſublimis philoſophiæ, ab initio elegi, ac nunc habeo.* Scitè mox ſubjungit: Σὺ δέ μοι δοκεῖς ποιεῖν παραπλήσιον, τὸ μὲν ἀτιμάζων, τιμῶν δὲ ἡμᾶς, ὥσπερ ἂν εἴ τις ἑνὸς ἀνδρὸς τῇ μὲν τῶν χειρῶν καταψήχοι τὴν κεφαλὴν, τῇ δὲ παίοι τὴν παρειάν· ἢ καὶ θεμελίους ὑποσπῶν οἰκίας, διαζωγραφοίη τοὺς τοίχους, καὶ καλλωπίζοι τὰ ἔξωθεν. *Tu vero, dum enim quidem contemnis, me autem honoras, perinde mihi facere videris, ac ſi viri alicujus caput unà quis manu demulceret, altera autem feriret maxillam; vel ſi convellat fundamenta domus, at in parietibus pingat, parteſq; exteriores exornet.*

III. UN-

III. UNDECIM PRIORA GENERA EORUM, QUOS AMAMUS.

AMat quisque eos, quibus bene cupit, non sui, sed ipsorum gratiâ, eaque pro viribus præstat. Horum loci sunt octodecim.

Primus est eorum, qui benefecerunt, aut putantur velle benefacere. Hinc Pamphilus de Philumena *a*:

a Hec. act. 3. sc. 5.

— Nunquam quicquam erga me commerita est, pater,
Quod nollem: & sæpe, quod vellem, meritam scio.
Amoq́, & laudo, & vehementer desidero.
Nam fuisse erga me miro ingenio, expertus sum.

Propterea, amari si velimus, hoc agendum, ut credamur amare ipsi ac benefacere velle. Neque enim amatorium est melius, quàm isthoc, quod Seneca adfert epist. IX. *Si vis amari, ama.*

Alter locus eorum est, qui sunt amici amicorum. Nam verus amicus, ut Plutarchus *b* inquit, *κοινὰ τὰ φίλων ἡγούμενος, οὐδὲν οὕτως οἴεται δεῖν κοινὸν εἰς τοὺς φίλους ὑπάρχειν. amicorum esse omnia communia, statuens, nihil putat æquè commune esse oportere, atque amicos ipsos.* Sunt autem amicorum amici, tum qui eos amant, quos ipsi amant: tum qui amantur ab eis, quos ipsi amant: vel etiam amati fuêre, dum viverent, ut defunctorum liberi. Nam, ut Isocrates ait ad Demonicum, *πρέπει c τοὺς παῖδας, ὥσπερ τῆς οὐσίας, οὕτω καὶ τῆς φιλίας τῆς πατρικῆς κληρονομεῖν.* Par ratio eorum, qui sunt iisdem inimici, aut odio habent eos, quos habent odio ipsi, aut odio habentur ab iis, quos ipsi odio habent. Ita Æneas, ut amicum se Evandro ostendat, significat, se Daunis esse inimicum, Evandri inimicis. Locus est Æn. VIII.

b Libro de discernendo adulatore ab amico.

c Convenit, ut liberi, quemadmodum rei familiaris, ita & amicitiæ paternæ sint hæredes.

Gens eadem, quæ te, crudeli Daunia bello
Insequitur: nos si pellant, nihil abfore credunt,
Quin omnem Hesperiam penitus sua sub juga mittant.

Tertio loco sunt, qui virtutes magni faciunt, ac colunt: ut sunt benefici in pecuniis erogandis, aut in salute dandâ: item liberales, justi, fortes, quique labore suo victum quærunt, non alienâ vivunt quadrâ: adhæc qui non sunt curiosi in rebus alienis. Ob fortitudinem gratus est Æneas Evandro. Ait enim *d*:

d 8. *Æn.*

— Ut te, fortissime Teucrûm,
Accipio, agnoscoq́, lubens!

Et Alexander Magnus, etsi plerique auctores essent, ut solùm benefaceret Græcis, tamen omnes *εὐδοκίμους ἄνδρας e* albâ signabat lineâ, pariter-

e Viros egregios.

riterq; amabat, ac beneficiis suis ornabat, ut ex Eratosthene refert Strabo extremo libro primo. Inprimis verò amamus eos, qui rarâ excellunt virtute. Nam, ut ait Plato in Euthydemo, τὸ σπάνιον, τίμιον· τὸ δὲ ὕδωρ εὐωνότατον, ἄριστον ὄν, ὡς ἔφη Πίνδαρος. *Quod rarum est, id quoque magni fit: at aquâ nihil vilius, quamvis res sit multo optima, ut Pindarus ait.* Sanè & ipsas, ut Satyricus *a* ait,

a Iuven. sat. 11.

— voluptates commendat rarior usus.

At gemmæ quoque, & alia hujus generis, *de raritate & peregrinitate solâ gratiam possident:* ut est apud Tertullianum lib. de habitu muliebri cap. III. Similiaque habet cap. VII. ubi refert, apud gentem quandam aurum ob copiam usque adeò despici, ut eo vincula faciat servis. Idem repetit lib. de cultu fœminarum cap. X. deque metallis, & similibus, tale epiphonema subjungit, *Adeò non veritate bona sunt, sed raritate.*

Quartum iis locum cum Aristotele damus, qui sunt suaves in convictu, & quotidianâ consuetudine. Hujusmodi autem sunt homines moribus faciles, neque rixarum cupidi, neque difficiles in contentionibus, quique facetè alios deridere, ac rursum aliorum jocos ac cavillos ferre possunt. Terent. Andr. Act. I. Sc. I.

Sic vita erat; facilè omnes perferre ac pati,
Cum quibus erat cumq; unà, his sese dedere,
Eorum obsequi studiis, adversus nemini.

Aristoteles lib. VIII. Nicomach. cap. VI. Οὐδεὶς δύναται συνημερεύειν τῷ λυπηρῷ οὐδὲ τῷ μὴ ἡδεῖ. μάλιστα γὰρ ἡ φύσις φαίνεται τὸ μὲν λυπηρὸν φεύγειν, ἐφίεσθαι δὲ τοῦ ἡδέος. *Nemo enim totos dies consumere potest cum eo, qui tetricus est, vel non jucundus. Natura enim maxime videtur fugere, quod dolorem adfert, atque cupere, quod jucundum est.* Itaque nec gaudemus iis, qui sunt μεμψίμοιροι, & queruli. Horat. *b*:

b Lib. I. epist. ad Scævam.

Coram rege suo de paupertate tacentes
Plus poscente ferent.

Quintum locum obtinent, qui laudant præsentia bona, maximè quæ metuunt ne amittantur. Hinc Melibœus apud Virgilium Tityri laudat sortem, cùm ait;

Fortunate senex, ergò tua rura manebunt.

Multùm enim hoc faciebat ad amicitiam conciliandam. Id certè assecutus est, ut Tityrus roget in fine Eclogæ, Melibœus ut noctu maneat apud se.

Sextus.

Sextus locus eorum est, qui munditiem colunt in vultu, in vestitu, in totâ vitâ. Uti Xenophon, cujus φιλοκαλίαν *a* commendat Ælianus lib. III. Var. Hist. XXIV.

Septimo loco sunto, qui non exprobrant peccata commissa, aut data beneficia. Nam rectè Demosthenes pro Ctesiph. Τὰς ἰδίας εὐεργεσίας ἀναμιμνήσκειν, μικροῦ δεῖν ὅμοιόν ἐστι τῷ ὀνειδίζειν *b*. Quod & Sosia ait apud Comicum *c*. Hinc Claudianus libro II. de laudibus Stiliconis:

Nec siquid tribuat, jactatum sæpius idem
Exprobrare soles.

VIII. Qui non meminêre acceptæ injuriæ, sed facilè reconciliantur. Tales enim erga nos futuros speramus, quales sunt erga alios.

IX. Qui non sunt maledici, neque studiosè inquirunt in nostra aut aliorum vitia; sed solùm in bona. Id enim est boni.

X. Qui non adversantur irascentibus, aut seriò aliquid agentibus.

XI. Qui ita affecti sunt, ut nos videantur admirari, vel probos existimare, vel consortio nostro gaudere. Maximè autem, si id fiat in iis, ob quæ vel admirationi esse, vel probi aut suaves videri volumus. Ita Cicero ob eloquentiam, Cato ob constantiam, admirationi esse gaudebat.

a Elegantiæ studium.

b Commemorare sua beneficia pené idem est, quod exprobrare.

c Andr. I. I.

IV. DUODECIMUM EORUM GENUS, QUOS AMAMUS: ET DIGRESSIUNCULA, UTRUM SE MUTUO AMARINT CICERO, ATQUE HORTENSIUS.

DUodecimo loco sunt, qui similes sunt, & iisdem rebus student. Plutarchus de discernendo adulatore ab amico: Τὸ μάλιστα φιλίας ἀρχὴν συνέχον καὶ συνιστᾶνον, ὁμοιότης ἐστὶ ἐπιτηδευμάτων καὶ ἠθῶν, καὶ ὅλως τὸ χαίρειν ἔν γε τοῖς αὐτοῖς, καὶ τὸ ταὐτὰ φεύγειν, πρῶτον εἰς ταὐτὸ συνάπτει καὶ συνίστησι, διὰ τῆς ὁμοιοπαθείας. *Amicitiæ principium ac conciliatio inprimis consistit in similitudine studiorum, ac morum, atque omnino rebus iisdem gaudere, & easdem fugere, primò homines conjungit, ac comparat, ob hanc similitudinem affectuum.* Idem aliis postea verbis repetit, & hisce verbis confirmat:

Γέρων γέροντι γλῶσσαν ἡδίστην ἔχει.
Παῖς παιδὶ, καὶ γυναικὶ πρόσφορον γυνή.
Νοσῶν τ' ἀνὴρ νοσοῦντι, καὶ δυσπραξία
Ληφθεὶς, ἐπῳδός ἐστι τῷ πειρωμένῳ.

Seni senilis lingua jucundissima est:
Mulier mulieri convenit, puero puer,
Et ager agro. dura si quem sors premat,
Hic alteri, quem affligit eadem, succinit.

Convenit & hoc Theocrit. Idyl. IX:

Τέττιξ μὲν τέττιγι φίλος, μύρμακι δ' ὁ μύρμαξ,
Ἴρηκες δ' ἴρηξι.
Formicæ formica, cicadaq; grata cicada,
Accipitri accipiter.

Ovidius similiter lib. II. de Ponto el. V:

Scilicet ingeniis aliqua est concordia junctis,
Et servat studii fœdera quisq; sui.
Rusticus agricolam, miles fera bella gerentem,
Rectorem dubiæ navita puppis amat.

Sed obstare huic sententiæ videtur Hesiodeum illud, figulum figulo invidere, mendicum mendico. Solvit hunc nodum Plutarchus in Symposiacis lib. I. cap. II. ubi quærit, quomodo debeant convivæ disponi, ne rixæ oriantur. Duplicem esse ait similitudinem: unam *μάχιμον*, seu *pugnacem*; hujusmodi, inquit, est in gallis gallinaceis: alteram ait esse ἐπιεικῆ, sive *mansuetam*; & hanc esse in graculis, sive monedulis. Itaque jubet in conviviis conjungi, quibus est similitudo mansueta: & eam esse dicit in agricolis, venatoribus, & similibus. Jubet verò disjungi, quibus est similitudo *μάχιμος*, sive *pugnax*: & dicit, hanc esse in amantibus, qui eodem utuntur igne; item in poëtis, & sophis: qualibus jubet intermisceri in convivio aliquos mansuetos, qui sint malagmatis loco. Sed enim dicat aliquis, non videri multum adeò discriminis esse inter poëtas & oratores: quando utrique videntur à contentione minimè abhorrere. Quod enim poëtis sunt satyræ, & epigrammatum sales, id oratoribus sunt invectivæ, & actiones in alios. Quare si hoc pacto non satis scrupulus tollitur; videamus, an meliùs Tullium purgare possimus. Optimum verò modum indicat hoc loco Aristoteles, cùm ait, amari τοὺς ὁμοίους, καὶ ταὐτὰ ἐπιτηδεύοντας, ἂν μὴ παρενοχλῶσι, μηδὲ ἀπὸ ταὐτοῦ ᾖ ὁ βίος· γίνεται γὰρ οὕτω, Καὶ κεραμεὺς κεραμεῖ. *Amamus*, inquit, *similes, & eadem profitentes, si non incommodent nobis, neque ex eodem sit vita. Ex eo enim eveniret illud, Et figulus figulo.* Idem docet cap. de invidia. Quare censet summus magister, similitudinem studiorum per se gignere amorem: sed invidiam vel odium provenire, quòd sæpe alter alterius impediat vel gloriam, vel lucrum.

Sapien-

Sapientissimè igitur Cicero agit in Bruto, ubi, ut fidem faciat, se non invidisse Hortensio, dicit; nihil eum suis studiis incommodâsse, sed potiùs laboris socium fuisse. Audiamus loquentem de se Tullium: *Dolebamq́, quòd non, ut pleriq́, putabant, adversarium, aut obtrectatorem laudum mearum, sed socium potiùs, & consortem gloriosi laboris, amiseram.* Sed, fide bonâ, veréne hæc Tullius? Sanè in primo de legibus, interrogatus ipse, verumne esset, quod de Marianâ quercu in poëmate suo Mario scripsisset, respondet, *quanquam non cupiat, se mendacem putari, tamen istos facere imperitè, qui in opusculo isto, non ut à poeta, sed ut a teste, veritatem exigant.* Dicam ego, non poetas modò, sed nec oratores semper, verba sua fide historicâ alligare. Quid enim? (ut tecum nunc loquar Tulli) nunquam laudibus tuis obtrectatus est Hortensius? Ita hoc loco ais. At verbis tuis te convincemus. Sic enim scribis ad Quintum fratrem lib. I. epist. III. *Quantum Hortensio credendum sit, nescio. me simulatione amoris, summaq́ assiduitate quotidiana, sceleratissime insidiosissiméque tractavit, adjuncto quoque Arrio: quorum ego consiliis, promissis, praceptis destitutus, in hanc calamitatem incidi. Sed hac occultabis, nequid obsint.* Hos ipsos quoque, Hortensium, inquam, & Arrium, uti & Pompejum, sugillat epistolâ I. libri XIV. ad familiares. *Omnia*, inquit, *sunt mea culpa commissa, qui ab iis me amari putabam, qui invidebant.* Eosdem accusat horribiliter ad Atticum lib. III. epist. XIV. & XIX. atque alibi. Dicat fortasse aliquis, hæc valde confirmare sententiam inimicorum Ciceronis, qui levitatem ei exprobrare solent. Unde Laberius quoque objectabat ei, quòd soleret duabus sedere sellis. Et auctor declamationis in Ciceronem, quæ Sallustio etiam à Fabio tribuitur, exprobrat eidem, quòd aliud stans, aliud sedens, de Rep. sentiret. Quid ergo? num his quoque nos aggregabimus? Minimè verò. An dicemus cum doctissimo viro Sebastiano Corrado, fecisse Ciceronem, quod multi solent, qui prudentes sibi, & aliis, videntur? Hortensio quippe in more hoc fuisse, ut palàm Ciceronem laudaret, clàm verò præ invidiâ sugillaret. Ciceronem, qui neutiquam esset naris obesæ, similem viam iniisse: nam palàm laudâsse; apud Atticum & Q. fratrem obtrigilâsse. Ita factum esse, quod facetissimus Comicus ait *a*, [a] *Asin. act. I. sc. 3.*

Par pari datum hostimentu'st, opera pro pecunia.

Sed hoc non est satis defendere candorem Ciceronis. Quare aliter malevolis occurrendum. Negamus nos, adferri quicquam posse, unde colligatur, Ciceronem male voluisse Hortensio, aut quicquam sinistræ

de eo suspicionis concepisse, præterquam in exilio. Tum enim ea scripsit, quæ antè citabamus. Caussa verò, cur tum de Hortensio malè sentiret, non alia erat, quàm quòd consilium damnaret ab Hortensio sibi datum. Nam, cùm Ciceronem reum ageret Clodius, equestris ordo penè totus, tanquam in publico luctu, vestem mutârat; senatus idem faciendum sibi censuit; nobiles adolescentes circiter vicies mille sordidati procedebant; innumera multitudo erat, quæ paratam se diceret decertare armis adversus Clodianos. Sed Hortensius inter alios auctor erat, ut potiùs cederet furori ad tempus, quàm ut bonorum vitam servis objiceret armatis, fore enim, ut quamprimum revocetur. Cessit ergo urbe Cicero, idque extremo mense Martio. Nec, infestis adeò consulibus, Gabinio & Pisone, quos passim coloribus suis depingit Tullius, sermo ullus fiebat de revocando Cicerone. Quare pœnitere Ciceronem facti cœpit: quodque Hortensius id suasisset, non civium amore, sed invidia factum putabat. At cùm anno proximo ab exilio esset revocatus, tam scævas opiniones deposuisse videtur, de Hortensio quidem. Nam de Pompejo alia longè ratio, qui perdere Ciceronem maluit, ut postea servaret. Quemadmodum verò ante exilium, ita & post illud, conjunctissimè cum Hortensio vixit. Sine dubio facilè oborta fuisset simulatas inter oratores tantos, quorum uterque gloriæ forensis adeò appetens erat. Quippe æmulatio dissensionem parit: quâ de re vide sis Festi verba in *Amita*. Sed Titus Pomponius Atticus, quem uterque orator amore summo prosequebatur, ita horum animos moderabatur, ut omnis abesset simultas. Hoc nos docet is, qui tum temporis vixit, Cornelius Nepos, ipsius Attici familiaris. Sic enim, in Attici vitâ, de eo scripsit: *Utebatur autem intimè Q. Hortensio, qui iis temporibus principatum eloquentiæ tenebat, ut intelligi non posset, uter eum plus diligeret, Cicero, an Hortensius; & id, quod erat difficillimum, efficiebat, ut inter quos tantæ laudis esset æmulatio, nulla intercederet obtrectatio, essetque talium virorum copula.* Atque hæc satis ostendunt, quo pacto similitudo studiorum, nunc amorem, nunc odium gignat. Ciceronis verò exemplo diutiùs institi, amore viri, qui facilè hoc à me impetravit, præsertim in eâ arte, quam nunc docemus, cujus penes illum fuit principatus. Nunc cæteros, qui amari soleant, persequamur.

V. QUI

V. QUI PRÆTEREA AMENTUR.

DEcimustertius locus eorum est, coram quibus non veremur ea dicere, aut facere, quæ turpia videntur: modò hos, coram quibus ea agimus, non contemnamus. Martialis *a*: a *Lib.* 10. *ep.* 40.

Nil aliud video, quo te credamus amicum,
Quàm quod me coram pedere, Crispe, soles.

Item, coram quibus turpia facere veremur, quia apud eos in pretio esse studemus.

XIV. Quos rerum nostrarum æmulatores esse volumus, non autem obtrectatores invidos.

XV. Qui nobis subveniunt in honoribus ac divitiis comparandis. Nam non solùm beneficium accipere, sed & beneficium dare, caussa est amicitiæ. Hinc Tullius in Milonianâ; *Duos se habere semper amicissimos sperasse, te tuo beneficio, me suo.* Est & tertium amicorum genus, quo non dato tantùm beneficio quis alteri amicus est, aut solo accepto, sed dato acceptoque.

XVI. Qui fidi sunt amici; ut qui absentes perinde, ac præsentes amant; quique amicorum sunt studiosi, ita ut eos in adversis non deserant, ac ne quidem jam mortuorum amorem deponant. Ab hac laude Adrastus Capanea commendat apud Euripidem Supplicibus:

φίλος τ' ἀληθὴς ἦν, φίλος παροῦσί τε,
Καὶ μὴ παροῦσιν, ὧν ἀριθμὸς οὐ πολύς.

Sive, ut Latinè dicam,

Amicus hic præsentibus verus fuit,
Absentibusque, qualium haut est copia.

XVII. Qui non agunt simulatè, ut qui etiam sua ipsorum vitia detegunt. Nam apud amicos non erubescimus.

XVIII. Qui non sunt formidabiles, & quibus fidimus. Nemo enim amat eum, quem metuit. Ac propterea principibus, qui à populo amari velint, nihil auditu jucundius est, quàm quod de Theodetico scribit Sidonius, *Timet timeri.*

VI. EX QUIBUS AMICITIA ORIATUR, ET QUOMODO AMOR CONCILIETUR.

Efficiunt amicitiam tria inprimis.

Primum eorum est gratia, seu beneficium. Hoc enim viam ad amicitiam munit, quia ex eo cognoscimus animum alterius benevolum. Benevolentia igitur, etsi amicitia ipsa non sit, ejus tamen est fons, atque origo. Atque, ut Cicero in Lælio ait, *Ex propinquitate benevolentia tolli potest, ex amicitia non potest. Sublatâ enim benevolentiâ, tollitur ipsum nomen amicitiæ.*

Alterum est, non rogatum benefecisse: uti Tullius se fecisse scribit ad Brutum: *De sororis tuæ filiis*, inquit, *non exspectavi, Brute, dum scriberes.*

Tertium est, beneficium præstitum celare. Nam, qui non celat, suâ, non alterius caussâ, videtur fecisse. Imitandus igitur Arcesilaus, qui, ut de eo Plutarchus *a* testis est, ægrotante Apelle Chio, homine paupere, pulvinari clanculum subjecit xx. drachmas. Cui facto gemina produntur *b* de S. Nicolao, Myræ in Lycia Episcopo; quæ, ut omnibus notissima, prætereo. Egregium quoque est exemplum Lacydis; qui, Cephisocrate in judicio periclitante, annulum ab eo in terram demissum, pede imposito, contexit, eoque, ut absolveretur, caussa fuit: nec tamen hoc beneficium suum, non dico aliis, sed ne Cephisocrati quidem exposuit. Qui id nunquam rescisset, nisi adstantium unus Lacydæ factum observâsset: quemadmodum auctor est idem Plutarchus *c*.

a *De discernendo amico ab adulatore.*
b *Simeoni Metaphrastæ, atque, ut alios mittam, Ioanni Iustiniano Cretensi, cujus de S. Nicolao sermonem, cum aliis ejus viri opusculis primus edidit Oporinus an.* 1554.
c *Ibidem*

Etsi autem amicus & amet, & ametur, eoque amicitia sit amor reciprocus, sive benevolentia mutua: natura tamen amicitiæ magis in eo consistit, ut ames, quàm ut ameris. Quòd si est affectio, necesse est, ut in eo mediocritas servetur. Hoc prudentia præstat. Quæ cùm omnia honestate inprimis metiatur: nonnisi per similitudinem nomen amicitiæ meretur, quæ solam utilitatem, vel voluptatem spectat. Propterea similis est virtuti: uti & misericordia, & verecundia. Aristoteles quidem de quæstione eâ, sitne virtus, an cum virtute conjuncta, dubiè loquitur octavo Nicomachiorum. Et Aspasius, reverentiâ præceptoris, non satis apertè quæstionem decidit. Non dubium tamen, quin, si affectio sit animi, minimè virtus sit moralis. Adde quòd, si amicitia esset virtus, vir bonus amitteret virtutem aliquam, quando amici ejus

vel

vel morbo aliquo, vel à tyranno, aut aliter tollerentur. Ex hiſce omnibus cognoſcere eſt, tum Stoicos lapſos eſſe, qui amicitiam inter virtutes reponunt, eoque propter ſe experti ajunt, tum Epicureos, qui ſolius utilitatis cauſsâ amicitias ſuſcipi putabant. De Stoicis auctor Tuli. lib. III. de Finibus: de Epicureis, Plutarchus lib. de amore in liberos. Et hæc de cauſſis amoris.

Ratio ejus conciliandi eſt, ut oſtendamus, homines eſſe tales, quales eſſe ſolent amici. Cujusmodi verò ſint amici, jam vidimus.

CAP. V.

De Odio.

AMori, atque amicitiæ, opponuntur odium, & inimicitia. Differunt autem hæc ab ira multifariam. Iraſcimur nempe ob ea, quæ ad nos attinent: odimus etiam non habita commodorum noſtrorum ratione. Ira in ſingulos fertur: odium deſævit adverſus ſingula generum, & genera ſingulorum. Ira furor brevis eſt: at odium & inimicitia ſunt diuturna. Iratus intendit, ut dolorem adferat: vult enim, ut is ſentiat malum, quem ulciſcitur: at qui odit, damnum, vel perniciem afferre ſtudet; nec laborat, utrum inimicus ſentiat, nec ne.

I. QUOMODO IRA, ET ODIUM, DIFFERANT.

EX iis, quæ de amore diximus, liquet, quid ſit odio habere: nimirum, primùm velle alicui, quæ putat mala: deindo velle illius cauſsâ: denique eorum pro viribus effectorum eſſe.

Odium autem, & ira, inter ſe differunt: quòd illud ſit ἐν τῷ ἐπιθυμητικῷ a, ſicut & φιλία b: ira verò ἐν τῷ θυμοειδεῖ c. Ariſtoteles ea ſex modis diſtinguit.

I. Ira naſcitur ex iis, quæ unusquisque ad ſe pertinere cenſet: inimicitia verò atque odium etiam ſunt ſine iis, quæ unusquisque judicat ſpectare ſe ipſum. Hinc Plutarchus d: Γεννᾶται τὸ μῖσος ἐκ φαντασίας τοῦ ὅτι πονηρὸς, ἢ κοινῶς, ἢ πρὸς αὐτόν ἐστιν ὁ μισούμενος. *Gignitur odium, quòd eum, quem quis odio habet, imaginetur, vel ſimpliciter, vel erga ſe, malum eſſe.*

II. Ira ſemper eſt adverſus ſingularia, uti Socratem, aut Calliam: odium verò tum ſingularium eſt, uti Vatinii, quem homines honeſti odio ipſa bile amariori proſequebantur: tum etiam adverſus integrum genus exerceri poteſt: quomodo unusquisq; furem odit, ac calumniatorem.

a *Eâ animæ facultate, quâ concupiſcimus*

b *Amicitia.*

c *Animæ ſenſitivæ facultate, quæ ad bonum arduum tendit.*

d *Libello de invidia & odio.*

III. Ira est tempore sanabilis, odium non item. Itaque & affectus hic Græcis ἀπὸ μένειν *a* dicitur μῆνις, quam vocem Tullius rectè transfert *odium*, cùm à Stoicis definiatur ὀργὴ πεπαλαιωμένη *b*. Quanquam & *odium vetus* legas: nempe comparatè, ratione iræ, quæ accessit, atque odium non alit modò, sed auget. Livius lib. XLII. *Eumenem cum vetus odium* (adversus Persen) *stimulabat: tum recens ira, quod scelere ejus prope, ut victima, mactatus Delphis esset.*

a *à permanendo.*
b *Ira inveterata.*

IV. Illa dolorem afferre cupit, qui sentiatur: hoc, malum sentiatur, necne, susque deque habet.

V. Illa est cum molestiâ, ob injuriam acceptam, hoc doloris est expers.

VI. Illa, si multa mala fiunt, detumescit, eo quòd, qui iratus erat, alterius tandem misereatur: hoc nunquam terminatur misericordiâ. Et ratio est, quia iratus reponere injuriam, ac talionem reddere, at inimicus alterum planè exstinctum, aut pessundatum, velit. Hujusmodi animum spirant illa Phalaridis, epistolâ ad Eteonicum: Τῆς μέν τοι Πύθωνος εἰς ἐμαυτὸν δυσμενείας οὐ μόνον ζῶν, ἀλλ᾽ οὐδ᾽ ἂν ἀποθανὼν, ὃ πᾶσι συμβαίνει τοῖς τετελευτηκόσιν, ἐπιλαθοίμην. *Malevolentiæ Pythonis erga me, non vivus modò, oblivíscar nunquam, sed ne mortuus quidem, prout omnibus defunctis contingit.* Quin sæpe eò devenit furoris, ut & probet illud Græcorum *c* Ἐῤῥέτω φίλος σὺν ἐχθρῷ. *Pereant amici, dum unà inimici intercidant.* Quid amicos dico? Interdum nec vitam propriam perdere ambigit, dummodo simul tollat alienam. Ita animatus fuit Atreus, cujus illud apud Senecam in Thyeste:

Hæc ipsa pollens inclyti Pelopis domus
Ruat vel in me, dummodo in fratrem ruat.

c *Plutarch. de discernendo adulatore ab amico.*

Atque in hoc odium non ab irâ modò, sed etiam ab invidiâ differt: ut docet Plutarchus libello περὶ φθόνου καὶ μίσους *d*.

d *De invidia, atque odio.*

II. QUI ALIOS, ET QUOS, ET QUA DE CAUSSA ODISSE SOLEANT, ET QUOMODO ODIUM CONCITETUR.

LIquet, qui odio habeant, nimirum contrarii amicis.

Liquet, quos odio habeant, nempe contrarios amicis.

Odium atque inimicitiam gignunt actiones inimicitet adversantes bono, quod amamus. Ita quisquis se ab alio sentit perpetuò ἀποθυννίζεσθαι, καὶ λάγδην πατεῖσθαι *e*, non ei modò irascitur, sed & hominem odit: videnturque hoc pacto animati non ii modò, qui μελάμπυγοι *f* audi-

e *Thynni piscis instar despici, ac quasi calcibus proteri.*
f *Atriclunes, atque iracundi.*

audiunt, sed etiam, qui nomen possident ἡπάτια, ut cum Eubulo Comico loquar. Maximè autem odium accenditur, si ab iis inimiciter nobiscum agatur, à quibus maximè nos amari oportebat. Itaque acerbissima esse odia inter conjunctissimos solent, ut docet Aristoteles lib. VII. Polit. cap. VII. ubi idem gemino hoc proverbio confirmat, χαλεποὶ πόλεμοι ἀδελφῶν b. &, Οἵ τοι πέρα στέρξαντες, οἱ δὲ καὶ πέρα μισοῦσι c. Nempe, ut ait Tacitus lib. I. Annalium: *Quæ apud concordes vincula charitatis, incitamenta irarum sunt apud offensos.*

a jecorarii lenei.
b *Difficilia sunt inter fratres bella.*
c *Qui vehementer amant iidem & vehementer oderunt.*

Ratio deducendi animos ad odium est, ut ostendamus, homines esse tales, quales esse solent inimici. Ita Tullius, ut Antonium inducat in odium, crudelitatem ejus describit. Ut cùm inter alia Philippicâ IV. ait: *Nullus ei ludus videtur esse jucundior, quàm cruor, quàm cædes, quàm ante oculos trucidatio civium.* Quibus verbis non odium modò ciet, sed & metum, de quo dicendum.

CAP. VI.

De Metu.

METus, sive timor, est quidam animi dolor ac perturbatio, ob phantasiam mali imminentis, quod vel perniciem adferat, vel molestiam.

I. DE VOCABULO METUS, ET ALIIS, QUÆ IDEM SIGNIFICANT: ET QUOMODO METUS ARISTOTELI DEFINIATUR.

VOx φόβος à militiâ sumta est, propriéque dicitur, cùm quis se in fugam conjicit. Est enim à φέβεσθαι, quod est φεύγειν d. *Metus* nomen inditum est ab Jonico μέθίεσθαι, pro μεθιέναι e, quòd in eo abjiciatur & amittatur constantia, vel potiùs à μόθος, quod interdum idem est ac φόβος, teste Hesychio. Nempe ab obsoleto μέθος, ut πόθος * ab inusitato πέθω, unde Latinorum *peto*. *Timor* verò appellatur, quia propriè sit exspectatio eorum censuræ, qui in dignitate sunt constituti, παρὰ τὸ τιμᾷν f, unde ἐπιτιμᾷν g. Nisi simplicius sit deducere *timor* à δεῖμα, quod idem ac φόβος h, ut δειμαίνεσθαι, φοβεῖσθαι, eodem Hesychio teste. Vel à δίω, quo Homerus eâdem notione usus, juxta Eustathium i, qui & δείδω indè esse arbitratur. Plus autem est *timere*, aut *metuere*, quam *vereri*, unde illud: *Malo vereri, quàm timeri me à meis*: & hoc Senecæ lib. II. de Irâ: *Longè itaque ab assentatione pueritia removenda*

d *Fugere.*
e *Dimittere.*
* *Desiderium.*
f *Censere.*
g *Objurgare.*
h *Timor.*
i *In Il. π pag. 672. & 676. & Il. ι. p. 761. edit. Rom.*

est; audiat verum, & timeat interim, vereatur semper. Pavor ἀπὸ τοῦ παίειν, unde *pavire*: ab hoc *pavimentum*; item *tripudium*, quasi *terripavium*; nisi cum Turnebo *a* malis, quomodo Græci dicunt διποδιάζειν, ita & *tripudiare* dictum, sive quasi à τριποδιάζειν, sive quia ter pede feriatur terra, ut loquitur Horat. in odis *b*. *Percellere* est à veteri Græcâ voce κέλλειν, quia animus quasi verberatur imminentis mali opinione. Κέλλειν enim est κινεῖν, atque interdum etiam κινεῖσθαι, sive κλίνειν: sanè à κέλλειν sunt μάκελλα, δίκελλα, *celsus*, *excellere*, *recellere*, quod apud Lucretium est lib. II. Festus rectè interpretatur *reclinare*. *Formido* est à formis sive spectris: *forma* verò est ex μόρφη, κατὰ μετάθεσιν *c*. Nisi veteres *formus* dixêre pro *calidus*, atque indè *formido*; quia nonnullis præ metu sudor prorumpit. *Terror* est à τέρας *d*. Terrent enim monstra. Vel potiùs è τρέω, quod idem ac τρέμω *e*. Hæc dicta sunto de vocum caussis; quarum nonnullas etiam adduxit Cæsar Scaliger adversus Cardanum Exercit. cccx. At pleniùs de iis omnibus in Originum libris diximus.

a Lib. 25. Advers. cap. 29.
b Lib. 3. od. 18.
c Per literarum transpositionem.
d Monstrum.
e Tremo, trepido.

II. QUID SIT METUS.

ARistoteli definitur φόβος, λύπη τις, ἢ ταραχὴ ἐκ φαντασίας μέλλοντος κακοῦ, ἢ φθαρτικοῦ ἢ λυπηροῦ. h. e. *Metus est dolor quidam, ac perturbatio, ex opinione impendentis mali, quod vel perniciem, vel molestiam afferre possit.* Dico mali, quod perniciem aut dolorem afferat, quia non qualecunque metuitur malum, (neque enim metuimus ingenium hebes, aut injustitiam) sed quod possit afferre interitum aut dolorem, & quod propè absit. Quæ enim procul sunt, non metuuntur; quomodo non timemus, quòd moriendum sit, quia longè quilibet mortem abesse arbitratur. Insigne hujus rei exemplum habemus in Junone primo Æneidos, quæ conabatur Trojanos avertere ab Italiâ, quia metuebat Carthagini,

Quam Iuno fertur terris magis omnibus unam
Posthabitâ coluisse Samo.

Metuebat autem ob malum impendens, quia jam

--- *Progeniem Trojano à sanguine duci*
Audierat, Tyrias olim quæ verteret arces.

Ex hâc verò metus definitione, liquet etiam, quomodo debeat spes definiri. Nam etsi spei propriè opponitur desperatio, tamen, cùm pinguiori loquimur Minervâ, contrariam quoque metui spem facimus: quippe quæ repugnent: quia metus est, cùm malum propinquum est, quod

quod optamus no adveniat; ſpes eſt, cùm bonum eſt propinquum, quod optamus ut adveniat. Erit igitur ſpes gaudium ex opinione impendentis boni, quod aut conſervare, aut voluptatem adferre poſſit.

III. QUI METUANT, ET IN QUOS NON CADAT METUS.

Metuunt, qui ſe aliquid paſſuros arbitrantur: ac tunc metuunt, cùm ſe putant paſſuros. Contrà non metuunt, qui ſe nihil autumant paſſuros, ſive à rebus, ſive à perſonis. Certè, ex Stoicorum ſententiâ, vir ſapiens & juſtus, quia nihil ſibi præſtandum putat præter culpam, haut extimeſcit, ſi Saturnius oculus in domum incubuerit, aut, Nauſiclidis inſtar, οὔτι ἔαρ, οὔτι φίλους ἴχῃ *a*: quin, ut de eo ſcribit Horatius *b*, *a Neque ver, neque amicos habeat.*

Si fractus illabatur orbis *b Od. 3. lib. 3.*
Impavidum ferient ruinæ.

Verùm de Stoico ſapiente nunc non laboramus: ſed iis, qui ſe pati poſſe, nec tamen paſſuros, exiſtiment. Cujusmodi duo ſunt hominum genera.

I. Qui proſpero utuntur fortunæ ſtatu, eoque uti exiſtimantur: unde contumelioſi ſunt, ac contemptores, & audaces: talesque redduntur divitiis, robore, multitudine amicorum, potentiâ.

II. Qui deſperatæ ſunt ſalutis. Nam ita plurimùm uſu venit, ut qui, leviculo in malo, Teletis aut coturnculæ animum habent, multaque agunt ac dicunt generoſo animo indigna; hi, ſimul atque ſe malorum fluctibus obrui ſentiunt, ac nullum amplius ſpei relictum locum, ſi quidem probi ſint, Achilleum quiddam ſpirent, ſin improbi, auſint *aliquid brevibus Gyaris & carcere dignum c*. Terentius Andr. *d*, *c Iuvenal. ſat. 1.*

Ut animus in ſpe, atque in timore, usque antehac intentus fuit, *d Act. 2. ſc. 1.*
Ita, poſtquam ademta ſpes eſt, laſſus, cura confectus ſtupet.

Ovid. lib. I. Triſtium el. IV.

— Audaces cogimur eſſe metu.

Et lib. II. de Ponto el. II.

Tuta petant alii. fortuna miſerrima tuta eſt.
Nam timor eventus deterioris abeſt.

Hinc nutrix Medeæ apud Senecam ait:

Qui nil poteſt ſperare, deſperet nihil.

Et Troadibus ait Andromacha.

Miſerrimum eſt timere, cùm ſperes nihil.

Atque indè lux Arnobio lib. I. adversus nationes: *Et in pericula capitis immittere se spontè temeraria d[illegible]atione voluerunt.* Idem eodem: *quid ô participes rationis audetis homines proloqui? quid effutire? quod promere temeraria vocis desperatione tentatis?* Et lib. IV. *Aut aliquem sumserimus temeraria in Deos desperatione contemtum.* Sanè hæc eruditissimi scriptoris verba probè conveniunt nautarum generi. Nam desperatione temerarii sunt, atque impii in Deum, unde & eos

a *Thebaid.* Æschylus *a* vocat θερμούς, ac τοῖς εὐσεβέσιν *b* opponit. Quanquam ali-

b *Piis.* ter hâc de re Scipio Gentilis lib. I. παρέργων cap. XII. Dido quoque argumento nobis est, quàm ii, qui sibi videntur jam inter Orci cancros adhærere, nihil ultrà extimescant. Quippe ea derelicta ab Æneâ, quod ei suppliciorum omnium gravissimum videbatur, *mortem* non fugit, sed *orat: tædet cœli convexa tueri,* Se quoque increpat, quòd Æneam non fuerit bello persecuta. Ait enim: *Quem metui moritura?* Itidem Euryali mater, interemto filio, quasi rebus jam omnibus conclamatis, ni-

c *9. Æ.* hil planè mortem reformidat. Itaque ait *c*:

> *Figite me, siqua est pietas, in me omnia tela*
> *Conjicite, ô Rutuli, me primam absumite ferro:*
> *Aut tu, magne pater divûm, miserere, tuoq;*
> *Invisum hoc detrude caput sub Tartara telo.*

Exemplo etiam fuerint Syracusani, qui, cùm Dionysius senior pecunias extorqueret, lamentabantur, & supplices orabant, de inopiâ suâ mirificè conquerentes. Atque hoc ille iterum iterumque egit, ita ut eos penitus exhauriret. Nihilo secius tributum ab iis exigebat. At illi tum ridere, inque foro obambulantes falsè etiam in eum dicta jacere. Tum demum desisti tyrannus jussit, & caussam addidit, Νῦν γὰρ οὐδὲν

d *Nunc nihil ultrà habent, quia nos contemnunt.* ἔχουσιν, ὅτι καταφρονοῦσιν ἡμῶν *d*. Nimirum non metuebant ultrà, quia omnia amiserant. Auctor Plutarchus in Apophthegm. Neque duces rei militaris intelligentes nesciunt, ipsam quoque necessitatem spiritus interdum addere, desperatione audaciam pariente. Sanè, ut Vegetii *e*

e *Lib. 3. c. 21.* verbis utar, *Scipionis laudata sententia est, viam hostibus, qua fugiant, muniendam.* Nimirum, quia quandoque, ut apud eundem *f* le-

f *Lib. 3. c. 25.* gimus, *ex desperatione crescit audacia, &, cùm spei nihil est, sumit arma fortitudo.* Neque ratio hujus rei obscura est. Nam quia nulla est spes reliqua, timere nequeunt. Timor enim requirit dubiam consultationem inter spem metumque, ita ut, ubi alterutrùm horum abest, etiam absit alterum. Vide Senecam epist. V. ad Lucillium, & Ant. Muretum lib. XII. Var. lect. cap. V.

IV. QUI

IV. QUI METUANTUR.

Metuuntur autem,

I. Quorum in manu salus nostra est. Cicero pro Quinctio ad C. Aquilium; *Non minùs sæpe venit in mentem potestatis, quàm æquitatis tuæ: propterea quod omnes, quorum in alterius manu vita posita est, sæpius illud cogitant, quid possit is, cujus in ditione sunt, quàm quid debeat facere.* Huc refer conscios rei atrocis: semper enim periculum est, ne prodant. Hinc Juvenalis sat. III:

Quis nunc diligitur, nisi conscius, & cui fervens
Æstuat occultis animus, semperq; tacendis?

Et mox:

Carus erit Verri, qui Verrem, tempore quo vult,
Accusare potest.

Idem aliquanto pòst de Græculis inquit,

Scire volunt secreta domus, atque indè timeri.

II. Qui possunt injuriam facere. Ut qui alios gaudent salibus defricare. Velut mimi, satyrici, epigrammatum scriptores. Horat. lib. I. sat. IV:

Omnes hi metuunt versus, odêre poëtas;
Fœnum habet in cornu, longè fuge, dummodo risum
Excutiat sibi, non hic cuiquam parcet amico,
Et quodcunque semel chartis illeverit, omneis
Gestit à furno redeuntes scire, lacuq;,
Et pueros, & anus.

Cicero lib. VII. epist. XI. ad Trebatium: *Si te citò retuleris, sermo nullus erit: sin frustra diutius abfueris, non modò Laberium, sed etiam sodalem nostrum Valerium, pertimesco. mira enim persona induci potest Britannici Jurisconsulti.* Ait, si Trebatius diu hæserit Samarobrinæ, nec unctiùs manum retulerit, periculum esse, ne, quia ex Jurisconsulto factus sit miles, & interim non ausus fuerit Cæsarem in Britanniam sequi, eò ab hominibus falsis sub personâ Britannici Jurisconsulti ridendus cunctis proponatur: præsertim à Dec. Laberio, mimorum scriptore, atque item à Valerio: sive is est L. Valerius Jurisconsultus, Ciceroni alibi *a* quoque memoratus; sive Valerius Catullus, cujus epigrammata (de illis fœdis, etsi purissimæ impuritatis, nunc non loquor) omnibus omnium eo in genere præcellunt: in quibus & unum ad ipsum

a *Lib. I. epist. ult. & lib. 3. epist. 1.*

exstat

exſtat Ciceronem. Quanquam autem omnes illi, ut diximus, metuantur, qui poſſunt injuriam facere: magis tamen ab iis timemus, qui à nobis affecti ſunt injuriâ, vel affecti ſibi videntur. Semper enim obſervant occaſionem ulciſcendi. Ideo Alcibiades, ab Athenienſibus revocatus, non obtemperavit. Nempe ſciebat, quàm multos Athenis offendiſſet. Et crimen de Mercurii ſtatuis ab eo mutilatis ac dejectis, grave omnino erat. Uti & quòd myſteria privatim per ludibrium factitâſſet in contemtum religionis. Tanto magis ſibi metuebat ab inimicis. Rogatus, an non crederet ſe patriæ, τὰ μὲν ἄλλα, ἔφη, πάντα· περὶ δὲ ψυχῆς τῆς ἐμῆς οὐδὲ τῇ μητρὶ, μήπως ἀγνοήσασα, τὴν μέλαιναν ἀντὶ τῆς λευκῆς ἐπενέγκῃ ψῆφον, i. e. *alia*, inquit, *omnia; ſed vitam meam ne matri, quidem ne ignorans calculum nigrum pro albo ferat.* Auctor Plutarchus in Alcibiadis vita. Uti & Ælianus lib. XIII. Var. Hiſt. cap. XXXVIII. Nec ſolùm metuimus, quos injuriâ affecimus; ſed etiam, qui nos affecêre injuriâ, partim quia crimine ex uno, quomodo erga nos affecti ſint, judicamus, partim quia, qui malum dedêre, reformidant talionem, eóque non poſſunt non malè velle. Propterea Polynices, qui contra pactum regno paterno excluſus erat ab Eteocle, ne induciarum quidem tempore ad colloquium aliter, quàm ſtricto gladio, veniro auſus erat. Unde ſic fratrem compellat *a*:

a Apud Euripidem Phœniſſis.

> Ἅπαντα γὰρ τολμῶσι δεινὰ φαίνεται,
> Ὅταν δι' ἐχθρᾶς ποὺς ἀμείβηται χθονός.
> *Nil non videtur facere & audaci metum,*
> *Hoſtile cùm pes per ſolum profert gradum.*

b Æn. 3.

At Achæmenides, quem Ulyſſes in Sicilia reliquerat *b*,

> *--- ubi Dardanios habitus, & Troïa vidit*
> *Arma procul, paulùm adſpectu conterritus hæſit.*

Neque homo Græcus metuit Trojanos, contra quos arma tulerat.

III. Præterea metuuntur illi, qui eandem rem affectant, cùm tamen fieri nequeat, ut ſimul potiantur. Cic. I. Offic. *Quod eſt apud Ennium, Nulla ſancta ſocietas, nec fides regni eſt, id latiùs patet. Nam quicquid ejusmodi eſt, in quo non poſſint plures excellere, in eo plerumq; fit tanta contentio, ut difficillimum ſit ſanctam ſervare ſocietatem.*

IV. Etiam metuuntur; qui formidabiles meritò ſint præſtantioribus. Nam quos hi jure metuant, facilè oberunt inferioribus.

V. Quos reâpſe metuunt præſtantiores.

VI. Qui ſuſtulerunt nobis præſtantiores.

VII. Qui invaſerunt nobis inferiores. Aut enim jam metuendi ſunt, aut

aut timendi erunt potentiores facti. Ita Græci, etsi vires suas longè Illyriorum potentiæ præferrent; tamen, his à Philippo rege devictis, sibi etiam ab eodem metuerunt.

VIII. Timentur etiam amici eorum, qui injuriam passi sunt, aut inimicorum, aut adversariorum, non qui ad iram sunt præcipites, ac liberiùs loquuntur; sed mansueti, dissimulatores, astuti. Nam facilè nobis cavemus ab iis, qui apertè sunt inimici: at non item ab iis, qui animo quidem sunt exulcerato, sed sciunt simulare & dissimulare: quippe qui, cùm maximè aliud agere videntur, maximè in eo sint, ut magnum nobis dent malum. Exemplo esto Ulysses Homericus, qui injurias procorum dissimulavit, usque dum eos interimendi affulserat occasio. Nec fugit hoc C. Cæsarem *a*, qui cùm ab delatoribus cognovisset, M. Antonium, & Dolabellam, res novas moliri; acutè respondit, nihil se metuere ab his, sed à pallidis ac macilentis illis. Cassium autem, & Brutum signabat. Auctor Plutarchus in Cæsare. Nempe, ut nutrix Medeæ apud Senecam ait:

a Plutarchus in Cæsare.

Ira, quæ tegitur, nocet.
Professa perdunt odia vindictæ locum.

Atque hi sunt, qui metuuntur: unde facile est videre, qui non metuantur. Nempe à quibus nihil nos passuros putamus, sive quia non malè velint, sive quia nihil possint. Ut, captâ à Lacedæmoniis Cadmeâ, suspecta iis fuit Ismeniæ potentia, quem idcirco vinctum rapuêre Spartam, ac paulò pòst necârunt. Suspecta quoque virtus Pelopidæ, Pherenici, Androclidæ, & quorundam aliorum, qui, cùm fugâ sibi consuluissent, exulare jussi sunt. At Epaminondam, qui Thebis permanserat, degere ibidem permiserunt, quia non metuerent sibi ab eo, sed omnino contemnerent, διὰ μὲν φιλοσοφίαν ὡς ἀπράγμονα, διὰ δὲ πενίαν ὡς ἀδύνατον· *partim quòd philosophiæ addictus à rebus gerendis abstineret, partim quia, ob paupertatem, parùm aut nihil posset*: ut est apud Plutarchum in Pelopidæ vitâ.

IV. DE REBUS IIS, QUÆ METUM INCUTIUNT.

Metuenda sunt, quæ interimunt, quæ magnam molestiam afferunt, quæ signa sunt rerum metuendarum. Ut si quis est vel inimicus, & potens, cujusmodi nocere & vult, & potest: vel injustus, & potens, quippe quem potentes metuunt, eundem exstinctum cupiunt.

Cicero lib. II. ad Atticum epist. XXI. de Pompejo: *Et timeo, tam vehemens vir, tamq; acer in ferro, & tam insuetus contumeliæ, ne omni animi impetu dolori & iracundiæ pareat.*

Maximè autem quatuor malorum genera animos exsternant, horroremque incutiunt.

I. Primùm, quæ corrigi nullo modo possunt. Certè non admodum reformidamus levem in mercibus jacturam: at cautio omnibus modis est, ne vitam deperdamus. Idcirco in militia bis peccare non licebat. Sanè centuriones ac duplicarios, quòd ordines reliquissent, virgis cædebant, ac securi quoque percutiebant, ut cognoscimus è secundo Livii libro.

II. Idem præstant, quæ emendare non sit in nostrâ, sed adversarii potestate.

III. Par eorum ratio, quæ nonnisi summâ cum difficultate corrigi queunt: ut siquis insigni ignominiæ maculâ fuerit notatus. Neque enim facilè sordes vitæ eluuntur.

IV. Præterea horribilia sunt ea omnia, quæ miserationem in nobis concitare possunt, quòd statuamus eadem nobis posse contingere. Itaque Æneas magno se ait metu horroreque perculsum fuisse, cùm intellexisset, Polydorum crudeliter adeò interemtum esse à Polymnestore, Thracum rege *a*:

a 3. Æn.

Tùm vero, inquit, *ancipiti mentem formidine pressus*
Obstupui, steteruntq; comæ, & vox faucibus hæsit.

Quod si res aliqua sit planè insolens, eò faciliùs horrorem incutit. Unde Justinus initio libri XIV: *Ne fama, aut rem id majus extolleret, aut militum animos rerum novitate terreret.*

V. QUOMODO METUM INCUTIAT ORATOR.

Ratio metu judices percellendi est, ut ostendatur, aliquid eos imminentis mali pati posse, idque conferendo illos cum aliis, qui licèt majores, tamen sint affecti clade: quòd item æquales passi sint, vel patiantur.

I. Ea, quæ non arbitrabantur.

II. Tunc, cùm minimè arbitrabantur.

Exemplum ejusce rei è Tullio adferam. Is, ut judicibus metum commoveat ex eo, quod Cn. Carboni à Verre contigerat: *Nunc*, inquit, *quamvis sint homines, qui mortuum Cn. Carbonem oderint, tamen*

men hi debent, non quid ille accidere voluerint: sed, quid ipsis in tali re metuendum sit, cogitare. Commune est hoc malum, communis metus, commune periculum. Nullæ sunt occultiores insidiæ, quàm eæ, quæ latent in simulatione officii &c. Idem eo timorem incutit, quòd Verres pupillos spoliârat. *Communis*, inquit, *est caussa, commune periculum, communi præsidio talis improbitas, tanquam aliquod incendium, restinguenda est. Habemus enim liberos parvos: incertum est, quàm longa nostrûm cujusque vita futura sit. Consulere vivi ac prospicere debemus, ut illorum solitudo & pueritia quàm firmissimo præsidio munita sit* &c. Vide & apud Herodotum lib. VII. orationem Artabani, quâ metum injicere studet Xerxi, ne bellum inferat Græcis. Et hæc de metu.

CAP. VII.

De Confidentia.

Metui contraria est audacia sive confidentia. Ea spes cum phantasia rerum salutarium, quasi prope sint, iis, quæ metum incuterent, vel nullis existentibus, vel procul remotis.

I. QUID SIT CONFIDENTIA.

Timori opponitur *fidentia*: unde Cicero lib. II. de Divinatione: *Timidè fortasse signifer evellebat, quod fidenter infixerat.* Estque *fido* ex Græco πείθω. Nam πείθεσθαι, *persuaderi, credere, fidere.* Atque hinc *fides*, non quia fiat quod dictum, ut Tullius a Στωϊκωτέρως ἐτυμολογίζει b. Apud Græcos τῷ φόβῳ opponuntur θάρσος, & θράσος: quorum illud in bonam, hoc in malam partem accipitur, juxta Suidam, & alios. At Latinis *confidentia interdum in bona significatione, interdum in mala ponitur: sed fiducia semper in bona*: ut Donatus tradit ad Andr. Act. V. Sc. III.

a. *Lib. I. de Offic.*
b *Magis Stoicorum more, quàm verè, originem vocis assignat.*

Aristoteli, quia naturâ vox media est, laxiùs sumitur; eoque hoc pacto definitur: Θάρσος, μετὰ φαντασίας ἡ ἐλπὶς τῶν σωτηρίων ἐστὶν ὡς ἐγγὺς ὄντων, τῶν δὲ φοβερῶν, ἢ μὴ ὄντων, ἢ πόρρω ὄντων. *Confidentia est spes conjuncta cum opinione rerum salutarium ferè præsentium, metuendarum autem quæ aut non sint, aut procul absint.* Ciceroni in secundo de Inventione Fidentia est, *per quam magnis & honestis rebus multum ipse animus in se fiducia certâ cum spe collocavit.*

II. QUI CONFIDANT.

Fidentes sunt, qui ejusmodi habent opinionem, puta in periculo suo, non autem alterius. Nec enim audaciæ, aut fortitudinis est, quod plerique duces bellici magna quidem ausint, sed ita, ut ipsi sint extra teli jactum. Equidem non diffiteor, præfectos militiæ minùs, quàm gregarios milites, esse ingentibus periculis exponendos, cùm magis à consilio providi ducis, quàm ab impetu intrepidi militis, salus exercitus dependeat: attamen non propterea is verè audax dicendus, qui magna ausit periculo militis, sed is demum, qui ipse eodem periculo se involvat. Ac multo minùs medicus ille fidens erit, qui, quasi ægri nihil aliud essent, quàm victimæ quædam, quæ pro medicorum gloriâ mactentur, ita scientiæ & opum aucupio, per remedia, quæ expertus nec ipse, nec alius sit, sceleratè agat experimenta. Quæ non fiducia est, sed crudelis inhumanitas. Nempe, ut dixi, non in alienis, sed propriis periculis, confidentia sita est. Quomodo fiduciam habent,

I. Quia mala nunquam sunt experti.

II. Qui mala sunt experti, sed iis emerserunt.

Alios certè animat, & armat, quòd mali magnitudinem ignorent: (dulce enim bellum inexperto) alios verò, quòd crebro usu varias addidicerint rationes, quibus incolumes evadant. Prioris generis exemplum nobis proposuit Poëta in Lauso, qui, ob belli inscitiam, ne quidem dubitavit congredi cum Ænea, quem idcirco ita increpat vir fortissimus *a*:

a 10. Æn.

Quò moriture ruis, majoraq; viribus audes?
Fallit te incautum pietas tua.

Ac subdit Poëta:

— Nec minùs ille
Exultat demens.

Alterius generis exemplum apud eundem habemus in Turno: qui neutiquam hastas abjicit, conspecto ingenti Æneæ exercitu, sed virtuti suæ confidit. Ita enim de eo scribit idem *b*:

b *Eodem libro.*

Haut tamen audaci Turno fiducia cessit,
Littora præripere, & venientes pellere terrâ.
Ultro animos tollit dictis, atque increpat ultro.

Par quoque ratio est in navigantibus, quorum quidam non commoventur timore, quia non considerant periculi magnitudinem: quidam

eo non commoventur, quia nôrunt rationem enatandi in naufragio, aut antea ſeſe è naufragio incolumes evaſiſſe cogitant. Hoc argumento ſuos conſolatur Æneas primo præclari operis:

O ſocii, neque enim ignari ſumus ante-malorum,
O paſſi graviora, dabit Deus hic quoque finem.
Vos & Scyllæam rabiem, penituſq́; ſonantes
Acceſtis ſcopulos: vos & Cyclopea ſaxa
Experti: revocate animos, mœſtumq́; timorem
Mittite: forſan & hæc olim meminiſſe juvabit.

Atque apud Juſtinum lib. xxx. Philippus, Macedoniæ rex pene ultimus, hortatur ſuos, *referendo Perſas, Bactros, Indoſq́; & omnem Aſiam, Orientis finem, à Macedonibus perdomitum.* Ac Flamininus conſul (ut ibidem legas) *relatione rerum recentiſſimè geſtarum ſuos ſtimulabat in prælium, oſtendendo, hinc Carthaginem cum Sicilia, indè Italiam, & Hiſpaniam, Romanâ virtute perdomitas.*

III. Præterea fiduciâ præditi ſunt, qui animadvertunt, rem non metui ab æqualibus, vel inferioribus, ac omnino iis, quibus ſe judicant præſtantiores. Item fiduciam addit, ſi periculi nihil videant homines prudentiſſimi. Unde in ſuadendo plurimùm valet viri ſapientis auctoritas: uti è contrario, ſi homo imprudens alicujus rei auctor eſſe velit, etiam tutiſſima timentur. Auſonius epigr. ad Theodoſium imp.

Agricolam ſi flava Ceres dare ſemina terræ;
Gradivus jubeat ſi capere arma ducem,
Solvere de portu claſſem Neptunus inermem,
Fidere tam fas eſt, quam dubitare nefas.
Inſanum quamvis hyemet mare, crudaq́; tellus
Seminibus, bello nec ſatis apta manus,
Nil dubites, auctore bono.

IV. Fiduciam etiam præbet, ſi polleamus rebus illis, quibus excellunt, qui metuendi ſunt: nimirum multitudine pecuniarum, robore corporis, firmitate regionis, potentiâ amicorum, præſtantiâ eorum, quæ ad bellum parantur, vel omnium, vel maximorum. Unde Juſtinus initio libri XXII. *Partem civitatum fiducia virium reſiſtentem.* Similiaque paſſim ſe offerunt.

V. Confidunt etiam, qui injuriam fecerunt, aut nemini, aut non multis, aut non iis, à quibus metuunt. Nam iſtiuſmodi fidunt innocentiæ ſuæ.

VI. Qui se Deum habere propitium colligunt, vel ex signis vel ex auguriis, vel ex oraculis. Æneid. XII:

— Primusq; Tolumnius augur;
Hoc erat, hoc votis, inquit, quod sæpe petivi.
Accipio, agnoscoq; Deos: me, me duce ferrum
Corripite, ô Rutili.

Et eodem libro:

Nequa meis esto dictis mora, Jupiter hâc stat.

Quomodo & Ennius dixerat *a* in VII. Annal.

Non semper vestra evertit. nunc Iupiter hâc stat.

a Apud Macrobium lib. 6. Saturn. cap. 8.

Etiam Diomedes in IX. Iliados Agamemnonem increpans, quòd fugam suaderet, ait, utcunque alii etiam Græcorum se conjicerent in fugam, se tamen & Sthenelum perstituros in bello, usque dum ceperint Ilium: ec fiduciæ hujus caussam addit,

— Σὺν γὰρ Θεῷ εἰλήλουθμεν *b.*

b Nam cum Deo venimus. sive Deo favente.

Pertinet huc quoque ille Tyrtæi pentameter:

Θαρσεῖτ', οὔπω Ζεὺς αὐχένα λοξὸν ἔχει.
Audete: necdum enim Jupiter (ut Paccuvianâ voce utar) *incurvicervicus est.*

Etiam sacerdotes Delphici, adversus Gallos pugnaturi, persuasêre exercitui, Phœbum, Dianam, ac Palladem, à se visos, eosque fore pugnæ antesignanos, & victoriæ socios. Quâ re tantum animi suis addidere, ut à quatuor millibus sexaginta quinque millia (tot enim in exercitu suo Brennus habuit) vincerentur, quemadmodum Justinus refert lib. XXIV. Inter alia, *Contrà*, inquit, *Delphi plus in Deo, quam in viribus, reponentes, cum contemtu hostium resistebant.*

VII. Denique fidentiores etiam sunt, qui priores sunt adorti. Quò pertinet illud Livii lib. XXVIII. *Plus animi est inferenti periculum, quam propulsanti.* Et Vegetius lib. III. cap. XVIII. cùm suasisset duci, ut prior aciem instruat, hanc etiam caussam adducit, *Et tuis auges confidentiam, & adversariis fiduciam minuis: quia fortiores videntur, qui provocare non dubitant.*

III. QUIBUS IN REBUS, ET QUIBUS DE CAUSSIS, CONFIDERE SOLEAMUS.

Quibus in rebus confidentes simus, noverimus, si caussas fiduciæ perspectas habeamus.

Fidentiam autem afferunt,

I. Mala

I. Mala admodum remota. Ea enim existimamus non facilè nobis nocere posse.

II. Salutaria penè præsentia. Hæc enim erigunt animos jacentes afflictosque.

Ita Trojani obsessi, Æneâ absente *a*, — a 10. *Æn.*

— miseri stant turribus altis
Nequicquam, & rarâ muros cinxêre coronâ.

At, ut in conspectu erat Æneas cum exercitu adventans,

— clamorem ad sidera tollunt
Dardanidæ è muris: spes addita suscitat iras:
Tela manu jaciunt.

Sunt autem varia eorum genera, quæ spem salutis proximam esse ostendant.

I. Illa, quibus spes emendationis.

II. Auxilia vel multa, vel magna, vel utraque. Ita, cùm Latinus de victoriâ desperans pacem cum Trojanis facere cogitaret, confirmat eum Turnus à multis magnisque auxiliis. Ait enim *b*: — b 11. *Æn.*

Non erit auxilio nobis Ætolus, & Arpi?
At Messapus erit, felixq́; Tolumnius, & quos
Tot populi misêre duces: nec parva sequetur
Gloria delectos Latio, & Laurentibus arvis.
Est & Volscorum egregiâ de gente Camilla,
Agmen agens equitum, & florentes ære catervas.

III. Si neque injuriam acceperimus, neque intulerimus: ideoque adversarii sint nulli, aut impotentes, & è vulgo, vel qui non plus, quàm vulgares animæ, possint. Præstantiores enim censent, haut inesse vulgo lædendi facultatem: quomodo ἐν ξυνῷ ἰχθύϊ ἀκάνθας οὐκ ἐνεῖσιν, ὥς φησιν ὁ Δημόκριτος *c*. *vulgari pisci non insunt spinæ; ut ait Democritus.* — c *Plutarchus lib. 2. Sympos. quæst.* 10.

IV. Si quid beneficium à nobis acceperint, aut in nos contulerint. Ita Cicero orat. pro Marcello Cæsari persuadere conatur, nullas esse intimendas insidias, quia neminem eorum læserit, qui superstites sint, omnibus autem benefecerit. *Quisnam*, inquit, *est iste tam demens? de tuisne? tametsi qui magis sint tui, quàm quibus tu salutem insperantibus reddidisti? an ex eorum numero, qui unà tecum fuerunt? non est credibilis tantus in ullo furor, ut, quo duce omnia summa sit adeptus, hujus vitam non anteponat suæ. At si tui nihil cogitent sceleris, cogitandum est, nequid inimici. Qui? Omnes enim, qui fuerunt, aut sua pertinacia vitam amiserunt, aut tua misericordia retinuerunt, ut*

aut

aut nulli superſint de inimicis, aut, qui ſuperfuerunt, amiciſſimi ſint.

V. Si aut plures ſint, aut præſtantiores, aut, qui & multitudine, & viribus ſuperent. Unde idem fiduciam in civibus gignit orat. Catilinaria II. *Inſtruite nunc, Quirites, contra has tam præclaras Catilinæ copias veſtra præſidia, veſtrosq́; exercitus: & primùm gladiatori illi confecto & ſaucio, conſules, imperatoresq́; veſtros, opponite. Deinde, contra illam naufragorum ejectam, ac debilitatam manum, florem totius Italiæ, ac robur educite. Jam verò urbes coloniarum ac municipiorum reſpondebunt Catilinæ tumulis ſylveſtribus. Neque verò cæteras copias, ornamenta, præſidia veſtra, cum illius latronis inopia, atque egeſtate, debeo conferre.*

Ratio gignendi fiduciam eſt, ut oſtendatur, res ſalutares prope exiſtere: res verò metuendas vel non eſſe, vel procul abeſſe.

CAP. VIII.

De Pudore.

PUdor eſt dolor quidam, ac perturbatio ob infamiæ opinionem, quando mala vel præſentia ſunt, vel præterita, vel imminent. Impudentia verò eſt, qua deſpicimus iſtiuſmodi, neque iis perturbamur.

I. DE VOCABULO PUDORIS, ET ALIIS EJUSDEM SIGNIFICATI. ET QUOMODO DEFINIATUR.

SEquitur pudor ſive verecundia. Quam Ariſtoteles quidem numerat inter πάθη, verùm alii plerique inter habitus animi referre malunt: atque hâc in re ab Ariſtotele quoque diſceſſit Alexander Aphrodiſienſis. Pudoris nomen, juxta Cæſarem Scaligerum *a*, eſt metaphoricum, quòd in eo adverſetur ſenſus, ſicut in putidis. Niſi potius ab Hebræo *bos*, aut Chaldæo & Syriaco *behat*, quæ notant, *puduit, erubuit*. Verecundiæ vox anguſtior eſt, quia notat magnam opinionem reprehenſionis, quia væ, i. e. valde remur, h. e. putamus ipſam rem. Abjectâ alterâ vocali ex diphthongo facta brevis eſt ſyllaba, ſicut in feneſtrâ παρὰ τὸ φαίνειν, & in Phlegethonte παρὰ τὸ φλέγειν καὶ αἴθειν. Ita idem Scaliger *b*. Verùm de diphthongo adſtipulari ſummo viro nequeo: cùm neque in compoſitis aliis *ve* per diphthongum ſcribatur, ſed nudâ vocali, ut cogno-

a *Adverſus Cardanum Exercit.* 312.

b *Ibidem.*

cognoſcere eſt ex *vegrandis*, *vecors*, *veſanus*; de quibus apud Gellium *a*, & Feſtum. Imò fortaſſe *vereri*, unde *verecundus*, eſt ab Hebræo *jare*, quod idem notat. Nempe ut litera *jod* in *vau* abeat, quod apud Chaldæos, & Arabes, crebrum.

a *Lib. 5. c. 12.*

Si audimus Damaſcenum *b*, differunt eo αἰδὼς & αἰσχύνη, quia αἰδὼς ἐστι φόβος ἐπὶ προσδοκίᾳ ψόγου· αἰσχύνη δὲ, φόβος ἐπ᾽ αἰσχρῷ πεπραγμένῳ. h. e. *αἰδὼς est metus ob exſpectationem vituperii: αἰσχύνη metus ob aliquid turpiter factum.* Ita αἰδὼς anguſtius ſit, quàm pudor: quippe eo ſignetur verecundia ſive pudor honeſtus. Nomen ei ab α στερητικῷ *c*, & ἰδεῖν *d*, ut propriè ſonet *δυσωπίαν e*. Sanè, ut proverbio fertur, αἰδὼς ἐν ὀφθαλμοῖς *f*: quo de Eraſmum in Chiliadibus vide, & Henricum Stephanum in eas annotationibus. At αἰσχύνη eſt ab αἶσχος, quod eſt *turpitudo*, *fœditas*. Ideo & αἰσχύνη, teſte Agellio lib. IX. cap. VI. definitur φόβος δικαίου ψόγου *g*. Sed nihil certius eſt, quàm, αἰσχύνη quoque in bonam interdum accipi partem. Itaque voce eâ laxiùs uſus eſt Ariſtoteles, ut definitio oſtendit. Nam αἰσχύνη illi eſt λύπη τις καὶ ταραχὴ, περὶ τὰ εἰς ἀδοξίαν φαινόμενα φέρειν τῶν κακῶν, ἢ παρόντων, ἢ γεγονότων, ἢ μελλόντων. *Pudor eſt dolor quidam & animi perturbatio, quæ naſcitur ob mala, vel præſentia, vel præterita, vel futura, quæ ad infamiam deducere videntur.* Impudentia verò eidem eſt, quâ quis nullâ iſtiuſmodi rerum curâ tangitur.

b *Lib. 2. Orthodoxæ fidei cap. 15.*
c *Privativo.*
d *Videre.*
e *Verecundia non ſinens, ut aliquem intueamur.*
f *Pudor eſt in oculis.*
g *Metus juſtæ reprehenſionis.*

II. QUOS PUDEAT.

EOs pudet, qui dolent offenſione exiſtimationis. Hujuſmodi ſunt.

I. Si qui habeant apud ſe, quos revereantur ac curent; ſive iſti præſentes, ſive vicini, ſive cogituri ſint id, quod præter decorum dicimus, aut agimus. Phædra apud Euripidem in Hippolyto:

Ἐμοὶ γὰρ εἴη, μήτε λανθάνειν καλὰ,
Μήτ᾽ αἰσχρὰ δρώσῃ μάρτυρας πολλοὺς ἔχειν.

Quorum ſententia eſt,

Nolim latere, ſi quid egero bene,
Nec opto teſtes, ſi quid egero male.

II. Qui eo loco ſunt conſtituti, ut periclitetur honos, atque exiſtimatio. Ita, qui calamitate premuntur, ab illis conſpici nolunt, qui quondam æmulabantur. Æmuli autem ſunt eorum, qui ſecundâ utuntur fortunâ, admiratores.

III. Item, qui ea egerunt, quæ dedecori ſunt futura. Quomodo facti puduit Macedones, cùm Antigonus Tutor, qui & Δώσων, ac Εὐερ-

γίτης vocabatur, ab iis obsessus, sua retulisset merita, & oratione invidiam sedâsset. Unde Justinus lib. XXVIII: *Populus*, inquit, *pudore motus, recipere eum regnum jubebat.* Nec solùm eorum, quæ egimus, pudet, si nobis probro sint futura; sed etiam, si majoribus, vel aliis, quibuscum necessitudo nobis intercedit; vel iis, qui ad nos referuntur; ut qui sunt consiliarii, aut magistri. Ita Polycrates Sophista, non seriò, sed ad ostentationem, accusationem Socratis scribens, ei probro vertit, quòd auditorem habuisset Alcibiadem, noxium Reip. civem. Plato quoque insimulatus fuit, quòd ex scholâ ejus prodiisset Calippus, hospitis sui, summi viri, interfector: quanquam Plato negabat, eum in suâ unquam familiâ fuisse, atque aliunde ostendebat in familiaritatem venisse Dionis. Ausónius similiter ob Neronis delicta insimulat Senecam in gratiarum actione pro consulatu: *Dives*, inquit, *Seneca, nec tamen consul, arguetur rectiùs, quàm prædicabitur, non erudiisse indolem Neronis, sed armâsse sævitiam.*

IV. Idem fit, si habeant similes, quibuscum de honore contendant.

V. Adhæc, si putent fore, ut conversandum sit cum peccatorum suorum consciis.

III. APUD QUOS PUDEAT.

Apud eos pudet, apud quos volunt honorem suum, atque existimationem, esse sartam tectam. Hinc Cic. lib. II. epist. ad Att. V: *Quid enim nostri optimates, si qui reliqui sunt, loquentur? an me aliquo præmio de sententia esse deductum?* Πȣλυδάμας a μοι πρῶτος ἐλεγχείην ἀναθήσει b, *Cato ille noster, qui mihi unus est pro centum millibus.* Idem lib. VII. ep. I: Αἰδέομαι c *non Pompejum modò, sed* d Τρῶας, καὶ Τρωάδας. Πȣλυδάμας μοι πρῶτος ἐλεγχείην ἀναθήσει. *Quis? ut ipse scilicet laudator & factorum, & scriptorum meorum.* Ac similis locus est epist. XVI. lib. VIII. ad eundem.

a *Hom. Il.* χ.
b *Polydamas probri maculam mihi primus injuret.*
c *Vereor.*
d *Trojanos, & Troadas,*

Sunt verò plura eorum genera, apud quos honorem violari nolunt.

I. Nempe illi, quibus sunt admirationi.

II. Quos ipsi admirantur.

III. Quibus volunt admirabiles videri.

Iis autem admirabiles videri volunt, eosque admirantur, qui habent aliquod bonum honoratum, aut à quibus aliquid vehementer requirunt, quod illi in suâ habeant potestate.

IV. Nec

IV. Nec honorem apud eos violari velint, quibuſcum de honore contendunt: ut ſunt pares, & æquales,

V. Nec apud illos, quorum exiſtimationem, ac judicium, non contemnunt. Quales illi, quibus vel naturâ devincti ſumus, ut parentes, & avi: vel ob merita, ut præceptores. Itaque pudet Oreſtem, poſt interemtam matrem Clytæmneſtram, intueri avum Tyndarea, cujus ea erat filia, & à quo puer tam blandè benigneque habitus eſſet. Sic enim loquitur apud Euripidem *a*: *a In Oreſte.*

— Τυνδάρεως ὅδε
Στείχει πρὸς ἡμᾶς, οὗ μάλιςˊ αἰδὼς μ᾽ ἔχει
Εἰς ὄμματ᾽ ἐλθεῖν, τοῖσιν ἐξειργασμένοις;

Sententiam ſic quomodocunque expreſſero:

— Hic Tyndarus
Ad nos gradum capeſſit: à quo maximè
Pudet videre tale poſt facinus meum.

Et mox:

— Τίνα σκότον
Λάβω προσώπῳ; ποῖον ἐπίπροσθεν νέφος
Θῶμαι, γέροντος ὀμμάτων φεύγων κόρας.

— Quam vultui
Caliginem obdam? quamve nebulam objecero
Mihi, ſeniles ut refugiam pupulas?

Ab Ariſtotele autem quinque genera, quorum judicium curemus, referuntur.

I. Iſtiusmodi ſunt, tum qui ætate ſunt grandævâ, tum qui eruditione pollent, tum quicunque graves ſunt vitiorum cenſores. Quomodo pudebat populum Romanum ſpectare Lupercalia, præſente Catone: quæ cum hic ſui cauſsâ intermitti videret, diſceſſit, teſte Plutarcho.

II. Offenſionem etiam exiſtimationis timent apud eos, qui ſemper affuturi ſunt, quique eorum vitam attentè obſervant.

III. Qui non ſunt iisdem criminibus obnoxii.

IV. Qui non facilè ignoſcunt delinquentibus.

V. Qui facilè ac lubenter, quæ ſciunt, effutiunt. Nam parùm vulgò diſtare putant, num quid factum non ſit, & num, quod peccatum eſt, ignotum ſit.

Facilè autem enuntiant commiſſa, tum injuriam paſſi, tum maledici, tum etiam, qui proximorum peccata ſtudioſè obſervant, ac notant: cujusmodi ſunt irriſores, ac Poëtæ Comici. Quâ de re ſuperiùs *b* dictum. *b Cap. 6. ſect. 3.*

VI. A quibus nunquam repulsam tulerunt. Judicant enim, se ab his suspici. Ideoq; nec libenter quicquam negamus iis, qui primò quid à nobis petunt, aut qui nobis amici esse volunt, aut quibuscum vetus intercedit amicitia, aut qui nos florentes fortunatosque viderunt. Optamus enim, non immutari magnificam de nobis opinionem. Cic. pro Murænâ; *Ibit igitur in exilium miser: Quò? Ad Orientisne partes, in quibus annos multos legatus fuit, & exercitus duxit, & res maximas gessit? At habet magnum dolorem, unde cum honore decesserit, eodem ignominiâ reverti.* Itaque nec mirandum, si vultum semper demiserit Telephus, qui, cùm rex fuisset Mysorum, in exilio mendicabulum factus erat. Hinc Amphis Comicus in Impostore: (id fabulæ nomen erat) Ἔκυψεν ὥσπερ Τήλεφος πρῶτον σιωπῇ: *primùm oculos silentio demisit, velut Telephus.* Hecuba quoque apud Euripidem, alloquens Polymnestorem, Thracum regem, callidè, cur humi oculos defigeret, rationem hanc assignat, quòd nollet se ab eo in tantâ miseriâ conspici, qui beatam quondam vidisset. At reverâ in caussâ erat, quòd rectis oculis interfectorem filii sui intueri non posset.

VII. Denique apud eos pudet, qui dicta factaque nostra indicaturi sunt iis, quos veremur. Tales famuli, & qui famulis amici sunt.

IV. QUORUM PUDEAT, ET QUOMODO PUDOR CIEATUR.

EOrum pudet, quæ sunt opera ac signa vitiorum, sive in nobis, sive in nostris. Quæ materies latè adeò diffunditur, quàm genera patent vitiorum. Longum esset ire per singula. De iis videbo, quæ familiam in his ducunt. Prima est vitiorum multorum mater ignavia. Propriæ ignaviæ pudere, argumento est Sargapisis, Tomyridis Scytharum reginæ filius, qui à Cyro rege captus, posteaque dimissus, viscera sua transfegit gladio præ pudore, quòd victus esset deliciis, qui viros fortes vincere soleret: ut narrat Herodotus lib. I. Etiam, quantopere Romanos puduerit à Samnitibus victos ad furcas Caudinas, graphicè admodum depinxit Livius lib. IX.

Ad ignaviam quoque pertinet, non posse sibimet opitulari; quod a 9. Æn. Numanus Trojanis exprobrat apud Maronem *a*, cùm ait:

Non pudet obsidione iterum, valloq; teneri,
Bis capti Phryges, & morti prætendere muros?

Idem

Idem inibi molliciem iis objectat, hisce verbis:

Vobis picta croco, & fulgenti murice vestis,
Desidiæ cordi, juvat indulgere choreis;
Et tunicæ manicas, & habent redimicula mitræ.
O verè Phrygiæ, neque enim Phryges.

Eodem refer, non opera solum, sed signa etiam imbelliæ, ac timiditatis. Quale est, *scuta jacere, fugereque*, quod *habere licentiam*, Stasimas ait apud Plautum Trinummo *a*, ubi conqueritur de corruptis seculi sui moribus. Hujus rei pudet Horatium od. VII. lib. II:

a Scen. Stasime, fac te.

Tecum Philippos, & celerem fugam
Sensi, relicta non bene parmula,
Cùm fracta virtus, & minaces,
Turpe, solum tetigêre mento.

Volsellis pugnat, non gladiis, Rob. Titius, cùm scholiis in lib. IX. Syriados Petri Angelii Bargæi, pro *relictâ* legendum ait *relatâ*. Magis ei verisimile fit, Horatium fugisse parmâ in tergum conjectâ, quàm omnino abjecisse; cujus confessio planè sit ignominiosa. Verùm nos viro erudito, ut sæpè aliàs, ita hâc etiam in re, humani aliquid patienti, opponimus MSSorum, omniumque prælo excusorum fidem: tum item, quòd alii, itidem fortassè boni, fugêre clypeo abjecto. Nam (ut de Socrate nihil dicam) noti è Plutarchi Laconicis versus Archilochi:

Ψυχὴν ἐξεσάωσα φυγών, ἀλλ' ἀσπὶς ἐκείνη
Ἐρρέτω· ἐξαῦθις κτήσομαι οὐ κακίω.

Servavi fugiendo animam, clypeumq; valere
Jussi: haut pejorem namque parare licet.

Notum quoque Demosthenicum illud;

Ἀνὴρ ὁ φεύγων καὶ πάλιν μαχήσεται.

Rursum potest pugnare, qui fugit priùs.

Cujus versus meminêre, præter Plutarchum, Agellius lib. XVII. cap. XXI. Martianus Capella lib. V. de nuptiis Philolog. & Tertullianus lib. de fugâ in persecutione, cap. X. Eo autem usum ait Plutarchus *b* & ex eo Photius *c*, cùm fugeret, deserto ordine, abjectoque eo clypeo, in quo aureis scriptum erat literis, ἀγαθῇ *d* Τύχῃ.

b *In vita Demost. itemq; lib. de decem Rhetor.*
c *Cod.* 265.
d *Bona fortuna.*

Si pluribus de ignavia agere velim, metuo, ne audire cogar, quod militi ajebat Scipio, Odi nimiùm diligentem. Venio igitur ad alia vitia.

II. Pudet quoque, si opus aut signum sit injustitiæ: ut deposito aliquem fraudare.

III. Intemperantiæ: ut congredi cum iis, quibuſcum non oportet, aut quando non oportet; aut ibi conſpici, ubi non oportet. Ita erubuit a doleſcens ille cum amatore conſpectus, cui Hippocratidas *a* dicebat. Cum iis eſſe converſandum ei, quibuſcum viſus non mutaret colorem. Et alius, in ganeo conſpectus ab Diogene, pudore ſe penitiùs recipiebat: cui Diogenes *b* ſcitè, Quanto magis recederet, tanto magis in ganeo eſſe. Etiam Terentianus Æſchines erubuit *c*, cùm pater vidiſſet pulſantem oſtium meretricis. Non oſtium pulſare turpe erat: verùm indicium fuit conſuetudinis cum meretrice.

a *Plutarchus in Laconicis.*
b *Plutarchus de profectu virtutis.*
c *Adel. act. 4. sc. 5.*

IV. Illiberalitas: ut quæſtum facere ex parvis, aut turpibus; quomodo Veſpaſianus *d* ex lotio vectigal capiebat: item nullam ei dare pecuniam, vel opem ferre, qui flagitet, quamvis poſſis, aut minorem, quàm poſſis; aut mutuam petere pecuniam, cùm quis exiſtimatur numos à te petiturus eſſe; aut pecuniam impendere rei non neceſſariæ, quò honeſtiùs poſſit negari numos petenti mutuos. Iſtiusmodi ingenio erat Gellius; de quo ita Martialis *e*, *Gellius ædificat ſemper* &c. *Oranti numos ut dicere poſſit amico Unum illud verbum Gellius, Ædifico.* Eſt & illiberale, univerſum poſcere, omniaque velle cum pulviſculo auferre: cujusmodi Ætolos vocare liceat ἀπὸ τοῦ αἰτεῖν ὅλον *f*. Sanè, qui impudenter donaria afflagitant, ſcitè Ariſtophani dicuntur habere τὼ χεῖρε ἐν Αἰτωλοῖς *g*, quod & monet Euſtathius *h*. Item ſi quis metuens, ne is, à quo pecuniam mutuò acceperat, eam repoſcat, præoccupet, atque aliam denuo poſcat; non quòd ſit impetrandi ſpes, ſed ut reſtituendi tempus prorogetur. Aut ſi quis, quia ſuſpicetur alium denuo aliquid à ſe poſtulaturum commodatò, id quoque repoſcat, quod priùs utendum dederat, non quia ultrà carere non poſſit, verùm ne aliud petat. Ejusdem generis eſt, laudare aliquid, quò id ſibi donetur: aut petere nihilominùs, poſtquam ſemel repulſam tulerit. Certè Tullius, cùm in exilio à Metello Conſule petiiſſet auxilium, nec impetrâſſet; poſtilla ſuis ei literis obſtrepere erubuit, usque dum mutatum Metelli animum cognôrat è Quincto fratre. Quòd ſi id callidè magis, quàm verè, à Cicerone prætexitur; cogitandum, aliquid dandum fuiſſe neceſſitati. Vide epiſt. IV. Cic. lib. ad Metell.

d *Sueton. in Veſp. cap. 23.*
e *Lib. 9. ep. 47.*
f *Quod totum petant.*
g *Manus in Ætolis.*
h *Odyſſ. α. pag. 1420. & imprimis Odyſſ. ξ. pag. 1764. edit. Rom.*

V. Pudorem incutiunt opera ac ſigna adulationis: ut propter dolentem ſupra modum dolere, aut laudare in os: unde Comicus Adelp. *i*:

— *Ab vereor coràm in os te laudare ampliùs,*
Ne id aſſentandi magis, quàm quòd gratum habeam, facere exiſtimes.

i *Act. 2. sc. 4.*

Sic

Sic M. Crassum prensare pudebat, præsente Q. Mutio Scævolâ; quem idcirco rogabat, ut, quia ineptiendum sibi esset, discedere à se vellet. Auctor Tullius lib. I. de Oratore. Sed L. Crassum vocat Valerius lib. IV. cap. V.

VI. Mollitiei: ut non tolerare labores, quos etiam seniores perferunt, vel delicati, vel qui in majore autoritate sunt, vel denique, qui minùs virium habent.

VII. Pusillanimitatis: ut beneficium ab altero accipere, idque sæpe. Item exprobrare beneficia in alium à se collata.

VIII. Arrogantiæ: ut de se multa prædicare, & aliorum labores atque inventa sibi tribuere. Id vitium in Thrasone laudat coryphæus adulatorum Gnatho, cùm ait *a*:

Labore alieno magno partam gloriam
Verbis sæpe in se transmovet, qui habet salem;
Quod in te est.

a *Eun. act. 3. sc. 1.*

Pudorem quoque incutit, quòd careamus iis bonis, quorum omnes participes sunt, aut similes omnes, aut plurimi. Istiusmodi est, nullius planè participem esse eruditionis. Suntque hæc turpiora, si propriâ accidant culpâ. Ut si quis, studiorum ergo missus in terras exteras, suorum spem eluserit.

b Αἰσχρόν τοι, δηρόν τε μένειν, κενεόν τε νέεσθαι.

b *Iliad. β.*

c *Turpe etenim, mansisse diu, vacuumq́ reverti.*

Imò & pudet eorum, quæ præstare non fuit in manu nostra. Ut quòd quis non legitimè sit natus; aut legitimè quidem, sed vili genere. Quomodo Maximinum Imp. pudebat parentum, ac majorum. Eoque tollebat consanguineos; etiam illos, qui misericordiâ quædam antea donâssent; neque nobilem quemquam circa se esse patiebatur: ut Capitolinus in ejus vitâ testatur.

Denique pudet, aut passum esse, aut pati, aut passurum esse, quæ ab omnibus probro vertuntur: ut quæ pertinent ad ministeria, aut corporis, aut operum turpium. Quomodo puer Spartanus lasanum ferre jussus à domino, pertæsus adeò sordidi ministerii, de tecto se præcipitem dedit, Plutarcho *d* teste. Huc refer quoque ea, quæ fiunt quopiam invito. Nam hæc turpia sunt, quia ignavi timidíque est, ea non propulsare ne fiant, aut facta non ulcisci. Quomodo Deiphobum puduit, conspici ore & naribus lacerum, auribus & manibus truncatum. Idcirco eum inducit Maro *e*,

d *Lacon. Apophth.*

— dira tegentem Supplicia.

e *Æn. 6.*

Et

Et Græcos, ob ejusmodi corporis dehonestamenta, puduit è Persia redire ad suos, licèt veniam dederat Alexander. Quanquam & altera hic caussa, nec levior, accessit: quia parentibus, & amicis, non dolori minùs fuisset triste illud corporis spectaculum, quàm gaudii peperisset, quòd non ampliùs essent in hostium potestate. Unde Justinus lib. XI: *Inter hæc* (de Persepoli expugnatâ proximè egerat) *octingenti admodum Græci occurrunt Alexandro, qui pœnam captivitatis truncatâ corporis parte tulerant, rogantes, ut sicuti Græciam, se quoque ab hostium crudelitate vindicaret. Datâ potestate redeundi, agros accipere maluerunt, ne non tam gaudium parentibus, quàm detestandum sui conspectum, reportarent.* Par ratio eorum, quorum pudicitiæ illata est vis. Itaque Pausanias, nobilis Macedo, turpia ab Attalo perpessus, pudore ejus rei, Philippum Magnum, qui crimen id nollet ulcisci, propterea occidit: ut est apud Justinum lib. IX. Etiam in sequiori sexu tanta est pudoris vis, ut Lucretia, Cyane, & Sophronia, quòd pudaret eorum, quæ fuerant perpessæ, mortem ipsam vitæ prætulerint: item ut Theoxena mortem sibi consciverit, ne quid turpe pateretur. Quod exemplum imitatus Damocles, vim intentante Demetrio Poliorcete.

Nec tantùm eorum pudet, quæ nos; sed etiam, quæ nostros spectant. Quomodo pudet Aruntem Virgilianum, quòd sui essent à Camilla in fugam acti. Unde sic precatur *a*,

a Æn. II.

Da, pater, hoc nostris aboleri dedecus armis.

Itidem Demetrium pudebat, ubi multa fœda patri Philippo, Macedoniæ regi, objici vidit: quod ubi conspexit Senatus Romanus, tirocinio & perturbatione juvenis motus, ab accusando desisti jussit: teste Livio lib. XXXIX.

Ex his obscurum non est, quomodo affectum hunc cieat orator. Summa eò redit, hominibus non duri oris pudorem incuti commemorandis iis, quæ offendere possunt existimationem.

V. DE IMPUDENTIA.

ET hæc de pudore: deinceps pauca adferam de effectu contrario. Is verò est ἀναισχυντία sive *impudentia*: quanquam & pudori interdum opponitur audacia: ut apud Sallust. in proloquio Catilinariæ: *Nam pro pudore, pro abstinentiâ, pro virtute, audacia, largitio, avaritia vigebant.* Ratio ejusce rei est, quòd impudentia audaces reddat ac teme-

merarios. Ac præcipuè nascitur rebus difficilibus & desperatis. Unde Valerius Flaccus lib. v.

-- *Rebus semper pudor absit in arctis.*

Cæterùm impudentia a quibusdam, exquisito adulandi genere, *constantia* appellatur: nempe quia, qui frontem perfricuêre, mordicus tueri sententiam, inque eâ constantes esse soleant. Tertullianus adversus Hermog. cap. 1: *Qui loquacitatem facundiam existimet; & impudentiam constantiam deputet.* Hos imitatus videtur Hieronymus comment. in cap. II. epist. ad Galat. *Et quomodo, cum etiam de minimus fratribus hoc faciendum jusserit, ausus est Apostolorum maximum in publicâ facie tam procaciter, tam constanter, arguere?* Meritò itaque de M. Antonino philosopho & imperatore scripsit Capitolinus: *Sanè quamvis esset constans, erat etiam verecundus.* Quasi dicat, fuisse quidem tenaciorem propositi: attamen ita, ut idem vereretur, negare aliquid precanti: eoque impudentiæ nota ei non possit impingi. Vide præter alios Desid. Heraldum animadvers. in secundum Arnobii librum.

Impudentiæ varia sunt opera, signaque. Inprimis verò ferreum canis os habeat necesse est, qui hominum de sese judicia aspernetur: qualis Hyperbolus, cùm in theatris aspergeretur Comicorum dicteriis. Alius vultum demisisset, factusque esset, quòd dicitur, ἐρυθρότερος καρίδος ὀπτῆς a: verùm hic cautis instar immotus ac immutatus permansit: τὴν ἀναισχυντίαν καὶ ἀπόνοιαν οὖσαν, εὐτολμίαν ἔνιοι καὶ ἀνδρείαν καλοῦσιν b, ut in Alcibiade scribit Plutarchus. Ex eâdem planè figlina ac ludo fuit is, qui apud Pomponium, veterem Comicum, inquit: *Ego rumorem parvifacio, dum sit rumen qui impleam.* Omnino etiam pudoris laxarat fibulam Atheniensis ille, de quo hæc Horat. c.

a *Squilla assa rubicundior.*
b *Quæ cùm impudentia sit ac vecordia, à nonnullis audacia nominatur, ac fortitudo.*
c *Sat. 1. lib. 1.*

— *ut quidam memoratur Athenis*
Sordidus ac dives, populi contemnere voces
Sic solitus: Populus me sibilat, at mihi plaudo
Ipse domi, simul ac nummos contemplor in arcâ.

Alterius quoque, qui itidem pudorem planè detersetat, descriptionem vide apud Juvenalem sat. xiv.

Inprimis verò homines improbi impudentes esse solent, postquam turpe aliquid commiserunt. B. Chrysostomus initio homiliæ x. in Acta: Ἡ γὰρ ἁμαρτία, ἕως μὲν ἂν ὠδίνηται, ἔχει τινὰ αἰσχύνην· ἐπειδὰν δὲ τελεσθῇ, τότε ἀναισχυντοτέρους ποιεῖ τοὺς ἐργαζομένους αὐτήν. *Peccatum quamdiu parturitur, confusionem habet ac pudorem. Ubi autem*

fuerit commissum, impudentiores etiam reddit, qui patrârint. Mirificè etiam pudorem aufert peccandi consuetudo. Unde Appuleius in Apologia: *Quo sæpiùs, & apertius, delinquit. Pudor enim, veluti vestis, quanto obsoletior est, tanto incuriosius habetur.*

Cætera, quæ ad impudentiam pertinent, omitto, ne actum agere videar. Nam quivis ea facilè perspiciet ex iis, quæ de pudore suprà diximus.

CAP. IX.

De Gratia.

Gratia est, quâ quis gratificari dicitur indigenti, non pro re quâpiam, neque ut sibi quid accedat, sed ut ei bene sit, cui succurritur.

Amplificatur gratia trifariam: à persona, quæ gratificatur; à re, quâ gratificatur; & personâ, cui gratificatur.

Eadem trifariam imminuitur: primùm ab effectis: deinde ab re ipsa, & ejus attributis, per singulas eundo categorias: ac præterea à signis animi minus benevoli.

I. QUID GRATIA SIT, QUI, QUIBUS, QUARE GRATIFICENTUR, ET QUOMODO ALIOS IMPELLAMUS AD GRATIFICANDUM.

QUanquam nonnulli Aristotelis interpretes gratiam ex affectuum numero excludant: tamen dubitari non debet, quin rectè ab eo referatur inter τὰ πάθη. Neque enim alio differt à misericordia, quàm quòd hæc moveatur, quia quis se, suorúmve quempiam, simila pati posse censeat: at gratia opituletur benigno animo citra doloris sensum.

I. Χάρις ἐστὶ, καθ' ἣν ὁ ἔχων λέγεται χάριν ὑπουργεῖν δεομένῳ, μὴ ἀντί τινος, μηδ' ἵν' αὐτῷ τι τῷ ὑπουργοῦντι, ἀλλ' ἵν' ἐκείνῳ τι. *Gratia est, per quam is, qui habet, dicitur conferre gratiam indigenti, non ut aliquid gratiæ referatur, aut quò ille, qui tribuit, utilitatem ex eo consequatur, sed solùm, ut illi, cui gratificatur, aliquid boni contingat.*

II. Ac moventur quidem ad gratificandum, in quorum manu illud est, quo alii indigent.

III. Moventur erga indigentes.

IV. Adducuntur ad gratificandum, animadversâ aliorum indigentiâ. Indiget autem, qui appetit: ac inprimis illa δέησις, seu indigentia

est appetitio, quæ conjunctum habet dolorem rei, quâ quis destituitur. Ejusmodi vero sunt cupiditates; uti amor, & quæ conspicere est in corporeis cruciatibus, in periculis, in paupertate, in exilio.

V. Ex his etiam liquet, quomodo orator ad gratificandum movere debeat. Quæ omnia cùm satis sint aperta, illud magis operæ pretium fuerit monere loco, quomodo augeatur gratia; quomodo item diminuatur.

II. QUA RATIONE OSTENDATUR, BENEFICIUM ALIQUOD MAXIMUM ESSE.

Amplificatur autem gratia, ac beneficium, trifariam.

I. Primùm ratione eorum, in quos confertur beneficium: ut quòd sint valdè indigentes. Cic. Philipp. III. *Cajus Cæsar adolescens, penè potius puer, incredibili ac divina quâdam mente, atque virtute; tum cùm maximè furor arderet Antonii, cùmque ejus a Brundusio, & pestifer reditus, timeretur, nec postulationibus, nec cogitantibus, nec opinantibus quidem nobis, quia fieri posse non videbatur, firmissimum exercitum invicto genere veteranorum militum comparavit, patrimoniumq; suum effudit* &c.

II. Eorum ratione, quæ dantur; ut quòd sint magna, difficilia, opportuna. Nam tempus quoque plurimùm valere in dando beneficio, isthoc Ausonii *a* indicat, quod ex Græcis expressit: a *Epig.* 81.

Gratia, quæ tarda est, ingrata est gratia, namque,
Cùm fieri properat, gratia grata magis.

Vide Senecam lib. II. de Beneficiis cap. I. II. & seqq. Sanè interdum & beneficii loco ducitur, si citò negetur. Unde in epigrammate incerti, sed veteris scriptoris *b*: b *Apud Barthium Adversar. lib.* 52, *c.* I.

Cæsaris ad valvas sedeo, sto, nocte dieq;:
Nec datur ingressus, quo mea facta loquar.
Ite, Deæ faciles, & vestro numine saltem
Dicite, divini Cæsaris ante pedes:
Si nequeo placidas affari Cæsaris aures:
Saltem aliquis veniat, qui mihi dicat, Abi.

III. Eorum ratione, qui beneficium præstant: ut quòd id faciant soli, aut primi, aut inprimis. Hinc Æneas apud Maronem *c* ad Didonem ait: c I. *Æn.*

O sola infandos Trojæ miserata labores,
Quæ nos, reliquias Danaûm, terræq; marisq;,

Omnibus exhaustos jam casibus, omnium egenos,
Vrbe, domo socias.

Etiam Dio Chrysostomus orat. XXXVII. quæ Corinthiaca inscribitur, beneficium statuæ, sibi à Corinthiis erectæ, indè commendat, quòd ne quidem tantum honoris præstitissent Soloni, vel Herodoto, cùm hi ad eos venissent.

III. QUOMODO BENEFICIUM ELEVETUR.

INterdum etiam fit, ut imminuendum fit beneficium. Nam, ut ait Seneca *a*, *Omnes sua extollunt, omnes etiam minima, quæ in alios contulere, dilatant.*

a Lib. 3. de beneficiis cap. 7.

Extenuatur autem beneficium trifariam.

Primùm dici solet, aliquem ob proprium commodum opem tulisse. Ita Jason Medeæ respondet lib. IV. Tuscul. Quæst. *Quid ait ex tragœdia princeps ille Argonautarum?*

Tu me amoris, quàm honoris servavisti gratiâ.

Hujus etiam generis est, quòd idem Cicero dicit, Pompejum, ut beneficium daret, priùs fecisse injuriam. Nam passus erat in exilium conjici, ut, revocando eum, sibi devinciret. Quò pertinent illa lib. VIII. epist. III. ad Att. *Ille restituendi mei, quàm retinendi studiosior.* Item huc pertinet, si quis beneficio afficit, ut sibi obstringeret, ac, ut esset, erga quem merita sua posset aliis prædicare. Seneca scitè *b*: *Nihil tibi debeo, si me servasti, ut haberes, quem ostenderes.* Erga quales, ut ibidem Seneca ait, *dicetur, quod illi ubiq; jactanti beneficium suum, Num negabis, inquit, te recepisse? Et cùm respondisset, quando? Sæpe quidem, inquit, & multis locis: id est, quoties, & ubicunq; narrasti.*

b Lib. 2. de benefic. cap. 11.

Alter modus imminuendi beneficium est, quòd quis casu & fortuitò benefecerit. E. G. Patrem ut liberaret, carcerem aliquis effregit. Simul erupêre alii, quorum ergo ille nec digitum vertisset.

Tertia ratio est, si ostendamus, fecisse coactum. Atqui, ut in Jugurtha suo Sallustius ait, *Munificus nemo, nisi pariter volens.*

Quartus modus est, si quis dicatur, magis reddidisse beneficium, quàm dedisse. Quæ vulgatissima est ratio extenuandi. Nam, ut est apud Senecam *c*, *Nemo non benignus est sui judex. indè est, ut omnia meruisse se existimet, & in solutum accipiat.*

c Lib. 2. de beneficiis cap. 26.

Deinde imminui beneficium solet, eundo per singulas categorias, sive

sive rerum pariter ac vocum classes. Ac quidem per categoriam substantiæ, quòd dederit hoc, & non illud.

Quantitatis, quòd non tantum, quantum oportebat.

Qualitatis; quòd non tale, quale requirebatur.

Temporis; quòd non, quando oportebat.

Loci; quòd non, ubi oportebat.

Et sic de aliis categoriis. Hinc Seneca, lib. II. de beneficiis cap. XXVII. istiusmodi refert sermonem eorum, qui calumniantur beneficia accepta: *Hoc mihi dedit: sed, quàm sero? sed, post quot labores? quantò consequi plura potuissem, si illum, aut illum, aut me, colere maluissem? non hoc speraveram. In turbam conjectus sum. Tam ex quo me dignum judicavit? honestius præteriri fuit.*

Tertius beneficii vel negandi, vel saltem imminuendi modus, petitur à tribus animi parùm benevoli signis.

I. Quòd ne rem quidem minorem tribuerint.

II. Quòd inimicis tribuerint aut paria, aut majora.

III. Quòd tribuerint res viles, abjectásque. E. G. olera, aut poma, ut in dialogo isthoc Horatiano *a*;

a *Lib. I. ep. 7.*

Non quo more piris vesci Calaber jubet hospes,
Tu me fecisti locupletem. a. *vescere sodes:*
b. *Jam satis est.* a. *at tu, quantum vis, tolle benignè:*
Non invisa feres pueris munuscula parvis.
b. *Tam teneor dono, quàm si dimittar onustus.*
a. *Ut lubet. hæc hodie porcis comedenda relinques.*

CAP. X.

De Misericordia.

Misericordia bonorum (quam solam hoc loco definimus) est dolor propter opinionem mali, perniciem aut molestiam ferre idonei, evenientis immerenti, ac talis, ut quis sibi suisq; accidere posse autumet, idq; cùm impendere videtur.

I. QUID SIT MISERICORDIA.

PRæclarè dicebat Phoicon *b*, οὔτε ἐξ ἱερῦ βωμὸν, οὔτε ἐκ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἀφαιρετέον τὸν ἔλεον· *nec è templo ara, nec ex humanâ naturâ tolli debet misericordia.* Itaque de eâ quoque videndum nobis,

b *Apud Stobæum serm. I.*

afferendaque διανοήματα ἱκανὰ πείθειν καὶ δυσωπεῖν τῶν ψυχῶν τὰς μὴ παντάπασιν ἀτεγκτοὺς καὶ ἀταράμονας *a*, *argumenta ac sententia, quæ persuadere, ac dissentiendi pudorem incutere possint animis non omnino macerationem coctionemq; respuentibus.* Ac à definitione quidem ordiamur.

a Eunapius.

Misericordia Ciceroni lib. IV. Tusc. Quæstionum definitur, *Ægritudo ex miseriâ alterius, injuriâ laborantis.* Expressit autem illam Stoicorum definitionem, quæ apud Laertium est in Zenone: Ἔλεός ἐστι λύπη, ὡς ἐπὶ ἀναξίως κακοπαθοῦντι. Etsi autem hæc definitio cum Aristotelicâ consentiat, pleniùs tamen ab Aristotele misericordiæ declaratur natura. Siquidem ei Ἔλεός ἐστι λύπη τις ἐπὶ τῷ φαινομένῳ κακῷ φθαρτικῷ καὶ λυπηρῷ τοῦ ἀναξίου τυγχάνειν ὃ κἂν αὐτὸς προσδοκήσειε παθεῖν, ἢ τῶν αὐτοῦ τινα, καὶ τοῦτο, ὅταν πλησίον φαίνηται. *Misericordia est dolor quidam conceptus ob malum, quod videtur perniciem, aut dolorem, ei allaturum, qui indignus est hâc fortunâ, & quòd ipse putet, se pati posse, aut suorum quempiam, ac inprimis, cùm malum videtur imminere.*

II. QUI MISERERI SOLEANT, QUIQUE SINT IMMISERICORDES.

MIserantur, qui putant, se, aut aliquem suorum, malum, cujusmodi diximus, pati posse, ubi id conspiciunt in alio. Nam etsi etiam ob alienum quis dolorem dolet, &, quod eleganter dicunt Græci *b*, ὑπ' ἀλλοτρίαις συμφοραῖς ἰδίας καρποῦται λύπας *c*: inprimis tamen mala domestica animum differunt. Unde Pindarus in Nemeis *d*: τὸ γὰρ οἰκεῖον πιέζει πάνθ' ὁμῶς, εὐθὺς τοῦ ἀπήμων καρδία κᾶδος ἀμφ' ἀλλότριον. *domesticum* malum *æqualiter omnes premit: at alienis in malis animus confestim malorum est expers.* Quam Pindari sententiam quoque adducit Nazianzenus in priori Stelitentice, & Gregorius presbyter in vitâ Nazianzeni. Cùm itaque propria inprimis nos tangant infortunia: ac homines plurimùm soleant omnia propriis metiri emolumentis, ac damnis: haut mirandum, ab Aristotele dici, ea mala ciere misericordiam, quæ nobis, aut nostris, possunt contingere. Caussa quoque hinc paret, cur non sint misericordes.

b Hippocrates lib. de flatibus.
c Nazianzenus, in Apologetico, &c. In alienis miseriis proprium metit angorem.
d Od. I.

I. Omnino infelices: nam mala omnia se passos putant. Hinc senarius ille Græcorum, qui in proverbium abiit *e*:

e Sueton. in Nerone.

Ἐμοῦ θανόντος γαῖα μιχθήτω πυρί.
Terra ignibus me misceatur mortuo.

Quam

Quam vocem, ut inhumanam & detestabilem, meritò rejiciunt Tullius III. de Fin. & Seneca in II. de Clem. Nec absimile Damonis illud apud Maronem in Pharmaceutria:

Omnia vel medium fiant mare: vivite sylvæ.

Quo de versu Nannium vide lib. VI. Συμμίκτων cap. IX.

II. Item omnino felices. Quales eo sunt immisericordes, quia, nihil sibi adversi evenire posse, autumant. Parque ratio est eorum, quibus nulli sunt posteri, qui pati possint. Claudianus in Eutropium lib. I.

Adde quòd eunuchus nullâ pietate movetur,
Nec generi natisve cavit. Clementia cunctis
In similes, animosq; ligant consortia damni.

Nec miseram sortem metuunt, qui non didicêre, quid sit miserum esse. Itaque (Æneæ Sylvii a verbis utar) *Gaspar Schlick, qui trium Cæsarum Cancellarius fuit, optare se dicebat, omnes reges aliquando privatos pauperesq; fuisse: neque enim satis miseretur, qui nunquam fuit miser.* a *Commentario in res gestas Alphonsi, lib. I. cap. 33.*

Contrà verò misericordiâ afficiuntur.

I. Qui jam mala passi sunt, & ex iis evaserunt. Hanc Theseus, Athenarum rex, apud Sophoclem b ait, se, cùm & ipse mala plurima in alienâ senserit terrâ, multisque caput periculis objecerit; minimè adduci posse, ut hominem externum, ac senem calamitosissimum, non omni ope juvet. Simile etiam illud Didonis apud Maronem c, b *In Oedipode Coloneo.* c I. *Æn.*

Non ignara mali, miseris succurrere disco.

Et illa Thesei apud Sophoclem in Oedipode Coloneo.

Ὡς οἶδα γ' αὐτὸς ὡς ἐπαιδεύθην ξένος,
Ὥσπερ σὺ, χὼς τις πλεῖστ' ἀνὴρ ἐπὶ ξένης
Ἤθλησα κινδυνεύματ' ἐν τῷ 'μῷ κάρᾳ.
Ὥστε ξένον γ' οὐδέν' ὄνθ', ὥσπερ σὺ νῦν,
Ὑπεκτραποίμην μὴ 'οὐ συνεκσώζειν σ'· ἐπεὶ
Ἔξοιδ' ἀνὴρ ὤν, χὤτι τῆς ἐς αὔριον
Οὐδὲν πλέον μοι τοῦ μέτεστιν ἡμέρας.

Versu antepenultimo pro συνεκσώζειν σ'· ἐπεί, rescribo, συνεκσώσειν σφ'. ἐπεί. Sententiam sic expressi:

Novi, hospes ipsâ edoctus experientiâ,
Itidem vagando. Si alter, alieno in solo
Multis periclis hoc ego objeci caput:
Eoq; nullus hospitem similem tui
Neglexero servare. Nam satis scio,

Morta-

Mortalis ipse natus, haut mihi, quàm tibi,
Mentem esse lucis certiorem crastina.

II. Misericordiâ afficiuntur senes: quia usus eos edocuit, quot & quantis malis obnoxia foret hominum vita. Hinc apud Maronem Anchises, miseratur Achæmenidæ Ithacensis *a*,

a Æn. 3.

--- dextram, haut multa moratus,
Dat juveni: atque animum præsenti pignore firmat.

III. Miserantur etiam debiles, & inprimis, si timidi fuerint. Nam diffidunt sibi ob imbecillitatem.

IV. Item homines eruditi, ac rerum periti. Omnia enim rectè æstimant. Unde de Ænea Maro *b*,

b Æn. 6.

Constitit Anchisa satus, & vestigia pressit,
Multa putans, sortemq; animo miseratus iniquam.

V. Qui habent parentes, uxorem, aut liberos, quos putant pati posse. Ita Æneæ, quemadmodum ait Maro in secundo magni operis.

--- Subiit cari genitoris imago,
Ut regem æquævum crudeli funere vidit
Vitam exhalantem. subiit deserta Creusa,
Et direpta domus, & parvi casus Juli,

Idem Æneas, cùm Lausum, Mezentii filium interemisset, misericordiâ commotus est, quòd cogitaret, similem posse Ascanio, filio suo, evenire fortunam. Ita enim de eo scribit poëta x. Æn.

At verò ut vultum vidit morientis, & ora,
Ora modis Anchisiades pallentia miris,
Ingemuit, miserans graviter, dextramq; tetendit:
Et mentem patriæ subiit pietatis imago.

Imò Turnus ab Æneâ devictus, quò aut ipse, aut cadaver reddatur suis, eo misericordiam ciere conatur, quòd, si olim Anchisæ similis, ac nunc Dauno, sors obtigisset, ei gravis sanè acerbaque fuisset filii mors, præsertim si nec sepulchro corpus redderetur. Ita enim ait *c*:

c 12. Æn.

--- miseri te si qua parentis
Tangere cura potest, oro. (fuit & tibi
Anchises genitor) Dauni miserere senectæ.

Hecuba quoque apud Euripidem sperat, si Polyxena Ulyssi supplex eat, posse eam aliquid impetrare, eò quòd ipse etiam liberos haberet. Verba Hecubæ sunt:

Καὶ πεῖθ' (ἔχεις γὰρ πρόφασιν· ἔστι γὰρ τέκνα
Καὶ τῷδε) τὴν σὴν ὥστ' ἐποικτεῖραι τύχην.

Per-

Persuadeas (occasionem habes: & huic
Sunt liberi) miserescat ut fortis tue.

VI. Miserantur & illi, qui nec irati, nec fidentes; qui duo sunt fortitudinis affectus, neque provident, quid futurum sit.

VII. Non contumeliosi. Nam, qui gaudent alios afficere contumeliâ, non cogitant, & se pati posse.

VIII. Non valde metuentes. Nam metu perculsi non miserentur, quia, laborantes malo domestico, de alieno parùm sunt solliciti. Cicero lib. III. Tuscul. Quæst. *Constabat, eos, qui concidentem vulneribus Cn. Pompejum vidissent, cùm in illo ipso acerbissimo miserrimoque spectaculo sibi timerent, quòd se classe hostium circumfusos viderent, nihil tum aliud egisse, nisi ut remiges hortarentur, & ut salutem adipiscerentur fugâ. Posteaquam Tyrum venissent, tum afflictari lamentarique cœpisse.*

IX. Qui putant, aliquos esse pios, ac probos. Nam qui nullum talem esse existimat, is, omnes esse malo dignos, censet. Eo ingenio erat Timon ille Atheniensis, qui ob odium humani generis μισανθρώπου a nomen accepit. a *Hominum osoris.*

III. QUORUM MISEREANTUR.

Miserentur eorum, qui sunt indigni malo: unde Sinon apud poëtam b ait: b 2. Æn.

- - - - oro, miserere laborum
Tantorum, miserere animi non digna ferentis.

Horum loci sunt octo.

I. Primum obtinent familiares non admodum necessitudinis vinculo conjuncti. Ita Amasis (nisi μνημονικὸν c sit Aristotelis ἁμάρτημα d, aut alios is secutus sit auctores, quàm Herodotus, qui in Thaliâ id tribuit Psammenito, Amasis filio) Amasis, inquam, ob filiam raptam, quæ servili vestitu cum hydriâ aquatum mittebatur, & filium, qui ad mortem ducebatur, nullas effudit lacrymas: sed propter amicum mendicantem. Ac rationem hanc coram Cambyse attulit; quòd hoc erat miserabile; illud atrox; quod pellit misericordiam; unde & sæpe adversario utile est. Atque ex his lucem capit, quod Troadibus lachrymantibus ait Andromache apud Senecam: c *Memoriæ.* d *Lapsus.*

- - - Levia perpessæ sumus,
Si flenda patimur.

Sane Andromache non flebat, sed stupebat tota. Unde ait ipsa:

Torpens malis, rigensq; sine sensu feror.

Facit huc quoque illud Phædræ in Hippolyto:

Curæ leves loquuntur, ingentes stupent.

II. Proximum locum obtinent, quibus malum aliquod atrox est propinquum.

III. Similes ætate, moribus, habitibus, dignitate, genere. Hæc enim similitudo efficit, ut judicemus, nos quoque eadem pati posse.

IV. Qui calamitosos homines repræsentant habitu corporis, voce, vestitu, actione.

V. Quibus mala nuper acciderunt, vel propediem eventura sunt.

VI. Quorum miseriæ conspiciuntur signa; ut vestes eorum, qui mala sunt passi. Nam, ut Horatius ait ad Pisones:

Segnius irritant animos demissa per aures,
Quam quæ sunt oculis subjecta fidelibus.

Ac similiter Nazarius in Panegyrico, quem dixit Constantino Augusto: *Ad animum languidius accedunt, quæ aurium viâ manant, quàm quæ oculis hauriuntur.* Eo consilio M. Antonius *a*, cùm defenderet Aquilium, tunicam ejus diloricavit, ac senis Imperatoris adversas ostendit cicatrices. Titus quoque Labienus, accusator C. Rabirii, quem arguebat necâsse L. Saturninum, in concionem imaginem Saturnini attulit; quâ de re Cicero in defensione Rabirii. Antonius similiter, qui postea triumvir fuit, in funere Caji Cæsaris, concioni vestem ostendit pugionibus ac gladiis perforatam; eoque Bruti ac Cassii caussam evertit apud plebem *b*; ut quæ hâc re accensa ad conjuratorum ædes cucurrerit, quò eas incenderet. Apud Maronem quoque haut absimile est exemplum. Nam quamvis Æneas jam ad misericordiam inclinare cœperat; tamen, viso Pallantis balteo, quē Turnus interemerat, recruduit ira. Quippe ait *c*.

Ille oculis postquam sævi monumenta doloris,
Exuviasque hausit, furiis accensus, & irâ
Terribilis: Tunc hinc, spoliis indute meorum,
Eripiare mihi?

Etiam Clotildis, Clodovæi filia, durè sæviterque habita à marito Almarico, Visigothorum rege, cùm sudarium suo imbutum sanguine (de quo tamen Aimoinus *d* tacet) misisset ad fratres suos, Childebertum, Clotharium, & Theodericum, Francorum reges: immane illud bellum excitavit, quo res Visigothorum penitus fuêre attritæ ac deletæ. ut apud Gregorium Turonensem legitur lib. III. cap. x. & indè apud Paullum Æmilium lib. I. Nempe signa illatæ injuriæ vehementiùs accendunt. Quid

a *Cicero lib. 2. de Orat. & in Bruto, item pro Flacco, & in Verrem act. 7. Livii epitome lib. 70. Fabius lib. 2. cap. 16.*

b *Cic. lib. 14. ad Att. & Philipp. 2. ac Historici prope omnes.*

c *Æn. 12.*

d *Lib. 2. de gestis Francorum cap. 8.*

Quid mirum? quando locus etiam, ubi malè habiti sumus, refricat injuriæ memoriam. Quemadmodum & idem contrà oblectare solet, si nobis in eo bene fuit, vel ibi sedes fuerit illis, quos amamus, aut suspicimus. Hinc Cicero in secundo de Legg. *Movemur enim nescio quo pacto locis ipsis, in quibus eorum, quos diligimus, aut admiramur, adsunt vestigia.* Plura ibidem vide, & quinto de Finibus.

VII. Misericordiam & illi movent, quorum in miserâ conditione auditur oratio; ut eorum, qui animam agunt. Exemplo esto miserabilis illa hæc Didonis apud Maronem oratio, quam antistitum ille antistes B. Augustinus *a* ait se non absque lachrymis legere potuisse: — a *Lib.* I. *Conf. cap.* 13.

Dulces exuviæ, dum fata Deusque sinebant,

Accipite hanc animam, meque his exsolvite curis &c.

VIII. Inprimis verò miserentur, si, qui mala hæc patiuntur, sint viri probi, & virtutis studiosi. Ideoque, eos, qui acerbâ occuberunt morte, in hâc ipsâ quoque forti fuisse animo, ostendunt oratores. Nam, ut inquit *b* Tullius, *cùm singulæ humanarum miseriarum casu graviter accipiuntur; tùm afflicta ac prostrata virtus maximè luctuosa est.* At minùs nos movent calamitates, in quas suâ culpâ incidunt, qui pulmonis semper vixêre vitam, addicti abdomini; καὶ ὑπογαστρίοις ἐπιθυμίαις *c*, ut eas vocat Aretas Cæsariensis. Longéque minus commovent, si sordidi compareant. Cujus rei exemplum habemus in imperatore Vitellio (penè vitulo dixeram.) De quo ita Tacitus extremo libro III. Histor. *Vinctæ ponè tergum manus: laniatâ veste, fœdum spectaculum ducebatur, multis increpantibus, nullo illachrymante. deformitas exitus misericordiam abstulerat.* Omnium verò minimè homines scelerati hunc in nobis affectum cient. Unde Cic. lib. IV. Tuscul. quæst. *Nemo*, inquit *parricidæ, aut proditoris supplicio misericordiâ commovetur.*

b *Lib.* 2. *de Oratore.*

c *Venereis voluptatibus.*

IV. QUIBUS DE CAUSSIS HOMINES MISEREANTUR.

Miserantur propter mala, quæ interitum afferre possunt, aut molestiam creare.

Horum loci sunt duo.

I. Quæ habent vim tollendi vitam ipsam; ut graves morbi, & magna pericula.

II. Magna mala, quæ eveniunt, ut loquuntur, à fortunâ: velut Priami calamitates, aut si quis spolietur amicis, aut ab eo perdatur de quo optimè sit meritus. Hinc misericordiam apud Catullum *d* ciet Ariadna, sua merita Theseo objiciens: — d *Carm. de Nupt. Pelei & Thet.*

 Certè

Certè ego te in medio versantem turbine leti
Eripui, ac potius germanum amittere crevi,
Quam tibi fallaci supremo in tempore desse.
Pro quo dilaceranda feris dabor, alitibusq;
Præda, nec injectâ tumulabor mortua terrâ.

Simile est, si quis interimatur ob virtutem paternam. Quomodo apud Euripidem Troadibus Talthybius ait, pervicisse Ulyssis sententiam in concione Græcorum, ne filius ejus servaretur, qui Trojanorum fuisset præstantissimus. Signat autem Hectoris filium, Astyanacta. Unde sic mater ejus Andromache queritur:

Ἡ τοῦ πατρὸς δέ σ' εὐγένει' ἀποκτενεῖ,
Ἣ τοῖσιν ἄλλοις γίνεται σωτηρία.
Τὸ δ' ἐσθλὸν οὐκ εἰς καιρὸν ἦλθέ σοι πατρός.

Sive, ut Latinè reddam,

Vitam tibi adimit splendor incliti patris.
Aliis saluti hæc esse liberis solet.
Non patris hoc in tempore advenit decus.

Quomodo verò ab ætate, fortunâ, loco, aliisque, misericordiam concitet Maro, vide apud Macrobium lib. IV. Saturnal. cap. III. IV. V. & VI.

V. QUO PACTO MISERICORDIAM CIEAT ORATOR.

Movetur misericordia, si auditoribus ob oculos quasi proponantur ea mala, quæ pati possunt, vel in se, vel in suorum quopiam; maximè, si mala sint ingentia, & conspiciantur in personis, quæ illis sunt indignæ. Exemplorum abunde est in Tullii orationibus, inter alias Milonianæ epilogo, & illius pro Muræna. Etiam apud Philonem, lib. de legatione ad Cajum Cæsarem, exemplum habemus in Judæorum oratione ad Petronium, quâ supplicant, ne Caligulæ statua in templo ponatur Hierosolymitano.

E Græcis antiquioribus maximè in tractandis rebus, quæ miserationem merentur, excelluisse putatur Simonides. Fabius lib. x. cap. I: *Præcipua, inquit, ejus in commovendâ miseratione virtus, ut quidam in hâc eum parte omnibus ejusdem operis autoribus præferant.* Hinc apud Catullum a: *Mœstius lacrymis Simonideis.* & apud Horat. od. I. lib. II: *Cea retractes munera næniæ:* (nam Ceus erat Simonides.) itemque apud Aristidem in epicedio: Ποῖος ταῦτα Σιμωνίδης θρηνήσει; *qualis Simonides condignè hæc deflebit?*

a Carm. 39. ad Cornific.

CAP.

CAP. XI.

De Indignatione.

INdignatio est dolor propter alterius felicitatem, qui eâ esse indignus videtur..

Itaque differunt misericordia, & νέμεσις, quòd illa contingat ob adversam bonorum. hæc ob prosperam malorum fortunam.

I. QUID SIT NEMESIS, SEU INDIGNATIO. ET, QUOMODO DIFFERAT AB AFFECTIBUS VICINIS.

VIdimus de misericordiâ. Deinceps agamus de indignatione, atque invidiâ, quarum utraque, uti & metus, arcet misericordiam. Νέμεσιν Latini indignationem vocant. Ita Horat. lib. Epod. od. in Menam, Sext. Pompeji libertum, *Liberrima indignatio*, h. e. νέμεσις. Victorius *a* tamen existimat, neque indignationis voce satis exprimi vim Græci vocabuli; eamque rationem esse ait, cur plerique è Latinis Græcam nemesis appellationem reservârint. Certè Catulli *b* est:

a *In 2. Rhet. Ariston.*

b *Epig* 51.

--- precesq; nostras,
Oramus, cave despuas ocello,
Ne pœnas Nemesis reposcat à te,
Est vehemens Dea. lædere hanc caveto.

Sed argumentum hoc Victorii non est satis firmum. Nam abunde liquet, Catullum hîc eo nomine pro Deâ, non pro affectu, uti. Hæc de voce, nunc de naturâ rei videamus.

Νέμεσίς ἐστι λύπη τις ἐπὶ τῆ ἀναξίαις εὐπραγίαις. *Indignatio est dolor, ob alterius felicitatem, qui eâ indignus est.* Hæc partim cum misericordiâ convenit, partim ab eâdem discrepat. Ac discrepat quidem, quòd misericordia sit dolor κακοπραγίας ἀναξίας, i. e. *ob res adversas ejus, qui indignus est*: indignatio autem εὐπραγίας ἀναξίας, i. e. *ob res prosperas ejus, qui sortem istiusmodi haut meretur.* Convenit,. quòd utraque sit virorum bonorum. Nam non modò justus est dolor, si immerentes adversa multa perpeti videamus; verùm etiam, si feliciter agant, quod non merentur. Ideòque utrumque Diis

tribuerunt. Nec minùs ab invidiâ discrepat. Unde Tullius epist. XIX. lib. V. ad Att. *Sed plenè gaudeo, quoniam τὸ νεμεσᾷν interest τοῦ φθονεῖν.* Differt autem ea ab invidiâ, quòd indignatio sit in indignum; unde & ei nomem: at invidia est in æqualem, aut similem. Ita indignatur Juno I. Æn. ob felicitatem Trojanorum. Cùm autem hæc sententia sit Aristotelis, qui disertim scribit, ἄμφω τὰ πάθη (ἔλεος καὶ νέμεσις) ἤθους χρηστοῦ, i. e. *misericordia, & indignatio, bona sunt indolis, ac naturæ*: liquet, quantum discrepet à Stoicorum sententia; qui affectus non temperant, sed abscindunt; ut diximus hujusce libri cap. I. ac præter alios testantur Seneca epist. CXVI. & Lucianus in Hermotimo. Ex eorum sententiâ dictum à poëta Georg. lib. II.

— neque ille
Aut doluit, miserans inopem, aut invidit habenti.

Et ab Ausonio, carmine de viro bono:

— miseratus egentem,
Cur aliquem fractâ persensi mente dolorem?

II. QUI INDIGNENTUR.

Indignantur, qui digni sunt.

Horum quatuor sunt loci.

I. Si digni sint maximis rebus, & eas sint consecuti.

II. Si sint boni, & virtute præditi.

III. Si sint studiosi honoris, & maximè, si ea ambiant, quæ alii, licèt indigni sint, nanciscantur.

IV. Qui existimant se dignos iis rebus, quibus alios indignos putant.

Ita Q. Cæcilius Metellus *a*, ob generis præstantiam, ac res præclarè gestas, dignum se putabat, cui, bellum gerenti adversus Jugurtham, prorogaretur imperium: ac contrà indignum ratus, sibi præferri C. Marium, hominem ignobilem, nec rebus gestis clarum. Ideo, ubi audivit, plebiscito id bellum esse Mario decretum, non tam suâ doluit injuriâ, quàm quòd honos ille indigno esset collatus. Itaque nec bellum eo cum studio deinceps gessit, stultum existimans, alienum honorem suo periculo curare.

a *Saluſt. in Jugurth.*

III. QUI-

III. QUIBUS HOMINES INDIGNENTUR.

Indignantur indignis, sive quia tales sint, sive quia videantur. Ita Antigenidas parum æquo animo ferebat, quòd monumentarii ceraulæ, quos *siticines* appellant, vulgò etiam *tibicines* dicerentur: ut Apulejus prodit lib. I. Florid. atque ex eo Politianus in Lamia: ac idem prope de Isineno tradidit Dio Chrysostomus orat. XLIX. quæ inscribitur Παραίτησις ἀρχῆς ἐν βουλῇ. Amata quoque apud Maronem VII. Æn. Trojanis succenset, ut Laviniâ indignis. Sic enim loquitur:

a Recusatio magistratus in Senatu.

Exsulibúsne datur ducenda Lavinia Teucris?
Nec matris miseret, quam primo Aquilone relinquet
Perfidus, alta petens, abductâ virgine prædo?
Quid tua sancta fides, quid cura antiqua tuorum,
Et consanguineo toties data dextera Turno.

Et eopse libro:

Turne tot incassum fusos patiere labores,
Et tua Dardaniis transscribi sceptra colonis?
Rex tibi conjugium, & quæsitas sanguine dotes,
Abnegat, externusq; in regnum quæritur hæres.
I nunc, ingratis offer te, irrise, periclis.

Item Horatius ridet & dolet, quòd riduculus Poëta Chœrilus aliquid aliquando boni dicat. Ait enim:

Quem bis terq; bonum cum risu miror, & idem
Indignor.

Neque enim, quod Luisinus *b* aliique existimârunt, *indignor* referri potest ad id, quod de Homero sequitur, *Quandoq; bonus dormitat Homerus:* ut nempe hic *quandoque* sit *quandocunque*. Nam ob casum alterius non indignamur, sed miseremur. Ejusdem Horatii *c* est:

b Commentario in Horat. art. Poët.

c Sat. 6. lib. 1.

Tunc Syri, Damæ, aut Dionysi filius, audes
Dejicere è saxo cives, aut tradere Cadmo?

Indignorum autem tria inprimis sunt genera:

I. Qui recens aliquod bonum sunt consecuti: velut qui non ita pridem divites sunt facti.

II. Qui habent bona, quæ ipsis non conveniunt: aut si vir timidus stet in acie egregiè armatus, vir autem strenuus armis careat.

III. Quê

III. Qui cùm sint inferiores, certare tamen volunt cum superioribus. Ut, si *certent cygnis ululæ*, ut est apud Maronem *a*. Itaque Juno indignatur 1. Æn. quod cùm

a Ecl. 8.

— Divûm incedat Regina, Jovisq;
Et soror, & conjux, una cum gente tot annos
Bella gerat.

Et Ovidianus Ajax *b* indignatur, quòd secum Ulysses conferatur:

b 13. Met.

— Agimus, pro Jupiter, inquit,
Ante rates caussam, & mecum confertur Ulysses?

Etiam Parrhasius Ephesius, pictor nobilis, Sami à Timanthe in Ajace, armorumque judicio, victus, ajebat, se herois, Ajacis puta, nomine indignari: quippe qui iterum victus esset ab indigno. Auctor Plin. lib. XXXV. cap. X. & Athenæus lib. XII.

IV. QUIBUS DE CAUSSIS INDIGNEMUR, ET QUOMODO EAM CIEAT ORATOR.

Fit indignatio, non ob justitiam, fortitudinem, aliámve virtutem, quæ homines dignos reddit; sed ob illa bona, quæ possident etiam indigni: cujusmodi sunt nobilitas, forma, & quæcunq; sunt istiusmodi. Ut quòd libertus quispiam ingentis pretii tumulo tegatur; vir eximiæ virtutis ac dignitatis, vel vili, vel nullo. Unde illud Varronis Atacini, sed animo ab impio profectum:

Marmoreo Licinus tumulo jacet at Cato parvo,
Pompejus nullo. Credimus esse Deos?

Movetur indignatio, si qui ostendantur iis bonis indigni, quibus digni sunt qui audiunt, vel alii, quibus hi bene volunt. Exempla vide apud Demosthenem in Æschinem; Ciceronem in Vatinium: Horatium in Menam libertum *c*; Juvenalem *d* in Cinamum, qui tonsor fuerat, item in Crispinum *e*, atque alios, qui è summis sordibus ad palatina erant officia evecti.

c Lib. epod. od. 4.
d Sat. 1.
e Sat. 4.

CAP.

CAP. XII.

De Invidia.

INvidia est dolor ob felicem bonorum successum, non ut sibi aliquid accedat, sed propter eum, cui invidetur.

I. DE INVIDIÆ VOCE, ET DEFINITIONE, AC NATURA.

INvidia dicta ab invidendo, hoc est, non videndo, ut *in* sit στερητικὸν: quam sententiam inter alios Fruterius sequitur in Verisimilium libris *a*. Nempe quia invidis oculi doleant ob alienum bonum, eoque ægre videant, & inviti. Vel potiùs ea ab invidendo, hoc est, nimis intuendo, nomen accepit: ut *in* hîc sit ἐπιτατικὸν: quod Tullius *b* probat illo Attii in Melanippe:

a *Lib. 1, cap. 17.*

b *Lib. 3. Tusc. quæst.*

- - - Florem quisnam liberûm invidit meûm?

Sanè olim credebant, invidos nimis intueri aliena, atque eo pacto fascinare: unde & illud Maronis *c*.

c *Ecl. 3.*

Nescio quis teneros oculus mihi fascinat agnos.

Et Græci Grammatici βασκαίνειν dici putant, quasi φάεσι καίνειν *d*. Φθόνος ἐστὶ λύπη τις ἐπὶ εὐπραγίᾳ φαινομένῃ τῶν εἰρημένων ἀγαθῶν ἐπὶ τοὺς ὁμοίους, μὴ ἵνα τι αὐτῷ, ἀλλὰ δι᾽ ἐκείνους. *Invidia sive invidentia* (quomodo Cicero *e* appellare mavult, ob ambiguitatem vocis invidiæ) *est dolor quidam ob prosperitatem, quæ appâret in bonis, quæ dicta sunt, erga similes; idq́; non ut aliquid commodi contingat ei, qui invidet; sed propter illos, quibus invidetur.* Porrò per ἀγαθὰ εἰρημένα *f*, intelliguntur bona illa, ob quæ νέμεσιν cieri, antea *g* ostensum fuit. Similis est huic Aristotelicæ definitio ea, quæ apud Tullium exstat lib. IV. Tusc. Quæst. *Invidentiam*, inquit, *esse dicunt ægritudinem susceptam propter alterius res secundas, quæ nihil noceant invidenti.*

d *Luminibus sive intuitu necare.*

e *Lib. 3. Tusc. quæst & 4.*

f *Bona quæ dicta sunt.*

g *Cap. præcedenti sect. ult.*

Itaque discrepant æmulatio, & invidia, quòd illâ quis mœreat ob bonum alterius, eò quòd is non mereatur; hâc verò aliena quis bona, eò quòd, cui illa adsunt, non sit, vel non videatur æqualis, obliquo limet oculo, omnemque moveat lapidem, ut ea intercipiat; ac nisi id obtineat, sæpe etiam colore lurido tabescat. Unde Salomo Proverb. XIV. 29: *Vita carnium*, hoc est corporis salubritas, *cor lene*, sive, ut vulgata habet, sanitas cordis: *putredo ossium invidia.* Ac convenit Ovidii illud in descriptione Invidiæ, quæ exstat Met. II. Fab. XII.

Sed videt ingratos, intabescitque videndo
Successus hominum, carpitque, & carpitur unà,
Suppliciumque suum est.

a Tit. εἰς φθόνον.

Atque, ut libro primo Ἀνθολογίας a est:

Ὁ φθόνος αὐτὸς ἑαυτὸν τοῖς βελέεσσι δαμάζει.
Livor se propriis telis ulciscitur ipse.

In eâdem Ἀνθολογ. scitè illud dictum, invidiam quidem rem esse pessimam, attamen quiddam ei boni inesse:

Τήκει γὰρ φθονερῶν ὄμματα, καὶ κραδίην.
Livida corda etenim macerat, atque oculos.

Ita Typho quoque invidebat fratris sui Osiridis divitiis, ὡς ἤδη τὸ πρᾶγμα παροιμίαν εἶ), καὶ ἐρώτημα πρὸς τοὺς ὠχριῶντας, Μή τι τἀδελφοῦ σου καλόν; *Ut res jam in proverbium abierit, ac percontationem ad pallentes; Num rectè se habent res fratris tui?* Auctor Synesius in Ægyptio, sive de Proteo. Elegans quoque apud Athenæum legitur scirpus Matreæ plani, qui dicere solitus, se θηρίον τι τρέφειν, ὅπερ αὐτὸ ἑαυτὸ ἐσθίοι: *belluam à se ali, se ipsam comedentem.* Nam invidiâ qui laborat, tabescit rebus alterius,

Ὃν θυμὸν κατέδων, πάτον ἀνθρώπων ἀλεείνων:

b Iliad. ζ.
c Lib. 3. Tusc. quæst.

ut de Bellerophonte ait Homerus b: quod M. Tullius c ita transtulit:

Ipse suum cor edens, hominum vestigia vitans.

d In od. α. pag. 1382. ed. Rom.

Quanquam & apud Eustathium d duæ sunt aliæ hujusce scirpi interpretationes. Nam ait, insuper intelligi posse, tum κωμικὸν πάθος, h. e. στύμωμα, sive libidinem; tum polypum, qui fame laborans sibi cirros ambedit; ut sensère, Alcæus apud Athenæum, Orus Apollo in Hieroglyphicis, Ælianus, Philes, Antigonus Mirabilium Narrationum cap. XXV, ubi idem confirmat ex Hesiodi ἔργ. β. Plinius tamen falsam esse hanc de polypo opinionem existimat lib. IX. cap. XXIX. Rectène, an secus, hoc loco non ducam contentionis funem. Quin ipsum hoc, quod ex Eustathio adferebamus, à nobis præteriri poterat, nisi visum esset, interdum varietate aliquâ discutere lectoris fastidium, ac quodammodo, quod ab Euripide dicitur, τὰς Μούσαις τὰς Χάριτας συγκαταμιγνύειν e.

e Gratias Musis admiscere.

II. QUI

II. QUI INVIDEANT.

I. INvident, qui majus affectant bonum, quod conspiciunt in similibus, etiamsi ipsi prosperâ utantur fortunâ. Similes autem sunt vel genere, vel cognatione, vel ætate, vel habitu, vel existimatione, vel bonis atque opibus.

II. Præterea invident ambitiosi: & præcipuè, si parùm abest, quo minùs omnibus abundent bonis; vel si gesserint res magnas, ac felici utantur fortunâ. Quomodo ferre non poterat Crœsus, quòd Solon tantopere extolleret Tellum. Nam unum se beatum putabat.

III. Invident quoque sordidi parvique animi homines, quos Græci *μικρόψυχυς* vocant. Nam omnia iis videntur magna. Vide, quæ in hanc mentem annotavit Gregorius Magnus in illud Jobi cap. V: *Parvulum occidit invidia.* Atque idcirco servi, & pauperes, ferè sunt invidi. Plautus Captivis *a*:

a *Act. 5. scen. Quò illum.*

Est miserorum, ut malevolentes sint, atque invideant bonis.

Eoque magis invident, quòd deteriores. Est enim invidia malorum. Ideo multi fatentur, se odisse aliquem, quia & malos odisse possumus. At invidere se fatetur nemo, quia bonus invidet nulli. Quod optimè observat Plutarchus libello de odio, & invidiâ.

Ab eadem caussa est, quòd invidiam mantelo indignationis occultare solent. Ita Timo *μισάνθρωπος b* apud Lucianum, non *ἁπλῶς* dicit, ex solitudine se hoc capere commodi; quòd non videat multos felices; sed potiùs pro eo dicit, hoc pacto fieri, ut non videat multos præter meritum felices. *Τοῦτο γοῦν μοι δοκεῖ κερδαίνειν, μηκέτι ὄψεσθαι πολλοὺς παρὰ τὴν ἀξίαν εὐπράττοντας.*

b *Osor hominum.*

III. QUIBUS INVIDEANT.

INvident homines similibus. *Æqualitas* enim *gratiam exulcerat*, ut inquit M. Cicero in Bruto. At minùs petuntur atro invidiæ dente, qui superiores sunt: tanto sanè minùs, quanto excellunt magis. Imò, ut à Plutarcho *c* optimè dicitur, *αἱ τῶν εὐτυχημάτων ὑπεροχαὶ καὶ λαμπρότητες πολλάκις τὸν φθόνον κατασβεννύουσιν. οὐ γὰρ εἰκὸς, Ἀλεξάνδρῳ τινὰ φθονεῖν, οὐδὲ Κύρῳ, κρατήσασι καὶ γενομένοις κυρίοις ἁπάντων· ἀλλ' ὥσπερ ὁ ἥλιος, ὅπου ἂν ὑπὲρ κορυφῆς γένηται καταχεόμενος τὸ φῶς, ἢ παντάπασι τὴν σκιὰν ἀνεῖλεν, ἢ μικρὸν ἐποίησεν, οὕτω πολὺ τῶν εὐτυχημάτων ὕψος λαβόντων, καὶ γενομένων κατὰ κεφαλῆς τοῦ φθόνου, συστέλ-*

c *Lib. de invidiâ & odio.*

λεται καὶ ἀναχωρεῖ καταλαμπόμενος. Quæ Latinè sonant. *Rerum secundarum excellentia ac splendor invidiam sæpenumero exstinguit. Nec enim verisimile est, quemquam invidisse Alexandro, aut Cyro, postquàm potestatem ac dominium cunctorum fuêre consecuti. Sed quemadmodum Sol, quibus supra verticem est, rectáq; lumen diffundit, his aut nullam facit umbram, vel exiguam: sic cùm felices successus fastigium sunt nacti, ac supra invidiæ caput eminent, illa splendore eo victa contrahitur, ac recedit,* Ita Horatius *a* eo se pervenisse ostendit, ut major sit illis, qui priùs invidebant:

a Lib.4.od.3.

Et jam dente minùs mordeor invido.

b Lib.2.od.20. Et alibi *b*:

- - - Invidiâque major
Urbes relinquam.

Et apud Sallustium ait Micipsa ad Jugurtham: *Quod inter mortales difficillimum est, gloriâ invidiam vicisti.*

Pertinet huc etiam illud Claudiani lib. III. de laudibus Stiliconis:

- - - Quis enim livescere possit,
Quòd nunquam pereant stellæ? quod Jupiter olim
Possideat cœlum? quod noverit omnia Phœbus?
Est aliquod meriti spatium, quod nulla furentis
Invidiæ mensura capit.

Atque hinc est, quòd Græci ἄφθονον dicant pro *copioso.*

Multò autem minùs invideri solet longè minoribus: unde scitè Philager sophista apud Philostratum *c* ait: εἶτα οἴει ἥλιον ἑσπέρᾳ φθονεῖν, ἢ μέλλειν αὐτῷ εἴ τις ἐστὶν ἀστὴρ ἄλλος ἐν οὐρανῷ; *deinde num solem censes vesperæ invidere, aut morari, num quæ stella sit in cœlo?*

c In vitis Sophistarum.

Sunt autem varia eorum, quibus ob similitudinem invidetur, genera. Nam istiusmodi sunt,

I. Propinqui, sive tempore, ut qui simul in Rep. agunt: sive loco, quomodo Romanus Romano invidet: sive ætate, ut juvenis invidet juveni: sive fortunis, cùm quis se in paupertinâ relictum sorte, at alterum dolet evolâsse: sive existimatione, quo pacto inter duos consulares est invidia. Itaque Q. Fabius Maximus apud Livium *d* adnititur argumento ab ætate sumto probare, se, licèt P. Scipionis, florentissimi juvenis, consiliis adversetur, minimè tamen ullâ flagrare invidiâ, cùm nulla æmulatio esse possit seni cum eo, qui ne filio quidem æqualis foret.

d Lib.28.

II. Et iis ob similitudinem invident, quibuscum certant de honore; ut competitores rivalibus, & quicunque eadem appetunt. Sic Bavius,

vius, & Mævius, Maroni invidebant, Asinius Pollio Ciceroni. Horat. lib. I. epist. XVII. ad Mæcenatem:

Rupit Hyarbitam Timagenis æmula lingua,
Dum studet urbanus, tenditque disertus haberi.

Hinc calcatum illud Hesiodi, Καὶ κεραμεὺς κεραμεῖ *a*, & quæ sequuntur. Fit autem hoc gloriæ ratione, non studii: cujus similitudo non amorem lacerat, sed potiùs amorem parit; ut abunde dictum cap. IV. sect. IV.

a Et figulus figulo.

III. Eadem ratio illorum, qui celeriter sunt bonum aliquod adepti. Uti Cæsar, cujus illud de victoria sua Pontica *b*, *Veni, vidi, vici.*

b Suetonius in Iul. cap. 37.

IV. Invident etiam, quorum gloria nostrum est dedecus, aut quorum utilitas nostrum est detrimentum.

V. Qui habent ea, quæ iis, qui invident, conveniebant, aut quæ eorum fuerunt, qui invident. Virgil. *c*.

c Ecl. I.

Impius hæc tam culta novalia miles habebit?
Barbarus has segetes?

Itaque non injuriâ quoque suspicio erat, invidere Fabium Scipioni, quòd non ferret crescentem indies ob Italiæ defensionem fortissimi juvenis gloriam. Tota enim illa laus antea Fabii fuerat, quâ jam senem se exui ac spoliari, molestè ferebat. Livium vide lib. XXVIII. Itidem timebat Pompejus, ne res à Cæsare præclarè gestæ gloriam suam obscurarent. Hinc Lucanus *d*:

d Lib. I.

— Stimulos dedit æmula virtus.
Tu, nova ne veteres obscurent acta triumphos,
Magne, times.

Et mox:

Nec quemquam jam ferre potest, Cæsarve priorem,
Pompejusve parem.

Imò Alexander Magnus suorum etiam ducum virtutibus invidebat: quod non aliunde erat, quàm quia eorum splendore fulgorem suum minùs fore illustrem putaret. Itaque Perdiccæ invidebat, quia esset πολεμικὸς *e*: Lysimacho, quia στρατηγεῖν ἀγαθὸς *f*: Seleuco, quia ἀνδρεῖος *g*: Antigono, quia φιλότιμος *h*: Attalo, quia in eo τὸ ἡγεμονικὸν *i* reluceret: Ptolemæo, quia summa ejus esset in rebus gerendis dexteritas. Auctor Ælianus lib. XII. Var. Hist. cap. XVI. Neque idem celare invidiam potuit, cùm Dioxippus, Atheniensis pugil, è Macedonibus clavâ provocâsset Corrhagum, licèt armatum, eumque, hastâ priùs excussâ, prostravisset, proprioque gladio necâsset. Magis favisset ejusmodi virtuti Alexander, si Macedo vicisset Atheniensem. Dioxippus verò ubi

e Bellicosus.
f Bonus in bello dux.
g Animi virilis.
h Honoris avidus.
i Imperatoria dignitas.

ubi se propterea Alexandro vidit invisum, animum usque adeò despondit, ut mœrore contabesceret: quemadmodum idem Ælianus prodit, Hist. Var. lib. x. cap. ult. Sed paulò aliter rem narrat Curtius in nono: ubi & Corrhagum hunc vocat Horatam.

Nec ad fortitudinem modò, vel laudem bellicam; sed aliarum etiam artium peritiam invidia pertingit. Ut in Dædalo videmus: qui cùm magno in honore esset ob præclara inventa sua in fabrica materiaria, quæ à Plinio *a* referuntur: ubi Calum, ob ejusdem artis peritiam, & nova quædam reperta, in cœlum tolli cognovit, ne eo quidem, quòd, & discipulus, & sororis filius foret, absterreri potuit, quò minùs de turri eum præcipitem daret: quo scelere patrato, supplicii metu, priùs in Cretam, indè ad Cocalum in Siciliam, profugit miser: teste Pausania in Atticis. Hoc verè est, quod Hesiodus ait, fabrum fabro invidere. Itaque *νενίκηκε, τοὺς ὁμοτέχνους ἀντιτέχνους καλεῖν b*: ut ait Nazianzenus *c*. Quid verò, quòd inventus etiam imperator, qui ob artis excellentiam invideret fabro? Is est Tiberius Cæsar. Qui cùm Romæ nobilis artifex quidam porticum magnam valde nutantem magnâ erexisset solertiâ, pecuniâ quidem donavit hominem; sed simul, ut Dio ait, *φθονήσας d καὶ ζηλοτυπήσας*, urbe expulit. Imò, ut idem ait, cùm ille supplex, spe veniæ, factum à se vitrum ductile (rem hodieque ignotam) Cæsari experimento comprobâsset, ab eodem necari jussus est. Quod & Isidorus prodidit lib. xxvi. Orig. cap. xv. ac ante Dionem Plinius lib. xxxvi. cap. xxvi. imò ante hos omnes idem retulerat Trimalcio apud Petronium Arbitrum, teste Joanne Saresberiense Policratici lib. iv. cap. v. uti jam aliis observatum.

a Lib. 7. c. 57.

b Usus obtinuit, ut, qui ejusdem sunt artis, artifices æmuli, & obtrectatores, dicantur.

c Epist. 61. ad Eustochium Sophistam.

d Invidens.

Denique iis etiam homines invident, qui sumtus fecêre exiguos eam in rem, in quam ipsi multos. Cui simile est, si quis largitione sibi compararet, quod alter magnis acquisierit virtutibus.

IV. QUIBUS DE CAUSSIS INVIDEANT HOMINES.

INvident ob aliorum bonorum prosperitatem. Certè Anacharsis interrogatus, cur homines subinde tristentur *e*, respondit, id fieri, quia non solùm propria iis mala molesta sint; sed bona etiam aliena. Et Bion Borysthenites, cùm invidum tristi conspexisset vultu *f*, *οὐκ οἶδα*, *ἔφη, πότερόν σοι κακὸν γέγονεν, ἢ ἄλλῳ ἀγαθόν g*. Eumque imitatus Publius, quem, quòd Mutius, homo inprimis malevolus, solito esset tristior,

e Antonius gnomologus in Melissa.

f Diog. Laert.

g Nescio, inquit, utrùm tibi malum, an alteri evenerit bonum.

ſtior, acutè Macrobius *a* dixiſſe ait: *Aut Mutio neſcio quid incommodi acceſſit, aut neſcio cui aliquid boni.* a *Lib. 2. Sat. cap. 2.*

Tales autem, quemadmodum ob bonum dolent alienum, ita gaudent ob alterius malum. Unde Ovidius *b* in deſcriptione Invidiæ: b *2. Met.*

Riſus abeſt, niſi quem viſi fecère dolores.

Græci hoc ἐπιχαιρεκακίαν vocant. Cujusmodi verò is affectus ſit, paret ex iis, quæ de Invidia diximus.

Quòd ſi miſereamur quidem ob alienum malum, at invidia ſit ob alienum bonum, omnino nobis κρείσσων οἰκτιρμῶν φθόνος *c*, ut eſt apud Pindarum in Pythiis *d*, & ex eo lib. I. Ἀνθολογ. *e* Plauti quoque eſt Truculento *f*: c *Melior eſt miſeratione invidia.* d *Idyll. a.* e *Tit. eis* φθόνον. f *Act. 4. ſc. 2.*

Mavelim mihi inimicos invidere, quàm me inimicis meis.
Nam invidere alii bene eſſe, tibi malè eſſe, miſeria eſt.
Qui invident, egent: illi, quibus invidetur, rem habent.

Nempe, quod dixit P. Syrus mimus,

Miſerrima eſt fortuna, quæ inimico caret;

id non minùs verè de invido, quàm de inimico, dicitur. Quod etiam celebre nos proverbium docet, Sola miſeria neſcit invidiam. Ac fertur Plato, cùm ei condiſcipuli inviderent, Socratem interrogâſſe, quâ ratione poſſet invidiam declinare: reſpondiſſe autem Socratem, Eſto ut Therſites. Auctor (antiquior nunc non occurrit) Jo. Saresberienſis lib. VII. Policratici cap. XXIV.

V. QUOMODO ALIIS INVIDIAM CONFLET ORATOR.

MEritò verò in dubium vocare poſſumus, num invidiam ciere liceat Oratori, cùm ea non ſit viri boni, qualem eſſe Oratorem volumus. Attamen utile eſt ſcire, quâ ratione id fieri poſſit, ſi non ob aliud, ſaltem ut caveamus magis ab iis, qui malis artibus gaudent.

Concitatur autem ea, ſi bona commemoremus in ſimilibus, ut illa ab audientibus diſturbentur. Itaque hunc affectum ciet orator ad exſtinguendam miſericordiam.

Fit hoc è quatuor locis eorum, qui fortunâ utuntur proſperâ.

I. In quibus amant gloriam, & de honore factis contendunt.

II. Quicunque bonæ ſunt fortunæ eventus.

III. Quæ ipſi aut appetunt, aut quibus ſe judicant ornatos eſſe oportere. Ita Alecto invidiam creat Æneæ *g*: g *Æn. 7.*

Turne

Turne, tot incassum fusos patiere labores?
Et tua Dardaniis transscribi sceptra colonis?
Rex tibi conjugium, & quæsitas sanguine dotes
Abnegat, externusq́, in regnum quæritur hæres.

IV. In quibus ipsi non multùm superant, aut superantur. Quippe ut suprà dicebamus, neque iis invidemus, qui multo sunt superiores divitiis, amicitiis, honoribus; neque item iis, qui multo sunt inferiores.

Invidiam excitat, ac insimul odium gignit Marcus Tullius pro P. Quinctio: *Non comparat se tecum gratia P. Quinctius, Sex. Nævi: non opibus, non facultate contendit. Omnes tuas artes, quibus tu magnus es, tibi concedit. Fatetur, se non bellè dicere, non ad voluntatem loqui posse; non ab afflicta amicitia transfugere, atque ad florentem aliam devolare; non profusis sumtibus vivere, non ornare magnificè splendideq́, convivium, non habere domum clausam pudori, & sanctimoniæ, patentem atque adeo expositam cupiditati, & voluptatibus.* Pluribus exemplis non puto esse opus. Quippe multo facillimum est, invidiam ciere in hominum animis, quia innatus hic morbus penè est omnibus, facilè invidere. Hinc Tacitus lib. II. Histor. ait, *insitum esse mortalibus naturâ, recentem aliorum felicitatem ægris oculis introspicere.* Et Cornelius Nepos in Timotheo: *Est*, inquit, *hoc commune vitium magnis liberisq́, civitatibus, ut invidia gloriæ comes sit, & libenter de his detrahant, quos emergere videant altiùs: neque animo æquo pauperes alienum opulentûm intueantur fortunam.*

Et hæc de invidia: in quibus, ut & in affectibus cæteris, potissima haustimus ex fonte Aristotelis: unde etiam manavit rivus ille amœnissimus apud Antonium Muretum, commentario in Catilinariam primam, ubi egregiè, ut solet, de hoc disserit affectu.

CAP.

CAP. XIII.

De Æmulatione, & Contemtione.

ÆMulatio est dolor alicujus ob bona honorata, quæ alius habere videtur, & quæ etiam ipse acquirere potest, existens inter eos, qui sunt similis naturæ, non quod alii adsint illa, sed quod sibi desint,

Et contraria est contemtio, quâ afficitur quis erga illos, in quibus videt non esse ea bona, quæ vel assecutus ipse est, vel assequi studet.

I. QUID SIT ÆMULATIO.

ZΗΛΟΣ ἐστὶ λύπη τις ἐπὶ φαινομένῃ παρουσίᾳ ἀγαθῶν ἐντίμων, καὶ ἐνδεχομένων αὐτῷ λαβεῖν περὶ τοὺς ὁμοίους τῇ φύσει, οὐχ ὅτι ἄλλῳ, ἀλλ' ὅτι οὐχὶ καὶ αὐτῷ ἐστί. *Æmulatio* (ita ζῆλον Tullius quoque transtulit lib. IV. Tuscul. quæst.) *est dolor, ob præsentiam bonorum, in similibus naturâ, non quod ea alii adsint, sed quod sibi desint.* Differt à zelotypia, quia æmulus doleat, quoniam sibi absit bonum, quod habet alter: zelotypus dolet, quòd alter eodem, ac ipse, bono fruatur. Laërtius in Zenone: Ζηλοτυπία λύπη τίς ἐστιν ἐπὶ τῷ ἄλλῳ παρεῖναι, ἃ καὶ αὐτὸς ἔχει. *Zelotypia est dolor ex eo proveniens, quia alteri quoque adsit, quod ipse habet.* At differt æmulatio ab invidia, quòd illa sit honesta; hæc verò, ut in Timæo quoque scribit Plato, non cadat in virum bonum: illâ quis macerat se, non quòd habeant alii, sed quòd non & ipse iis ornatus sit bonis; hâc verò alienis bonis strabo fit, quòd alter obtineat, non quòd ipse careat. Declarat hoc Suidas istum in modum: Ζῆλος, ἀγαθοῦ τινος ἐπιθυμία, φθόνου τινὸς χωρὶς ἐγγινομένη τῇ ψυχῇ. Οἷον, ἔχει τὶς ἀνδρείαν· ζηλῶ τοῦτον τῆς ἀρετῆς, τουτέστιν, ἐπιθυμῶ κτήσασθαι τὸ καλὸν, μὴ φθονήσας τῷ κεκτημένῳ, ἀλλὰ κἀγὼ βουλόμενος ἀνδρεῖος εἶναι. *Zelus sive æmulatio, boni alicujus cupiditas, quæ animo citra invidiam inest. Ut, Habet quispiam fortitudinem. Hunc æmulor virtutis ergo. Hoc est, cupio idem bonum consequi, non invidens ei, qui bonum illud possidet, sed ipse etiam fortis esse vir volens.* Neque nescius sum, ζῆλον & φθόνον sæpe a conjungi, ac ζῆλον, cùm apud Hesiodum in ἔργοις, tum in in Actis Apostolicis b, liquidò accipi pro φθόνῳ. Verùm propriè id est ζῆλος, quod dicebamus: nempe ἀπὸ τοῦ ζέειν c, quia est quidam animi

a *Plat. de Legg. Plutarch in Coriolano, &c.*
b *Cap. 5. 17. & cap. 13. 45.*
c *à fervendo.*

fervor, faces stimulosque animo subdens ad honestum aliquod facinus patrandum. Interim, ut Græci ζῆλω, ita Latini *æmulationis* voce interdum laxiùs utuntur. Ut Maro in VI:

Æmulus exceptum Triton, si credere dignum est,
Inter saxa virum spumosâ immerserat undâ.

Et Plinius Panegyrico: *Nihil est tam pronum ad simultatem, quàm æmulatio, in fœminis præsertim: Ea porro maximè nascitur ex conjunctione, alitur æqualitate, exardescit invidiâ.* Hinc Nonius Marcellus: *Æmulatio ab imitatione hoc distat, quòd imitatio simplex est, & livorem atque invidiam non admittit: æmulatio autem habet quidem imitandi studium, sed cum malitiæ operatione.* Nempe, ut Cicero in IV. Tuscul. ait, *Æmulatio dupliciter dicitur, ut & in laude, & vitio, nomen hoc sit.* Sed hîc accipitur, ut est imitatio virtutis, expers invidiæ. Probus enim, ut ait Plato *a*, invidet nemini; cùm tamen meliores præstantioresque semper æmuletur. Cujusmodi contentionem perutilem esse generi humano, etiam Hesiodus ait in Ἔργοις.

a *In Timæo.*

II. QUI ÆMULENTUR.

Æmulantur, qui bonis dolent similium, propterea quòd & ipsi non habeant.

Horum loci sunt quatuor.

I. Qui autumant se ipsos dignos iis bonis, quæ non habent: ut juvenes, & magnanimi.

II. Quibus sunt bona honoratis viris digna: ut sunt divitiæ, amicitiæ cum multis magistratibus, & quæcunque sunt istiusmodi.

III. Quos alii dignos bonis iis existimant, propter quæ dolent.

IV. Quorum majores, cognati, aut domestici, aut natio, aut civitas honorata est. Ita Decius, paterno excitatus exemplo, devovit se pro patriâ *b*. Huc quoque facit locus ille Tullii pro Flacco; *Quod maximè florere in generis sui gloriâ viderat, laudem patriæ in libertatem vindicandæ, Prætor adamârat.* Andromache apud Maronem lib. III. Æn.

b *Livius lib. 10. Cic. pro P. Sextio, & l. 1. de Divin. &c.*

Ecquid in antiquam virtutem, animosq; viriles,
Et pater Æneas, & avunculus excitat Hector?

Et in X:

Spemq; meam, patriæ quæ nunc subit æmula laudi.

Justinus lib. XLII. de Mithridate II. Parthorum rege: *Claritatem parentum, æmulatione virtutis accensus, animi magnitudine supergreditur.*

ditur. Idem lib. XXV. de Gallis à Brenno relictis ad tuendos fines: *Ne soli desides viderentur, peditum* XV. *millia, equitum* III. *millia armaverunt,* Præcesserat, quæ alii Gallorum gessissent.

Interdum autem & illi dicuntur æmulari, qui non simile bonum, sed idem exposcunt. Ut dum Ulysses non minùs, quàm Ajax, arma expeteret Achillis. Unde sic de eo Ajax apud Ovidium *a*: a *Met.* 13.

Præmia magna petis fateor, sed demit honorem
Æmulus Ajaci.

III. QUOS, ET QUARE ÆMULENTUR, ET QUOMODO AD ÆMULANDUM CONCITEMUS.

ÆMulantur similes. Idcirco Agathocles, bellum è Sicilia in Africam transferens, priùs servos ingenuis exæquavit, ut ea res æmulationem accenderet, dum nec liberti novi cedere volunt virtuti ingenuorum, quibus ab imperatore essent æquati: & ingenui ducerent sibi turpe ab novis vinci libertis. Justinus lib. XXII: *Omnes deinde servos, militaris ætatis, libertate donatos, sacramento adegit, eosq́; , & majorem partem ferme militum, navibus imponit, ratus, exæquatâ utriusq́; ordinis conditione, mutuam inter eos virtutis æmulationem futuram,*

Eorum, qui æmulantur, tres sunt loci.

I. Quibus adsunt bona: ut fortitudo, sapientia, magistratus. Quippe, qui in magistratu sunt, optimam habet occasionem de multis bene merendi.

Idem dictum volo de imperatoribus, & oratoribus. Nam & illi summam habent facultatem opitulandi aliis: ut Cicero ostendit orat. pro Muræna, ubi artem imperatoriam, & eloquentiam, inter se confert.

II. Quibus multi se similes esse exoptant: item, quibus multi familiares & amici esse gaudent: aut quos multi suspiciunt, aut ii, quos ipsi suspiciunt.

III. Quorum encomia ac laudes à poëtis, vel aliis scriptoribus, celebrantur. Qualis Achilles fuit: unde Alexander Magnus, cùm in Sigeo ad tumulum ejus adstitisset *b*, *O fortunate*, inquiebat, *adolescens, qui tuæ virtutis Homerum præconem inveneris.* Et Thucydides adolescentulus, cùm Herodotus historiam suam Olympiæ legeret, ita gloriæ stimulis agebatur, ut lachrymas tenere non posset. Quo conspecto b *Cic. orat. pro Archia poëta.*

Herodotus, Oloro, sive Orolo, patri ejus, dixit, Μακαρίζω a σε τῆς εὐτεκνίας, Ὄλορε. ὁ γὰρ υἱὸς σου ὀργῶσαν ἔχει τὴν ψυχὴν πρὸς τὰ μαθήματα. Auctores Plutarchus, Marcellinus, & Suidas.

Æmulantur propter ἀγαθὰ ἔντιμα, hoc est, bona honorata, sive quorum prœmium est honor. Sunt hæc triplicia. Alia sunt τῆς ἀρετῆς b: alia τῶν ὠφελίμων, sive εὐεργετικῶν, hoc est, eorum, quæ utilia sunt, & idonea ad bene faciendum: alia τῶν ἀπολαυστικῶν τοῖς πλησίοις, id est, quibus fruuntur propinqui.

Concitatur æmulatio, si bona ea ostendantur adesse similibus, ut, qui etiamnum destituuntur, ad illa adspirent.

a *Beatum judico te, Olore, ob egregiam prolem. Filius enim tuus animum habet, qui vehementi studio atque impetu ad disciplinas feratur.*

b *Virtutis.*

IV. DE AFFECTU, QUI ÆMULATIONI ADVERSATUR.

ÆMulationi contraria est καταφρόνησις sive *contemtio*; ut cùm eos despicimus, qui prosperâ quidem utuntur fortunâ, verùm bonis carent honoratis. Sanè, qui excelso est animo, non movebitur alterius divitiis, sed ex genere, & inprimis virtute, eruditione, ac similibus, virum æstimabit. Hinc Cicero in deperditâ oratione pro C. Cornelio, unde hæc ipse auctor adducit in Oratore ad Brutum: *Neque me divitiæ movent; quibus omnes Africanos, & Lælios, multi venalitii, mercatoresq́ue, superarunt: neque vestis, aut cælatum aurum & argentum; quo nostros veteres Marcellos, Maximosq́ue, multi eunuchi è Syria Ægyptoque vicerunt: neque verò movent me ornamenta ista villarum; quibus L. Paullum, & L. Mummium, qui rebus his urbem, Italiamq́ue omnem, refserserunt, ab aliquo video perfacilè Deliaco, aut Syro, potuisse superari.*

Porrò interdum iis, quos contemnimus, respondere dedignamur: interdum verò eos contumeliis vexamus. Cic. in Vatin. *Si tua tantummodo, Vatini, quid indignitas postularet, spectare voluissem: fecissem id, quod his vehementer placebat, ut te, cujus testimonium propter turpitudinem vitæ, sordesq́ue domesticas, nullius momenti putaretur, tacitus dimitterem: nemo enim horum aut ita te refutandum, ut gravem adversarium, aut ita rogandum, ut religiosum testem, arbitrabatur. Sed fui paulò in te intemperantior fortasse, quàm debui. Odio enim tui, in quo, etsi omnes, propter tuum in me scelus, superare debeo, tamen ab omnibus penè vincor, sic sum incitatus, ut, cùm te non minùs contemnerem, quàm odissem, tamen vexatum potiùs, quàm despectum, vellem dimittere.* Habemus de æmulatione, & affectu contrario: qui ultimum locum obtinet inter affectus ab Aristotele expositos.

V. CON-

V. CONCLUDITUR DOCTRINA DE AFFECTIBUS GENERALI PRÆCEPTO.

UNiversam verò hanc παθολογίαν obsignabimus utilissimo hoc præcepto: in ciendis affectibus caput esse, ut orator priùs eo affectu commoveatur, ad quem alium vult adducere: quemadmodum, præter Aristotelem, ajunt Cicero lib. II. de Orat. Horat. in Arte, Quintilianus, ac alii magno numero: quorum judicio, *circa* a *movendos affectus hæc summa est, ut moveamur ipsi.* Hoc cùm probè intelligeret Polus histrio, Electram Sophoclis acturus, pro Orestis ossibus ossa filii sumsit, qui paucis antè diebus discesserat. Ea res cùm luctum verum revocaret in memoriam; fletu adeò miserabili theatrum complevit, ut omnes eo commoti dolerent: teste Agellio lib. VII. cap. IV. Neque ideo affectuum simulatione Oratori opus est, quia, si rerum imagines, de quibus tractat, firmiter animo conceperit; fieri nequit, ut non præter cæteros affectu commoveatur.

a Fabius lib. 6. cap. 2.

CAP. XIV.

De Argumentis ἠθικοῖς.

TErtia Inventionis pars considerat mores. Est autem morata oratio, quando indicat animi habitum, ac voluntatem. Spectatur in ea, tum convenientia, tum probitas.

Morum alii respiciunt oratorem, alii auditores, vel cives universè.

Mores, quos in oratore relucere oporteat, sunt tres; prudentia, probitas, & benevolentia.

Mores civitatis cognoscuntur ex fine reipublicæ, qui libertas est in democratia, legum disciplina in Aristocratia, divitiæ in oligarchiâ, custodia in monarchiâ.

At ratione auditoris variant mores quadrifariam, pro quadruplici eorum discrimine. Primò enim differunt affectibus; ut irâ, lenitate, metu, misericordiâ, &c. Secundò habitibus, ut virtutibus & vitiis. Tertiò ætate, quæ triplex est, juventus, vigor sive ætas constans, & senectus. Quartò fortunâ, quâ sunt nobiles aut ignobiles, potentes vel impotentes, divites aut pauperes, fortunati aut infelices.

I. QUID SINT ΤΑ' ἬΘΗ, ET QUÆ IN IIS CONSIDERENTUR.

Vidimus argumenta παθητικά; supersunt ἠθικά: illa maximè in judiciali locum habent; hæc magis propria sunt deliberativi. Quomodo autem à πάθεσι differant, tum suprà *a* diximus, tum ex illis Jul. Scaligeri verbis liquet lib. III. de re poëticâ cap. I: *Differt autem* ἦθος, *&* πάθος, *non solum gradibus, ut ajunt, ita ut* πάθος, *sit* ἦθος *vehemens; sed quia* ἦθος *est principium agendi,* πάθος *autem patiendi. Itaque, qui perturbatur,* πάθος *habet; ut invidus: qui perturbat,* ἦθος; *ut iracundus. At quanquam in omnibus est perturbatio, tam iis, qui perturbant alios, quàm iis, qui ab aliis perturbantur: tamen, qui propriè loquentur, ita dicent, ut* ἦθος *exeat ad actiones:* πάθος *comparet ad receptionem, & sit* πάθος τοῦ ἤθους *fundamentum. Cùm video miserum, patior. Ea est quidem misericordia, quæ creat munificentiam: erit hæc* ἦθος. *Sic patior acceptâ injuriâ. Hoc parit fortitudinem ad depulsionem.* ἦθος *est fortitudo.* Hæc ille.

a Lib. I. cap. 2. sect. 2. & lib. 2. cap. 1. sect. 1.

Sunt igitur mores, ea quibus animi hominum perspiciuntur. Ἔστι δὲ ἦθος τὸ τοιοῦτον, ὃ δηλοῖ τὴν προαίρεσιν, prout definit Aristoteles in arte Poëticâ; indeque cognoscere est, muta animantia non habere ἦθος, cùm non agant προαιρέσει sive *consilio*, sed instinctu. At impropriè loquitur Aristoteles, cùm in historiâ sæpe iis tribuit ἤθη; uti & Plinius lib. XI. cap. XIII. *Quod maximè*, inquit, *mirum, mores habent.* Loquitur de apibus.

Hoc ipsum pleniùs cognoscemus, si cogitemus, quibus rebus significetur ac detegatur animi habitus alioqui occultus & abditus, cùm non cadat sub sensum. Sunt autem duo, teste Aristotele, sermo, & actio. Nam colligimus, quibus aliquis moribus sit præditus, cùm eum aliquid vidimus agentem, aut dicentem. De actionibus apertius est, quàm ut dici aliquid debeat. De sermone docet vetus ille Senarius:

> Ἀνδρὸς χαρακτὴρ ἐκ λόγου γνωρίζεται.
>
> *Queis quisq; moribus siet, sermo indicat.*

Terentii *b* quoque est:

> *Nam mihi, quale ingenium haberes, fuit indicio oratio.*

b Heaut. act. 2. sc. 4.

Et Aristoteles orat. I. pro Rhetor. *c* Οὐκ ἀπεστάλη δὲ οὐδὲ ἡ παροιμία τούτων, ἡ λέγουσα, Οἷος ὁ τρόπος, τοιοῦτον εἶναι καὶ τὸν λόγον· καὶ πάλιν τὸ ἕτερον ὡσαύτως. *Nec ab eo recedit proverbium, quo dicitur, quales sunt mores, talem esse orationem; & contrà de oratione similiter se rem habere.*

c Pag. 167. edit. H. Steph.

Sub

Sub sermone etiam comprehendo, quæ scribuntur. Imò in omni quidem oratione animadvertere licet ingenium, & mores hominis: sed nullâ ex re magis indoles, quàm ex epistolis, relucet. Eoque in iis doctrina hæc de moribus vel maximè utilis est.

Et in his verò, & in omni sermone actioneque, duo spectamus, τὸ ἁρμόττον, seu convenientiam, & τὸ χρηστὸν, seu probitatem. Ejus rei exemplum, & quod multorum instar esse possit, habemus in Milonianâ, ubi Tullius ita loquentem inducit reum: *Valeant cives mei, sint incolumes, sint florentes, sint beati. Stet hæc urbs præclara, mihiq; patria carissima, quoquo modo merita de me erit. Tranquillâ Rep. cives mei, quoniam mihi cum illis non licet, sine me ipsi, sed per me tamen, perfruantur* &c. Cujusmodi oratio non alii convenit, quàm & optimo pariter, & fortissimo viro: qualis, Ciceronis judicio, erat Annius Milo, pro quo dicebat.

II. QUI MORES RELUCERE DEBEANT IN ORATORE.

Porrò mores partim respiciunt oratorem, quem reddunt ἀξιόπιστον[a]; partim auditores, aut cives in universum.

[a] *Fide dignum.*

Mores, qui in oratore requiruntur, sunt tres; prudentia, probitas, & benevolentia. Plato in Gorgiâ tria requirit in consultore; scientiam, benevolentiam, & loquendi libertatem. Sed pro παῤῥησίᾳ jure substituit Aristoteles probitatem, utpote magis necessariam. Quantum enim in persuadendo probitatis opinio valeat; argumento illud erit, quòd vir bonus (modò constet, quid sentiat) plus tacendo possit, quàm improbus suadendo. Ut omnino in eo habeat locum, quod ad Philadelphenses de episcopo eorum scribit B. Ignatius: Σιγῶν πλεῖον δύναται τῶν πλεῖον λαλούντων· συνήρμοσται γὰρ ταῖς ἐντολαῖς Κυρίου, καὶ τοῖς δικαιώμασιν, ὡς χορδαὶ τῇ κιθάρᾳ· *tacens plus potest, quàm alii plus loquentes. Convenit enim mandatis Domini, & justitiæ præceptis, velut chordæ congruunt citharæ.*

Cicero lib. II. de Offic. solùm duo requirit, justitiam & prudentiam. Ita enim ait: *Fides autem ut habeatur duabus rebus effici potest; si existimabimur adepti conjunctam cum justitiâ prudentiam. Nam & iis fidem habemus, quos plus intelligere, quàm nos, arbitramur, quosq; & futura prospicere credimus, &, cùm res agatur, in discrimenq; ventum sit, expedire rem, & consilium ex tempore capere posse: hanc enim omnes existimant utilem veramq; prudentiam. Justus autem & fidis homi-*

hominibus, id est, viris bonis, ita fides habetur, ut nulla sit in his fraudis injuriæq́; suspicio. Itaque his salutem nostram, his fortunas, his liberos rectissimè committi, arbitramur. Verùm præter hæc duo à Tullio requisita, etiam benevolentiâ opus esse, ratio ipsa evincit. Nam, ut docet Aristoteles lib. II. Rhet. cap. II, non persuadent, qui existimantur ob imprudentiam malè sentire; vel qui rei putantur intelligentes, sed ob improbitatem aliter, ac sentiunt, eloqui; vel denique qui pro prudentibus habentur, ac probis, sed putantur alteri magis parti favere, quàm nobis, aut certè minùs, quàm alii, qui in eâdem re aliud nobis dant consilium. Sanè quantum valeat affectus, argumento erit, quòd Plutarchus in Marii vita *a*, cùm vellet dicere, P. Rutilii Rufi fidem, in libris de vita sua, paulò esse suspectiorem; agnoscit, virum quidem fuisse veracem, ac probum; sed addit, privatim fuisse Mario infestum. Quo satis indicat, non sufficere, si quis sit probus, & prudens, sed præterea requiri, ne quis amore, vel odio, ducatur. Hoc si in viris habeat integerrimis locum: quid de vilibus erit capitibus? Exemplum dabo ex eo, quod Xenophon ait penè initio libelli de Rep. Atheniensium. Dixerat, mirari fortasse aliquem, quòd Athenis omnibus liceat concionem habere, & consilium dare; cùm à vilibus & malis nihil sani debeat exspectari. Huic rei ita ocurrit. Ait, nihil mirandum esse, si in democratiâ magis talibus populus credat, quàm viris bonis ac præstantibus. Nam longè maximam populi partem vilibus istis capitibus constare: quemq; autem sibi bene esse malle, quàm alteri. At viles istos in populari statu consulere sui similibus, cùm è contrario cives præstantiores iis potiùs studeant, qui similes sui, plebejis verò, & improbis istis, dissimiles sint. Sic enim inter alia loquitur: Οἱ δὲ γινώσκουσιν, ὅτι ἡ τούτου ἀμαθία, καὶ πονηρία, καὶ εὔνοια, μᾶλλον λυσιτελεῖ, ἢ ἡ τοῦ χρηστοῦ ἀρετὴ, καὶ σοφία, καὶ κακόνοια. *Nôrunt nimirum, hujus imperitiam, ac vilitatem, cum benevolentiâ junctam, prodesse ampliùs, quàm viri boni virtutem, ac sapientiam, conjunctam cum malevolentia.*

a Pag 169. edit. H. Steph.

III. QUOMODO CONSEQUATUR ORATOR, UT VIDEATUR PRUDENS, PROBUS, ET BENEVOLUS.

PRudentiam ostendit orator, si modestè, non audacter, doceat aut moneat alios: probitatem, si virtutes collaudet, ac vitia reprehendat: benevolentiam, si præ se ferat singularem amorem, & observantiam erga auditores, & remp. ac patriam, quæ potissima pars est moratæ ora-

tionis

tionis. Hâc de re egregiè Fabius, cujus sententiam lib. IV. cap. II. his verbis conceptam invenire est: *Ne id quidem praeteribo, quantum afferat fidem expositioni narrantis autoritas, quam mereri debemus, ante omnia quidem vitâ, sed & ipso genere orationis. Quod quo fuerit gravius, sanctius, hoc plus habeat necesse est in affirmando quoque ponderis. Effugienda ergò in hâc praecipuè parte omnis calliditatis suspicio: (neque enim se unquam magis custodit judex) nihil videatur fictum, nihil solicitum, omnia potiùs à causâ, quàm ab oratore, profecta credantur. Sed hoc pati non possumus, & perire artem putamus, nisi appareat; cùm desinat ars esse, si apparet.* Haec elegantissimè & verissimè Fabius. Ab oratoris moribus captatur benevolentia Divinatione contra Varrem: *Adductus*, inquit, *sum, Judices, officio, fide, misericordiâ, multorum bonorum exemplo, veteri consuetudine institutoq; majorum, ut onus hoc laboris atque officii, non ex meo, sed ex necessariorum meorum tempore, mihi suscipiendum putarem.* Et pro Roscio Amer. *Opprimi onere officii malo, quàm id, quod mihi cum fide semel impositum est, aut propter perfidiam abjicere, aut propter infirmitatem animi deponere.* Et haec de moribus, quatenus oratorem respiciunt.

IV. VARIARE AFFECTUS, TUM PRO NATURA GENTIS, TUM PRO GENERE REIP. TUM PRO QUATUOR ISTIS MODIS, QUIBUS EJUSDEM ETIAM GENTIS AC REIP. HOMINES INTER SE DIFFERUNT.

PRoximum est, ut dicamus de moribus ratione auditorum. Quos trifariam cognoscimus.

Primùm ex natura nationis. Nam Galli sunt praecipites, nec longae spei patientes. Hispani contrà lenti in consiliis: in bello autem laboris ac disciplinae tolerantes: tumidi interim, & vile ministerium, etiamsi ampla spes affulgeat, aversantes. Itali mentis sunt reconditae: Germani simplices & aperti. Poloni feroces, & quos fraude magis, quàm vi superes: Moscovitae contrà fraudulenti. Longum esset omnia persequi. Qui volet, adeat, quae ingeniosè & eleganter de praecipuis gentibus Joannes Barclajus disseruit in Icone animorum, cap. III. & sex proximè sequentibus. Contentus nunc ero verbis unius ex antiquis: nempe Siculi illius Genethliaci, Julii Firmici Materni lib. I. Matheseos cap. I. *Scythae soli immani feritatis crudelitate grassantur. Itali fiunt regali sem-*

Oo *per*

per nobilitate præfulgidi, Galli stolidi, leves Græci, Afri subdoli, avari Syri, acuti Siculi, luxuriosi semper Asiani, & voluptatibus occupati, Hispani elatâ jactantiâ animositate præposteri. Ergo Scytharum ralitem nunquam mitigat Jupiter: nec Italis aliquando Sol denegabit imperia: nec levitati Græcorum Saturni stella pondus imponit: nec Asiana lascivitas sobriâ Jovis moderatione corrigitur: nec Siculorum acumen frigido ortu aliquando Saturni obtunditur: nec Syrorum avaritia lascivis Veneris radiationibus temperatur: nec Afrorum malitiosa commenta, & bilingues animos, salutare Jovis sidus impediet: nec Hispanorum jactantiam pigrum poterit Saturni lumen hebetare: nec Gallicam stoliditatem Mercurii sapientissimum sidus exacuet. In quo an rectè de gentibus singulis judicium ferat, non est hujus loci disputare. Satis est, si illud nunc extra controversiam maneat, diversam esse cujusque gentis indolem, pro quâ τὸ ἠθικὸν in oratione mutare debeat orator.

Præterea mores cognoscuntur ex fine Reip. de quo superiùs in genere deliberativo satis diximus *a*.

a *Lib.* 1. *cap.* 3. *sect.* 8.

Denique pro quadruplici auditorum discrimine variant τὰ ἤθη quadrifariam: idque in ejusdem etiam gentis hominibus, ac ejusdem Reip. civibus.

Nam vel diversis sunt affectibus, vel habitibus, vel ætate, vel fortunis.

Affectus plurimùm immutant; quia aliud suadet amor, aliud odium, aliud ira, aliud lenitas, aliud pudor, aliud impudentia; eademque aliorum est affectuum ratio, de quibus cùm antè dictum sit, non est quòd ea hîc iteremus.

Pro habituum quoq; diversitate mores hominum sunt diversi, quomodo aliter affectus est vir justus, aliter injustus; aliter temperans, aliter intemperans. Sed de virtutibus vitiisque nihil hîc affert Aristoteles, quia de iis egerat lib. I. cùm tractaret de genere demonstrativo, cujus finis est honestum, vel turpe.

Tertiò mores variantur ratione ætatis, quia aliis sunt moribus juvenes, aliis viri, aliis senes.

Postremò mores sunt diversi ratione fortunæ; sive prosperæ, sive improsperæ; tum in nobilibus, divitibus, potentibus, tum in iis, qui his opponuntur. Atque huc etiam refer sexum, cùm aliter loquatur & conveniatur vir, aliter mulier: item vitæ genus, atque institutum, cùm alia sit ratio ineunda in urbano, quàm rustico, aut milite; alius etiam affectus sit sacerdotis, alius judicis, alius mercatoris. Vide Corræum lib. de Elegia *b*, vel potiùs Cæsarem Scaligerum lib. III. de Re Poët. cap. XIII. XIV. XV.

b *Pag.* 32. & 33.

V. QUO-

V, QUOMODO SECUNDUM ÆTATES HUMANA VITA DISTINGUATUR.

Cùm igitur de duobus primis generibus actum sit, ut dixi: superest, ut nunc mores diversæ ætatis, diversæque fortunæ, consideremus.

Ætas est quadruplex, pueritia, juventus, *ἀκμὴ*, sive ætas constans, & senectus. Ita enim Hippocrates quoque dividit, cùm ait *a*: *Γέροντες εὐφορώτατα νηστείην φέρουσι· δεύτερον, οἱ καθεστηκότες· ἥκιστα, μειράκια· πάντων δὲ μάλιστα, παιδία· τούτων δὲ αὐτέων ἃ ἂν τύχῃ αὐτὰ ἑωυτῶν προθυμότερα ἐόντα.* *Senes facillimè jejunium ferunt; proximè post eos qui sunt statâ ætate: minus adolescentes: omnium minimè pueri: atq; inter hos precipuè, qui acriores ac promtiores sunt ad aliquid agendum.* Ac similiter Cornelius Celsus lib. I. cap. III. *Quod ad ætates vero pertinet, inediam facillimè sustinent mediæ ætates, minùs juvenes, minimè pueri, & senectute confecti.* Sed jure Aristoteles tres tantùm ætates nominat, quia pueritia, quæ velut seminium est omnis ætatis, nihil huc facit. Neque enim oratori facienda sunt verba ad pueritiam. Interim etiam hac insuperhabitâ, quatuor ætates numerari possunt, adolescentia, juventus, virilis ætas, quæ Plauto *b* media vocatur, & senectus. Adolescentiam autem, & juventutem, meritò distinguimus, etsi Latini promiscuè etiam usurpent; ut Seneca Epist. XXX. *Quemadmodum*, inquit, *senectus adolescentiam sequitur.* Sallustius *c* quoque C. Cæsarem in Pontificatus Maximi petitione Catulo prælatum, adolescentulum vocat. Et Cicero Curionem, Crassum, Sulpitium, annum jam trigesimum, & quod excurrit, supergressos, nunc adolescentes, nunc juvenes vocat, secutus, ut videtur, lustri rationem à Servio Tullio constitutam, quo juniores dicebantur usque ad annum XLVI. quâ de re vide Janum Douzam in schediasmate succidaneo ad Tibullum: nec non Rob. Titium lib. V. Locorum controversorum cap. XVI. & quæ in Originum libris diximus *d*. Verùm, si præstantium aliquot physicorum sequimur sententiam, juventus extenditur usque ad annum XXX. Ἀκμὴ seu vigor corporis durat quinquennium, h. e. usque ad annum trigesimum quintum; qui numerus resultat ex quinque septenariis. Eaque *ἀκμὴ* corporis, est ratio, cur Plato voluerit lib. IV. de legibus, quemque intra id temporis spacium uxorem capere. Atque idem in caussa est, cur anno XXXV. ut Macrobius *e* testatur, quasi coronâ desperatâ artem athleticam desinerent, quia ad eam usque ætatem sine ullo victoriæ præmio pervenissent. Sed *ἀκμὴ* animi annos durat XX. puta ad annum us-

a *Lib.* I. *aphorism. sect.* I. *aph.* 13.
b *In Aulul. act.* 2. *sc.* I.
c *In Catil.*
d *Voce* Juvenis.
e *In Somn. Scip. lib.* I. *c.* 6

que L. quæ ætas septem constat septenariis. Quicquid ab anno quinquagesimo residuum est, id assignatur senectuti: quam, etiam cùm longissima est, centesimum annum non excedere, putat Lucianus in Hermotimo. Videlicet quia adeò insolens est excessus iste, ut prope miraculi loco habeatur. Optima est senectutis pars, quæ prima est: nempe ab anno quinquagesimo ad sexagesimum: quæ dici potest *cruda viridisq; senectus* a. Galeno lib. v. de sanitate tuendâ, qui intra hoc spatium sunt, dicuntur ὠμογέροντες. Nec idcirco, quicunque sexagesimum excessere, mente sunt exsensâ, & corpore victo, tardigenulo ac veternoso: quia aliquos reperire est supra eam ætatem virides animo, ac vigentes, & cum corpusculo suo colluctantes: ut de Clarano, condiscipulo suo, scripsit Seneca epist. LXVI. Et Theophrastus *b*, jam exactis LXXXIV. *c* annis, cùm sentiret, prope adesse vitæ terminum, dixisse fertur, ἡμεῖς ὁπότ' ἠρχόμεθα ζῆν, τότ' ἀποθνήσκομεν, *Vivere cùm incipimus, vivere desinimus*. Laërt. in vit. Theophr. Itaque, ut Jurisconsulti *d* docent, infantiam quidem dicemus extendi usque ad annum septimum, ætatem pupillarem usque ad annum quartum decimum; pubertatem & adolescentiam, usque ad vigesimum quintum: juventutem verò, ætatem virilem, & senectutem, statuendum, non adstringi ad certos annos, sed ex habitu corporis atque animi discerni. Qua de re Alciatus lib. x. Παρέργων Juris cap. x. Brechæus in Tit. De verborum significationibus *e*, ac juniorum alii magno numero. Quòd si & ex antiquis nonnulla de ætatibus voles, adi Philonem lib. de mundi opificio *f*, Agellium lib. x. cap. XXVIII. Censorinum de die natali cap. XIV. & Macrobium in Somnium Scipionis lib. I. cap. VI.

a *Virg. 6. Æn.*
b *Pro oco corruptè* Themistocles *legitur apud Hieronymum epist. ad Nepotianum. Hieronymum secutus Hugo in Didascalicis parte 2. eum Iacobus Magnus Toletanus Sophologii cap 4.*
c *Ita Laërtius pro quo centum & septẽ est apud Hieronymum eadem ad Nepotianum epist.*
d *l. si infanti, C. de jur. delib.*
e *Pag. 416. & seq.*
f *Pag. 16, & 17. edi. Turneb.*

VI. QUOMODO ÆTAS JUVENILIS, SENILIS, ET MEDIA, MORIBUS DIFFERANT.

Atque hunc in modum ætates distinguuntur. Nunc videamus quomodo moribus differant juvenes, viri, & qui mediæ sunt ætatis.

I. Juvenes flagrant cupiditatibus, præcipuè Veneris. Ut Terentianus Chærea *g*, quando ait:

--- Hanc tu mihi vel vi, vel clàm, vel precariò,
Fac tradas: mea nihil refert, dum potiar modo.

Item *h*:

--- Abduc, duc, quantùm potes.

g *Eun. act. 2. sc. 3.*
h *Aliquanto post.*

Nempe,

Nempe, excusso rationis freno, sese, quantus quantus est, cupiditati mancipat. Rectè igitur apud eundem ait Demea *a*:

— *Quæ vos propter adolescentiam*
Minùs videtis, magis impensè cupitis, consulitis parùm.

Similiter de iis judicat B. Chrysostomus epist. III. ad Olympiadem: Ἡ *b* πολλὴ τῆς ἐπιθυμίας ζάλη, ἀσθενέστερος δὲ ὁ λογισμός. Nimirum, ut S. Basilius *c* ait, τῆς *d* νεότητος ἐπιθυμίαι δυσκάθεκτοι. Eoque, ut cum Euripide dicam, τὸ *e* ἡβῶντα οὐ ῥᾴδιον εἴργειν. Unde ab ætate Cœlium Cicero excusat, quòd cum Clodia consuesceret. Propterea quoque antiqui meretricios amores concessêre huic ætati. Notum illud est *f* Mitionis apud Comicum:

Non est flagitium, mihi crede, adolescentulum
Scortari.

Et Catonis hoc apud Horatium *g*, de adolescentia ingredeunte lupanar:

Nam simulac venas inflavit tetra libido,
Huc juvenes æquum est descendere.

Sed hæc non S. Scripturis modò refelluntur: verùm etiam è sanioribus philosophis. Notum Epicteti *h* illud: Περὶ ἀφροδίσια πρὸ γάμου καθαρευτέον. *A Venereis ante nuptias mundos esse convenit.* Ac similiter hujus æqualis, Musonius: Ὅσαι συμπλοκαὶ, μοιχείας ἐκτὸς οὖσαι, ἐστερημέναι τοῦ γίνεσθαι, κατὰ νόμον, καὶ αὗται πᾶσαι αἰσχραί. πράττονται γὰρ δι' ἀκολασίαν. *Concubitus omnes, etiamsi non fuerit adulterium, si non juxta legem fiant, turpes & ipsi sunt. Ut qui solius libidinis caussâ fiant.*

Neque in libidine tantùm, sed etiam cæteris in rebus, vehementes esse cupiditates adolescentiæ solent. Nimirum nondum totam exuêre pueritiam. De pueris verò sic Tullius lib. V. de Fin. *Quanta studia decertantium sunt! quanta ipsa certamina! ut illi efferuntur lætitiâ cùm vicerint! ut pudet victos! ut se accusari nolunt! quàm cupiunt laudari! quos illi labores non perferunt, ut æqualium principes sint?* Adolescentiæ etiam similes esse mores, clarè idem ostendit pro M. Cœlio, his verbis: *Non loquor de sapientia, quæ non cadit in hanc ætatem: de impetu animi loquor, de cupiditate vincendi, de ardore mentis ad gloriam. quæ studia in his jam ætatibus nostris contractiora esse debent. in adolescentia vero, tanquam in herbis, significant, quæ virtutis maturitas, & quantæ fruges industriæ sint futuræ.* Quibus ex verbis etiam cognoscimus, acre hoc adolescentiæ desiderium ad virtutem plurimùm conferre. Et sanè dicam libere, absq; illo animi impetu nunquam contingit,

a *Adel. act. 5. sc. 9.*

b *Magna est concupiscentia tempestas: ratio verò longè imbecillior.*

c *Incap. 3. Ies. pag. 903. ed. Mor.*

d *Iuventutis effrenes sunt cupiditates.*

e *Haut facile est pubescentem compescere.*

f *Adel. act. 1. sc. 2.*

g *Lib. 1. sat. 1.*

h *Enchir. cap. 47.*

tingit, ut quisquam solidam assequatur gloriam. Propterea talem jam à puero oratorem futurum Fabius optat lib. I. cap. III. *Mihi*, inquit, *ille detur puer, quem gloria juvet, qui victus fleat. Hic erit alendus ambitu, hunc mordebit objurgatio, hunc honor excitabit: in hoc desidiam nunquam verebor.* His moribus non in pueritia modò erat M. Brutus,
a Epist. I. l. 14. ad Att. sed etiam in adolescentia: de quo Julius Cæsar, Tullio teste *a* dicebat: *Magni refert hic quid velit: sed quicquid vult, valde vult.* Quod Plu-
b In Bruto. tarchus *b* ita expressit: Οὗτος ὁ νεανίας οὐκ οἶδα μὲν ὃ βούλεται, πᾶν δ' ὃ βούλεται, σφόδρα βούλεται. Certè quia affectus juvenum vehementes sunt, ideo
c Lib. I. Hist. Animal. Græci νεανικὸν accipiunt pro magno, ut apud Aristotelem *c* πόροι νεανικοὶ, & Aristophanem in Pluto χρέας νεανικὸν, eodemq; modo ab Athe-
d Lib. 4. Animadv. in Athen. cap. 21. & vide lib. 13. cap. 9. næo Casaubonus *d* diciputat λοπὰς νεανικὴ, ut sit *patina ingens*, non *olla nova*, quomodo verterat Dalecampius.

Etsi autem affectus juvenum sint vehementes: tamen citò iidem etiam pulchris fatigantur, semperque novitate capiuntur improvisâ. Facilè nempe satiantur; quemadmodum ægroti solent. Unde illud poëtæ
e In Arte Poët. Venusini de hac ipsa ætate *e*:

— *Cupidusq;, & amata relinquere pernix.*

Atque hinc etiam caussam cognoscimus, cur adolescentia amicitias, nec satis magno judicio eligat; nec satis constanter, adversus oboriens
f Quod levis sit juventus, & admodum mobilis. fastidium, tueatur. Nimirum impedimento est τὸ *f* κοῦφον, καὶ εὐκίνητον τῆς νεότητος: ut loquitur Basilius *g*.
g In cap. 3. Esa.

Et talia quidem sunt desideria juvenum. At in senibus deferbuit cupiditas: eoque ab iis tam acre illud, quàm desultorium hoc, abest.

h Honoris avidi. II. Juvenes item, & facilè, & vehementer excandescunt, propterea quòd sint φιλότιμοι *h*, & ob corporis vires sciant, se præstare posse,
i 5. Æn. quæ ira jusserit. Exemplo fuerit Gyas, de quo ita Maro *i*:

Tum verò exarsit juveni dolor ossibus ingens:
Nec lachrymis caruêre genæ: segnemq; Menœten,
Oblitus decorisq; sui, sociûmq; salutis,
In mare præcipitem puppi deturbat ab altâ.

At dispar est senum ratio: quia facilè quidem & ipsi succensent, sed non æquè parent iræ. Ferunt enim, quæ juvenes non ferrent: unde
k Lib. 3. od. 14. Horatius *k* scitè:

Lenit albescens animos capillus
Litium & rixæ cupidos protervæ.
Non ego hoc ferrem calidus juventâ,
Consule Planco.

Nimi-

Nimirum nôrunt senes, non adeò sibi proclivè esse alios ulcisci. Accedit, quòd naturæ frigus calorem ex ira provenientem celeriùs exstinguit; unde fit, ut acutæ quidem eorum sint iræ, sed citò dissolvantur. Id voluit Aristoteles, cùm scripsit, καὶ οἱ θυμοὶ ὀξεῖς μὲν εἰσιν, ἀδρανεῖς δέ. h. e. *iræ senum acres quidem sunt, sed imbecilles.* Confirmat hanc Aristotelis sententiam Lucianus *a*, quando expostulantem cum Jove Timonem inducit, quòd jam senex inultam hominum malitiam sinat; cùm longè iracundior fuerit in juventute. Audiamus ipsum: Λημᾷς γὰρ, καὶ ἀμβλυώττεις πρὸς τὰ γιγνόμενα· καὶ τὰ ὦτα ἐκκεκώφωσαι, καθάπερ οἱ παρηβηκότες· ἐπεὶ νέος γε ἔτι, καὶ ὀξύθυμος ὢν, καὶ ἀκμαῖος, τὴν ὀργὴν, πολλὰ κατὰ τῶν ἀδίκων καὶ βιαίων ἐποίεις. *At cæcutis lippitudine, & alucinaris, ad ea, quæ fiunt, atque aures obsurduêre, sicut iis, qui ætate jam sunt confecti. Quandoquidem, cùm juvenis fores, & acris animi, & præceps ad iram, multa agebas adversus iniquos, & violentos.* Et aliquanto pòst: Ἐπιδείξαιό τινα χολὴν ἀνδρώδη καὶ νεανικὴν Διός. *Ostende iram aliquam strenui illius ac juvenilis Jovis.* In eodem etiam dialogo Mercurius ait Timoni: Ἀλλ' ἔα τὰ ὀργίλα ταῦτα, καὶ μειρακιώδη. *Sed mitte iracunda hæc, & juvenilia.* Neque Aristoteli adversatur Ammianus Marcellinus, cujus illud lib. XXVII. ubi de irâ Valentiniani agit: *Hanc esse animi ulcus diuturnum interdumq; perpetuum, prudentes definiunt, nasci ex mentis mollitiæ consuetum, id asserentes argumento probabili, quòd iracundiores sunt incolumibus languidi, & fœminæ maribus, & juvenibus senes, & felicibus ærumnosi.* Non, inquam, adversatur ei, quod antè ex Aristotele retulimus; quia Ammianus videtur juvenes vocare juxta institutum Servii Tullii, quo juniores sunt usque ad annum XLVI. Argumento est, quòd Plutarchus, è cujus περὶ ἀοργησίας libro totus ille locus desumtus est, pro eo dixit, καὶ γέροντες ἀκμαζόντων ὀργιλώτεροι *b*. Confirmat quoque eandem rem illud Sophoclis apud Scholiastem Euripidis:

Ὀργὴ γέροντος, ὥστε μαλθακὴ κοπὶς,
Ἐν χειρὶ θήγει, ἐν τάχει δ' ἀμβλύνεται.
Senilis ira, mollis in guttæ modum,
Pungit manum, sed illico retunditur.

Ita Nazianzenus de Eusebio scribit, eum, cùm rigidior fuisset olim, nunc senio malacissari. Ὥσπερ σίδηρος, inquit, πυρὶ, τῷ χρόνῳ μαλάσσεται, *ut ferrum igni, ita hic senio mollescit.* Lucianus quoque in tyrannicidâ collationem inter tyrannum, ac filium ejus, instituens, de tyranno ipso ait: Μετριώτερος γὰρ ὁ πρεσβύτης ἦν παραπολὺ, καὶ πρὸς τὰς ὀργὰς

a *In Timone.*

b *Et senes sunt iracundiores iis, quibus florida ac valida est ætas.*

ὀργὰς ἠπιώτερος, καὶ πρὸς τὰς κολάσεις ἀμβλύτερος, καὶ πρὸς τὰς ἐπιθυμίας βραδύτερος, ὡς ἂν ἤδη τῆς ἡλικίας τὸ μὲν σφοδρότερον τῆς ὁρμῆς ἐπεχούσης, τὰς δὲ τῶν ἡδονῶν ὀρέξεις χαλιναγωγούσης. *Porrò senex longè fuit moderatior: quippe in ira mitior, in pœnis lenior, ad voluptates tardior: ut cui ætas jam vehementiam appetitus cohiberet, ac cupiditates voluptatum refrenaret.*

a *Proverbio* Senis ira.

Nec ei, quod vir eruditissimus, Hadrianus Junius *a*, scripsit, adversatur Aristophanicum illud in Vespis:

— τὸ γένος ἤν τις ὀργίσῃ
Τὸ τῶν γερόντων, ἴσθ᾽ ὅμοιον σφηκιᾷ.
— *Qui senum irritat genus,*
Perinde, quàm si concitet vespas, agit.

Neque enim aliud innuit Comicus, quàm quòd morosi sint senes, facileq; irascantur; quod Aristoteles quoque, & Sophocles, agnoscunt.

III. Præterea in juvenibus prolubium est, ac prolixus animus, magisque famâ, quàm fame, commoventur, quia nesciunt, quid sit egestas. Unde Horatio *b* juvenis dicitur.

b *In Arte.*

Utilium tardus provisor, prodigus æris.

At senes habent alios illiberaliter, atque, ut inquiebat ille apud L. Pomponium, Atellanarum scriptorem, rumorem parvi faciunt, dum sit rumen quî impleant. Nôrunt enim, quàm difficilè pecuniæ acquirantur. Quod si quavis ætate difficile sit, opes parare: quanto magis in senectute? Inopiam igitur timent senes; ad quam si redigantur, effœtis jam viribus, vitam tueri neutiquam possint. Atque hoc est, quod Terent ait Adel. *c*.

c *Act. 5. sc. 3.*

Solùm unum hoc vitium affert senectus hominibus:
Attentiores sumus ad rem omnes, quam sat est.

Et Horatius in Arte:

Multa senem circumveniunt incommoda: vel quòd
Quærit, & inventis miser abstinet, ac timet uti.

Quod vitium jure taxat Cicero in Catone suo: *Avaritia senilis, ait, quid sibi velit, non intelligo. Potest enim quicquam esse absurdius, quàm quò minus viæ restat, eo plus viatici quærere?*

d *Stobæus serm. de injustitia & avaritia.*

Sed Simonides argutè hoc argumẽtum eludere conabatur. Siquidem rogatus, cur extremâ in senectute ad rem foret attentior, respondit *d*, malle se defunctum opes relinquere inimicis, quàm vivum egere amicis. Quo simul amicorum inconstantiam arguebat.

IV. Juvenes bonis sunt præditi moribus, quia omnia optimè interpretantur, οὐκ ἔχοντες ἐν ἑαυτοῖς παραδείγματα ὁμοιοπαθῆ τοῖς πονηροῖς.

non

non habentes in se ipsis exempla earum perturbationum, quas improbi; ut ait Plato lib. III. de Republ. At senes cuncta rapiunt in deteriorem partem.

V. Juvenes sunt creduli, quia nondum sunt vulpionum dolis redditi cautiores. Senes sunt στριφίμαλλοι, & ingeniati ad fraudes, atque, ut loquitur poeta apud Ciceronem, ad versutiloquas *a* malicias, ideoque etiam sunt suspiciosi: unde fit, ut, quos publicitus non vellicant, hos tacite cogitationis convicio verberent.

VI. Juvenes sunt εὐέλπιδες *b*, nec in maximis animum despondent: quod partim naturâ fit, quia multùm habeant coloris nativi, partim experientiæ defectu, quia non vident, cur hastas abjicere debeant, cùm aut nunquam, aut raro, spe exciderint, partim ætatis privilegio, quia plurimum temporis residui habere sibi videantur. Ita de Alexandro juvene scribit Plutarchus in vita ejus, cùm primùm Persarum oram conspexisset, quæcunque haberet, amicis donâsse; ac rogatum, quid sibi servasset, respondisse ἐλπίδας *c*. E contrario senes facilè desperant, tum quia calor naturalis in iis refrigeratus est; tum quia sæpe spe sunt fraudati; tum quia pusillum id temporis esse judicant, quod restat. Quare & de præteritis gaudent sermones cædere; unde Senex Horatio *d* dicitur *laudator temporis acti*. Ita Evander apud Maronem VIII. Æn. referre gaudet, quæ juvenis gesserat:

Qualis eram, cùm primam aciem Præneste sub ipsa
Stravi, scutorumq; incendi victor acervos,
Et regem hac Herilum dextra sub Tartara misi, &c.

Ac sæpe in eo, atque adeò omni sermone, modum tenére nesciunt. Nempe à natura hoc iis datum videtur, ut qui maximè possunt, alios etiam maximè aveant docere. Sane Homerus quoque disertissimum Nestorem passim inducit verbosum: neque enim ausim cum aliis dicere σπερμολόγον *e*. Ac contemtim satis Menelaus apud Euripidem ait: Pelea senem nihil aliud posse, πλὴν λέγειν μόνον *f*. Contemtissimè autem Maximianus, qui vulgò diu creditus est Cornelius Gallus *g*:

Deficit auditor, non deficit ipse loquendo.
O sola fortes garrulitate senes!

Sed etsi verissimum sit, senum nonnullos audientibus crucem figere longis logis suis: id tamen condonandum iis, ob virtutes, quibus hoc vitium abunde compensant. Quin indignus videatur, qui ad senilem pertingat ætatem, si quis perferre nequeat hanc loquacitatem, eamque innoxiam.

a *Nisi cum P. Victorio legere malis* versutiloquax. *Vide eum notis in Demetrium pag. 157. edit. Flor. Sed vitiosi codices Nonn eum deceperunt.*

b *Plenus bonæ spei.*

c *Spem.*

d *In Arte.*

e *Garrulum ac nugatorem.*

f *Quàm tantummodo dicere.*

g *Eleg. I.*

VII. Juvenes sunt verecundi, quia cùm honestum & turpe dignoscere per se nequeant, judicium de eo ferunt ex prima institutione. At senes inverecundi sunt, quia, dum lucro omnia metiuntur, sæpe pudor & honestas per eos pedibus trahantur licèt. Hinc Admetus parenti suo

a *In Alcestide.* ait apud Euripidem *a*:

Φεῦ, φεῦ τὸ γῆρας ὡς ἀναιδείας πλέον.

Heu, heu, senectus plena ut impudentiæ est!

b *Magnanimi.* VIII. Juvenes sunt μεγαλόψυχοι *b*, sive, ut Horatius *c* pro eo dicit, *sublimes*. Senex verò

c *In Arte.* —— *res omnes timidè gelideq́; ministrat:*

d *Ibidem.* ut idem *d* inquit. Imo sæpe nec tentare aliquid audet, quale res requi-

e *In Terpsichore.* rat. Exemplum habemus apud Herodotum *e*, in convivio, quo Amyntas, Macedoniæ rex, excepit Persas. In quo cum Persæ impudicè attrectarent fœminas, Ἀμύντης μὲν ταῦτα ὁρέων, ἀτρέμας εἶχε, καίπερ δυσφορέων, οἷα ὑπερδειμαίνων τοὺς Πέρσας· Ἀλέξανδρος δὲ ὁ Ἀμύντεω, παρεών τε καὶ ὁρέων ταῦτα, ἅτε νέος τε ἐὼν καὶ κακῶν ἀπαθής, οὐδαμῶς ἔτι κατέχειν οἷός τ' ἦν. *Amyntas quidem ista videns, etsi ægre ferret, se tamen continebat, quia Persicum nomen supra modum metueret. At Amyntæ filius Alexander, cum adesset, & hæc cerneret, nequaquam potuit ea perferre: quippe qui adolescens esset nec malorum expertus.* Ubi caussam etiam apponi videmus hujus diversitatis. Nempe quòd adolescentes nihil adversi senserint in vita: senes verò, multis malis edocti, sciant, quantis periculis obnoxia sint humana omnia. Cui caussæ addere possumus alteram à temperamento, quia senibus frigus, sanguinem condensando, ingenium etiam obtundit. Ab utrâque hac caussa est sollicita adeò cogitatio, quæ efficit, ut etiam tuta anxiè circumspiciant, ac sæpe nimio pavore præclara quoque consilia corrumpant. Ita abfuit parùm, quin Fabius Maximus Cunctator consilium Scipionis de transferendo in Africam bello, quo rem ille Romanam penitus restituit, eo eversum iret, quod meticulosè nimis pericula omnia expenderet. Quare etsi senes, ob longam rerum experientiam, magnificè de se sentiant, ac sæpius juvenum consilia habeant despicatui: interdum tamen magnos juvenum animos præferre convenit curæ senum, plus, quàm satis est, accuratæ.

IX. Juvenes honestum præferunt utili, rectam secuti indolem, & musteæ ætatis, ut Nævius appellat, salutaria documenta. At senes utile præferunt honesto, quia nihil in vita habent carius vita, cujus parum superest.

X. Juve-

X. Juvenes sunt φιλόφιλοι a, quia societate gaudent, & amicitias honesto potius, quàm utili, metiuntur. Senes, ex regulâ Biantis, amant tanquam aliquando osuri, & oderunt tanquam aliquando amaturi.

XI. Juvenes plurimùm transgrediuntur præceptum illud Chilonis, μηδὲν ἄγαν b. Peccant enim semper in excessu; cujus etiam argumentum est, quòd omnia, ut certissima, asseverant. At senes peccant in defectu, iidem crebrò decepti, ut plurimùm in sermonibus addunt illud τάχα c.

XII. Juvenes sunt quidem μεγαλαδικητικοί, h. e. vehementer proni ad injuriam inferendam; verùm contumeliæ potiùs, quàm malitiæ caussâ, alios mactant infortuniis: unde Ælianus, ludens epistola Oporæ ad Dercyllum amatorem, vinum quoque novum ait contumeliosum esse ob ætatem: καὶ οἶνος ὑβριστὴς διὰ νεότητα. Contumeliæ autem caussâ fieri dicitur, quod fit ob voluptatem, quam quis ex eo percipit, quòd videatur ἄλλων ὑπερέχειν d. Ita Alcibiades Hipponico, viro & genere & opibus præstanti, colaphum impegit, οὐχ' ὑπ' ὀργῆς ἢ διαφορᾶς τινὸς προαχθεὶς, ἀλλ' ἐπὶ γέλωτι συνθέμενος πρὸς τοὺς ἑταίρους e: ut in Alcibiade scribit Plutarchus. At senum dispar ratio, qui magis injurii sunt ob malitiam, quàm ob contumeliam.

XIII. Juvenes sunt misericordes, quia ex suo ingenio de aliorum judicant innocentiâ. Nam, ut Tullius ait ad Quinctum Fratr. *Ut quisque est vir optimus; ita difficillimè, esse alios improbos, suspicatur.* At senes misericordes quidem sunt: sed ideo, quia ob infirmitatem suam metuunt, ne simile sibi immineat.

XIV. Juvenes etiam sunt propensi ad risum, eoq; etiam ad dicacitatem. At senes facetias aspernantur: quippe δύσκολοι καὶ φιλαίτιοι, hoc est, *difficiles, querulis*, ut Horatius f expressit. Ac Silio g similiter dicitur *querebunda senectus*. Eo autem queruli sunt, & morosi; quia, ut Tullius h inquit, *contemni se putant, despici, & illudi.* Atqui, ut continuò addit, *in fragili corpore odiosa omnis offensio est.* Tales autem qui sunt, non possunt esse εὐτράπελοι i καὶ φιλογέλοιοι. Siquidem ἐναντίον k τὸ δύσκολον τῷ φιλογέλωτι, ut Aristoteles ait. Quare caussa hujus diversitatis est, quòd bona ætas ut Tullio l juventus vocatur, & animo & corpore viget vegetq;, & voluptatibus fruitur. Contrà senectus, quæ *mala ætas* dicitur Accio m, Turpilio, Plauto, voluptatum est expers, viribus effœta, morbis obnoxia: ut conqueritur senex ille Menæchmis n:

— Confitus sum
Senectute, onustum gero corpus, vires
Reliquêre, ut ætas mala, merx mala est ergò.

a *Amicis amici.*
b *Ne quid nimis.*
c *Forsan.*
d *Aliis esse præstantior.*
e *Non irâ aut simultate impulsus, sed cum per lusum constituisset id eis sodalibus.*
f *In Arte.*
g *Lib.* 13.
h *In Catone Majore.*
i *Faceti, & jocorum studiosi.*
k *Querulum, & jocosum, sunt contraria.*
l *In Cat. maj.*
m *Nonius in* Senium.
n *Act.* 5. *sc.* 2.

Accedit etiam ad cætera senectutis mala angor ille ex cogitatione mortis propinquæ. Unde Tullius de Senect. *Quarta restat caussa, quæ maximè angere atque sollicitam habere nostram ætatem videtur, appropinquatio mortis, quæ certè à senectute non potest longè abesse.* Nimirum senes sunt φιλόζωοι a. Imò quo morti sunt viciniores, hoc sunt vitæ cupidiores. Cujus ratio est, quia cupimus ea, quibus destituimur. At, extremâ ætate, quodammodo caremus vitâ, quia tota jam quasi effluxit. Sed Cato apud Tullium in eo totus est, ut doceat, senectuti non esse timendam mortem, ac denique de se ipso concludit: *Quod si quis Deus mihi largiatur, ut ex hac ætate repuerascam, & in cunis vagiam, valde recusem: nec verò velim, quasi decurso spatio, a carcere ad calces revocari.*

a Cupidi vitæ.

Quod ad ἀκμὴν, sive virilem ætatem, ea adolescentiæ errores videt, seque improvidè adeò in multis egisse, multùm miratur, & propterea, quicquid a se peccatum fuit, emendare conatur. Nec jam acres adeò sunt affectuum stimuli, quia fervor ille sanguinis remisit. Itaque ut ætas ea inter juventutem, & senilem, veluti in medio, constituta est: ita etiam intermediam obtinet naturam. Ut, quæ bona adolescentia, & senectus habet divisa, ea vigor ætatis habet conjuncta: & quæ juventus ac senectus habent in excessu & defectu, ea virilis ætas habet in mediocritate. E. G. Juventus respicit honestum, non utile. Hinc Horatius in Arte:

Conversis studiis ætas animusq; virilis
Quærit opes & amicitias, inservit honori:
Commisisse cavet, quod mox mutare laboret.

Juventus fortis est, sed intemperans; senectus temperans, sed timida; virilis ætas fortis, & sicca sobriaque. Juventus nimis credula, senectus nimis suspiciosa; virilis ætas pro rerum natura confidit aut diffidit. Et sic de cæteris. Atque hæc de morum discrimine, ratione ætatis. De quo ex Aristotele etiam hausit ea Elias Cretensis, quæ adfert commentario in orat. I. Nazianzeni b. Nempe doctrina hæc utilis est non modo in foro, aut curia, sed etiam in ecclesia. Admodum præterea necessaria est poetæ: qui de re sic Horatius in Arte:

b Col. 61. & 62. edit. Claud. Morell.

Si plausoris eges aulæa manentis, & usq;
Sessuri, donec cantor, Vos plaudite, dicat:
Ætatis cujusq; notandi sunt tibi mores,
Mobilibusq; decor naturis dandus, & annis.

VII. QUID

VII. QUID NOBILITAS SIT, ET QUOT MODIS DICATUR.

POstremò differunt mores ratione nobilitatis, potentiæ, divitiarum aut felicitatis. Quid sit nobilitas, pauci sciunt. Vulgò certè existimant, à Cæsare, aut Rege, quemquam nobilem creari, cùm insignia quidem nobilitatis conferre possint, nobilitatem non possint. Neque enim, si rex, Neroniano aut Phalarico præditus ingenio, nobilem porrò censeri velit, jubeat, hominem nihili, cujus sibi opera in sceleribus patrandis utilis fuerit, is nobilis idcirco judicari debet: quin nobilis, antiquitatis judicio, per se fit, qui tyrannum hunc è medio tollit; uti argumento nobis est Harmodii & Aristogitonis exemplum. Est nempe nobilitas nominis splendor. Quippe, ut *nomen* ita & *nobilis*, à noscendo dicitur. Cùm autem & scelere quispiam nobilis dici possit, ea, quâ de hic agimus, nobilitas, est claritas nominis cum laude conjuncta. Sed neque hæc nobilitas est unius modi; cùm quidam nobiles per se fiant, alii nascantur. Per se quis nobilis fit, tum eruditione, non illâ vulgari, ac pædagogicâ; sed præcellenti, quâ quis longè latéque nomen suum diffundit: tum virtute, non quidem eâ, quam in omnibus requirimus, qui probi haberi volunt; sed heroicâ, suique in admirationem cæteros rapiente. Ita eruditione nobiles fuêre Homerus, Euripides, Maro &c. Virtute nobiles facti Iphicrates, Scævola, Sicinius Dentatus &c. Qui verò nobiles nascuntur, hi vel nobiles sunt antiquis divitiis; cujus modi innumeros hodie videre est, qui nec ipsi memorabile quicquam præstiterint, neque ipsorum parentes quidem facti illustres: vel, quæ potior nobilitas est, nati sunt majoribus, qui egregium sibi nomen pepererint. Ita apud Romanos nobiles censebantur, qui jus habebant ponendæ imaginis: id verò iis duntaxat concessum erat, qui magistratum gesserant curulem: eoque hi nobiliores censebantur, quo atria pluribus insigniebantur imaginibus, quas poetæ *ceras* appellant, quia nihil aliud erant, quàm capita pectore tenus è cerâ effigiata. Porrò horum quidem, qui nobiles nascuntur, alii sunt εὐγενεῖς sive *nobiles* solùm, alii etiam γενναῖοι, sive *generosi*. Εὐγενεῖς Aristoteli [a] sunt, qui bono sunt nati genere, licèt interim à majorum virtutibus deflectant: cujusmodi hominum nobilitas in astragalis sita est; ut de leviro suo dicebat Herodes Atticus apud Philostratum [b]: at γενναῖοι sunt, qui non degenerant, sed majorum imitantur virtutes. Itaque & Aristoteles in historia

[a] *Lib. 2. Rhet. cap. 15. dist. vulg.*

[b] *In vitis Sophistarum.*

storiâ animalium *a* leonem εὐγενῆ *b* vocat; lupum γενναῖον *c*. Sed & Latinis aliud est *nobilis*, aliud *generosus*: unde est, quòd in epist. Hypsipyles ad Jasonem conjungantur ab Ovidio;

Si te nobilitas, generosaq; nomina tangunt:

Et hoc Juvenalis Sat. VIII.

Felix, & sapiens, & nobilis, & generosus.

a Lib. I. cap. I. juxta vulgarem distinctionem, sed juxta novam Casaris Scaligeri, cap. 2. sect. 23.
b *Nobilem.*
c *Generosum.*

VIII. DE MORIBUS NOBILIUM.

I. Solent autem nobiles esse, ut Appulejanâ voce utar, honoripetæ: cujus ratio est, quòd iis quisque bonis, quibus ornatus est, studet addere. Putant etiam, sibi honores ob majorum virtutem deberi. Neque ipsi solùm sic sentiunt, sed aliorum idem judicium esse vident. Seneca ipse lib. IV. de Benef. cap. XXX. *Aliquando*, inquit, *daturum me etiam indignis quadam non negaverim, in honorem aliorum, sicut in petendis honoribus quosdam turpissimos nobilitas industriis, sed novis, pratulit. Non sine ratione, sacra est magnarum virtutum memoria: & esse plures bonos juvat, si gratia bonorum non cum ipsis cadat. Ciceronem filium qua res consulem fecit, nisi pater?* Pluraque ejusce generis exempla mox subjungit. Et convenit Asconii illud in orat. pro Scauro: *Qua generis claritas etiam inertes homines ad summos honores provexit.* Et Theodericus rex apud Cassiodorum lib. II. epist. II. *Non relinqui inglorios patimur, qui generis claritate pradicantur.* Et apud eundem Athalaricus rex lib. IX. epist. XXIII. *Quid P. C. de vobis ju[illegible]cemus, expendite: cùm ad summarum culmina dignitatum germinis vestri viros, quos nunquam vidimus, eligamus, non fastidio negligentia, sed honorabili prasumtione natura.*

II. Solent etiam alios nobiles aspernari; præcipuè, qui minùs antiquæ sunt nobilitatis, idq; ut majores habeantur. Quod etiam in caussa est, cur erga alios ferocius se gerant. Unde Socrates de se apud Platonem ait in Theæteto: Ὡς ἐγώ εἰμι υἱὸς μαίας μάλα γενναίας τε καὶ βλοσυρᾶς Φαιναρέτης: *Sum filius obstetricis valde generosa, ferocisq; pradita animo Phanaretes.* Ita vocem βλοσυρὰ rectè transtulit Casaubonus *d*: quanquã propriè βλοσυρότης est *torvitas*, unde & Athenæus reprehendit Platonem, quòd Socratem inducat matrem appellantem βλοσυράν. Sed immeritò, quia eò respexit Plato, quod bene nati magnifi[illegible] sentiant, cæteros verò ferocius despiciant. Nempe hoc i[illegible]nnatum est, ut ait Aristides: Ἡ μεγαλοφροσύνη ἔμφυτον [illegible]

d Lib. 5. animad. in Ath. cap. 19.

Docent

Docent autem Physiologi, nobiles, si vigilantis fuerint naturæ, liberos ferè gignere similes, quorum tamen posteri paulatim degenerent: sin fuerint ingeniis excellentibus, gignere insanos ac furiosos, ut liquet ex posteritate Alcibiadis, & Dionysii majoris: si denique fuerint στάσιμοι, hoc est, constantes ac graves, interdum quidem procreare liberos agrestes, ac contumaces, (quos Plato in IX. de Legg. κεραςβόλους vocat à similitudine seminum, quæ quia primò in boum cornua inciderint, non consequantur à solo justum temperamentum, adeoque dura fieri existimentur, ut ne quidem molliantur, si aquâ macerentur, quemadmodum Etymologici magni auctor refert; quin etiam ignis injuriæ invicta resistant, ut scribitur quintodecimo Γεωπονικῶν:) interdum verò producere liberos inertes ac stupidos, quomodo plurimi viri docti liberos habuerunt, alii parùm acutos, alii dementientes, & à communi sensu sequestratos. Exemplum peti, cùm ex aliis jubent, tum ex libris Hippocratis, in quos dicteria à Comicis jaci solita, non modò agnoscit Galenus *a*, sed & liquidò cognoscere est è Nebulis Aristophanis. Verùm hos alius fuisse Hippocratis liberos, argumento est, quòd Eupolis quoque eos perstringat. At hic decessit initio belli Peloponnesiaci: quo tempore, cùm Cous ille vates vix annorum fuerit triginta, cui verisimile fiat, liberos ejus Athenis incessisse solitos, tanquam territos? Verùm alium quoque arietem intorqueamus. Nobilis illius Hippocratis liberi dicti Draco & Thessalus, fuereque & ipsi medici haut ignobiles, & medicorum parentes. At illi, qui à Comicis exagitantur, Telesippus, Demophon, & Pericles nominati, ut testatur Aristophanis scholiastes. Quare non Coi, sed Atheniensis cujusdam Hippocratis filii, ridentur à Comicis: quod & ipsum pluribus adserit Casaubonus lib. III. Animad. in Athen. cap. XVII. & Marsilius Cagnatus lib. IV. Var. Observ. cap. I. Verùm, non quia in Hippocratis liberis falsi sunt, idcirco veris eos defici exemplis, existimari debet. Nam res comprobari potest vel exemplo è L. Seneca paulò antè adducto de Ciceronis filio: qui, ut M. Seneca ait Suasoriâ postrema, *nihil ex paterno ingenio habuit, præter urbanitatem.* Sanè *filium M. Ciceronis populus Romanus non agnoscebat loquentem*: ut Sidonius Apollinaris à veterum quodam (nomen tacet) dictum fuisse, ait epist. XIV. libri VII. Idem testatur Plutarchus in Cic. & B. Hieronymus ad Furiam. De ebrietate ejus, res nota è variis: inter alios Plinio lib. XIV. cap. XXI. Sed Ciceronis filio non insistam: cùm idem liquere possit è liberis Socratis, Aristarchi Grammatici, Cimonis, Periclis,

a *Lib. quod animi mores &c.*

Periclis, aliisque. Vide illustrem hâc de re locum Ælii Spartiani in Severo Imp. Caussa verò ejusce rei est, quòd natura in generando deficiat, & velut effœta reddatur. Per se quidem optimum sibi proponit. Verùm nihil sub cœlo perpetuum est, omniaque finem sortiuntur, unde fit, ut natura sensim deficiat in generatione præstantium ingeniorum; quemadmodum in plantis exoticis videre est, quæ paulatim vigorem suum amittunt; item in equis è Thessalia, aut Mauritaniâ, in Italiam advectis. Singulis enim octonis aut novenis annis, alios equos equasque advehere necesse habent, quia absque isthâc renovatione dedeficeret pullorum generositas. Neque existimandum, contradicere sibi Aristotelem, eò quòd nunc quidem dicat, verisimile esse, bonos bonis gigni; quia natura optimum intendat; nunc ajat, nobiles ut plurimùm producere liberos dissimiles; quia nobilitas sit multorum majorum virtus, ac multitudine illâ præstantium majorum natura defatigata præstantes cesset producere. Non, inquam, hæc pugnant, quia verisimile etiam est, quod rarò fit, modò vulgo ut plurimum fieri sit persuasum: quomodo verisimile est, oriente cometa mortem insigni nominis principi portendi; item bubonem in tecto stridentem funus homo minari; quia ita autumat vulgus; quamvis rarò eventus huic opinioni respondeat. Adde quòd non temerè hoc de nobilium liberis in vulgus persuasum est, cùm in cæteris rebus ita videat usu venire, ut plurimùm fiat, quod natura intendit: quod verò hic aliter fit, id est ex accidenti, quia vires deficiunt naturam, producendo multos præstantissimos majores jam lassatam, ut dicebamus. Nec tamen huic rationi à naturâ petitæ sic insistendum, ut non adscendamus ad naturæ auctorem, qui, ne credamus, ingenii bona esse hæreditaria, occulto judicio ea dispensat, sicut vult. Et hæc de nobilibus.

IX. DE MORIBUS DIVITUM.

At quos divitiæ producunt, — ut hinc ordiar Lucani verbis, ferè abhorrent ab iis, quæ lædere possint existimationem. Debent autem hoc educationi honestæ. Unde Xenophon pene initio libri de Rep. Atheniensium: *Ἐν γὰρ τοῖς βελτίστοις ἔνι ἀκολασία τε ὀλιγίστη, καὶ ἀδικία, ἀκρίβεια δὲ πλείστη εἰς τὰ χρηστά· ἐν δὲ τῷ δήμῳ ἀμαθία τε πλείστη, καὶ ἀταξία, καὶ πονηρία· ἥτε γὰρ πενία αὐτοὺς μᾶλλον ἄγει ἐπὶ τὰ αἰσχρά· καὶ ἡ ἀπαιδευσία καὶ ἡ ἀμαθία δι' ἔνδειαν χρημάτων ἐνίοις τῶν ἀνθρώπων. In optimatibus enim & divitibus minimum est intemperantiæ*

ac

ac injustitia; studium vero accuratissimum rerum honestarum : in plebe vero est plurimùm & inscitiæ, & confusionis, & improbitatis. Siquidem paupertas eos magis adducit ad turpia : ac pleriq; ob pecuniarum penuriam non potuere liberaliter educari, beneq; institui. Interim & divitias magna vitia consequuntur. *Adeò quædam,* (ut Eucherius ad Valerianum ait) *societas penè est etiam nominis duabus his rebus, vitiis, & divitiis.* Quâ παρηχήσει gaudet non semel Salvianus Massiliensis. Hujus & illud lib. VI. *Simul ut destiterunt esse divites, desinunt esse vitiosi.* Quæ vitia autem divitias sequantur, paucis nos docet Plutus ipse apud Lucianum in Timone; ubi sic loquitur; Ἐπειδὰν τις ἐντυχὼν τοιοῦτον, ἀναπετάσας τὴν θύραν, εἰσδέχεταί με, συμπαρεισέρχεται μετ' ἐμοῦ λαθὼν ὁ τῦφος, καὶ ἡ ἄνοια, καὶ ἡ μεγαλαυχία, καὶ ἡ μαλακία, καὶ ὕβρεις, καὶ ἀπάτη, καὶ ἄλλα ἄττα μύρια: *Postquam aliquis, qui me primò est adeptus, adapertis foribus receperit, clam unà mecum ingreditur fastus, vecordia, jactantia, mollicies, contumelia, dolus & alia id genus innumera.* Sed de præcipuis istorum distinctiùs agamus.

I. Inprimis divites sunt ὑβρισταί *a*: ut Aristoteles quoque ait. Elegans ideo decretum inferorum contra divites, qui in vitâ contumeliosè tractârint tenuis sortis homines, commentum videas Lucianum in Νεκυομαντίᾳ, in quâ inter alia ridiculè ait, hanc eorum pœnam fore, ut animæ illorum in terram remissæ, quinque & viginti annorum μυριάδας *b* in asinis sint, unoque mortuo, in alium, atque alium, commigrent, oneraque ferant à pauperibus agitati, usque dum id spatium exspirârit, quod pœnæ huic fuerat decretum.

a Contumeliosi.

b Decies millia.

II. Sunt etiam ὑπερήφανοι, h. e. superbi. Unde Salvianus lib. VII. *Taceatur superbia, & tumor. tam peculiare hoc divitum regnum est, ut aliquid forsitan de jure suo se putent perdere, si hinc sibi alius quicquam voluerit vindicare.*

III. Præterea divites, juxta Aristotelem, ut plurimùm sunt σαλάκωνες καὶ σόλοικοι. i. e. Salaconis illius instar, qui cùm pauper esset, ditissimus videri affectabat *c*, arrogantes, multaque in moribus peccantes. Nam cornua tollunt propter opes, quia autumant, se possidere, quibuscunque ad vitam beatè degendam opus est; aut si quid deest, id pecuniâ facilè acquiri posse. *Omnis enim res Divitiis paret,* ut ait Horat. lib. II. Satyr. II. sapientia quoque ipsa, ut statim subjungit. Huc pertinet illud Pindari in Nemeis : Ἔστι δ' ἐν εὐτυχίᾳ πανδοξίας ἄκρον; *Felicitati ac divitiis summa inest sapientiæ opinio.* Item versus isti Ennii, quos ab Euripide Jambis expressos in Hecubam suam Trochaicis transtulit versibus;

c Suidas & Hesychius.

Hæc tu etsi perversè dices, facilè Achivos flexeris.
Namque opulenti cùm loquuntur pariter atque ignobiles,
Eadem dicta, eademque oratio æqua non æquè valet,

Quanquam hi sanè versus parùm faciant ad præsens institutum, si cum Alciato legamus, *Nam cùm opinati loquuntur.* Vulgata quidem lectio, quam & H. Stephanus retinuit in suâ Agellii editione, defendi nequit, cùm versus pravo malè talo incedat. Ea enim habet, *Nam cum opulenti loquuntur.* Si cum Alciato legamus, *opinati*; jam ab accusatione Agellii *a* vindicatus fuerit Ennius, quòd τοὺς δοκοῦντας verterit *opulentos.* Sunt enim *opinati*, qui in magnâ sunt opinione atque existimatione: unde *opinatissimi auctores* apud eundem Agellium, qui summæ sunt auctoritatis. Vide Alciatum lib. VIII. Παρέργ. Juris cap. XII.

a Lib. 11. c. 4.

IV. Molliter etiam divites se habent, ac luxuriosè; idque ut se hoc pacto ostentent. Juvenal. sat. VI.

Prima peregrinos obscena pecunia mores
Intulit, & turpi fregerunt secula luxu
Divitiæ molles.

Nempe, ut apud Claudianum *b* est,

— humanas oblimat copia mentes.

b Lib. 3. de raptu Proserp.

V. Sunt & jactabundi, quia etsi revera sit angusti abjectique animi divitias mirari: tamen (ut Petronii verbis utar) *qui solùs exstruere divitias curant, nihil volunt inter homines meliùs credi, quam quod ipsi credunt,* Adde quòd præter se vident, non modò τοὺς ἀγοραίους atque in trivio natos; sed eos etiam, qui sapientes habentur, divitias suspicere: unde & Simonides, rogatus ab Hieronis conjuge, utrùm sapientes præstarent, an divites; divites respondit, cùm sapientes semper in vestibulis divitum conspicere sit. Quod si quidem ita, uti dixit, sensit Simonides, optimo jure reprehenditur hoc nomine à Platone lib. VI. de Rep. Meliùs Aristippus Cyrenaicus, qui Dionysio tyranno rationem quærenti, cur sapientes præ divitum foribus conspicerentur, non item hi ante fores sapientum; in caussâ esse respondit *c*, quòd sapientes, qui plurimùm pauperes sunt, (nam, ut Petronius ait, *nescio quomodo bonæ mentis soror est paupertas*) satis intelligerent, quibus egerent; divites non item.

c Laert in Aristippo.

VI. Divites etiam se dignos judicant imperio, quia in publicis muneribus opulenti præponuntur pauperibus: quod non frustra fit, cùm in magistratu sinistram gignere possit opinionem tam inopia, quàm avaritia. Equidem cùm Sulpitius Galba, & Aurelius, in Senatu contende-

tenderent, uter adversus Viriatum in Hispaniam mittendus esset; rogareturque Scipio Æmilianus, cujus hâc in re sententiæ foret; *Neutrum*, inquiebat *a*, *mihi mitti placet: quia alter nihil habet; alteri nihil satis est; æque malam licentiæ imperii magistram judicans inopiam, & avaritiam.*

a *Val. Max. lib. 6. c. 4.*

Omnium autem vitiosissimi, & maximè insubidi ac insolentes sunt *οἱ νεόπλουτοι b*. Quod suavissimâ, de Mella & Capione, narratiunculâ ostendit Joannes Barclajus in Icone animorum, cap. XIV. Videlicet fortunæ subitæ ita inebriant homines, ut non sint, qui prius fuerunt. Accedit, quòd *νεόπλουτοι* sæpius sunt *ἀπαίδευτοι c*: unde est, quòd non modò *παροινίᾳ* gaudent ac lasciviâ; sed etiam nesciant rationem tractandi divitias. Nam *ἀρχαιόπλουτοι d* majorum exemplo, & institutione magis nôrunt modum conservandæ & augendæ rei familiaris; unde & deparci ac vulturii esse solent. Sicuti enim *γεργόνες ὀψοφάγοι e*, ut Aristophanes *f* appellat, hiras semper latrantes habent; ita nec divites ferè istiusmodi ullis opibus expleri possunt; sed *Crescit amor nummi, quantum ipsa pecunia crescit* g.

b *Quibus recentes sunt divitiæ.*
c *Quibus haut contigerit institutio.*
d *Quibus prisca sunt divitiæ.*
e *Manduci sive gumiæ.*
f *In εἰρήνῃ.*
g *Juvenalis sat. 14.*

X. DE MORIBUS POTENTIUM.

POtentes (quibus ab Aristotele opponuntur *ἀδύνατοι* eos Cicero pro Muræna *impotentes* vocat) non tantum æstimantur divitiis; sed etiam *τῇ δυνάμει*, sive *opibus*: prout Latini potentiam vocant, quæ in amicorum, sociorum, servorumq; multitudine sita est. Inprimis autem potentes dicuntur, qui funguntur magistratu. Eorum quida, qui, ut de Vatinio dicebat Tullius *h*, strumam, h. e. turpia sua facta, *διβάφοις i* vestiri & occultari putant, divitibus sunt pejores; quia, quod libet, licere autumant. Arbitrantur enim, ut egregiè observavit Tullius pro Quinctio, *sine injuriâ potentiam levem atque inopem esse*. Sanè contumeliosos esse in eos, qui tenuioris fuerint sortis, indicat quoq; hic Luciani locus in dialogo Junonis & Latonæ: *μέγα, ὦ Ἥρα, φρονεῖς, ὅτι ξυνεῖ τῷ Διΐ, καὶ συμβασιλεύεις αὐτῷ, καὶ διὰ τοῦτο ὑβρίζεις ἀδεῶς*: *Valde elato animo es, Juno, quod consuescis cum Jove, & unà cum eo regnes, atque hac propter absque metu contumeliosa es.* Neque intra contumeliam se continent: sed damno etiam afficiunt. Meritò itaq; Critias, qui unus è triginta Atheniensium tyrannis fuit, tenuis loci hominibus tutum negabat, ut cum potentibus rem haberent. Id enim significatur illo ejusce dicto apud Platonem in Charmide *k*: *Μὴ κατέναντι λέοντος νεβρὸς ἰὼν μοῖραν αἰρεῖσθαι κρεῶν.* *Ne, si hin-*

h *Lib. 2. ad Att. epist. 9.*
i *Bis tincta purpura.*
k *Pag. 155. ed. H. St.*

binnulus sis, cum leône carnium sortire portionem. Neque potentes, eos, quibus antistant, damno solum mactant, sed bonis quoque planè exuunt, ut meritò veteri verbo piscium vitam vivere dicantur. Scitè hanc rem expressit M. Varro *a* apud Nonium *b*:

a *Margopoli.*
b *In Comest.*

Naturâ humanis omnia sunt paria.
Qui poti', plus urget; pisceis ut, sæpe minutos
Magnu' comest, ut aves enecat accipiter.

Sanè solis in legibus impotentiores contra potentes præsidium ac fiduciam omnem repositam habent: ut his id verè sint leges, esse sanè debeant, quod palumbi laurus, cornici verbenaca supina, aquilæ callitrichus, turdo myrtus, aut alaudæ gramen: quæ animantibus hisce esse amoletum quoddam, ex Zoroastre mago libro quintodecimo scribit Cassianus Bassus, vel quisquis auctor γεωπονικῶν Constantino Cæsari adscriptorum. Quid quòd, proh dolor, nec in ipsis legibus sat præsidii reperiunt impotentiores? Quippe nec has reverentur potentes, sua suorumque potentiâ subnixi. Itaque & Anacharsis *c* leges aranearum retibus comparabat, in quæ si minores inciderint muscæ, retinent; majores verò ea perrumpunt.

c *Plutarchus in Solone.*

Quanquam verò hæc ita sunt; tamen negare non possumus, plerosque omnes potentes pleraque omnia habere magis laudabilia. Neque enim tam pecuniam appetunt, quàm honorem, ideoque conantur sibi demereri alios, à quibus τίμιοι, sive *domini*, salutentur. Sunt etiam animis fortioribus, plusque adhibent industriæ. In gravitate ita colunt virtutem, ut magis sectentur dignitatem. Ad injurias inferendas proclives sunt, sed potiùs in rebus maximis, quàm levibus: quomodo Eteocles apud Euripidem Phœnissis ait:

Εἴπερ γὰρ ἀδικεῖν χρὴ τυραννίδος πέρι
Κάλλιστον ἀδικεῖν· τ᾽ ἄλλα δ᾽ εὐσεβεῖν χρεών.
Nam, si violandum est jus, regnandi gratiâ
Violandum est: aliis rebus pietatem colas:

Prout transfert Tullius lib. III. Offic. Vide etiam sis, quæ de principum, optimatum, judicum moribus, scribit Joannes Barclajus in Icone animorum cap. XIV. & XV.

XI. DE MORIBUS FORTUNATORUM.

FOrtunati (cujusmodi etiam dicimur formâ, conjugio, liberis) partim nobilibus sunt meliores, partim deteriores. Meliores, quia magis sunt religiosi, eò quòd fortunam, quâ aucti sunt, rectè à Deo sibi obtigisse

gisse statuant; contrà quàm illi, quibus τύραννος τύχη *a*. Deteriores verò sunt, quia dulci fortunâ ebrii, (ut de Cleopatrâ dixit Horatius *b*) magis sunt inflati, temerarii & impotentes. Ut rectè scripserit Archytas Tarentinus lib. de bono & beato viro: Ἐπιθετικοὶ *c* καὶ θαρσαλέοι τὸν τρόπον, εὐτυχέοντες. Ita Minucius equitum magister, cùm parvâ manu victoriam quandam reportasset, successu hoc elatus, non dubitavit, quamvis impar, toto exercitu cum Annibale depugnare. At & se, & exercitum perdidisset *d*, nisi præsenti periculo fuisset liberatus operâ Fabii Maximi.

a Fortuna rerum domina.
b *Obs. 37. lib. 1.*
c *Felices, sunt injurii & confidentes.*
d *Polybius l. 3. Livius lib. 22. Plut. in Fabio &c.*

Istiusmodi igitur moribus prædici sunt *potentes, dites, fortunati, nobiles*; quo ordine hos ipsos conjungit Terent. in Adelphis. Qui verò opponuntur, contrario modo affecti sunt.

XII. EPILOGUS DOCTRINÆ DE MORIBUS.

ET hæc de Inventione morum, quæ cùm oratori omnino necessaria sint, spissus est ille error Quintiliani, scribentis, doctrinam hanc sine damno omitti posse. Nam cum homines assentiantur orationi moribus suis accommodatæ; varient autem mores eorum, pro effectuum, habituum, ætatis, ac fortunarum varietate: quis non videt, planè hujus doctrinæ notitiam exigi in oratore, quò, pro auditorum diversitate, diverso utatur orationis genere? Aristoteles: Ἀποδέχονται πάντες τοὺς τῷ σφετέρῳ ἤθει λεγομένους λόγους καὶ τοὺς ὁμοίους: *approbant omnes eas orationes, quæ moribus suis conveniunt ac similes sunt.* M. Antonius apud Cic. lib. II. de orat. *Tantum efficitur sensu quodam ac ratione dicendi, ut quasi mores Oratoris effingat oratio.* Nec aliter in poematis comparatum: ut Horatius agnoscit, cujus verba superius *e* adduximus. Quòd vero idem Fabius, infinitam esse hanc doctrinam, asserere non dubitat, aliquid videri potuisset, si ignorabilis fuisset ejus ævo liber Aristotelis secundus, quo ea ad certa genera ac capita referri, sciunt non modò, qui eum legerunt, lectionem iterarunt, tertiârunt, (quod ejus meretur præstantia) sed etiam, qui vel tanquam per caliginem inspexerint. Qui adversus Aristotelem conjurarunt, hi Quintilianum, contra quem ipsum quoque libris integris calamum strinxerunt, hâc in parte sequi malunt, quam Aristotelem. Verùm quemadmodum sol geminus non est, neque Thebæ sunt geminæ, etsi furenti Pentheo *f* videantur: ita neq; hæc vel inutilia, vel alius loci existimari debent, licèt istiusmodi esse stupor hominum credat. Equidem non iis, calidam ut picem potent, (quod imprecari olim inimicis solent *g*) verùm saniorem opto mentem.

e Sect. 6.
f Euripid. in Bacchis, & Maro 4. Æn.
g Plautus Mercat. act. 2. sc. 2. & in vett. inscriptionum collectione Gruteriana, pag. 1191. inscript. 9.

& parvo. Nam finis generis deliberativi est bonum: id autem ut cognoscatur, tum absolutè, tum relativè considerari necessum fuit; ac proinde id spectari debuit ratione magnitudinis. At ecce, aliud quoque amentant argumentum. Libro primo, inquiunt, de magno & parvo solùm ratione generis deliberativi actum est: hic verò de iis generatim tractandum fuit, propter genus demonstrativum, & juridiciale. Verùm facile est nobis, hanc quoque, ut sacer poëta *a* loquitur,

a Prudentius.

— lateris sinuamine flexi
Ludere ventosam, jactu pereunte, sagittam,

Nam Aristoteles in genere deliberativo agit de bonorum magnitudine: at honestum, qui scopus est demonstrativi, & justum, quod generis juridicialis finis est, comprehenduntur sub bono. Quocirca de magnitudine ac præstantiâ velle hoc loco edissertare, id verò, ut Aristoteles ait, sit κενολογεῖν, atque inanes sermones fundere.

II. DE RATIONE ARGUMENTANDI PER EXEMPLA, SEU VERA, SEU FICTA.

HActenus à nobis, qui Aristotelis ductum sequimur, actum est de argumentis ἠθικοῖς, παθητικοῖς, καὶ ἀποδεικτικοῖς; usque tum propriis, tum communibus. Huic doctrinæ subjicit Aristoteles cap. XXXIX. *b*, quæ ad varia pertinent genera argumentandi. Hujus etiam partis prima ducam lineamenta, haut secus atque fit in picturis, quas Græci μονογράμμους, ac fortasse etiam ἀπολίανους; Latini, si vera est doctissimorum hominum suspicio, sublestas vocant.

b Sive cap. 20. dist. vulg.

Duplex inprimis est apud Oratores argumentationum forma: ἐνθυμηματικὴ, & παραδειγματική. Prior probandi ratio est certior: at, quæ per exempla fit, planior est. De posteriori hoc prius dicam.

Exemplorum aliud historicum sive factum, aliud fictum.

Historicum dicitur quod affert res gestas: velut, cum negatur permittendum, ut Rex Persarum in Ægyptum veniat, quia cùm Darius, & Xerxes, Ægyptum occupâssent, in Græciam cum exercitu trajecerunt.

Fictum est duplex; παραβολὴ, quæ Ciceroni similitudo, aut collatio; & λόγος seu μῦθος, qui Latinis fabula.

Παραβολὴ est, cùm similem casum fingimus: ut, si quis ostendat, magistratum non sorte, uti fit, ubi penes populum imperium est, sed suffra-

suffragiis constituendum: nam si sorti committatur, tantundem fore, quàm si illi, quorum nomina sorte ex urnâ exierint, athletæ constituantur, aut naucleri; quâ ratione fortè futurum est, ut is athleta, aut nauclerus, designetur, qui gladiatoriæ, aut nauticæ artis, fuerit ignarus.

Μῦθος seu fabula rectè ab Aphthonio, & Theone in Progymnasmatis, definitur, λόγος ψευδὴς εἰκονίζων ἀλήθειαν: *oratio falsa, repræsentans veritatem.* Talis est illa, quam expressit Horatius epist. x. lib. I:

Cervus equum pugnâ melior communibus herbis
Pellebat: donec minor in certamine longo
Imploravit opes hominis, frenumq́; recepit.
Sed postquam victor violens discessit ab hoste:
Non equitem dorso, non frenum depulit ore.

Usus eâ Stesichorus *a*, cùm autor fuit conterraneis Himerensibus, ne, si vivi videntesque perire nollent, Phalaridi, quem jam ducem exercitus summo cum imperio creârant, præsidium quoque ac custodiam corporis darent, quibus postea abusurus esset ad occupandam tyrannidem.

a *Arist. 2. Rhet. cap. 39. at vulg. 20.*

Variæ autem sunt λόγων seu fabularum species. Vocantur enim Æsopicæ, Libycæ, Sybariticæ: itemque Phrygiæ, Ciliciæ, Caricæ, Ægyptiacæ, Cypriæ. Dicuntur vero ita ab auctore, vel natione, à quâ fabulam accepimus. Nam suæ sunt singulis nationibus fabulæ, quas viri eruditi scriptis consignârunt, addito eorum nomine, à quibus manâssent. At qui materiâ fabulas istiusmodi differre putant, plurimùm falluntur; imò, ut Theon in Progymnasmatis *b* scribit, εὐήθως ὑπολαμβάνειν δοκοῦσιν *c*. Ex his est Græcus Aristophanis interpres in Vespas. Sed cùm perperam is locus in vulgatis codd. legeretur, emendavit cum Scipio Gentilis lib. II. Παρέργ. cap. xxv. ubi & sententiam refutat Natalis Comitis, qui corrupto scholiastæ loco deceptus videtur. Etiam specie has fabulas distinxit Aphthonii interpres, qui sic scribit *d*: Ἴστεον ὅτι εἰσί τινες, οἳ Συβαριτικοὺς μύθους λέγουσι, τοὺς ἐκ μόνων λογικῶν ζώων· Αἰσωπείους δὲ τοὺς ἐξ ἀλόγων καὶ λογικῶν συγκειμένους· Λυδίους δὲ, καὶ Φρυγίους, καὶ Λιβυκοὺς, τοὺς ἐκ μόνων ἀλόγων ζώων. i. e. *Sciendum, esse, qui Sybariticas fabulas vocent, quæ solùm sunt de animalibus ratione præditis: Æsopicas vero, quæ & rationalibus constant, & ratione destitutis: Lydias, & Phrygias, & Libycas, quæ solùm sunt de ratione carentibus.* Verùm falluntur hi, quia, ut bene scribit Theon,

b *Pag. 22. ed. Basil.*
c *Stultè sentire videntur.*
d *Pag. 3. edit. Ald. Vide Leopardum lib. 16. cap. 18.*

storiâ animalium *a* leonem εὐγενῆ *b* vocat; lupum γενναῖον *c*. Sed & Latinis aliud est *nobilis*, aliud *generosus*: unde est, quòd in epist. Hypsipyles ad Jasonem conjungantur ab Ovidio;

Si te nobilitas, generosaq; nomina tangunt:

Et hoc Juvenalis Sat. VIII.

Felix, & sapiens, & nobilis, & generosus.

a Lib. I. cap. I. juxta vulgarem distinctionem, sed juxta novam Cæsaris Scaligeri, cap. 2. sect. 23.
b Nobilem.
c Generosum.

VIII. DE MORIBUS NOBILIUM.

I. Solent autem nobiles esse, ut Appulejanâ voce utar, honoripetæ: cujus ratio est, quòd iis quisque bonis, quibus ornatus est, studet addere. Putant etiam, sibi honores ob majorum virtutem deberi. Neque ipsi solùm sic sentiunt, sed aliorum idem judicium esse vident. Seneca ipse lib. IV. de Benef. cap. XXX. *Aliquando*, inquit, *daturum me etiam indignis quædam non negaverim, in honorem aliorum, sicut in petendis honoribus quosdam turpissimos nobilitas industriis, sed novis, prætulit. Non sine ratione, sacra est magnarum virtutum memoria: & esse plures bonos juvat, si gratia bonorum non cum ipsis cadat. Ciceronem filium quæ res consulem fecit, nisi pater?* Pluraque ejusce generis exempla mox subjungit. Et convenit Asconii illud in orat. pro Scauro: *Quæ generis claritas etiam inertes homines ad summos honores provexit.* Et Theodericus rex apud Cassiodorum lib. II. epist. II. *Non relinqui inglorios patimur, qui generis claritate prædicantur.* Et apud eundem Athalaricus rex lib. IX. epist. XXIII. *Quid P. C. de vobis judicemus, expendite: cùm ad summarum culmina dignitatum germinis vestri viros, quos nunquam vidimus, eligamus, non fastidio negligentiæ, sed honorabili præsumtione naturæ.*

II. Solent etiam alios nobiles aspernari; præcipuè, qui minùs antiquæ sunt nobilitatis, idq; ut majores habeantur. Quod etiam in caussâ est, cur erga alios ferociùs se gerant. Unde Socrates de se apud Platonem ait in Theæteto. Ὡς ἐγώ εἰμι υἱὸς μαίας μάλα γενναίας τε καὶ βλοσυρᾶς Φαιναρέτης: *Sum filius obstetricis valde generosæ, ferociq; præditæ animo Phænaretes.* Ita vocem βλοσυρὰ rectè transtulit Casaubonus *d*: quanquã propriè βλοσυρότης est *torvitas*, unde & Athenæus reprehendit Platonem, quòd Socratem inducat matrem appellantem βλοσυράν. Sed immeritò, quia eò respexit Plato, quòd bene nati magnificè de se sentiant, cæteros verò ferociùs despiciant. Nempe hoc ingenitum est, ut ait Aristides: Ἡ μεγαλοφροσύνη ἔμφυτον [illegible] ἦμα σο[illegible]ς[illegible]σι.

d Lib. 5. animad. in Ath. cap. 19.

Docent

Docent autem Phyſiologi, nobiles, ſi vigilantis fuerint naturæ, liberos ferè gignere ſimiles, quorum tamen poſteri paulatum degenerent: ſin fuerint ingeniis excellentibus, gignere inſanos ac furioſos, ut liquet ex poſteritate Alcibiadis, & Dionyſii majoris: ſi denique fuerint *στάσιμοι*, hoc eſt, conſtantes ac graves, interdum quidem procreare liberos agreſtes, ac contumaces, (quos Plato in IX. de Legg. *κερασβόλους* vocat à ſimilitudine ſeminum, quæ quia primò in boum cornua inciderint, non conſequantur a ſolo juſtum temperamentum, adeoque dura fieri exiſtimentur, ut ne quidem mollſiantur, ſi aquâ macerentur, quemadmodum Etymologici magni auctor refert; quin etiam ignis injuriæ invicta reſiſtant, ut ſcribitur quintodecimo *Γεωπονικῶν*:) interdum verò producere liberos inertes ac ſtupidos, quomodo plurimi viri docti liberos habuerunt, alii parùm acutos, alii dementientes, & à communi ſenſu ſequeſtratos. Exemplum peti, cùm ex aliis jubent, tum ex libris Hippocratis, in quos dicteria à Comicis jaci ſolita, non modo agnoſcit Galenus [a], ſed & liquidò cognoſcere eſt è Nebulis Ariſtophanis. Verum hos alios fuiſſe Hippocratis liberos, argumento eſt, quòd Eupolis quoque eos perſtringat. At hic deceſſit initio belli Peloponneſiaci: quo tempore, cum Cous ille vates vix annorum fuerit triginta, cui veriſimile fiat, liberos ejus Athenis inceſſi ſolitos, tanquam territos? Verùm alium quoque arietem intorqueamus. Nobilis illius Hippocratis liberi dicti Draco & Theſſalus, fuereque & ipſi medici haut ignobiles, & medicorum parentes. At illi, qui a Comicis exagitantur, Teleſippus, Demophon, & Pericles nominati, ut teſtatur Ariſtophanis ſcholiaſtes. Quare non Coi, ſed Athenienſis cujusdam Hippocratis filii, ridentur a Comicis: quod & ipſum pluribus adſerit Caſaubonus lib. III. Animad. in Athen. cap. XVII. & Marſilius Cagnatus lib. IV. Var. Obſerv. cap. I. Verùm, non quia in Hippocratis liberis falſi ſunt, idcirco veris eos defici exemplis, exiſtimari debet. Nam res comprobari poteſt vel exemplo è L. Seneca paullò antè adducto de Ciceronis filio: qui, ut M. Seneca ait Suaſoriâ poſtrema, *nihil ex paterno ingenio habuit, præter urbanitatem.* Sanè *filium M. Ciceronis populus Romanus non agnoſcebat loquentem*: ut Sidonius Apollinaris a veterum quodam (nomen tacet) dictum fuiſſe, ait epiſt. XIV. libri VII. Idem teſtatur Plutarchus in Cic. & B. Hieronymus ad Furiam. De ebrietate ejus, res nota è variis: inter alios Plinio lib. XV. cap. XXI. Sed Ciceronis filio non inſiſtam: cùm idem liquere poſſit è liberis Socratis, Ariſtarchi Grammatici, Cimonis, Periclis,

a *Lib. quod animi mores, &c.*

Periclis, aliisque. Vide illustrem hâc de re locum Ælii Spartiani in Severo Imp. Caussa verò ejusce rei est, quòd natura in generando deficiat, & velut effœta reddatur. Per se quidem optimum sibi proponit. Verùm nihil sub cœlo perpetuum est, omniaque finem sortiuntur, unde fit, ut natura sensim deficiat in generatione præstantium ingeniorum; quemadmodum in plantis exoticis videre est, quæ paulatim vigorem suum amittunt; item in equis è Thessalia, aut Mauritaniâ, in Italiam advectis. Singulis enim octonis aut novenis annis, alios equos equasque advehere necesse habent, quia absque isthac renovatione dedeficeret pullorum generositas. Neque existimandum, contradicere sibi Aristotelem, eò quod nunc quidem dicat, verisimile esse, bonos bonis gigni; quia natura optimum intendat; nunc ajat, nobiles ut plurimùm producere liberos dissimiles, quia nobilitas sit multorum majorum virtus, ac multitudine illa præstantium majorum natura defatigata præstantes cesset producere. Non, inquam, hæc pugnant: quia verisimile etiam est, quod rarò fit, modò vulgò ut plurimum fieri sit persuasum: quomodo verisimile est, oriente cometâ mortem insignis hominis principi portendi; item bubonem in tecto stridentem infortunium domino minari; quia ita autumat vulgus; quamvis rarò eventus huic opinioni respondeat. Adde quòd non temerè hoc de nobilium liberis in vulgus persuasum est, cùm in cæteris rebus ita videat usu venire, ut plurimum fiat, quod natura intendit: quod verò hîc aliter fit, id est ex accidenti, quia vires deficiunt naturam, producendo multos præstantissimos majores jam lassatam, ut dicebamus. Nec tamen huic rationi à naturâ petitæ sic insistendum, ut non adscendamus ad naturæ auctorem, qui, ne credamus, ingenii bona esse hæreditaria, occulto judicio ea dispensat, sicut vult. Et hæc de nobilibus.

IX. DE MORIBUS DIVITUM.

At *quos divitiæ prodiderunt*, — ut hinc ordiar Lucilii verbis, ferè abhorrent ab iis, quæ lædere possint existimationem. Debent autem hoc educationi bonæ istæ. Unde Xenophon penè initio libri de Rep. Atheniensium: Ἐν τοῖς βελτίστοις ἔνι ἀκολασία τε ὀλιγίστη, καὶ ἀδικία, ἀκρίβεια δὲ πλείστη εἰς τὰ χρηστά· ἐν δὲ τῷ δήμῳ ἀμαθία τε πλείστη, καὶ ἀταξία καὶ πονηρία· ἥτε γὰρ πενία αὐτοὺς μᾶλλον ἄγει ἐπὶ τὰ αἰσχρά· καὶ ἡ ἀπαιδευσία καὶ ἡ ἀμαθία δι' ἔνδειαν χρημάτων ἐνίοις τῶν ἀνθρώπων. *In optimatibus enim & divitibus minimum est intemperantiæ*

ac

ac injustitiæ; studium vero accuratissimum rerum honestarum: in plebe vero est plurimum & inscitiæ, & confusionis, & improbitatis. Siquidem paupertas eos magis adducit ad turpia: ac pleriq; ob pecuniarum penuriam non potuere liberaliter educari, beneq; institui. Interim & divitias magna vitia consequuntur. *Adeò quædam,* (ut Eucherius ad Valerianum ait) *societas penè est etiam nominis duabus his rebus, vitiis, & divitiis.* Quâ παρηχήσει gaudet non semel Salvianus Massiliensis. Hujus & illud lib. VI. *Simul ut destiterunt esse divites, desinunt esse vitiosi.* Quæ vitia autem divitias sequantur, paucis nos docet Plutus ipse apud Lucianum in Timone; ubi sic loquitur; Ἐπειδὰν τις ἐντυχὼν τοπρῶτον, ἀναπετάσας τὴν θύραν, εἰσδέχεταί με, συμπαρεισέρχεται μετ' ἐμοῦ λαθὼν ὁ τῦφος, καὶ ἡ ἄνοια, καὶ ἡ μεγαλαυχία, καὶ ἡ μαλακία, καὶ ὕβρεις, καὶ ἀπάτη, καὶ ἄλλα ἄττα μυρία: *Postquam aliquis, qui me primo est adeptus, adapertis foribus receperit, clam unà mecum ingreditur fastus, vecordia, jactantia, mollicies, contumelia, dolus & alia id genus innumera.* Sed de præcipuis istorum distinctiùs agamus.

I. Inprimis divites sunt ὑβρισταὶ a: ut Aristoteles quoque ait. Elegans ideo decretum inferorum contra divites, qui in vitâ contumeliosè tractârint tenuis sortis homines, commentum videas Lucianum in Νεκυομαντίᾳ, in quâ inter alia ridiculè ait, hanc eorum pœnam fore, ut animæ ipsorum in terram remissæ, quinque & viginti annorum μυριάδας b in asinis sint, unoque mortuo, in alium, atque alium, commigrent, oneraque ferant à pauperibus agitati, usque dum id spatium exspirârit, quod pœnæ huic fuerat decretum.

a *Contumeliosi.*

b *Decies millia.*

II. Sunt etiam ὑπερήφανοι, h. e. superbi. Unde Salvianus lib. VII. *Taceatur superbia, & tumor. tam peculiare hoc divitum regnum est, ut aliquid forsitan de jure suo se putent perdere, si hinc sibi alius quicquam voluerit vindicare.*

III. Præterea divites, juxta Aristotelem, ut plurimum sunt σαλάκωνες καὶ σόλοικοι. i. e. Salaconis illius instar, qui cùm pauper esset, ditissimus videri affectabat c, arrogantes, multaque in moribus peccantes. Nam cornua tollunt propter opes, quia autumant, se possidere, quibuscunque ad vitam beatè degendam opus est; aut si quid deest, id pecuniâ facilè acquiri posse. *Omnis enim res Divitiis paret,* ut ait Horat. lib. II. Satyr. II. sapientia quoque ipsa, ut statim subjungit. Huc pertinet illud Pindari in Nemeis: Ἔστι δ' ἐν εὐτυχίᾳ πανδοξίας ἄκρον: *Felicitati ac divitiis summa inest sapientiæ opinio.* Item versus isti Ennii, quos ab Euripide Jambis expressos in Hecubam suam Trochaicis transtulit versibus;

c *Suidas & Hesychius.*

Hac tu etsi perversè dices, facilè Achivos flexeris.
Namq; opulenti cùm loquuntur pariter atque ignobiles,
Eadem dicta, eademq; oratio æqua non æquè valet,

Quanquam hi sanè versus parùm faciant ad præsens institutum, si cum Alciato legamus, *Nam cum opinati loquuntur.* Vulgata quidem lectio, quam & H. Stephanus retinuit in suâ Agellii editione, defendi nequit, cùm versus pravo malè talo incedat. Ea enim habet, *Nam cum opulenti loquuntur.* Si cum Alciato legamus, *opinati*; jam ab accusatione Agellii *a* vindicatus fuerit Ennius, quòd τοὺς δοκοῦντας verterit *opulentos.* Sunt enim *opinati*, qui in magnâ sunt opinione atque existimatione: unde *opinatissimi auctores* apud eundem Agellium, qui summæ sunt auctoritatis. Vide Alciatum lib. VIII. Παρέργ. Juris cap. XII.

a Lib. 11. c. 4.

IV. Molliter etiam divites se habent, ac luxuriosè; idque ut se hoc pacto ostentent. Juvenal. sat. VI.

Prima peregrinos obscena pecunia mores
Intulit, & turpi fregerunt secula luxu
Divitiæ molles.

Nempe, ut apud Claudianum *b* est,

— *humanas oblimat copia mentes.*

b Lib. 3. de raptu Proserp.

V. Sunt & jactabundi, quia etsi revera sit angusti abjectique animi divitias mirari, tamen (ut Petronii verbis utar) *qui solas exstruere divitias curant, nihil volunt inter homines melius credi, quam quod ipsi credunt,* Adde quod præter se vident, non modò τοὺς ἀγοραίους atque in trivio natos; sed eos etiam, qui sapientes habentur, divitias suspicere: unde & Simonides, rogatus ab Hieronis conjuge, utrùm sapientes præstarent, an divites; divites respondit, cùm sapientes semper in vestibulis divitum conspicere sit. Quod si quidem ita, uti dixit, sensit Simonides, optimo jure reprehenditur hoc nomine à Platone lib. VI. de Rep. Meliùs Aristippus Cyrenaicus, qui Dionysio tyranno rationem quærenti, cur sapientes præ divitum foribus conspicerentur, non item hi ante fores sapientum; in caussa esse respondit *c*, quòd sapientes, qui plurimùm pauperes sunt, (nam, ut Petronius ait, *nescio quomodo bonæ mentis soror est paupertas*) satis intelligerent, quibus egerent; divites non item.

c Laert. in Aristippo.

VI. Divites etiam se dignos judicant imperio, quia in publicis muneribus opulenti præponuntur pauperibus: quod non frustra fit, cùm in magistratu sinistram gignere possit opinionem tam [illegible], quàm avaritia. Equidem cùm Sulpitius Galba, & Aurelius, in Senatu contende-

tenderent, uter adversus Viriatum in Hispaniam mittendus esset; rogareturque Scipio Æmilianus, cujus hâc in re sententiæ foret; *Neutrum*, inquiebat *a*, *mihi mitti places: quia alter nihil habet; alteri nihil satis est; æque malam licentiæ imperii magistram judicans inopiam, & avaritiam.*

a *Val. Max. lib. 6. c. 4.*

Omnium autem vitiosissimi, & maximè insubidi ac insolentes sunt *οἱ νεόπλουτοι b*. Quod suavissimâ, de Mella & Cæpione, narratiunculâ ostendit Joannes Barclajus in Iconeanimorum, cap. XIV. Videlicet fortunæ subitæ ita inebriant homines, ut non sint, qui prius fuerunt. Accedit, quòd νεόπλουτοι sæpius sunt ἀπαίδευτοι *c*: unde est, quòd non modò παροινίᾳ gaudent ac lasciviâ; sed etiam nesciant rationem tractandi divitias. Nam ἀρχαιόπλουτοι *d* majorum exemplo, & institutione magis nôrunt modum conservandæ & augendæ rei familiaris; unde & deparci ac vulturii esse solent. Sicuti enim γεργόνες ὀψοφάγοι *e*, ut Aristophanes *f* appellat, hiras semper latrantes habent; ita nec divites ferè istiusmodi ullis opibus expleri possunt; sed *Crescit amor nummi, quantum ipsa pecunia crescit* g.

b *Quibus recentes sunt divitiæ.*
c *Quibus haud contigerit institutio.*
d *Quibus priscæ sunt divitiæ.*
e *Manduci sive gumiæ.*
f *In εἰρήνῃ.*
g *Iuvenalis sat. 14.*

X. DE MORIBUS POTENTIUM.

POtentes (quibus ab Aristotele opponuntur ἀδύνατοι eos Cicero pro Muræna *impotentes* vocat) non tantùm æstimantur divitiis; sed etiam *τῇ δυνάμει*, sive *opibus*: prout Latini potentiam vocant, quæ in amicorum, sociorum, servorumq; multitudine sita est. Inprimis autem potentes dicuntur, qui funguntur magistratu. Eorum quidā, qui, ut de Vatinio dicebat Tullius *h*, strumam, h. e. turpia sua facta, διβάφῳ vestiri & occultari putant, divitibus sunt pejores; quia, quod libet, licere autumant. Arbitrantur enim, ut egregiè observavit Tullius pro Quinctio, *sine injuriâ potentiam levem atque inopem esse*. Sanè contumeliosos esse in eos, qui tenuioris fuerint sortis, indicat quoq; hic Luciani locus in dialogo Junonis & Latonæ: μέγα, ὦ Ἥρα, φρονεῖς, ὅτι ξυνεῖ τῷ Διῒ, καὶ συμβασιλεύεις αὐτῷ, καὶ διὰ τοῦτο ὑβρίζεις ἀδεῶς: *Valde elato animo es, Juno, quod consuescas cum Jove, & una cum eo regnes, atque hac propter absque metu contumeliosa es.* Neque intra contumeliam se continent: sed damno etiam afficiunt. Meritò itaq; Critias, qui unus è triginta Atheniensium tyrannis fuit, tenuis loci hominibus tutum negabat, ut cum potentibus rem haberent. Id enim significatur illo ejusce dicto apud Platonem in Charmide *k*: Μὴ κατέναντι λέοντος νεβρὸν ἐλθόντα μοῖραν αἱρεῖσθαι κρεῶν. *Ne, si hin-*

h *Lib. 2. ad Att. epist. 9.*
i *Bis tincta purpura.*
k *Pag. 155. ed. H. St.*

hinnulus sis, cum leone carnium sortire portionem. Neque potentes, eos, quibus antistant, damno solùm mactant, sed bonis quoque planè exuunt, ut meritò veteri verbo piscium vitam vivere dicantur. Scitè hanc rem expressit M. Varro *a* apud Nonium *b*:

a *Margopoli.*]
b *In Comest.*

Naturâ humanis omnia sunt parta.
Qui pote', plus urget; pisceis ut, sæpe minutos
Magnu' comest, ut aves enecat accipiter.

Sanè solis in legibus impotentiores contra potentes præsidium ac fiduciam omnem repositam habent: ut his id verè sint leges, esse sanè debeant, quod palumbi laurus, cornici verbenaca supina, aquilæ callitrichus, turdo myrtus, aut alaudæ gramen: quæ animantibus hisce esse amoletum quoddam, ex Zoroastre mago libro quintodecimo scribit Cassianus Bassus, vel quisquis auctor γεωπονικῶν Constantino Cæsari adscriptorum. Quid quòd, proh dolor, nec in ipsis legibus sat præsidii reperiunt impotentiores? Quippe nec has reverentur potentes, suâ suorumque potentiâ subnixi. Itaque & Anacharsis *c* leges aranearum retibus comparabat, in quæ si minores inciderint muscæ, retinent; majores verò ea perrumpunt.

c *Plutarchus in Solone.*

Quanquam verò hæc ita sunt; tamen negare non possumus, plerosque omnes potentes pleraque omnia habere magis laudabilia. Neque enim tam pecuniam appetunt, quàm honorem, ideoque conantur sibi demereri alios, à quibus τίμιοι, sive *domini*, salutentur. Sunt etiam animis fortioribus, plusque adhibent industriæ. In gravitate ita colunt virtutem, ut magis sectentur dignitatem. Ad injurias inferendas proclives sunt, sed potiùs in rebus maximis, quàm levibus: quomodo Eteocles apud Euripidem Phœnissis ait:

Εἴπερ γὰρ ἀδικεῖν χρὴ τυραννίδος πέρι
Κάλλιστον ἀδικεῖν· τ' ἄλλα δ' εὐσεβεῖν χρεών.
Nam, si violandum est jus, regnandi gratiâ
Violandum est: aliis rebus pietatem colas:

Prout transfert Tullius lib. III. Offic. Vide etiam sis, quæ de principum, optimatum, judicum moribus, scribit Joannes Barclajus in Icone animorum cap. XIV. & XV.

XI. DE MORIBUS FORTUNATORUM.

FOrtunati (cujusmodi etiam dicimur formâ, conjugio, liberis) partim nobilibus sunt meliores, partim deteriores. Meliores, quia magis sunt religiosi, eo quòd fortunam, quâ aucti sunt, rectè à Deo sibi obtigisse

gisse statuant; contrà quàm illi, quibus τύραννος τύχη a. Deteriores verò sunt, qui dulci fortunâ ebrii, (ut de Cleopatrâ dixit Horatius b) magis sunt inflati, temerarii & impotentes. Ut rectè scripserit Archytas Tarentinus lib. de bono & beato viro: Ἐπιδεικτικοὶ c καὶ θαρσαλέοι τὸν τρόπον, εὐτυχέοντες. Ita Minucius equitum magister, cùm parvâ manu victoriam quandam reportasset, successu hoc elatus, non dubitavit, quamvis impar, toto exercitu cum Annibale depugnare. At & se, & exercitum perdidisset d, nisi præsenti periculo fuisset liberatus operâ Fabii Maximi.

a *Fortuna rerum domina.*
b Obs. 37. lib. 1.
c *Felices, sunt injurii & confidentes.*
d *Polybius l. 3. Livius lib. 22. Plut. in Fabio &c.*

Istiusmodi igitur moribus præditi sunt *potentes, dites, fortunati, nobiles*; quo ordine hos ipsos conjungit Terent. in Adelphis. Qui verò opponuntur, contrario modo affecti sunt.

XII. EPILOGUS DOCTRINÆ DE MORIBUS.

ET hæc de Inventione morum, quæ cùm oratori omnino necessaria sint, spissius est ille error Quintiliani, scribentis, doctrinam hanc sine damno omitti posse. Nam cum homines assentiantur oratione moribus suis accommodatæ; varient autem mores eorum, pro effectuum, habituum, ætatis, ac fortunarum varietate: quis non videt, planè hujus doctrinæ notitiam exigi in oratore, quò, pro auditorum diversitate, diverso utatur orationis genere? Aristoteles: Ἀποδέχονται πάντες τοὺς τῷ σφετέρῳ ἤθει λεγομένους λόγους καὶ τοὺς ὁμοίους: *approbant omnes eas orationes, quæ moribus suis conveniunt ac similes sunt.* M. Antonius apud Cic. lib. II. de orat. *Tantum efficitur sensu quodam ac ratione dicendi, ut quasi mores Oratoris effingat oratio.* Nec aliter in poematis comparatum: ut Horatius agnoscit, cujus verba superiùs e adduximus. Quòd vero idem Fabius, infinitam esse hanc doctrinam, asserere non dubitat, aliquid videri potuisset, si ignorabilis fuisset ejus ævo liber Aristotelis secundus, quo ea ad certa genera ac capita referri, sciunt non modò, qui eum legerunt, lectionem iterârunt, tertiârunt, (quod ejus meretur præstantia) sed etiam, qui vel tanquam per caliginem inspexerint. Qui adversus Aristotelem conjurârunt, hi Quintilianum, contra quem ipsum quoque libris integris calamum strinxerunt, hâc in parte sequi malunt, quàm Aristotelem. Verùm quemadmodum sol geminus non est, neque Thebæ sunt geminæ, etsi furenti Pentheo f videantur: ita neq; hæc vel inutilia, vel alius loci existimari debent, licèt istiusmodi esse stupor hominum credat. Equidem non iis, calidam ut picem potent, (quod imprecari olim inimicis solent g) verùm saniorem opto mentem.

e *Sect. 6.*
f *Euripid. in Bacchis, & Maro 4. Æn.*
g *Plautus Mercat. act. 2. sc. 2. & in vett. inscriptionum collectione Gruteriana, pag. 1191. inscript. 9*

CAP. XV.

De locis communibus, deq; Argumentatione, & amplificatione.

PRæter locos cuilibet caussæ generi peculiares, adeunda quoque est sylva communis locorum in omnes caussas. Loci istiusmodi, ut superiùs diximus a*, sunt duo; Possibile, & impossibile; Magnum, & parvum.*

a *Lib. 2. cap. 2. sect. 3.*

Locus possibilis, & impossibilis, trifariam consideratur. Nam vel docetur aliquid factum, aut non factum; vel fieri posse, aut non posse; vel futurum, aut non futurum. Factum, aut non factum; maximè probatur in genere Juridiciali: fieri, aut non fieri posse, item ecquid futurum sit, aut non futurum, inprimis ostenditur in Deliberativo.

Magnum itidem, & parvum, potissimùm ad genus Demonstrativum pertinent.

Quemadmodum autem hi argumentorum loci ita sunt communes, ut uni caussæ generi magis competant, quàm aliis: ita enthymema etiam, & exemplum, pertinent quidem ad omnia dicendi genera, sed gradu dispari: cum enthymematis magis utamur in genere Juridiciali, exemplis autem in Deliberativo.

I. DE ARGUMENTIS, QUÆ PETUNTUR E' LOCIS COMMUNIBUS.

CAp. xxv. lib. II. *b* aggreditur Aristoteles tractationem locorum communium. Nam, ut supra *c* ostendimus, loci alii sunt singulis caussarum generibus proprii, de quibus fuse ab Aristotele, & nobis, actum est lib. I. alii sunt omnibus generibus communes, de quibus nos strictim cap. II. lib. I. plenè verò Aristoteles hoc loco. Sunt autem hi duo. Prior est, quia quid fieri potest, aut non potest, τὸ δυνατὸν, καὶ ἀδύνατον. Δυνατὸν aliquid esse, non uno ostenditur modo. Nam vel ἁπλῶς monstramus, aliquid fieri posse; vel speciatim probamus, aliquid aut factum esse, aut futurum. Alii hæc ad tria referunt tempora. Nam ratione præteriti ostendimus aliquid factum,

b *Sive juxta vulgarem distinct. cap. 18.*
c *Lib. I. cap. 2. sect. 5.*

factum; ratione præsentis, aliquid posse fieri; ratione futuri, aliquid fore. Neque malè, qui tres distinctos hæc locos faciunt: ut in universum sint quatuor loci communes; de eo quod fieri potest, de facto, de futuro, & de magno & parvo. Locos autem vulgari notione appello summa inventionis capita, & genera universa, quæ à Boëthio dicuntur differentiæ primarum & maximarum propositionum. Sed Aristoteli loci sunt axiomata ipsa: quod idem Boëthius cùm alibi indicat, tum in Top. Cic. lib. 1. his verbis *a*: *Maximas igitur, id est, universales ac notissimas propositiones, ex quibus syllogismorum conclusio descendit, in Topicis ab Aristotele conscriptis locos appellatos esse, perspeximus. Quod enim maximæ sint, id est, universales propositiones, reliquas in se, velut loci corpora, complectuntur: quod vero notissimæ atque manifestæ sint, fidem quæstionibus præstant, eoque modo ambiguarum rerum continent probationes.* Hujusmodi axiomatum, sive maximarum propositionum sylvam adfert Aristoteles in quatuor locis antè memoratis. Ac in tribus quidem prioribus, nempe eo quod fieri potest, facto, & futuro, axiomatum sive canonum sylvam apud eum vide cap. XXXV. *b*, & duobus sequentibus. Erunt fortasse, qui existiment, omnem eam propositionum sylvam hic etiam legi debuisse: cæteroquin mutila fore, quæ de inventione tradimus. Sed profectò, cui grave fuerit subinde consulere principem artis nostræ virum, imò naturæ miraculum, is mihi indignus videatur, cujus caussâ me exscribendo onerem, ut alterum labore levem inquirendi. Faciant hoc, atque omnia bene dicta, etiam apertissimè exposita, cum pulvisculo in areas suas converrant, quibus studium est, Aristotelem, vel alios veterum, excutere de manibus adolescentiæ. Mihi verò abunde honoris habebitur, si unà cùm antiquis legar: in quos nostra, aliquando brevis introductionis, aliquando verò uberis commentarii loco erunt.

a Pag. 767. edit. Bas. Henrici Petr.

b juxta vulgarem distinct. cap. 19.

De magno & parvo agendum Aristoteli erat cap. XXXVIII. *c* sed remittit in hoc lectorem suum ad caput XXVII. *d* lib. 1. ubi ubertim tractavit de bonorum magnitudine; ex quibus cognoscere est, quid magis minusve sit honestum, utile, aut æquum. Fortasse autem subeat quempiam admiratio, quòd in tractatione generis deliberativi non rejecerit magni & parvi doctrinam in hunc locum: aut inibi, cum ageret de magno & parvo, non simul tractarit de altero loco communi, qui est δυνατὸν καὶ ἀδύνατον *e*. Sed profectò hàc quoq; in re meritò nobis Aristoteles Polycleti norma est. Quippe cur de possibili & impossibili in genere deliberativo tractaret, caussæ nihil erat. At justa ratio fuit, cur ageret de magno & par-

c Vulgo cap. 19.

d Vulgo cap. 7.

e Possibile & impossibile.

& parvo. Nam finis generis deliberativi est bonum: id autem ut cognoscatur, tum absolutè, tum relativè considerari necessum fuit; ac proinde id spectari debuit ratione magnitudinis. At ecce, aliud quoque amentant argumentum. Libro primo, inquiunt, de magno & parvo solùm ratione generis deliberativi actum est: hic verò de iis generatim tractandum fuit, propter genus demonstrativum, & juridiciale. Verùm facile est nobis, hanc quoque, ut sacer poeta *a* loquitur,

a Prudentius.

— lateris sinuamine flexi
Ludere ventosam, jactu pereunte, sagittam,

Nam Aristoteles in genere deliberativo agit de bonorum magnitudine: at honestum, qui scopus est demonstrativi, & justum, quod generis juridicialis finis est, comprehenduntur sub bono. Quocirca de magnitudine ac præstantiâ velle hoc loco edissertare, id verò, ut Aristoteles ait, sit κενολογεῖν, atque inanes sermones fundere.

II. DE RATIONE ARGUMENTANDI PER EXEMPLA, SEU VERA, SEU FICTA.

HActenus à nobis, qui Aristotelis ductum sequimur, actum est de argumentis ἠθικοῖς, παθητικοῖς, καὶ ἀποδεικτικοῖς; iisque tum propriis, tum communibus. Huic doctrinæ subjicit Aristoteles cap. xxxix. *b*, quæ ad varia pertinent genera argumentandi. Hujus etiam partis prima ducam lineamenta, haut secus atque fit in picturis, quas Græci μονογράμμους, ac fortasse etiam ἀπολιάστους; Latini, si vera est doctissimorum hominum suspicio, sublestas vocant.

b Sive cap. 20. dist. vulg.

Duplex inprimis est apud Oratores argumentationum forma: ἐνθυμηματικὴ, & παραδειγματική. Prior probandi ratio est certior: at, quæ per exempla fit, planior est. De posteriori hoc prius dicam.

Exemplorum aliud historicum sive factum, aliud fictum.

Historicum dicitur quod affert res gestas: velut, cùm negatur permittendum, ut Rex Persarum in Ægyptum veniat, quia cùm Darius, & Xerxes, Ægyptum occupâssent, in Græciam cum exercitu trajecerunt.

Fictum est duplex; παραβολὴ, quæ Ciceroni similitudo, aut collatio; & λόγος seu μῦθος, qui Latinis fabula.

Παραβολὴ est, cùm similem casum fingimus: ut, si quis ostendat, magistratum non sorte, uti fit, ubi penes populum imperium est, sed suffra-

ſuffragiis conſtituendum: nam ſi ſorti committatur, tantundem fore, quàm ſi illi, quorum nomina ſorte ex urnâ exierint, athletæ conſtituantur, aut nauclerí; quâ ratione fortè futurum eſt, ut is athleta, aut nauclerus, deſignetur, qui gladiatoriæ, aut nauticæ artis, fuerit ignarus.

Μῦθος ſeu fabula rectè ab Aphthonio, & Theone in Progymnaſmatis, definitur, λόγος ψευδὴς εἰκονίζων ἀλήθειαν: *oratio falſa, repræſentans veritatem.* Talis eſt illa, quam expreſſit Horatius epiſt. x. lib. I:

Cervus equum pugnâ melior communibus herbis
Pellebat: donec minor in certamine longo
Imploravit opes hominis, frenumq́, recepit.
Sed poſtquam victor violens diſceſſit ab hoſte:
Non equitem dorſo, non frenum depulit ore.

Uſus eâ Steſichorus *a*, cùm autor fuit conterraneis Himerenſibus, ne, ſi vivi videnteſque perire nollent, Phalaridi, quem jam ducem exercitus ſummo cum imperio creârant, præſidium quoque ac cuſtodiam corporis darent, quibus poſtea abuſurus eſſet ad occupandam tyrannidem.

a *Ariſt. 2. Rhet. cap. 39. at vulg. 20.*

Variæ autem ſunt λόγων ſeu fabularum ſpecies. Vocantur enim Æſopicæ, Libycæ, Sybariticæ: itemque Phrygiæ, Ciliciæ, Caricæ, Ægyptiacæ, Cypriæ. Dicuntur verò ita ab auctore, vel natione, à quâ fabulam accepimus. Nam ſuæ ſunt ſingulis nationibus fabulæ, quas viri eruditi ſcriptis conſignârunt, addito eorum nomine, à quibus manâſſent. At qui materiâ fabulas iſtiusmodi differre putant, plurimùm falluntur; imò, ut Theon in Progymnaſmatis *b* ſcribit, εὐήθως ὑπολαμβάνειν δοκοῦσιν *c*. Ex his eſt Græcus Ariſtophanis interpres in Veſpas. Sed cùm perperam is locus in vulgatis codd. legeretur, emendavit eum Scipio Gentilis lib. II. Παρεργ. cap. xxv. ubi & ſententiam refutat Natalis Comitis, qui corrupto ſcholiaſtæ loco deceptus videtur. Etiam ſpecie has fabulas diſtinxit Aphthonii interpres, qui ſic ſcribit *d*: Ἰςέον ὅτι εἰσί τινες, οἳ Συβαριτικοὺς μύθους λέγουσι, τοὺς ἐκ μόνων λογικῶν ζώων· Αἰσωπείους δὲ τοὺς ἐξ ἀλόγων καὶ λογικῶν συγκειμένους· Λυδίους δὲ, καὶ Φρυγίους, καὶ Λιβυκοὺς, τοὺς ἐκ μόνων ἀλόγων ζώων. i. e. *Sciendum, eſſe, qui Sybariticas fabulas vocent, quæ ſolùm ſunt de animalibus ratione præditis: Æſopicas vero, quæ & rationalibus conſtant, & ratione deſtitutis: Lydias, & Phrygias, & Libycas, quæ ſolùm ſunt de ratione carentibus.* Verùm falluntur hi, quia, ut bene ſcribit Theon,

b *Pag. 22. ed. Baſil.*
c *Stultè ſentire videntur.*
d *Pag. 3. edit. Ald. Vide Leopardum lib. 16. cap. 18.*

ἐν πᾶσι τοῖς προειρημένοις εἰσὶν ἅπασαι αἱ ἰδέαι: *In omnibus prædictis omnes istæ formæ insunt.* Et hæc de fabulâ. Plura qui de exemplo volet, è junioribus adeat Rodolphum Agricolam, è veteribus, auctorem ad Herennium, Quintilianum, Ammonium, Suidam in παράδειγμα. Etiam videat, quæ de tribus exemplorum formis adfert Aristoteles cap.

a *Vulg. cap.* 20. xxxix. *a*: quo etiam docet, quomodo, & quando, iis utendum sit. Nobis enim tantùm per ea desultorium in modum decurrere animus fuit, quomodo, ut ait togatorum doctissimus *b*,

b *Apud Nonium in* Tipulla.

— *Levis*
Tipulla lymfôn frigidos transit lacus.

III. DE RATIONE ARGUMENTANDI A ΓΝΩΜῌ SIVE SENTENTIA.

VEnio ad alteram argumentandi formam, quæ est ἐνθυμηματική. Ad enthymema verò Aristoteles etiam γνωμολογίαν refert: cujus ratio est, quòd ferè enthymematis antecedens sit γνώμη, interdum & consequens. E. G. Vim vi repellere licet. Non igitur committit latrocinium, qui vim vi repellit. Hîc utraque enthymematis pars seorsim accepta γνώμη est. Est autem γνώμη generale pronunciatum de rebus actiones spectantibus, sive eligendis, sive evitandis, ad usus humanos. Autori Rhetoricorum ad Herennium sententia definitur oratio sumta de vitâ, quæ aut quid sit, aut quid esse oporteat in vitâ, breviter ostendit. Talis est illa Euripidis in Medeâ:

Χρὴ δ' οὔποθ' ὅστις ἀρτίφρων πέφυκ' ἀνὴρ,
Παῖδας περισσῶς ἐκδιδάσκεσθαι σοφούς.
Nequaquam oportet, qui sapit, vulgò ut suos
Sapientiores ille reddat liberos.

At Enthymema fit ratione additâ. quæ istiusmodi est apud Euripidem:

Χωρὶς γὰρ ἄλλης ἧς ἔχουσιν ἀργίας,
Φθόνον πρὸς ἀστῶν ἀλφάνουσι δυσμενῆ.
Nam præter hancce, quam jam habent, ignaviam.
Invidiam iidem civium inveniunt gravem.

Veri-

Verisimile autem fit, hâc re adductos inductosque esse, qui dixêre, γνώμην esse enthymematis partem. Sanè non esse perpetuum, quod affirmate asserunt, vel indicium fecerit isthoc Domitii Afri: *Princeps, qui vult omnia scire, necesse habet multa ignoscere.* Nec enim tam oculati sumus, ut nullum hîc videamus ἐνθύμημα.

Porrò, ut ex Magistri Herenniani definitione cognoscimus, sententiarum aliæ ostendunt, quid fiat; aliæ, quid fieri debeat. Prioris generis est istud Pamphili apud Terentium in Hecyra *a*: *Omnibus nobis ut res dant sese, ita magni, atque humiles, sumus.* Cui sententiæ gemina est Tulliana isthæc apud B. Augustinum *b*:

a *Act. 3. sc. 3.*

b *Lib. 5. de civit. Dei cap. 7.*

Tales sunt hominum mentes, quali pater ipse
Jupiter auctiferas lustrârit lumine terras.

Quibus verbis Cicero interpretatus est isthoc Homericum *c*:

c *Od. Σ.*

Τοῖος γὰρ νόος ἐστὶν ἐπιχθονίων ἀνθρώπων,
Οἷον ἐπ' ἦμαρ ἄγῃσι πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε.

Eundem locum respexit Minucius Felix, cùm in Octavio suo scribit: *Audio, poetas quoque unum patrem divûm atque hominum prædicantes: & talem esse mortalium mentem, qualem parens omnium Deus induxerit.*

Posterioris verò generis γνώμη est isthæc Plautina *d*:

d *In Frivolaria apud Festum in* Navus.

Nave agere oportet, quod agas, non ductariè.

Hujusmodi vel sunt re verâ γνῶμαι, ut quæ homini conveniunt probo: vel solùm tales sunt opinione dicentis, ut quæ poetæ tribuunt improbis, quo τὸ πρέπον *e* servent. Quale illud Plauti Trinummo *f*:

e *Decorum.*

f *Scen. quò illa homo.*

De mendico malè meretur, qui ei dat, quod edat, aut bibat.
Nam & illud, quod dat, perdit; & illi producit vitam ad miseriam.

Noti etiam, imò jam antea adducti *g* nobis, Euripidei versus in Phœnissis, quos Cæsar semper in ore habebat; Cicero verò sic expressit:

g *Cap. præcedenti, sect. 10.*

Nam si violandum est jus, regnandi gratiâ
Violandum est: aliis rebus pietatem colas.

Neque enim hæc ex suo, sed ex Eteoclis sensu, poeta dixit. Apud quem ejus generis plurima invenias. Eoque nomine sæpius fuit reprehensus

ab iis, qui non satis cogitarent, poetæ esse, pro persona cujusque aptos effingere sermones, ac mores. Quanquam nec diffiteri liceat, poetas, scriptoresque alios, interdum in iis, quæ pulcherrimè sibi videntur dixisse, aberrare à vero; eoque sententias eorum exigi debere ad sanioris philosophiæ rectæque rationis obrussam. Qua de re vide, quæ scribit Plutarchus libro de lectione poetarum: item recentior ille, sed par antiquis, Hugo Grotius, luculenta illa præfatione utriusque 'Ανθολογίας à se feliciter castigatæ, & mirâ venustate Latinis versibus expressæ.

Cavendum autem oratori à blando illo vitio, quod præclaras etiam mentes circa Neronis ævum invasit, ut sententias usurpent ad ostentationem sapientiæ. Quod multi hodieque faciunt, qui tum demum videntur sibi Atticè dicere, si sententiolis omnia, velut bracteatis dictis, reluceant, præsertim in clausulis. Quanto aliter, qui Julii & Augusti ævo vixêre? quàm nihil apud eos, nisi simplex, & nativum! Ad horum igitur nos exemplum componemus; si potius paucis sapientibus placere studeamus, quam plurimis è vulgo. Quibus vero in rebus sententiis utendum sit; & quos conveniat sententiis uti, quemadmodum & quid fructus adferat eorum usus, tum auditoribus, tum oratori; id universum docet Aristoteles cap. quadragesimo *a*. Consulatur quoq; Fabius lib. VIII. cap. V. magister Herennianus, itemque Aphthonius.

a Al. cap. 22.

IV. DE GENERIBUS ENTHYMEMATUM.

Enthymemata aliquotfariam dividi possunt. Præcipuæ sunt divisiones duæ. Nam alia eorum sunt δεικτικὰ, quæ probant, rem esse, aut non esse; alia ἐλεγκτικὰ, quibus refutatur adversarii sententia. Item quædam Enthymematum sunt revera talia, quædam sunt φαινόμενα *b*, uti & fit in syllogismis. Utraque in distributione præivit nobis Aristoteles cap. XLII. *c*. Ex locis enthymematum δεικτικῶν quædam sunt argumentorum κατασκευαστικῶν, hoc est, eorum, quibus sententiam nostram confirmamus. De his vide cap. XLIII. *d*. At loci argumentorum ἐλεγκτικῶν, quibus adversarii opinionem convellimus, tractantur cap. XLIV. *e*. Locos argumentorum σοφιστικῶν habes cap. XLV. *f*. Locos argumentorum ἀνασκευαστικῶν, quibus solvuntur argumenta adversarii, vide cap. XLVI. *g*. Atque ita, cum oratores habeant quadruplices locos; proprios, assumtos, communes, & communissimos; ac locos,

b Apparentia. c juxta vulg. distr. extremâ parte cap. 22. d Vulg. cap. 23. parte priori, usque ad verba illa Ἄλλος ἐλεγκτικὸς, τὸ τὰ ἀνομολογούμενα. e Vulgo reliqua parte cap. 23. f Al. cap. 24. g Al. cap. 25.

locos proprios, & assumtos, explicuerit lib. I. communes locos declarârit cap. XXXV. XXXVI. & XXXVII. libri II. hac postremâ libri II. parte, quæ est a cap. XXXIV. usque ad finem, explicat locos communissimos. Neque hoc cuiquam eo nomine mirum videri debet, quòd de locis communissimis egerit in Topicis. Nam Dialectice, & Rhetorice, sunt facultates similes, ac circa res quaslibet versantes; eoque iisdem utuntur locis, sed diversum ob finem, ut alibi *a* ostendimus ubertim. Adde quòd Aristoteles non hic omnes explicet locos, quos in Dialecticis tractarat, sed tantum eos, qui propriè conducunt tribus caussarum generibus, ad quos usus restrinxit Rhetoricen, cujus natura alioqui non latè minus patet quam Dialectices, ut Aristoteles disertum scribit initio Rhetoricorum.

a *Lib. de natura ac constitut. Rhetorices.*

Nos nihilominus, supersessis locis communissimis, ad Dispositionem properamus; tum quia eos ex Aristotele ipso peti malumus, qui perspicuè satis hanc partem tractavit; (non ignoramus autem, longè aliter sapere aquas in limpidissimis Aristotelis fontibus, quàm in nostris aliorumque rivis) tum quia scio, sic quoque futuros non paucos, quibus nimis prolixè, ac tædiosè, pleraque omnia prosequi videamur: cùm tamen, ut rectè inquit Plinius Secundus *b*, *Brevitas sit custodienda, si res permittat: alioqui prævaricatio etiam cursim & breviter attingere, quæ sunt inculcanda, infigenda, repetenda.*

b. *Lib. I. epist. 20. quæ ad Cornelium Tacitum.*

V. DE AMPLIFICATIONE.

SEd metuo, ne ab argumentatione ad οἰκονομίαν transituro, injiciant aliqui manum, & aurem vellant, ob neglectam amplificationis doctrinam, quæ ipsa a plerisque hic tradi solet; nec immeritò, si, ut argumentatio, ita & amplificatio, est Oratoriæ inventionis instrumentum, quemadmodum plerique arbitrantur. Quare de eâ priùs pauca hoc loco dicam: simul verò, ubi accuratius de ea agendi locus sit, exponam.

Ac primus quidem amplificandi modus est, ut ab hypothesi adscendamus ad thesin. Ita Cicero orat. pro Archia, ab Archiæ eruditione adscendit ad locum communem de studiis doctrinæ, ac laude poëseos. Vide, quæ dicebamus superiori libro cap. V. sect. V. Cæterùm in hoc genere observandum, ne nimis longa sit digressio.

Alterum amplificationis genus priori opponitur. Eo enim, quod generatim dictum est, uno pluribusve amplificamus exemplis; sive hæc

fuerint, quæ ex historiis peti possunt: sive ficta, cujusmodi sunt, tum fabulæ poeticæ, quæ unde [illegible] queant, ipsa indicat appellatio; tum apologi, quos è Græcis suggeret Phryx ille fabulator, & Babrius sive Babrias, prout Suidæ nominatur, quem vulgus Gabriam appellat: quanquam nec Babrias genuinus auctor videri queat, cum quia hisce fabulis in metrum ipsum turpiter peccatur, (nam σκάζοντας scripsit Babrias) tum quia eæ in vett. codd. adscribuntur Ignatio Diacono. E Latinis adeatur Phædrus, Augusti libertus, cujus verbis Camerarius utitur passim, in fabulis suis: imò & Faernus inde versus multos exscripsit: Perottus etiam quædam adducit pro suis. Sed Camerarius videtur codicem habuisse lacerum, nec nomen Phædri præferentem. Volaterranus autem fucum voluit facere lectori: quod pura Phædri dictio ostendit, etsi & aliqua ei aliena esse assuta, non inficior. Adeatur & Flavius Avianus, prout in antiquis codd. vocatur, qui vulgo Avienus dicitur, quod fortasse alius poëtæ cognomen est. Commentarium in eum scripsit Albinus; fortasse ille, qui Caroli M. præceptor fuit. Eum se MSum habere, refert Barthius Adversar. lib. xxxix. cap. vii. Quod si de Aviano vel Avieno, ut [illegible] vocatur, plura voles, vide, quæ scripsimus lib. ii. de Historicis Latinis cap. x.

Tertius amplificandi modus est, cùm rem per definitionem, aut descriptionem, diducimus. Ut in Pisoniana, ubi fusè docet Tullius, quid verè sit consulem esse, ut indè colligatur, Pisonem hoc nomine fuisse indignum.

Quartus modus species aut partes usurpat pro toto. Quomodo in Maniliana, ut probetur, Pompejum esse summum Imperatorem, præcipuas imperatoris virtutes enarrat. Et Arnobius libro primo adversus gentes, ut doceat, Christianos orbi terrarum non posse malorum fontem dici, singulas per orbis partes percurrit, ac [illegible] habere ostendit, ac ante multa secula.

Quintus modus causas [illegible], aut effecta, aut accidentia. Ita, ut [illegible] queat, nihil esse homine [illegible], præstantiam hominis ostendens ab efficiente Deo, qui eum quasi [illegible]: a forma, quia animam habet immortalem, cui imago ipsius Dei insit: a materia, [illegible] nihil magis admirabile [illegible] orum compage: a fine, quia conditus est, ut celebret [illegible], & cum eo [illegible] fruatur [illegible]: ab [illegible], ut sunt [illegible], disciplinæ, & c[illegible] accidentibus, ut [illegible] ingenii [illegible], memoriæ firmitate, [illegible] in cætera concesso, &c.

Sextus

Sextus est à simili, aut dissimili; pari, aut impari. A simili est hoc Catonis a: *Vita humana propè uti ferrum est. Si non exerceas, tamen rubigo interficit. Itidem homines exercendo videmus conteri. Si nihil exerceas, inertia atque torpedo plus detrimenti facit, atque exercitatio.* A pari autem est hoc Senecæ epist. XLIV: *Nec rejicit quemquam philosophia, nec eligit: omnibus lucet. Patricius Socrates non fuit. Cleanthes aquam traxit, & rigando hortulo locavit manus. Platonem non accepit nobilem philosophia, sed fecit. Quid est, quare desperes, his te posse fieri parem? omnes hi majores tui sunt, si te illis geris dignum.*

a *Apud Gellium lib. II. cap. 2.*

Septimus modus est ab oppositis. Ut si pacis bonum amplifices à calamitatibus, quæ bellum sequi solent.

Octavus est a testimonio. Nam hac in re judicium Joannis Doxapatri, Græci Hermogenis interpretis, cui testimonium est distinctus à cæteris locus, magis mihi arridet, quam sententia eorum, qui testimonia subjiciunt simili: quanquam nos sequi maluit Petrus Nunnesius Valentinus.

Ac hi quidem præcipui sunt amplificandi modi. Universè autem tot statui possunt, quot sunt rationes probandi. Quin ex iisdem utraque hauriuntur locis; ac unum idemque argumentum, & probandi, & amplificandi vim habet: sed diversum nomen accipit, pro diversitate finis, propter quem adhibetur.

Plenius de hisce amplificandi modis dicimus lib. quinto. Nam quanquam aliorum hac de re judicium non ignorem, atque adeò nec nominatim eorum damnem sententiam: neque tamen placent, qui hanc doctrinam penè totam censent ad Elocutionem pertinere: quippe quæ non verborum modò sit, sed etiam sententiarum, ut suo loco ostendemus. Adde quod, cum duo in Oratore spectentur; quid dicat, quod Inventionis est; & quomodo dicat, quæ res ad cæteras pertinet Oratoriæ partes: amplificatio non nova invenit argumenta, sed nova ea effert modo. h. e. non strictim ea tractat, Dialecticorum more; sed ubertim, ac fusè. Porrò de exaggeratione idem esto judicium, quod de amplificandi modis.

Hæc paucula de amplificatione visum fuit adjicere, quia, uti diximus, plerique Rhetores, postquam de argumentis, & argumentatione, egerunt, de amplificatione tractare solent. Verùm ex iis, quæ attulimus, liquere arbitror, cur magis nobis placeat Aristotelis consilium, qui, rejecta

relictâ hâc parte, accedit ad librum tertium: quo de Elocutione, & Dispositione agit. Hunc secutus, & ipse ad librum tertium me confero: sed contrà quàm à magno illo Stagirita factum, quem tanquam optimum, ut sapiendi, ita etiam dicendi magistrum, sequi soleo, eo libro de sola Dispositione tractabo, Elocutionis doctrinâ in posteriorem locum rejectâ. Neque in eo temere nimis ab exemplo praeceptoris recedere mihi videor. Nam uti in architectura, postquam materiam comparaverimus, mox de partium coagmentatione, sive aedificii structurâ; exinde de picturis, caeteroque ornatu, solliciti sumus: ita etiam in facultate oratoriâ, ubi omnis generis argumenta inveneris, priùs de orationis dispositione, postea demum de expolitione ejus cogitandum. Quâ in similitudine praeit nobis Dionysius Halicarnassensis lib. περὶ συνθέσεως ὀνομάτων.

FINIS LIBRI SECUNDI.

GER-

GERARDI JOANNIS VOSSII COMMENTARIORUM RHETORICORUM.

SIVE

ORATORIARUM INSTITUTIONUM.

LIBRI III. PARS PRIOR,

QUÆ EST

DE DISPOSITIONE.

CAP. I.

Dispositio est idonea collocatio partium orationis.

Hæ juxta Aristotelem sunt quatuor; Exordium, Propositio, Fides, & Peroratio: sed summùm sunt sex; Exordium, Narratio, Propositio, Confirmatio, Confutatio, & Epilogus: e quibus prima ad conciliandum, postrema ad concitandum, media ad docendum imprimis adhibentur.

Ordo harum partium vel naturalis est, vel artificialis.

Naturalem vocant, cùm partes eo disponuntur ordine, quo ante recensuimus.

Artificiosus, naturâ caussa ita postulante, ab ordine naturali receditur.

I. DISPOSITIO COMMENDATUR, AC DEFINITUR.

NOn in oratione minus, quàm in cæteris rebus, locum habet illud Xenophontis in Oeconomico: Ἔστι δ' οὐδὲν οὕτως οὔτ' εὔχρηστον, οὔτε καλὸν ἀνθρώποις, ὡς ἡ τάξις: *Nihil hominibus, aut ad usum commodius, aut pulchrius est ordine.* Unde meritò præcipit Horat. *a*,

Singula quæq; locum teneant sortita decenter.

a *Epist. ad Pison.*

Sanè ordo ubi adest, res audiuntur lubentiùs, audita [illegible] magis, intellectaque diutiùs inhærent. Sin idem n[illegible], fit monstrum illud ex variis animantibus conflatum, quod [illegible] Artis depingit Horatius. Habet & tum locum illud Empedoclis de veterum [illegible] philosophorum opinione.

a Q[illegible] cum [illegible] commixtum.

Πᾶν ὂν παντὶ μεμικται a.

& hoc Ovidianum de Chao b:

b 1 Met.

Quaq; erat & tellus, [illegible] pontus, & æther.

Q[illegible] in nullum mihi videtur c[illegible] argumentum, quam quod res conturbantur: nullum [illegible] ind[illegible], quam ordo. Quamobrem, cùm hactenus de I[illegible], in qua imprimis ingenio opus est, [illegible] de Dispositione, in qua [illegible] ne elucet judicium, ac prudentia [illegible].

c Lib. 1. cap. 2.

Dispositio alia est verborum, quæ Græcis est σύνθεσις [illegible]; alia rerum, quam iidem τάξιν [illegible]. Vitruvius c quidem in architectura distinguit h[illegible], [illegible] διάθεσιν, & [illegible]: quæ Latinè reddit, *ordinationem, [illegible]*. Sed in oratione primum tertiumque a T[illegible] pro eodem [illegible]. Ut epist. lib. VI. ad Att. *Nec [illegible] meam institu[illegible]; sed ordinem co[illegible].* Quod [illegible] m σύνθεσιν ad verba restringimus, idem [illegible] [illegible], distinguit inter ἀσυνθετόματον, [illegible], Verùm cùm dispositio verborum ad Elocutionem pertineat; hujus [illegible] sit agere de dispositione rerum.

Ea autem partes orationis in ordinem certum redigit; ut [illegible] sit, quam [illegible] rerum inventarum collocatio.

II. DE NUMERO PARTIUM ORATIONIS.

[illegible]

PArtes Orationis necessariæ, secundum Aristotelem, d sunt quatuor, [illegible], Propositio, Fides, & Peroratio.

Ex his duæ [illegible]; Propositio, & Fides [illegible] Confirmatio. [illegible]; hæc [illegible], quibus fulciuntur.

Quod autem Propositionem [illegible], [illegible] sive id [illegible], sive post [illegible].

Duæ

Duæ verò partes sunt necessariæ *κατά τι*. h. e. ratione infirmiorum hominum; qui cum sæpe rationibus non moveantur, affectibus sunt trahendi. Partes hæ sunt, Exordium, & Epilogus; è quibus Exordium ad conciliandum, Epilogus ad permovendum valet.

Itaque, cum tria sint argumentorum genera; *ἤθη* quidem in Exordiis, *λόγοι* in Contentione, *πάθη* in Epilogo adhibentur. Nec tamen intelligendum hoc; quasi *ἤθη* *καὶ* *πάθη*, in aliis orationis partibus, quàm his, locum non habeant. Nam verum est, quod ait Cic. lib. II. de Oratore; *Tribus rebus omnes ad nostram sententiam perducimus; aut docendo, aut conciliando, aut permovendo: una ex tribus his rebus res præ nobis est ferenda. reliquæ duæ, sicut sanguis in corporibus, sic illæ in perpetuis orationibus, fusæ esse debebunt.*

Sed in partitione orationis paullum variare videtur Cicero, quando quatuor has orationis partes facit; Exordium, Narrationem, Contentionem, & Epilogum: è quibus medias ad finem, extimas ad motum, valere dicit. Verum ille, Narrationem cùm nominat, ostendit, se non tantùm agere de partibus orationis necessariis; sed omnibus, quotquot esse possunt. Narratio enim sæpe omittitur, ut infrà *a* dicemus. Adde quòd genus D[illegible]liberativum per se Narrationem nunquam habet, quia de futuris [illegible], cum narratio sit præteritorum. Quòd autem in[illegible] Narrationem assumit, ut in Manilianâ; id fit, ut ex rerum præteritarum commemoratione rectiùs institui possit deliberatio. Quòd vero Propositionem Tullius prætermit; id indè est, quia eam sub Contentione comprehendit: in quâ [illegible] lib. IV. [illegible] *Mihi autem*, inquit, *Propositio videtur [illegible] Confirmationis initium; quæ non modo in [illegible]da quæstione principali, sed nonnunquam [illegible] argumentis, proponi solet; maximéque in iis, quæ ἐπιχει[illegible]tur.*

[illegible], & Fabium, sequitur quoque Trapezuntius; qui sub C[illegible]m comprehendit.

Sunt [illegible], qui N[illegible], ac Propositionem, unius partis nomine complectuntur, quia ad Propositionem refertur Narratio. Siquidem hæc i[illegible] affertur, ut status, ac primaria controversia, [illegible]telligatur.

Hinc liquet quomodo & quadripartita, & quinquepartita, statui possit oratio. Sed [illegible] Boethio libro IV. in Topica Ciceronis. N[illegible] Contentio dividitur in Confirmationem, & Confutationem; quarum illa argumentis caussam nostram

a Cap. [illegible]

probat: hæc ad rationes adversarii respondet. Interdum autem confutatione opus non est. Sane qui eâ utuntur, ubi re ipsa adversarius non est, magis præjudicio caussam gravat, quam adjuvat.

Cicero quoque lib. II. de Oratore octo partes facit, quia partibus assignatis divisionem addit, & digressionem. Sed divisio pertinet ad propositionem: digressio verò refertur ad eam partem, in qua fit digressio.

Apsines junior, qui in Arte sua quædam facultati oratoriæ adjicere voluit, inter exordium & narrationem interjicit κατάςασιν a: verum novo magis, quam necessario invento. Nam, eam exordii omnino partem esse, nemo, puto, diffitebitur, qui mentem in fronte non habuerit. Idem judicium esto de προκαταστάσει b, & προκατασκευῇ, sive præparatione, seu præstructione: quarum utramque narrationi præmitti, scribit Fortunatianus: ac illam quidem in doctrinali caussa interim collocari; hanc verò, quæ præparet judicem, sive occurrendo iis, quæ objici poterant; sive quædam, quæ caussam juvent, in exordio spargendo admiscendoque.

a Constitutionem generalem.

b q. d. pravia expositione.

Verum, ut error fœcundus est, [illegible] sunt alii, qui tres tantum partes necessarias agnoscant: unde & [illegible] putavit [illegible] poetici chimæræ commento, uti diximus lib. I. cap. II. c. At non una de caussa sententia hæc exorbitat. Nam ἁπλῶς quidem duæ tantum sunt partes necessariæ, propositio & fides. Sane exordium, & epilogus, quia ad [illegible] solum pertinent, [illegible] omittuntur. Qui, qui tres faciunt partes necessarias, exordium, confirmationem, & epilogum, geminum errant errorem. Nam propositionem prætereunt, quæ omnino necessaria est: exordium autem, & epilogum, nominant, quæ necessariæ non sunt. Atque hinc quoque cognoscitur Thomam Corræum longius abscessisse a veritatis via, cum lib. II. de Eloquentia [illegible], scripsit, exordium quidem, & epilogum, partes esse orationis, atque adeò narrationem quoque: propositionem [illegible] partem [illegible]. '*Propositio, inquit Corræus,* [illegible] *pars non est, sed partis auxilium, & adjumentum. Nam propositio adhibetur, ut intelligatur, quibus de rebus verba facturus Orator. Ut in oratione pro lege Manilia: Primum mihi videtur de genere belli,* [illegible] *de imperatore deligendo, esse dicendum. Sed hoc modo est* [illegible] *exordii, & per se nihil præstat, nisi duas virtutes exordii: ut* [illegible] *doceat, quibus de rebus dicendum sit, &* [illegible] *hoc* [illegible] *ratur.* Verum, [illegible] huic argumento [illegible] respondere est

c Sect. 3.

ex

ex iis quæ de propositione supra diximus. Neque enim requirimus, ut propositio semper pars sit a cæteris partibus separata; sed agnoscimus, eam interdum exordio admisceri: quod cum fit, si propositio non repetatur postea, neque caussæ consequatur partitio; tres quidem tantummodo orationis partes erunt: attamen nihil hoc Aristotelicæ sententiæ derogabit; quia propositio nihilominus erit scopus & fundamentum universæ orationis: ex quo consequitur, eam non modò orationis partem esse, sed & partem principem; utut tum alii parti admisceatur. At, inquit idem Corræus, Cicero quoque in iis, quæ maturâ scripsit ætate, propositionem præterit, ejusq; in locum substituit narrationem. Nam cum alibi, tum lib. II. de Oratore, in Oratore ad Brutum, item in Partitionibus oratoriis, quatuor esse partes affirmat, exordium, narrationem, confirmationem, & perorationem. Quin, si eundem Corræum audimus, Aristoteles quoque in primo Rhetor. putat, veras esse orationis partes, narrationem, & confirmationem: exordium autem, & epilogum, esse accessiones. At de Cicerone quidem adstipulamur: de Aristotele vero, quem sequimur, pernegamus: atque adeò ambigimus, quâ parte corporis oculos habuerit Corræus, cum scribit, hanc quoque Aristotelis [illegible] a, propositionem esse [illegible], at narrationem sæpe prætermitti. Alia quoque fortassean erunt, quæ adversum hanc videantur adversari [illegible]: verumtamen ea, siqua fuerint, levicula fore arbitror, ac quæ solvere cuivis proclive sit; cujusmodi si consecter, metuo, ne spinas magis videar colligere, quam rosas. Quare, iis relictis, aggrediar rationem, quâ partes orationis [illegible].

a Lib. 3. Rhetor. cap. 20. sive, juxta dist. aliorum c. 13.

III. DE DUPLICI ORDINE PARTIUM ORATIONIS.

ORdo harum partium est duplex: unus, quem natura postulat; alter, qui oratoris judicio, ac prudentia, comparatur.

Naturalis est, cùm primò aliquid ante rem dicimus; deinde rem narramus; hinc statum orationis assignamus; pòst occupamur nostris præsidiis confirmandis, contrariis refutandis; denique concludimus ac peroramus. Quem ordinem indicatum sunt versu illo, *Exorsus narro, seco, firmo, refuto, peroro.* Interdum fit, quia, ut ait Fabius lib. IV. cap. II. *Amentis est, superstitione præceptorum contra rationem caussæ trahi;* ordinem harum partium immutari interdum, aut partem ali-

quam omitti: atque id ordinem artificiosum nominant. Quando vero eo utendum sit, dispicere jubent oratorem ex personarum, locorum, temporumque circumstantiis. Hujus artificiosi ordinis exemplum esse autumant, quòd in Milonianâ confutatio præcedit narrationem, ac confirmationem; quia narrando, aut probando, operam lusisset Cicero, nisi prius ostendisset defendi posse eum, qui fatetur, hominem à se esse occisum; neque ullum præjudicium Senatus esse factum, & quæ præterea ibi diluit orator. Sed hac de re judicium Aristotelis inferius [a] afferemus. Nunc singulatim de orationis partibus videamus.

[a] Cap. 5. sect. 1.

Cap. II.

De Exordio.

Exordium est orationis initium, quo [illegible] opus inditatur orationis, ac praparatur auditoris animus ad reliquam dictionem.

Exordiorum non una est ratio, sed varia est pro diversitate causæ qualis ite. Ea vel honesta est, vel turpis, vel dubia, vel humilis. Adhæc vel perspicua est, vel obscura.

In causa honesta apertè benevolentia, attentio, & docilitas parantur; quod exordii genus Principium vocant. In turpi, subeuntes auditoris animum, eum ad audiendum praparamus; quod genus exordii Insinuatio nominatur. Quanquam hoc quoque interdum utimur in causa honestâ; idq; si auditor vel defessus [illegible] diendo, vel persuasus ab iis, qui priores dixerint.

In dubia utimur Principio ducto à natura causæ, quæ honestatis partem habet.

In humili comparanda est attentio; in obscuro docilitas.

Neque eadem exordiorum ratio est in tribus dicendi generibus.

In demonstrativo [illegible] [illegible] [illegible] laude, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] referantur.

In exordio [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] auditoris animus [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] vel ab oratore, aut reo, vel ab auditore, vel [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] quidem, vel adversario [illegible] petuntur [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Ab auditore vero reddendorum [illegible] [illegible] [illegible] attentum, [illegible] [illegible], item [illegible] docilem. Attendunt, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

In deliberativo genere olim non erat necesse monstrare scopum orationis, quia ante jam constabat, qua de re agendum esset. At propterea alterum exordii munus fere incipiebant, vel à criminis depulsione, vel à criminatione, vel ab amplificatione, vel à diminutione, vel ab ornatu.

I. DE VOCABULIS EXORDII, PROOEMII, ET PROLOGI.

SCite Pindarus Olymp. VI. & ex eo Lucianus in Hippia, ἀρχομένου ἔργου, πρόσωπον χρὴ θέμεν τηλαυγές· *incipiente opere, frontem oportet facere praefulgidam.* Verum praeclara quidem res est initium praeclarum, at in [illegible] omnibus conficiendis ardua. Hinc Cicero in Timaei fragmento: *Difficillimum est in omni conquisitione rationis exordium.* Qui locus expressus est ex illo Platonis a Μέγιστον δὴ παντὸς ἄρξασθαι κατὰ φύσιν ἀρχήν. Unde liquet, in adductis Tullii verbis apud Nonium, pro *facillimum* b, recte nunc c *difficillimum* legi, prout Petronius, Stephanus, & Leopardus d, emendarunt. Quod si haec pars minime facilis sit, atque obvia; purgatis [illegible] auribus opus erit in iis quae de exordio dicentur. Quandoquidem [illegible] nobis nunc quoque Grammaticorum [illegible], agi ab ipso auspicemur nomine.

Exordii vox a textoribus sumta est, qui proprie dicuntur ordiri telas, unde illud in Culice;

Atque ut araneoli tenuem formavimus orsum.

Plaut. Pseudol. e.

Neque exordiri primum, unde occipias, habes,
Neque ad detexundam telam certos terminos.

Cicero lib. II. de Oratore; *Pertexe modo, inquit, Antoni, quod exorsus es.* Ibidem: *Multa quaerendo, reperient non modo ea, quae jam non possint ipsi dissolvere; sed etiam, quibus ante exorsa, & potius detexta, prope retexantur.* Plinio quoque lib. VI. cap. XVII. *redordiri* est telam in filum dissolvere; unde inquit, *Geminus feminis nostris labor, redordiendi fila, rursusque texendi.* Nempe, quia texturam, non licium, mittebant Seres. Confirmat id idem quoque ἐτυμολογία. Nam, ut monuit amicus noster Josephus Scaliger f. Graecum est [illegible] g, [illegible] λέπη [illegible]. Item: [illegible], χιτωνίσκος h. Auctor est quoque Hesychius. Martinius tamen in Etymologico [illegible] ordiri [illegible] orsus [illegible] autem, [illegible] Latine. De quibus non possum subscribere viro doctissimo, &, cum viveret, amicissimo.

a In Timaeo.
b Vti est in ed. Mediolanensi. Aldina, Plantiniana, aliis.
c In ed. Iosia Merceri.
d Lib. 18, c. 15.
e Act. 1, sc. 4.
f In Cul.
g Lana pexa, ac parata ad nendum.
h [illegible]

Exor-

Exordium Græcis προοίμιον vocatur; quod nomen quidam deducunt ab οἶμος, h. e. via; quam ἐτυμολογίαν stabilire videtur, quod Aristoteles ipse in III. Rhet. ὁδοποίησιν, vocat *a* quia nempe [illegible] reliquam orationem viam munit. Verum acutius vim Græci [illegible] Jul. Scaligero *b* consideranti, constabit, ab eo deduci non posse [illegible] ut sit ab οἶμος, non tantum debeat *aditum ad causam & munitionem principium habere*; ut loquitur Tullius in secundo de Oratore [illegible] sed viam ante viam sternere debeat; quo quid ineptius? Itaque [illegible] deduxeris ab οἴμη, id est, ᾠδή, ut interpretatur Hesychius, & Ammonius quoque. sive is est Herennius Philo, juxta quem Οἶμος [illegible] Οἶμος μὲν γὰρ ἐστιν ἀρσενικῶς ἡ ὁδός· Οἴμη δ', ἡ ᾠδή. Certe propriè [illegible] ἀναβολαί, ut Aristophanes vocat, (h. e. cantus cujusvis prolusiones, experimenti gratia in antecessum datæ, quæ & [illegible] nominantur προοίμια: quomodo [illegible] τα sunt in arte fidicina, itemque προαυλ[illegible]. Atque inde etiam liquet, infirmum [illegible] argumentum, cùm in suo Aristoteleæ Rhetoricæ Conspectu scribit, προοίμια à viâ originem trahere, quia alioqui [illegible] esset.

Quod verò oratoribus est προοίμιον, id ut exordium, [illegible] ἐνδόσιμα nimirum, intelligit ὁ [illegible] cum [illegible]) id propriè poetis Comicis, & Tragicis, [illegible] prologus, unde [illegible] apud Festum *prologium*, ut Varroni ab [illegible] *exordium*, Petronio à μέθοδος *methodium*. Vox autem [illegible] *prologi*, quia [illegible] nem producit apud Poetas, quibusdam [illegible] videtur, ut *prologus* dicatur quasi *proloquus*, *prologium* quasi *proloquium*: [illegible] rè Græcam autumant, ac producere primam, ob liquidam, quomodo in μέλος, & μελίζω, prima est [illegible] apud Homerum *d*, [illegible] trum *e*, Christodorum *f*, fortasse & [illegible] præverbio, & Græco nomine, [illegible] nomen Latino-Græcum: idque eo defendi videtur, quod [illegible] non pauca [illegible] hybridæ voces: ut apud Plautum [illegible] [illegible] [illegible] Quintilianum *n* [illegible] propoeticus: apud T[illegible] [illegible] [illegible]

a Cap. 21. sive distinct. vulg. cap. 14.
b Lib. 3. de re Poet. cap. 48.
c Dan. Cramers.
d Hymno in Mercurium.
e Epigrammate in Anacreontem.
f Epigram. in Aglaum.
g In prologo.
h Pseud. act. I. sc. Pseudole, non audis.
i Mercatore.
k Prologo Pœnuli.
l Trinummo. sc. Stasime, fac te.
m Lib. 6. c. 9.
n Lib. 1. c. 9.
o Lib. 2. ep. ad Gallum & lib. 5. ep. ad Apollinarem.
p De corona militis cap.
[illegible]

postscenia celant: ut optimè restituit Lambinus, etsi dissentiat Scipio Gentilis *a*. Ac omnium maximè hanc rem firmare videntur, quæ non cum præverbio solùm, sed etiam cum voce λόγος, componuntur. Ut *antelogium* apud Plautum *b*, ac *elogium* quoque simile videtur Josepho Scaligero, qui & hanc de prologi origine sententiam tuetur. Sed etsi olim eam secutus sim, nunc tamen vix dubito, quin *elogium* quidem sit ab ἔλογος, quasi ἐλόγιον: *prologus* autem planè sit Græcum πρόλογος, ac producat primam, quia Latini etiam in iis, quæ Græcis debent, interdum sequantur quantitatem Latinorum: ut Lucillius facit in *propola*, Martialis in *propino*. Verùm de voce *exordii*, *prooemii*, *prologi*, satis multa, ac nimis fortasse multa: præsertim cùm fusè adeo de his agamus in Originum libris. Nunc pensiculatè de re ipsâ dicamus.

a *Lib.* I. *Παρέργ. cap.* 8.
b *Prologo Menechmor.*

II. QUID EXORDIUM SIT, ET QUOTUPLEX, ET DE QUINTUPLICI CAUSSA, HONESTA, ADMIRABILI, DUBIA, HUMILI, ET OBSCURA.

EXordium ab Aphthonii scholiaste *c* dicitur esse λόγος παρασκευάζων τον ἀκροατὴν *d*. Plenius autem definitur, orationis initium, scopum indicans orationis, & præparans auditoris animum ad reliquam dictionem. Duo enim sunt prooemiorum genera, ut monet Ulpianus in primam Olynthiacam. Unum initio præparat auditorem ad reliquam orationem; alterum in mediâ oratione ad sequentia viam munit. Ita in Manilianâ, præter illud primum exordium, aliud præmittitur tertiæ orationis parti, quæ est de eligendo Imperatore. Par quoque epilogorum ratio est. Nam præter illam universæ orationis perorationem, singulæ quoque partes suam habent conclusionem. Neque de nihilo est, quòd cum exordia, tum epilogi, singulis partibus addantur. Nam quemadmodum viatorem reficiunt spatia certis lapidibus ac intervallis distincta: ita recreatur quoque auditoris animus admonitione singularum partium. Nobis hoc loco de priori solùm exordii genere sermonem esse, satis, puto, ipsâ ostendimus definitione.

c *In Prolegomenis.*
d *Oratio præparans auditorem.*

Exordii hujusce munus autor ad Herennium triplex facit. Nam & comparanda benevolentia, & attentio, & docilitas. Porrò si hæc apertè comparentur, κατ' ἐξοχὴν *Principium* vocatur: si subdolè, & circuitione quâdam, *Insinuatio*.

Sed ut pleniùs id intelligatur, afferenda est distributio caussarum, verùm diversa ab eâ, quam libro primo adducebamus. Quippe tum à partibus sive officio, & diverso auditorum genere, item fine, & tempore, caussam dividebamus in deliberativam, demonstrativam, ac judicialem. At hîc divisio sumitur ratione qualitatis. Nam divisio quidem generis in species tantùm una esse potest: at per accidentia multifariam aliquid dispescimus. Itaque similis planè ratio est, atque est nominis in Grammaticis. Aliter enim dividitur ratione qualitatis; aliter ratione aut generis, aut speciei, aut figuræ &c. Hæc vix tanti mihi videntur, ut ea monere fuerit operæ pretium. At Mario tamen Victorino *a* levicula hæc quæstio videtur *occultâ nimis ratione ac difficili disputatione dissolvi*; ut verbis ejus utar. Nunc ipsam distributionem adferamus.

a Commentario in 1. Rhet. Cic.

A qualitate igitur caussa hoc loco statuitur quadruplex: ἔνδοξος, sive honesta, παράδοξος, sive admirabilis, ἀμφίδοξος, sive dubia, & ἄδοξος, sive humilis. Quam distributionem similiter affert B. Augustinus in principiis Rhetoricis. Sed M. Tullius I. de Invent. Fabius lib. IV. cap. I. Fortunatianus lib. II. Cassiodorus in Rhetoricæ compendio, & plures alii, quatuor hisce generibus addunt quintum, δυσπαρακολούθητον, sive obscurum. Quam sententiam minùs probo. Nam quatuor priora membra petuntur ἀπὸ τῆς δόξης, sive opinione hominum, eóque rectè conjunguntur. quintum illud sumitur à facili vel difficili intelligentiâ, eoque alterius est divisionis membrum.

Caussa ἔνδοξος, seu honesta, à Cassiodoro definitur, *cui statim sine oratione nostra favet auditoris animus*: ut, si quis pro parente optimo dicat. B. Augustinus *b* (apud quem pro ἔνδοξος legitur εὔδοξος) *bonæ opinionis* caussam interpretatur.

b In principiis Rhetor.

Caussa παράδοξος, seu admirabilis, Augustino *c* nunc caussa *opinionis malæ*, nunc *contra bonam opinionem* nuncupatur. Hujusmodi est, si quis pro sacrilego dicat. Unde liquet, caussam turpem rectius admirabili subjici, quàm humili. Utriusque opinionis meminit Fabius *d*. Æquè autem, ac caussa honesta, diffundit se per laudationem, vituperationem, suasionem, dissuasionem; accusationem, defensionem: nec minùs circa personam versatur, quàm circa rem. Ad personam pertinet, quòd Polycrates vituperationem conscripsit Socratis: ac Isocrates contrà laudibus extulit τὸν ξενοκτόνον Βούσιριν *e*, ut eum Justinus Martyr *f* vocat. Imò inventus etiam, qui diabolum publicè laudaret Witebergæ. Fuit is Joannes Brunus, natione Italus. Rerum verò exempla magno sunt numero. Ferè autem iis aliquod animi, corporis, aut

c Ibidem.

d Lib. 4. c. 1.

e Hospitum occisorem Busirim.

f Orat. 2. adversus Græcos.

aut fortunæ bonum vituperatur, vel malum contrarium extollitur. Ad animum pertinet, quòd Erasmus laudavit Moriam: quòd item Callicles in Georgia Platonis multis verbis accusat philosophiam, ac quòd Thrasymachus apud eundem primo de Rep. Glaucus item in secundo de Rep. (idque fortius, quàm Thrasymachus) justitiam quidem accusat, injustitiam verò effert laudibus. Idem fecit Carneades, qui, ut ait Fabius lib. XII. cap. I. *Romæ, audiente Censorio Catone, non minoribus viribus contra justitiam dicitur disseruisse, quàm pridie pro justitiâ dixerat.* Atque hic est ille Carneades, qui, ut apud Ciceronem lib. II. de Orat, ait M. Antonius, *nullam unquam in suis disputationibus rem defendit, quam non probarit, nullam oppugnavit, quam non everterit.* Certè ad laudem injustitiæ referre potuit, quòd vulgus, cùm omnia utilitate metiatur, satius judicet, videri, quàm esse justum: id enim neutiquam faceret, si ei bonum esset præstantissimum, cùm nemo non sanus esse, quàm videri, præoptet. Arist. I. Rhetor. *διὸ καὶ τὴν δικαιοσύνην φασὶ μικρὸν εἶναι, ὅτι δοκεῖν ἢ εἶναι αἱρετώτερον, τὸ δ' ὑγιαίνειν οὔ.* a Ad mala verò corporis ac fortunæ pertinet, quòd veterum aliqui, (ut libro primo *b* diximus) vel inopiam extulêre, vel exilium, vel calvitium, vel podagram: quam è junioribus quoque laudavit Bilibaldus Pircheimerus. Uti Gulielmus Insulanus quartanam febrim. Quod & Phavorinus philosophus fecerat, Hadriani Cæsaris æqualis. At vel antiquitatis caussâ nefas sit præterire Alcidamantem Eleatem, quem Gorgiæ Leontini discipulum facit Suidas: ac Quintilianus *c* quoque inter antiquos Rhetoricæ scriptores reponit, atque à Platone *Palamedem* appellatum ait. Hic *scripsit laudationem mortis, quæ constabat ex enumeratione malorum humanorum*: ut è primâ Tuscul. Ciceronis discimus: item è Tzetze Chil. XI. Hist. CCCLXXXV. qui tamen, cùm multas Alcidamantis orationes legerit, hanc needum sibi lectam agnoscit.

a *Idcirco justitiam aiunt rem esse pusillam, quia præstat videri, quàm esse justum, quod in sanitate non fit.*

a *Cap. 5. sect.* 40.

c *Lib. 3. cap. 5*

Ἀμφίδοξον, sive dubia, vel anceps caussa est, quæ partem habet honestatis, partem turpitudinis. Exemplum ejus suggerit Maro, cùm in sexto Æn. agit de M. Bruto in liberos sæviente, sed ob patriæ libertatem. Ita enim ait:

— Natosq; pater, nova bella moventes,
Ad pœnam pulchra pro libertate vocabit,
Infelix, utcunque ferent ea facta minores:
Vincet amor patriæ, laudumq; immensa cupido.

Dubia quoque erat caussa Orestis, qui matricida erat, sed patris ultor. Menelaus certè apud Euripidem *a* vocat eum μητροφόντην *b*, quia accusabat. At ipse de se inquit *c*.

Ὁ πατρὸς ἀμυντωρ, ὃν σὺ προὔδωκας θανεῖν *d*.

Eodemque modo de eo Juvenalis libri III. sat. II.

— Deis auctoribus, ultor
Patris erat cæsi media inter pocula.

Patrem verò ulcisci, laudis est. Utrumque expressit Claudianus panegyri in VI. consulatum Honorii *e*:

Ense Thyestiade pœnas exegit Orestes.
Sed mistum pietate nefas, dubitandaq; cædis
Gloria materna, laudem cum crimine pensat.

Tangit. & Ovid. IV. Trist. eleg. IV.

Quo postquam, dubium pius, an sceleratus, Orestes
Exactus furiis venerat ipse suis.

Caussa quoque dubia sit, si quis injuriam faciat, ut multa faciat justè. Certè Jason Thessalus, si quid vi alicui extorqueret, dicere solitus est, δεῖν ἀδικεῖν ἔνια, ὅπως δύνηται καὶ δίκαια πολλὰ ποιεῖν· *in aliquibus se debere jus violare, ut posset multa justè agere.* Ita dictum hoc extulit Aristot. I. Rhetor. at paulò aliter refert Plutarchus *f*. Ac talis quidem est caussa dubia.

Caussa verò ἄδοξος, sive humilis est, quæ est de re vili & abjectâ: ut si quis ad Senatum referat de purgandis cloacis; aut litem alii intendat de tribus capellis; de quibus venustum est epigrammatium apud Martialem *g* ex Græco Lucillii expressum. Quemadmodum autem de caussâ admirabili superiùs dicebamus: ita etiam in humili materiâ se plurima ostentârunt ingenia. Inter antiquissima est Polycratis, qui calculorum encomium scripsit; uti & murium; in quorum laudibus, ut ait Aristoteles *h*, reposuit illud, quòd, corrosis atque absumtis hostilium arcuum nervis, auxilium tulerint, sive Ægyptiis contra Arabes, & Assyrios, ut vult Herodot. lib. I. sive, ut apud Aristotelem est Troadis incolis; qui ob hoc beneficium à σμίνθῳ, quomodo murem vocabant, *Apollinem Sminthium* dixêre; ut ex Polemone testatur Clemens Alexandrinus. Sanè *Sminthea* eum cùm alibi vocat Naso tum Met. XII. fab. VII. *Perniciem murium* eâdem de caussâ dicit Arnobius lib. III. Cùm autem mures arroserint nervos, non quò auxiliarentur, sed ut famem explerent: vel ex hoc exemplo liquet, in humili materiâ caussas per accidens habere inprimis locum: quod fallax est argumentandi genus; attamen iis concessum,

a *In Oreste vers.* 1589.
b *Matricidam.*
c *Versu seq.*
d *Patris defensor, quem tu prodidisti, ut moreretur.*
e *Vers.* 213.
f *In præceptis gerendæ Reipublicæ.*
g *Lib.* 6. *epig.* 19.
h 2. *Rhet.*

cessum, qui se in hujusmodi argumentis, sive exercent, sive ostentant. Hoc præter Polycratem, de quo jam dictum, fecêre alii non pauci, tum veterum, tum juniorum. Ita olim fuit, qui salis laudem scripserit: sive id seorsum factum, sive operi alterius argumenti admistum. Plato in Cratylo *a*: Ἀλλ' ἔγωγε ἤδη τινὶ ἐνέτυχον βιβλίῳ ἀνδρὸς σοφοῦ, ἐν ᾧ ἐνῆσαν ἅλες ἔπαινον θαυμάσιον ἔχοντες πρὸς ὠφέλειαν *b*. Etiam comæ encomium scripsit Dion Prusiæus; teredinis Clitarchus; pulicis Michaël Psellus, & post eum Cælius Calcagninus, item Petrus Gallissardus Araquæus; luti Antonius Majoragius; anseris Julius Scaliger, cujus ex oratione fragmentum tantummodo habemus; umbræ Janus Douza filius; asini, & pediculi, clarissimus collega noster Dan. Heinsius: & similia alii, ut ostendimus libri I. cap. V. sect. XXXII. Anonymus quoque funebrem scripsit in equum, asinum, canem, simium, felem, noctuam, picam, gallum, mergum, gryllum, ac pediculum: in quæ undecim animantia orationes totidem ex Italicis factas Gallicas, è Gallicis Latinas fecit Guil. Canterus.

a Pag. 1177. edit. Wechel.
b Sed & ego legi quandoque sapientis viri librum in quo salem ad victus utilitatem miris laudibus extollebat.

Vidimus de quatuor caussarum generibus, quæ ab hominum opinione petuntur. Addemus nunc quoque de caussa obscura; quam prioribus à Cicerone, Fabio, aliis, adjungi, paulò antè dicebamus. Obscura caussa est, quam difficulter percipit auditor, non quidem vitio oratoris, aut suo; sed naturâ caussæ, quæ tenebras habet. Triplex enim est obscuritas. Una est rei, quam nunc consideramus. Altera est dicentis, cùm res, quæ clariùs dici potuit, ita proponitur, ut iis etiam, qui ingenio & eruditione valent, negotium facessat. Tertia verò est ab auditore, cùm ea, quæ dicuntur, per se perspicua sunt: quòd verò à quibusdam non intelligantur, id vel tarditate fit ingenii eorum, qui audiunt; vel saltim, quòd in hujusmodi re minimè sint versati. De altero tertioque obscuritatis genere vide, si voles, Galenum lib. I. περὶ ἀγμῶν.

III. QUOMODO BENEVOLENTIA PARETUR, SIVE À PERSONIS, SIVE À REBUS.

DIximus, quomodo variet caussa: docendum deinceps, quomodo in qualibet harum præparandus sit animus auditoris. Ostendemus autem id potissimùm in genere Juridiciali.

Benevolentiam minùs aucupamur in honesto caussæ genere; nisi auditor sit vel persuasus, vel defessus: alioqui enim plurimùm per se ad conciliandum ac propitiandum valet. Maximè autem benevolentiâ ac favore opus est in genere infavorabili; quale omnimodè quidem est turpe ex parte autem anceps.

Paratur benevolentia tum à personis, tum à rebus. A personâ autem petitur trifariam. Primò à personâ, sive ejus, qui dicit, h. e. oratoris; sive ejus, pro quo dicit, h. e. rei. Aristoteles utramque personam

a *Dicentis.* comprehendit sub personâ τοῦ λέγοντος. Nimirum quia orator personam quoque sustineat alienam: unde illud loquendi genus, *Nego, me restitutum*: hoc est, clientem meum. Imò contingit etiam, ut idem sit, qui dicit, & pro quo dicitur. Quomodo Appulejus magiæ insimulatus caussam ipse suam Carthagine egit apud Maximum Claudium, Africæ proconsulem. Idemque Romæ pro se facere apud Domitianum decrêrat Apollonius Tyaneus, ejusdem rei postulatus. Orationem, quam hoc fine pro se scripserat, refert Philostratus lib. VIII. Itaque si Aristotelem intellexit Fabius, cùm reprehendit eos, qui personas tres solùm statuerunt, à quibus procemia ducerentur: more suo, h. e. imme-

b *Lib.* 4. *c.* 1. ritò, summum sugillat Rhetorem. *Benevolentiam*, inquit *b*, *aut à personis ducimus, aut à caussis accipimus: sed personarum non est, ut pleriq; crediderunt, triplex ratio, ex litigatore, & adversario, & judice: nam exordium duci nonnunquam ab actore solet.*

A personâ dicentis non uno modo paramus benevolentiam. Fit enim hoc nunc extenuatione ingenii, ac eloquentiæ; nunc virtutis, aut meritorum nostrorum commendatione; nunc etiam ab infortunio nostro. Unde Sulpicius Severus dialogo I. cap. XX. *Cùm sis scholasticus, hoc ipsum quasi scholasticus artificiosè facis, ut excuses imperitiam, quia exsuperas eloquentiâ.* Cicero pro Valerio Flacco: *Cùm in maximis periculis hujus urbis atque imperii, gravissimo atque acerbissimo reip. casu, socio atque adjutore consiliorum periculorumq; meorum L. Flacco, cædem à vobis, conjugibus, liberis vestris; vastitatem à templis, delubris, urbe, Italiâ, depellebam: sperabam, judices, honoris potius L. Flacci me adjutorem futurum, quàm miseriarum deprecatorem. Quod enim esset premium dignitatis, &c.* Pro C. Rabirio: *Etsi, Quirites non est mea consuetudinis, initio dicendi rationem reddere, quâ d*
caussâ quemq; defendam; propterea quòd cum omnibus civibus in eo
rum periculis semper satis justam mihi caussam necessitudinis esse du
xi: tamen in hâc defensione capitis, famæ, fortunarum omnium C. Ra
birii, proponenda ratio videtur esse officii mei; propterea quòd, quo j
stissima mihi caussa ad hunc defendendum esse visa est, eadem vobis
absolvendum debet videri. Nam me cùm amicitiæ vetustas, tum d
gnitas hominis, tum ratio humanitatis, tum mea vitæ perpetua co
suetudo, ad C. Rabirium defendendum est adhortata: tum verò, u

stud

studiosissimè facerem, salus resp. consulare officium, consulatus deniq; ipse, mihi una vobiscum cum salute reip. commendatus, coegit. Non C. Rabirium culpa delicti, &c. Pro P. Sylla: *Maximè vellem, Judices, ut P. Sylla & antea dignitatis suæ splendorem obtinere, & post calamitatem acceptam, modestiæ fructum aliquem potuisset percipere. Sed, quoniam ita tulit casus infestus, ut amplissimo in honore cum communi ambitionis invidiâ, tum singulari Antronii odio everteretur: & in his pristinæ fortunæ reliquiis miseris & afflictis, tamen haberet quosdam, quorum animos ne supplicio quidem suo satiare posset: quanquam ex hujus incommodis magnam animo molestiam capio, tamen in cæteris malis, &c.*

Secundò captatur benevolentia à personâ ejus, apud quem dicitur, h. e. judicis, vel auditoris; nempe ab ejus fide, vel existimatione, dignitate, sinceritate, & similibus. Ambrosius lib. VI. de Sacramentis cap. ult. *Non debes, quasi famelicus ad cibum, de cibo incipere; sed antè à laudibus Dei. Unde & oratores isti sapientes hanc habent disciplinam, ut judicem fautorem sibi præstent. incipiunt a laudibus ejus, ut benevolum sibi faciant cognitorem. Deinde paulatim incipit rogare judicem, ut patienter dignetur audire. Audet & tertio postulationem suam depromere, quid petat, exprimere.* Imò ne quidem Apostolus Paulus hoc negligendum sibi putavit cap. XXVI. Act. ubi orationem suam sic orditur: *Super omnibus, de quibus postulor à Judæis, Rex Agrippa, beatum me duco, quòd sim hodie caussam apud te dicturus. Maximè, quod te gnarum esse sciam omnium, quæ apud Judæos sunt, & rituum, & quæstionum.* Cicero verò id passim observat. Ita in exordio orationis pro Roscio Amerino fortitudinem animi extollit in Fannio; *Te quoque, inquit, M. Fanni, quæso, ut qualem te jam antea populo Romano præbuisti, cum huic idem quæstioni judex præesses; talem te nobis & pop. Rom. hoc tempore impertias.* Idem in Milonianæ exordio Pompejum laudat à sapientiâ & justitia, cùm ait: *Sed me recreat & reficit Cn. Pompeji sapientissimi & justissimi viri consilium; qui profectò nec justitiæ suæ putaret esse, quem reum sententiis judicum tradidisset, eundem telis militum dedere; nec sapientiæ, temeritatem concitatæ multitudinis auctoritate publicâ armare.* Quæ lectio alteri præstat, quam Janus Parrhasius *a* approbat: *sapientissimi & illustrissimi.* Nam Cicero mox justitiæ & sapientiæ meminit: neque in judicio possunt laudes magis appositæ afferri, quàm sapientia, & justitia: illa enim est intellectus, ac facit, ut quis sciat, quid æquum sit: hæc voluntatis est, atque efficit, ut agamus, quod æquum esse cognoscimus.

a *Notis in Milonianam.*

Tertiò

Tertiò paratur benevolentia à personâ ejus, contra quem dicitur. Fit hoc bifariam. Primò ab adversarii nostri patrono, idque præcipuè, fingendo, nos ejus eloquentiam ac gratiam timere: quæ rês facit, ut hæc judici sint suspecta. Deinde à personâ ipsius adversarii: quod fit, adducendo eum vel in odium, idque commemoratione vitiorum, quibus laborat; vel in invidiam, suggillando potentiam, quâ turget, & comparando reum, cui nullæ opes, tenues facultates, cum adversario gratiosissimo; vel in contemtum, ostendendo, eum esse humilem, abjectumque. Cicero pro Quinctio: *Quæ res in civitate duæ plurimum possunt, eæ contra nos ambæ faciunt in hoc tempore, summa gratia, & eloquentia: quarum alteram, C. Aquili, vereor, alteram metuo. Eloquentia Q. Hortensii ne me dicendo impediat, nonnihil commoveor. Gratia Sex. Nævii, ne P. Quinctio noceat, id verò non midiocriter pertimesco.* Illustris quoque est locus Ciceronis in Vatinium, quem superiùs a adduximus, cùm de contemtu ageremus. Etiam quòd Tannonius, cùm Appulejum accusaret, eum vocârit philosophum formosum, & tam Græcè, quàm Latinè disertissimum, id dixisse mihi videtur, ut orationem Appuleji redderet suspectiorem; non autem, quasi philosophiam, & utriusque linguæ facundiam, ei vitio verteret; quanquam sic videri velit Appulejus.

a *Lib. 2. c. 13. sect. 4.*

Interdum etiam contingit, ut idem sit is, apud quem dicit orator, & pro quo dicit. Istiusmodi caussæ adfuisse Tullium, scribit Fabius lib. IV. cap. I. qui & se pro Reginâ Berenice apud ipsam ait caussam dixisse. In cujusmodi caussa non multùm opus erit laborare de benevolentia paranda.

Quartò conciliatur benevolentia à re, h. e. caussâ. Ita enim Varro lib. VI. de L. L. item Horatius, Suetonius, aliique, eo utuntur nomine. Notum illud Ausonii, *Impensum, litem, Venerem, cur una notat res?* Indè & *reus* dictus, cujus caussa in judicium venit, sive is nocens, sive innocens; atque adeò non modò qui defertur, sed & actor. Cic. lib. II. de orat. *Reos appello non eos modò, qui arguuntur, sed omnes, quorum de re disceptatur.* Ælius Gallus apud Festum: *Reus est, qui cum alio litem contestatam habet, sive is egit, sive cum eo actum est.*

Captatur autem à re benevolentia, si caussam nostram extollamus, adversarii deprimamus; si item, caussam nostram auditoribus emolumento fore, asseramus.

Atque hîc observandum præceptum καθολικὸν b, ut, si caussa laboret, persona ei opituletur; si persona, subveniat caussa. E. G. Si Manlius

b *Universale, seu perpetuum.*

lius Capitolinus accusetur tyrannidis affectatæ; nullam faciamus tyrannidis mentionem, & de personâ dicamus; quòd Manlius hic, fugandis è Capitolio Gallis, patriam conservaverit. Si verò & persona, quæ capitis arcessitur, malè audit, & turpe est facinus, quod admisit: quæremus, quod lædat adversarium; quò, si consequi non licet quod maximè optabile est, id adipiscamur quod proximum est. Si denique adversarius sit vir bonus; expedire existimant, ut Tullium imitemur; qui cùm pro Muræna diceret, Catonemque, ut virum gravem ac fidei antiquæ, suspiceret, ac suspici sciret; non quidem in ejusce vitâ quicquam culpavit, aut culpare potuit: ut tamen quomodocunque fidem detraheret, sectam Stoicorum, cui Cato se addixerat, irridere cœpit: atque id tam ridiculè fecisse dicitur, ut judicium risu dissolveretur, & Cato ipse diceret a: *Quàm ridiculum habemus consulem!* a *Plut. in Cat. Utic.*

IV. QUOMODO PARENTUR ATTENTIO, ET DOCILITAS.

Alterum exordii munus, Tullio, & autori ad Herennium, est attentio. Attentum autem reddimus auditorem, tum promissione, tum rogatione. Promissione, cùm recipimus, nos dicturos de rebus vel gravibus, & necessariis; vel utilibus iis, apud quos dicimus; vel admirabilibus, aut jucundis. Ita Horat. od. I. lib. III.

— Carmina non priùs
Audita Musarum sacerdos
Virginibus, puerisq; canto.

Rogatione, cùm petimus, ut exiguo temporis spatio, attento intentoq; animo, ac perpurgatis auribus, opera nobis detur. Sed quod à Cicerone dicitur de attentione in exordiis parandâ, id solum in humili, aut turpi, aut ancipiti genere, locum habet: item quando judex, audiendo partem adversam, defatigatus est. Falluntur, qui tunc planè exordio jubent abstinere. Nam vel inprimis tum eo opus est. Plurimùm autem tunc confert promissio brevitatis. Quandoque etiam conducit ordiri à fabula, aut dicto lepido, ad animos auditorum demulcendos. Ita attentionem sibi aliquando paravit Demosthenes. Nam cùm auditores, ab adversariis persuasi, pene silentium imperarent; poposcit, ut sibi pauca liceret extra caussam dicere. Eo impetrato, fabellam istiusmodi narravit. Adolescens, inquiebat, æstivo tempore Delphos, vel, ut alii volunt, Megaram profecturus, conduxit asinum; circa autem meridiem, cùm

nulla præberetur umbra, quâ solis ardorem levarent; & adolescens, qui asinum conduxerat, & agaso, recumbere sub asini umbrâ voluerunt: hic se locasse asinum, non umbram asini, dicebat; at alter contendere, umbram quoque esse inter operas conductas. Cùm autem hac narratione cerneret judices penè risu emori; jamque abitionem pararet, sed ab Atheniensibus retineretur, qui rogabant, ut reliquam narraret fabulæ partem: *Itáne*, inquiebat, *de asini umbrâ audire vultis; de rebus gravibus, & seriis, non vultis?* Meminêre hujusce rei Plutarchus in vitâ Demost. & x. Orator. Aristophanis interpres in Vespas, Zenobius, & Suidas. Videntur autem & hac de fabulâ comœdiæ fuisse factæ.

a Asini umbra.

Nam in proverbio, ὄνου σκιά, disertim scribunt parœmiographi, ab Aristotele in didascalicis, cujusdam dramatis inscriptionem istiusmodi referri, *Asini umbra.* Ἀριστοτέλης ἐν διδασκαλίαις· καὶ δρᾶμά ὅς τινος φέρει ἐπιγραφὴν, ὄνου σκιάν. Ubi per διδασκαλίαν intellige poëtarum historiam. Poetæ enim, cùm fabulas spectandas exhiberent, eas dicebantur διδάσκειν, indeque ipsi διδάσκαλοι vocabantur, & si Comici forent, κωμῳδοδιδάσκαλοι *b*, si Tragici, τραγῳδοδιδάσκαλοι *c*. Ac Tullius quoque *d*, & Horatius *e*, similiter eos dicunt *fabulas docere*.

b Isocrates orat. de Pace.
c Aristot. de poet.
d In Bruto.
e In Arte.

At si nec humile, nec turpe, nec anceps sit genus, neque etiam judices defatigati sint audiendo partem adversam: tum quidem necesse non est, nos de attentione magnopere esse sollicitos, quia auditoris animus orationis initio etiamnum alacris & attentus esse solet, contrà quàm sæpe fit in orationis cursu; ubi, ne auditor perforato omnia hauriat animo, & transmittente quicquid acceperat, non rarò opus est, ut afferatur aliquid, quo excitetur mens ejus: quomodo Aristoteles refert, Prodicum Sophistam, si animadverteret, auditorum animos peregrinari, eosque esse præsentes absentes; aliquid afferre solitum ex arte suâ, quam alioqui non docebat, nisi pretio quinquaginta drachmarum. Imò Cicero quoque id diligenter observat, quandoquidem etiam in reliquis orationis partibus sæpenumero judices rogat, ut diligenter attenteque audiant. Quare Aristoteles jure eos ridet, qui sollicitè præcipiunt de paranda in exordio attentione: partim nempe: quia attentio consequitur è benevolentiâ, partim quia ille considerabat exordia ratione eorum, quæ per se insunt, non eorum, quæ assumit. Atque id Cicero quoque vidit, cùm in secundo de Oratore ait: *Et attentum, commonent Græci, ut principio faciamus judicem, & docilem, quæ sunt utilia, sed non principii magis propria, quam reliquarum partium: faciliora etiam in principiis, quod & attenti tum maximè sunt, cum omnia exspectant. & do-*

ciles

ciles magis initiis esse possunt. Illustriora enim sunt, quæ in principiis, quam quæ in mediis caussis, dicuntur, aut arguendo, aut refellendo. Sed de eo, quod neque docilitatem autumat Tullius competere exordio, non planè assentimur. Nam longè alia docilitatis, quàm attentionis, ratio est; cùm hæc interdum assumatur, illa raro possit præteriri.

Interdum etiam satius est, auditorem reddere non attentum, quàm attentum. Sed in hoc quoque Aristoteli adversatur Fabius *a*, cujus verba apponam: *Nec me, quanquam magni autores, in hoc duxerint, ut non semper facere attentum & docilem judicem velim: non quia nesciam, id, quod ab illis dicitur, esse pro malâ caussâ, qualis ea sit, non intelligi: verum quia illud non negligentia judicis contingit, sed errore. Dixit enim adversarius, & fortasse persuasit. Nobis opus est ejus diversâ opinione: quæ mutari non potest, nisi illum fecerimus ad ea quæ dicemus, docilem, & attentum.* Sed non assecutus est Quintilianus Aristotelis mentem. Nam aliud est, cogitationem auditorum planè ab oratione avertere; quâ ratione futurum est, ut tacendo non minùs sublevemus caussam, quàm orando: aliud verò hoc agere, ut ab accuratâ rationum pensiculatione avocemus judices; quia tantùm argumenta suppetant nobis, quæ valida quidem videantur primâ facie, eoq; facile imponant auditoribus minùs acutis, aut attentis; verùm infirmitas quorum se soricis instar prodat de iis diu multumque cogitantibus. a *Lib. 4. c. 1.*

Docilis autem in exordio redditur auditor, tum iis ipsis, quibus redditur benevolus, vel attentus, (nam quò majori cum benevolentia & attentione audimur, eò magis intelligimur) tum afferendo finem orationis nostræ; quod ut plurimùm generatim fit, non accuratè ac distinctè. Si tamen planè accurateque id faciamus, non necesse habebimus, absoluto proœmio, monere, quâ de re simus dicturi. Nam etsi necessarium est, ut in oratione quæstio ejus primaria clarè ac perspicuè auditoribus ob oculos ponatur: non tamen opus est, id fieri semper distinctâ orationis parte: quemadmodum superiori capite diximus.

Interdum verò & in exordio caussa dividitur: quale à Licymnio rhetore *b* vocatur ὄζοι, sive *rami*: quia est exordium ramosum. Præterquod, idem alia duo exordiorum genera adducit. Unum ἐπίρρωσιν nominat ab ῥώμη, quod inter alia *impetum* signat; ut videatur sic dici impressio, sive exordium ex abrupto. Alterum nuncupat ἀποπλάνησιν. q. d. aberrationem: atque hoc videtur idem esse, ac insinuatio. b [illegible] *rte.*

V. DE PARTIBUS EXORDII, JUXTA HERMOGENEM.

EX iis, quæ hactenus exposuimus, cognoscere licuit, quomodo tractari debeat tum principium, tum insinuatio: quas exordii species superiùs statuebamus. Nunc breviter dicemus de partibus exordii. Plerique prooemium in tria dispescunt membra; propositionem, ejus rationem, & complexionem, quæ transitio est ad ipsam caussam. Verùm Hermogenes quatuor facit exordii partes: πρότασιν, sive propositionem, quæ ἀποδόσει quasi viam parat; κατασκευὴν, sive propositionis rationem; ἀπόδοσιν, sive redditionem, quæ nova est propositio, rem ipsam tangens, omnemque exordii dignitatem & auctoritatem continens, unde ἀξίωσις quoque appellatur; ac denique βάσιν, sive comprobationem, quæ redditionis caussam affert. E. G. πρότασις est: Non latet te, illustrissime Princeps, quantis ab hoste calamitatibus affligamur. Κατασκευὴ est: Tantæ enim sunt, ut dubium non sit, quin earum rumor jam in regiones omnes vicinas sit diffusus. Ἀπόδοσις est. Justitiæ autem ac sapientiæ tuæ est, curam eorum gerere, quibuscum fœdus iniisti. Βάσις est: Si enim nos subegerint, difficile fuerit tibi soli eorum postea impetum sustinere.

Interdum tamen κατασκευὴ omittitur, cùm nempe πρότασις manifestior est, quàm ut indigeat probatione. Exemplum habes in primâ Olynthiacâ.

Interdum quoque τῇ ἀποδόσει non proponitur res ipsa, sed propiùs ad eam acceditur: quod cùm fit, τῇ βάσει non assignatur additionis ratio; sed id affertur, quod præcipuè in exordio intendebatur. Exemplum est in oratione Milonianâ, quod inferiùs afferam. Faciam hoc eo lubentiùs, quia video, eos à Fabio rideri, qui exordia dividunt in quatuor sensus: neque id aliâ de caussâ, quàm quia non par ubique ratio sit. At si justa hæc ratio est, ne debuit quidem de exordio præcipi quicquam, cùm id prætereatur nonnunquam. Quanto igitur meliùs fuisset, si rem ipsam Fabius explicuisset, ac judicium reliquisset lectori!

VI. DE

VI. DE LOCIS EXORDIORUM IN GENERE DEMONSTRATIVO.

ATque hæc quidem, partim universè declarant exordiorum naturam, partim generis juridicialis propria videntur; ut quæ diximus de paranda benevolentia in caussa honesta, turpi, vel ancipiti. Plerique autem Rhetores intra explicationem illam se continent. Sed longè accommodatiùs facit Aristoteles, dum ostendit; quomodo exordia varient pro diversis caussarum generibus: item Bartholomæus Cavalcantius, qui in libris de arte Rhetoricâ, quos eruditè linguâ Hetruscâ conscripsit, fusè agit de variâ exordiendi ratione pro varietate caussæ. Nos quoque, Aristotelis vestigiis insistentes, de singulis generibus tractationem hoc loco artexemus.

In genere igitur demonstrativo (in quo etiam separatis & à caussâ alienis exordiis uti licet, ut infrà dicemus) loci procemiorum sunt quinque. Sumuntur enim vel à laudatione, vel à vituperatione, vel à suasione, vel à dissuasione, vel ab iis, quæ pertinent ad auditorem.

A laude id fit in oratione funebri adscriptâ Demostheni. Nam tum eos laudat, qui pro patria pugnando occubuerunt; tum Athenienses, qui instituerant, ut viri præclari post obitum laudarentur. A vituperatione orditur Isocrates encomium Helenes. Vituperat enim sophistas, quòd sibi magnopere placerent, tractantes ὑπόθεσιν ἄτοπον, ϗ παράδοξον *a*. A suasione, ut si quis dicat, oportere bonos honoribus affici, ideoque se Arist..'em laudaturum. Aut si prædicet, eos laudibus extolli debere, qui neque celebres sint, neque improbi; cùm celebres frustra, improbi malè laudentur: ideoque optimam optimè operam collocatum iri in laudando viro bono, & obscuro; cujusmodi fuit Paris, quamdiu in Idâ monte vivebat ignotus. A dissuasione, ut si quis adserat, cùm non debeant improbi honoribus affici, se decrevisse Pisistratum vituperare. Ab iis, quæ referuntur ad auditorem; cùm id initio repellimus, quod offendere auditorem possit; sive id fit in Oratore, ob ingenii imbecillitatem; sive in argumento, ut si id humile fuerit, aut pervulgatum; sive in oratione, quæ parùm sit exculta.

Ab auditore Aristoteles Chœrilum, poëtam sanè præstantem *b*, (quanquam aliud videatur Horatio *c*) exorsum dicit; cujus quinque versus è Græcis commentariis adducit P. Victorius. In iis verò etiam est illud ab Aristotele laudatum.

a Argumentum absurdũ & admirabile.

b Vide Iosephũ Scaligerum in animadversionibus Eusebianis ad ann. MD XXXIV.

c In Arte. Nisi fortè Chœrilus Horatio vituperatus, sit diversus ab illo, quem veteres laudavere: hic Archelai Regis temporibus claruerit circa Olympiadem 74. Horatianus ille sub Alexandro M. ut indicant Curtius lib 8. & Plutarchus in Alexandro. Et hoc verius nunc arbitror.

Νῦν δ᾽ ὅτι πάντα δέδαρας. hoc est,

Sed quia nunc nota omnia ——.

Quin eâdem in re vel omnibus, vel pluribus modis, exordiri possumus. Gorgias certè in Olympiacâ oratione incipit a laude eorum, qui ludos instituerant. At Isocratis procemium petitur ab eorundem vituperatione. Nam turpe esse dicit, quòd Græci donis eos [illegible]ârint, qui corporis viribus excellant: at iis, qui prudentiâ, & animi dotibus pollent, præmia nulla decreverint. Præterea, cùm facillimum sit, laudem, aut vituperationem, consilii formâ proponere, quod fit per verbum *convenit, decet*, aut aliquid ἰσοδυναμοῦντα ᵃ certè levi immutatione, ex exordio à laude vel vituperatione sumto, faciemus procemium, quod à consilio petatur; & hoc item facilè in istud commutabimus. At [illegible]bus, quæ ad auditorem referuntur, petemus exordium, si rogemus, ut, [illegible] vereamur, ne id, quod dicturi simus, vel incredibile videatur, vel difficile, vel pervulgatum; attentionem tamen exigui temporis nobis non denegent.

a *Æquipollens.*

VII. DE LOCIS EXORDIORUM IN GENERE JURIDICIALI.

IN Genere Juridiciali duplex est munus procemii. Prius Aristotelis est, ut indicetur scopus orationis. Alterum est, ut quibusdam velut medicamentis præparetur auditoris animus. Atque hujus muneris ratione aliquis etiam exordii usus esse possit in civitate optimè constitutâ. Nam sine exordio trunca, mutilaque esset oratio: quia, ut ait Aristoteles, habet in eâ rationem capitis.

Quatuor autem, juxta eundem, loci sunt, à quibus sumuntur hæc ἰατρεύματα ᵇ: persona rei, auditoris, adversarii, ac res ipsa: atque ex his locus à personâ rei, vel adversarii, aut objicit crimen, aut diluit. Quæ tamen non eâdem ratione, aut loco, fiunt ab utroque. Nam, qui defendit, insinuare se debet auditorum animis; ideoque opus est, ut primò refellat, quæ obsunt. At qui accusat, crimina maximè in peroratione constituit; ut, recenti etiamnum memoriâ, magis animo auditoris obversentur.

b *Medicamenta.*

Loci, è quibus ducitur criminandi ratio, complures referuntur ab Aristotele lib. III. cap. XXIV. ᶜ Hos inter ille quoque adfertur, [illegible] auditori[illegible] ostendatur, quam pestilens sit calumniæ virus. Nam efficitur hoc pacto, ut licet crimen id, cujus quis reus agitur, non probetur [illegible] calu-

c *Vulg. cap. 15.*

calumniam: tamen auditores, calumniæ infensi, id, quod fortasse calumnia non est, velut præjudicio, calumniam esse cum animo suo cogitent. Multùm quoque caussam juvat, ut, antequam accusando reo operam demus, eum laudemus, ac quidlibet potiùs agamus, quàm ut velle eum criminari videamus: & luculentas quidem amplasque animi dotes strictim, at minutas, ampliter extollamus; quia grandia paucis commendata haut animo admodum hærent; exigua autem fusè tractata, si non deridicula videntur, at certè insuper habentur. Horatius egregiè mores expressit istiusmodi hominis; qui rogatus de amici furtis, non quidem aut inficias it, aut colore aliquo purgat, quot amici haut fucati erat; sed, ut certius venenatum figat aculeum, primò amici extollit comitatem; quæ profectò quid ad furtum? At mox, en spiculum virulentum, mirari se vir bonus ait, crimen isthoc commissum ab amico. Sed vatem ipsum Venusinum audiamus a:

a Lib. 1. sat. 4.

—— Mentio si qua
De Capitolini furtis injecta Petilli
Te coram fuerit: defendas, ut tuus est mos:
Me Capitolinus convictore usus amicoq;
A puero; caussaq; mea permulta rogatus
Fecit, & incolumis lætor quod vivit in urbe:
Sed tamen admiror, quo pacto judicium illud
Fugerit. hic nigræ succus loliginis: hæc est
Ærugo mera.

Alit & nostrum seculum homines moribus istiusmodi coopertos, aut vitiis potiùs; quæ scire, non usurpare virum probum, & prudentem, convenit.

Locus ab auditore reddit eum benevolum, vel iratum; quandoque etiam (ut ex Aristotele supra diximus) attentum, aut non attentum; itemq; docilem; quod fit, si boni mores exprimantur; quia viri probi libentiùs audiuntur, eoque intelligentiùs.

Benevolus autem, vel attentus quomodo reddatur, antè è Tullio perfunctoriè declaravimus: plenius de parandâ benevolentiâ tractat Aristoteles lib. II. & nos ex eo, libro superiori. Ex iis verò simul intelligere est, quomodo auditorem reddamus iratum adversario, aut non attentum nobis.

VIII. EXPONITUR ARTIFICIUM, QUO CICERO EST USUS IN EXORDIO ORATIONIS PRO MILONE.

SEd universa hæc jejuniùs dixerimus, nisi exemplis illustrentur. Instar verò multorum sit exordium unicum orationis pro Milone, in quâ hæc omnia, & quæ item generatim de Exordio dixi, luculentè perspicere est. Singula videamus, quòd meretur oratio singulari suo artificio. Quintilianus certè lib. IV. pulcherrimam; lib. XI. nobilissimam appellat: Pedianus quoque, in argumento ejus, ita perfectè scriptam ait, ut jure princeps haberi possit.

Ac primò duo afferebamus munera exordii in genere Juridiciali. Utrumque videre est apud Ciceronem; sed is hoc exordio, quemadmodum & alias facere solet, primò parat animos; ac deinde ostendit, quâ de re dicturus sit.

Porrò cùm generatim de exordio agerem, monebam, secundum munus non eodem semper modo ab oratoribus præstari; sed interdum apertè animos præparari auditorum, ac tum *Principium* vocari; interdum obscurè & obliquè id fieri, ac nominari *Insinuationem*. Cicero in Milonianâ obliquè id facit, quemadmodum natura caussæ exigebat. Nam patrocinio Milonis Cicero non tantùm Pompejum offendebat, sed & aliis se reddebat invisum: ac Pompejus quoque, quia ei Senatus in mandatis dederat, ut hanc caussam cordi haberet, noctu forum armatis cinxerat militibus: quod terrorem injiciebat Milonis fautoribus, adeò quidem, ut Milo, quemadmodum scribit Plutarchus, auctor fuerit Ciceroni, ut in forum deferretur lecticâ, ne armis terreretur. Hanc insolitam judicii formam tangit Cæsar apud Lucanum lib. I:

— Quis castra timentis
Nescit mixta foro? gladii cùm triste minantes
Judicium insolitâ trepidum cinxêre coronâ,
Atque auso medias perrumpere milite leges,
Pompejana reum clauserunt signa Milonem.

At fallitur Asconius, qui in argumento ait: *Armatos milites adhiberi postularunt Cælius Tribunus, & Milo, propter impetum Clodianorum, a quæsitore L. Domitio.* Falsus etiam L. Cornelius Balbus, cum scribit a, Ciceronem id a Pompejo postulasse. Neque enim, arbitror, tantopere terruissent arma Ciceronem, quam vel ex orationis Milonianæ

a *Epist. ad Cic. quæ est lib. 9. epistolarum Cic. ad Att.*

nianæ exordio cuivis perspicuum est, si ex ejus consilio ac petitione disposuisset illa Pompejus. Quare magis verisimile sit, Pompejum, aut L. Domitium, iis cinxisse forum, ne quis tumultus ab alterutrâ parte excitaretur: indeque factum, ut Clodiani ea contra Milonem, Milonis fautores contra Clodianos, disposita esse dicerent. Ex his perspicuum est, cur Ciceroni fuerit utendum arte ac κρύψει a quâdam ad discutiendum hunc metum. Ac primò ponit istiusmodi πρότασιν, sive propositionem, quâ se dicit timere. Mox κατασκευὴν sive propositionis rationem assignat, quòd forum à Pompejo armatis militibus cinctum sit. Indè accedit ad ἀπόδοσιν, sive redditionem, quando ait, se, recreatum sapientiâ ac justitiâ Pompeji, timorem deponere. Postremò subjungit βάσιν, sive comprobationem, cùm judicibus autor est, ut idem agant.

a Occultatione.

Cùm autem Hermogenes has quatuor partes in exordio requirat: satis videre est, quomodo doctrina Hermogenica hâc ipsâ Ciceronis insinuatione comprobetur. Non tamen existimandum, has partes ἁπλῶς esse necessarias; cùm interdum alia sit exordii facies: aut solas esse exordii partes; cùm eas in hoc ipso exordio mox sequatur adhortatio ad judices; adhortationem autem excipiat scopi demonstratio, quod alterum erat exordii munus.

Porrò cùm, juxta Aristotelem, quatuor sint loci, à quibus sumantur medicamenta: Cicero in Milonianæ exordio ab omnibus argumenta petit.

I. A personâ rei, cùm, ad diluendam Clodianorum calumniam, statim Milo vocatur vir fortissimus, ac dicitur magis de Reip. salute, quàm de suâ, perturbari: & aliquanto pòst, ubi Tullius ait, eum semper stetisse à bonis, ac maximos sceleratorum hominum clamores pro salute Reipub. contemsisse. In quibus omnibus videri queat Tullius aliquantum foro serviisse. Nam Vellejo Paterculo, cui haut temerè, præterquam in sui ævi rebus, fidem derogem, vocatur Milo *vir inquies, & ultra fortem temerarius.*

II. A personâ auditoris, cùm ad Pompejum reddendum benevolum, vocat eum virum sapientissimum, ac justissimum; & cùm in adhortatione ad judices ait, ex cunctis ordinibus viros amplissimos judicare.

III. A personâ adversariorum, cùm ad judices iis reddendos iratos, unum ait genus esse adversum, quos Clodii furor incendiis & omnibus exitiis publicis paverit; qui etiam pridie, quàm à Cicerone oratio haberetur,

tur, sint Munatii Planci concione incitati, ut judicibus voce præirent. Item cùm, ad reddendos judices attentos, dicit, statuendum iis esse de bonis ac fortibus viris, & bene meritis civibus: cumque, ad reddendos eos dociles, suam ac Milonis declarat probitatem; velut cùm ait, se recreari Pompeji, sapientissimi ac justissimi viri, consilio; item illud, Milonem semper pro salute Reip. improbos neglexisse; quòd etiam semper pro bonis contra improbos senserit.

IV. Denique à re, cùm dicit, novam esse judicii formam; item cùm hanc ejus assignat conditionem, quòd statuendum esset, utrùm, qui semper judicum autoritati dediti fuissent, semper miseri lugerent; an, diu vexati à perditissimis civibus, aliquando recrearentur.

Illud præterea in hoc exordio considerandum est, quòd Cicero, ut diximus, auditores reddit iratos Clodianis; tum item, quòd in adhortatione ad judices, misericordiam movet à suâ ac rei personâ. Hinc enim intelligere est, non solùm ἦθος *a*, sed πάθος *b* quoque, in exordio locum habere. Ita Lysias (cujus admirabile esse in exordiis artificium, scribit Dionysius Halicarnass. *c*) etiam in defensione Euphileti de cæde Eratosthenis adulteri, ἄρθρα ἐν ἄρθροις *d* deprehensi, in ipso statim exordio, quo judices adversario reddat infensos infestosq;, petit, ut cuncti ita de scelere ejus cogitent, quasi ipsis domi suæ tanta esset illata injuria. Postea verò à re ipsâ, ac tum judicum, tum suâ personâ, benevolentiam captat. Est & παθητικὸν exordium Æschinis contra Ctesiphontem: quanquam hoc quidem nonnulli reprehendi posse censent, ut tragicum & vastum, perorationi, quàm exordio similibus. Utut est, fatendum, ἦθος Exordio, πάθος Perorationi, potissimùm convenire. Atque hæc de Exordio generis Juridicialis.

a *Morem.*
b *Affectum.*
c *Tractatu de Lysia.*
d *In ipsis rebus Veneris*, ut loquitur Ulpianus.

IX. DE EXORDIO GENERIS DELIBERATIVI.

In genere verò Deliberativo unum tantùm Exordii olim munus erat; ut nempe animi præpararentur auditorum. Neque enim necesse fuit monstrare orationis scopum; quod primum erat munus in genere Juridiciali. Ac ratio est, quòd, antequam oratio haberetur, constabat jam, quâ de re agendum esset. Siquidem, (ut autor est Pollux, atque item Ulpianus in I. Philippicam, & in orat. περὶ τῆς παραπρεσβείας) solent antiquitus tabellas conscribere, ac concioni proponere, ne quem lateret, qua de re instituenda esset consultatio. At ratione alterius muneris, quin-

quinque traduntur ab Ariſtotele Exordiorum loci. Primus eſt ob perſonam oratoris vel rei, à criminis depulſione. Alter eſt propter adverſarios, à criminatione. Tertius, & quartus, ſunt à re; quam ſi magnam haberi velimus, amplificatione utemur; ſi parvam, à diminutione incipiemus. Quintus eſt ab ornatu; ne planè ἀκέφαλος a ſit oratio. In quo, ſi Ariſtotelem audimus, peccat Gorgias Leontinus, qui abruptâ utitur oratione. Sic enim orditur, Ἦλις, πόλις εὐδαίμων b.

a Capite deſtituta.

b Elis, beata civitas.

X. DE LOCIS EXORDIORUM, JUXTA HERMOGENEM.

ATque hæc eſt Ariſtotelica de locis exordiorum doctrina: quæ non Tullianæ modò, ſed etiam Hermogenicæ, vel eo nomine videtur præferenda, quòd Ariſtoteles diſtinctos faciat locos prò varietate cauſſarum. Quare me quidem non movet, quòd doctiſſimus Petrus Nunneſius Hermogenem ſequi maluit: quemadmodum & idem Inventionem Hermogenicam, non Tullianæ modò, in quo ei aſtipulamur, ſed Ariſtotelicæ quoque anteponit. Verùm de Inventione nihil hoc loco dicam; quia ex iis, quæ libro primo docuimus, liquidò perſpicere eſt, quanquam ſint multa præclarè dicta ab Hermogene, quæ fruſtra apud Ariſtotelem quæras, longè tamen pluria, magisq; neceſſaria, de λόγοις, ἤθεσι, καὶ πάθεσι, ab uno & ſolo ſcripta eſſe Ariſtotele. Nec minori idem intervallo exſuperat in iis, quæ de procemio præcepit. Interim nihil honori Hermogenis derogamus, cujus præcepta Ariſtoteli hîc quoq; facem adlucere, compertum habemus. Atq; id quò magis pareat, agè Hermogenicam quoque exordiorum doctrinam paucis ponamus ob oculos, cumq; Ariſtotelicâ componamus.

Exordiorum, juxta Hermogenem, quatuor ſunt fontes; ab opinione, à ſubdiviſione, ex abundanti, & ab occaſione.

Ab opinione ducuntur multifariam. Neque enim ſolùm petuntur ab auditoribus, oratore, reo, aut adverſario, quibus de perſonis ſuprà diximus: verùm etiam à perſonis externis, quæ cauſſam adjuvent; ſive hæ fuerint ſociorum amicorumque, ſive hoſtium: ubi ſpectandum, quid inprimis perſonæ iſtiusmodi expetant: ut ſi dicamus, dolere ſocios ob diſſidium hoc, gaudere inimicos.

Alterum genus exordiorum ducitur ex diviſione. E.G. Cùm univerſum ob vitam anteactam hic laudem meretur maximam; tum inprimis ob res hodierno die præclarè geſtas.

Exordium ex abundanti bifariam instituitur. Primò, si affirmemus, nos de re majori posse dicere: at hâc esse contentos. E. G. Quanquam graviori de crimine hunc accusare poteram: tamen, ne odio adductus videar, id tantùm persequi malui, quod levius est. Deinde, si dicamus, nobis aliquid nec opinantibus obtigisse. Tale est illud: Cùm sperârim semper, fore, ut hic præmio à vobis ornaretur; nunc miseriæ ejus testis, & defensor, apud vos esse cogor. Hujuscemodi procemii exemplum adduximus suprà ex orat. Ciceronis pro Val. Flacco.

Exordium ab occasione est, cùm id, quod in ἀποδόσει, seu redditione, petere instituimus, jam persuasum videmus auditoribus. Quale hoc: Cùm omnium vestri animis præclara sit insita opinio de viri hujus virtutibus, ac meritis; haut longo mihi apud vos sermone opus fore arbitror. Hujusmodi exordia solent esse grata, ob simplicitatem. Nihil enim affectati habent. Quin ejus generis sermo non tam præmeditatus videtur, quàm è re natus. Itaque gaudet tali Homerus. Ut cùm Ulysses lib. IX. Iliados luculentâ illâ oratione persuadere conatur Achilli, ut iram deponat, atque in bellum revertatur. Quippe (ut Eustathii a verbis utar,) πορίζεται b συνήθως προοίμιον ἐξ αὐτοῦ τοῦ καιροῦ ὑπογύως, τοῦτ' ἔστιν, ἐκ τοῦ συμποσίου. Audiamus, quomodo poëta cum loquentem inducat:

c Χαῖρ' Ἀχιλεῦ. δαιτὸς μὲν ἐΐσης οὐκ ἐπιδευεῖς,
Ἠ μὲν ἐπὶ κλισίῃ Ἀγαμέμνονος Ἀτρεΐδαο:
Ἠ δὲ καὶ ἐνθάδε νῦν· πάρα γὰρ μενοεικέα πολλὰ
Δαίνυσθ', ἀλλ' οὐ δαιτὸς ἐπηράτου ἔργα μέμηλεν·
Ἀλλὰ λίην μέγα πῆμα, διοτρεφὲς, εἰσορόωντες
Δείδιμεν.

Ac hi quidem sunt quatuor illi exordiendi modi, quos Hermogenes ἐξ ὑπολήψεως, ἐξ ὑποδιαιρέσεως, ἐκ περιουσίας, καὶ ἀπὸ καιροῦ. Et sanè præcipui sunt, non tamen universi; quod nemo diffitebitur, qui eos cum Aristotelicis exordiendi locis conferre haut gravetur. Itaque, ut in eo Doxopatri judicium sequor, quòd hos Hermogenis locos non modò in forensibus caussis, sed etiam panegyricis, ac suasoriis orationibus, locum habere judicet: ita Apsini contrà, & anonymo Hermogenis interpreti, in illo subscribo, quòd nonnulla Hermogenis inventis deesse arbitrentur.

Quanquam autem hisce veterum locis instructo non facilè deesse possit ratio exordiendi: omnibus tamen minùs exercitatis, vel ab ingenio minùs felicibus, conducere videtur, ut ex Demosthene, Tullio, Dione;

a In Iliad. ἰῶτα, pag. 749. ed. Rom.

b Excogitat more suo proœmium ex tempore, nempe à convivio, quo excepti erant.

c Salve, Achilles: convivii quidem æqualis non sumus indigi, Sive in tentorio Agamemnonis Atridæ. Sive & hic nunc: adsunt enim quæ animum expleant, multa Ad epulandum. Sed non convivii amabilis opera sunt curæ nobis: Verùm admodum magnam cladem, ô Iovis alumne, intuentes Timemus.

Dione Chrysostomo, Libanio, ac simillibus, colligant exordia ejusmodi, quæ aliis etiam argumentis aptari posse videantur.

Ut; In suasione leviter immutari possit illud Catilinæ apud Sallustium: *Nisi virtus atq; fides vestra satis spectata mihi foret, nequicquam opportuna res cecidisset: spes magna dominationis frustra fuisset: neq; ego per ignaviam, aut vana ingenia, incerta pro certis captarem. Sed quia multis & magnis tempestatibus vos cognovi fortes, fidosq; mihi, eo animus ausus est, maximum atque pulcherrimum factum incipere; simul, quia vobis eadem, quæ mihi, bona malaq; esse intellexi.* Ex quo exemplo facile erit statuere de cæteris. Sed cautione hîc non leviter opus est, ne ea inprimis seligamus, quæ fuerint vulgatiora, aut alii vitio affinia: quâ in re peccari à non paucis, nec uno modo, solet.

XI. DE VIRTUTIBUS, AC VITIIS EXORDIORUM.

TEmpus igitur est, ut & persequamur laudes, ac culpas exordiorum. Nam *pessimus sanè gubernator, qui navem, dum portum egreditur, impegit*: Ut scitè ait Fabius Quintilianus lib. IV. cap. 1. Sunt autem & laudes, & culpæ, duûm generum. Quemadmodnm enim in corpore humano fit, ut venustas, & deformitas, sint ratione vel quantitatis, vel qualitatis; (quomodo in nasi quantitate peccat τὸ ἐπίγρυπον a, tum in qualitate sive figurá, τὸ σιμὸν b) itidem in exordiis observantur certæ virtutes vitiaq;, quæ partim spectent quantitatem, partim qualitatem.

a *Aquilina forma.*

b *Sima figura.*

In quantitate observandum est, ut sint mediocria. Medium autem ex naturâ caussæ pendet. Nam ut ædibus, ac templis, vestibula; ita caussis exordia proportione respondere debent. Quò facit Luciani locus in Demosthenis encomio: Σοὶ δ᾽ ἴσως εὐλάβεια, τὸ τ῀ παροιμίας σκῶμμα ἐπὶ τῇ ἀσυμμετρίᾳ ἐπαγαγέσθαι, μή σοι μεῖζον προσκέοιτο τὸ ἐπίγραμμα τοῦ θυλάκου· *At tu fortasse metuis, ne, modo non servato, excipiaris illo proverbii cavillo, inscriptionem sacci esse sacco majorem.*

In qualitate exordiorum videndum, ut sint caussæ nostræ conducibilia ac propria; ac proinde, ut sint de re, non autem vulgaria, quæ omnibus caussis accommodantur; cujusmodi etiam oratores magni vitare non potuerunt. Istiusmodi esse exordia, scribit Asconius c, quæ vel ab invocatione Deorum inciperent: vel ab reprehensione superioris temporis. Ut illud Maronis d:

c *In Divinat.*

d II. *Æn.*

Antè equidem summâ de re statuisse, Latini,
Et vellem, & fuerat melius.

Et hoc Lucilii *a*:

a Apud Ascon. in Cic. divin.
b Al. si forte potuisset. Sed alterum malim. Nam & fors adverbialiter ponitur pro forte.

Vellem cumprimis, fieri si fors potuisset b.

Utrumque vitii genus tangit Cicero in Divinatione: *Tu*, inquit, *horum nihil metuis, nihil cogitas, nihil laboras: & si quid ex vetere aliquâ oratione:* JOVEM EGO OPTIMUM MAXIMUM: *aut*, VELLEM, SI FIERI POTUISSENT, JUDICES: *aut aliquid ejusmodi ediscere potueris, præcalrè te paratum in judicium venturum arbitraris.* Prior formula pertinet ad veterum consuetudinem, à Turnebo quoque paucis adnotatam libro adversariorum quartodecimo cap. decimotertio. Solent enim antiqui Deos precari, antequam verba in senatu, aut concione, facerent; quemadmodum & hodie consuerunt Christiani Ecclesiastæ. Testatur id Plinius initio panegyrici: *Bene*, inquit, *ac sapienter, Patres Conscripti, majores instituerunt, ut rerum agendarum, ita dicendi initium, à precationibus capere.* Liquet id quoque ex Gracchi oratione, in quâ occisus est; de quâ ita Cornificius *c*: *Cum Gracchus Deos inciperet precari, cursim isti impetum faciunt.* Et hoc Maronis *d*: *Præfatus Divos, solio Rex infit ab alto.* In quem locum ita Servius: *More*, inquit, *antiquo. Nam majores nullam orationem, nisi invocatis numinibus, inchoabant: sicut sunt omnes rationes Catonis, & Gracchi. Nam generale caput in omnibus legimus. Unde Cicero per irrisionem ait:* Si *quid ex vetere aliqua oratione: Jovem ego optimum maximum. Et Demosthenes in oratione contra Æschinem:* Πρῶτον μὲν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, θεοῖς εὔχομαι πᾶσι καὶ πάσαις *e*. Hæc Servius. Ab invocatione quoque orationem orditur pro Murænâ, & C. Rabirio. Certè à Deo cujusq; rei capienda esse exordia, monuit præter Platonem Xenophon lib. I. Cyropæd. & in Oeconomico. Notum quoque Arateum isthoc,

c Lib. 4. ad Herennium in Demonstrationis exemplo.
d II. Æn.
e Primum Deos deasq; omnes precor, Athenienses.

Ἐκ Διὸς ἀρχώμεσθα: hoc est:
Ab Jove Musarum primordia.

ut transtulit Tullius: cujus & hoc in secundo de Legg. *A Diis immortalibus sunt nobis agendi capienda primordia.* Pertinet huc quoque locus Jamblichi initio libri primi de vitâ Pythagoræ. Charondæ etiam Catanæi sententiam suggeret Stobæus serm. XLII. Vide, & quæ Theon, ad allatum Arati locum, annotavit, & Radulphum Fornerium lib. VI. Rerum Quotidianarum cap. I. & quos laudat Barthius Adverſ. lib. LVII. cap. XVII. Etsi autem ex his liqueat, piè ab numinis invocatione initium sumi, & ita ferè ab simplici antiquitate fieri solere: postquam tamen ea

res penè in desuetudinem abiit, omnino hâc parte judicio opus est: nec eâdem sæpe chordâ oberrandum; quia, ut cæteris in rebus, ita etiam Oratoriâ in Arte, omnia usu trita vilescant.

Quod de invocatione dixi, idem etiam locum habet in aliis omnibus, quæ communia sunt, & pervulgata. Ut si benevolentia, vel attentio, parentur vulgaribus rhetorum formulis. Cujusmodi exordia etiam à Luciano *a* ridentur. Quippe ab eo de Nigrino dicturus illo nomine reprehenditur, quòd multa adeò κατὰ *b* τῶν ῥητόρων νόμον προοιμιάζειν. Nec Carolus Sigonius (jure, an injuriâ, nunc non disputo) veritus est, Franciscum Robortellium propterea culpare, quòd laudaturus Imperatorem Carolum V. optaret sibi magna naturæ præsidia ad rem maximam. Vide eum, si tanti videatur, lib. II. Patavinarum disputationum: ubi inter alia sic adversarium compellat: *Optatio illa ingenii & eloquentiæ, cùm te, maximo rhetore, indigna fuit; tum vero ita assiduo omnium usu & consuetudine vulgata & trita est, ut jam etiam in indoctis, & rudibus hominibus, justè reprehendatur.*

a *In Nigrino.*
b *Ex Rhetorum legibus in proœmio dicas.*

Utile autem hâc in re præceptum Hermogenis, qui docet, ex communibus sententiis fieri proprias ὁμολογίᾳ τῆς κοινότητος, *confidendo, esse sententias communes.* Isocrates ἐν τῷ περὶ τῆς εἰρήνης· Ἅπαντες μὲν εἰώθασιν οἱ παριόντες ἐνθάδε, ταῦτα μέγιστα φάσκειν εἶναι, καὶ μάλιστα σπουδῆς ἄξια τῇ πόλει, περὶ ὧν ἂν αὐτοὶ μέλλωσι συμβουλεύειν. οὐ μὴν ἀλλ᾽ εἰ καὶ περὶ ἄλλων τινῶν πραγμάτων ἥρμοζε τοιαῦτα προειπεῖν, δοκεῖ μοι πρέπειν, καὶ περὶ τῶν νυνὶ παρόντων πραγμάτων ἐντεῦθεν ποιήσασθαι τὴν ἀρχήν. *Quicunque ad dicendum huc veniunt, dicere solent, ea, de quibus consilium daturi sunt, maximi esse momenti, ac digna, in quibus studium atque operam ponat civitas. Verùm, si in ullis aliis negotiis hoc dicere convenit, arbitror, impræsentiarum ab eo initium capi debere.*

Insuper in exordiis videndum est, ut sint propriè pro re, non communia nobis cum adversario. Si tamen jam usos nos esse communi exordio videamus, imitabimur B. Augustinum, qui, cùm à querimonia, à quâ ipse exorsus esset, videret similiter incipere posse Julianum, continuò subjungit: *Sed hæc pro tuo dogmate, quod veritatem putas, etiam tu potes dicere. Auferamus itaque de medio, si placet, ista communia, quæ dici ex utrâque parte possunt; quamvis veraciter dici ex utrâque parte non possunt.*

Nec communia modò exordia improbantur; sed etiam commutabilia, quæque adversarius facilè ad suæ caussæ utilitatem deflectat.

Curan-

Curandum item, ut exordia sint ex re quasi nata, atque è visceribus caussæ velut protracta, non separata, & longè arcessita. Sed cùm volumus, ea è natura caussæ efflorescere, loquimur inprimis de genere deliberativo, & juridiciali. Nam in demonstrativo separatis exordiis uti licet: quomodo Isocrates, in encomio Helenæ, à sophistarum vituperatione orsus est: sophistis autem nihil est cum Helenâ commune. Itaque ut se ratio habet ἐν τοῖς ἐνδοσίμοις, quia musici in proauliis quidvis præcinunt: ita & Oratores in demonstrativo genere quidvis initio dicunt, & cum reliquâ oratione conjungunt. Idem in quæstionibus infinitis locum habet. Cicero certè separatis magnâ ex parte utitur procemiis in scriptis suis: cujus ratio fuit, quòd jam antè librum exordiorum confecisset, ex quo postea aliquod commodum seligeret. Hinc ipse factum ait, ut aliquando, μνημονικῷ ἁμαρτήματι *a*, exordio eodem bis usus fuerit. Vide hâc de re ipsum epist. VI. lib. XVI. ad Att. Videtur idem fecisse, tum Antipho, cujus procemiorum Suidas meminit in ἅμα: tum Demosthenes quoque, si ejus sunt sexagintaquinque illa δημηγορικά, sive, ut Pollux *b* vocat, συμβουλευτικὰ concionum exordia, quæ sub ejus nomine circumferuntur. Nam mihi quidem egregia, attamen ab alio quopiam, sive proprium, sive aliorum in usum, vel conscripta, vel collecta potius, videntur. Sallustium quoque in bello Jugurthino, & conjuratione Catilinariâ, usum esse principiis nihil ad historiam pertinentibus, scripsit Fabius lib. III. cap. x. Separata hæc exordia dixêre galeata: si credimus Turnebo *c*. Qui eo pacto censet B. Hieronymum prologum, quem Sacris Bibliis præmisit, galeatum nuncupâsse. Atque hoc arbitratur è verbis istis ipsius Hieronymi elucere: *Hic prologus Scripturarum, quasi galeatum principium, omnibus libris, quos de Hebræo vertimus in Latinum, convenire potest: ut scire valeamus, quicquid extra hos est, inter apocrypha esse ponendum.* Magis etiam luculenta sunt verba hæc Sulpicii Victoris in Oratoriis Institutionibus, quas ad M. Silonem generum scripsit: *Vulgare* (exordium dicitur,) *si tale, quale esse possit in omnibus caussis, nec proprium personarum aut rerum, de quibus agatur. Quod idem & galeatum à quibusdam vocatur, quoniam ita commune esse possit omnibus caussis, quemadmodum galea omnibus vulgo possit esse communis.* Sed judicio meo, quæ hic de galeato principio dicuntur, ea adjecta sub Sulpicio ab aliquo, qui sciret, Hieronymum sic prologum suum nominâsse. Valde autem hanc sententiam firmat, quòd ea non in omnibus legantur Sulpicii libb. Unde est, quòd distincto charactere exprimantur in editione Pythœa-

a Errore memoria.

b Lib. 6. c. 33.

c Lib. 3. Adversar. c. 18.

Pythœanâ; quæ scriptorem hunc exhibet, prout eum ex optimis & vetustissimis codd. castigarat Æmarius Ranconetus, Senatus Parisiensis Præses. Imò neque verum arbitror, quòd dicitur, communia quævis Oratorum principia aliter vocari galeata. Neque id evincere est ex B: Hieronymo: qui προοιμιάζεσθαι *a* quidem voluit in universos Scripturæ libros; nec propterea tamen prologum suum dixit galeatum; sed potiùs, quia tralationem suam illo, quasi galeâ, adversus eorum munisset inscitiam, qui distinguere nescirent inter libros canonicos, & apocryphos. Quippe in omni metaphorâ spectanda est similitudo. Ea autem inter Hieronymi prologum, & galeam, non in eo consistit, quòd utrumque sit vulgare, & multorum commune: sed quòd, ut galea capiti apponitur, ad corporis defensionem; ita prologus hic initio assumatur, ad tuendam auctoritatem, &, ut sic dicam, prærogativam librorum, qui θεόπνευστοι *b* sunt, ac canon fidei, & vitæ nostræ.

a Præfari.

b Divinitus inspirati.

Fortunatianus alia quoque procemiorum vitia facit: atque inter alia damnat, quæ sunt γνωμικὰ, καὶ παραδειγματικάς. Interdum tamen à sententiâ quoque, aut exemplo, incipere licet. Certè Tullius ipse tertium Officiorum librum exorditur à chriâ, quæ nihil aliud est, quàm γνώμη *d* cum auctoris nomine. Ac Dionysius Halicarnassensis docet, ab exemplo quoque exordium duci posse.

c à sententia aut exemplo ducta.

d Sententia.

Nec exordia nimis παιδικὰ esse debent. Sanè exordium Æschinis contra Ctesiphontem reprehenditur, ὡς τραγικὸν, καὶ περιττὸν, καὶ ἐπιλόγῳ μᾶλλον ἐοικὸς *e*: ut est in orationis ejus ὑποθέσει *f*.

Insuper monent rhetores, ut modus servetur in usurpandis luminibus verborum ac sententiarum: quandoquidem apparata illa ac splendida exordia suspicionem movent meditationis ejusmodi, quæ multum diuque antecesserit. Sed hoc præceptum Elocutionem respicit: de quâ suo loco dicetur.

e Tragicum, redundans ac vastum, & perorationi simile.

f Argumento.

XII. UTRUM PRIMO, AN POSTREMO, SIT DE EXORDIO COGITANDUM: ET AN EO SEMPER SIT OPUS.

PORrò etsi exordium in oratione primum optinet locum: non tamen primò, sed postremò ei mens ac manus admovenda, contrà quàm vulgò multi faciunt. Tullius lib. II. de Orat. *Hisce omnibus rebus consideratis, tum denique id, quod primum est dicendum, postremò soleo cogitare, quo utar exordio. Nam si quando id primum invenire voluì*

lui, nullum mihi occurrit, nisi aut exile, aut nugatorium, aut vulgare, atque commune. Principia autem dicendi semper cùm accurata, & acuta, & instructa sententiis, apta verbis, tum vero caussarum propria esse debent. Et aliquanto pòst; *Hæc autem in dicendo non extrinsecus aliunde quærenda; sed ex ipsis visceribus caussæ sumenda sunt. Idcirco totâ causâ pertentatâ atque perspectâ, locis omnibus inventis atque instructis, considerandum est, quo principio sit utendum. sic & facilè reperietur. Sumentur enim ex iis rebus, quæ erant uberrimæ, vel in argumentis, vel in iis partibus, ad quas dixi digredi sæpe oportere. Ita & momenti aliquid afferent, cùm erunt penè ex intimâ defensione depromta; & apparebit, eas, non modo non esse communes, nec in alias caussas posse transferri, sed penitùs ex eâ causâ, quæ tum agatur, effloruisse.* Hæc ille.

In gratulatoriâ tamen, ac funebri oratione, nihil prohibet, quo minùs ab exordio auspicemur. Nam in hujuscemodi materiâ facilè exordium dictabit affectus. Aliàs quoque interdum usu venit, ut se sponte offerat. Imò interdum nec exordio opus est, nedum de eo anxiè solliciti esse debeamus. Liquet id ex orationibus patheticis, quæ initium habent abruptum; ut docet Macrobius lib. IV. Saturn. cap. II. Talis est illa Ariadnes apud Catullum *a*, quâ increpat Thesea: item apud Maronem oratio Junonis, quæ incipit *b*,

a *Carm. de nuptiis Pelei & Thetidis.*
b 1. *Æn.*
c 4. *Æn.*

— *Mene incepto desistere victam?*

Et Didonis ea *c*, cujus initium:

Dissimulare etiam sperâsti, perfide, tantum
Posse nefas?

Idem passim fit in concionibus imperatorum, ac ducum: atque aliàs, ubi negotium fervet, & viri sunt brevitatis Laconicæ amantes. Hujus rei exempla longè plurima habemus in concionibus Livianis: quæ indè peti malo. Nam si exordio diutiùs insistam: quando tandem ad exodium, ut Varro vocat, sive finem veniremus?

CAP. III.

De Narratione.

Narratio est rerum gestarum, vel ut gestarum, utilis ad persuadendum commemoratio.

Utimur eâ in genere juridiciali, quando nobis de modo rei gestæ non convenit cum adversario.

At in deliberativo raro hâc opus est.

Neque in demonstrativo alia incidit, quàm intercisa, quæ ad Confirmationem pertinet.

Narrationem oportet esse perspicuam, quò intelligatur; verisimilem, quo credatur; moratam, quo libentiùs audiatur. Morata verò ut sit, exprimere debet, quæ ad nostram virtutem, & improbitatem adversariorum pertinent.

Curandum quoque, ut, quæ dicuntur, judicibus sint jucunda.

Debet etiam affectum movere.

Neque semper exordio succedit, sed interdum differtur: breviorq; est in defensore, quàm in accusatore.

Interdum autem alienâ narramus fide, quod ad securitatem facit; interdum asseveratione utimur, quod fidem magis conciliat; interdum utrumq; conjungimus.

I. QUID SIT NARRATIO.

Exordio in genere Juridiciali succedit narratio; quæ quid sit, indicat Varro lib. v. de L. L. *Narro*, inquit, *cùm alterum facio narum: à quo narratio, per quam cognoscimus rem gestam, quæ pars agendi est.* Estque narratio vel facti, vel quasi facti; illa ἱστορικὴ vocatur, hæc μυθικὴ, aut δραματικὴ. Etsi autem sola ἱστορικὴ in oratione adhibenda erat: quia tamen non semper orator verba sua allegat fide historicâ; ideo vulgò narratio definitur, rerum gestarum, vel ut gestarum, utilis ad persuadendum commemoratio. Accedit & altera caussa, quòd olim Rhetores in fictâ materiâ suos plurimùm exercerent; quemadmodum diximus libro primo *a*.

Quòd si quis descriptionem quærat, quæ non oratoriæ solùm, sed cuilibet conveniat narrationi, is præterito oratoris fine, qui persuasio est, simpliciter dicat, eam esse ἔκθεσιν *b* πράγματος γεγονότος, ἢ ὡς γεγονότος, ut est apud Aphthonii scholiastem *c*: sive, juxta alios, rei gestæ, vel

a *Epilogo descriptæ de statibus, qui capiti undecimo sui jungitur.*
b *Expositionem rei factæ, vel ut factæ.*
c *Fol. 1. edit. Ald.*

vel ut gestæ, expositionem à principio ad finem. Nam, qui Trojam dicit captam, omnia quidem complexus est; non tamen narrat, quia hæc nuda est ἐπαγγελία: sed is demum narrat, qui commemorat omnia ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τέλους a. Itaq; jubent rhetores, in omni narratione considerare principium, medium, finem: adhæc quæ principium antecedunt, ut rei caussas; quæq; consecuta sunt, ut effectus. E. G. Raptus Helenæ est caussa belli Trojani. Cœpit bellum à conscribendo milite, & apparandis navibus. Decennio est pugnatum, idque vario Marte. Desiit bellum in expugnatione & incendio Trojæ. Consecutæ sunt servitutes, exilia, aliaque. Omnia hæc considerare non historici modò, sed etiam oratores solent. Sanè in narratione Milonianæ ea invenias universa.

a Ab initio usque ad finem.

II. NARRATIONIS UTILITAS, ET QUANDO HABEAT LOCUM: ITEM QUOTUPLEX SIT.

EST autem narratio, velut sedes & fundamentum fidei, atque argumentorum quasi σπερματισμὸς, seu *seminarium*: ut in quâ oporteat προκαταβάλλεσθαι τὰ σπέρματα τῆς κατασκευῆς b. Nam, ut optimè monet Fortunatianus, quæcunque in confirmatione locum habent, ea in narratione quoq; interponere licet, modò solùm attingamus. Nam passim quidem inserenda sunt probationum principia: attamen nihil probandum, aut refellendum, ne, si id fiat, exhauriatur fides sive contentio.

b Spargere semina confirmationis.

Ante omnia verò de narratione videndum, num ea locum habeat, & quomodo eâ utendum sit. Nam interdum nullâ utimur narratione; interdum perpetuâ, sive continuatâ; interdum concisâ & interruptâ; interdum mixtâ. Non utimur narratione in genere deliberativo; quâ de re pleniùs capite primo hujus libri diximus. Neque in juridiciali eâ opus est, cùm nihil prodest narratio: velut cùm res gesta nota est iis, qui audiunt, ita ut nihil obesse possit adversarius aliter narrando. Omitti quoque potest, cùm eodem modo narraturi essemus, quo adversarius. Utrâque de re ita Dionysius Halicarnass. ἐν τέχνῃ περὶ τῶν ἐν μελέταις ἀτεχνίας. Εἰσὶ δὲ καὶ δίκαι διηγήσεις οὐκ ἔχουσαι· αὗται δέ εἰσι καὶ τοῖς δικάζουσι τὸ πρᾶγμα γνώριμον ἔχουσαι, καὶ τοῖς ἀντιδίκοις ὁμοίως ἀμφοτέροις ὁμολογούμενον.

c Sunt etiam caussæ quædam non habentes narrationem. Ea autem sunt cùm res judicibus nota est, & apud utramq; partem idem in confesso est.

Concisam, atque, ut Martianus Capella vocat, partilem usurpamus narrationem, cùm res gestæ nobis obsunt. Itaque tum (ut ait Tullius primo de Inventione) *membratim oportebit partes rei gestæ dispergere in caussam, & ad unamquamq; confestim rationem accommodare, ut*

vulnera

vulneri præsto medicamentum sit, & odium statim defensio mitiget. Eadem interdum utimur, cùm eodem modo narraturi existimus, quo adversarius. Item cùm singulæ narrationis partes invidiam adferunt adversario: quod cùm fit, etiam partes singillatim sunt commemorandæ, & exagitandæ; quò non semel, sed crebrò, adversario indignetur judex. Itidem cùm series totius narrationis nihil aliud est, quàm confirmatio, & tota confirmatio nihil aliud est, quàm narratio suis probationibus, & amplificationibus, permixta. Id fit in genere demonstrativo; ubi caussa tota stabilienda est argumentis petitis è rebus gestis. Hæc enim ratio est, cur Aristoteles scribat, διήγησιν ἐν τοῖς ἐπιδεικτικοῖς εἶναι οὐκ ἐφεξῆς, ἀλλὰ κατὰ μέρος: *Narrationem in genere demonstrativo non esse continuatam, sed in partes distinctam.* Hujus rei exemplum habemus in divinâ illâ, ut Juvenalis vocat, Philippicâ secundâ. Item in Cluentianâ, ac Verrinis.

At narratione utimur continuâ, cùm nihil horum est, h. e. cùm rerum gestarum narratio nobis prodest, neque magnam conciliare potest adversario invidiam, neque est totius nostræ caussæ prora & puppis. Hujuscemodi narratio est in Quinctianâ, in eâ pro Sexto Roscio, aliisque plurimis.

Mixtam denique usurpamus, cùm res gestæ partim prosunt, partim obsunt. Tum enim, quæ prosunt, continuâ; quæ obsunt, concisâ prosequemur narratione.

Sunt & aliæ apud Rhetores narrationis divisiones. Hermogenes eam dividit in ἁπλῆν, ἐγκατάσκευον, καὶ ἐνδιάσκευον, *simplicem, confirmatam, & illustratam.* Ἁπλῆ vocatur, in qua nec caussæ ponuntur, nec descriptiones, eò quòd res certa perspicuaq; sit. Istiusmodi est illa pro lege Manilia. Ἐγκατάσκευος dicitur, cùm caussæ adferuntur: cujus exemplum habemus in illa pro Archia, item pro Rabirio Postumo. Ἐνδιάσκευος appellatur, in qua descriptiones, atque ethopœiæ interseruntur: cujusmodi sunt in Verrinis.

Quin in una eademque narratione specimen omnium harum apparet. Ita in Miloniana ἁπλῆ narratio est: *Milo autem, cùm in Senatu fuisset eo die, quoad Senatus dimissus est, domum venit: calceos & vestimenta mutavit: paulisper, dum se uxor, ut fit, comparat, commoratus est, &c.* Vides, ut rem simpliciter, ac sine ambitione narrat. At ἐγκατάσκευος est, cùm paulò ante ait: *Interim, cùm sciret Clodius (neque enim erat difficile scire) iter solenne, legitimum, necessarium, ante diem* XIII. *Kal. Febr. Miloni esse Lanuvium ad Flaminem prodendum, quòd erat dictator Lanuvii Milo: Roma ipse subitò profectus pridie*

die est, ut ante suum fundum (quod re intellectum est) Miloni insidias collocaret: atque ita profectus est, ut concionem turbulentam, in qua ejus furor desideratus est, quæ illo ipso die habita est, relinqueret, quam, nisi obire facinoris locum tempusq; voluisset, nunquam reliquisset. Apertissimè hîc videmus, adferri consilia, & caussas facti, ac non facti; varia item argumenta, atque etiam, quæ argumenta hæc confirment. Itaque his ipsis narrationem habes ἐνδιάσκευον, sive apparatam, quando ait: *Atque ita profectus est*, & quæ sequuntur. Plurimùm autem apparata narratio luculentam continet expositionem omnibus sententiarum figuris tinctam; inprimis acclamatione, & ἀξιώσει, sive approbatione dicentis: quæ duo simul sæpe concurrunt. Ut, *O facinus indignum! ô monstrum hominis in extremas terras deportandum!*

Sopater, ut exordium, ita narrationem quoque, dispescit in rectam, quam presse διήγησιν appellat, & obliquam, quam κατάστασιν nominat. Recta autem est, quâ apertè & simpliciter rem gestam exponimus. Obliqua, quâ callidè multa alia præmittimus, vel admiscemus, quò hoc pacto animum auditorum aliò avertamus, ac criminis suspicionem ex animis evellamus. Rectæ narrationis exemplum cuivis fingere in proclivi erit. Obliqua narratio fit, si Alcibiades, accusatus affectatæ tyrannidis, ordiatur à vitæ anteactæ ratione: quo loco referre poterit, quomodo, philosophiæ studio incensus, longo tempore audierit Socratem; cùmque ad Remp. accessisset, optimè de eâ sit meritus: his se rebus concitâsse malevolorum invidiam; qui nunc quoque affectatæ accusent tyrannidis; cùm Socraticâ disciplinâ aliter sit edoctus, ac naturâ semper amârit: maximique fecerit, populare imperium.

Apsines narrationem dividit in vehementem, gravem, patheticam, moratam. Verùm distributio ista non est hujus loci; cùm petatur ab Elocutionis formis, de quibus postea dicetur. Idem judicium esto de divisione Fortunatiani: qui quinque ejusdem genera statuit; directum, conversum, convincens, solutum, & comparativum, Altera quoque apud eundem distributio est; sed, ut videtur, non magni usus. Octo enim has facit narrationis species: διήγησιν, ἀντιδιήγησιν, μερικὴν διήγησιν, παραδιήγησιν, ὑποδιήγησιν, καταδιήγησιν, ἐπιδιήγησιν, καὶ διασκευήν: quibus nominibus quæ designentur, ex ipso, qui volet, Fortunatiano addiscet. Vel sicui obscuriùs hic exponere eam rem videatur, adeat Antonium Lullum Balearem lib. III. de Oratione cap. X. Mihi animus est, hujuscemodi omissis, ea solum tractare, ex quibus non aspernandum capiant fructum, qui ad flexanimam illam reginam seriò affectant viam.

III. DE

III. DE PARTIBUS NARRATIONIS.

PArtes narrationis sunt quatuor: procatastasis, narratio propriè dicta, petitio, & ejus ratio.

Procatastasis ab Hermogene vocatur pars ea narrationis, quæ refert vitam anteactam, aut quæcunque antecesserunt præcipuum factum. At narratio propriè dicta est factum præcipuum, & maximè proprium caussæ. E. G. In Licinianâ est propriè dicta narratio, quo pacto Archias civitate sit donatus ab Heracleensibus. At procatastasis est commemoratio eorum, quæ ad studiorum rationem pertinent. Sopater tamen, in divisione quæstionum, paulò aliter hâc voce utitur: ut cui procatastasis sit aditus, ac velut præmunitio ad præcipuum factum: quæ dubitatione, aliâve figurâ institui solet. E. G. At unde initium sumam? num prioris quoque vitæ scelera vobis ob oculos ponam? an ab eo ordiar, cujus præcipuè gratia dica improbissimo homini scripta est?

Petitio, quæ tertia narrationis pars est, poscit, ut condignè erga quempiam animati simus. E. G. *Et quisquam sit, qui in casu infelicissimi hominis misericordiâ non tangatur?*

Postrema narrationis pars est petitionis ratio: quæ brevis esse debet. E. G. Si petitio fuerit; *Quis nefario homini non succenseat?* ratio istiusmodi subjici potest, *Cùm intelligat, scelus adeò tetrum atque atrox patratum esse.*

In hâc quadripartitâ narrationis distributione reprehendit Isaacus Tzetzes ea, quæ de catastasi ab Hermogene scribuntur. At immeritò; ut quoque Nunnesius observavit. Neque enim jubet Hermogenes, in catastasi ea universa commemorare, quæ ad anteactam vitam quomodocunque pertinent: sed illa solùm, (quod prudentiæ munus est) quæ caussam juvant. Hujusce rei exemplum habemus in Ciceronis Cluentianâ; cujus prima narratio planè procatastasis est. At in eâ nihil de veneficiis adfertur; verùm tantùm de caussis, ob quas mater iniquiori erat erga Cluentium animo.

IV. DE SEX IIS, QUÆ ARISTOTELES IN NARRATIONE EXIGIT.

DE narratione sex præcepta tradit Aristoteles. Requirit enim, ut ea sit dilucida, ac verisimilis; ut honestos rei mores exprimat, ac contrarios

trarios adversarii; ut brevior sit in defensore, quàm accusatore; ut sit morata; ut affectum moveat; ut, si necesse sit, differatur, neque semper collocetur in initio.

Atque hæc omnia observat Cicero in Milonianâ. Nam, ut dilucida sit oratio, primò declarat consilium Clodii; deinde occasionem pugnæ, postremò ejus eventum; atque in singulis partibus, ita rem ob oculos ponit, ut non audiri, sed cerni videatur. Ubique etiam operam dat, ut sit verisimilis. Idcirco inter alia quoque docet, Clodium ex urbe egressum, cùm gravissimæ haberentur adversus Milonem pro competitoribus ejus orationes. At nisi de insidiis cogitâsset Clodius, nunquam exiisset, cùm furor ejus maximè requireretur.

Secundò, ostendit ubique Cicero, Milonem fuisse virum fortissimum, ac minimè insidiosum; Clodium contrà pessimo omnia consilio instituisse.

Tertiò, longior fuit Clodianorum narratio, quàm Ciceronis. Multa certè præterit Cicero, quæ refert Pedianus.

Quartò, narratio exprimit improbos Clodii mores, ejusque consilia: veluti illo, *Palàm agere cœpit, & apertè dicere, occidendum Milonem.*

Quintò, misericordiam movet Cicero, tum alibi, tum illis verbis: *Quod si ita putâsset, certè optabilius Miloni fuit, dare jugulum P. Clodio, non semel ab illo, neque tum primùm, petitum; quam jugulari à vobis, quia se illi non jugulandum tradidisset.*

Sextò, cùm interdum narratio differri debeat; id hîc quoque Cicero facit; quia demum narrat post confutationem, ac propositionem.

Culpant aliqui, quòd inter narrationis virtutes soleat perspicuitas referri; quæ in omni custodienda sit oratione, nisi fortè quædam obscurari de industria debeant. Sed non cogitant, eò perspicuitatem in hac parte requiri, quasi peculiarem; quia narratio sit caussæ forensis fundamentum; ac proinde, nisi illa dilucida fuerit, tenebræ toti obducantur orationi. Docet hoc ipsum Tullius lib. II. de Oratore: *Majore*, inquit, *periculo hæc pars orationis obscura est, quam ceteræ. vel quia si quo alio in loco est dictum quid obscuriùs, tantùm id perit, quod ita dictum est, narratio obscura totam obcæcat rationem: vel quod alia possis, semel si obscuriùs dixeris, dicere alio loco planiùs; narrationis unus est in causâ locus.*

Erit autem perspicua narratio, ut ibidem dicitur, *si verbis usitatis, si ordine temporum conservato, si non interruptè narrabitur.* Unde liquet,

liquet, in oratione dilucidâ, tum verborum, tum rerum, habendam esse rationem. Vide & Aristotelem lib. III. Rhetor. & Ciceronem in Partit.

Ad perspicuitatem quoque confert, ut in narrando temporis servetur ordo. Nam quemadmodum ab historico differt orator, quòd ille veritatem consectetur, hic verisimilia: ita cum eodem convenit, quòd uterque temporis sequatur ordinem: contrà quàm poëtæ solent, qui etiam à fine, aut medio, ordiuntur: quomodo Homerus Iliadem à decimo, Maro Æneidem à septimo auspicatur belli Trojani anno.

Perspicuitati etiam, ut rectè Fabius scribit, subjici potest ἐνάργεια, seu evidentia, Est autem ἐνάργεια, quâ rem non dicimus, sed ostendimus. & quasi ante oculos ponimus. Itaque illustrem habet ὑποτύπωσιν: de qua in σχηματολογίᾳ dicemus.

Morata ut sit oratio, exprimenda est προαίρεσις a, tum rei, tum actoris. Eam quò ostendamus, ita narrare convenit, ut appareat, nos magis sectatos honestatem; adversarium inprimis spectâsse utilitatem, E.G. Ego verò monere hominem non cessabam, ne parvulos suos desereret: ille autem respondebat, sibi, ubicunque terrarum esset, liberos non defuturos.

a Voluntas, ac propositum.

Quod si quid minùs credibile videatur, ratio adjungenda est. Ita apud Sophoclem ait Antigona, majori sibi curæ esse fratrem, quàm maritum, ac liberos; quia novum maritum, ac liberos, accipere possit; fratrem non possit. Quo argumento ante Sophoclem usa fuerat Intaphernis uxor, cùm, datâ à Dario optione, superstitem sibi maluit fratrem, quàm conjugem, ac gnatos; teste Herodoto lib. III. Etiam Abauchas, cùm incendium undique circumdedisset domum, Gyndanem amicum, qui, gravi vulnere affectus, egredi non poterat, in humeros sustulit, rejectâ uxore, corpori licèt inhæreret; posthabitis etiam filiis, quorum alter periit flammâ, alter cum matre ambustâ vix evasit. Idem, cùm hoc vitio ei verteretur, respondit, nec liberos sibi deinceps consequi difficile fore: nec de iis constare, an futuri sint boni: at diu fore, priusquam reperiat amicum tam certis, quàm Gyndanes esset, cognitum argumentis. Auctor Lucianus in Toxaride sive de Amicitia. Quòd si ratio istiusmodi non suppetat, caussa rejicienda est in naturam nostram; ac dicemus, etsi plerique omnes aliter animati sunt, nos tamen ita semper affectos fuisse.

Insuper jubet Aristoteles, ut, quò affectum hominis significemus, ea quoque commemoremus, quæ mores hominis consequuntur: ve-

lut si quis, ad audacem & agrestem alicujus animum ostendendum, dicat, cum loquentem incessisse. Hujuscemodi plurima suggerent Porphyrius in quæstionibus, ac Homerici interpretes. Inprimis verò, quomodo mores hominum à signis ac notis suis exprimi debeant, elegantissimi docebant Theophrasti characteres; quorum utinam non bona pars deperiisset!

V. AN BREVITAS SIT NARRATIONIS VIRTUS.

SUnt qui brevitatem inter virtutes narrationis referant, quos ridet & refutat Aristoteles, eò quòd neque brevem, neque prolixam, sed mediocrem esse, conveniat. Ita Lysiæ pro Eratosthenis cæde narratio longa est pro brevitate orationis, quia præcipuum orationis robur in narratione consisteret. Et rectè Tullius lib. II. de Oratore: *Si tum est brevitas, cùm tantum verborum est, quantum necesse est, aliquando id opus est, sed sæpe obest, vel maximè in narrando, non solùm quòd obscuritatem affert, sed etiam quod eam virtutem, quæ narrationis est maxima, ut jucunda, & ad persuadendum accommodata sit, tollit.* Et paulò pòst: *Sed & festivitatem habet narratio distincta personis, & interpuncta sermonibus: & est probabilius, quod gestum esse dicas, cùm, quemadmodum actum sit, exponas: & multo apertius ad intelligendum est, si sic constituitur aliquando, ac non ista brevitate percurritur.* Consentit etiam Fabius lib. IV. cap. II. cùm ait: *Fortasse ubiq., in narratione tamen præcipuè, hac tenenda via, dicendi quantum opus est, quantum satis est. Quantum opus est autem, non ita solùm accipi volo, quantum ad judicandum sufficit; quia non inornata debet esse veritas, alioqui sit indocta. Nam & fallit voluptas, & minùs longa, quæ delectant, videntur; ut amœnum & molle iter, etiamsi est spatii amplioris, minùs fatigat, quàm durum aridumq́; compendium. Non enim mihi unquam tanta fuerit cura brevitatis, ut non ea, quæ credibilem faciunt orationem, inferi velim. Simplex enim, & undiq; præcisa, non tam narratio potest vocari, quàm confusio.*

Autor tamen Rhetoricorum ad Alexandrum (nam eum Aristotelem non esse, alibi diximus) tres statuit narrationis virtutes: ut brevis sit, ut dilucida, ut verisimilis. Idem facit Cicero I. de Inventione: item Theo in Progymnasmatis. Itaque, ut tollamus hanc pugnam, dicendum est, cùm Rhetores brevitatem negant esse virtutem narrationis,

tum

tum eos adversarii illis, qui tradebant, compendio omnia narranda esse, ita ut narratio exigua esset. At cùm brevitatem faciunt virtutem, loqui illos de brevitate, quâ referuntur ea omnia, sine quibus obscura est oratio, & ea removentur, quæ necessaria non sunt.

VI. QUANDO NOSTRA, QUANDO ALIENA FIDE, NARRARE DEBEAMUS.

NEc inutile est illud præceptum Hermogenis, in narratione aliàs esse utendum ἀναφορᾷ, sive *relatione* aliorum: aliàs βεβαιώσει, sive *asseveratione*: prius illud fieri δι' ἀσφάλειαν, *ob securitatem*: posterius διὰ πίστιν, *ut fidem faciamus.* In genere laudativo magis utimur ἀναφορᾷ. Quomodo securiùs narrari, satis est apertum. Nam cùm diximus, poetas, aut historiographos, ita memoriæ prodidisse; vel nos ita accepisse à viris fide dignis; etiam cùm falsum est quod retulimus: non tamen mendacii possumus argui. In juridiciali perpetuò utendum βεβαιώσει, quia minimè nobis fidem habebunt judices, si ipsi videamur dubitare de rei veritate. Interdum utramque inimus rationem, ut si dicamus, ita traditum esse, ac nos id ipsum comperisse. Nam prius, ut dixi, ad ἀσφάλειαν facit, alterum ad πίστιν. Vide Hermogenem περὶ μεθόδου δεινότητος.

Cap. IV.

De Propositione.

NArratione peroratâ, status orationis proponitur, caussaq; si multiplex fuerit, in certas partes distribuitur.

Fit autem hæc divisio vel sejunctione, vel enumeratione.

Sejunctione aperimus, quid nobis conveniat cum adversario, & quid in controversia relinquatur.

Enumeratione, quot, & quibus de rebus, dicturi simus, exponimus.

Partitionis virtus est, ut sit plena ac perfecta; ut plana ac perspicua; ut brevis, nec plus quam trium, aut summum quatuor partium.

L. DE EXCESSU SIVE DIGRESSIONE NARRATIONI ADNEXA, DEQUE ANANEOSI.

Sunt qui inter narrationem, & contentionem, interjiciant excessum, ananeosin, partitionem, & propositionem. Itaque & Fortunatianus de quatuor istis hoc loco tractat: & Fabius *a*, priusquam ad propositionem accedat, disserit de egressione, quam Græci διέξοδον & παρέκβασιν, Fortunatianus excessum vocat.

a Lib. 4. cap. 3.

Est verò hoc loco παρέκβασις, non quævis alienæ rei, attamen ad caussæ utilitatem pertinentis, extra ordinem excurrens tractatio, (quomodo à Fabio *b* definitur) verùm criminis amplificatio narrationi adnexa. Rectè autem, tum Fabius, tum Fortunatianus, negant, eam distinctam esse orationis partem. Nam neque semper, neque solùm post narrationem, locum habet. Siquidem tantùm, *si expositio circa finem* (narrationis) *atrox fuerit, prosequimur eam, velut erumpente protinus indignatione*; ut inquit Fabius *c*. Adde quòd, ut idem ait, tantùm ante confirmationem adhibetur, cùm res dubitationem non habet. Quippe ridiculum sit, id, quod adhuc in incerto est, velle in immensum extollere. Quare rectè Sopater duplicem facit παρέκβασιν, sive criminis amplificationem: unam, quæ antecedat confirmationem, ac *cataphora* dicatur, quâ Demosthenes usus orat. in Midiam: alteram, quæ sequatur, & *epiphora* appelletur, cujusmodi sunt loci communes in epilogis. Nihil verò contra Fortunatianum facit, quòd digressioni quoque in exordio locus esse possit; ut argumento olim fuit Ciceronis oratiuncula *d*, quam pro Milone habuit. Nam, utantè dicebamus, per excessum hoc loco non quivis signatur excessus; sed tantùm is, qui est quasi finis narrationis, ac patrati criminis atrocitatem oculis subjicit.

b Ibidem.

c Ibidem.

d Fabius ibid.

Insuper tractat Fortunatianus de ananeosi, quasi renovationem dicas: quæ eo à προκατασκευῇ differt, quòd hæc rem tractet ad judicem conciliandum; ananeosis judicem præparet ad rem audiendam. Ananeosin statuit Fortunatianus in Quinctianâ, & pro Cæcinâ. In Quinctianâ hæc signat verba: *Judicium esse, C. Aquili, non de re pecuniariâ, sed de famâ, fortunisq; P. Quinctii agi des.* Pro Cæcinâ hæc legere est: *Maximè fuit optandum Cæcinæ, recuperatores, ut controversia nihil haberet: secundo loco, ut ne cum tam improbo homine: tertio, ut cum tam stulto haberet. Etenim non minùs nos stultitia illius sublevat, quam*

quàm lædit improbitas. Quibus è locis cognoſcere eſt, cur dicat Fortunatianus, ananeoſi judicem præparari ad prooemiorum modum. Nam in Quinctianâ conciliat Cicero judicum animum, recenſendo incommoda judicii, novamque ejus rationem, quam inducebant adverſarii; ut nempe reus diceret ante actorem. Pro Cæcinâ verò concitat judices adverſus adverſarium; cujus notam fecerat improbitatem, & dementiam. Meritò autem nec ananeoſis ſtatuitur diſtincta orationis pars. Nam ex iis, quæ hactenus diximus, cognoſcere eſt, eam nihil aliud eſſe, quàm novum quoddam exordium. Hoc quid ſit, intelligit, quisquis meminit, quod capite ſecundo ex Ulpiano rhetore oſtendimus; duo eſſe exordiorum genera; unum, quod toti orationi; alterum, quod certæ parti viam paret.

II. DE PROPOSITIONE.

SUperſunt propoſitio, & partitio; quæ Hermogeni cĩ προκατασκευῆς, q. d. *præconfirmationis* nomine, comprehendi poſſe cenſent.

Propoſitionis munus eſt, ante oculos ponere id, quod in controverſiam venit. Hanc rhetores Græci vulgò nominant προέκθεσιν, ſive *expoſitionem*, quia initio cauſſæ κεφάλαια *a* exponat. Sed veteres oratores, teſte Hermogene, appellârunt ὑπόσχεσιν, h. e. *promiſſionem*, quia hâc pollicemur, nos de cauſſæ noſtræ capitibus acturos eſſe. Utitur ὑποσχέσεως vocabulo Demoſthenes contra Ariſtocratem, ubi ait: *δίκαιόν ἐστιν, ἐμὲ τρία ὑμῖν ὑπεσχημένον ἀποδεῖξαι. Utile eſt, me tria vobis, quæ promiſi, demonſtrare.* Cicero quoq; pro Quinctio ſimiliter locutus: *Oſtendam primùm*, inquit, *cauſſam non fuiſſe, cur a Prætore poſtulares, ut bona P. Quinctii poſſideres: deinde, ex edicto te poſſidere non potuiſſe: poſtremò, non poſſediſſe. Quæſo, C. Aquili, voſq́; qui eſtis in conſilio, ut, quid pollicitus ſim, diligenter memoriæ mandetis.*

Eſt verò propoſitio planè diſtincta à cæteris orationis pars. Nam exordii, cui eam ſubjicit Thomas Corræus *b* pars eſſe nequit, cùm plurimùm poſt narrationem collocetur. Nec narrationis, quæ inter alios Hieronymi Treutleri *c* ſententia eſt, pars eſſe poteſt, cùm nec rarò narrationem antecedat. Neque, quod Fabius *d* ſcripſit, confirmationis (niſi laxè hâc voce utaris) initium eſt, cùm ſe ad confirmationem habeat, ut concluſio ad argumentum. At concluſio ſyllogiſmi pars potiſſima eſt, adeò quidem, ut & ſolo ſyllogiſmi nomine ab Ariſtotele *e* ſignetur: argumenti verò pars non eſt, cùm id quod probatur, neceſſariò aliud ſit ab eo, quo id probatur.

a *Capita.*

b *Lib. 3. de eloquentia cap. 5.*

c *Lib. 1. iſagoges cap. 7.*

d *Lib. 4. c. 4.*

e *1. Analyt. prior. cap. 1. 1. Poſt. cont. 4. 1. de anima cont. 48.*

a *Simpliciter.* b *Remotione, & positione.*

Interdum autem propositio fit ἁπλῶς *a*, interdum κατ᾽ ἄρσιν, καὶ θέσιν *b*: ut apud Justinum lib. xxxi. ubi Hannibal ait Antiocho, non se eorum probare sententiam, qui contenderent, in Græcia esse sedem belli statuendam: sed putare, in Italia id fieri oportere. Verba Justini sunt ista: *Nihil se consiliorum, aut cœptorum præsentium probare ait; neq; sedem belli Græciam sibi placere, cùm Italia uberior materia sit.*

Interdum etiam non opus est propositione: non quasi ἁπλῶς omitti queat; sed quia, ut capite primo dicebamus, aliunde, puta, vel ex procœmio, vel narrationis fine, quâ de re agendum sit, cognoscitur.

Nonnunquam etiam id, quod inprimis in controversiâ est, præteritur, atque aliud adfertur, quod cum controversiâ cohæret. Id fieri solet: quando primaria quæstio ingrata est auditoribus: unde necesse habemus, paulisper avertere animum, ac aliud insinuare mentibus, quàm præ se primò ferebat oratio.

III. DE PARTITIONE.

QUemadmodum autem simplex propositio, ita partitio quoque, quæ nihil aliud est, quàm propositio multiplex, pro diversâ caussæ naturâ, locum sortitur diversum.

Hermogenes observat, Demosthenem præmittere narrationi partitionem, quando fallere studet auditores; ut in oratione περὶ παραπρεσβείας. aliàs verò narrationi eam subjicere, ut oratione in Aristocratem.

c *Lib. 2. cap. de narrat.*

Fortunatianus *c* quoque monet, tum partitionem postponi narrationi, quando vel longior est narratio, ac partitione paratur docilitas; vel cùm, ad ciendam invidiam, narratio in plures conciditur partes. Prioris exemplum fuerit: Dicam, quæ rem antecessere, quæ in re ipsa contigerunt, quæque eam sunt consecuta. Posterioris exemplum habemus in illis Tullii verbis lib. primo accusationis in C. Verrem: *Quæstor Cn. Papirio consuli fuisti abhinc annos quatuordecim. Ex eâ ad hanc diem quæ fecisti, in judicium voco. Hora nulla vacua a furto, scelere, crudelitate, flagitio reperietur. Hi sunt anni consumti in quæsturâ, & legatione Asiaticâ, & præturâ urbanâ, & præturâ Siciliensi. Quare hæc eadem erit quadripartita distributio totius accusationis meæ.*

Dispiciendum præterea, quando simplex, quando item partita adhibenda sit propositio. Nam, ut refert Sulpicius Victor, Cato perpetuò utebatur partitione, rariùs Cicero; hoc est, non nisi caussa exigente.

Exige

Exigit autem, juxta Fortunatianum, si vel longa sit, vel conjuncta, vel obscura. Longa est illa in Verrem. Conjuncta est, quæ ex Variis constat capitibus; ut illa pro Muræna: *Intelligo, Judices, tres totius accusationis partes fuisse, & earum unam in reprehensione vitæ, alteram in contentione dignitatis, tertiam in criminibus ambitus esse versatam.* Obscuræ exemplum statui possit Cluentiana, in quâ hujuscemodi est partitio: *Ostendam, Judices, primùm, quoniam caput illius atrocitatis atque invidiæ fuit, innocentem pecuniâ circumventum; neminem unquam majoribus criminibus, gravioribus testibus, esse in judicium vocatum. Deinde ea de eo præjudicia esse facta ab ipsis judicibus, à quibus condemnatus est, ut non modò ab iisdem, sed ne ab aliis quidem ullis, absolvi ullo modo posset. Cùm hæc docuero, tum illud ostendam, quod maximè requiri intelligo, judicium illud pecuniâ esse tentatum, non à Cluentio, sed contra Cluentium: faciamq., ut intelligatis, in totâ illa caussâ, quid res ipsa tulerit, quid error affinxerit, quid invidia conflârit.* Quanquam nonnulli, quorum judicio & Fabius subscribere videtur, partitionem hanc eo nomine reprehensum eunt, quòd, *si probari posset tertium, nihil necesse fuerit dicere priora.*

Partitionem dividit Fortunatianus in eam, quæ instituitur per sejunctionem, & illam, quæ fit per enumerationem. In caussâ conjunctâ locum habet sejunctio; quâ aperimus, in quibus cum adversario conveniamus; in quibus item discrepemus. At in caussa longa vel obscura, adhibenda est enumeratio; quâ breviter ostendimus, quot, & quibus de rebus, simus dicturi, atque ita orationis habenas adducimus, ut certo se contineat gyro.

Mihi posterius tantùm genus mereri videtur partitionis nomen. Nam sejunctio sanè fit: Pecuniam privatam de templo à se sublatam agnoscit: sacrilegium num sit, cognoscendum. At hîc nullas in partes distribuitur oratio, eoque orationis partitio dici nequit. Nec est, quòd quis, non orationis quidem habendæ, attamen caussæ ipsius divisionem esse contendat. Nam de quo controversia non est, id pars controversiæ esse nequit.

Partitionem tum plenam esse oportet, ita ut omnia complectatur, quæ in caussam incidant; tum planam etiam, ne subtilitate suâ auditorem involvat, cùm inventa sit, ut orationi lucem adferat. Partitio quoque genera debet afferre rerum, non partes generum. Ideo Cicero I. de Inventione tres facit virtutes partitionis; brevitatem, paucitatem, & absolutionem. Brevitas est in verbis, paucitas in generibus, absolutio in

in toto. Herennianus quoque magister membra solùm tria admittit. Alii quatuor summùm esse volunt. Pluribus profectò uti, non dividere est; sed, velut bovem Molossi solent, orationem concidere & lancinare.

Quòd si membrum aliquod in alias partes debeat dispesci; divisionem eam non confestim subjiciemus primariæ partitioni, quod memoriam maximopere onerat; sed suo eam loco referemus. Præit nobis hac in parte Tullius, qui in Maniliana, expositis reliquis membris, postremum hoc pacto divilit: *Ego*, inquit, *sic statuo, in optimo imperatore quatuor has res inesse oportere.*

Observandum insuper, adferendam ab oratore partitionem, non quasi haud aliter dividi possit oratio, sed quia is commodè judicet, omnia ad ea capita revocari posse. Ut pro Roscio; *Tres sunt res, de quibus me dicere arbitror oportere.*

Curandum præterea, ut, si multæ fuerint partes, eodem illas tractemus ordine, quo proposuimus. At si paucæ fuerint, nihil impedit, quò minùs alium ineamus ordinem, quia nihil tum periculi est, ne hâc re confundamus memoriam auditorum. Hinc liquet, quatenus recipiendum sit ἀξίωμα ac pronunciatum illud, quo Fabius librum quartum claudit & obsignat: *Turpissimum esse, non eodem ordine exsequi, quo quidq; proposueris.*

CAP. V.

De Contentione.

Contentio distribuitur in Confirmationem, & Confutationem: illa argumentando caussam nostram adstruit, hæc argumenta destruit adversarii.

In confirmatione consideranda est tum argumentorum, tum argumentationum dispositio.

Argumenta firma collocanda sunt in principio, tùm, re narratâ, avet auditor cognoscere, quid afferamus ad caussæ nostræ probationem: item in fine, quia postrema maximè animo inhærent.

At infirmiora in medium conjicienda sunt gregem, ut, quæ per se parùm possunt, turba valeant.

Præter-

Præterea, si firmamentum nostrum fuerit argumentum à caussa alienum, adducemus illud velut caussæ proprium. At quod adversarii proprium est, efficiemus alienum.

Cavendum autem, ne argumenta nimis condensemus: neque, cùm affectum movemus, argumentis gaudebimus, sed sententiis.

Utitur Orator cùm syllogismis, atque inductione; tum inprimis enthymematibus, & exemplis. Ac syllogismi sæpe oratoribus sunt quinq; partiti; qui constant propositione, ejus ratione, assumtione, hujus approbatione, & complexione. Nam hic naturalis est partium istarum ordo; etsi sæpe eas transponit orator; quemadmodum & sæpe partem aliquam præterit, ut manifestum.

Enthymemata quoq; sæpe adhibet tripartita, adjectâ antecedentis sive argumenti ratione. Nec rarò conclusio prior est antecedente.

Quòd si argumentatio non tam docendi, quàm commovendi caussâ fiat, amplificatio appellatur. Cumq; hæc partim in augenda oratione, partim in rei exaggeratione occupetur: posterior inprimis hujus loci est. Ea fit incremento, comparatione, ratiocinatione de quantitate rei, aut congerie.

Confutatio non uno fit modo. Interdum ostendimus, falsa esse pro veris assumta: interdum, iis concessis, complexionem ex his consequi negatur: interdum contra firmam argumentationem alia æquè firma, aut firmior, ponitur: interdum utimur elevatione, ridendo argumenta adversarii.

Ut plurimùm autem primò adoriemur argumenta adversarii validiora, ut, ubi ea diluerimus, quasi sponte manum dent infirmiora.

I. AN CONTENTIO APTE FIDES VOCETUR, ET DIVISIO EJUS IN CONFIRMATIONEM ET CONFUTATIONEM, ET QUANDO HÆC ILLAM PRÆCEDAT.

SEquitur Contentio, quam Aristoteles πίστιν[a], ac Cicero eodem modo *orationis fidem* appellat. Nam cùm in Partitionibus de Exordio, ac Narratione, egisset, sic scribit: *Nempe ea sequuntur, quæ ad faciendam fidem pertinent? C.P. Ita est, quæ quidem in confirmationem, & reprehensionem, dividuntur.* Et aliquanto pòst: *Agesis ergo, quoniam in confirmationem, & reprehensionem, diviseras orationis fidem, & dictum de altero est, expone nunc de reprehendendo.* Non

[a] *Fidem.*

tamen satisfacit hæc interpretatio Fabio. Nam is, cùm lib. V. cap. X. de enthymemate, epichiremate, & apodixi, verba fecisset, illa subdit: *Hæc omnia generaliter πίστεις appellant, quæ etsi propriâ interpretatione dicere fidem possimus, apertius tamen probationem interpretabimur.*

Idem quoq; Fabius, more suo, à summo dicendi magistro in eo dissentit, quòd contentioni seu fidei subjecerit, tum confirmationem, tum refutationem, uti & Tullium fecisse superiùs vidimus. Verba Fabii apponam. *Neque iis,* inquit, *assentior, qui detrahunt refutationem, tanquam probationi subjectam, ut Aristoteles. Hæc enim est, quæ constituat; illa, quæ destruat.* At quis non videt, utrumque ad faciendam fidem pertinere, tum ut nostra probemus, tum ut redarguamus contraria?

Quod ad situm haruncce partium attinet, docent vulgò, duplicem esse ordinem, unum artis, alterum judicii: (alii illum naturæ, hunc ordinem artificiosum vocant) artem exigere, ut præcedat confirmatio: verùm interdum contrà fieri; atque hoc esse οἰκονομίας. Ita enim ordinem judicii vocat Apsines. Quod facem adlucet isti Sulpicii Victoris loco: *In dispositione hæc sunt, ordo, cum eâ quæ Græcè appellatur οἰκονομία.* Nam si, ut plerique Rhetores solent, generatim sumsisset οἰκονομίας nomen; dixisset, *ordo qui Græcis οἰκονομία.* Verùm quòd confirmationem docent semper præcedere juxta ordinem artis, largiter peccant. Rectiùs Aristoteles, qui, lib. III. cap. XVII. *a*, auctor est, illum, qui prior dicit, priùs confirmare, postea refutare; nisi multiplicem habeat caussam adversam: eum verò, qui posterior est in dicendo, priùs refutare, posteriùs confirmare; nisi parùm suis argumentis moverit adversarius. Atque hoc etiam observat Cicero oratione pro Milone, quod significat illis verbis: *Sed antequam ad eam orationem venio, quæ est propria nostræ quæstionis, videntur ea esse refutanda, quæ in Senatu sæpe ab inimicis, ab improbis sæpe, jactata sunt.* Idem fit orat. pro Muræn â, pro Cælio, pro Syllâ, aliisque defensionibus; in quibus confutationem præmittit confirmationi. Ac ratio in proclivi est, cur alio reus, alio accusator utatur ordine. Nam orationem respuit auditor, si adversarius probabiliter dixisse videatur. Scopi quoque diversitas diversas efficit actiones. Accusator autem studet severitati, reus benevolentiæ: ille vulnera, hic medicinam studet facere. Quare eos *b* ratio fugit, qui, cùm audiissent, duplicem esse ordinem; quòd confutatio sæpe confirmationem præcedit, id pertinere putârunt ad ordinem judicii, non artis, sive, ut alii appellant, naturæ. Utrumque enim natura præcipit.

a Iuxta vulg. dist. al. 29.

b Vt Marc. Capell. lib. 5. cap. de dispos.

cipit. Adde quòd, cùm Rhetorica sit facultas, Rhetoris est æquè præcepta tradere accusatori, ac reo. Itaque, contrà quàm opinati sunt, illud potiùs ad ordinem judicii pertinebit, si, qui posteriùs dicit, priùs confirmet, quàm refutet.

II. QUO ORDINE PONENDA SINT ARGUMENTA IN CONFIRMATIONE.

IN confirmatione consideratur tum materia ejus, tum forma.

Materia sunt argumenta; è quibus ea antecedunt, quæ ad probandum valent; sequuntur autem, quæ ad amplificandum adhibentur. Priora quoque sunt illa, à quibus alia oriuntur ac dependent: quomodo voluntas præcedit potestatem, quia hæc à voluntate quasi excitatur.

Sed & argumentorum ordo variat, tum pro ratione rerum, quæ probantur; tum pro firmitate aut imbecillitate in probando.

Ratione rerum ordo vel artificialis est, qui genera rerum spectat; vel naturalis, in quo temporis habetur ratio. Id perspicuè satis de criminatione docet Julius Severianus: *Nos primùm æstimamus actorem quasi membra quædam facere debere; ut separet, quæ ad libidinem, quæ ad avaritiam, quæ ad crudelitatem, aliúdve, quod ad noxæ genus pertinet: aut si non genera criminum, tempora tamen discernat prima; utputa, quæ ante militiam gesta sunt, quæ in militiâ, quæ post militiam.* Ita hunc locum emendo; cùm in Plantinianâ Fruterii, & Parisiensi Pythœi, pro *aut* legatur *ut*: quasi tantùm unicus sit ordo, ejúsque postrema verba sint exemplum: quod profectò est oppositum statuere in apposito, ut vulgò loquuntur.

Deinde variat argumentorum series pro eorum firmitate, aut infirmitate. Nam imbecillia in mediâ sunt congerenda oratione, quemadmodum (ut Homerus *a* etiam & rei militares scriptores *b* jubent) bonus imperator infirmiorem armaturam in mediâ constituit acie. At firmiora collocanda sunt in principio, item in postprincipiis, ad impellendum. Quod consilium etiam adversarii Appuleji sequebantur; cùm, in accusando eum ob versus amatorios, maximè lascivis extremum darent locum. Unde de iis sic ipse in Apologia sua: *Recitem nunc & alios, quos illi, quasi intemperantissimos, postremùm legêre.*

a *Iliad.* δ.
b *Veget. lib. 3. cap. 16.*

Neque tamen accumulanda argumenta alia super alia, qui sic se mutuò elidant: sed interferenda, quæ ad ornatum faciunt; quod ipsum quoque eleganter docet Dionysius Halicarnassensis, quo loco *c* præcipit περὶ τῆς ἐν μελέταις ἀτεχνίας *d*.

c Ἐντέχνη.
d *Quo pacto violetur meditationis artificium.*

Quòd si duobus solùm argumentis caussa nostra nitatur: ordiemur à fortiori, munitiorique: indè imbecillius constituemus: tum ad validius vividiusque recurremus.

III. NEC QUIBUSVIS, NEC UBIVIS, UTENDUM ESSE ARGUMENTIS; SED ESSE, UBI SENTENTIÆ PRÆSTENT.

ARgumenta autem futilia, aut vitiosa, rejicienda sunt, ne magis numerare ea videamur, quàm expendere. Periculosum quoque est uti argumentis, quæ facilè invertat adversarius, & contra nos torqueat. a Ἐν τέχνῃ. De utroque ita Dionysius Halicarnass. a. Εἰσὶ δὲ κακίαι λόγων ῥητορικῶν, τὸ τὰ εὐδιάλυτα λέγειν, καὶ τὸ ἀντιστρόφως· ὧν τὸ μὲν ἀσθενείας, τὸ δὲ καὶ κινδύνου· *Sunt verò sermonis oratorii vitia, dicere solutu facilia, & quæ facilè invertantur: illud quidem imbecillitatis est, hoc verò periculum adfert.*

Neque omnia argumentis sunt probanda, ut illi faciunt, qui syllogismo concludunt notiora ipsis argumentis: sed ea solùm, quæ in dubium vocari possunt. Rectè Æschines contra Timarchum: Περὶ μὲν τῶν ἀγνοουμένων, σαφεῖς ἴσως προσήκει τὰς ἀποδείξεις ποιεῖσθαι τὸν κατήγορον. περὶ δὲ τῶν ὁμολογουμένων οὐ λίαν ἔγωγε μέγα ἔργον νομίζω τὸ κατηγορεῖν. ἀναμνῆσαι γὰρ μόνον προσήκει τοὺς ἀκούοντας. *Nam fortasse convenit accusatori, ut res ignotas perspicuè probet. At in iis, quæ in confesso sunt, haut magni operis puto, accusare. Non solùm opus est refricare memoriam auditoris.* Quintiliani quoque est lib. v. cap. xii. *In rebus apertis argumentari tam sit stultum, quàm in clarissimum solem mortale lumen inferre.*

Etiam, si affectus moveamus, satius fuerit argumenta omittere, quàm ea orationi inserere: quia *Haut bene conveniunt, nec in unâ sede morantur*, enthymema, & affectus. Quippe si πάθος animo insedit, haut penetrat vis argumenti, cujus jactura fit: sin argumentum percipitur, expellitur πάθος: aut si utrumque agnoscitur, alterum alterius vim infringit.

Neque in oratione moratâ enthymemata locum habent, quia demonstratio nec mores, nec προαίρεσιν b habet: verùm loco argumentorum expedit usurpare γνώμας c. Ita, si pecuniâ, quam alteri commiseras, fueris fraudatus: rectè dicas, te eam alteri credidisse; quamvis haut nescires, nusquam esse tutam fidem.

b *Praelectionem.*
c *Sententias.*

Iisdem utimur sententiis, cùm affectus movemus.

Maximè

Maximè autem, cùm manipularibus potiùs, quàm amentatis hastis utimur, γνώμαις opus est, ut hoc velut amento præligatæ hastæ, i. argumenta, certiùs librentur. Attamen id fiat occultè, ut & in universâ oratione. Nam, ut dici solet, caput artis, artem premere: neque, ut inquit Halicarnassensis *a*, quicquam magis verisimilem facit auditoribus orationem, quàm ἡ τῆς ἀπλότητος προσποίησις, sive πρόσχημα, h. e. *affectatio*, seu *prætextus simplicitatis*. Itaque ridiculi sunt, qui quasi eloquentiæ vela pandunt. Nam existimant judices, oratorem ψηφοπαικτεῖν δίκαιον *b*, ut Lysiam locutum, scribit Julius Pollux: eoque sibi cavent velut ab οἴνοις μεμιγμένοις *c*, quemadmodum scitè inquit Aristoteles.

a Ἐν τέχνῃ.

b *Subtiliter jus pervertere, instar præstigiatorum, acetabulis, & calculis, decipientium.*

c *Vinis mixtis.*

Utile quoque inventum illud Demosthenis, ut, etsi de firmamento caussæ nostræ fuerit controversia, afferatur tamen quasi ad judicationem pertineat: at firmamentum, quod adfert adversarius, eludatur ac rejiciatur, quasi parùm ad rem faciat. Vide hâc de re Hermogenem, περὶ μεθόδου δεινότητος.

Et hæc de argumentis, quæ Confirmationis materiam feceramus.

IV. PROBATIONEM ESSE AMPLIFICATIONE PRIOREM: ITEM, QUOT PARTES SINT SYLLOGISMI RHETORICI, ET QUO ORDINE HÆ IN ORATIONE COLLOCENTUR.

FOrma confirmationis est argumentatio. Differunt autem argumentationes ab argumentis, quòd argumentatio contineat tum argumentum sive rationem, tum id, quod ex ratione consequitur.

Estque argumentatio duplex. Nam vel docendi caussâ fit, ac propriè argumentatio dicitur, vel fit ad commovendum, atque amplificatio nuncupatur. Utra harum præcedat, ostendit Theon in Progymnasmatis *d*: Προτερεῖ μὲν οὖν τῇ φύσει καὶ τῇ χρήσει ὁ ἀποδεικτικὸς λόγος, ὕστερον δὲ ὁ αὐξητικός. πρῶτον γὰρ δεῖ τινα ὡς προδότην ἐλέγξαι, εἶτα ὡς ἐπὶ μεγάλῳ ἀδικήματι τῇ προδοσίᾳ τοὺς ἀκούοντας παροξῦναι. *Ac prior quidem tum naturâ, tum usu, est probatio, posterior vero est amplificatio. Nam prius oportet aliquem convincere proditionis, ac deinde exasperare auditores contra tantum proditionis crimen.*

d Cap. I.

Primaria argumentationis propriè dictæ species est, quæ voce Arithmeticorum συλλογισμὸς dicitur; quia ut, cùm putamus rationes, primò æra singula notamus, inde summam subducimus: sic argumentatio hæc è duo-

è duobus pronunciatis colligit tertium. Atque istud quidem ex Logicis, & aliunde, notum est. Illud magis hujus est loci, quòd ex Ciceronis *a* sententiâ, Orator syllogismum etiam quadripartitur, (ut cum Victorino *b* ita loquar) interdum etiam in quinque pronunciata dividit, cùm nempe adjungitur & majoris & minoris probatio; ac tum nonnullis dicitur ἐπιχείρημα. Id certè voluit quoque Isidorus, cùm lib. II. Originum cap. IX. ait, epichirema à dialectico syllogismo solùm distare latitudine & productione sermonis. Vulgò *epicherema* scribunt per secundam in tertia vocalem: nec aliter Isidori codd. mei MSSi. Sed perperam: quod, quamcunque minutum sit, tamen nec monere piguit Cæsarem Scaligerum in præclaro de re Poëticâ opere *c*.

a *Lib. I. de Invent.*
b *In I. Cic. lib. de Inv.*
c *Lib. 3. c. 71.*

At idem Isidorus secum pugnat, cùm tres facit epichirematis modos, ac tripartitum epichirema vocat, quod constat propositione, assumtione, & conclusione: quadripartitum, cùm adjungitur alterutrius propositionis probatio: quinquepartitum, cùm utriusque propositionis probatio adjicitur. Nam tripartitum epichirema non est latius syllogismo Dialectico; sed simplex est syllogismus, cùm non adjungatur probatio. Nonnullis tamen dialecticus quoque syllogismus epichirema appellatur, ut cognoscimus ex Alexandro in VIII, Top. Complurium super hâc voce sententias, vide apud Fabium lib. V. cap. X.

Præterea sæpe partes syllogismi transponuntur: quin etiam inverso ordine collocantur. Exempli loco est illa Tullii argumentatio pro Cælio: *In Cælio nulla est luxuries. Siquidem deditus est optimarum artium studiis : in cujusmodi hominibus nulla reperiri luxuries solet.* Syllogismus est, si partes omnes inverso ordine relegamus : in iis, qui dediti sunt optimarum artium studiis, nulla reperiri luxuries solet. Cælius deditus est optimarum artium studiis. Ergo in Cælio nulla est luxuries. Idem factum in exordio orationis pro Archiâ, & alias sæpè. Ac similiter in Platone multis locis reperiuntur syllogismi, repudiato conversoque eo ordine, qui in docendo traditur, ut & monuit Agellius lib. II. cap. VIII.

Quin haut temerè syllogismos invenire est, in quibus logicus servetur ordo. Factum id in illo Persii sat. V.

An quisquam est alius liber, nisi, ducere vitam
Cui licet ut voluit? licet, ut volo, vivere: non sim
Liberior Bruto?

Qui profectò integer est syllogismus, ac ordinem planè eum servat, qui tradi solet à technicis, prout Augustinus & Fortunatianus eos vocant

cant, qui Donato, Servio, & Isidoro, *artigraphi* appellantur. Imò apud eundem Persium inibi. Logicorum propemodum modo, responsio additur; ac tantùm non dicitur, negandum esse parasyllogismi illius minorem propositionem. Subjicit enim hæc:

--- Mendosè colligis, inquit
Stoicus hic, aurem mordaci lotus aceto.
Hoc (reliquum accipio) LICET ILLUD, *&* UT VOLO, *tolle.*

Verùm nihil hoc ad oratores, cùm Persio propositum fuerit adumbrare Stoicorum disceptationes.

V. DE ENTHYMEMATE TRIPARTITO, ET EO, QUOD PRESSE ENTHYMEMA DICITUR.

De syllogismo satis: venio ad cæteras argumentandi formas. Ex his enthymema tantùm constat duobus syllogismi pronunciatis, quia præterit alteram propositionum, unde curtum vocatur Juven. sat. VI.

--- Aut curtum sermone rotato
Torquet enthymema.

Aristoteli ob eandem caussam dicitur *μονολήμματος συλλογισμὸν a.* Nam syllogismus habet duas *προτάσεις b* sive *λήμματα* (utroque enim modo Aristoteles appellat) at *ἐνθύμημα δ' ἐκ μιᾶς προτάσεως γίνεται c*, sive ea sit *ἡ μείζων πρότασις d*, quæ & *ἁπλῶς πρότασις*, *ἡ λῆμμα*, vocatur: sive ea sit *ἡ ἐλάττων πρότασις e*, quæ & *πρόσληψις*, & *προσλαμβανόμενον* nominatur.

Victorinus *f*, & ex eo Isidorus lib. II. Originum *g*, tradunt, enthymema quoque constare posse utrâque propositione, conclusione ipsâ omissâ. E. G. Si inimicus est, occidit: inimicus autem est. Verum cùm hoc pacto argumentantur oratores, cùm aliâ ratione antecessit conclusio; eoque non planè præteritur, cùm ἀπὸ κοινοῦ repeti debeat.

Quemadmodum autem in syllogismo, ita etiam in enthymemate, crebrò præcedit conclusio. Quæ res satis est manifesta ex iis, quæ de syllogismo diximus.

Docent præterea Rhetores, enthymema interdum tot habere partes, quot perfectus syllogismus, puta quum antecedentis additur probatio; quæ si in syllogismo pro parte habetur, hîc quoque pars erit. Verùm, si rem ad vivum resecemus, nullus est quadripartitus, vel quinquepartitus syllogismus; quia, probationibus admissis, plures fiunt syllogismi;

a *Syllogismus unam tantùm propositionem habens.*
b *Propositiones.*
c *Enthymema unicâ fit propositione.*
d *Propositio major.*
e *Propositio minor.*
f *In I. Cic. de Invent.*
g *Cap. 9.*

gismi; ac pars quidem syllogismi probata, sive major, sive minor, fit conclusio; probatio verò est argumentum, sive medium. Quare nec enthymema pluribus, quàm duobus, constabit pronunciatis: verùm ratio annexa novum constituet enthymema. Ne quem verò moveat, quòd Tullius primo de Inventione scribat, Aristotelem ipsum, ac Theophrastum, quique ab his profecti, quadripartitam ac quinquepartitam statuere argumentationem; cùm, id quàm verum sit, neminem lateat, qui non planè sit peregrinus in Aristotele, ac Peripateticâ philosophiâ.

Est præter hanc altera quoque Enthymematis apud Rhetores significatio. Nam & nomine eo κατ' ἐξοχὴν intelligunt, quod ex contrariis fit, atque ab Aristotele ἐνθύμημα ἐλεγκτικὸν appellatur. Cicero in Topicis: *Ex hoc illa Rhetorum sunt ex contrariis conclusa, quæ ipsi enthymemata appellant: non quod non omnis sententia proprio nomine enthymema dicatur; sed, ut Homerus, propter excellentiam, commune poetarum nomen efficit apud Græcos suum; sic, cùm omnis sententia enthymema dicatur, quia videtur ea, quæ ex contrariis conficiatur, acutissima, sola propriè nomen commune possidet.* Quintilianus lib. v. cap. xiv. *Ex pugnantibus vero, quod etiam solum enthymema quidam vocant, fortior multo probatio est. Tale est illud Ciceronis pro Milone: Ejus igitur mortis sedetis ultores, cujus vitam si putetis per vos restitui posse, nolitis?*

VI. INDUCTIONE, ET EXEMPLO.

ET hæc de syllogismo, atque enthymemate: quorum utrumque se habet, vel ut totum ad totum; ut cùm ex universali adstruitur universale: vel ut totum ad partem; ut cùm ex universali probatur singulare. Sequuntur inductio, & exemplum; quorum illud se habet ut partes ad totum, hoc ut pars ad partem.

De inductione observandum, quamvis exquisita illa Logicorum inductio necessariò omnes enumeret partes, aut, compluribus enumeratis, subjiciat, parem esse cæterorum rationem: oratores tamen sæpe contentos esse enumeratione præcipuarum partium, aut illustrium aliquot individuorum, quia ex iis, quæ enumerat, tacitè intelligi velit, haut secus rem sese habere in cæteris. Ita Tullius in Miloniana, ut ostendat, cives sceleratos non injuriâ interfici, utitur inductione insignium aliquot individuorum, & unius, ut vocant, collectivi. Ait enim: *Neque enim*

enim posset aut Hala ille Servilius, aut P. Nasica, aut L. Opimius, aut C. Marius, aut me consule Senatus non nefarius haberi, si sceleratos cives interfici nefas esset. Quo ex loco etiam Laurentii Vallæ *a* error liquet, ex stimantis, inductionem semper institui per interrogationem. Geminum huic exemplum, ac in quo itidem non omnia, sed aliquam-multa adferantur singularia, primò de Inventione adfert Tullius ex Æschine Socratico. Est is, non, uti existimârunt multi, orator ille nobilis, Demosthenis adversarius: quippe qui Socratem non audierit, ut in vitâ ejus monet quoque Apollonius: verùm alius, qui à Socrate nunquam discedebat, ac cujus vitam apud Diogênem Laërtiensem legere est. Is verò in Dialogis suis Socratem (*nam hic erat mos discipulis, ut ingenio proprio reperta ad magistros referrent*, quemadmodum monet Mar. Victorinus) Socratem, inquam, inducit is narrantem, ut Aspasia Milesia rerum complurium inductione comprobârit, uxorem Xenophontis malle alium maritum suo meliorem, quàm suum: atque itidem variarum rerum inductione usa, evicerit, Xenophontem malle uxorem alienam suâ meliorem, quàm suam. Estque Aspasia hæc, non Xenophontis uxor, quod Fabius *b* sensit; quique eum secutus Brusonius *c*: sed sophistria, quæ Rhetoricen docuit, & Periclem amavit; cúmque eidem nupsisset, Samii ac Peloponnesiaci belli auctor fuit, ut monet Plutarchus in Pericle. Meminit ejus quoque Lucianus in Somnio, sive Gallo. Utramque hanc, quam dixi, inductionem apud ipsum Tullium sis vide. Nam cùm liber ille in omnium versetur manibus; imò locus integer à multis jam in elementales libellos sit transscriptus: nihil, puto, hæc, quæ recocta crambe foret, toties lectori reponere attinet.

Exemplum nihil aliud est, quàm inductio imperfecta: ut diximus lib. primo *d*. Estque nomen id satis accommodatum, sive ita dicatur, quia unum aliquid è multis ad probandum *eximat*: sive quia id *ex ampla* facit materia: sive quia ejus est, aliquid ἐξαπλοῦν, h. e. *explicare*.

Quamvis autem firmiùs concludant enthymemata, quàm exempla; plus tamen possunt exempla apud imperitiam multitudinem. Idem sensit Macrobius lib. VII. Saturn. cap. IV. *Plebeja*, inquit, *ingenia magis exemplis, quàm ratione, capiuntur.* Caussam cognosces ex Aristotelis problematis *e*. Hinc illa Oratorum apud eundem *f* divisio, ut sint οἱ μὲν παραδειγματώδεις, οἱ δὲ ἐνθυμηματικοί *g*. Exemplis verò gaudenti obducere alius possit, quòd Cæsar Justinianus *h* ait, *Non exemplis, sed legibus, judicandum.*

a *In dialecticis.*
b *Lib. 5. c. 11.*
c *In Apophthegmatis.*
d *Cap. 2. sect. 3.*
e *Sect. 18. qu. 3.*
f *Lib. 1. Rhet. cap. 2. vulgata dist. nat. alias autem cap. 10.*
g *Alii, qui gaudeant exemplis, alii, qui enthymematis.*
h *Lib. 7. Codicis Tit. 45 qui est de sententiis & interlocutionibus omnium judicum, leg. Nemo Iudex.*

VII. DE AMPLIFICATIONE.

ET hæc de argumentatione, quæ docendi gratiâ instituitur. Altera, quâ ad ciendos utimur affectus, amplificatio nominatur. Quæ duplex est: una in augenda oratione, altera in re exaggerandâ consistit. Prioris varii sunt modi. Princeps earum est translatio hypotheseos ad thesin. Quæ si non proponatur nudè, ut fit in epiphonematis, aliisque sententiis generalibus; sed fusè tractetur: digressio dicitur in locum communem. Laxiùs enim theseos & loci nominibus utimur, quàm factum à Theone in Progymnasmatis: ubi duo hæc, cùm aliis modis distinguit, tum eo inprimis, quòd thesis habeat amplificationem rei controversæ; locus verò rei confessæ. Unde locus ab eodem definitur, oratio factum augens, de quo constat, sive delictum sit, sive præclarum facinus.

Vulgò tres statuunt modos amplificandæ orationis, Διαμερισμὸν, seu divisionem, σύγκρισιν, sive comparationem, & ἀντίθεσιν, seu oppositionem. Sed sunt isti quidem ex præcipuis: attamen longè plures esse, ostendimus lib. II. cap. ult. sect. ult.

a *Lib.* 8. *c.* 4. Exaggeratur oratio, juxta Quintilianum *a*, quadrifariam:

b *Cic.Verr.*7. I. Incremento. *ut*; *Facinus* b *est vinciri civem Romanum, scelus verberari, propè parricidium necari; quid dicam in crucem tolli!*

c *Catil.* I. II. Comparatione. ut *c*; *P. Scipio, Pontifex maximus, T. Gracchum mediocriter labefactantem statum Reipub. privatus interfecit: Catilinam, orbem terræ cæde, atque incendiis, vastare cupientem, nos consules perferemus?*

d *Philipp.* I. III. Ratiocinatione de quantitate rei. ut; *Tu* d *istis faucibus, istis lateribus: istâ gladiatoriâ totius corporis firmitate, &c.* Mirum enim quantum vini ab eo in nuptiis Hippiæ exhaustum esse, tacitè colligimus, cùm audimus, illum tantum bibisse, ut istâ gladiatoriâ corporis firmitate vinum omne ferre & concoquere non potuerit.

IV. Congerie. ut pro Ligario; *Quid enim tuus ille, Tubero, destrictus in acie Pharsalicâ gladius agebat, cujus latus mucro ille petebat? quis sensus erat armorum tuorum? quæ tua mens? oculi? manus? ardor animi? quid cupiebas? quid optabas?*

Sed aliis modis etiam exaggerari orationem, indicio erunt, quæ in schematologia dicemus, ubi propriè erit hâc de re agendi locus.

Tota autem amplificandi doctrina, tum ea, quâ oratio augetur, tum qua res exaggerantur, deridicula videbatur Lacedæmoniis; ut qui solâ gaude-

gauderent brevitate. Itaque Agesilaus, Lacedæmoniorum rex, nonnullis oratorem commendantibus, quòd res exiguas mirificè verbis extolleret: At ego, inquit *a*, pessimum eum sutorem arbitror, qui parvis pedibus magnos inducat calceos. Quo nihil dici potuit magis adversans Isocrati, qui Rhetorices esse ajebat, ex parvis facere magna, ex magnis parva. Profectò malè satis de arte suâ meritus est summus rhetor, cùm eam sic descripsit. Talis quidem erat illa Sophistarum, quæ orationis præstigiis judicium corrumpebat. Genuina verò Rhetorice in eo tota est, ut morbo eorum occurrat, quibus, ut fieri amat, res major minórve apparet, quàm fuerit. Vix enim fieri possit, quin, si aliquid semel tantummodo, & brevissimè dicatur, facile aures prætervolet, vel auditum etiam non intelligatur: quod ipsum tamen, si iteretur, fusiusque diducatur, lucem accipiat, & penitissimè animo, affectui, ac memoriæ insideat. Interim, non tantùm in rebus exaggerandis; sed etiam in oratione augendâ, modus teneri debet. Modus autem dicendi esse debet, non qui dicit, sed cui dicitur. Quod ignorant illi, qui ne quid eorum, quæ sciunt, indictum maneat, tempus perire malunt audientibus, quàm particulam orationis suæ: parùm gnari, sic se etiam perdere gratiam eorum, quæ bene dixerant. Et hæc de Confirmatione.

a *Plut. in Lacon.*

VIII. DE CONFUTATIONIS VOCABULO.

CONfutationis nomen quidam deducunt à confundendo. Volunt enim, eo modo venire à *confusum*, quo à *mulsum* est *multare*. Verùm multimodis falluntur. Nam, ut è vett. constat codd., aliud est *multare*, aliud *mulcare*. *Multare* est pœnam pecuniariam alicui irrogare: à *multa*, quod non Latinum, sed Oscum, sive Sabinum esse vocabulum, prodidit Varro in undevigesimo antiquitatum humanarum. Eo significatur *pecunia, quæ à magistratu dicta, ut exigi possit ob peccatum*: ut idem ait lib. IV. de L. L. At *mulcare* est probè aliquem verberibus mollire: unde & *Mulciber* dictus, quòd mulcet, hoc est, molliat ferrum. Ac venit, non à supino *mulsum*, sed præsenti *mulceo*: quomodo à *dulceo*, unde *dulcesco*, est *dulcare*, & *edulcare*; illud semel iterumque usurpavit Sidonius Apollinaris: hoc utitur Cn. Mattius apud Agellium libro quintodecimo cap. vigesimoquinto, & Non. Marcellum in *Edulcare*:

Quapropter edulcare convenit vitam,
Curasq; acerbas sensibus gubernare.

Ac quemadmodum in *multandi*, ita in *confutandi* quoque falluntur vocabulo. Quippe *confuto* non à confundendo est, sed omnino à re coquinariâ originem trahit. Nam solent aquam ferventium ollarum futo compescere, quod idcirco vocabant *futare*, *refutare*, *confutare*. Varro lib. IV. de L. L. *Vas aquarium vocant futum, quo in triclinium adlatam aquam infundebant.* Titinius, vetus Poëta Comicus, in Setinâ *a*:

a *Apud Nonium in* Trua, & Confuto.

Sapientiâ gubernator torquet navem, haut valentiâ.
Coquus magnum aënum, quando fervit, paullâ confutat truâ.

Sententia est, sapientiam res omnes moderari, atque efficere, ut, quæ modum excedunt, in se redeant; quomodo aqua, quæ effervescendo veluti insanit, simulac paullâ refutaveris truâ, quasi in se redit. Nec incommodè transfertur ad argumenta, quibus occurritur. Nam ut frangitur aquæ fervor, usu futi, quo, Varrone teste, frigida infunditur: ita, quamcunque animo ferveat adversarius, ubi in contrarium pauca effudimus, frigida & invalida videntur quæ dixerat. Nempe propemodum similis tralatio est, ac in *diluendi* verbo: quod à vino diluto petitum est. Et hæc de voce. Rem videamus.

IX. DE DIVERSIS CONFUTANDI MODIS.

IN confutatione nihil ferè impugnatum relinquendum est. Varii autem sunt modi diluendi; de quibus Cicero lib. I. de Inventione, autor ad Herenninm lib. II. Quintil. lib. V. cap. XIII. Præcipui verò sunt duo illi, quos Aristoteles commemorat. Nam vel objiciendo aliquid contra argumentum adversarii, argumenti invalentiam, aut adversarii imbelliam (ut cum Agellio loquar) ostendimus: vel adversarii conclusionem contrariâ syllogismi nostri conclusione loco quasi labefacimus, ac de gradu dejicimus: illud Aristoteles ἔνστασιν, hoc ἀντισυλλογισμὸν vocat.

Fit ἔνστασις bifariam: vel id, quod ad probandum adfertur, inficiamur; vel, quod vult adversarius, ex eo consequi negamus. Utrumque modum signat Jul. Severianus: *Proposito eo, quod adversarius dixerit, respondebimus duobus modis: aut non esse id: aut non ideo nos vinci debere.* Ita is locus est emendandus: ubi non in Plantinianâ solùm Fruterii, sed & Parisiensi Pithœi, planè contrario sensu legitur, *aut cum esse id.*

Potentissima autem est illa solvendi ratio, quæ fit κατὰ βίαιον, sive *per inversionem*, quæ & violatio appellatur. Ut, Occidisti, quia adstitisti inter-

interfecto. Imò eo non occidi, quia, si cædem commisissem, conjecissem me in fugam. Simile est, Non est ducenda uxor, quoniam matrimonio adstrictis præciditur lasciviæ & vagi amoris licentia. Imò è contrario ducenda est uxor, ut impudici amores vitentur, ac pudicitia servetur. Itidem, Non ducenda uxor, ne, si liberos amittamus, incidamus in orbitatem, & luctum. Quin propterea ducenda est uxor, ut orbitatem vitemus, propagando genus humanum.

X. QUO ORDINE REFUTANDA SINT ADVERSARII ARGUMENTA.

IN adducendis adversariorum argumentis non uniusmodi semper servatur ordo: eaq; ratio est, cur diversimodè hâc de re præcipiant Rhetores. Nonnulli jubent, quæ leviora videntur, priùs diluere, quò, cognitâ eorum invalentiâ, fidem magis inveniamus, cùm difficiliora refellimus. Nec negari potest, oratores interdum hanc rationem inire; atque ita, postquam in levioribus fidem ademerunt adversario, faciliùs sese insinuare in animos auditorum. Nec dissimile est, quòd, cùm Plato in suis de Rep. libris priùs suasisset communionem bonorum, quæ minùs est absurda: deinde autem docuisset uxorum ac liberorum κοινωνίαν *a*, quæ minùs est probabilis: Aristoteles contrà, neque id minori prudentiâ, in secundo Politicorum, priùs oppugnet communionem uxorum, ut planè ἄτοπον *b*, posteà verò bonorum communionem refellat.

a Communionem.
b Absurdam.

Martianus tamen Capella *c* jubet initium capere à majoribus, atque iis, quæ magis gravant. Et certè facit hoc Cicero in Cluentianâ, atque alibi non raró. Quare, quemadmodum rationes nostræ validissimæ in primori statuendæ sunt acie: ita & expedit interdum, firmissima adversarii argumenta primo adferre loco, ut, ubi ea diluerimus, cætera delicias ac ludos faciamus. Quando verò alterutrum antistet, id prudentiæ est dispicere.

c Lib. 5. cap. de disposit.

Vidimus de ordine argumentorum, quæ diluuntur: At è rationibus, quibus argumenta isthæc refellimus, ea, quæ maximè ad refutandum valent, posteriori loco constituemus, quia crescere, non decrescere, debet oratio.

XI. QUÆ ARGUMENTA SINGULATIM, QUÆ CONJUNCTIM REFUTENTUR: QUOMODO ARGUMENTA ADVERSARII SINT PROPONENDA: ET QUOMODO EA DEBEAMUS DICERE, QUÆ NON LIBENTER AUDIUNTUR.

VIdendum quoque, ad quæ argumenta ſingulatim reſpondendum ſit, & quæ conjunctim ſint tractanda. Nam quoties adverſarius volſellis potius pugnat, quàm gladiis; illa argumenta levia ſimul poterunt dilui. Simul quoque repudianda ſunt, ſi tam fuerint gravia, ut ſingulis immorari cauſſæ non conducat: aut gravi argumento aliud grave opponendum, quod Ariſtoteli ἔνςασιν eſſe dicebamus: Latini videntur id Thuſcum appellâſſe jurgium. Auguſtinus contra Academicos lib. III. cap. IV. *Hoc eſt, inquam, Thuſcum illud jurgium, quod dici ſolet, cùm quæſtioni intentatæ non ejus ſolutio, ſed alterius objectio, videtur mederi, &c.* At quæ ab adverſario conjuncta ſunt, ut, cùm per ſe nihil poſſint, turbâ poſſint, hæc nos ſingula adoriri expedit, ut eorum futiles inanias videant & rideant auditores.

Præterea aliter ab accuſatore firmiſſima defenſoris argumenta adducuntur, aliter infirma, aliter media. Firma ejus argumenta proponit, quaſi cognoverit, audiveritque, illum ita loqui. Infirma, quaſi ſciat, cum dicturum eſſe. Media, quaſi opinetur: quod conjecturæ eſt. Hermogenem vide περὶ μεθόδου δεινότητος. Sed, præter hos tres modos, eſt & quartus, Ciceroni familiaris: qui dicere ſolet, *Roget aliquis, Dicat fortaſſe aliquis.* Atque is modus in argumentis mediis maximè conducit, ob dubitationem: unde & *fortaſſe* addit.

Illud quoque haut prætereundum: quia interdum fit, ut orator de ſe id debeat dicere, quod invidiam creat, aut tædium prolixitate affert, aut quacunque aliâ ratione moleſtiam parit: itemque ut de alio quid loqui neceſſe habeat, quod aut convicium, aut agreſtis eſſe animi indicium videatur: ſatius eſt, ut alium ea loquentem inducat; quomodo & Iſocratem, & Archilochum feciſſe, obſervavit Ariſtoteles *a*. Vide etiam elegantem Plutarchi libellum, Περὶ τοῦ ἑαυτὸν ἐπαινεῖν ἀνεπιφθόνως *b*.

a Lib. 3. Rhet. cap. 17. ex diſt. vul.

Quomodo huic ſe laudaque poſſit citra invidiam.

XII. DE JOCIS.

INterdum quoque ac inprimis, cùm hilaritas benevolentiam conciliat, in dicta & jocos transfundi expedit. His mirum in modum indulſit

dulsit Tullius. Ita orat. pro Quinctio, Sulpicium, & Catonem; pro Cluentio, Sext. Nævium; pro Sext. Roscio, Erucium; pro Roscio Comœdo, Fabricium; atque alibi item alios, contra quos dicit, facetè deridet. Pertinet huc Macrobii locus lib. II. Saturnal. cap. I. *Et jam primum animadverto, duos, quos eloquentissimos antiqua ætas tulit, comicum Plautum, & oratorem Tullium, eos ambos, etiam ad jocorum venustatem, cæteris præstitisse.* Et mox: *Cicero quantum eâ in re voluerit, quis ignorat, qui vel liberti ejus libros, quos is de jocis patroni composuit, quos quidam ipsius putant esse, legere curavit?* Eorundem quoque librorum meminit Fabius lib. VI. cap. III. de risu: *Utinamq;*, inquit, *& libertus ejus Tiro, aut alius, quisquis fuit qui tres hac de re libros edidit, parcius dictorum numero indulsissent, & plus judicii in eligendis, quàm in congerendis studii, adhibuissent! minus objectus calumniantibus foret: qui tamen nunc quoq;, ut in omni ejus ingenio, faciliùs, quid rejici, quàm, quid adjici possit, invenient.*

At si quis naturâ à jocis abhorreat, videndum, ne usu ei veniat id, quod contigit asino Æsopico canem imitanti. Sanè Demosthenem ἀπίθανον ἐν γελοίῳ a, jocandique facultate destitutum fuisse, à nonnullis memoriæ proditum est. Quanquam nec is tantopere, quàm existimant quidam, hujusce Veneris expers fuit: quâ de re vide Dionys. Halicarnass. lib. περὶ τῆς Δημοσθένους δεινότητος. Illud certè Demosthenis non inficetum. Cùm ei objecisset Æschines, quòd in dicendo manum contineret in sinu; venusto ejus sermonem scommate excepit: *Non oportet*, inquiebat, *manum in sinu habentem concionari; verùm manum in sinu habentem legationem obire.* Auro enim corrumpi se passus erat Æschines in legatione suâ ad Philippum. Autores hujusce rei sunt Demosthenes in orat. περὶ παραπρεσβείας, Elias Cretensis in steliteuticam primam Gregorii Nazianzeni, & B. Augustinus lib. II. adversus Cresconium Grammaticum. Nec minùs scitè, cùm Pytheas exprobrâsset, quòd oratio ejus lucernam redoleret; *Scio*, inquiebat, *tibi molestiam creare ardentem lucernam.* Nam Pytheas furti suspectus erat. Meminêre hujusce rei, (quanquam non eodem planè modo referant Demosthenis responsum) Plutarchus, Libanius, Ælianus lib. VII. Var. Hist. cap. VII. & Stobæus serm. XXVI. Idem cùm Demades clamaret, Δημοσθένης ἐμὲ βούλεται διορθοῦν, ἡ ὗς τὴν Ἀθηνᾶν b: respondit: Αὕτη μέντοι πέρυσιν ἡ Ἀθηνᾶ μοιχεύουσα εἰλήφθη c. Allusit autem ad Minervam virginem.

a *Non natum dictis dicendis.*

b *Demosthenes me vult corrigere, sus Minervam.*

c *Atqui Minerva hæc antehac in adulterio fuit deprehensa.*

In

In jocis utile est illud consilium Gorgiæ, ut seria adversarii dicta jocularibus, & jocularia seriis discutiamus. In seriis tamen non nisi maximo cum judicio jocis indulgendum. Neque enim de nihilo est illud Dionysii Halicarnass. in Isocrate: Χαριεντισμὸς γὰρ πᾶς ἐν σπουδῇ καὶ καλῶς γινόμενος, ἄωρον πρᾶγμα, καὶ πολεμιώτατον ἐλέῳ. i. e. *Omnis enim jocosa festivitas in re seria, intempestiva est, & valde repugnat commiserationi.* Etiam in dictis ipsis delectu opus est. Quædam enim ridicularia & jocularia conveniunt ἐλευθέρῳ a, quædam βωμολόχῳ b. Quare videndum, ne, dum consectamur εὐτραπελίαν, sive *urbanitatem*, afferamus σκώμματα φορτικὰ, & ærufcatoribus digna. Est verò urbanitas, ut Aristot. ait lib. II. Rhet. πεπαιδευμένη ὕβρις, i. ita moderata contumelia, ut haut nimis pungat. Contumelia autem est, quia & urbanitas aliquem dolorem inurit, licèt leviter pungat. Hinc Cicero pro Cælio: *Maledictio* (intelligit, quod Græci σκῶμμα vocant) *nihil habet propositi præter contumeliam: quæ si petulantius jactatur, convicium; si facetius, urbanitas nominatur.* Qui parato essent ingenio ad facetias ac dicta, eos ab Atticis, pressiùs eâ voce sumtâ, εὐφυεῖς dictos fuisse, ex Eustathio cognoscimus. Imò & Hesychius eâdem de re: Εὐφυής, inquit, ὁ ἐξ ἑτοίμου λέγων, καὶ σκώπτων. Neque hâc in re falli Grammaticos, docet illud Isocratis in Areopagitico: Καὶ τοὺς εὐτραπέλους δὲ, καὶ σκώπτειν δυναμένους, (οὓς νῦν εὐφυεῖς προσαγορεύουσιν) ἐκεῖνοι δυστυχεῖς ἐνόμιζον. Latinis *dictiosi* appellantur. Varro lib. V. de LL. *Hinc appellatum dictum in mimo, ac dictiosus.* Quo loco, quamvis & alii dicta dicant, mimorum potissimùm meminit, quia hi per proscenium currentes (falluntur, qui in humo ipsâ egisse, indeque *planipedes* dictos putant) obvios quosque liberâ, & lascivâ, quin scurrili etiam dicacitate, lacessebant, unde & jocos mimicos damnat in Oratore Tullius. Plura de jocis vide apud Aristotelem lib. III. Rhet. cap. XVII. & lib. IV. Ethic. Nicom. cap. XIV. Item Ciceronem lib. II. de Orat. Fabium lib. VI. cap. IV. Macrobium lib. II. Saturn. cap. II. ac denique Athenæum in XIV.

a *Libero homini.*
b *Scurræ, sive ei, qui fana ventris causâ circuit. ut aptè Græcam vocem expressit Plautus Rudente act. I. sc. 2.*
c *Ac homines facetos, & ad irridendum faciles ac promtos, quos nunc* Εὐφυεῖς *appellant, illi* δυστυχεῖς, *calamitosos vocabant.*

CAP.

CAP. VI.

De Epilogo.

Peroratio est artificiosus orationis totius exitus.
Partes ejus sunt duæ; enumeratio, & affectus.
Enumeratio præcipua repetit argumenta. Ea raro adhibetur in demonstrativo; sæpius in deliberativo; usitatissima est in juridiciali: in quo ipso frequentiùs hâc utitur accusator, quam reus. Cumprimis autem usurpat, cùm auditorum memoria periclitatur ob orationis longitudinem, vel cùm argumenta conglobata pondus sunt additura orationi.
Affectus hoc loco vehementiores esse convenit.
Virtutes epilogi duæ sunt; brevitas, & acrimonia.

I. DE EPILOGI VOCE, AC DEFINITIONE.

DEvenimus ad postremam orationis partem, quam Græci apposité vocant ἐπίλογον: quia ἐπιλέγειν iis est aliquid expositis addere, fusiusque omnibus commemoratis, illa breviter complecti. Nempe ἐπίλογος, dicitur, ut ἐπίμετρον, ἐπίκυκλος, ἐπῳδὸς, & similia. Ex Hermogenis libro περὶ μεθόδου δεινότητος discere est, partem hanc etiam vocitatam esse ἐπάνοδον, quia, qui refert capita, de quibus se acturum promiserat, is ad principium revertitur. Nec defuêre, qui nuncuparent ἐπιφώνημα, quòd existimarent, eam habere se haut aliter atque tragemata in conviviis. Sed horum opinionem meritò refutat Dionysius Halicarnass. ἐν τέχνῃ, quo loco præcipit περὶ τῶν ἐν μελέταις ἀτεχνίας a. Latini appellant *perorationem*: quomodo Tullius lib. IV. Tusc. Quæst. ait: *Et quoniam multa dixi, est mihi perorandum.* Item pro Quinctio: *Mihi perdifficile esse, contra tales oratores, non modo tantam caussam perorare, sed omnino verbum facere ullum.* Quanquam hic *perorandi* voce de totâ oratione utatur. Uti & facit Appulejus in Apologiâ, cum, irridens privignum, ait: *Qui potuit perorare, poterit exorare.* Quidam hanc partem etiam, ut Fabius b monet, *cumulum*. & *conclusionem*, vocant.

a *Quomodo violetur meditationis artificium.*

b *Lib. 6. cap. 1.*

a In prologomenis.

b Oratio probationibus antè dictis superaddita, congeriem rerum, morum, & affectuum exhibens.

Definitur epilogus ab Aphthonii scholiaste *a*, λόγος *b* ἐπὶ προσφερομέναις τῆς ἀποδείξεσιν ἐπαγόμενος, ἀθροισμὸν πραγμάτων, καὶ ἠθῶν, καὶ παθῶν, παρέχων. Nempe epilogi est, artificiosè universam claudere orationem. Nempe epilogi est, artificiosè universam claudere orationem. Universam dico quia, ut scripsit Martianus Capella, non solùm totam orationem peroratione terminamus; sed eâ quoque utimur in exordio, & narratione, aliisque orationis membris, antequam ad partem aliam transeamus.

II. DE EPILOGI OFFICIIS, AC INPRIMIS DE ENUMERATIONE POTISSIMORUM CAPITUM.

c Lib. 3. Rhet. cap. ult.

EPilogorum apud Aristotelem *c* quatuor recensentur officia.

Primum est, conciliare sibi auditorem, & avertere ejus animum ab adversario.

Alterum est, amplificare, vel extenuare.

Tertium, impellere animum ad affectum.

Quartum, renovare memoriam brevi repetitione.

Præcipua autem munera sunt duo postrema; puta ἀνακεφαλαίωσις, (quæ Aristoteli ἀνάμνησις,) & παθοποιία. Quid sit ἀνακεφαλαίωσις, tum Quintilianus indicat, qui de peroratione agens ἀνακεφαλαιοῦν vertit *decurrere per capita*, tum Laur. Valla, qui ἀνακεφαλαίωσιν lib. II. adversus Facium *recapitulationem* transtulit. Et sanè non esse hanc vocem nuperam, argumento est, quod eâ jam olim usus sit antiquus Irenæi interpres lib. IV. cap. II. & lib. V. cap. XVI. Repetitur ea pars præcisè, ac breviter, potissima argumenta, ut frequentata & conglobata magis moveant. Adhibenda autem in hac re varietas, ne auditores de sua putent ambigi memoria; ideoque nec multa enucleabimus, aut partes partium retexemus; sed (quod Græcâ voce monemus) summa rerum capita solùm perstringemus. Aristoteles quatuor modos assignat, quibus varietur conclusio: nempe per ironiam, per interrogationem, per collationem, & per naturalem simplicemque enumerationem.

Raro autem hac enumeratione in deliberativo utimur, eo quòd non soleat id genus controversiis multis implicari. Rarius etiam in demonstrativo usurpatur, quia hîc maximâ ex parte nullus est adversarius. Potissimus ejus usus in judiciali: non tamen parilis est ratio accusatoris ac rei. Magis enim accusatori convenit, cujus argumenta condensata

magis

magis fiunt aculeata: minùs autem conducit reo, quia cùm ejus sit solvere argumenta, quibus adversarius crimen intendebat; omnino metuendum est, ne, si ea, quæ responsa sunt, ad pauca revocare velit, aut minùs solidè cogatur respondere aut subtiliùs dicere. Utitur tamen Appulejus in epilogo Apologiæ: ubi argumentis singulis, licèt plusculis, ut brevissimè, ita acutissimè occurrit.

III. DE AFFECTIBUS IN EPILOGO MOVENDIS.

ΠΑΘΟΠΟΙΐΑ affectus concitat. Sed variant hi pro caussæ diversitate. In demonstrativo, si quis laudandus, excitari debebit amor, admiratio, æmulatio. Sin vituperandus, cieri debet odium, invidia, contemtus. In deliberativo, tum spes cietur explendæ cupiditatis, aut ulciscendæ injuriæ; tum timor injicitur ex periculi magnitudine. In genere juridiciali omnia concurrunt, amor, odium, invidia: sed inprimis indignatio, & conquestio; adeò quidem, ut vulgò horum duorum solùm meminerint. Itaque & Cicero libro primo de Inventione, cæteris affectibus supersessis, indignationis quindecim, conquestionis sexdecim locos adfert.

Magni autem artificii est, affectus concitare; contrà quàm putant quidam inepti oratores, qui oratione non misericordiam rei, sed sui excitant. Catulus certè, cùm orator quidem putaret, se auditorem ad misericordiam compulisse, eoq; rogâsset, an non misericordiam movisse videretur; *Ac magnam quidem*, inquit: *neminem enim puto esse tam durum, cui non oratio tua miseranda visa sit.* Autor Cicero in secundo de Oratore.

IV. DE VIRTUTIBUS EPILOGI.

EPilogi virtus est, ut sit brevis, & acris: inprimis apud judicem.

Brevis hic sit, ne morâ resideat indignatio erga adversarium, aut imminuatur commiseratio erga reum. Nam, ut dicebat Apollonius Rhetor, a οὐδὲν θᾶσσον ξηραίνεται δάκρυα. Quod partim indè est, quia lachrymæ sint falsæ, cujusmodi calida sunt: partim quia aliena mala non altè adeò in pectus descendunt, ut diu durent. Nam quisque se maximè amat. Ideoque optandum inprimis, ut judex, vel irâ inflammatus, vel commiseratione affectus, properet ad ferendam sententiam.

a *Nihil lachrymâ citius arescit.*

At acris esse epilogus debet, ut relinquat aculeos in animis auditorum. Multùm hâc re valuisse Ciceronem, ac inprimis, si opus esset mi-

fericordiâ, argumento eſt, quòd, ſi is affectus ciendus foret, Ciceroni ab aliis peroratio relinqui ſolet. Ita enim de ſe ait in Oratore: *Quid ego de miſerationibus loquar? quibus eo ſum uſus pluribus, quod etiamſi plures dicebamus, perorationem tamen mihi omnes relinquebant, in quâ ut viderer excellere, non ingenio, ſed dolore aſſequebar.*

V. DE VOCE, QUA ORATIONEM ESSE FINITAM INDICABANT: ET DE ALIIS, QUÆ POST HABITAS ORATIONES FIERI OLIM SOLENT.

ORatione finitâ, orator, ſi poſt ſe neminem ſperaret dicturum, ſubjiciebat, *Dixi*; quâ voce cauſſa tota velut obſignabatur. Unde Sophocles Electra, Εἴρηκα μὲν νῦν ταῦτα· *Dixi nunc quidem iſta,*
a Act. 1. ſc. 3. quæ puta propoſueram. Neque aliter Terentius Phormione *a*, *Dixi, Phormio.* Vulgò autem hoc vocabulo etiam terminant panegyricas, aliaſque declamationes; ſed præter veterum conſuetudinem, qui eam tantùm adhibuiſſe videntur in cauſſis forenſibus. Quin nec in omnibus orationibus forenſibus id fiebat; ſed in poſtremâ duntaxat, cùm neminem præterea dicturum crederent, ac judicibus tantummodo danda eſſet ſententia. Monuit id quoque Polletus cap. XII. lib. 1. de hiſtoria fori Romani. Eſtque hanc rem confirmare Luciani dialogo, in quo de præſtantia rerum geſtarum Hannibal, Alexander, & Scipio, apud Minoëm contendunt. Neque enim Hannibal, qui primus cauſſam dicit, claudit hac voce orationem; ſed Alexander, qui ſecundus eſt, ac neminem alium poſt ſe dicturum putabat. Idem quoque comprobant orationes adverſariæ in Bis accuſato. Neque obſtat, quòd Rhetorice, quæ accuſat Syrum, hoc eſt, Lucianum, (nam is Samoſatæ, Syriæ Comagenæ ſeu Euphratenſis civitate, erat natus) orationem ſuam voce
b Dixi. εἴρηκα *b* concludebat. Nam ſperabat Rhetorice, non datum iri Syro reſpondendi locum: quod ipſa à Diis petierat, ſed neutiquam impetravit. Non tamen orator ſolùm hac voce utebatur: verùm &, habitâ ab utraque parte oratione, per prætorem pronunciari ſolet, *Dixerunt*, quâ voce auditâ, in conſilium mittebantur Judices, hoc eſt, ad ſententiam ferendam dimittebantur.

Ac in divinationibus quidem, & cauſſis majoribus, univerſi judices in ciſtam tabulas ſuas ſimul conjiciebant; quibus inſculptæ erant litteræ, A. abſolutionis, C. condemnationis, N. L. ampliationis. Significabant

bant enim hæ literæ, *non liquere*. Testis Asconius Pedianus. Non tamen existimandum est, has solùm literas fuisse tabulis inscriptas. Nam multo fuisse plures, ex Cicerone, ac Cæsare, ostendit Hottomannus lib. 1. Observ. Juris cap. XI. Apud Græcos verò, Judices absoluturi reum albos integrosque in urnam calculos injiciebant; condemnaturi autem nigros, ac perforatos; quemadmodum tradit Ulpianus in Demosth. Quòd si paria essent suffragia, reus absolvebatur: qui mos non Athenis modò, sed Romæ etiam obtinuit. Auctor Plutarchus in Mario, & Aristophanis scholiastes in Ranas.

Oratores & caussidici, qui caussam vicerant, id palmâ ante fores suspensâ indicabant: ut testatur Lucianus ῥητόρων διδασκάλῳ· Φοίνικες α δ', inquit, ἐπὶ τῇ θύρᾳ χλωροὶ ἐστεφανωμένοι. Quam consuetudinem etiam tangunt Juvenalis, Martialis, Ausonius, alii.

a Fores autem viridi coronata sunt palmâ.

PARS ALTERA LIBRI TERTII.

SIVE

CAP. VII.

De Speciali tum Inventione tum Dispositione.

HActenus generatim egimus de inventionis & dispositionis doctrinâ. Sed præterea danda est opera, ut eam sciamus specialibus accommodare materiis. Hoc est, ut in consolatione, commendatione, gratulatione, hortatione, & similibus, tum argumenta eorum propria cognoscamus, tum quem ordinem natura, & usus, probare inprimis videantur.

Nec propterea existimandum est, posse hoc argumentum plenè planeq; explicari artis præceptis. Viam illa muniunt ingeniis, non rem totam decidunt, ac determinant. Quippe, circumstantiâ mutatâ, variat hoc artificium: imo, etiam non mutatâ, alia atque alia tractandi ratio occurrit. Multa igitur à rhetore omittuntur, quæ per se vident homines prudentes. Interim ad eam prudentiam comparandam, atque etiam augendam, plurimùm illud confert, si præstantium scriptorum orationes atq; epistolæ retexantur, inq; resolutionis artificio spectetur, cur hic aliter, quàm ille, argumentum idem vel simile tractârit. Hac ratione consequimur, ut faciliùs videamus, quæ via ac ratio præsenti conveniat tempori.

I. DE RATIONE ACCOMMODANDI ILLA AD QUAMLIBET MATERIEM, QUÆ GENERATIM HACTENUS DIXIMUS.

POstquam de tribus caussarum generibus, & affectibus, ac moribus, item de partibus orationis, universè dictum est: sequitur, ut nunc videamus, quomodo, quæ generatim explicuimus, sigillatim cuivis argumento accommodentur. Multiplex enim est orationum atque epistolarum materies: & pro ejus varietate variat tractandi ratio. Incerto auctori de typis epistolarum, qui Græcè ab Aldo editus, postcaque ab Achille Statio Lusitano Latinè redditus *a* est, epistolarum formæ minimùm sunt viginti; nimirum amatoria, sive conciliatoria, commendatoria, expostulatoria, exprobratoria, consolatoria, increpatoria, monitoria, comminatoria, reprehensoria, laudatoria, suasoria, deprecatoria; percontatoria, responsoria, allegorica, caussatoria, incusatoria, congratulatoria, ironica seu simulatoria, gratiarum agens. Et cùm formas tam multas adferat, fore tamen idem agnoscit, ut plures superaddant anni sequentes, atque ipsa ætas, quæ bonarum artium felicissima est inventrix. Nec propterea de omnibus hisce; sed de præcipuis tantùm affectuosarum orationum vel epistolarum generibus, agere nunc animus est. Nam ut in aliis artibus, ita hîc quoque difficillima tantùm tradi necesse est; quibus cognitis, non operosum erit de cæteris statuere.

a *Edidit Lovanii Bartholomæus Gravius An.* 1551.

Cùm autem orationes affectuosæ haut nudo constent affectu; sed argumenta quoque admisceant, quorum respectu pertinent ad aliquod è tribus caussarum generibus, uti diximus lib. I. cap. III. & IV. visum primò agere de iis, quæ referuntur ad genus deliberativum; cujusmodi sunt monitoria, adhortatoria, consolatoria, petitoria, commendatitia, & conciliatoria. Nam qui monet, vel adhortatur, suadet id cujus monet, & ad quod adhortatur. Scio, esse virum eruditum, qui hanc flagellet sententiam; sed ei, tanquam murum Semiramidis, oppono Isocrateum isthoc ad Demonicum: Διόπερ ἡμεῖς οὐ παράκλησιν εὑρόντες, ἀλλὰ παραίνεσιν γράψαντες, μέλλομέν σοι συμβουλεύειν, ὧν χρὴ τοὺς νεωτέρους ὀρέγεσθαι &c. *Quare nos, non hortatione arrepta, sed conscripta admonitione, tibi consiliarii sumus, quæ adolescentes debeant expetere* &c. Sic enim capiendus is locus: etsi aliter aliquanto eum ceperint, & Budæus, & H. Stephanus, & alii; qui tamen ipsi nec inter se conveniant.

ant. Itidem qui consolatur, suadet, ne quis lugeat omnino, aut ne tantopere: rem quoque suadet, qui petit: item qui commendat, cùm hic pro alio petat. Neque obstat, quòd commendaturia quoque laudet eum, quem commendat. Siquidem laus ea refertur ad suasionem rei, quam ostendit esse honestam, utilem, facilem. Quomodo & objurgatio ferè ideo fit, ut quis consilio nostro utens rectè instituat vitæ rationem. Unde & ea hujus quodammodo est loci. Itidem in conciliatoriâ quispiam suadet amorem sui. Quæ cùm ita sint, de hisce omnibus singulatim eo, quo proposuimus, ordine, proximè suscipienda est tractatio.

II. DE MONITIONE.

Monitoria est duplex. nam vel simplex est, vel admiscet objurgationem. Simplex docet simpliciter, quod sit cujuspiam munus: ut apud Sallustium oratio Micipsæ moribundi ad Jugurtham: unde huic generi maximè conveniunt γνῶμαι. In objurgatoriâ verò (ut Themistii a verbis utar) μιμητέον ἡμῖν τοὺς σοφωτέρους τῶν ἰατρῶν, οἳ τὰ πικρότερα τῶν φαρμάκων, μέλιτι τὴν κύλικα περιχρίσαντες, πίνειν διδόασι· *imitandi sunt nobis sapientiores medici, qui pharmaca amariora, melle circumlito poculo, bibenda præbent.* Itaque in eâ primo, & inprimis, benevolentiam amoremque conciliabimus, ne non tam admonere, quàm sugillare, ac bilis quasi vomicam velle in alium evomere, credamur. Observat hoc Chremes Terentianus b.

a Προτρεπτικῷ Νικομηδεῦσιν εἰς φιλοσοφίαν.

b *Heautont. act.1. sc.1.*

Quanquam hæc inter nos nuper notitia admodum est:
Inde adeo quòd agrum in proximo hic mercatus es:
Nec rei fere sane amplius quicquam fuit:
Tamen vel virtus tua me, vel vicinitas,
(Quod ego in propinquâ parte amicitiæ puto)
Facit, ut te audacter moneam, & familiariter.

Ubi verò hanc benevolentiæ partem abunde nobis exsecuti videbimur; in eo omnes erimus, ut rei commissæ odium concitemus, ac dolorem gignamus ob rem patratam: ac, quò alter magis abstineat inposterum, ob oculos ei ponemus ignominiam, pericula, pœnas, & alia, quæ metum incutere, ac detertere à peccando solent. Hoc pacto consequemur, ut videamur, non hominem odisse, sed vitium.

Addam & alteram monendi orationem iisdem objurgationi conjunctam. Primùm, ne, quem monemus, existimet, se posse nobis persuadere, nihil à se mali esse commissum, paucis ostendemus, nos rem omnem probè

probè nosse. Tum dicemus, nostri muneris esse eum sui officii admonere, sive ob sanguinis conjunctionem, sive ob amicitiam, vel aliam ob caussam. Hinc pleniùs rem omnem narrabimus, ac inprimis ea referemus, quæ fœditatem facti arguent. Mox quæremus, an cùm ista committeret, nullam habuerit rationem generis, dignitatis, ætatis; nihilne de salute suâ cogitârit? Atque hæc ita instituemus, ut non gignamus desperationem; sed dolorem cieamus, pudoremque incutiamus: eoque omnia ita temperanda erunt, ut à paterno, vel fraterno animo, profecta esse videantur. Postremò non à vitio modò deterrebimus; sed etiam adhortabimur ad bene vivendum. Plurimùm enim monitio, & hortatio, concurrunt. Quomodo hortatio institui debeat, videre erit ex iis, quæ mox subjiciam. Quæ verò ad objurgationem pertinent, quam monitioni sæpius conjungi diximus, plenius cognoscere erit ex illis, quæ inferius afferemus de materiis, quæ ad genus juridiciale referuntur. Interim monitionis exempla aliqua si voles, vide Cicer. lib. x. epist. VI. quâ monet Plancum, ne in pactione potiùs, quàm armis, pacem quærat: Plinium lib. III. epist. III. qua Corelliam Hispullam commonet, ut filium tradat rhetori excolendum: & lib. VII. epist. I. ad Restitutum, quem monet, ut patienter resistat morbo: lib. VIII. epist. ult. quâ Maximum monet, quomodo administrare debeat Achajam.

III. DE ADHORTATIONE.

a *In Hec. act. I. sc. I.*

HOrtatio differt à monitione, quia, ut Donatus *a* ait, *monemus consilio, hortamur impulsu.*

Ac hortationis quidem uti duo sunt potissima argumenta ἀξιῶματα, utilitas, sed honesta, & necessitas, sed facilis: ita ejusdem, ratione affectuum, sunt quatuor præcipuæ partes. Nam,

I. Amorem exercitat rei, ad quam inflammat; quod fit, ostendendo eam esse piam, utilem, gloriosam, planè dignam hujusce modi, sive adolescentis, sive viri, indole, genere, ætate &c. Itaque hoc loco personæ quoque laus admiscetur; in quâ sedulò spectandum τὸ ἠθικόν. Nam apertiùs extollendi adolescentes; tectiùs, qui firmatæ sunt ætatis: quippe majus apud hos periculum est, ne supparasitari, ac (ludere in his liceat) de Placentinorum magis, quàm Veronensium genere videamur.

II. Amo-

II. Amorem quoque, ac misericordiam excitat personæ; pro quâ res suscipienda est: aut odium ejus, contra quem suscipi debet.

III. Æmulationem gignit. Quod fit bifariam. Nam & aliorum nos excitat industria, & animos addit ignavia.

IV. Spem præmiorum proponit, quæ quempiam manent, si rem aggrediatur: ac metum injicit contrariorum, quæ impendent, si negotio supersedeat.

Epilogus ab obtestatione peti solet.

Vide apud Sallustium orationem Catilinæ, quâ participes conjurationis; it. m illam, quâ milites adhortatur. Adhæc quâ C. Memmius hortatur Quirites ad ulciscendum Jugurtham, & sceleris socios. Apud Livium quoque exemplorum est abunde. Ut lib. VII. illa P. Decii, tribuni militum, suos ad erumpendum concitantis. Quo ipso libro habemus orationem M. Valerii Corvini dictatoris, milites seditiosos dehortantis à pugna adversus patriam. Libro item XXI. exstant orationes tum P. Scipionis, tum Annibalis, quibus suos uterque inflammat ad pugnam. Et libro XXIV. oratio L. Pinarii, præfecti Ennæ præsidii Romani, suorum animos ad hostes postero die invadendos comparantis. Etiam apud Curtium legere est hortatorias Alexandri ad milites. Apud Tacitum in vitâ Agricolæ sunt orationes tum Galgaci, tum ipsius Agricolæ; quibus itidem ad pugnam suos incendunt. Plurimas etiam omnis penè generis hortatorias collegit H. Stephanus eo volumine, quo conciones complexus est ex Græcis Latinisque historicis excerptas.

Quòd si exempla ex epistolis voles, adi Tullium lib. X. epist. V. X. XII. XIII. XIV. XIX. XX. quibus Planco animum addit ad juvandam Remp. & exstinguendas belli reliquias. Et ad Quinctum Fr. lib. I. epist. I. multa sunt hortatoria, inprimis ut iræ moderetur. Etiam vide Nazianzeni epist. LXI. quâ egregiè faces, stimulosque Eudoxio Rhetori subdit ad philosophiam Christianam & contemtum rerum hujus mundi. Item ep. LXXI. quâ Postumianum cohortatur, ut inter episcopos concordiam reducat: & epist. LXXXI. qua ad patientiam animat Theodorum, Tyanensem episcopum. Item Chrysostomi epist. IV. & V. quæ ad Theodorum lapsum. Item adi Hieronymi exhortatoriam ad Heliodorum, & Sidonii epist. VI. quâ adhortatur virum nobilem à vitâ umbratili & rusticâ ad capessendam Remp. Suntq; similes magno numero, quas idcirco longum esset referre.

IV. DE CONSOLATIONE.

Consolationis series ex tribus temporibus plurimùm constat. Ex præterito, ut, *Nunciatum mihi est de obitu conjugis tuæ.* Ex præsenti, *Quam rem pro eo ac debeo, graviter molesteq; fero.* Ex futuro, *Tu fac animo forti sis ac magno, ut intelligamus, te adversam etiam ferre posse fortunam.*

Sed non omnis consolatio uno modo contexitur. Nempe quia alia recta est, alia obliqua. Recta statim aperteque proponit argumenta, quibus dolorem abstergeat, ὥσπερ [a] κρατὴρ τ̃ Ἑλένης τοῖς Αἰγυπτίοις φαρμάκοις, ut ait Philostratus. Obliqua cuniculis quibusdam hoc ipsum agit. Utendum autem κρύπτειν [b], tum si recens sit dolor, ac proinde vehementior quàm ut admittat medicinam: tum quando quis videri vult animo fortiori, quàm ut egeat consolatione. Prius si fiat, antequam argumenta adferamus, dolorem nostrum aperiemus, rei atrocitatem augebimus, nosque parùm idoneos dicemus ad consolandum. Sin posterius contingat, in ipso ingressu gratulabimur de fortitudine. Hinc verò in utroque genere tanquam in aciem adducemus copias nostras, quò velut collatis signis cum doloris affectu depugnent. Argumenta ea adduximus lib. I. cap. IV. sect. III. Ordo verò hic non incommodus erit. Primò ostendemus, illud, ob quod magnopere dolemus, non esse tantum malum, quàm credimus: imò malum non esse, aut quod mali inest, bono ejusdem compensari. Deinde accedimus ad conditionem tum vitæ communis, quæ multis est malis obnoxia: tum ejus, ad quem scribimus; ubi in considerationem veniunt genus, doctrina, virtus, res gestæ. Denique dicimus, stulti esse, animum angere frustra: mœrorem autem ejusmodi esse, ut non corrigat rem; sed malum, si quod est, augeat. Vide, præter Senecam & Epictetum, etiam Nazianzenum eleganti ad Timotheum epistolâ, numero CLXXXIX. & Basilium, Consolatione in adversis, incerto, sed antiquo interprete [c]. Adhæc Boëthium de consolatione philosophiæ, & Joannem Gersonem de consolatione theologiæ. Item Petrarchæ dialogos sex de contemtu mundi, ac Budæi totidem libros de contemtu rerum fortuitarum. Et quis commemoret universos, qui hoc argumentum tractârunt?

a *Tanquam Helenæ crater Ægyptiis imbutus pharmacis.*

b *Occultatione.*

c *Tom. 3. edit. Paris.*

Sed quæ generatim dici solent, plurimum lucis accipient, si ad varia consolationis genera accommodentur. Nam variat ea pro naturâ doloris; qui ferè oritur vel ex obitu alicujus, vel ex amissione valetudinis, aut patriæ, aut opum vel honorum.

Cujus-

Cujusmodi argumentis ſolemur dolorem ex morte alicujus ſuſceptum, paucis innuit Petronius in Satyrico: *Cœpit hortari lugentem, ne perſeveraret in dolore ſupervacuo, & nihil profuturo gemitu pectus diduceret: omnium eundem exitum eſſe: ſed & idem domicilium: & cætera, quibus exulceratæ mentes ad ſanitatem revocantur.* Sed quia Petronius ſatis his verbis indicat, & alia eſſe, quæ hic prætereantur, paulò pleniùs de re totâ agemus.

Primùm teſtabimur dolorem noſtrum: quæ res benevolentiam gignit, fidemque conciliat: imò & per ſe dolorem levat, quia, ut poëta *a* ait, --- *Levius communia tangunt.*

a Claudianus lib. 3. de raptu Proſerpinæ verſ. 197.

Hinc dicemus, moderandum eſſe dolorem, ſive is oriatur indè, quia aliquis mortem eſſe malam putet, ſive quia malè eſſe mortuo credat, ſive quia exiſtimet, ſibi nunc malè futurum.

Nam in morte nihil eſſe mali, imò finem eſſe malorum, & tranſitum ad vitam meliorem. Ac proinde non perire aliquem, ſed præire ad loca lætiora. Imò vitam, quam degimus, mortem potiùs eſſe: ac tum demum nos vivere, cùm deſinimus vivere.

Nec mortuum ipſum lugeri oportere, quandoquidem curſum ille ſuum in ſtadio cucurrit, & jam βραβεῖον exſpectet: ſuam etiam perſonam in hoc orbis theatro optimè ſuſtinuit, ac abundè ſibi gloriæ paravit. Eoque inſtar eorum, qui in ſcena partes ſuas peregêre, veſtem ſuam exuere debuiſſe, ac domum commeare; idque eò lubentiùs, quia non vilia, ut illi, ſed cœleſtia habitacula peteret. Nec eſſe, quòd quis majorem honoris, vel plurium commodorum ſpem obtendat. Multos enim diutius vivendo ex felicibus reddi miſeros; dum vel ſuorum, vel patriæ etiam calamitates, intueri coràm coguntur, vel in cæcitatem, egeſtatem, aliáve incidunt mala. Defunctum ab his periculis liberum apud beatos beatam degere vitam, atque ex ſereno puroque videre jam, imò ridere, turbida hæc noſtra: turpe fore, ſi hanc ei ſortem invideamus: ſtultum, ſi ob eam doleamus: nec enim tam mortui conditionem eſſe lugendam, quàm noſtram.

Sin hoc urat, quòd iis orbati ſumus commodis, quæ ex vivo percipere ſoleamus, jam dicemus, non ex alterius, ſed noſtri amore hunc dolorem proficiſci. Nec quòd fraudati iis bonis ſumus, nimis animum urere debere. Nam ſummum illud fatum diſponere fata mortalium: nec providentiam divinam quicquam, niſi providè agere. Rectiùs ſapientiam divinam ſcire, quid nobis expediat, quàm nos inſipientes. Meliùs cœleſtem patrem velle filiis ſuis, quàm terrenos tantâ

maliriâ infectos. Summum bonum nihil facere nisi bene. Μηδὲν *a* ἄλογον παρὰ τοῦ Λόγου τῶν ἡμετέρων, κἂν ἡμῖν οὕτω φαίνηται· ut ad Philagrium *b* scribit Nazianzenus.

Quòd si is, qui amissus est, filius sit; addemus, eum non donatum, sed divinitus commodatum fuisse. Præterea memorabimus plurimos viros præstantes, qui liberos summæ spei, vel etiam gloriâ jam florentes extulerint, ac mortes eorum magnâ animi tulerint constantiâ.

Cujuscunque verò conditionis fuerit defunctus; ob oculos ponemus communem hominum sortem. In mœrore peccari eo, quia unusquisque se tantùm cogitet, & suos. At omnibus eundum esse.

Quò pius c Æneas, quo Tullus dives, & Ancus.

Itaque Homerum *d* rectè homines comparare foliis, quæ nascuntur, & cadunt. Similiter enim homines nasci, & denasci.

Propterea non debere nos angi, ubi nihil proficimus. Quin mœrore malum aggravari. Apud *e* Thraces, aliasque gentes barbaras, luctuosa esse puerperia, ac recèns natum parentis fletu excipi: contra læta esse funera, ita ut mortuos cantibus ac tripudio prosequantur. Nec aliunde hæc provenire, quàm quia persuasum habeant, nihil esse hâc vitâ infelicius, mortemque esse miseriarum finem. Fœdum fore, si hac parte superemur à barbaris. Si non ea nobis animi vires, ut similiter possimus alteri gratulari, ac nobis gaudere: ac saltem querimoniam abesse, & luctum poni oportere. Non fore hoc difficile, si eos imitemur, qui titionem è foco tollere parant. Nec enim hi eâ illum parte apprehendunt, quâ manus ureret; sed quâ ignem nondum concepit. Similiter nos casus istos animo concipere oportere, non quâ parte nos urant, sed quâ solatium præbent. Plura hujus generis haurire licebit ex theologorum & philosophorum scriptis. Vide & Ciceronem lib. v. epist. xvi. quâ Titium consolatur mœrentem ob filii obitum. Item eodem libro, epistolam xiv. quæ Lucceji est Ciceronem solantis. Præter quas & aliæ sunt similes. Ut mittam supposititium illud opus de Consolatione. Apud Plinium etiam aliquæ hujus generis epistolæ sunt. Item apud Julianum Imp. illa, quâ Amerium de obitu conjugis solatur exemplo Darii. Sed gentiles mitto. Longè enim fortiùs hoc argumentum tractant Christiani doctores. Ex quibus vide B. Cyprianum, libro de mortalitate sive peste. Adi & B. Basilii epist. LXII. ad Ecclesiam Neocæsariensem, defuncto ejus Episcopo: CLXXXVI. ad uxorem Arinthæi Prætoris, erepto marito: item CLXXXIII. & proximam ad Nectarium, atque ejus uxorem, filium lugentes: CCI. ad quendam, qui

a Filius Dei, qui est Ratio æterna, nihil repugnans in rebus nostris facit: utcunque nobis aliter videatur.
b *Epist.* 69.
c *Horat. od.* 7. *lib.* 4.
d *Il. Z. vers.* 146. *& seq.*
e *Herodotus lib.* 5. *& ex eo Stobæus serm.* 119. *Archias* Ἀνθολογίας *lib.* 1. *Mela lib.* 2. *c.* 2. *Val. Max. lib.* 2. *cap.* 6. *Fab. lib.* 5. *cap.* 1. *Solinus vulgò cap.* 15. *al.* 16. *Sed secundum Salmasianam edit. cap* 10. *Zenobius proverbio* Νόμος καὶ χώρα.

qui filium scholasticum amiserat: CCII. ad uxorem Anthæi: & alias: B. Nazianzeni epist. XXXVII. cum mœstus esset ob fratris sui, S. Basilii, obitum: item CXV. ad eundem: & XCV. ad Nyssenum: & CLXXX. ad Sannabadaenses monachos: & CCII. ad Theclam, cùm obiisset sacerdos. Item luculentam Nysseni orationem de mortuis, quâ ostendit, non esse lugendos, qui in fide obdormierunt: B. Ambrosium lib. II. epistol. VIII. ad Faustinum, cùm germanæ obitum doleret: Chrysostomi egregiam illam epistolam, quâ juniorem viduam de morte mariti solatur: B. Hieronymum epist. ad Heliodorum monachum, & episcopum, cùm obiisset Nepotianus, sororis filius, monachus & presbyter: item ad Pammachium, cùm uxorem Paullinam lugeret: ad Theodoram Hispanam, cùm maritus ejus, Lucinius Bæticus, obiisset. Et quis omnes enumeret? E junioribus juvabit Nicolaus Leonicus Thomæus elegantissimo dialogo, qui inscribitur Sannurus sive de compescendo luctu: Petrus Bembus epistola priori ad Vincentium Quirinum, quæ est lib. III. epistolarum: Jacobus Sadoletus consolatione in morte amici ad Camerarium episcopum: pluresque alii.

Cæcos, item surdos, aut mutos, solabimur hoc pacto. Primùm caussas adferemus, cur Deus homini concesserit oculos, aures, loquelam; & quàm pauci iis rectè utantur, exponemus; ita ut veriùs penè hæc sint luxuriei aliorumque vitiorum instrumenta. Cæcos non videre colorum discrimina: sed nec fore istis oculos impuri amoris duces. Surdos sonorum differentiam nescire; sed neque tot fœda audire, quibus omnia nunc personant. Bona quidem aliqua iis sensibus adferri: sed absentiam eorum posse aliis sensibus suppleri. Nec tanti esse incommoda, quæ defectus illi secum trahant: quia non careant voluptate animi, nec inepti sint ad bene merendum de suis, aut publico. Quod multorum adstruitur exemplis. Imò plurimos sponte etiam vel oculis se orbâsse, vel ab hominum sermone ac consortio separâsse, ut meliùs contemplationi vacarent, ac minùs inquinarentur sordibus hominum impurorum, quibus omnia scatent. Ab hisce communibus argumentis veniendum ad propria. Ea petuntur ab illius, quem solamur, ingenio, doctrinâ, virtute. Etiam hic locum habent, quæ universè à philosophis disseruntur de patientia ac constantia. Vide B. Hieronymi epistolas duas, quibus Abigaum, presbyterum Hispanum, & Castrutium de cæcitate consolatur. Item quæ de eâ diximus lib. I. c. V. sect. XX.

Similiter agendum, si quis laboret calculo, podagrâ; aut si morbo, vel infortunio aliquo, redditus sit mancus, claudus, deformis. Primùm docebimus, quàm multis obfuerint forma, robur, corporis agilitas: bona, quæ indè emanant, posse ingenio nostro, vel aliorum suppleri ministerio. Malis iis obnoxios fuisse multos summos & clarissimos viros. Sæpe hæc profuisse ad patientiæ & constantiæ laudem. Vitam nostram rosario esse similem, ubi rosis spinæ miscentur: vel stadio, sed quod nemo absque incommodis atque adversis quibusdam decurrat. Ita visum esse divinæ providentiæ, quò vitæ hujus contemtu meliùs ad futuram præparemur. Vide & aliqua hujus generis lib. I. cap. V. sect. XX. & inprimis XXI. Item adi Nazianzenum epist. LXIV. quâ Philagrium solatur, cùm morbum impatientiùs ferret. Scitè idem epist. XLI. dixerat ad eundem Philagrium: Γενναίως ἐμφιλοσοφεῖς τοῖς τοῦ σώματος, ὥσπερ βάσανον ἀρετῆς, ἀλλ' οὐχ ὕλης ἀνωμαλίαν τὸ πρᾶγμα δεξάμενος, ἵνα ᾖ σοι τὸ κακοπαθεῖν τῆς τῶν ἄλλων ὑγιείας μακαριώτερον. *Strennè philosopharis in corporis morbo, quasi ut virtutis explorationem, non ut materiæ humorumque intemperiem, eum accipias: ut adversæ tuæ res beatiores sint aliorum valetudine secundâ.* Etiam consolationem ad amicum ægrotum inter eas habes epistolas, quæ B. Hieronymo falsò tribuuntur.

Si quis doleat ob persecutionem Ecclesiæ, adeat Chrysostomi complures ad Olympiadem epistolas. Fusè adeò ac disertè hoc argumentum iis tractat, ut nihil addi, vel ultrà requiri posse existimem.

Patriâ ejectum solabimur hoc pacto. Ordiemur ab hominum inconstantiâ ac malitiâ: quibus fit, ut bene etiam de patriâ meriti in exilium ejiciantur: quales postea magnâ cum gloriâ revocentur, uti M. Tullius: aut, si redire nolint, triste sui desiderium civibus relinquant, ut P. Rutilio contigit. Hujusmodi exilium non debere dolori esse, quia secessio fit ab ingratis ac malis civibus: quorum odio multi præstantes viri sponte etiam patriam deseruerunt. Quippe eos, qui solum nunc vertere jusserunt, tales omnino esse; ut mirum futurum non sit, si viri boni vel sponte alias se in terras conferant. Nam illic potiùs exilium esse, ubi virtuti non est locus. Neque metui debere, ne aliqua sic nomini nota inuratur, cùm id gloriosum potiùs sit: unde videmus, non paucos majus esse nomen exilio suo consecutos. Atque eam esse viri illius virtutem, ut idem de eo exspectemus. Exilii nomen non esse extimescendum, quia veriùs sit peregrinatio: quam multi, vel eruditionis, vel mercaturæ, vel voluptatis etiam causâ sponte suscipiunt. Nec patriam amit-

amittere, qui virtute, & rerum gestarum memoriâ, perpetuò in eâ sit victurus. Habitationis per exiguum tempus, vel sepulturæ, facilem esse jacturam. Uti & opum, quæ tamen nec extra patriam sint defuturæ. Nec angi debere necessariorum vel amicorum desiderio, quia etiam extra patriam subinde eos videndi & compellandi potestatis erit. Nec moveri debere commodis patriæ, quia non minoribus extra eam frui licebit; atque, ut Teucer ajebat, *Omne solum forti patria est*. Eoque non debere eum patriam metiri unius oppidi mœnibus; sed imitandum esse Socratem, qui rogatus, cujâs esset, mundanum se esse respondit. Vide Ciceronem lib. v. epist. XVII. & XVIII. quibus P. Sextium & T. Fabium exules solatur. Etiam tractanti hoc argumentum exemplum petere liceat ab Ovidio I. Fast. in oratione Carmentæ ad filium Evandrum. Ac propositio quidem est in istis:

Cui genitrix flenti: Fortuna viriliter, inquit,
(Siste precor lacrymas) ista ferenda tibi est.

Sequitur argumentum à voluntate Dei, sive à necessario:

Sic erat in fatis, nec te tua culpa fugavit,
Sed Deus. offenso pulsus es urbe Deo.

Ubi & argumentum à bona conscientia: quod pleniùs deinceps exsequitur:

Nec meriti pœnam pateris, sed numinis iram.
Est aliquid, magnis crimen abesse malis.
Conscia mens, ut cuiq; sua est, ita concipit intra
Pectora pro facto spemq; metumq; suo.

Indè accedit ad exempla:

Nec tamen ut primus mœres, mala talia passus.
Obruit ingentes ista procella viros.
Passus idem est, Tyriis qui quondam pulsus ab oris
Cadmus in Aoniâ constitit exul humo.
Passus idem Tydeus, & idem Pegasæus Iăson:
Et quos præterea longa referre mora est:

Hinc argumentum à naturâ virtutis:

Omne solum forti patria est, ut piscibus æquor:
Ut volucri, vacuo quicquid in orbe patet:

Claudit Carmenta sermonem spe liberationis:

Nec fera tempestas toto tamen errat in anno,
Et tibi, crede mihi, tempora veris erunt.

Vide

Ex Billii distinctione: alus 75.
b *Al.* 23.

Vide & Nazianzenum epist. xxx *a*, ubi Eusebium exulem solatur vitæ æternæ præmio: & Chrysostomi epist. 111. ad Cyriacum episcopum exulem, & iv. ad episcopos & presbyteros ob pietatem in carcerem conjectos. Adfine huic argumentum est apud Nazianzenum epist. xxxiv. *b* quâ solatus Gregorium Nyssenum, cùm doleret, quia crebrò adeò peregrinari cogeretur. Ajebat is propterea, se similem reddi lignis, quæ huc illuc aquis feruntur. At Nazianzenus id negat, quia hæc sine sensu ferantur, impulsu alieno: ille omnia sua ad Dei gloriam componat: utcunque corpore non uni sit affixus loco, tamen animo hoc fixum immotumque esse, pro virili prodesse. Quare si hæc vita culpari mereatur, solem etiam esse culpandum, qui terras circumeundo vitam omnibus largiatur: item stellas erraticas, quas planetas dicimus, quorum error etiam compositus est & concinnus.

Mœrentem ob amissionem bonorum, solabimur eo, quòd multa magnaque mala ex divitiis proveniunt, ut socordia, & luxuries; unde bella; atque urbium etiam eversiones. Item quòd divites maximis se curis conficiant, & frustra quidem, cùm paucis ad tuendam hanc vitam opus sit, ac quicquid temporis inutili illi sollicitudini impenditur, id animi ac virtutis curæ, longè sanè meliori, detrahatur. Quando hinc commigrandum, non plus secum auferre divites, quàm pauperes: divitias sæpe improbis relinqui, aut iis, quibus sint exitio. Magna esse bona paupertatis, ut quæ bonæ mentis soror sit. Mala, quæ paupertatem sequantur, aut nulla esse, aut exigua, & quæ bonis majoribus affatim compensentur.

In alterâ parte, quæ est de conditione vitæ, spectabimus, quantus sit pauperum numerus præ divitibus. Ac dicemus, inter pauperes fuisse plurimos, alios doctrinâ, alios rebus gestis, aut sanctimoniâ illustres. Quorum aliqui opes non modò refugerint; sed quas etiam haberent, sponte abjecerint.

Hinc petemus, ut cogitet, non quibus careat bonis: sed quæ suppetant; atque ea dicemus sufficere ad vitam honestè degendam.

Multa & in hanc mentem varii collegêre ex sacris, & externis; quæ mera mora sit adscribere. Vide interim B. Hieronymi epistolam ad Julianum; qui paucos intra dies non modò uxorem, & duas filias, sed etiam, barbaris provinciam vastantibus, bonam amiserat possessionum suarum partem. Incipit ea, *Filius meus.* Aliquid etiam de eo diximus lib. 1. cap. v. sect. xxiii.

Eadem

Eadem ratio ineunda, si quis suâ dignitate sit exutus. Dicemus honores magnis periculis parari, nec minori sollicitudine retineri: unò nec anxiam hic curam sufficere, quia ab alieno hi dependent arbitrio; ac plerique mortales leves sunt & improbi: unde fit, ut immerentes dignitate augeant, merentes spolient, aut prætereant: quomodo præturam postulanti Catoni prælatus est Vatinius. Adferemus & exempla summorum virorum, qui itidem de statu suo sint dejecti. Præterea petemus, ut perpendatur, quanta hominum multitudo ad nullos extollatur honores: quanto item privata hæc vita sit tranquillior ac beatior alterâ: quibus quis etiam sit ornatus animi bonis, ut ea excolendo securiùs vivere, nec minùs prodesse aliis possit. Dicendum, si & peccata nostra cogitemus, negari non posse, iis nos talia promereri. Nazianzenus rectè ad Nyssenum, S. Basilii fratrem *a*: Οὔτε *b* ὑπερορώμενοι δυσχεραίνομεν, καὶ τιμώμενοι χαίρομεν. τοῦ μὲν γὰρ ἡμεῖς ἄξιοι, τὸ δὲ τῆς ἡμετέρας φιλοτιμίας. Imò sæpe ita expedire, ut minores simus, ne honore ac dulci fortunâ ebrii reddamur: sed discamus sapienter ferre utramque fortunam.

Atque hunc quidem in modem alter alteri est τὸ *c* Αἰγύπτιον φάρμακον, εἴτε λόγος τοῦτο ἦν, εἴτε τι ἕτερον, ᾧ φαρμακεύει τὰς ψυχὰς Ὅμηρος ἐν ταῖς λύπαις· ut idem Nazianzenus *d* ad Eutropium scribit.

Responsio ad consolatoriam alius est generis. Interim de eâ quoque aliquid mantissæ loco addemus. Hæc igitur,

I. Gratias agit pro affectu benigno.

II. Laudat consolantis ingenium, argumentaque.

III. Effectum eorum commemorat, ac vel dolorem planè abstersisse ait, vel mitigasse: aut si res seciùs successerit, partim laudat affectum, ingeniumq́;; partim caussas exponit, cur nec dum resederit dolor.

Vide Ciceronem lib. v. epist. XIII. & XV. quibus Luccejo consolanti respondet.

V. DE PETITORIA.

PEtitoria quoque, quæ Græcis ἀξιωτική, & παρακλητική dicitur, vel recta est, vel obliqua. Recta liberè petit; quomodo plurimùm, qui ancipitis sunt suspensique animi, liberè consilium poscunt: ut quod sit ἱερόν τι χρῆμα *e*, quemadmodum ait Lucianus *f*. Item qui rem rogant leviculam, atque, ut cum Homero *g* loquar,

> Αἰτίζων ἀκόλους, οὐκ ἄορας, οὔτε λέβητας *h*.

Obliqua est, quâ verecundè petimus; quomodo suppudet à leviter amico mutuò poscere magnam pecuniæ vim.

a Epist. 36. al. 34.

b Nec me contemni ægrè fero: & me honore adfici gaudeo. Illo enim digni sumus: hoc verò ambitionis est nostra.

c Ægyptium pharmacum, sive illud sermo fuit, sive aliud quid, quo Homerus animis mœrentibus medetur.

d Epist. 137.

e Res sacra.

f In Rhetorum præceptis adversus indoctum.

g Odyss. P.

h Deposcunt micas, non enses, (vel vernas) sive lebetas.

Obliquæ etiam petitionis exemplum est in epistola Antonii ad Ciceronem inter illas ad Atticum *a*, quâ petit à Tullio, ut Cæsari se jungat: & proxima *b* ipsius Cæsaris, quâ postulat, ut, re jam inclinata, omni Pompejanarum partium studio abstineat: item Bruti, & Cassii *c*, quâ poscunt ab Antonio, ut sibi significet, cur milites convocârit, & num per eos sibi in Urbe esse tutò liceret. At rectæ petitionis passim se offerunt exempla in Tullio, & aliis. Eoque etiam pertinet epistola Æschinis XII. quâ orabat Athenienses reditum ab exilio in patriam: & secunda Demosthenis, quæ similis est argumenti: item quinta ejusdem ad Heracleodorum, quâ rogat eum, ne amicum oppugnet.

a Libro 10. epist. 8.
b Libro 10.
c Ad fam. lib. 11. epist. 2.

In petitione aperta quatuor præstamus.

I. Conciliamus nobis amorem ac benevolentiam ejus, à quo petimus. Id bifariam fit; à personâ nostra, vel ejus, quem compellamus. A persona nostrâ, si affectum & observantiam nostram testemur. A personâ, quam alloquimur, si eam laudemus à benevolentia erga omnes bonos: ac præsertim ab eâ virtute, quam nunc exseri petimus. Ita si patrocinium poscimus, laudabimus pietatem ejus & auctoritatem: si opes, extollemus illius liberalitatem; si dignitatem, potentiam prædicabimus. Sic futurum, ut eâdem operâ, tum benevolum reddamus: tum facultatem ei bene merendi inesse indicemus.

II. Hinc proponemus id, quod petimus: ac potius uno verbo plura, quàm rem unam pluribus proscemus verbis.

III. Tum rem suadebimus ab honesto, utili, planè vel penè necessario, facili, opportuno. Quod ut liqueat, modum etiam, quo fieri aliquid possit, significabimus.

IV. Denique futurum pollicebimur, ut in segete non ingratâ hoc observat beneficium.

At in petitione obliquâ ostendemus, quantopere pudor obsit viro indigenti: pudoris quoque nostri caussam aperiemus; uti quòd grave sit petere beneficium ab eo, de quo nunquam simus bene meriti. Hinc caussas fiduciæ nostræ adferemus: quò pertinet, quòd is aliis quoque ignotis indignisque opem tulerit. Tum misericordiam commovebimus inopiæ ac miseriæ commemoratione. Denique rem suademus ab honesto, facili &c. Primò autem majora peti solent: quod à Marone observatum in oratione Junonis *d*. Nam primo ait:

d 1. Æn.

Incute vim ventis, submersasq́; obrue puppes.

Deinde subdit:

Aut age diversas, & disjice corpora ponto.

Idem

Idem à Terentio factum ait Donatus ad illa verba *a*:

— Saltem aliquot dies.

Profer, ut proficiscar aliquo, ne videam.

a *Andr. act.* 3. *sc.* 1.

Sunt autem & quædam armatæ preces; quales sunt, quibus additur minæ: quæ in majoribus solùm locum habent, quique auctoritatem interponere queant. Huc pertinent preces mandatis expositæ. Ut apud Maronem *b*:

b *Æn.* 6.

Idem orans mandata dabat.

In cæteris verò odium concitant: unde Juno *c*, quò Trojanos reddat invisos, ait, eos

c 10. *Æn.*

Pacem orare manu, præfigere puppibus arma.

Hujusmodi homines dicti quoque τὸ δόρυ καὶ τὸ κηρύκειον ἅμα πέμπειν *d*, ut est apud Polybium lib. IV.

d *Hastam ac caduceum simul mittere.*

Petitoriæ orationis luculentum habes exemplum apud Livium in legatis Campanorum lib. VII. ubi à Senatu Romano auxilium orant adversus Samnites. Et lib. XXIII. est oratio Samnitium ab Annibale poscentium, ut opem sibi ferat adversus Romanos. Alias etiam petitorias partim ex eodem Livio, partim Herodoto, Thucydide, Xenophonte, Curtio, Tacito, Arriano, vide sis in volumine concionum ab Stephano excerptarum ex Græcis Latinisque historicis. Apud Cic. lib. VI. epist. XVI. Bithynicus rogat, ut se tueatur absentem. Plinius lib. IV. epist. XV. rogat Fundanum, ut Asinium Bassum adjuvet testimonio & suffragio suo, quò, consule eo, possit esse quæstor. Nazianzenus ep. XVIII. ad Sophronium opem postulat adversus eos, qui in fortunas defuncti Cæsarii crudeliter involarant.

Quomodo verò petenti, vel concedendo, vel negando, respondeamus; intelligere erit ex iis, quæ dicemus de responsione ad commendatitiam. Hæc enim petitoriæ simillima est, quia & qui petit, commendat, & in omni item commendatione petitio est. Vide & Plinii epistolam lib. III. ad Suetonium; qui petierat, ut tribunatus militum sibi collatus in Cæsennium Sylvanum transferretur. Item adi Nazianzeni epist. CLXXXI. ad Verianum.

VI. DE COMMENDATITIA.

IN commendatitia, quæ Græcis συστατικὴ dicitur, videndum, cui, & quem commendemus; item, quo in negotio, ac quo fine id fiat. Argumenta δεικτικὰ petuntur à re ipsâ, quam dicemus, tum honestam, & æquam, tum facilem, vel δυνατὴν, tum etiam utilem. Affectus movea-

tur ſpei; idque pollicitatione eorum, quæ grata erunt. Item cieatur affectus gratiæ, & miſericordiæ. Ad ἦθ☉ pertinet, I. ut eum, a quo quid petimus, laudemus, ſed citra adulationis ſuſpicionem. II. Ut commendationis cauſſas exponamus; idque modeſtè, & verecundè. Quò refer, ſi quem dicas, vel etiam oſtendas, amore dignum. III. Ut petamus amicè, & blandè. Velut ſi rogemus per fortunas, aut liberos, vel ſi quid his carius. Item ſi quem dicas magnam in coṁendatione noſtrâ ſpem repoſitam habere, ac ne ſpes hæc eum fallat, nos vehementer optare. IV. Denique ut polliceamur animum gratum.

Duo igitur inprimis in commendatione ſpectantur; perſonæ, & res ipſa. Perſonæ ſunt tres; quæ commendat, quæ commendatur, & cui quis commendatur. A ſingulis verò cauſſa petitur commendationis. A commendante, quia ſit neceſſarius, ac propinquus noſter, aut amicitiæ vinculo nobis vel noſtris conjunctus. Ab eo, cui commendatur, bifariam id fit. Primùm quia ſit honeſto genere natus, & polleat pietatate, doctrinâ, prudentiâ. Deinde quia ſit pauper, calamitoſus, parentibus orbus, vidua. Ab eo, qui commendamus, itidem gemina eſt ratio: vel quia ſumma ſit ejus humanitas erga omnes bonos, beneq; merendi de aliis ſtudium penè ei in naturam verterit: quia nobis ſit conjunctiſſimus, ut jure amicitiæ hoc ab eo poſcere non dubitemus. In re ipsâ conſiderantur capita generis deliberativi, ſive ſtatus negotialis, antea memorata. Ut ab honeſto, quia (ut nihil aliud referret) bonam habebit conſcientiam; qui viro bono fructus eſt maximus: ab utili, quia non unâ in re magnum ex eo coṁodum ſit percepturus: à glorioſo, quia ille, cui benefaciet, laudi ſit futurus, ac honori: à facili, quia parvo, aut nullo negotio, eâ in re magno eſſe alteri queat adjumento.

Etiam hunc, vel ſimilem in modum, *οἰκονομία* inſtitui poſſit. Primùm laudatione, tanquam illice quodam vinculo, pertrahere aliquem conabimur in amorem ejus, qui commendatur.

Exinde exponemus negotium, cujus gratiâ aliquis commendationis noſtræ eget.

Tertio loco ſequetur petitio ipſa.

Quarta pars rationes afferet, tum à naturâ rei, ut ab æquitate ejus, & ſimilibus; tum aliunde, ut à beneficiis antea collatis, ab amicitiâ veteri, aut nuper initâ, ab exemplo noſtro, aut aliorum, ab interceſſione, & precibus multorum.

Poſtremo loco, & nos, & eum, qui commendatur, beneficii fore memores pollicebimur: vel commodationis noſtræ cauſſas adferemus: vel

vel exponemus fiduciam, quam de amico concepimus: vel ἁπλῶς repetemus commendationem nostram.

Prudentiæ autem est dispicere, quis, cui, quem commendet. Aliter enim par pari commendat; aliter princeps privato, aut privatus principi: aliter item servum commendamus, quàm liberum; inopem, quàm divitem; ignobilem, quam nobilem. In eo cui scribimus, professio etiam spectanda. Cicero sanè, aliquem Bruto, qui Stoicus erat, comendans, ait: *Tum fortunâ, si quid hoc ad rem pertinet, ornatus.* Nempe quia, juxta Stoicos, virtus sola ad beatam vitam sufficit. Ante omnia autem videndum, num quis comendatione nostrâ dignus sit. Optimè Theognis:

a Μή ποτ' ἐπαινήσῃς, πρὶν ἂν εἰδῇς ἄνδρα σαφηνῶς
ὀργὴν, καὶ ῥυθμὸν, καὶ τρόπον ὅστις ἂν ᾖ.

a Ne unquam laudâris aliquem, priusquam manifestè videtur. Quibus affectibus, ingenio, ac moribus aliquis sit.

Quòd si non planè aliquis notus sit nobis, imitabimur Platonem, vel alium potiùs, qui Dionysio Heliconem Cyzicenum commendat epistolâ illâ, quæ inter Platonicas dicitur decimatertia, sed omnino supposititia est. Verba ejus sunt: Δεδιὼς δὲ λέγω ταῦτα, ὅτι ὑπὲρ ἀνθρώπου δόξαν ἀποφαίνομαι, οὐ φαύλου ζώου, ἀλλ' εὐμεταβόλου. *Timidè autem hæc dico: quippe de homine sententiam profero, animali non malo quidem, sed facilè mutabili.*

Exempla si commendationis velis, adi Demosthenem epist. III. quâ Lycurgi liberos, & Æschinem epist. VI. ubi Aristonem hospitem commendat. Item Terent. And. act. I. sc. V. ubi refertur Chrysidis oratio, quâ Glycerium commendabat Pamphilo. Ciceronem lib. I. epist. III. quâ Lentulum commendatum it Trebonio: lib. II. epist. VI. ubi Milo, consulatum petens, commendatur Curioni: & XIV. quâ M. Fabius commendatur Cœlio ædili: & lib. VI. epist. IX. ubi A. Cæcinam Turfanio commendat: & lib. XI. epist. XVI. & XVII. quarum utrâque L. Lamia in petitione præturæ commendatur D. Bruto: & XXII. quâ eidem Appium Claudium commendat. Et lib. XII. epist. XXVII. ac XXIX. quarum priori negotia Aufidii, alterâ Lamiæ negotia Cornificio commendat: ut mittam illas libri XIII, quæ commendatitiæ sunt propè universæ. Brevitatis caussâ mitto illas ad Atticum, & Brutum. Etiam exemplum commendantis adolescentem alteri, ut ei filiam fratris despondeat, habes apud Plinium lib. I. epist. XIV. quæ ad Junium Mauricum. Idem lib. II. epist. XVII. Voconium Romanum Prisco commendat. Uti Gavio Maximo Arrianum Maturium lib. III. epist. II. Sossio Calvisium Nepotem lib. IV. epist. IV. & ejusdem libri epist. XIV. Fundano Asinium Bassum. Item Prisco Attilium Crescentem lib. VI. epist. VIII. Apud Herodianum habemus

orationem M. Antonini imperatoris, quâ, cùm non multùm se à vitæ exitu abesse intelligeret, filium suum Commodum amicis commendabat. Item orationem Læti, Pertinacem commendantis post necem Commodi. Et apud Ammianum orat. Valentiniani, Gratianum commendantis exercitui, ut ei tradatur imperium. Habes & apud sacros doctores complura exempla. Contentus ero duobus; Nazianzeno, gravi, & diserto Theologo, & Synesio, miræ venustatis scriptore. Theologus epistolà XLVII. & proximâ, Asterio commendat caussam Nicobuli. Et epist. CV. Cæsario it commendatum consobrinos suos; quorum ut patrocinium suscipiat, rogat. Idem ep. CVII. ad Sophronium commendationem Nicostrati consignat. Vide & commendatitiam CVIII. CIX. CX. CXI. Idem Nicobulum breviter, nec ineleganter, commendat doctori ejus Eudoxio Rhetori epist. CXVI. quod & priori facit epistolâ, ac seq. Etiam vide sis epist. CXXXII. ad Saturninum, & CXXXIV. ad Nicetam, sive Victorem, & CXXXV. ad Modarium, & CXXXIX. ad Themistium, & CXLVI. ad Jacobum, & seq. ad eundem, & CLI. ac proximam ad Alypium, & CLVII. cum sequenti ad Procopium, & CLIX. cum proximâ ad Amphilochium. Synesium autem vide epist. XXXVIII. ad Aurelianum, & LIX. ad Anysium, & LXVIII. ad Theophilum, & LXXXII. ad Chrysen, & LXXXV. ad eundem, XCVIII. ad Olympium, & CVII. ad Heliodorum, & CVIII. ac sequenti, utraque ad Troilum. Elegantissima etiam est CXXX. quâ Pylemeni Diogenem commendat. Atque idem CLIV. Donatiano Scholastico commendat miserabilem militem.

Commendanti interdum respondemus tribus verbis: ut cùm argumentis nullis opus. Facit id Tullius ad Att. lib. II. epist. XXII. *Anicato, ut te velle intellexeram, nullo loco defui. Numestium ex literis tuis studiose scriptis libenter in amicitiam recepi. Cæcilium, quibus rebus possum, tueor diligenter.* Sin fusiùs tractandum id argumentum: considerare oportet personam utramque, & commendantis, & commendati: item rei naturam. In hâc spectamus, an ea sit honesta, facilis, utilis. Qualis si erit, turpe sit nolle gratificari alteri. Ergò dicemus, eum, qui commendatur, commendatissimum nobis esse: turpe fore, in ejusmodi postulato non morem gerere: eo nos semper animo fuisse, ut benevellemus mereri de omnibus, inprimis de amicis, vel nostri studiosis, vel viris bonis, doctis, aut qui nobis ab amicis commendantur. Etiam in hujusmodi argumento excitatur spes eorum, quæ grata commendanti, utilia commendato. Hoc relucet laudando commendatum; ac testando benevolentiam, officium, studium. Quod bifariam fit. Si

facilè

facile ac minutum sit, quod poscitur; dicemus, nos quidem lætari, quòd in aliqua re possimus ei gratificari; sed vehementer optare, ut affectum nostrum testari possimus in re majori. Rogabimus quoque, ut multum operâ nostra, atque in rebus etiam longè majoribus, uti velit: atque idem nos facturos, si usus ferat. Quâ ratione benevolentiam nostram testabimur, ac libenter nos morem gessisse ostendemus.

Sin res difficilis sit, ac gratificari nihilominus visum erit; significabimus rei difficultatem, ac quam parum possimus: interim tantum dicemus esse amorem nostrum, ut non putaverimus cessandum, usque dum amico satisfecerimus. Ac si alter promiserit benevolentiam suam, eam nos cupere dicemus. Sin alter dixerit, se propterea æternùm fore nobis obstrictissimum; negabimus, eum nobis quicquam debere. Hanc enim naturam esse amicitiæ, ut mutuò benefaciamus, cùm possumus. Itaque inposterum etiam nos operam ei nostram in omnibus offerre: & velle vicissim ejus operâ uti, quoties ita res feret. Vide Ciceronem lib. v. epist. xi. ad Vatinium, qui Pompejam, uxorem suam, Tullio commendarat: & lib. xv. epist. xiv. ad Cassium, à quo commendatus fuerat M. Fabius: Plinium lib. vi. epist. ix. ad Tacitum, qui commendarat Nasonem: & eodem lib. epist. xviii. ad Sabinum, qui à Plinio petierat, ut Firmanis patrocinaretur.

Sin satisfacere postulato animus non sit; videndum erit, cur detrectemus: num quia res inhonesta, an damnosa, an periculosa. Partes erunt tres potissimum.

Primum dicemus, nihil nobis jucundius fore, quàm ut gratificari amico possemus; ac propterea dolore, quòd nunc id non valeamus.

Hinc exponemus caussas, a tenuitate virium nostrarum, temporum difficultate, adversariorum potentia, & similibus.

Denique veniam poscemus, quòd non possimus morem gerere: atque aliis in rebus studium, & operam nostram, pollicebimur.

Vide libri x. epistolam II. quâ Cicero, se excusat Planco, quòd honoris ejus caussâ non venerit in Senatum, inque cæteris officium ei suum promittit.

VII. DE CONCILIATORIA.

CONciliatoria Græcis ἐπαρεςικὴ, & προσηκτικὴ vocatur. Ea id oratoribus præstat, quod poetæ tribuunt cesto Veneris. Nam delenifica oratione alium in sui illicit amorem. Ac primò quidem in ea adferuntur caussæ, ob quas pulsemus amicitiæ fores. Continet autem hæc

pars

pars laudes ejus, quem compellamus. Deinde dicimus, nos, hisce laudibus impulsos, nihil æquè optare, quam ut amicorum albo adscribamur. Postremò rationes adduntur, cur censeamus, nos haut indignos esse, quibus amoris flores referentur: unde hîc propriæ laudes locum habent. Interim in prima parte cavendum, ne parasitico more palpum velle obtrudere videamur: quod fiet, si nimiùm laudemus. Optimè Euripides Heraclidis:

Πόλιν μὲν ἀρκεῖ καὶ γὰρ οὖν ἐπίφθονον
Λίαν γ' ἐπαινεῖν ἐστὶ πολλάκις δὴ δή
Καὐτὸς βαρυνθεὶς οἶδ' ἄγαν γ' αἰνούμενος.

Hoc est, interprete H. Grotio:

Et hoc quidem urbi sufficit. nam tadio est
Laudare nimiùm; sæpe laudatus quoque
Ex pondere ipso sentit excedi modum.

Scitum etiam illud in Oreste; quæ non majoris Euripidis, sed ejus, qui ex Euripidis fratre datus, fabula est, teste Suida.

Βαρύς τι κἂν τῷδ' ἐστὶν, αἰνεῖσθαι λίαν.
Molestum & illud est, nimis laudarier.

In postrema verò parte, h. e. laudatione sui, dispiciendum, ne Thrasonibus istis similes dicamur, qui quodam Tragici cothurni strepitu sua suosque jactant, ac, Mithæci cùm sint, Agamemnonem simulant.

Conciliatoriæ exemplum est apud Livium lib. XXVI. oratio P. Scipionis ad Luccejum, Celtiberorum principem, cùm virginem redderet ei desponsatam: apud Tacitum Histor. lib. I. oratio Pisonis ad cohortem in palatio collocatam præsidii caussâ: apud Amm. Marcellinum lib. XXXVI. oratio Valentiniani recèns creati imperatoris, ad exercitum minùs faventem. Uti & Nazianzeni epist. XLVI. quâ amicitiam Africani petit: & CXXVIII. ubi Adelphii poscit amicitiam: item Politiani epistola lib. IX. ad Matthiam, Pannoniæ regem.

Porrò non illæ solùm conciliatoriæ censendæ, quibus nobis conciliamus amorem alicujus: sed etiam, quâ inter se conciliamus diffidentes. Cujusmodi apud Livium lib. XL. oratio C. Cæcilii Metelli ad M. Lepidum, & M. Fulvium, censores. Similis fuit oratio Himerii ad sedandam seditionem ponè ludum concitatam. Ejus exordium apud Photium in myriobiblo habes. Etiam ad reconciliationem referre possis argumentum epistolæ Plinii unæ ad Geminium, quæ secunda & vigesima est libri VIII. & lib. IX. epist. XXI. quâ studet in Sabiniani gratiam reducere libertum ejus. Vide & Nazianzeni epistolam XIX. a ad Basilium; ubi

a *Ex Billii distinctione, quæ Græco codice esse solet 16.*

cum

eum hortatur ad concordiam cum Eusebio, Cæsariensi episcopo: item proximam, quæ ad ipsum Eusebium. Item LX. a ad Sophronium, quâ monet, atque incitat eum, ut controversias inter Orientis, & Occidentis episcopos, componat. a *Al.* 53.

VIII. DE PANEGYRICIS.

VEnio ad orationes generis demōstrativi: in quibus panegyricæ primum sibi locum vindicant. Sed panegyricæ non uno dicuntur modo. Primò ac propriè sic vocabantur, quæ habitæ essent in panegyri; puta in ludis ac celebritatibus totius Græciæ. Quæ quomodo scribi debeant, ex Dionysio Halicarnasseo, & Menandro rhetore, cognoscimus. His nunc non insistam, quia, ut ludorum ejusmodi, ita & orationum id genus consuetudo exolevit. Præterea verò panegyricæ etiam dictæ, quæ in laudem principis habebantur in Senatu, vel alio nobili consessu. Harum pulcherrimum exemplum habemus in panegyrico Plinii, quem breviùs ac succinctiùs Trajano priùs dixit sub formâ gratiarum actionis: postea verò *uberiùs & spatiosiùs* (ut ipse de se testatur b) *volumine eo amplexus* est, quod exstat. In eo quæ inprimis spectare oporteat, non alius nos meliùs docebit, quàm Plinius ipse: cujus hæc verba libro III. epist. XIII. *Librum, quo nuper optimo principi gratias egi, misi exigenti tibi; missurus etiamsi non exegisses. In hoc consideres velim, ut pulchritudinem materiæ, ita difficultatem. In ceteris enim novitas ipsa lectorem intentum habet: in hoc nota, vulgata, dicta sunt omnia. Quo fit ut quasi otiosus securusq; lector, tantum elocutioni vacet, in quâ satisfacere difficilius est, cùm sola æstimatur. Atque utinam* ORDO *saltem,* TRANSITUS *&* FIGURÆ, *simul spectarentur! Nam invenire præclarè; enunciare magnificè, interdum etiam barbari solent: disponere aptè, figurare variè, nisi eruditis negatum est.* Ordo verò istiusmodi est. Primùm publicam Cæsaris vitam exponit. In quâ temporis ordinem sequitur. Ab adoptione enim orditur, ac in tertio consulatu desinit. Exponit autem, quicquid interim actum ab eo laudabiliter, ac bono publico. Post hæc in privatâ ejus vitâ domum compositam considerat. Itaque Plotinam uxorem, & Martianam sororem, ut Trojano similes, extollit: imperatorem ipsum prædicat, quòd amicos colat, & eo quemque loco habeat, quo meretur. Utinam verò seriùs hæc oratio habita esset, ut reliquam etiam præstantissimi imperatoris vitam haberemus. Nunc in tertio ejus consulatu sistit auctor. Itaque nihil hic legas de Decebalo victo, unde Dacici cognomen retulit; b *Lib.* 3. *ep.* 18.

lit; quod quarto contigit consulatu: nihil de tot aliis præclarè postea ab eo gestis. Illa vero, quæ Plinius refert, non cum magnum ostendunt ducem, nec id docere Plinius potuit, quia needum ejus ductu bellum gestum erat: sed solum signa sunt, unde liquido conjecturam capere esset, eum magnum ducem fore. Verùm, quâ parte nos Plinius destituit, panegyristæ alii, sed aliis in imperatoribus, exemplo esse possint. Ut è Latinis Mamertinus, & alii, qui cum eo excudi solent. Nec planè aspernandus B. Ennodius, Ticinensis episcopus, panegyrico, quem dixit Theoderico, Gothorum regi. E Græcis adeundus Julianus imperator, orationibus duabus in laudem Constantii imperatoris. Atque ejusdem oratio exstat in laudem imperatricis Eusebiæ. Tres istas Græcè cum tralatione suâ primus edidit V. Cl. Dionysius Petavius. Vide & eas Themistii orationes, quas diximus lib. I. cap. V. sect. XXXI. Juvabunt quoque Latinorum poetarum panegyrici: ut ille Tibulli ad Messalam lib. IV. item seu Ovidii, seu Lucani, ad Calpurnium Pisonem; ad hæc panegyrici Claudiani, Sidonii, aliorum.

IX. DE NUPTIALI.

AD demonstrativum etiam genus pertinent, quæ Dionysius Halicarnassensis eruditè tradit de scribenda oratione nuptiali; item quâ prætor a rep. aut principe, rei administrandæ gratia, compellandus & excipiendus est.

In nuptiali oratione præcipuum locum obtinent laus sponsi sponsæque, laus nuptiarum, & votum pro felici connubii successu. Multa ad nuptiarum laudem pertinentia suppeditabunt qui de bono matrimonii scripserunt. Ut B. Augustinus libro eo, qui de bono conjugali inscribitur. Et tot alii veterum, ac juniorum. Votum præcipuè concordiam & liberos spectat. In parte eâ, quæ concordiam respicit, non parùm, ut puto, juvabit Justus Lipsius eleganti epistola ad Swertium, quæ est quadragesima centuriæ tertiæ ad Belgas. Ad liberos præcipuè pertinet votum illud Nazianzeni epistola CLXXI. ad Eusebium; ubi ait, alios nuptialem orationem consumere in laudatione, se in voto. Sed operæ est ipsum audire. Ἄλλοι μὲν οὖν καλείτωσαν ἔρωτας, ἐπειδὴ γαμικὸν καὶ τὸ παίζειν, καὶ παρθένου κάλλος γραφέτωσαν, καὶ νυμφίου χάριν ἀντεγειρέτωσαν, καὶ βαλλέτωσαν λόγοις μετὰ τῶν ἀνθῶν τὰς παστάδας, ἐγὼ δὲ ὑμῖν ἀπᾴσων τὸ ἐμὸν ἐπιθαλάμιον. εὐλογήσαι ὑμᾶς Κύριος ἐκ Σιών· καὶ αὐτὸς ἁρμόσοι τὴν συζυγίαν. Καὶ ἴδοις υἱοὺς τῶν υἱῶν σου· οὐ πολὺ δὲ εἰπεῖν, ὅτι καὶ κρείττονας. *Alii igitur vocent amores, (quia & ludere convenit nuptiis) & virginis venustatem oratione depingant, & vicissim attollant pulchritudinem*

nem sponsi, ac thalamum ut floribus, ita sermone conspergant. Ego verò accinam vobis nuptiale meum carmen: Benedicat vobis Dominus ex Sion, atque ipse matrimonium concinnet, videasq; ipse filios filiorum tuorum, ac parum abest, quin addam, etiam te præstantiores. Vide & epist. CXCIII. ubi Diocli optat παρεῖναι Χριστὸν τοῖς γάμοις· ποῦ γὰρ Χριστὸς, εὐκοσμία· καὶ τὸ γενέσθαι οἶνον τὸ ὕδωρ· τὸ δέ ἐστι, πάντα μεταποιεῖσθαι εἰς τὸ βέλτιον: *ut Christus nuptiis intersit: ubi vero ille, ibi modestia: item ut aqua in vinum convertatur, hoc est, ut omnia convertantur in melius.* Atque hæc generatim. Fusius verò aliquanto de nuptiali oratione agit in opusculis suis ab Angelo Britannico editis Marinus Becichemus Scodrensis: qui omnia è Græcis se fontibus hausisse, candidè profitetur. Sed mirum eâ Pausaniæ tribuere, quæ sunt Dionysii Halicarnassensis. Ex eodem Dionysio etiam de epithalamiis cognosces. Quo nomine quid propriè notetur, docet Proclus in Chrestomathiâ apud Photium, his verbis: Τὰ ἐπιθαλάμια τοῖς ἀρτιθαλαμευομένοις ἅμα οἱ ἠΐθεοι, καὶ αἱ παρθένοι, ἐπὶ τῶν θαλάμων ᾖδον. *Epithalamia, sponso sponsaq; thalamum jam ingressis, juvenes pariter ac virgines thalamo adstantes canebant.* Addit è contrario, Ὑμέναιον ἐν γάμοις ᾄδεσθαι. *Hymenæum*, sive carmen nuptiale, *in nuptiis cantari*. Sed aliis Hymenæus potius est epithalamium, quàm oratio nuptialis.

Quæritur, an epithalamium dici possit carmen Catulli, cujus initium, *Collis ô Heliconii:* aut *Vesper adest, juvenes*. Propriè epithalamium esse, negat Muretus notis, quas in eum poëtam scripsit. Sed Latini latiùs usi epithalamii vocabulo. Fabius enim clarè poema illud, *Vesper adest, juvenes*, epithalamium appellat lib. IX. cap. III. ubi ex eo citat hæc verba:

— *Dum innupta manet, dum cara suis est.*

Doctissimus Joannes Hartungus in locis memorabilibus [a] inter ea, quæ à veteribus citantur, nec uspiam occurrunt, reponit illud, quòd Fabius ex Epithalamio Catulli adducat.

— *Dum innupta manet, dum cara suis est.*

Sed sunt ea ex carmine, quod dixi. Nisi quòd Fabius, memoriæ errore, pro *intacta* posuit *innupta*. Etiam *est* substituit pro *sed*: verùm id studio egit, ne sequentia etiam adjicere cogeretur. Exstat ejusdem Catulli carmē de nuptiis Pelei & Thetidos: de quibus antea scripserant Hesiodus, & Agamestor, seu Agametor. Ex utroq; versus quosdam citat Isacius Tzetzes [b]. Theocriti Idyll. XVIII. epithalamium est Helenæ. Adi & excerpta Photii ex Himerii epithalamio ad Severum; ut de Statio, Claudiano, Sidonio, ac poëtarum aliis, nihil dicam.

[a] *Decuriâ* I. *cap.* 10.

[b] *Prolegomenis in Cassandram Lycophr. & pag.* 38. *ed. Opor.*

Etiam ad demonstrativum genus pertinet tum natalitia, tum funebris. Quomodo natalitia scribi debeat, ex Dionysio Halicarn. cognosces. Vide & Genethliacam orationem Aristidis in Apellam: & è poetis genethliacon Lucani, quod ad Pollam Argentariam, Lucani uxorem carissimam, vel viduam potius, Statius scripsit in secundo Silvarum.

X. DE FUNEBRI.

Funebrium orationum origo apud Græcos cœpit à Solone; ut Anaximenes tradidit: apud Romanos autem à Valerio Poplicolâ, qui collegam suum, Junium Brutum, in pugnâ cum Arunte, Tarquinii filio, cæsum, funebri oratione est prosecutus; tantoque id cum populi applausu fecit, ut exinde mos obtinuerit laudandi eos, qui strenuè in bello cecidissent. Auctor Plutarchus in Poplicolâ. Hujusmodi autem laudationibus factam esse historiam mendosiorem, auctor est Tullius in Bruto, & Livius lib. v. ab V. C.

a Ἐν τέχνῃ. b Capita ac loci. c Laus, lamentatio, ac consolatio.

Orationis funebris a Dionysio Halicarn. *a* tria statuuntur κεφάλαια *b* ἔπαινος, θρῆνος, καὶ παραμυθία *c*.

Vide orationem funebrem Periclis apud Thucydidem libro II. quâ laudat in prælio cæsos. Item Demosthenis orat. in laudem eorum, qui Chæronensi prælio erant interfecti. Quanquam oratio ea non videtur genuina. Sanè licèt illam agnoscat Plutarchus; tameo de eâ ambigunt Dionysius Halicarnassensis, & Libanius. Etiam apud Dionem lib. XLIV. habes M. Antonii orationem funebrem in laudem Julii Cæsaris, & lib. LVI. aliam Tiberii in laudem Augusti. Adi & funebrem Aristidis in Eteoneum, & alteram in Alexandrum: quorum ille adolescentulus, hic admodum senex, decesserat. Ut ex orationibus iis operosum non sit cognoscere, quomodo pro ætate diversâ aliter, atque aliter, laudare conveniat. Apud Vopiscum, interfectum Aurelianum laudat Tacitus. Adi & Nazianzeni orationes funebres in fratrem Cæsarium, sororem Gorgoniam, patrem suum, magnumque in Athanasium: & funebrem Nysseni in Pulcheriam, Basilium, M. Placillam imperatricem, & Meletium, episcopum Antiochenum. Item apud B. Hieronymum epitaphium Marcellæ ad Principiam virginem, Marcellæ contubernalem & discipulam: nec non Blesillæ ad Paullinam, ejus matrem; Paullæ ad Eustochium, ejus filiam; Fabiolæ ad Oceanum. Et excerpta Photii ex Himerii oratione funebri in filium. Et hi quidem prosá scripsere.

Ex poetis Moschus reliquit epitaphium Bionis, Bion Adonidis. Epicedium psittaco Melioris Atedii scripsit Statius secundo Silvarum: item

Pikti

Pileti Ursi ad parentem. Et libro III. habes epicedium parenti Claudii Etrusci scriptum. • Adhæc epicedium patris sui conscripsit libro V. Item pueri vernæ; non filii, ut habet inscriptio.

Propriè autem differunt ἐπικήδιον, & θρῆνος, quòd ἐπικήδιον *a* παρ' αὐτὸ τὸ κῆδος ἔτι τοῦ σώματος κειμένου λέγεται· ὁ δὲ θρῆνος, οὐδενὶ χρόνῳ περιορίζεται, ut est apud Proclum in Chrestomathia *b*.

Apud gentes cantibus funebribus præerat Jalemus, ut nuptiis Hymenæus: uterq; Clius filius. Aristophanes in vocibus Atticis, apud Athenæum: Ἐν γάμοις Ὑμέναιος, ἐν πένθεσιν Ἰάλεμος. Atque ab eo ἰαλεμίζειν.

Nec threni semper sunt super mortuo; sed etiam super calamitatibus temporum. Quod ex threnis prophetæ Jeremiæ cognoscimus; quibus miserabilem deplorat Judæorum statum: item threnis Nazianzeni; unde dilucet, quanta ille tum in sollicitudine, ac mœrore, ob peccata versaretur.

a Epicedium pro funere, cadavere adhuc jacente, dicatur: threnus verò nullo circumscribatur tempore.

b Apud Photium in biblioth.

XI. DE GRATIARUM ACTIONE.

PRæterea ad demonstrativum genus pertinent gratiarum actio, & gratulatoria. Nam in illâ beneficium laudamus, quod accepimus: in hâc bonum extollimus, quo alter auctus est. Quod si gratulatoria hujus generis est; in eandem quoq; bilancem imponenda erit lamentatoria: quippe eâ tum laudamus sive personam, quâ orbati sumus; sive rem, quam nobis penè sanguinem animamque fuisse ostendimus: tum quoque vituperamus hominem, aut rem, per quam in isthoc incidimus infortunium.

Quare ut de his quoq; ordine dicamus, in gratiarum actione ad διδακτικὰ argumenta pertinet, si in eo tum beneficii laudes auctorem; tum beneficium ipsum extollas, atque amplifices. Ac beneficium quidem laudes, quia sit honestum, utile, jucundum. Amplifices verò illud ex eo, quia quis beneficium contulerit primus, solus, vel cum paucis, vel tempore maximè oportuno, vel sæpe, aut citò, & aliis modis: de quo vide, quæ diximus lib. I. cap. IX. Παθητικὰ argumenta sunt, quibus amor aut benevolentia conciliatur: aut gignitur benevolentia aliorum, qui benefaciendo æternum sibi nominis decus parârunt: aut quibus spes concitatur animi grati, ac remunerationis. Ἠθικὰ sunt, si extenues vires tuas ad gratias referendas, Deumque ores, ut dignas ille gratias rependat: si item ostendes, non dubitare te de fide & constantiâ amici in te promovendo: & tamen id facias modestè, ne in exposcendo beneficio novo transgredi videaris verecundiæ fines.

Atque ex his videre fit, quæ in hoc genere præcipua sunt argumenta, tam λογικὰ tum παθητικὰ, tum ἠθικά. Quomodo verò ea misceantur, ac tractentur, liquidius fiet ex iis, quæ deinceps exponam.

Gratiarum actio constat inprimis duabus partibus. Prior est laudatio, & amplificatio beneficii. Est igitur ea pars, vel ἔπαινος, vel ἐγκώμιον. Nam, ut suprà diximus. ἔπαινος indicat magnitudinem virtutis: ἐγκώμιον verò actiones virtutis. At gratiarum actio, tum magnitudinem indicat beneficentiæ, quæ virtus est: tum beneficiorum, quæ sunt virtutis actiones. Considerantur autem beneficia tum præterita, tum præsentia, tum futura: & pro bonis tum antea partis, tum iis quibus fruimur, tum speratis, significabit, quantum sibi etiam ante acceptum beneficium de eo promiserit, quantam in præsentia ejus benignitatem sentiat, & quantam speret inposterum. In quibus tractandis Ethopœja inservit.

Laudabimus verò beneficia à personâ, vel re ipsâ. Persona est vel dantis, vel recipientis. A dantis personâ extollimus illud, si dicamus, non rogatum, sed sponte; non debentem, sed immerenti; non ægrè, sed lubentissimo animo contulisse. Atque hic occasio erit prædicandi ejus liberalitatem, ac magnificentiam. Sin non sponte, sed rogatus benefecerit; dicemus, cum citius opinione id nostrâ egisse. Ubi ejus studium, fidem, atque industriam prædicabimus. Addemus, eum plus laboris suscepisse, vel plus nobis contulisse, quàm ausi eramus rogare, vel etiam, quàm opus fuit. Sin priores benefecimus; dicemus, plus rependisse, quam acceperat; vel citiùs, quam necesse erat. A recipientis personâ laus petitur, si necessitatem nostram exponamus, ut quòd sine eo beneficio non potuerit nobis non malè esse. Item addere licebit, nos vel sanguine, vel affinitate, vel amicitiâ, vel patriâ, vel professione, vel moribus ei conjungi, vel iis, vel illi conjunctissimi: quæ res benevolentiam parit. At re ipsâ extollitur beneficium, si illud dicatur fuisse magnum, opportunum, insperatum, & quæ hujusmodi alia.

Porrò hîc quoque interdum est periculum, ne nimis beneficium exiguum extollentes, videamur ludere, aut parasitari. Ad dilatandum verò licebit hypothesin reducere ad thesin: ut si laudaturus liberalitatem Alexandri, universe liberalitatem extollas. Thesis verò hæc amplificatur, tum à contrariis; ut si avaritia vituperetur: tum à comparatione, simili, exemplo: quemadmodum in progymnasmatis docetur, ubi de Chriæ & Sententiæ tractatione agitur.

Pars altera gratum pollicetur animum; ac si quidem, qui beneficium accepit, remunerandi habeat potestatem, pollicebitur, se aut paria facturum,

ctarum, aut in re majori uberiorem quoque gratiam relaturum. Sin verò remunerandi vires haut suppetant; promittit, se beneficium hoc insculpturum animo penitissimo; cumq; nulla sit spes gratiam referendi, rogare se Deum Opt. Max. ut is suppleat, quod sibi ob sortem pauperrinam haut licet. Hanc ni rationem inire malit, quàm opulentum aliquid spirare; audiet meritò Plautinum *a* isthoc: *Verba sine penu & pecuniâ.* a *In Capt. s. Miser homo est.*

Vide apud Livium lib. XXVIII. orationem Saguntinorum gratias agentium senatui Romano, quòd eorum caussa bellum adversus Hannibalem suscepisset. Item apud Sallustium in Jugurthinâ habes orationem Bocchi Regis ad Syllam, qui ei obtulerat gratiam atque amicitiam populi Romani. Luculentâ etiam oratione Ausonius Gratiano egit gratias pro consulatu. Quòd si epistolas hujus generis velis, Ciceronem adi lib. III. epist. ult. qua Appio Pulchro gratias agit ob supplicationem sibi ejus operâ decretam: & lib. XV. epist. XI. qua ob eandem gratum se præstat C. Marcello. Item Plinium lib. V. epist. II. ubi Flacco pro turdis missis gratias agit. Et lib. IX. epist. XXIV. ubi agit gratias, quòd libertum, aliquando gratum reduxerit domum. Et Nazianzenum ep. CXXV. ad Asterium, uti & epist. seq. ad eundem, & CXLIX. ad Alypium. Item Chrysostomum epist. III. quæ ad Innocentium, episcopum Romanum. Exstat & Sidonii Apollinaris *b* Eucharisticon ad Faustum: item B. Ennodii, Ticinensis episcopi, (qui anno vixit quingentesimo) oratio ad grammaticum; quâ gratias ei agit pro operâ Parthenio, sororis suæ filio, in declamandi exercitio impensâ. Sed hujusmodi scriptores, ætatis vitio, quâ vixêre, conceptus quidem ac sensus juvare possunt: at non elocutionem & stylum: quâ parte iis multi juniorum præferri merentur: velut Angelus Politianus lib. I. epist. X. ubi Hermolao Barbaro gratias agit, sanè eleganter. b *Carm. 160.*

XII. DE GRATULATIONE.

IN *gratulatione* cogitandum primùm de argumentis δεικτικοῖς. Ut eum probamus, magnum illud esse, cujus caussa gratulamur. Ubi & res, & persona consideranda, ne videamur in lente quærere unguentum, ac τὴν τορύνην ξέειν *c*. Ex argumentis παθητικοῖς hîc præcipuè locum habent, quæ afferunt vel χαρὰν, sive gaudium, vel χάριν, seu lætitiam, vel etiam ζῆλον, sive æmulationem. Nam hortamur, ut quis æmulari pergat summos viros: vel non cum aliis solùm, sed secum etiam. c *Trudiculam expolire.*

etiam deinceps certet. Ad ἦθος pertinet, ut laudes alterum, ſed citra aſſentationis ſuſpicionem: ut dicas bonum alterius etiam ad te pertinere, ſive ob amicitiam, ſive aliud vinculum: ut inpoſterum etiam optima quæque voveas, atque optes: ut ſeu apertè, ſeu obliquè, ad eam deinceps colendam adhorteris.

Interea non ignorandum, aliter gratulandum eſſe principi, quàm privato: aliter in re magnâ, quàm minutâ: ſemperq; operam eſſe dandam, ut gratulatio vera, atque ab animo eſſe profecta videatur.

Ordo pro re natâ, ac cujusque arbitrio, mirè variat. Inter modos cæteros hic non incommodè inibitur. Primùm indicabimus, impensè nos delectatos fuiſſe nuncio de alieno bono. Deinde extollemus illud bonum: ac quidem, ſi magnum erit, dicemus, eum, cui gratulamur, dignum tanto bono fuiſſe, nec temerè alium reperiri poſſe, cui magis illud conveniret. Quòd ſi munus aut dignitas erit; addemus, non perſonæ modò, ſed publico quoque, ſic eſſe optimè proſpectum. Si bonum, quo quis auctus, non ita magnum videatur; ubi jam extulerimus illud, negabimus tamen ejus meritis reſpondere: interea quaſi gradum quendam fore ad majora. Laudabimus etiam virtutem atque induſtriam, quâ bonum hoc eſt conſecutus. Si gratulabimur ob dignitatem reſtitutam; amiſſionis culpam in factioſa tempora, atq; improbitatem quorundam, conferemus: quòd verò quis redditus ſit priori dignitati, id eſſe virtutis, dicemus; ac divinam etiam bonitatem ex eo perſpici, quòd temporibus adeò corruptis, tam citò, tam inſperatò, tam feliciter, res tanta ſucceſſerit. Poſtea orabimus, ut bonum hoc ſit ſalutare ipſi, amicis, & Reipublicæ: ac eâdem precabimur, ut porrò ei ſecundo omnia ferantur æſtu. Quòd ſi amicitiâ nobis conjuncto gratulemur; licebit eum adhortari, ac monere, quo pacto ſe inpoſterum gerere debeat. Fore dicemus, ut ex eo non ad ipſum modò, ſed ad nos quoque gloria redundet: ac contrà illius ignominiam etiam noſtram fore. Sin ejus ſit dignitatis, ut iſta non deceant nos; dicemus dubitare neminem, quin fidem atque induſtriam ſuam probaturus ſit omnibus bonis, magnamque indè gloriam ſit relaturus.

Vide apud Livium libro XLII. orationem Perſci milites ſuos alloquentis poſt victos Romanos. Et apud Trebellium *a* orationem Decii Imp. ad Valerianum, recèns creatum cenſorem. Item apud Marcellinum extremo libro XVII. otationem Conſtantii Cæſaris ad exercitum, poſtquam victorias aliquot de ferociſſimis hoſtibus reportaſſet. Plurimæ etiam epiſtolæ in hoc argumento verſantur.

a In Valentiniani.

Adi-

Adi Ciceronem lib. II. epist. VIII. quâ Curioni de tribunatu & sacerdotio gratulatur. Et ejusdem libri epist. IX. ubi gaudium suum testatur ob ædilitatem collatam Cœlio Rufo: & lib. XV. epist. VII. VIII. IX. & XII. quibus Marcellis & L. Paullo gratulatur de consulatu. Etiam adi epistolam Ciceronis, quâ gratulatur Dolabellæ, quia columnam Cæsari dicatam everterat, & homines libertati inimicos extremo adfecerat supplicio. Habes eam non tantùm lib. IX. epistolarum, quæ ad familiares dicuntur *a*; sed etiam in iis, quæ ad Atticum scriptæ lib. XIV. *b*. Addam & paucas aliorum. Plinius lib. V. epist. XV. ad Pontium, valde se gaudere indicat, quòd accepisset Cornutus viæ Æmiliæ curam. Atque idem lib. IV. epist. VIII. respondet Arriano, qui de auguratu erat gratulatus. Nazianzenus epist. XXIV. gratulatur Basilio episcopatum Cæsariensem, Chrysostomus eundem affectum epist. CXXIV. testatur Gemello; ac ep. CXLVII. Antemio, utriq; ob dignitatem collatam. Nec indignus est Politianus, quem veteribus jungamus. Vide eum lib. I. ep. XIII. Herm. Barbaro gratulamur, quòd factus esset patriarcha Aquilejensis.

a *Epist.* 14.
b *Epist.* 20.

Ad gratulationem etiam refer sermonem epinicium. ὁ δὲ ἐπινίκιος *c* ὑπ' αὐτὸν τὸν καιρὸν τῆς νίκης, τοῖς πρωτεύουσιν ἐν τοῖς ἀγῶσιν ἐγράφετο· ut est apud Proclum in Chrestomathia, sive potiùs excerptis Photinianis. Tale est canticum Mosis, Pharaone submerso, Exodi XV. & Deboræ ac Baraci, devicto Siserâ, Jud. V. Similequé fuit, in quo, Goliatho cæso, Israëliticæ mulieres Davidem celebrabant. In quo illud, quod intercalare fuisse carmen videtur: *Percussit Saul mille, & David decem millia.* Vide I. Sam. cap. XVIII.

c *Epinicius sermo post victoriam scribebatur honori eorum, qui victoriam adepti fuissent.*

Gentiles fabulantur, ἐπινίκια originem habere ab Apolline: qui cùm Jupiter armis fugâsset Saturnum è Segno, lauro coronatus, ac purpureâ ornatus togâ, carmine ad citharam victoriam celebrârit Jovis; Deosque omnes, qui convivio intererant, oblectârit mirum in modum. Eò Tibullus *d* respexit, cùm ita canit:

d *Lib.* 2. *eleg.* 5.

Sed nitidus pulcherq́, veni, nunc indue vestem
Sepositam, longas nunc bene pecte comas:
Qualem te memorant, Saturno rege fugato,
Victori laudes concinuisse Jovi.

Hujus etiam loci fuêre σκολιὰ μέλη, quæ in laudem præstantium virorum, eorum inprimis, qui pro patriâ occubuissent, in conviviis cani solent. Vide de iis Plutarchum in Symposiacis, Athenæum lib. XV. Aristophanis scholiasten, & e junioribus Andream Schottum in Procli Chrestomathiam.

XIII. DE LAMENTATORIA.

Lamentatoria tum calamitates exponit, & amplificat, quò alios ad misericordiam concitet: tum odium ejus gignit, a quo quis malum accepit; tum metum parit in auditore, quia ostendit, quæ uni contigerunt, aliis quoque accidere posse.

Vide de statu suo querentem Tullium lib. v. epist. xv. ad Lucceium, & plerisq; epistolis libri xiv. ad Terentiam. Corellii Rufi mortem deflet Plinius lib. i. epist. xii. ad Calestrium. Agit & lib. v. epist. xvi. ad Marcellinum, de obitu Fundani filiæ minoris; & lib. viii. epist. xxiii. ad eundem, quâ admodum deplorat mortem Julii Aviti. Elegans est & S. Basilii epistola ad Eusebium, Samosatensem episcopum, post deperditam Tarsum. Synesium etiam vide epist. cxxix. quæ ad Simplicium. Quin & ii. Samuel. cap. i. habemus ex libro Justi (qui & citatur Josuæ cap. x.) carmen Davidis, quo lamentatur cladem Saulis, filiorumque ejus, & exercitus Israelitici.

XIV. DE ΛΟΓΩΙ ἘΠΙΒΑΤΗΡΙΩΙ, ET ΠΡΟΠΕΜΠΤΙΚΩΙ.

DEniq; ad genus demonstrativum pertinet λόγος ἐπιβατήριος, & προπεμπτικος: prior eorum est, qui post longam peregrinationem redeunt domum: posterior illorum, qui alios discedentes votis suis prosequuntur. Prioris generis scripsit Himerius in adventum Cypriorum: item in Severum, cùm recens advenisset: adhæc in Ephesios advenas: ex quibus orationibus excerpta quædam apud Photium vide. Posteriori etiam in genere juvabunt, quæ ex variis iisque elegantissimis Himerii propempticis, idem Photius excerpsit. Vide & elegantem Nazianzeni epistolam, numero i. ad Olympium, Cappadociæ præfectum; quâ significat, quantopere doleat, quia tali carendum erit præfecto; ac gubernationem ejus laudat atque optat, ut aliquando cum eodem imperio revertatur. Ex poetis vide sis propempticon Statii Papinii, quo in tertio Silvarum prosecutus est Metium Celerem, cum ab imperatore Domitiano, vel, ut ipse loquitur, Germanico Deo, missus esset ad legionem Syriacam.

XV. DE

XV. DE OBJURGATIONE.

AD genus juridiciale referri debent objurgatio, expostulatio, exprobratio, purgatio, deprecatio. Nam qui objurgat, aut expostulat, aut exprobrat, is accusat: qui purgat se, is defendit. Deprecatio quoque eò pertinet: non tamen primò, cum aliud sit deprecari, aliud defendere; verùm reductivè: quia cùm quis accusatur, triplex se offert elabendi ratio; inficiatio, vel defensio facti, ac deprecatio pœnæ. Quare de his quoque aliquid dicamus.

In objurgatione primùm adferemus crimen: tum illud exaggerabimus, partim a re ipsius indignitate, partim à personâ, quæ illud commisit. Ut quæ rem fecerit indignam suo genere, ac patria: vel ætate, professione, amicitiâ eorum, quibuscum versetur. Ostendemus, quantam sibi ignominiam inusserit: quantopere à se abalienârit optimum ac conjunctissimum quemque: ut in nobis etiam nihil ei spei sit relictum, nec quoquam eorum, quibus sit fretus: quanta cum pericula maneant: quantæ ei impendeant pœnæ, etiam post hanc vitam, si talis esse perseveret. Denique graviter ac severè adhortabimur, ut, vitiis relictis, ad meliora animum applicet; quo & nos, & amicos, & Deum ipsum magis sentiat propitium. Vide Nazianzeni epistolam XVIII. qua Cæsarium fratrem objurgat, quòd ambitione quadam se in familiam Juliani apostatæ contulisset, ac ærarii suscepisset curam. Item jurgatricem ejusdem epistolam XXXI. ad S. Basilium; cum vir tantus, tam amicus, ab eo præpositus esset ignobili Sasimorum loco; quod ad ignominiam: ac contemtum sui factum, putabat Nazianzenus. Et sanè parum abfuit, quin hæc res veterem eorum amicitiam dirimeret. Vide & duas ad eum epistolas sequentes. Adhæc XLIII. qua Gregorium Nyssenum increpat, quòd, qui sacros in Ecclesiâ libros prælegere solêret, nunc Rhetoricen profiteretur. Item epist. CXXX. ubi Adelphium liberè objurgat. Initium solum adscribam: Ἔτι σε καλῶ τίμιον, καίπερ οὐ τίμια βουλευόμενον, καὶ μου δέξαι τὴν παῤῥησίαν σπλάγχνοις πατρικοῖς κινουμένην, καὶ καρτερεῖν οὐ δυναμένην διὰ εὔνοιαν. Πολλῷ γὰρ βέλτιον, βραχία λυπήσαντα, μέγιστα ὠφελῆσαι, ἢ τὸ πρὸς ἡδονὴν διακονοῦντα, ζημιῶσαι περὶ κεφάλαια. *Adhuc te honorandum appello, etsi ea ineas consilia, quæ honorem minimè mereantur. Hanc verò libertatem meam in bonam partem accipe; tanquam ejus, qui paternis moveatur visceribus, nec perferre hac possit ob benevolum erga te affectum. Multo enim satius est, brevi dolore afficientem, maximam adferre utilitatem, quam jucunda sectantem, damnum*

damnum in eo adferre, quod præcipuum maximumq́ est. Sed integram videre epistolam operæ fuerit.

XVI. DE INVECTIVA.

OBjurgationi adfinis est invectiva. Differunt eo solùm, quòd illa ab amico animo proficiscatur, & pro scopo bonum alterius habeat: at hæc proficisci soleat ab animo inimico, & illud spectet, ut alteri adferat dolorem. In tractando similis propriè ratio est. Itaque exempla aliquot monstrâsse suffecerit. Apud Polybium lib. XI. invehitur P. Scipio in milites seditiosos, qui propterea defecerant, quia stipendium iis non erat numeratum ad diem præstitutam. Apud Sallustium in Jugurth. Marius in Africam expeditionem parans, oratione ad Quirites exagitat nobilitatem. Apud Livium lib. XXII. orationem habes, quâ M. Minucius acriter adeò perstringit cunctationem Fabii Maximi Dictatoris. Apud Herodianum lib. I. invehitur Severus in milites, qui occiderant Pertinacem, & ad imperium evexerant Julianum. Multas etiam Ecclesiasticorum scriptorum invectivas habemus: ut Hilarii adversus Constantium, Nazianzeni in Julianum, Hieronymi in Rufinum. Mitto recentiores illas Vallæ & Poggii, Politiani, & Scalæ, & similes, tum superioris seculi, tum nostri: in quibus utinam nonnulli ex doctissimis illis viris magis modestiæ litâssent. Nunc convitiis ac maledictis si suaque magis deprecant, quàm adversarios ipsos. Hæc caninæ illius facundiæ est merces: nec sanè aliam merentur.

XVII. DE EXPOSTULATIONE.

EXpostulatio est querimonia de injuriâ vel ignominiâ illatâ. Fit ea bifariam. Nam vel metuimus, ne ille, quicum expostulamus, factum neget; vel solùm, ne extenuet, ut se purget. In priori argumenta afferemus δεικτικὰ è locis status conjecturalis. In posteriori ea adducemus è locis status quantitatis. Affectus hic varii cientur: pudor delicti, odium vitii, metus pœnæ. Ad τὸ ἦθος pertinet, si dicas, dolere, quòd alter contra amicitiam peccârit, atque aliis occasionem præbuerit, malè & sentiendi, & loquendi. Item si laudes eum, quicum expostules: ac quodammodo culpam removeas in personam aliam, vel rem, ita ut videaris amicum ipsum velle excusare. Adhæc, si ostendas, te gravatè ac coactum venire ad accusandum alterum: imò dicere ista dicas, non

non ex te, sed ex aliis: vel si optes alteri mentem saniorem. Denique si officium omne offeras, & roges, ut in bonam accipiat partem, quæ dixeris: ac præcipuè, si quid acerbius dictum, ut id ignoscat. Ad ordinem quod attinet, possis hoc pacto eum instituere: ut primum significes, quantopere mireris, quòd alter officium neglexerit, aut quantum dolorem perceperis ex re, propter quam expostules. Hinc refellemus, quæ alter ad excusationem sui adferre posse videatur. Præsertim si ea nos ipsos spectent. Nam, ut Nazianzenus ad Eutropium a, φιλοῦσιν οἱ πονηροὶ τὰς ἑαυτῶν αἰτίας περιτρέπειν εἰς τοὺς ἐλέγχοντας: *Homines improbi amant culpam iis impingere, qui illos accusant.* Quod si opportunum sit, etiam unam alteramve rationem adjiciemus, propter quam longè aliter factum oportuerit. Nihilque ejusmodi à nobis esse commissum, dicemus. Ubi nostrum officium cum factis ejus conferemus. Quod si leve delictum erit, quale sit neglectum scribendi officium, querimonia hæc plurimùm aut laude est temperanda, aut joco lenienda, aut dissimulatione imminuenda: uti fit, quamvis negligentiâ quid commissum sciamus, id tribuere malimus occupationibus. Postremoque exposcemus non injucundam multam duplicandi deinceps officii, atque ita resarciendi quod fuerat neglectum. Vide inter alia Plinii lib. I. epist. XII. ad Justum, & lib. II. epist. II. ad Paulinum; quarum utraque conqueritur de non acceptis literis. Ut & S. Basilius epist. LXXXIII. ad Leontium facit. a Epist. 164.

Sin gravius crimen erit, uti perfidiæ, insidiæ; primùm exponemus amorem, ac benevolentiam nostram, & quàm bene de eo meriti simus. Eoque nullam ei malè merendi datam esse occasionem. Tum crimen, quod alter commisit, adferemus, & amplificabimus, & quæ pro se adferre posset, refellemus. Ipsum etiam judicem statuentes, quæremus, quâ pœnâ alterum dignum fuerit judicaturus, si hæc sibi evenissent. Quod si nihilominus amicitiam cum eo servari malimus; dicemus, nos libentes ei ignoscere: sed petere, ne quid istiusmodi inposterum committat.

Exemplum gravioris expostulationis est apud Thucydidem lib. II. ubi Platæenses de eo queruntur, quòd Lacedæmonii contra fœdus bellum inferant. Apud Xenophontem lib. V. Κύρου παιδείας Cyaxares expostulat cum Cyro de injuriâ illâ; quòd dum prodesse videtur augendo regnum, reverà plus obsit, imminuendo honorem & auctoritatem apud subditos. Apud eundem, lib. V. de expeditione minoris Cyri, est oratio Hecatonymi, Sinopensium legati, expostulantis cum Græcis;

cis; qui, dum per eorum transeunt terras, annonam pro omnibus, & domicilium, extorserant pro ægris. Apud Livium lib. IX. expostulat C. Pontius cum fециali Romano, quia non staret sponsioni ad furcas Caudinas. Et lib. XXXIX. Philippus, Macedoniæ rex, expostulat cum Metello, aliisque legatis, cum castella sibi, atque urbes eas eriperent, quas suo jure haberet. Multæ etiam epistolæ hujus sunt generis. Ut inter alias apud Tullium initio libri secundi epistola Metelli ad Ciceronem; ubi conqueritur de fratre suo Metello Nepote ab eo oppugnato: apud Basilium epist. LIII. ad Athanasium, episcopum Ancyranum, qui sinistre admodum de Basilio loquebatur; apud Synesium epist. LX. ad Auxentium. Varias etiam inter eas comperies, quas Leonis X. nomine Petrus Bembus conscripsit.

XVIII. DE EXPROBRATIONE.

Exprobratio, & beneficium collatum laudat, & ingratum alius animum detegit. Ordo in eo hujusmodi esse possit. Primum agemus de amicitiæ nostræ antiquitate, vel arctâ conjunctione; item de meritorum nostrorum magnitudine. Hinc exponemus, quam mala nobis gratia sit relata. Ac, si gravius accusare visum erit, eò dirigemus argumenta nostra, ut non errore, atque ignorantia, malè nobis fecisse videatur; sed vel ut noceret nobis, quod planè est inimici, vel ut aliquid indè utilitatis perciperet; quod ipsum quoque veræ amicitiæ repugnat. Amplificandi etiam caussa ab hypothesi adscendemus ad thesin, atque ipsum ingrati animi vitium detestabimur, tanquam radicem, e qua tetri omnium malorum stolones suppullulent.

Quòd si alter nos ætate vel dignitate præcesserit; primùm loquemur de perpetuâ nostrâ in eum voluntate, atque ejus cultu & observantiâ. Tum injuriam longè aliud promerito illatam exponemus. Atque ad amplificandum referemus, quàm indignum sit, juniores vexari atque opprimi a senibus, pauperes a divitibus, impotentes ab iis, qui potentiâ suâ sunt subnixi. Hinc ætatem & impotentiam nostram cum alterius ætate & viribus comparabimus; observantiam & cultum nostrum cum alterius injuriis; quas præter merita, & opinionem, nobis evenisse, conqueremur.

Est & quædam ratio, quâ obliquè, & molliter, aliquid exprobremus alicui, quem amicum nobis servare cupimus. Primùm enim dicemus non dubitare nos, quin vir optimus, & humanissimus, & nostri semper aman-

amantissimus, ab aliis deceptus istoc egerit, quod nunc factum dolemus: interim cum non mediocriter eâ re nobis incommodarit, & multis, qui cum non satis nôrint, rem ab amicitiâ suâ, & moribus, ac dignitate, alienam fecisse videatur; optare nos avidè, atque etiam exspectare, ut cogitet secum, quomodo læsæ hâc parte amicitiæ satisfacere, atque opinioni de se conceptæ occurrere, quàm optimè possit. Nos quidem honorem ejus nostrum putare; nec quicquam æquè velle, quam ut amicitia inita sanctè conservetur, atque ut ei non minùs, quàm nobis, id curæ esse, omnes intelligant.

Exprobrationis exemplum si voles, Xenophontem consule lib. IV. de gestis Græcorum; ubi Pharnabazus beneficia sua Agesilao objectat, & Lacedæmoniis. Item apud Arrianum lib. V. luculentam habemus orationem Alexandri magni, quâ Macedonibus, cùm paterna, tum sua inprimis exprobrat beneficia.

Exprobrationes etiam, atque objurgationes, crebræ sunt in sacris literis. Contentus ero oratione seu Phineæ, summi sacerdotis, seu prophetæ alicujus, qui è Gilgal veniens populum Israëliticum increpuit: ut est Jud. cap. II. Concionis ejus partes sunt tres. Prima enumerat beneficia Dei, non omnia quidem, sed recentiora: nempe liberationem ex Ægypto, & donationem terræ Canaan, ac singulare pactum cum hoc populo initum; cujus conditio erat, ne Israëlitæ fœdus inirent cum Cananæis, sed aras eorum diruerent.

Pars altera à beneficiis transit ad exprobrationem peccati. Peccatum hoc erat, non quidem idololatriæ, necdum enim eo prolapsi erant: sed quòd Cananæorum altaria conservassent, atque ita violassent fœdus. Quærit igitur orator ille, quid excusationis Israëlitæ proferre possint?

Subjicitur hinc comminatio istiusmodi: non expulsum iri Cananæos; sed fore hos Israëlitis à lateribus, & Deos eorum futuros pro laqueo, vel tendiculâ. Quibus auditis, populus dicitur lachrymâsse, & victimas pro peccatis obtulisse, ac locum à lachrymis accepisse nomen *Bohim*. Simile exemplum habemus in oratione, quam vir Dei habuit ad Eli; ut est 1. Reg. seu Sam. cap. II.

Interdum verò in minis, atque etiam increpatione, plus valet vel unum verbum Laconicâ brevitate prolatum, quam Asiatica loquacitas, & illa, ut Novius[a] loquitur, *trux tolutiloquentia*. Exemplo esto epistola Herodis ad Cassium, quæ uno absolvebatur verbo. Ponam hâc de re verba Philostrati in Herodis vita: Ἐςὶ δέ τις λόγ@, ὡς πώποτε μὴ

[a] *In Gallinaria.*

μὲν ὁ τῆς ἑώας ἐπιτροπεύων Κάσσιος ἐπὶ τὸν Μάρκον βουλεύοι· ὁ δὲ Ἡρώδης, ἐπιπλήξειεν αὐτῷ δι' ἐπιστολῆς, ὧδε ξυγκειμένης· Ἡρώδης Κασσίῳ, ἐμάνης· τὴν δὲ τῆς ἐπιστολὴν, μὴ μόνον ἐπίπληξιν ἡγώμεθα, ἀλλὰ καὶ ῥώμην ἀνδρὸς, ὑπὲρ τοῦ βασιλέως τιθεμένου τὰ τῆς γνώμης ὅπλα. *Vulgò etiam fertur, Cassium Orientis præfectum res novas molitum adversus Marcum: Herodem verò eum increpuisse per epistolam sic conscriptam:* HERODES CASSIO. INSANIS. *Hanc verò pistolam non modò increpationem esse ducimus; sed etiam robur viri, pro Imperatore arma consilii opponentis.*

XIX. DE SUI VEL ALTERIUS DEFENSIONE.

NOn satis verò est scire, quo pacto alium culpare atq; accusare possimus, sed rationem etiam nôsse convenit, quomodo nos, vel alios, defendere valeamus. Multi enim vel de nihilo spirant mendacia; vel, si paulò meliores, saltem sunt mali alienæ actionis interpretes. Scitè Socrates apud Xenophontem a: Οὐ πάνυ γε ῥᾴδιόν ἐστιν εὑρεῖν ἔργον, ἐφ' ᾧ οὐκ ἄν τις αἰτίαν ἔχοι. Χαλεπὸν γὰρ, οὕτω τι ποιῆσαι, ὥστε μηδὲν ἁμαρτεῖν. Χαλεπὸν δὲ καὶ, ἀναμαρτήτως τι ποιήσαντας, μὴ ἀγνώμονι κριτῇ περιτυχεῖν. *Haud facile est, opus ullum invenire, quod non aliquis culpet. Siquidem arduum est, ita quippiam efficere, ut nihil erres: difficile etiam, si absque errore effeceris, non iniquum judicem nancisci.* Quamobrem videndum deinceps, quomodo obviam sit eundum iis, qui de nobis queruntur, aut nos objurgant, vel nobiscum expostulant, aut quomodocunque nos vel alios culpant. Neque una hîc ratio est: sed variat res pro status diversitate. Ordiemur ab eo, quo quid factum negatur. Statum id conjecturalem, vel inficialem, vocant.

a *Lib. 2. de factis & dictis Socrat.*

In hoc primùm dicemus, mirari nos, quòd alter ista de nobis crediderit: atque ostendemus, quàm aliena hæc sint à vitâ anteactâ; etiam rogabimus, num simile quid audierit de nobis, vel etiam majoribus, quibus quàm simillimi esse studuerimus. Hinc ex locis iis, quæ referuntur in conjecturali statu, docebimus, rem esse vanam, incredibilem, impossibilem; atque ea, quæ in opinionem illam adduxerant, diluemus. Autorem, si possimus, hujus mendacii indicabimus: & quid moverit ad ea confingenda. Denique orabimus, ut hujusmodi opinionem de nobis deponat: ac inposterum etiam omnia amici hominis officia pollicebimur: rogabimus etiam, ut quâcunque in re experiri velit benevolentiam ac fidem nostram.

Hanc

Hanc etiam viam insistere licebit. Primùm dicemus, tantum abesse, ut offensi simus expostulatione amici, ut ea nos plurimùm delectârit. Optimè Nazianzenus ad Eusebium, Cæsariensem episcopum *a*: Ἔϛιν ἀνδρὸς μεγαλόφρονος, φίλων ἀποδέχεσθαι μᾶλλον ἐλευθερίαν, ἢ ἐχθρῶν κολακείαν. *Est hominis magnanimi, amicorum magis libertatem amplecti, quam inimicorum blandicias.* a *Ep.169.*

Hinc id crimen, cujus insimulamus, detestabimur; ac modestè etiam amicum objurgabimus, quòd tale quid de nobis fuerit suspicatus. Posteaque refellemus ea, quæ illum in ejusmodi opinionem induxerunt. Postremo loco exponemus, quantus sit ega illum affectus noster; omniaque ei veri amici officia inposterum etiam pollicebimur.

At si apud superiorem in hujusmodi caussam descendimus: initio nos dicemus vereri summam ejus auctoritatem; sed partim prudentiâ ac justitiâ ejus, partim veritate ac bonitate caussæ nixos, defensionem nostri suscepisse, Hinc, quæ pro nobis afferre possumus, summissè, ac cum veneratione quadam, explicabimus. Denique quæ de amicitiâ antea monebamus, ea in observantiam ac cultum convertemus.

Quod si non factum negamus; sed rectè aliquid factum dicimus: primùm considerare oportet, num quid defensitemus absolutè, directéq;, ut si aliquid per se bonum sit: an verò extrinsecus caussam quampiam arcessamus ad factum comprobandum. Prius si erit, nos mirari dicemus: vitio illud verti, quod laudi potiùs ducamus. Etiam, quid à nobis factum sit, breviter explicabimus. Tum orationes adferemus, unde alter aliquid sic fieri à nobis debuisse intelligat. Rationes illæ, ut libro primo diximus, petuntur ex facti proprietatibus & effectis, legibus divinis & humanis, consuetudine, judicatis, & pactis, item exemplis aliorum. Argumenta quoque ea, propter quæ alter præjudicio erga nos laborat, refellemus. Postremò dicere licebit, quanquam immeritò culpemur, nihil propterea de amore nostro detractum iri: sed deinceps etiam nos omnia amici caussâ velle: atque ut benevolentiæ & fidei nostræ periculum quacunque in re faciat, rogabimus.

Neque solùm hæc locum habent, si nitamur ratione, sed etiam si verbis, quæ aliter ceperit alter quàm oportuit. Nam ut B. Petrus, apud Clementem quidem lib. II. Recognitionum, loquitur: *Solet interdum aliter dici quid, & aliter intelligi; dum aut minùs lucidè profertur, aut minus vigilanter advertitur.* Hæc ad statum legitimum perti-

nent: qui locum habere potest, etiam cùm inscitiâ aut malignitate adversarii, culpatur factum dictumve in se laudabile.

Idem ordo servandus, si caussa per se fuerit infirma, eoque colore ac caussa aliqua extranea egeat. Ut si alterius injuriis simus lacessiti: vel si in iram, metum, aliumve affectum, rejicienda sit culpa: aut si ex duobus malis elegerimus, quod melius, publicoque utilius foret: vel si necessitate simus adacti, aut fortuna non faverit instituto, aut imprudentiâ aliquid acciderit, non malitiâ. In cujusmodi caussis qualitatis & quantitatis status concurrunt. Qualitatis quidem, quatenus culpa à nobis removetur in alium, vel aliud. Ut si insidiatorem occideris: vel Panico militum terrore exercitum amiseris. Quantitatis verò, quatenus quod culpari posse meritò videatur, extenuamus, immutando facti modum, locum, tempus: aut, si hæc non possumus, finem, & propositum. Ubi dicemus, noluisse nos alterum offendere: ut qui in maximis etiam malimus gratificari, quàm vel in minimis adversari. Hâc nos indole esse, ac semper fuisse: testari id vitam omnem anteactam. Idem exposcere amicitiam, cui studuerimus quàm qui maximè. Atque adeò nec caussam fuisse, cur alteri malè vellemus. Ut hìc quoque, ubi de proposito alicujus agitur, locum habeat illud Cassii, Cui bono?

Quod si planè infirma sit defensio; aut saltem non satis fiduciæ in eâ reponamus: ad deprecationem confugiemus: quæ & ipsa accensetur orationibus παθητικαῖς generis juridicialis. Potiùs tamen pertinet ad genus deliberativum; quia, qui deprecatur, consilium dat: quomodo, qui apud patrem intercedit pro filio, non solùm rogat, sed enim suadet, ut ignoscatur.

Quo pacto verò ea tractanda sit, planum fit ex iis, quæ diximus lib. I. cap. IX, & libro secundo cap. X.

Ex iisdem quoque haut obscurum est, quæ adferri queant adversus deprecantem: uti quòd hujus sive infortunii, sive sceleris culpam, aliis impingere non possit: quippe qui, uti dici solet, capræ in modum ipse hoc sibi malum arcessiverit, sponteque cruribus asciam impegerit: item indignum esse misericordiâ, qui ipse sit immisericors: rem pessimi fore exempli, ni exemplum statuatur in hujusmodi facinoris auctorem: aliaque id genus, quæ quia suo loco attulimus, serram eandem non reciproco, ne fiat isthoc vetus, δὶς κραμβὴ θάνατος a.

a *Bis crambe mors est.*

Contentus igitur ero designare aliquot defensionis ac deprecationis exempla. Xenophon, lib. V. de expeditione Cyri, tuetur Græcos adversus

versus expostulationem Hecatonymi, Sinopensium legati: de qua superius sectione xvii. dicebamus. Demosthenes quartâ ad Athenienses epistola refellit ita Theramenis convicia, ut ea modestè in ipsum retorqueat. Livii lib. ii. purgat se Valerius Poplicola apud populum de crimine affectatæ tyrannidis. Plancus epistolâ ad Tullium lib. x. se excusat, quòd tardiùs hominum exspectatione defendendam ceperit Remp. Atque ad eundem scribens purgat se Asinius Pollio, quòd tardiùs suum erga Remp. studium declarârit.

Ut querenti ob literarum raritatem respondere liceat, multis constat exemplis. Velut cùm Curioni conquerenti, quòd minùs sæpe scriberet Cicero, respondet ille lib. ii. epist. i. Atque idem lib. xii. epist. xxx. Cornificio se de literarum infrequentiâ excusat. Uti & Sabino Plinius lib. ix. epist. ii. etiam B. Hieronymus Juliano diacono: Politianus Hermolao Barbaro lib. i. epist. xi. item Francisco, Cephaledensi episcopo, lib. vii. epist. xii. atque alibi aliis.

Basilius epist. cccxxi. (quæ altera ad Petrum, episcopum Alexandrinum) excusat se, quòd cum non fecisset certiorem de rebus variis, in quibus & essent aliquæ magni momenti.

Quomodo autem non expostulanti modò, sed etiam minanti, respondere possimus: arguet epistola ii. libri v. ad Metellum, & epistola Bruti ac Cassii lib. xi. epist. iii. quâ pluris se facere ostendunt salutem Reip. quam Antonii minas.

Quod si ille, qui minùs in culpa est, etsi senior sit, tamen, missis excusandi partibus, in gratiam redire sit paratus: exemplum suggeret Synesius epist. cxvi. ad Auxentium.

Supplicium aliquod deprecanti, exemplo erit Philo libro de legatione ad Cajum, in oratione Judæorum ad Petronium præsidem: quâ deprecantur, ne Caligulæ statua reponatur in templo.

Deprecantis pro eo, qui nihil mali commeritus, exemplum est illud Synesii epist. xxx. ad Pentadium Augustalem: Ἐγὼ δὲ σοῦ κήδομαι, καὶ τοῦδε· σοῦ μὲν ὡς μὴ ἀδικοίης, τοῦδε δὲ, ὡς μὴ ἀδικοῖτο. Εἰ δὲ καὶ σοὶ δοκεῖ μετὰ τοῦ Πλάτωνος, τὸ ἀδικεῖν τοῦ ἀδικεῖσθαι μεῖζον εἶναι κακὸν, ἔοικά σοι μᾶλλον ἢ τῷδε χαρίζεσθαι, δεόμενος ὑπὲρ αὐτοῦ, στρατευομένου δίκας ὧν οὐκ ἐξήμαρτεν. *Ego & tui curam gero, & illius: tui quidem, ne facias injuriam: illius autem, ut eâ afficiatur. Quod si cum Platone sentias, majus esse malum afficere alterum injuriâ; quam affici ab altero: meliùs quidem de te mereor, quàm de illo,*

cùm deprecor pro illo, à quo pœna exiguntur ejus criminis, quod non commisit. Etiam deprecationis exemplum habes apud Nazianzenum epist. XLIX. ad Olympium, apud quem deprecatur, ne ob adolescentum quorundam facinus Diocæsaream, Cappadociæ urbem, evertat. item CLXX. & sequenti ad eundem Olympium epistolâ: item CLXXIX. ad eundem: & CLXXXIII. ad Nemesium, quæ planè elegans: uti & CXCVIII. ad Theotecnum.

XX. DE SCISCITATIONE, AC INTERPRETATIONE FACTI.

DEfunctus mihi jam hoc labore videbar: cùm in mentem venit, incidere quædam genera, de quibus nihil hîc dictum sit nobis. Nam & sciscitari nos interdum, quid factum, aut quâ mente aliquid factum sit; & de utroque respondere. Item futura mandare, optare, prædicere. Quocirca aliquid etiam de iis dicemus.

Ac in sciscitando quidem vix aliud requiritur, quàm ut exponatur, quid sciamus, quid nesciamus, & cur illud, quod non constat, nôsse aveamus, atque ut significemus, quàm illud nobis gratum sit futurum, si de eo certiores reddamur. Pleniùs hæc cognoscere licet ex iis, quæ de Petitoriâ diximus.

Quomodo narrando respondeamus, non referam nunc, quia abunde de eo alibi *a* egimus. At non item dictum de facti interpretatione. Ut si quæratur, utram in partem accipere oporteat, quòd tam longo quis tempore non rescripserit, aut nihil eorum præstiterit, quæ petebantur. Hic primùm in considerationem veniunt, tum personæ indoles ac mores, tum rei facilitas, aut difficultas. Ut quòd aliquis naturâ tardior sit in rescribendo, & tum solito esset occupatior; quòdque rem tantam absque operâ amicorum præstare non potuerit. Item quòd semper quispiam superbiùs se gesserit, & novo nunc auctus sit honore, qui magis etiam inflârit. Hinc vel colligemus, caussam non esse satis gravem, cur aliquem putemus malè erga nos animatum esse: vel si ita comparatum sit, ut, quod factum est, non possimus non in deteriorem partem interpretari, dicendum, non esse, quòd propterea alter se discruciet, sed Spartanâ hoc patientiâ concoquere oportere, seseque munire adversus homines malevolos: ac nos quoque adversus tales consilium ei, atque auxilium omne, deferre.

a *Lib. 3. cap. 3. item libro de arte historica.*

Sin

Sin incertum erit, quo aliquid animo contigerit: aperiemus amico, quomodo se in re dubia gerere debeat; ut ne ille, de quo quæstio est, conqueri de nobis possit, si nihil peccarit; &, si malè fuerit animatus, saltem nocere minus valeat. Atque hic etiam, si fortè alter malè velit, omnem adversus illum operam nostram deferemus.

XXI. DE MANDANDI RATIONE.

IN futuris, ut dixi, alia quidem mandamus, quò fiant: alia optamus, ut fiant, aut etiam fore prædicimus.

In jubendo, sive imperando attendimus, quis, & cui quid mandemus. Nam aliter imperamus animis generosis, quales spontè etiam officium faciunt: aliter vilibus, & abjectis, qui nihil agunt, nisi metu pœnæ. Et tamen erga generosos etiam retinenda majestas, ne rogare videantur, qui possunt cogere. Præterea videndum, quid imperetur. Ubi probandum, aliquid esse facile, vel saltem fieri posse; quod ut liqueat, modus addatur, quòd quid fieri, vel facilè etiam fieri, possit. Etiam ostendendum, quid indè honoris, vel utilitatis, redire possit, tum ad eum qui imperat, tum cui imperatur. Cujusmodi satis perspicere est ex iis, quæ de suasione diximus.

XXII. DE OPTATIONE.

IN optando primùm dispicere convenit, quid exoptare nos alteri dicamus. Nec enim hoc ejusmodi esse debet, quod nos quidem conducere alteri credamus, sed ipse aversetur: ut si avaro optes honorem ejusmodi, qui illi constaret rei familiaris dispendio. Neque item optabimus, quæ alter quidem exoptet, at nos ei noxia fore arbitremur: ut si diviti avaro optes immensas opes: quod tantundem penè sit, ac si furioso expetas gladium: neque hoc agit, nisi qui fœdè alteri volet adulari. Quemadmodum & adulatoris erit, optare cuiquam, quæ fortunæ ejus non conveniant: quomodo inani spe alterum lactes, imò hominem stultum magis etiam infatues. Nempe illa solùm optabimus, quæ expeti debere, utrinque conveniat. Rationes etiam voti nostri addemus: ut, opes ad splendorem nos optare veteris familiæ, ac quò liberalitatem erga alios possit exercere: optare eidem magistratum, ut temporibus tam malis bonæ caussæ sic jacenti salutarem præbeat dexteram.

Denique non solùm nos vovere hæc dicemus; sed operam etiam nostram offerre ad ea consequenda.

XXIII. DE RATIONE EXPONENDI, QUÆ CONJECTAMUS, AUT PRÆDICIMUS.

Exponendum nunc, quomodo prædicamus alicui vel incrementum novæ dignitatis, vel ereptionem veteris. Exordium ducitur ab occupatione. Vani enim hominis videtur, futuri notitiam sibi arrogare. Itaque prius ἄρσις dicetur, non esse nos divinos, sive ariolos & conjectores. Θέσις deinde explicabitur, cur fidenter nihilominus adferamus sententiam nostram. Adducemus verò tum caussam impulsivam, nempe quòd hoc amore & benevolentiâ compulsi faciamus: tum finalem, quia sic fore speremus, ut cautiùs ac prudentiùs se gerat. Hinc sequetur propositio cum narratione. Referemus enim præsentem rerum statum, & quid in futurum conjectemus, vel certò etiam prædicere ausimus. Confirmatio petetur à signis, similibus, exemplis, aliisque argumentis: unde vel verisimiliter conjiciamus, vel fidenter prædicamus. Epilogus vel gaudium gignet, si quid boni auguremur, vel metum incutiet, si mali aliquid impendeat. Si bonum fuerit, jubebimus, ut propter illud adversa constantiùs ferat; nec facilè hastas abjiciat, propter inimicos: item ut se nunc circumspectè gerat, ne spes tanti boni, ob temerarium aliquod dictum aut factum, ad irritum cadat. Sin malum erit, monebimus, ut circumspectè nunc omnia agat, ne malo inopinatò opprimatur. Unde liquet, si finem conjecturæ aut prædictionis attendamus, pertinere hæc ad genus deliberativum, uti quamvis monitionem, ac adhortationem, vel dehortationem.

XXIV. EPILOGUS DOCTRINÆ HUJUS.

Vidimus strictim de inventione ac dispositione speciali. Non pauca verò nunc indicta nobis vide sis in Partitionibus nostris Oratoriis, duodecim postremis capitibus libri secundi. Etiam hoc argumentum seculo nostro Græcè tractavit Theophilus seu Theodosius Corydalleus Atheniensis libello[a] περὶ τῶν ἐπιστολικῶν τύπων α'. Adi & Desiderium Erasmum libro de conscribendis epistolis, & hoc paulò antiquiorem Lippum

[a] Londini editus an. 1625.

Lippum Brandolinum, qui in Pannonia, à rege Matthia Corvino invitatus, Rhetoricen docuit, ac *quamvis a pene cæcus, certè lippus, ex eâ præcepta collegit, & à ratione dicendi ad rationem scribendi tam doctè transtulit, & tam diligenter accommodavit*, ut, judicio nostro verissimè de eo scripserit eruditissimus vir, Sebastianus Corradus, *nihil neque majorum suorum memoriâ, neque suâ, doctius aut elegantius in eo genere scriptum videri.*

a Seb. Corradus epistolâ ad S. P. Q. Rhegiensem, quā præmisit tribus Brandolini libris de ratione scribendi ab Oporino editis an. 1565.

Sed quia præceptis omnia constringi non possunt: inprimis operæ erit, si retexantur orationes atque epistolæ tam Græcæ, quàm Latinæ, non oratorum modò, sed etiam quæ apud historicos leguntur. Expedit quoque, ut nobiliores ad suam singulæ classem referantur, quò pariter se ad imitandum offerant. Hæc enim res prudentiam augebit; quia meliùs videbimus, quàm variè unumquodque argumentum pro personæ ac περιστάσεων diversitate tractetur.

FINIS LIBRI TERTII.

GER-

